

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

TÜRK-İSLÂM EDEBİYATI BİLİM DALI

KUYUCU MURÂD PAŞA'NIN CELÂLÎ SEFERİ ÜZERİNE BİR

MESNEVİ: FÜRÛĞÎ'NİN *SIYÂVEŞ-NÂME*'Sİ

(İNCELEME-METİN)

DOKTORA TEZİ

Olca KOCATÜRK

BURSA - 2019

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI

TÜRK-İSLÂM EDEBİYATI BİLİM DALI

KUYUCU MURÂD PAŞA’NIN CELÂLÎ SEFERİ ÜZERİNE BİR

MESNEVİ: FÜRÛĞÎ’NİN *SİYÂVEŞ-NÂME*’Sİ

(İNCELEME-METİN)

DOKTORA TEZİ

Olca KOCATÜRK

Danışman:

PROF DR: Bilal KEMİKLİ

BURSA - 2019

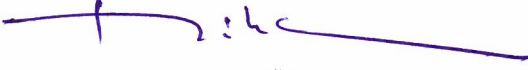
TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İslâm Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Türk-İslâm Edebiyatı Bilim Dalı'nda 711422014 numaralı Olcay Kocatürk'ün hazırladığı “**Kuyucu Murad Paşa'nın Celâlî Seferi Üzerine Bir Mesnevi: Fırûğî'nin Siyâveş-nâme'si (İnceleme-Metin)**” konulu Doktora tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 18/11/2019 günü 11.⁰⁰-13.⁰⁰ saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oy çokluğu ile karar verilmiştir.

Üye

(Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Prof. Dr. Bilal Kemikli
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. M. Asım Yediyıldız
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Hatice Şahin
Bursa Uludağ Üniversitesi

Üye

Prof. Dr. Zülfikar Gungör
Ankara Üniversitesi

Üye

Dr. Öğr. Üyesi Kenan Özçelik
Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

18/ 11/ 2019

**SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU**

**BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA**

Tarih 18/12/2019

Tez Başlığı / Konusu: "Kuyucu Murâd Paşa'nın Celâfi Seferi Üzerine Bir Mesnevi: Fûrûğî'nin Siyâveş-nâme'si (İnceleme-Metin)"

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 340 sayfalık kısmına ilişkin, 21/10/2019 tarihinde şahsım tarafından *TURNITIN* adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 2'dir.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

18.12.2019

Adı Soyadı: Olcay KOCATÜRK
Öğrenci No: 711422014
Anabilim Dalı: İslâm Tarihi ve Sanatları
Programı: Yüksek Lisans
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ
18.12.2019

* Turnitin programına Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans / Doktora tezi olarak sunduğum “Kuyucu Murâd Paşa’nın Celâlî Seferi Üzerine Bir Mesnevi: Fûrûğî’nin *Siyâveş-nâme*’si: (İnceleme-Metin)” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza
17.11.2019

Adı Soyadı: Olcay KOCATÜRK

Öğrenci No: 711422014

Anabilim Dalı: İslâm Tarihi ve Sanatları

Programı: Türk-İslâm Edebiyatı

Statüsü: Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı: Olcay KOCATÜRK
Üniversite: Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı: İslâm Tarihi ve Sanatları
Bilim Dalı: Türk-İslâm Edebiyatı
Tezin Niteliği: Doktora
Sayfa Sayısı: X+927
Mezuniyet Tarihi: .../.../2019
Tez Danışmanı: Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

KUYUCU MURÂD PAŞA’NIN CELÂLÎ SEFERİ ÜZERİNE BİR MESNEVİ: FÜRÛĞÎ’NİN *SIYÂVEŞ-NÂME*’Sİ (İNCELEME-METİN)

Hayatın bütün yönleriyle dönüp kendine bağlandığı insan, ilim ve sanat ürünlerinin de odağında bulunur. İnsan, eseriyle hem bir dünya kurar, hem de kendini o dünyanın merkezindeki kahraman olarak konumlandırır. Bütün zaman uzaklıklarından bağımsız olarak ve değişen koşullardan etkilenmeden bu yerini korur. Bugün yaşanan hayat bakımından olduğu kadar, geçmiş için de asıl özne insandır. Bu sebeple tarih çalışmaları, özellikle edebiyat kaynakları üzerinden yürütüldüğünde, insanın en yoğun görünüm zemini bulduğu bir alan olarak ortaya çıkar. Tarihî bir niteliğe ve içeriğe sahip edebî eserler, zamanın eleğine direnerek varlığını koruması istenen kişi veya karakterleri eksenine alır; hayatı anlatılmaya değer görülen kahramanları yaşatmanın, yüceltmenin baş aracı olur.

Osmanlı tarihinde de bu duruma sayısız örnekler bulunabilir. Bir kahramanın çevresinde kurgulanan bir anlatı türü olarak *zafernameler*, bazen şairler tarafından şiir formunda kaleme alınırlar. Şiirin coşkun anlatım imkânlarıyla birlikte tarihin bütün canlılığı ve görkemi bugün için de yaşayan bir tablolar bütününe dönüşür. Bu tez çalışması, 17. Yüzyıl’da yaşamış ve Osmanlı Devleti’ne çeşitli konumlarda hizmet etmiş, nihayet sadrazamlığa getirildikten sonra Celâlî İsyanları’nın uzun süreli olarak bastırılmasında büyük emeği geçmiş olan Kuyucu Murad Paşa’ya yazılmış bir zafername olan *Siyâveş-nâme* adlı eserin yeni harflere aktarılmış metnini ve bu metin ile metnin müellifi olan şair Fürûğî üzerinde yapılan incelemeyi içermektedir.

Anahtar Sözcükler:

Osmanlı şiiri, filoloji, Kuyucu Murad Paşa, Celâlî isyanları, Fürûğî, *Siyâveş-nâme*

ABSTRACT

Name and Surname: Olcay KOCATÜRK
University: Bursa Uludağ University
Institution: Social Science Institution
Field: History of İslam and Islamic Arts
Branch: Turkish Islamic Literature
Degree Awarded: Ph.D.
Page Number: X+927
Degree Date: .../.../2019
Supervisor: Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ

A MATHNAWI ON THE CELALİ EXPEDITION OF KUYUCU MURAD PASHA: FURUGİ'S *SİYAVEŞ-NAME* (EXAMINATION-TEXT)

The human being, to whom all aspects of life turn to himself, is also at the center of scientific and artistic products. He builds a world with his work and positions himself as the hero at the center of that world. It is independent of all time distances and remains unaffected by changing conditions. The main subject for the past as well as in the life maintenance of this day is human. For this reason, especially when history studies are conducted through literature sources, an area where human is found to be the most intense appearance base emerges. Literary works with a historical quality and content take the axis of the people or characters that are required to protect their existence without being caught in the sieve of time. It becomes the main means of exhilarating and promoting the heroes whose life is worth telling.

Numerous examples of that can be found in Ottoman history. As a type of narrative constructed around a hero, *zafernames* are sometimes written by poets in poetic form. Along with the exhilarating possibilities of poetry, all the vitality and glory of history circulates to a living paintings. This thesis contains the text of a zafername written to Kuyucu Murad Pasha, who lived in the 17th century and served the Ottoman Empire in various positions and who had made great efforts in suppressing the Celali rebellions after being finally appointed as grand vizier. It was transferred to the new letters and the analysis on this text.

Key Words:

Ottoman poetry, philology, Kuyucu Murad Pasha, Jalali rebellions, Furugi, Siyâveş-name

ÖNSÖZ

Her metin kendi evrenine çağırır insanı. Kelimeler bu evrenin yıldızlarıdır; birbirinden habersiz ve birbirine bağlı... Peki, içinde buldukları durum bir düzen midir, yoksa bir saçılmışlık hâli mi? Nedir bu evrene hâkim olan? Kargaşa (=kaos) mı, nizam (=kozmos) mı; ya da yalnızca kendinde bulunan bir 'anlam' mı? Her metin bağrında bunlara cevaplar saklar. Cevaplar bazen kesişir; hattâ örtüşebilir. Ama hiçbir örtüşmenin örtemeyeceği bir gerçek, hiçbir soru'nun yerinden edemeyeceği bir cevap vardır; sorusunu tayin etme imtiyazını elinde bulunduran bir cevap: Bir metin (ancak) kendisidir.

Bir metnin kendisi oluşu, onun diğerlerine göre başkası oluşu değildir. O, kendine özgü ve kendinden ibaret evrenini, yalnızca diğerlerinde bulunmayanı yüklenmiş olmasına borçlu olamaz. Metni kendisi kılan, onun içine yerleştiği varoluş hücresinden başka hiçbir zaman ve zemin bütünlüğü içinde bulunamaz olan niteliğidir (=hâssasıdır); onu biricik kılan, bugüne kadar kendi dışında bir yerde var olmayan ve yarın da var olmayacak olan cevheridir. Bir metnin özgünlüğünden ve özgürlüğünden memnuniyetle vaz geçebileceği tek nokta ise, 'kendilik' ile 'başkalık' arasında bir özdeşlik varsayılmasına başkaldırdığı noktadır. Bütün metinler bu noktada toplanır, bu noktaya sığabilir.

Bir metnin tekrarı mümkün olmamak üzere bir kez gerçekleşebileceğini, varlık ve değerinin kendi çağıyla sınırlı olduğunu, böylece kendinden sonrasına uzanamayacağını öne süren tarihselci yaklaşıma rağmen, bir metnin var oluşu ve dahi biricik oluşu, içine doğduğu zamanın ona tanıdığı bir imtiyaz veya onu içine ittiği bir mahkûmiyet hâlinin ötesindedir. Bir metin dün var olmuşsa, bugün de vardır. Onun tekrarlanamazlığı, onun bugünkü varlık ve dirliği için bir tehdit olamaz. Anlam, zamanı aşar.

Özellikle merkezine insanı alan metinler, canlılığını ve sürekliliğini en baştan teminat altına almış olurlar. İçerik ve nitelik bakımından tarihî olsalar bile, tarihi bugünden daha fazla bugüne ait kılan birer araca dönüşürler. Şairler bunun için en uygun kişiliğe ve donanıma sahip olmakla övünebilirler. Tarihte yaşamış nice kahraman eğer bir şairin aynasında akis bulabilirse, dün bulunduğu yeri hiçbir zaman kaybetmeme bahtiyarlığına erişir.

Böyle bir bahtiyarlığın sahibi önemli tarihî kişiliklerden biri de, 17. Yüzyıl'ın başlarına kadar Osmanlıya büyük hizmetleri geçen Kuyucu Murad Paşa'dır. En son, Celâlî İsyancı'nın bastırılmasında gösterdiği benzersiz yararlıklar, onun hizmetle dolu uzun hayatının hem yaşça hem de keyfiyetçe zirveye ulaştığı bir âna karşılık gelir. Bunu taçlandıran ise, dönemin

şairlerinden Fûrûğî'nin onun adına yazdığı zafernâme türündeki eseridir. *Siyâveş-nâme* ismiyle kaleme alınan bu manzume, tez çalışmamızdaki odak noktası ve araştırma zemini.

İki ana bölümden oluşan bu çalışmanın birinci bölümü, eserin biçim ve içerik yönünden incelenmesine ayrılmıştır. Bu bölümde Fûrûğî'nin hayatı ve kimliğinin yanı sıra, *Siyâveş-nâme*'nin telif sebebi ve telif tarihi, edebî özellikleri, dil ve üslûp yapısı, son olarak da çeşitli boyutlarıyla içerdiği tarihî malzeme ele alınmıştır. *Siyâveş-nâme*'nin metnine yoğunlaşılacak ikinci bölümde ise, metin, eserin yazma nüshasından hareketle ve çeviriyazım yoluyla yeni harflere aktarılmıştır.

Bu çalışma boyunca imlâda belli bir tutarlılığın oluşabilmesi için mümkün olduğunca TDK Yazım Kılavuzu'na bağlı kalınmaya çalışılmıştır. Ancak bazen Osmanlı edebiyatı sahasında yaygın biçimde kullanılan kimi ıstılahlar arasındaki muhtemel karışmaları önlemek, kimi zaman da kavramlaşmış bazı kelime veya kelime gruplarının yapısını özgün şekliyle yansıtmak vb. gerekçelerle, Kılavuz'a aykırı istisnai kullanımlara da başvurulmuştur. Bununla birlikte imlâda görülebilecek bazı tutarsızlıklar, büyük ölçüde, atıflarda geçen eserlerin isimlerindeki ve (bire bir alıntılanan) içeriklerindeki imlâ tercihlerine müdahale etmeme hassasiyetiyle ilgilidir. Öte yandan, metin içindeki dipnotu numaraları kendinden önceki tek cümleyle ilgili oldukları zaman noktalama işaretinin berisine, kendinden önceki birden fazla cümleye veya paragrafın tamamına ilişkin olmaları durumunda ise noktalama işaretinin ardına yerleştirilmiştir.

Çalışma sırasında ve sonunda birçok kişinin yadsınamaz destekleri oldu. Bu itibarla başta danışman hocam Prof. Dr. Bilal Kemikli'ye teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu tezi huzurlarında savunduğum Prof. Dr. M. Asım Yediyıldız, Prof. Dr. Hatice Şahin, Prof. Dr. Zülfikar Güngör ve Dr. Öğr. Üyesi Kenan Özçelik'e çok değerli katkılarından dolayı içtenlikle teşekkür eder; Doç. Dr. Süleyman Eroğlu, Dr. Öğr. Üyesi M. Murat Yurtsever, Maruf Toprak, Serhat Gültaş, Mahmud Sami Şengül, Ömer Faruk Yiğiterol ve daha nice dostlara, Ankara-Millî Kütüphane çalışanlarına, özellikle de aileme, bütün ilgi ve destekleri sebebiyle taşıdığım şükran borcunu itiraf etmek isterim. Ve son olarak, metne ilişkin birçok sorunların çözümünde bana kılavuzluk etmek lütfunda bulunan, üstelik tarihî metin çalışmalarıyla ilgili eşsiz bilgi ve deneyimlerini hiçbir zaman esirgemeyip yüce gönüllülük gösteren değerli hocam Prof. Dr. Mertol Tulum'a da ayrıca minnetlerimi sunarım.

Olçay KOCATÜRK

Bursa / 2019

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
YEMİN METNİ.....	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	v
ÖNSÖZ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	x

GİRİŞ

GAZAVÂTNÂMEDEN ZAFERNÂMEYE TÜRÜN GELİŞEN YAPISI VE SİYÂVEŞNÂME'DEKİ GÖRÜNTÜLERİ

BİRİNCİ BÖLÜM

BIÇİM VE İÇERİK İNCELEMESİ: FÜRÛĞÎ'NİN KİMLİĞİ VE SİYÂVEŞNÂME'NİN NELİĞİ ÜZERİNE

A. YAZARIN KİMLİĞİ	15
1. Osmanlı Şiirinde Fürûğî Mahlaslı Şairler	15
2. Siyâveş-nâme Müellifi Fürûğî'nin Kimliğine Dair Eserindeki İzler	17
B. KİTABIN İSMİ, TARİHİ VE TELİF SEBEBİ.....	23
1. İsim.....	23
2. Tarih	24
3. Sebeb-i Telif.....	25
C. BIÇİM ÖZELLİKLERİ.....	26
1. Nazım Biçimi ve Yazım Düzeni	26
2. Vezin ve Kafiye.....	30
a. Vezin.....	30
(1) İmale	31
(2) Zihaf.....	34
(3) Med.....	36
(4) Hece düşmeli ulama (=Liyezon).....	38
(5) Vezne bağlı diğer değişmeler	39
b. Kafiye	42
(1) Köken incelemesi	42
(2) Biçim ve tür incelemesi	45
(3) Anlam incelemesi	50

D. DİL VE ANLATIM.....	52
1. Dil Bilgisi Notları.....	53
a. İmlâ Özellikleri.....	53
b. Ses Bilgisi.....	55
c. Şekil Bilgisi	57
2. Üslûp Özellikleri	61
E. KONU VE KAVRAMLAR.....	74
1. Siyâveş-nâme'deki Konu Başlıkları.....	77
2. Siyâveş-nâme'nin Konusu ve İçerdiği Tarihî Malzemenin Değeri.....	84
a. Adalet Burcunda Bir Vezir: Kuyucu Murad Paşa	84
b. Kuyucu Murad Paşa'nın Celâlî Seferine Dair Siyâveş-nâme'deki Kurgu ve İçerik	94
3. Siyâveş-nâme'de “İsyân” ve “Eşkıya” Kelimelerinin Semantik Çerçevesi.....	125
4. Siyâveş-nâme'de Dinî İçerik.....	138
a. İnançla İlgili Kavramlar	138
b. Din Uluları.....	154
c. Eserde Öne Çıkan Diğer Dinî Unsurlar.....	160

İKİNCİ BÖLÜM

SIYÂVEŞ-NÂME'NİN METNİ

1. NÜSHA ÖZELLİKLERİ	169
2. METNİN ÇEVİRİYAZIMINDA GÖZETİLEN İLKELER	170
3. METİN	172
SONUÇ	916
KAYNAKÇA	919
ÖZGEÇMİŞ	927

KISALTMALAR

Kısaltma	Bibliyografik Bilgi
a.g.e.	Adı Geçen Eser
a.g.m.	Adı Geçen Makale
a.g.md.	Adı Geçen Madde
a.g.tz.	Adı Geçen Tez
Bkz.	Bakınız
C.	Cilt
çev.	Çeviren
DİA	Diyanet İslâm Ansiklopedisi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
ed.	Editör
h.	Hicrî
haz.	Hazırlayan
İSAM	İslâm Araştırmaları Merkezi
karş.	Karşılaştırmamız
K.	Kaside
m.	Miladî
md.	Madde
nr.	Numara
Neşr.	Neşriyat
p.	Page
S.	Sayı
s.	Sayfa
ss.	Sayfadan sayfaya
TDK	Türk Dil Kurumu
TTK	Türk Tarih Kurumu
ty.	Basım tarihi yok
v.dğr.	Ve diğerleri
vb.	Ve benzeri
Vol.	Volume
vr.	Varak
Yay.	Yayınları/Yayıncılık/Yayınevi

GİRİŞ

GİRİŞ:

GAZAVÂTNÂMEDEN ZAFERNÂMEYE TÜRÜN GELİŞEN YAPISI VE *SİYÂVEŞ-NÂME*'DEKİ GÖRÜNTÜLERİ

Mesnevi nazım biçimiyle yazılan eserler içinde, konusu savaş çevresinde şekillenen örnekler de bulunur. Bu tür örnekler belli dönemlerde, özellikle savaşların kahramanlık anlatıları için daha zengin ve gerçekçi malzeme sunduğu ve anlatıcı tarafından sahiplenmeye daha uygun niteliklerle öne çıktığı asırlarda sayıca yüksek düzeylere erişir. Öyle ki başarmak ve üstün gelmek, kesinlikle değilse bile çoğunlukla, savaş meydanında yaşananları söz meydanında da yaşatmaya değer kılan başlıca sebeptir. *Gazavâtnâme*, *zafernâme* ve *fetihnâme* gibi adlarla anılan bu tür eserlerin, devletin duraklama ve çözülme devresine girişiyle birlikte artış gösterdiği yönündeki tespit¹ ise, yeterince açıklanmış ve gereğince temellendirilmiş bir yargı belirtmez.

Odağında savaş bulunan ve Osmanlı ile “diğerleri” arasındaki askerî bir mücadeleyi konu edinen metinler, o savaşın amacı, süreci veya sonucu bakımından birbirinden ayrılan vurgular taşır. Ancak ayırım çizgisinin nereden çizileceğine, ayırıcı yönlerin neler olduğuna ilişkin bir görüş birliğinden söz etmek pek kolay değildir. Bu sınırları çizmeye soyunanların yaklaşımlarındaki farklarla birlikte ve hattâ onlardan daha önce, böyle eserleri apaçık bağımsız alt birimler hâlinde bölümlendirmenin önündeki asıl sorun, onların yapıcı ortaklık gösteren özelliklerinin değişkenliğidir.

Savaşlarda gösterilen kahramanlık ve üstün başarıları konu edinen eserlerin, bütün mesneviler içinde kendine özgü bir karakter taşıdıkları, bağımsız bir tür oluşturdukları ne kadar kesin ve açıksa, onları aldığı çeşitli tür belirtici adlardan hareketle kendi içinde de bölümlemeyi mümkün kılacak ayırıcı özellikler o ölçüde bulanıktır. Konusunu savaştan alan bir metin hangi durumda *gazavâtnâme*, neye göre *zafernâme* ya da ne sebeple *fetihnâme* olarak değerlendirilmelidir? “Gazâ”, “zafer” ve “fetih” kelimelerinin anlamca ayrışan yönleri, bu kelimeler yoluyla adlandırılan eserlerin de aldıkları ada göre kendiliğinden ayrışmasını temin

¹ Turgut Karacan, *Sabit, Zafername*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 1991, s. 6.

etmez. Çünkü önceden bir kural gibi konmuş isimler ve kendini buna göre ayarlayan müellifler yoktur. Türle ilgili hangi örnek üzerinden bir genellemeye gidilse, onu yanlışlayacak başka bir örneğe rast gelinmesi uzun sürmez.

Ne var ki bu tür eserlerin benzeşen ve ayrışan özelliklerinden hareketle onları alt türlere bölmeye yönelmek ve bölümler hâlinde kurgulanan bu yapıyı birtakım ilkeler ve adlandırmalar ile düğümleme yoluna gitmek, hem ilimlerin işleyiş düzeni hem de ilim adamlarının eyleyiş biçimi bakımından karşı konulamaz bir tutumdur. Klasik Türk edebiyatına ait savaş ve kahramanlık konulu eserler böyle bir girişimle karşılaşıncı, *gazavâtnâme*, *zafernâme* ve *fetihnâme* gibi türler arasında ne tür farklar bulunduğu konusuna daha ilk araştırmalardan itibaren değinilmiştir. Aslında Ağâh Sırrı Levend'e ait bu konudaki ilk belirleme ve bölümlenmeler, sonrakilere de büyük ölçüde yön vermiş, eksen oluşturmuştur. Buna göre, sözü geçen eserlerde öne çıkan savaşın kendisi ise, yani zafer ya da fetih öncelenmiyor, vurgulanmıyorsa doğrudan *gazavâtnâme*; bir şehrin yahut bir kalenin ele geçirilmesi anlatılıyorsa *fetihnâme* adını alır. Öte yandan fetih veya üstünlükle sonuçlanan savaşları hikâye eden gazânâmelere *zafernâme* de denir. Ancak bunlar zamanla birbirine karışmış ve hepsine birden *gazavâtnâme* denilegelmiştir.²

Ağâh Sırrı'nın değerlendirmesinde öne çıkan ve üzerinde durulması gereken nokta, bu değerlendirmenin merkezinde savaşın veya ona yönelik özel bir adlandırmayla gazânın yer alıyor olmasıdır. Bu durum türün ortaya çıkış hikâyesi ve gelişim çizgisiyle uyumludur. Osmanlıda önceleri genel tarih kitaplarının içinde bir bölüm olarak, sonra da bağımsız bir tür hâlinde gelişen akın ve savaş hikâyeleri, tarihî ortamın gerektirdiği doğrultuda gazâ ve kahramanlık anlatıları olarak doğmuş, devlet büyüyüp güçlendikçe artan fetih ve başarılarla birlikte zafer olgusunun çerçevelediği bir kimliğe bürünmüştür. Dolayısıyla bu tür metinleri tanımlamanın ve özel nitelikleriyle belirlemenin yolu, gazânın başlatıcı ve belirleyici konumunu göz ardı etmemekten geçer. Ayrıca savaş yani gazâ yoksa, zafer veya fetihten zaten bahsolunamaz. Gerek kronolojik gerekse tematik değerlendirmelerin birbirini destekleyerek ortaya koyduğu üzere ve Ağâh Sırrı'nın doğrudan olmasa da açıkça belirttiği gibi³, bu tür eserlerin tümü öncelikle *gazavâtnâmedir*; belki onun yanı sıra, ama mutlaka “yanı sıra” *zafernâme*, *fetihnâme* olabilir. Kısaca, *zafernâme* ve *fetihnâmeler* bağımsız birer tür değil, *gazavâtnâmelerin* alt türleri sayılmalıdır.

² Ağâh Sırrı Levend, *Gazavâtnâmeler*, TTK Yayınları, Ankara: 2000, s. 1.

³ Ağâh Sırrı'nın bunu destekleyen başka bir ifadesi de onun *Türk Edebiyatı Tarihi* kitabında geçer. Orada *gazavâtnâmelerden* söz ederken, “*Bunlar zafernâme, fetihnâme gibi adlar alır.*” denilmektedir. Bkz. Ağâh Sırrı Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2014, s. 158.

Türk-İslâm geleneğinde gazâ olgusunun ve toplumun buna ilişkin algısının serüveni, onun çevresinde doğan yazılı eserlerin oluşma ve gelişme süreçleri bakımından aydınlatıcı bir değer taşır. Önceleri gazâ akın ile, hattâ daha eski dönemlerde yağma ve çapul (= nehb ü gâret) ile özdeş kabul edilirdi; cihâddan farklı bir kullanım zemini vardı⁴. Bu yönüyle gazâ, Osmanlı Beyliği'nin büyümesindeki en önemli etkenlerden biriydi⁵. Osmanlılar için o dönem ve konum itibarıyla gazâ, var olana sığmayan bir hayat idealinin ancak ufka eş bir çizgi ile hizalanabileceğinin ilânı idi. Böyle bir soluğun hayat verdiği gazâ anlatıları da, elbette bu insiyak ve azmi pekiştirici, gösterişli zaferlerden çok, Hak yolunda çıkılan seferleri yüceltici; bir anlamda kutlanacak ve kutsanacak gerçek durumu, savaşın sonucundan önce amacında ve bizzat savaşın kendisinde arayıcı bir eksene oturur. Elbette bunu zihinlerde perçinlemek için bütün hikâye bir kahramanın şahsında toplanır ve bütünlenir.

Zamanla gazâ kavramı, bir savaşa yol açan gayenin ve bir savaşma biçiminin karşılığı olmanın ötesine, daha geniş bir anlam alanına yayılarak, Osmanlı'nın “diğeri” ile her türlü mücadelesini karşılayacak bir genişlik kazanır. Bu bir bakıma gazâ ile cihâdın iç içe geçtiği bir devreyi gösterir.⁶ Çünkü artık “din ü devlet” burcunu tutmuş Osmanlı'nın karşısında olmak ile gazânın hedefi olmak aynı paydaya sığar duruma gelmişlerdir. Bu sebeple, erken dönemdeki gazâ tarzının artık bir zemini kalmadığından hareket ederek, gazâ anlayışının da son bulduğunu söylemek doğru olmaz.

Osmanlıda gazâ ilkesi hiçbir zaman bütünüyle yadsınmamış, belki erken dönemlere göre yalnızca merkezî konumunu yitirmiştir. İşte bu ilkenin klasik dönemde de önemli ve canlı bir varlığı bulunduğu en açık göstergelerinden biri, çeşitli savaşları anlatan eserlere *gazavâtnâme* adı verilmesi geleneğinin sürmesidir.⁷ Devletin değilse de savaşın merkezinde hâlâ gazâ bulunmaktadır. Adı *zafernâme* veya *fetihnâme* de olsa, hattâ zaman zaman *vakâyinâme* adıyla da kaleme alınsa, durum değişmez; Osmanlılarca yürütülen bir savaşın odağında her zaman gazâ vurgusu, hiç değilse işareti vardır. *Zafernâme* ve *fetihnâmeleri* öncelikle birer *gazavâtnâme* sayma gereği de büyük ölçüde buna dayanır. Doğrusu, türlerin özellikleri belirlenir ve sınırları çizilirken isimlerden çok içerikler belirleyici olmalıdır. Yoksa

⁴ Şinasi Tekin, “Türk Dünyasında Gazâ ve Cihâd Kavramları Üzerine Düşünceler”, *Tarih ve Toplum*, S. 109, Ocak 1993, ss. 9-16.

⁵ Cemal Kafadar, “Gazâ”, *DİA*, C. XIII, İstanbul, 1996, s. 438.

⁶ Levend, *Gazavâtnâmeler*, s. 1; Tekin, *agm*, s. 147. Nitekim Meninski de gazâ için en başta “cihâd” karşılığını verir. Bkz. Mertol Tulum, *17. Yüzyıl Türkçesi Söz Varlığı*, Ankara: TDK Yayınları, 2011, s. 801.

⁷ Kafadar, *agm*, s. 428.

zaferle ve fetihle hiç ilgisi bulunmayan kimi eserlerin de türün birer örneği kabul edilmeleri gerekirdi.

Adından başka bütün yönleriyle *gazavâtnâme* kimliği sergileyen eserlerde anlatılan savaşlara gazâ dışında bir anlam yüklenmez. Buna göre *zafernâme* adıyla kaleme alınmış eserlerin kurgusu da aynı temele oturur ve aynı öze bağlanır. Zafernâmelerin kendi adlarıyla belirdikleri ve tür olarak yaygınlaşmaya başladıkları dönem olan 16. Yüzyıl'dan itibaren, bu eserlerin gazâ ile ne denli iç içe bir örgüye sahip oldukları üstünkörü bir bakışla bile belirlenebilir.

Örneğin Harîmî'nin *Zafernâme-i Sultân Murâd Han* adıyla telif ettiği eserinde bu durum, doğrudan “gazâ” kelimesi kullanılarak⁸ ve savaşçılar “gâzî” diye anılarak⁹ ortaya serildiği gibi, kimi zaman da gazâ ruhuna sıkı sıkıya bağlılığı belgeleyen ifadeler yoluyla kendini hissettirir. Bu tür ifadeler, savaşın arkasındaki temel yöneltici gücü ele verir: “*İhyâ-yı sünnet-i Resûlullah ve i'lâ-yı kelimetullah*”.¹⁰ Yine aynı yüzyılda Niyâzî tarafından kaleme alınmış metinlerden biri olan *Zafer-nâme-i Ali Paşa* adlı eserde de, gazânın hem lafzi hem de manevi varlığı dikkate ilişir¹¹.

17. Yüzyıl'a ait eserlerde de durum bundan farklı değildir. Kara Çelebizade Abdülaziz Efendi, *Zafer-nâme*'sinde anlattığı Revan ve Bağdat seferlerini “*gazavât-ı şerîfe*” diye niteler¹² ve eser boyunca gazâyı hatırlatıcı tutumu terk etmez. Hattâ zafer ve gazâ kavramları, Halisî'nin yazdığı Sultan 2. Osman'la ilgili *zafernâmenin* daha isminde bile iç içe geçmiştir: *Zafernâme-i Belâgat-unvân der-Beyân-ı Gazavât-ı Sultân Osmân Hân-ı Gâzî*¹³. Benzer biçimde Hüseyin Behcetî'nin *Mi'râcü'z-Zafer* adlı eseri ile Sâbit'in *Zafer-nâme*'si de, bir gazavâtnâmede bulunması beklendiği oranda gazâ kelimesiyle yüklü ve gazânın mânâsı ile örülüdür.

⁸ Bkz. Çetin Sungur, *Rahîmîzade İbrahim Harîmî Çavuş'un “Zafername-i Sultan Murad Han” Adlı Eseri'nin Transkripsiyonu*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 1998, s. 7.

⁹ Bkz. Sungur, a.g.t., s. 7.

¹⁰ Bkz. Sungur, a.g.t., s. 8.

¹¹ Örnekler için bkz. Hamza Üzümcü, *Zafer-nâme-i Ali Paşa (Transkript ve Değerlendirme)*, AKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon, 2008, s. 40, 82.

¹² Nermin Yıldırım, *Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi'nin Zafername Adlı Eseri (Tarihçe-i Revan ve Bağdad) Tahlil ve Metin*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2005, s. 2.

¹³ Bkz. Zeynep Türk Sarıışık, *II. Osman Dönemine Aid Bir Kaynak: Zafernâme*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 1998.

İnceleme konusu edindiğimiz 17. Yüzyıl metni *Siyâveş-nâme* için de benzer şeyleri söylemek mümkündür. Müellifi tarafından *zafernâme* türüne ait gösterilen eserde, Murad Paşa ve emrindeki askerlerin eşkıyaya karşı koymak üzere çıktıkları yol, gazâ yoludur:

Dimiş râvî kaçan ser-dâr olup şîr
Olup ‘azm-i gâzâ râhına dil-gîr (971)¹⁴

Çılup ‘azm-i gâzâ bend itdi şemşîr
Süvâr-ı rahş-ı devlet ol cihan-gîr (4732)

Gazâ da ancak Allah için gösterilen bir çabanın ve Allah adına yürütülen bir mücadelenin adı olabilir:

Ġazâ fi’llâh ide rûz-ı gâzâda
Ola şâdîde hoş-dil hem ezâda (4313)

Gazavâtnâmeler bakımından *Siyaveş-nâme* örneğinde daha ilgiye değer görünen taraf ise, devlete başkaldıranlarla edilen mücadelenin de gazâ faaliyetinden ayrı düşünülmemesidir. Yukarıda değinildiği üzere, din ü devlet (bir bakıma din ve dünya) sancaklarını birlikte taşıyan Osmanlıya asi olmak, din düşmanlarına karşı yürütülen bir hareket olan gazânın kaçınılmaz muhatabı olmak anlamına geliyordu. Her ne kadar Agâh Sırrı, *Siyâveş-nâme*’yi de katarak böyle eserleri “*gazânâmeler dışında kalan tarihî belgeler*”¹⁵ diye nitelese de, bizim görebildiğimiz isyanlarla mücadeleyi konu edinen bu tür eserler ölçü alındığında, bunların dışarıda bırakılmasını gerektirecek bir sebep bulunmamaktadır¹⁶. Bunun kaynak ve dayanağını, bizzat metinlerin gerek biçim gerekse içerik örgüsünden sızemek mümkündür. Bu tür örnekler arasında anılmaya değer eserlerden biri de, *Siyaveş-nâme* ile yakın zamanlarda yazılan ve Tulû’î mahlaslı şaire ait *Paşa-nâme* adlı eser olup, o da Balkanlar’daki kalkışmaların bastırılma hikâyelerini içeren bir gazavâtnâmedir¹⁷.

¹⁴ Parantez içinde verilen sayılar, çeviriyazıdaki beyit numaralarını karşılamaktadır.

¹⁵ Levend, *Gazavâtnâmeler*, s. 2.

¹⁶ Bizim bu eserlerle ilgili incelemelerimizden ulaştığımız sonuç, daha önce Metin Akkuş’un belirttiği görüşü desteklemektedir. Bkz. Metin Akkuş, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar*, Erzurum: Fenomen Yayınları, 2007, ss. 261-262.

¹⁷ Bkz. Ozaj Suliman, *Tulû’î’nin Paşa-nâme’si (İnceleme-Metin)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Bursa, 2017.

Bütün bunlarla birlikte, gazavâtnâmeler içinde şahsi bir konum kazanan ve tür özellikleriyle ayrıca belirtmeye değer olan zafernâmelerin, bu ikincil bağımsızlığı hangi ölçütlerle kazandıkları konusu üzerinde de durulmalıdır. Zafernâmelerin kendi içinde oturmuş kuralları ve değişmez bir içyapısı olmadığı görüşü¹⁸ büsbütün temelsiz değilse de, her şeye rağmen zafernâmelerin diğer gazavâtnâmelerle kesişen ve onlardan ayrılan yönlerinin ortaya konulması kaçınılmaz bir gerekliliktir. Aksi hâlde “zafernâmeler” diye genellemeye gitmenin ve bu kelimeyi bir tür adı olarak öne sürmenin bir anlamı kalmayacaktır.

Siyâveş-nâme'nin örnekliğiyle elde edeceğimiz somut zemin üzerinde, nispeten de olsa gazavâtnâmeler içinde kendine ait karakteriyle seçilebilen zafernâmelerin, tüm gazavâtnâmelerle ortak niteliklerinin yanı sıra, onların ayrıca taşıdığı vurguyu ve oluşturmak istediği duyguyu belirtmeye yarayacak ölçüler, çizilecek çerçevenin köşe noktalarıdır. Bunların madde madde berraklaşan bir açıklıkla ortaya serilmesi daha yararlı ve anlamlı bir sonucun ortaya çıkmasını sağlayacaktır:

1. Türli açılımlarla zaferin vurgulanması:

Gazâ ve kahramanlık hikâyeleriyle kurulmuş eserlerin değişmez kavramlarından biri de “zafer”dir. En geniş anlamıyla bütün gazavâtnâmelerde, çoğu zaman anlatılan savaşın sonucundan bağımsız olarak bu kelimenin metinler içinde olağan ve yaygın bir dolaşıma sahip olduğu görülür. Genel olarak Anadolu Türkçesi metinlerinde erken evrelerden itibaren *zafer bul-* eylem öbeği¹⁹ içinde görünmeye başlayan kelime, “üstün gelmek, başarmak” anlamlarına karşılık gelmekteydi.²⁰ Türkler tarafından Farsça metinler üzerinden tanınmış olması çok daha güçlü bir ihtimal taşısa da, köken bakımından Arapça olan “zafer”in bu ait olduğu dildeki anlam zemini de Türkçedeki temel kullanımı ile uyumludur: “*matlûba destres olmak*”²¹, “*galib olmak*”²².

¹⁸ Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2014, s. 345.

¹⁹ Bu durum Farsçadaki *zafer yâften* yapısıyla birlikte düşünölmeye değer görünmektedir.

²⁰ *Yunus Emre Dîvânı* (Tenkitli Metin), haz. Mustafa Tatcı, İstanbul: Hece Yayınları, 2008, s. 256; Kemal Yavuz, *Gülşehrî'nin Mantıku't-Tayr'ı (Gülşen-nâme)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı: e-kitap, s. 211, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10686,metinpdf.pdf?0>, (07.08.2019). ; Ahmedî, *İskendernâme (Tıpkıbasım)*, haz. İsmail Ünver, Ankara: TDK Yayınları, 1983, vr. 2b.

²¹ Mütercim Asım Efendi, , *el-Okyanüsü'l-Basît fi Tercemeti el-Kâmûsi'l-Muhît*, C. II, İstanbul: Asitane Kitabevi, ty, s. 15.

²² Ahterî Mustafa Efendi, *Ahterî-i Kebîr (Tıpkıbasım)*, İstanbul: Nadir Eserler Kitaplığı, 2013, s. 637.

Gazavâtnâmelerin bir bölümünde zafer kelimesinin ve olgusunun daha zengin, daha vurgulu bir görünürlüğü vardır. Bu durum özellikle *zafernâme* kasdıyla yazılmış ve bu adla yayılmış metinler için çok daha baskın bir geçerlilik taşır. Benzerlerine bütün zafernâmelerde rastlanabilen çokça örnekle desteklenebilecek bu yargının, diğerlerinde olduğu gibi *Siyâveş-nâme*'de de türlü bağlamları olabilmektedir ve her şeyden önce sözlük anlamının en temel çizgilerini ele verici bir kullanım zemini vardır. O da başarı ve üstünlük üzerinedir:

Bu âsaf oldu çok haşma ser-efrâz
Zafer menşürün itdi güne ifrâz (3092)

Ḥudâ kim bir kıla kılsa 'inâyet
Aña fetḥ ü zafer eyler hidâyet (3784)

Güneş levḥin kıluban vefk-i ebrâr
Zafer ser-dâra haşma rûy-ı idbâr (4728)

Ne segbâna dilîrân dest-i çîre
Bulup şîrân zafer rûbâh-ı pîre (6834)

Kimi zaman “zafer” kelimesinin anlamında saklı bu üstünlük durumu, idealleştirilen bir olgu veya konuma denk düşer:

Göñül mihrin zafer çarḥında ḥurşîd
Pür it 'ışkuñla mişl-i cām-ı Cemşîd (6)

'Adâlet levḥine tâ gice gündüz
Zafer resmin kıla naḫş ile düpdüz (33)

Çekâvek oldu 'Anḳâ'dan uran dem
Murâd ile zafer çün oldu hem-dem (5116)

Çoğu kez de birleşik kelimeler yoluyla, hikâyenin merkezindeki kahraman olan Kuyucu Murad Paşa'yı yüceltici bir sıfat görevi üstlenir. Burada örnekleri saymakla tüketilemeyecek birleşik yapılardan en sık tercih edilenler birer örnekle şöyledir:

Çü ser-dâr-ı **zafer-reh-ber** rehin güş
İdüp efkâr u hîle resmin âgüş (1206)

Çü ser-dâr-ı **zafer-piše** hüner-bîn
‘Adâletle cihânı kıldı tezyîn (1749)

Nazar kıldı o ser-dâr-ı **zafer-bîn**
Durur şaf şaf bu ceş-i nuşret-âyîn (2233)

Üçinci gün o ser-dâr-ı **zafer-fer**
Kılıp dîvân cem‘ oldı şîr ü ecder (3155)

2. Başarının duyurulması ve kutlamanın yaygınlaştırılması:

Osmanlının devletleşme sürecinde en temel kalkış noktalarından ve en genel ilerleyiş ölçülerinden biri olan gazâ, edebiyat değeri taşıyan birçok eserde işlenmiş, yüceltilmiş ve özendirilmiştir. *Gazavâtnâme* başlığı altında kümelenen bu eserlerde açığa çıkan anlam ve duygu, yeryüzüne egemen olma rüyasını gerçeğe dönüştürme azmiyle büyümeyi sürdüren bir devlette savaşın neye karşılık geldiğine dair belirgin işaretler taşır. Çoğunlukla gazâ konulu mesneviler böyle bir karakter sergiler ve büyümeyi, hareketi, atılmayı odak edinir; dikkati, savaşın kendisine, bizzat gazâyâ yoğunlaştıran bir yaklaşım gösterir.

Bununla birlikte, yukarıda değindiğimiz üzere devletin sınırları bakımından büyümek kadar yönetmek ve zapt etmenin de ciddi bir mesele olarak öne çıktığı, alışkanlığa dönüşen başarıları yani fetihleri ve zaferleri vurgulamanın önem kazandığı klasik çağda, gazâ anlatılarının bu değişim doğrultusunda zaferi daha öncelikli bir yerde konumlandıran örnekler sunduğu görülüyor. *Gazavâtnâmelerden* ayrı olmayan, onların içinde bağımsız bir yapı belirten bu eserler, ağırlıklı olarak zafernâme diye ya da zafere gönderme taşıyan isimlerle ün kazanmışlardır. Bir bakıma, ağırlık savaşın kendisinden biraz daha sonucuna doğru kaymaya başlamıştır. Bütün bir toplum içinde yayılması, bütün toplumca paylaşılması istenen duygu, artık en az cihâd bilinci ve kahramanlık kadar başarı, neşe ve kutlama coşkusudur.

Olayları bire bir anlatmanın ötesinde bir kutlama aracı kılınmak üzere düzenlenen zafernâmeler²³, devletin gücüyle orantılı bir ruh hâlini, muzafferiyet duygusunu canlı tutacak bir işlev görüyorlardı. Nitekim bunu kolaylaştırıcı bir etki umulduğundan olsa gerek, bütün gazavâtnâmeler içindeki manzum örnekler azınlık denebilecek bir düzeyi aşamamışken, zafernâme olarak kayıtladığımız gazavâtnâmeler bakımından oran biraz daha manzum eserler lehine değişmektedir²⁴. Kuşkusuz şiirin çok yönlü ve işlek dili, coşkuyu perçinlemek ve neşeyi yaygınlaştırmak için zengin bir ortam sunar. Bunun oldukça hacimli örneklerinden biri olan *Siyâveş-nâme* de, şiir dilinin engin anlatım imkânlarıyla donanmış, edebî sanatların zengin örnekleriyle bezenmiştir.

Devletin en üstünden aşağıya doğru zaferin bir neşe dalgası gibi yayılmasında ve bir kutlamaya dönüşmesinde zafernâmelerin önemli bir katkısı olduğunda şüphe yoktur. Osmanlı padişahlarının savaşa bizzat katılmadıkları durumlarda, olağan bir biçimde zafer muştusunun en önce ulaşması istenen kişi, kendisinin buyruğuyla sefere çıkılan sultandır. Padişah tarafından ordunun başında serdar olarak görevlendirilen paşa, zafere ulaşıncaya saraya bir mektup gönderirdi. Bu mektuplar da “zafernâme” adıyla kaydedilebilmektedir. Örneğin Kuyucu Murad Paşa, eşkıya başı Canpolatoğlu ve binlerce adamını etkisiz hâle getirip Halep’te güvenliği sağladıktan sonra Sultan I. Ahmed’e böyle bir *zafernâme* iletir. Önce Allah’a sonra da sultana övgüyle başlayan bu belge, hem bilgilendirme hem de müjde ve kutlama değeri taşımaktadır.

Siyâveş-nâme, Anadolu’da Kuyucu Murad Paşa önderliğinde Celâlîlere karşı yürütülen büyük temizliğin hikâye edildiği bir kitaptır ki metinde bunu betimlemek üzere en sık başvurulan yollardan biri, bu temizliği resmetmeye yarayan gül ile diken benzetmesidir. Güngörmüş devlet adamı Murad Paşa, dikenle dolan yeryüzünü bir gül bahçesine dönüştürmüştür:

Alur âhîr murâd ol pîr-i rüşen

²³ Canım, a.g.e., s. 345.

²⁴ Bunun için Agâh Sırrı’nın verdiği ve Yurdaydın’ın ilâvelerle genişlettiği dökümlere bakılabilir: Levend, *Gazavâtnâmeler*, TTK, 2000; Hüseyin Gazi Yurdaydın, “Gazavât-nâmeler Ek III”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 10, 1962, ss. 167-174.

Buna değinmişken, Diyanet İslâm Ansiklopedisindeki “Gazavâtnâme” maddesinde Mustafa Erkan şöyle bir ifade kullanır: “*Türk edebiyatında daha çok manzum olarak ve mesnevi şeklinde düzenlenen gazavâtnâmeler...*”. Tabii bu yargı, olgu ile uygunluk göstermez. Gerçi madde yazarının başka bir yargısı ile de uyumlu değildir. Aynı madde başlığı altında ve iki paragraf aşağıda yazar şöyle der: “*Türk edebiyatında bugüne kadar tesbit edilebilen gazavâtnâmelerin sayısı 250’nin üzerindedir. Bunlardan kırk kadarı manzum olup mesnevi tarzında kaleme alınmıştır.*” Mustafa Erkan, “Gazâ”, *DİA*, C. XIII, İstanbul, 1996, s. 439.

Ancak büyük Celâli hareketleri konusunda *Siyâveş-nâme*'ye yansıyanlar, bu temizliğin bitimiyle son bulur ve ordunun seferden dönüşü ile ondan sonra neler yaşandığı üzerinde durulmaz. Hikâyenin sonrasını izleyebileceğimiz çok sayıdaki kaynakta olduğu gibi, *Siyâveş-nâme*'nin sonunda da zaferin doğurduğu kutlama havasına ilişkin ayrıntılar bulunabilir²⁵. Zaferleri anıtaştıran görkemli mimari eserlerle birlikte²⁶, zafernâmeler de dil ve söz ile inşa edilmiş birer zafer tâkı gibi şenliğin katlanmasının ve zaferin kalıcı bir değer kazanışının ifadesidir. İster yazarın iç dünyasından doğan bir etkiyle, isterse dışarıdan gelen bir istekle yazılmış olsun, zafernâmelerin telif sebeplerinde sıklıkla “zaferin coşkusunu herkese duyurma” amacının dillendirilmesi, başarı ve kutlama olgularının zafer kelimesinin bünyesinde nasıl kaynaştığını bir yönüyle daha göstermiş olur. Daha da ötesi, bütün bu söylediklerimizi derleyip özetlercesine, 17. Yüzyıl Türkçesinin söz varlığında *zafer* ile *şenlik* birbirinin sözlük karşılığı olabilecek düzeyde örtüşmüşlerdir²⁷.

3. Dönüşen kahraman imgesi ve zaferin olaydan duruma taşınması:

Bir savaşın hikâyesinin belirli bir kahraman çevresinde örüldüğü metinler olan gazavâtnâmelerde, hiç kuşkusuz o kahramanın üstün özelliklerini öne çıkaran bir tutumun var olduğundan söz etmek gerekir. En az olayın kendi kadar onun merkezinde bulunan kahraman da esere içerik değeri kazandıran bir unsurdur. Bir gazâda gösterilen kahramanlık ve elde edilen başarılar, büyüklüklerini biraz da olayın eksenindeki bu özneye borçludurlar. Bir anlamda yiğitlik ve başarılarla büyüyen kahraman algısı ile bu kahraman sayesinde büyüklüğü katlanan ve somutlaşan başarı olgusu iç içedir. Hem “kahramanlık merkezli” hem de “kahraman merkezli” bir anlayışı yansıtan bu yapı, hemen hemen bütün gazavâtnâmeler için genelleştirilebilecek bir duruma karşılık gelir.

Öte yandan, ortaya çıkışından bu yana gazavâtnâme türü eserlerdeki kahraman tipinin sürekli aynı yapı ve özelliklerle boy gösterdiği söylenemez. Türk edebiyatında doğrudan bu türün erken örnekleri değilse de en azından öncülleri sayılması gereken *Hamzanâme*,

²⁵ Bkz. Bu çalışmadaki *Siyâveş-nâme* metninin 7315 ilâ 7327 numaralı beyitleri.

²⁶ Sultan Ahmed Camii'nin yapımına karar verilmesi ile amaçlanan, eşkiyadan bütünüyle kurtulmanın şükürünün yerine getirilmesidir. Bkz. Mustafa Sâfi, *Zübdetü't-Tevârih*, C. I, haz. İbrahim Hakkı Çuhadar, Ankara: TTK Yayınları, 2013, s. 48.

²⁷ Bkz. Mertol Tulum, *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, s. 1921.

Battalnâme, Ebûmüslimnâme, Dânişmendnâme ve *Saltuknâme* gibi eserler ile çeşitli *cenknâme* örnekleri, büyük oranda destani ve menkıbevi ögeler üzerine kuruludur ve bu eserlerin odağındaki kahramanın dinî kimliği ile savaşçı kimliği genelde iç içedir. Üstelik kahramanın kendisi tarihî bir kişilik ise de, hikâyenin baştan sona tarihte yaşandığı kesinleşmiş olaylara dayandığından pek söz edilemez.

Dinî-menkıbevi bir yönün öne çıktığı ilk gazâ hikâyelerinin bütün bu özellikleri göz önüne alındığında, bu evreye ait örneklerin dinî konuda yazılmış türler arasında sayılması da akla uzak değildir; fakat daha çok tarihî mahiyetteki kahramanlık eserleri olarak görülmeleri yerinde olur²⁸. Çünkü böyle eserlerin merkezinde yer alan kişide dinî bir kimlik baskın olabilir de, olmayabilir de; ama kahraman ve muzaffer bir tabiata sahip olması mecburidir. Diğer yandan konusunu tarihten alan eserler gazavâtnâmelerle sınırlı da değildir. Bu durumda, geçmişe ait bütün eserlerin merkezindeki kahraman(lar) tarihin bir parçası olduğuna göre, bazılarını ayrıca “tarihî” diye nitelenmek ne anlama gelir?

Buna ilişkin iki açılı bir yanıt üzerinde durulabilir. Biri, söz konusu eserlerdeki içerik örgüsünün, en azından olayın özünün ve onlardaki kahramanın kimliğinin tarihî bir gerçekliğe dayanması; diğeri de, bu tür eserlerdeki kahraman ve hikâyenin yalın bir biçimde *dinî*, *menkıbevi* ya da *temsîlî* diye nitelenemez yapıda olmasıdır. Başka bir anlatımla, bütün kahramanlık hikâyeleri içinde yalnızca belli bir bölümünü “tarihî” sıfatıyla bağımsız bir dilim olarak ayırma gereği, ötekilerin tarihle ilgisiz olmalarından değil, bunların başka baskın bir özellik veya vurguya sahip olmayışlarından kaynaklanır. Sözü ettiğimiz savaş konulu bu kahramanlık anlatıları, Agâh Sırrı’nın “*kahramanları tarihten alınmış hikâyeler*” diyerek²⁹ kayıtladığı sınıf ile bire bir örtüşmez. Bu sebeple ve yukarıdaki iki maddelik gerekçelendirmeden hareketle, Levend’e yöneltilen eleştiri³⁰ bizim bölümlendirmemiz için geçerlilik taşımaz.

Konusunu tarihten alan dinî-kahramanlık içerikli eserlerdeki kahramanın kişilik ve kimliğinde asıl öne çıkan yönün ne olduğu meselesi, gazâ hikâyelerinin *gazavâtnâme* adıyla sivrilip yerleşik özellikleriyle bütünlüklü bir tür hâlini almasında ve sonra ondan da *zafernâme* adıyla doğan başka bir alt türün karakterinin belirginleşmesinde önemli bir etken olmuştur.

²⁸ Faruk Kadri Timurtaş, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, İstanbul: Vilâyet Yayınları, 1981, s. 109.

²⁹ Agâh Sırrı Levend, “Divan Edebiyatında Hikâyeler”, *TDK Belleten 1967*, Ankara, 1968, s. 72.

³⁰ Bu konudaki eleştiri için bkz. Hasan Kavruk, *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*, Ankara: MEB Yayınları, 2016, s. 13.

Gazavâtnâmelerin öncülleri ile nispeten erken döneme ait örneklerindeki, ömrünü Hak yolunda gazâyâ adanmış bir kişiliği simgeleştiren kahraman tipinden, zamanla varoluşunu büsbütün gazâ ile yoğurmayan ama savaştığında gazâ bilinciyle hareket eden kahraman tipine doğru bir dönüşme görülür. Bu aynı zamanda genişleyen bir devletle giderek derinleşen bağlara sahip bir devlet adamını, hattâ devlet ile şahsı iç içe geçmiş hükümdarı, anlatının merkezine taşıyan bir süreçtir. Gazânın öznesi, hikâyenin kahramanı, çoğu kez bir paşa ya da sultan olmaktadır artık.

Daha açık bir anlatımla, bir aşamadan sonra hem gazâ faaliyeti hem de onu konu edinen eserler, İslâm bayrağını elinde tutan devletin dünya egemenliğini ve üstünlük iddiasını temsil eden bir kimlik ve üslûba bürünmeye başlamıştır. Böyle bir temsil, ona can veren kahramanın da çok daha geniş bir etkinlik ve yetkinliğe, daha güçlü karakter özelliklerini kuşanmış bir yapıya ve mutlak iradenin yeryüzündeki karşılığını simgeleştirecek ölçülere sahip olmasını gerektirir. Dini yaymayı idealleştiren tarz ve yöntemler aşılmıştır artık; dinin dünya egemenliği biçiminde beliren iktidarını ayakta tutma ve her türlü tehditten koruma tutumu geçerlidir. Bu aşamada, üstünlüğün yani zaferin (tabii ki türler bakımından da *zafernâmelerin*) sürekli ve kalıcı bir kimlik özelliği olarak taşındığı ve ortaya sürüldüğü görülür. Yine vurgulamak gerekirse, zafer, başı ve sonu belli bir olay, bir başarı hikâyesi olmaktan çıkar; bir durum, bir kimlik hâline gelir. Onun kelime olarak da tanımları arasındaki ifadelerden birinde vurgulanan “süreklilik”, bunun açık bir belirtisidir: “*Talebine ârzû eylediği matlûba dâimâ zafer-yâb olur ola...*”.³¹

Gazâ, bir üstünlük hâli olan zaferi koruma mücadelesine dönüştüğünde ve bu üstünlüğü örseleyecek etkilerin daha doğmadan boğulması için çaba harcamak gerektiğinde, ilkeler ve ölçüler epey önem kazanır. Buna bağlı olarak, zafernâmeler içinde az veya çok bu ölçüler gündeme getirilmiştir. *Siyasetnâme* ya da *nasihatnâme* türü eserlerde karşımıza çıkan birçok bilgi ve vurgular, zafernâmelerde de belli bir konu bütünlüğü oluşturacak biçimde ya da kahramanın devlet içindeki konumuna dönük ilişkilendirmelerle, eserin geneline sindirilmiş hâlde kendine yer bulur. Hattâ bunun da ötesinde zaferin kalıcı bir durumun ifadesi olarak belirdiği ve zafernâmeler ile siyasetnâmelerin iç içe geçebildiği bu bağlam, çok çarpıcı bir örnekte iç içe geçme düzeyini de aşarak, neredeyse bir örtüşme zemini oluşturmuştur.

Söz konusu örnek, 16. Yüzyıl’da dilimize Farsçadan çevrilen ve ünlü vezir Büzürmihr’in adil hükümdar Nuşirevan’a öğütlerini içeren bir siyasetnâmedir. Eser düpedüz

³¹ Mütercim Asım Efendi, a.g.e., s. 14.

bir *siyasetnâme* veya *nasihatnâme*dir ama hem kaynak dilde hem de Türkçede *Zafernâme* adıyla yayılmış, ünlenmiştir. Zaferin kalıcı bir özellik ve duruma dönüşmesi için yürünmesi gereken yolu ve düşülmemesi gereken hataları tarif eden önerilerle dolu bu eserin Türk diline Kanuni devrinde yapılmış başka bir çevirisinin adına ise *Muzaffernâme* denmesi de oldukça ilgiye değerdir. O çeviride zafer kelimesinin dil bilgisi bakımından isim soylu bir akrabası olan “muzaffer” ile yer değiştirmesi, isimlerin süreklilik ve kalıcılık bildirme yönünden mastarlara olan üstünlüğünün işlemlerini sağlamıştır.³²

Siyâveş-nâme'ye de bu açıdan bakıldığında, Kuyucu Murad Paşa'nın vezir olarak belirlenmesi sürecinin anlatımına ayrılan bölümün, âdeta vezirliğe dair *siyasetnâme* temelli bir risale mahiyetinde olduğu görülür. Şair bunu adalet teması çevresinde şekillenen ayrı bir bölüm gibi tasarlamış ve sunmuştur:

Anuñ ‘adline digil pür kitâbı

Ki evvel faşlı olsun ‘adl bâbı (156)

³² Eser hakkındaki bir çalışma için bkz. Müjgân Çakır, *Öğütler Kitabı, Râhatü'l-İnsân ve Zafer-Nâme Metinleri*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2015.

BİRİNCİ BÖLÜM:

**BIÇİM VE İÇERİK İNCELEMESİ: FÜRÛĞÎ'NİN KİMLİĞİ
VE *SIYÂVEŞNÂME*'NİN NELİĞİ ÜZERİNE**

A. YAZARIN KİMLİĞİ

Siyâveş-nâme'nin Fürûğî mahlaslı bir şair tarafından kaleme alındığı konusunda herhangi bir kuşku bulunmamaktadır. Buna en büyük delil eserin kendisidir. Kitabın dört ayrı yerinde, şairin bizzat zikretmesiyle mahlası kesinlik kazanmaktadır:

Fürûğî sen özün devşir nazâr kı1
Döner emriyle gerdün ay-ıla yıl (38)

Hudâ'nuñ haq resûlidür o server
Fürûğî cân-ıla yolında ser ver(52)

Fürûğî'nün gice gündüz du' ası
Çabül-i luğf ola na' t-ı recâsı (131)

Fürûğî tã be-key in güft ü gūyã
*Be-irãd-ı hıred mî-reft ü pūyã*³³ (7418)

1. Osmanlı Şiirinde Fûrûğî Mahlaslı Şairler

Şuara tezkirelerinden hareketle ilkin Fûrûğî mahlaslı dört ayrı şair bulunduğu ileri sürülmüşse de³⁴, daha sonraki araştırmalarla bunlardan ikisine ait bilgilerin aslında aynı Fûrûğî'ye ait oldukları, dolayısıyla ilk tespite göre aslında bu mahlası taşıyan üç şairin var olduğu anlaşılmıştır³⁵. Biri Bursalı, biri Kayserili ve diğeri de Kıımlı olarak gösterilen bu şairlerden ikisinin yaşamı dönemce birbirine çok yakınken, diğerrinin ise öncekilerle arasında bir asrı aşan bir zaman farkı bulunmaktadır.

Peki *Siyâveş-nâme* müellifi olan Fûrûğî bunlardan hangisidir; ya da bunlardan hiçbiri olmama ihtimali var mıdır? İhtimallerin sahip oldukları gücü ve ifade ettikleri değeri, hem tezkirelerin bu şairler hakkında verdiği bilgilere hem de *Siyâveş-nâme*'nin iç ve dış özellikleriyle uyumlu bir müellif portresinin nasıl olabileceğine ayrı ayrı odaklanarak belirlemek gerekir.

³³ *Ey Fûrûğî, bu gereksiz sözler nereye kadar / Akıllıca çabalara yazık oluyor*

³⁴ Haluk İpekten vd., *Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 1988, ss. 153-154.

³⁵ M. Fatih Köksal, *Kayserili Divan Şairleri*, Kayseri: Geçit Yayınları, 1998, s. 68.

Asıl adı Ahmed olan Bursalı Fûrûğî, Bursalı zevatı içeren biyografi kaynaklarında³⁶ ve Riyâzî'nin tezkiresinde³⁷ “Çelebi” unvanıyla anılır. Bilindiği üzere bu unvan ilim ve irfan sahibi kimseler için kullanılmıştır³⁸; ki gerek Bursa tezkireleri gerekse Kınalızade onun hayatının belli bir dönemine kadar ilimle meşgul olduğunu özel olarak belirtirler³⁹. Fakat diğer kaynaklar şairin önce mülâzim olup sonra çeşitli yerlerde kadılık yapmakla ömrünü tamamladığını belirtirken, Kınalızade ise onun ilim ve irfan yolunda kemale eriştikten sonra uzlete çekildiğini, hattâ kendisi bunları yazdığı sırada Ahmed Fûrûğî'nin hâlen inziva üzere bulunduğunu söyler. Bu bilgi, şairin dünya işlerinden el ayak çekişi yani feragat edişi ile kendine seçtiği mahlas arasındaki ilgiyi ister istemez düşündürmektedir. Başka bir tezkireci Kâfzâde Fâizî ise yalnızca şehir ve ölüm tarihi bilgisi verir⁴⁰. Ölüm tarihi bildiren kaynaklar, biri dışında⁴¹ h.1022 (m.1613/1614) yılında birleşirler. Bu kaynakların hiçbirinde Bursalı Fûrûğî'nin bir dîvânı bulunduğu ya da başka bir eserinin varlığından söz edilmez. Yalnızca iyi şiirleri olduğu zikredilir ve örnek bir şiiri veya örnek beyitleri kaydedilir. Yalnızca Kâtib Çelebi, Bursalı Fûrûğî'nin bir divanı bulunduğunu zikretmiştir⁴².

Öte yandan, Âtîf Efendi Koleksiyonu içinde bulunan 2273 numaralı bir yazmada, bizzat müellifin dilinden kitabın Fûrûğî mahlaslı Derviş Ahmed'e ait olduğu belirtilmektedir⁴³. *Münâzara-i Ganî vü Fakîr* adı verilmiş bu nüshanın, daha önce şair Alâî tarafından yazılan *Münâzara-i Dervîş ü Ganî* adlı eserden neredeyse bire bir intihal yoluyla üretildiği yönündeki iddia ve değerlendirmelerin gölgesindeki bu esere⁴⁴, nedense herhangi bir biyografik kaynaktan işaret edilmez. Ayrıca müellif adından önce kullanılan “derviş” sıfatı yine kaynaklarda yer bulmadığı gibi, Bursalı Fûrûğî hakkındaki kısa bilgilerde bile iki ayrı hayat ve karaktere çıkan

³⁶ Bkz. Suat Donuk, *Türk Edebiyatında Vefeyâtname ve İsmail Belîğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı*, Ankara: Gece Kitaplığı, 2016, s. 721; Mehmed Şemseddin Ulusoy, *Ezhâr-ı Şemsî, (Müellif nüshasının fotokopisi)*, Mustafa Kara Kitaplığı, s. 183.

³⁷ Riyazi Muhammed Efendi, *Riyâzî 'ş-Şuara*, haz. Namık Açıkgöz, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, Ankara, 2017, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf?0>, (01.08.2019), s. 255.

³⁸ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, Ankara: MEB Yayınları, 1993, s. 342.

³⁹ Kınalı-zade Hasan Çelebi, *Tezkiretü 'ş-Şuarâ*, C. II, haz. İbrahim Kutluk, Ankara: TTK Yayınları, 1989, s. 748.

⁴⁰ Bkz. Bekir Kayabaşı, *Kâf-zâde Fâizî'nin Zübdetü'l-Eş'âr'ı*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Malatya, 1997, s. 439.

⁴¹ Bkz. Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, C. IV, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1308, s. 15.

⁴² Kâtib Çelebi, *Keşfü'z-Zunûn an-Esâmi'l-Kütüb ve'l-Fünûn*, C. II, çev. Rüştü Balcı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014, s. 661.

⁴³ Bkz. Derviş Ahmed Fûrûğî, *Münâzara-i Ganî vü Fakîr*, (Yazma Nüsha), Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nr: 34 Atf 2273, vr. 2b.

⁴⁴ Bkz. Burhan Can, *Alâî'nin Münâzara-i Dervîş ü Ganî'si* (İnceleme-Transkribeli Metin-Tıpkıbasım), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2018, ss. 50-53.

anlatım farkları da dikkate alınır, bazı sorular kaçınılmaz hâle gelir. Buna göre, eldeki bütün bilgiler tek bir Bursalı Fûrûğî'yi mi betimlemektedir? İlmî yetkinliği ve şiir gücü övgüyle anılan bu şair apaçık bir intihale niçin kalkışmış olabilir? Ya da böyle bir girişimi öyle bir kişilik ile telif etmenin yolu var mıdır? Bu gibi sorular daha kesin yanıtlar bulduğunda, belki konuya dair tereddütsüz yorum yapılabilmesi mümkün hâle gelecektir.

Diğer Fûrûğî, ilkiyle aynı dönemlerde yaşadığı anlaşılan, hattâ ölüm tarihi bile diğerininkiyle neredeyse çakışan Kayserili Fûrûğî'dir⁴⁵. Tezkire yazarı Beyânî'ye göre şairin adı Hibetullah'tır⁴⁶. Seyyidler zümresinden olup, önce Nakşibendî tarikatına bağlanmak üzere geldiği İstanbul'da bir süre Hakîm Çelebi'nin yanında kalmış, ancak daha sonra bazı dostlarının yönlendirmesiyle danişmend olmaya niyetlenerek, akranı arasında seçilecek düzeyde ilmî donanımına kavuşmuştur. Gerek Türkçe gerekse Farsça şiirlerle meşgul olmayı bir tutku gibi benimsemiş ve kendi de kayda değer şiirler söylemiştir.⁴⁷ Muamma türüne de ayrıca ilgisi olan Kayserili Fûrûğî kişiliği bakımından da kemal ehli bir insan olarak tarif edilmiştir.⁴⁸

Tezkirelerde kaydı geçen son Fûrûğî mahlaslı şair ise, 18. Yüzyıl'da yaşamış Kıvrımlı Fûrûğî'dir. Sadrazam kethüdalığı yapmış olan Fûrûğî'nin şiir ve inşada üç dile hâkim bir hüner sahibi olduğu belirtilmiştir.⁴⁹ Mehmed Süreyyâ onun III. Mustafa devrinde vefat ettiğini yazar.⁵⁰ Buna göre 1774 tarihinden sonra hayatta olmaması gerekir. *Âdâb-ı Zurafâ* müellifi onun Farsça bir şiirini kaydetmeye niyetlenmişse de, bu bölümün eserde boş bırakıldığı görülmektedir.

2. Siyâveş-nâme Müellifi Fûrûğî'nin Kimliğine Dair Eserindeki İzler

Yukarıda adı geçen tezkire niteliğindeki kaynakların hiçbirinde, herhangi bir Fûrûğî hakkında, eseri bulunduğuyla ilişkin bir bilgi yer almaz. Dolayısıyla bu biyografilerde *Siyâveş-nâme*'yi işaret eden bir belirti dahi mevcut değildir. Hattâ bu şairlerin hiçbirisiyle ilgili, bu tür bir eseri yazmış olabileceğini ele verecek, *Siyâveş-nâme* ile doğrudan bağdaştırılabilecek açık bir

⁴⁵ Bu tarih *Sicill-i Osmânî*'de 1023 olarak kayıtlıdır. Bkz. a.g.e., s. 15. Kayserili olduğu bilgisi ise Ahdî'nin tezkiresinde geçer. Bkz. Ahdî, *Gülşen-i Şu'arâ (Tıpkıbasım)*, haz. Süleyman Solmaz, Ankara: TTK Yayınları, 2014, vr. 160b.

⁴⁶ Beyânî Mustafa bin Carullah, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, haz. İbrahim Kutluk, Ankara: TTK Yayınları, 1997, s. 204.

⁴⁷ Ahdî, a.g.e., vr. 160b.

⁴⁸ Beyânî, a.g.e., s. 204.

⁴⁹ Râmiz, *Âdâb-ı Zurafâ*, haz. Sadık Erdem, Ankara: AKM Yayınları, 1994, s. 240.

⁵⁰ Mehmed Süreyyâ, a.g.e., s. 15.

göstergeye rastlanmaz. Bu bakımdan, eserin müellifi üzerine en zengin ve güçlü belirtiler, yine eserin kendinde aranmak durumundadır.⁵¹

Öncelikle, eserin yazılış tarihiyle (1609-1610) ilgili belirlemelerde de görüleceği üzere, Fürûğî'nin eseri yazdığı sırada hangi yaş dolaylarında bulunduğunu bilmek, onun ömür aralığını belirlemek bakımından önemlidir. *Siyâveş-nâme*'deki Farsça beyitlerden birinde, şair 75 yaşını aştığını söylemektedir:

Ki sâlem mi-güzeşt heftâd ü bā-penc
*Zi-tü hergiz ne-dîdem miḥnet ü renc*⁵² (2164)

Bu durumda şairin 1530'lu yılların ortalarında doğduğu ileri sürülebilir. Öte yandan, eldeki yazmanın zahriye sayfasında bulunan ve temellük kaydı belirten mühür de, müellifin kimliğine dair önemli bir ipucu olarak gözükmektedir. Hüseyin Hısâlî namıyla basıldığı anlaşılan bu mührün⁵³ hemen üzerindeki notta verilen tarih, 8 Ramazan 1023'tür (12 Ekim 1614). *Siyâveş-nâme*'de anlatılan olayların 1608 yılının sonu itibarıyla bittiği göz önüne alınırsa, eserin yazılışıyla Hısâlî'nin eline geçmesi arasında çok küçük bir zaman aralığı bulunmaktadır. *Siyâveş-nâme*'nin şairi olan Fürûğî ile en azından yakın dönemde yaşadığı ortada olan Hüseyin Hısâlî, adının yanındaki bu unvanı mahlas olarak kullanan ve *Metâliu 'n-nezâir* adıyla bir mecmuası da bulunan, aynı zamanda dîvân sahibi bir şairdir.⁵⁴

Bu durum, şu sebeple önemlidir: O dönemde kendi de şiir çevrelerinde bulunan bir kişinin, eserini edindiği Fürûğî hakkında açık bilgilere sahip olması umulabilir. Üstelik Hısâlî herhangi bir şair değil, şiir muhitlerinin nabzını tutan nitelikteki edebî eserlerden mecmua türü bir kitabı kaleme almış bir şairdir. Mecmuaya bakıldığında görülmektedir ki, o dönemde veya önce, Fürûğî mahlasını kullanan şairleri Hısâlî dört ayrı biçimde kaydeder: 1. Fürûğî 2. Fürûğî-i Bursevî 3. Fürûğî el-Kâdî 4. Fürûğî-i Kûçek. Bursalı Fürûğî'nin de kadılık yolunda ömür sürdüğüne dair bilgiler olsa da, kadılığı öne çıkarılan Fürûğî'nin başka olması gerektiği açıktır.

⁵¹ Görebildiğimiz kadarıyla yakın kaynaklar içinde de bu eserden tek söz eden Âgâh Sırrı'dır. Bkz. Âgâh Sırrı Levend, *Gazavât-nâmeler*, s. 2.

⁵² *Ki yaşım yetmiş beşi aşmakta / Görmedim senden ne zahmet, ne eza*

⁵³ Eserin Millî Kütüphane'deki kaydında verilen bilgiler arasında bu isim Hasâî olarak gösterilmiştir. Düzeltmesi yolundaki yazılı uyarımız henüz sonuç vermemiştir.

⁵⁴ Bilgi için bkz. Bilge Kaya, "Peşteli Hısâlî", *DİA*, C. XXXIV, İstanbul, 2007, s. 254. Ayrıca bkz. Özlem Ercan, *Peşteli Hısâlî Divanı*, Bursa: Gaye Kitabevi, 2008. *Siyâveş-nâme*'deki temellük kaydında geçen ve bu araştırmalarda bulunmayan bir bilgiye göre, o sırada Hüseyin Hısâlî, Vize'deki Ayas Paşa Sarayı'nda görevlidir.

Bu durumda, yine kaynaklarda kadılık yaptığı belirtilen Kayserili Fûrûğî'yi işaret ediyor olsa gerektir.

Eğer 2 numarada zikrettiğimiz Bursalı, 3 numaradaki de Kayserili Fûrûğî ise, yalnızca Fûrûğî diye temyiz edilen şair bunlardan başka bir kişi olmalıdır.⁵⁵ Üstelik şiirlerin yalnızca matla beyitlerine yer verilen mecmuada, en çok beyti örnek verilen Fûrûğî de budur. İki ciltlik eserde ona ait toplam 12 beyit, Fûrûğî-i Bursevî'ye ait 8 beyit, Fûrûğî el-Kâdî'ye ait 2 beyit ve diğerine ait yalnızca 1 beyit örnek olarak alınmıştır.⁵⁶ En çok şiiri verilen Fûrûğî'nin mecmuada geçen beyitlerinin hiçbirine tezkirelerdeki Fûrûğî maddelerinde örnek olarak rastlanmaz. O kaynaklardaki şiirler büyük oranda diğer Fûrûğî'lere (Bursevî ve el-Kâdî'ye) ait örneklerle örtüşür. Bu da Hısâlî'nin dörtlü sınıflandırmasının rastgele olmadığına dönük destekleyici bir bulgudur.

Bursalı ve Kayserili Fûrûğîler ile *Siyâveş-nâme* şairi Fûrûğî arasında başta çağ uygunluğu olmak üzere kimi ortaklıklar gösterilebilirse de, bunlar hem kısmi kalmakta hem de aykırılıklar rahatsız edici seviyenin altına inmemektedir. *Siyâveş-nâme*, gerek coşkulu bir anlatımla dolu yedi bin küsur beyitlik hacmi, gerekse içeriğindeki olaylara vâkıf olabilmenin gerektirdiği bilgiyi derleme bakımından taşıdığı zorluklar sebebiyle, telif edilmesi oldukça zor bir eserdir. Şiirin hem hikmet, hem hamaset, hem de sanat unsurlarını kuşatan bir yetiye sahip olmasını şart kılar. Yine konusu gereği askerlik tabiatına yatkın olmak, hiç değilse erbabına yakın olmakla yazılabilecek bir hikâyesi vardır.

Kaldı ki Fûrûğî bunu eserinin sonunda ima eder. Farsça beyitlerinden birinde, tarihî kahramanlardan Rüstem gibi bir yapıya sahip olmasının etkisiyle çok kere eserinde cenk ve cidalin parladığını söyler (7395). Sık sık da “râvî, nâkıl” gibi kelimeler kullanarak (Ör. 1205,2964, 6636), anlattığı savaşlarda bizzat yer almamışsa bile, çok yakından izleyenlerin ya da içinde bulunanların ağzıyla aktarıldığı belli olan ayrıntılar verir. Eserde Murad Paşa'nın mektuplarını yazan kâtiplere yönelik övücü sözler kullanılması, Fûrûğî'nin rivayet dinlediği kişilerle bu kâtiplerden biri veya birkaçı arasındaki ortaklığı en azından bir ihtimal olarak akla getirmektedir.

⁵⁵ Biz de bu şairi sıfatsız adlandırıp yalnızca “Fûrûğî” diye imleyeceğiz.

⁵⁶ Bkz. Bilge Kaya, *Hısâlî Hayatı Eserleri ve Metâliu'n-Nezâir Adlı Eserinin Birinci Cildi (İnceleme-Metin)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2003. Abuzer Kalyon, *Peşteli Hısâlî Metâliu'n-Nezâir (II. Cilt) İnceleme-Metin*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2011.

Fürûğî'nin eserde sıkça kullandığı Klasik şiir unsurları arasında birinci sırayı kesinlikle gül-diken mazmunu alır. Osmanlı mülkündeki eşkıyanın durumunu betimlemek için en çok diken mecazına başvurur. Osmanlı şiirinde diken, düşmandır; *Siyâveş-nâme*'de düşman, dikendir. Çok yaygın olan bu mazmunun “adû-yı hâr” gibi açık bir terkibe dönüştüğü örnekler ise nispeten azdır ve onlardan biri de sadece Hısâlî'nin mecmuasında tespit edebildiğimiz “Fürûğî”ye aittir. Aslında Hısâlî'nin mecmuasına aldığı matla beyitleri arasında bu terkip geçmez. Ancak biz yazma hâlindeki derleyicisi belirsiz başka bir şiir mecmuasında, o matlan devamı olan şiirin bütününe tesadüf ettik. Hem söz konusu mazmunu ifade eden tamlamayı yerinde göstermek, hem de Fürûğî'nin üslûbundaki letafeti ve *Siyâveş-nâme*'dekiyle benzeşen konuşma dili rahatlığını örneklemek için, şiirin tamamını aktarmak yerinde olacaktır:

Gönülde lâle-veş dâğ-ı nihânuñ var besbelli
Seni aşk âteşine yakmış ol ruh-sâr besbelli⁵⁷

Harâmî gözlerüñdür nakd-i sabrum eyleyen yağmâ
Gözüm nûrı sen anı eyleme inkâr besbelli

Meşâmm-ı dehri pür kıldı yine bûy-i dil-âvîzi
Mu'anber kâkülünü şâneler dil-dâr besbelli

Beni aşk âteşine yakdı ol ruh-sârı âteş-nâk
Derûnum sûzişin lâzım değül izhâr besbelli

Fürûğî andelîb-âsâ hezârân nâleler eyler
O gül ruh-sâra takılmış *adû-yı hâr* besbelli⁵⁸

Üslûbun ötesinde, *Siyâveş-nâme*'de göze ilişen bazı dil özelliklerine iyi bakılırsa, bu eseri yazan şairin Balkan kökenli olma ihtimalinin epeyce güçlü olduğu söylenebilir. Bunun için şu üç belirgin ses olayının eserdeki örnekleri ölçü kabul edilebilir:

⁵⁷ Bu dizedeki “ruhsar” kelimesi Hısâlî'de “dil-dâr” olarak kayıtlıdır. Bkz. Abuzer Kalyon, a.g.t., s. 1179.

⁵⁸ *Mecmû'a-i Eş'âr*, Ankara Millî Kütüphane, Nr: 06 Hk 110, vr. 86b.

1. Rumeli ağızlarında, “kırmızı” kelimesi göçüşme yoluyla “kırmızı/karımzi” biçimini alır.⁵⁹ İmlâyla farkedilmesi mümkün olmayan bu değişimi *Siyâveş-nâme* gibi manzum metinlerde vezin ele verir:

Perîşân eyleyüp tûğını sünbül
Kırmızı câme geydi ceng için gül (4510)

Kılup âhir olurlar vâlih ü deng
Olur kıandan kırmızı la' l her seng (6859)

2. Kelime başında patlayıcı ünsüz ile r sesi arasında kalan dar ünlü belirgin bir biçimde düşme eğilimi gösterir.⁶⁰ *Siyâveş-nâme*'de de sık sık geçen “bırak-“ fiili bunun yaygın örneklerinden biridir:

Muḥâlif ḥayline rûz-ı sitîzi
Bragup eyler nümâyân rüsteḥîzi (3009)

Çeküp brakmış miyâna tîğ-ı ḥûn-rîz
Olup şîr ü dilîrân âteş-i tîz (6261)⁶¹

3. Yine Rumeli Türkçesi'nde ünsüz benzeşmelerine dayanan ünsüz tekleşmesi olayına da örnek oluşturan bazı durumlarla karşılaşılır. Bunun başta gelen örneklerinden biri ol- fiiliyle ilgilidir; olsun>ossun>osun.⁶²

Zebânın eyledi şemşîr-i ser-tîz
Kesik başın osun ḥûnuña ğaltîz (3833)

Kıla tâ devr-i eyyâm-ı cihânbân
Şehinşâhân osun emrine fermân (5252)

⁵⁹ Gürer Gülsevin, *XVII. Yüzyıl Batı Rumeli Türkçesi Ağızları*, Ankara: TDK Yayınları, 2017, s. 52.

⁶⁰ Gülsevin, a.g.e., s. 50.

⁶¹ Bizim bu kelimedede *bırak->brak-* doğrultusunda geliştiğini belirttiğimiz ses olayını, *bırak->birk-* biçiminde bir değişim olarak gösteren farklı bir değerlendirme için bkz. Süleyman Eroğlu, *Âsafî'nin Şecâatnâme'si (İnceleme-Metin)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), 2007, s. 72.

⁶² Gülsevin, a.g.e., s. 66.

Siyâveş-nâme müellifi Fürûğî, eserinde kimliğine ve hayatına dair pek açık bilgiler vermez. Yaşadığı dönem yaklaşık olarak belli ise de, tezkirelerde anlatılan Fürûğî'lerden başka bir müelliften söz etmemiz durumunda, ölüm yılı konusunda kesin bir tarih öne süremeyiz. Yukarıdaki değerlendirmeleri derli toplu bir hükme bağlamak için, gerek eserin bazı üslûp özellikleri bakımından gerekse içinde geçen birtakım ipuçlarından yola çıkarak, *Siyâveş-nâme*'yi yazan bir şairin taşınması beklenen vasıfları şöyle özetleyebiliriz:

Öncelikle bu şairin askerlik mesleğine ya bağlı, ya da en azından o çevreye yakın bir konumda olduğu anlaşılmaktadır. Derviş diye tanımlanan, münzevi bir tabiata sahip olması umulmaz; ama hikmet burcunun da uzağında değildir. Şairliği yönüyle ise, şiirin farklı anlatım imkânlarını, üslûp özelliklerini kullanabilen, hatırı sayılır düzeyde şiire yatkınlık taşıyan bir karakter olduğu söylenebilir. İçinde yetiştiği dil ortamının ağız özelliklerini zaman zaman eserinde yansıtan bu şair, bütün bu özelliklerin ortak noktasına göre, Rumelili bir şair olsa gerektir.

Eğer üçüncü bir Fürûğî'nin varlığına ilişkin mevcut olan zayıf işaretleri göz ardı edecek olup diğer ikisinden birini seçmek durumunda bulunsak, tercihimiz Bursalı Fürûğî olur. Öncelikle, *Siyâveş-nâme*'de geçmiş padişahlardan bahsedilen beyitlerde, Fürûğî'nin özellikle Bursa'da medfun bulunan Osmanlı sultanlarının türbeleri hakkında ayrıntılı bilgiler vermesi, hattâ Orhan Gazi'nin türbesindeki zaman zaman çalan bir davulun varlığından söz etmesi, kayda değer işaretlerdir. Ayrıca Yıldırım Han'ı anlatırken uzun uzun Emîr Sultan üzerinde durması da önemlidir (654-681). Bunun dışında Fürûğî, Canpolatoğlu ile Kalenderoğlu'nun Bursa yakınlarındaki görüşmelerini ele aldığı bölümde, başka kaynaklarda rastlanmayan bir belirlemede bulunur. Buna göre, iki isyancı başının buluştukları yer İnegöl'dür (3525). Bütün bunlar Bursa'yı bilmeyen, Bursa'da kalmamış biri tarafından vâkıf olunması pek yüksek ihtimal taşımayan ayrıntılardır.

Kınalızade, Bursalı Fürûğî'nin bir süre kadılık yaptıktan sonra uzlete çekildiğini belirtir⁶³. Acaba bu durum ile, *Siyâveş-nâme*'de sık sık rüşvet konusunda göndermede bulunan ve yakınma içinde olan Fürûğî'nin (473, 637, 746, 805, 808, 5445, 2551), hakkı yendiği için umduğu mansıpları alamamış bir şair olması ihtimali arasında ilgi kurulabilir mi? Bu kolayca yabana atılacak bir ihtimal gibi görünmemektedir. Zaten *Siyâveş-nâme* gibi hacimli bir eser kaleme alabilmek için, uygun ortama ve daha da önemlisi yeterli zamana ihtiyaç duyulacağı

⁶³ Kınalı-zade hasan Çelebi, a.g.e., s. 748.

açıktır. Son olarak, *Siyâveş-nâme* şairinin, eserinin yazım serüvenini anlattığı bölümde ısrarla herhangi bir mânâ hırsızlığına sapmadan kitabını hazırladığını söylemesi, bu yolda itham içinde olan varsa dillerini bundan temizlemeleri gerektiğini vurgulaması ve meydan okuması (7410-7416); bunun yanı sıra, eserine verdiği ismin tarihteki Siyâveş adlı bir kahramanla örtüşmesi, bu kahramanın da uğradığı haksız bir iftiradan alınının akıyla çıkması gibi noktalar üzerinden değerlendirme yapılırsa, daha önce tartıştığımız intihal meselesi ile birlikte Bursalı Fürûğî ile *Siyâveş-nâme* arasında belki ilişki kurulabilir.

Sayılan bütün bu niteliklerle birlikte, *Siyâveş-nâme* şairinin mutlaka tezkirelerde söz edilen Fürûğî mahlaslı 17. Yüzyıl şairlerinden biri olduğunu ya da kesinlikle onlardan herhangi biri olmadığını söyleyemeyiz. Biz çalıştığımız metne bakınca, her ne kadar Bursalı ve Kayserili Fürûğî'ler ile dönemce bir uyuşma söz konusu ise de ve Bursalı Fürûğî'ye dair yukarıda değindiğimiz önemli noktalar bulunmaktaysa da, *Siyâveş-nâme* müellifinin bu ikisinden biri olma ihtimalini öne çıkaracak kesin ve nihai dayanaktan mahrumuz. Hattâ Hısâlî'nin mecmuasındaki tasnif, bize tersi yönde düşünceler ilham eden ölçütlere de pay bırakmak mecburiyeti telkin ediyor.

B. KİTABIN İSMİ, TARİHİ VE TELİF SEBEBİ

1. İsim

Gerek içerik yapısı gerekse Fürûğî'nin kendi eseri hakkında bizzat bu nitelemeye bulunması (5a) bakımından bir zafer-nâme örneği kabul edilmesi gereken *Siyâveş-nâme*, ismini de yine şairinin dilinden alır. Kitabın son diliminde yer alan Farsça bölüm içinde geçen bir beyitle bu kesinleşir:

Siyâveş-nâme 'î dâdem ū-râ nâm
Çü yâbed âhîr in nazm ser-encâm⁶⁴ (7343)

Türkçede yaygın olarak “siyavuş” biçimiyle bilinen kelime bu beyitte *siyâveş* olarak harekelenmiştir. Zaten kelimenin Eski ve Yeni Farsçadaki özgün yapısı “*siyâvehş* ya da *siyâveş*” biçimindedir⁶⁵. Fürûğî'nin metin içinde bu kelimeyi kullandığı diğer örneklerle bakıldığında, yukarıdakinin tersine kelimenin bu örneklerden birinde ötre ile harekeleniği

⁶⁴ Adına da “*Siyâveş-nâme*” dedim/Ki bu şiir sona ermekte artık

⁶⁵ Nimet Yıldırım, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2006, s. 632.

(784), hattâ birinde de iki vav ile yazıldığı ve “Siyâvuş” biçiminde kafiyeye sokulduğu görülür (554). Bunların ikisi doğrudan Osmanlı vezirlerinden Siyavuş Paşa ile öbürü de tarihî bir kişilik olan Keykavus oğlu Siyavuş ile ilgili beyitlerdir.

Siyâveş kelimesinin sözlüklerde verilen karşılıkları arasında, “*zekâyı hoşnut eden zevkler*”⁶⁶ gibi bir anlam da vardır. Sürekli gönül denizinden ve akıl güneşinden taşan parlak inciler olarak övdüğü sözlerinden oluşmuş manzumesi için Fûrûğî’nin akli ve beğeniye hatırlatıcı bir isim düşünmesi, akla yatkın durmaktadır. Eser adını verdiği bölümde sebeb-i tesmiye niteliğinde bir işaret bulunmasa da, bu tür bir ilgi kurarak yorumda bulunmak mümkündür.

2. Tarih

Eserde anlatılan tarihî olaylar, 1606 yılının sonu ile 1608 yılının sonu arasında cereyan eden iki yıllık bir zaman aralığını kapsar. Olayların bitişinin yılın sonuna denk geldiğine bakılırsa, 1609 yılından önce bu kitabın yazılmış olma ihtimali yok gibidir. *Siyâveş-nâme* müellifinin, tezkirelerde bilgi verilen Fûrûğî mahlaslı şairlerden biri olup olmadığıyla ilgili belirsizlik bir yana, yazmanın başındaki temellük kaydında not düşülen tarih 8 Ramazan 1023, yani 12 Ekim 1614’tür. Sadece eserin başındaki bu bilgiye bakıldığında bile, kitap en geç 1614 yılında yazılmış olabilir.

Fûrûğî eserini kaleme alış sürecinde bir dönem kararsızlık ve güvensizlik içinde kaldığını belirttiğinden, böyle bir manzumeyi çabucak vücuda getirdiğini düşünmek çok doğru olmayabilir. Kaldı ki eserin hacmi de buna pek elverir gibi değildir. Ayrıca bir etkiyi daha göz ardı etmemek gerekir: Nüsha özellikleri üzerinde durulurken temellendirmeye çalışılacağı üzere, elimizdeki yazmanın istinsah edilmiş olma ihtimali yüksektir. Bütün bu dikkat noktaları ihmal edilmeden bir telif tarihi (aralığı) öne sürmek gerekirse, bunun 1609-1610 dolayları olması makul görünmektedir.

Konu, eserin içeriğindeki bazı unsurlarla birlikte değerlendirildiğinde ise, ilk bakışta tahminen belirlenebilen tarih, çok daha sağlam bir zemine oturur. Hikâyedeki ana kahraman Murad Paşa 1611 yılının ortalarında dünyaya gözlerini kapamıştır. Eserin ona sunulma isteği yönünde bir işaret bulunduğu gibi (147), son beyitlerde Murad Paşa’nın vezirliğini başarıyla sürdürmesi ve ömrünün uzun olması için dua edildiği dikkate alınırsa (7424-7428), *Siyâveş-nâme*’nin o henüz hayattayken tamamlandığı kesinlik kazanır. Sonuçta büyük Celâlî zaferinin

⁶⁶ Francis J. Steingass, *Persian-English Dictionary*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2005, s. 713.

etkisi ve coşkusu dağılmadan böyle bir eseri tamamlama düşüncesinin de belirleyici olduğunu tahmin etmek güç değildir. Bu da verdiğimiz 1609-1610 tarih aralığını çok güçlü bir ihtimale dönüştürmektedir.

3. Sebeb-i Telif

Fürûğî bu eseri Sultan I. Ahmed'in bir şiirindeki bazı beyitlerden ilhamla, bir bakıma onları şerh etmek kasdıyla kaleme almıştır (7365). Öte yandan eşkıya seferinin serdarı Kuyucu Murad Paşa'nın hünerlerini ve kahramanlığını anlatmak arzusu içinde olduğunu da söyler (7383-7384). Bu iki etkenin aynı potada buluşması ve birlikte aynı sonuca hizmet etmesi, Sultan I. Ahmed'in, Kuyucu Murad Paşa'dan da söz eden bazı beyitlerinin varlığıyla mümkün hâle gelebilir. Aynı zamanda bir şair olan Sultan I. Ahmed'in şiirleri arasında buna uygun düşecek bir gazelindeki Kuyucu Murad'la ilgili bazı beyitler şöyledir:

Rây-i sâ'ib fikr-i sâkıbda vezîr-i bî-nazîr
Bulmadum aña bu kâr üzre ki müstesnâ durur

Âkibet hâtif Murâd Pâşâ içün idüp hitâb
Didi gönder serhade ol âkil ü dâna durur

Hidmetünde hâsıl itmîşdür senüñ rîş-i sefid
Bu murâduñ ol Murâd'a ger vara dünyâ durur⁶⁷

Siyâveş-nâme baştan sona okunduğunda ne sebeple yazıldığını içeriği de açıkça ele vermektedir. Askerî mücadelelerin anlatıldığı bölüme kadar bir yarı siyâset-nâme havasında seyreden bölüm, vezirlik makamı üzerinden Kuyucu Murad Paşa'nın üstün kişiliğini ve başarılı devlet adamlığını anlatır. Şairin diliyle bu kısım bir adalet kitabı mahiyetindedir ve adaletin kendisinde somutlaştığı adil vezir Murad Paşa'yı eksene alır (156). İsyancılara karşı yürütülen savaşların hikâyesi, zaten Murad Paşa'nın kahramanlıklarını belgelemenin zemini olarak ve bunlara ilişkin bütün aktarımların nazımla dile getirilmesi amacıyla kurgulanmıştır.

Burada anılması şart olan önemli bir etken de, Fürûğî'nin yazma konusundaki güvensizliğini giderip onu eser için yüreklendiren manevi bir yaşlı bilgenin sözleridir. Fürûğî *Siyâveş-nâme*'nin hem başında hem de sonunda, o zatın rüya yoluyla kendisine hitap ettiğini

⁶⁷ İsa Kayaalp, *Sultan Ahmed Divanı'nın Tahlili*, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 1999, s. 224.

dile getirir (142-147). Özetle sebab-i telif, cihan şahı Sultan Ahmed'in bir şiirinden ilhamla ve bir "pîr-i rûşen-zamîr"ın rüyadaki himmetiyle, Kuyucu Murad Paşa'nın övgüsünü kaleme almaktır.

C. BİÇİM ÖZELLİKLERİ

1. Nazım Biçimi ve Yazım Düzeni

Siyâveş-nâme'nin de yazıldığı nazım biçimi olan *mesnevi*, kök ve biçim yapısıyla Arap şiirinde doğmuş olsa da, bir terim hattâ bir kelime olarak Fars kaynaklıdır⁶⁸. Arap edebiyatından sonra asıl Fars şiir geleneği içinde büyük bir ilgi ve yayılma alanı bulmuş, ardından Türk şairlerince benimsenmesiyle birlikte uzun dönemler içinde türleri bakımından daha da zenginleşerek gelişme ve yaygınlaşmasını sürdürmüştür. Şairlikteki gerçek hüneri gazelde görüp yalnız mesnevi ile şiir meydanına çıkmayı küçümseyen şairler az değilse de⁶⁹; Şeyhî gibi, "şiir nakdinin mehakki mesnevidir" diyerek şairlik gücünü mesnevi ile ölçenler de bulunmaktadır⁷⁰.

Manzum eserler olarak mesneviler yazılış biçimlerine göre iki ana bölükte değerlendirilebilir. Bunlardan ilki, dîvânlarda, mecmualarda ya da kimi mensur eserlerin başında görülebilen, daha küçük hacimli, biçimce mesnevi sayılması gerekirse de tarz bakımından kasideyi andırır şiirlerdir. Fakat mesnevi dendiğinde zihni hemen işgal eden kavram, ikinci bölükteki diğer eserlerle ilgilidir. Bunlar ise ucu sınırlanamayacak ölçüde uzun olabilen, bir anlatı kurgusu ve örgüsüyle kaleme alınmış çeşitli konulardaki büyük hacimli şiirlerdir.⁷¹

Zaman ve zemin ya da art sürem ve eş sürem bakımından bunca geniş bir alana yayılan bir şiir biçiminin birçok kalıplaşan alışkanlıklar üretmesi ve tekrarlanagelen özellikler geliştirmesi ne denli olağansa, aynı gerekçeye dayalı olarak şairin seçimleriyle çeşitlenebilen bazı yönler içerir hâle gelmesi de o derecede beklenen bir durumdur. Bu sayede mesneviler için

⁶⁸ Ahmed Ateş, "Mesnevî", *MEB İslâm Ansiklopedisi*, C. VIII, İstanbul, 1979, ss. 127-128.

⁶⁹ Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015, s. 62.

⁷⁰ Ahmet Kartal, *Doğunun Uzun Hikâyesi*, İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları, 2014, s. 83.

⁷¹ Âmil Çelebioğlu, *Türk Mesnevi Edebiyatı (Sultan İkinci Murad Devri)*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018, ss. 21-22.

belirli bir düzen ve kurgudan söz edilebilmektedir. Tabii her zaman olması gerektiği gibi en sağlıklı ölçütler ancak tarihî metinlerdeki yaygın uygulamaların kılavuzluğunda belirlenebilir.

Hiçbir mesnevide anlatılacak konuya doğrudan giriş yapılmaz. Mesnevilerdeki giriş bölümünün bağımsız bir yapısı ve neredeyse gelenekleşmiş bir düzeni vardır. Eksiksiz bir mesnevinin konudan önce sırasıyla “tevhîd, münâcât, na’t, dört halifeyi yâd, hükümdara övgü, sözün değerine vurgu, sebep-i telif” gibi bölümleri barındırması beklenir⁷². Özellikle İran şairi Nizâmî’yle birlikte bu bölümler birbirinden açıkça ayrılmış ve onlara bir de miraçla ilgili bir bölüm katılmıştır⁷³.

Buraya kadar değindiğimiz konular bakımından, bir mesnevi olarak *Siyâveş-nâme*’nin uzunca bir eser olduğu söylenebilir. 464’ü Farsça olmak üzere toplam 7428 beyittir. İki bölüm hâlinde tertip edilen 204 varak hacmindeki eserin ilk bölümü 1/b ilâ 116/a arasında, ikinci bölümü ise 117/b ilâ 204/a numaralı varaklar arasındadır. Bu iki bölüm de Farsça beyitlerle başlar. Yaygın olduğu üzere *Siyâveş-nâme*’deki başlıklar surh/kırmızı mürekkeple yazılmıştır ve tersine, yaygın olmayan biçimde bu başlıklarda karışık bir düzene bağlı kalınmış, çoğu zaman Farsça, bazen de Türkçe kullanılarak *Işk-nâme* örneğine benzeyen⁷⁴ bir yöntem izlenmiştir.

Yukarıda belirtildiği üzere mesneviler çoğunlukla Cenab-ı Hakk’ın birliğini ve yüceliğini öne çıkaran *tevhîd* bölümüyle başlar. Ancak kimi şairler sözü doğrudan Allah’a yakarış (=münâcât) ile açmayı yeğlemişlerdir⁷⁵. Fürûğî de bu tarza yakın bir tutum içinde, Farsça başlayan ve sonra Türkçe devam eden yakarış beyitleriyle söze girer. Şu var ki, şairin baştaki bu beyitlerde *tevhîd* üslûbuna uygun ifadeler de kullandığı görülür. Hattâ 16 ilâ 30’uncu beyitler arasında kalan bölüm, Cenab-ı Hakk’ın kimi isim ve sıfatlarının çağrıştırıldığı ve çeşitli peygamberlere ihsanlarının anıldığı tam bir *tevhîd* özelliği gösterir. Bir bakıma 43’üncü beyitle son bulan bu bölüm, münâcât ve tevhîdin yer yer iç içe geçtiği bir üslûpla örülmüştür. Tabii bütün bunlar beyitlerin içeriğinden hareketle söylenebilmektedir. Zira en azından elimizdeki nüshada bu bölümün üzerinde herhangi bir başlık bulunmaz.

Öte yandan, Cenab-ı Hakk’ın yüceliğine ilişkin söyleyişler çok kez eserin belirli bölümlerinde karşımıza gelir. *Siyâveş-nâme*’de, Kuyucu Murad Paşa’nın eşkıya başı

⁷² Ateş, a.g.md., s. 130.

⁷³ Ateş, a.g.md., s. 131.

⁷⁴ Bkz. Sedit Yüksel, *Mehmed/Işk-nâme (İnceleme-Metin)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları, 1965.

⁷⁵ Kartal, a.g.e., s. 115.

Canpolatoğlu'nu kesin biçimde yenişini padişaha bildiren mektubu⁷⁶ gibi (3885-3898), Murad Paşa'nın eşkıyalar ile mektuplaşmalarında da her iki tarafın söze Cenab-ı Hakk'ın yüceliğini bildiren sözlerle başladığı görülür. Genelde de bu tür sözleri, Hz. Peygamber'e yönelik na't yerine geçecek övgü beyitleri izler. Yine Kuyucu Murad'ın birkaç kez Allah'a sığınma sözlerini araç kılan Fürûğî, böylece çeşitli yerlere *tevhid* manzumeleri serpiştirir. Bu bölümlere hâkim olan üslûba bakılırsa, Allah'ın ululuğu ile birlikte kulların küçüklüğünü öne çıkararak, yardım dileği ve yakarış için elverişli bir zemin oluşturan, yalın ve içten bir dil kullanıldığı söylenebilir.

İslâmi gelenek içinde üretilmiş mesnevilere uygun olarak, münâcâttan sonra *Siyâveş-nâme*'de de Hz. Peygamber'in övülmeye yaraşır özellikleriyle anıldığı *na't* bölümü gelir. Bu bölüm mesnevilerde doğrudan "na't" ya da onun yerine "medh, midhat, sıfat" gibi kelimeler kullanılarak başlıklandırılır⁷⁷. Fürûğî ise "vasf" kelimesini tercih eder ki o da aslında na't ile anlam ortaklığı bulunan bir kelimedir. Bu başlık altındaki beyitler, hemen hemen bütün mesnevilerde değinilmesi âdet değeri kazanmış olan, "Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım" kudsi hadisi ve "Fakirlik övüncümdür" hadis-i şerifiyle ilgili göndermelerle ve "şefa'at" konusuna dair ifadelerle bezenmiştir (44-62).

Siyâveş-nâme'deki na't bölümünü, ayrı ayrı başlıklarla dilimlendirilmiş hâlde dört halifeye yönelik övgü ve saygı ifadeleri izler. Şair, *Yâr-i gâr* (mağara dostu) olma yönüne işaret ettiği Hz. Ebubekir için 5 beyit; *Şîr-i mîşe-i vegâ*, *Saf-şiken-i kalb-i a'dâ* (savaş meydanının aslanı ve düşman ordusunun merkezini dağıtıcı) olarak nitelediği Hz. Ömer için 7 beyit; *Zinnûreyn* (iki nur sahibi) lakabıyla andığı Hz. Osman için 4 beyit; *Şîr-i Hudâ* (Allah'ın aslanı), *Saf-der-i rezm ü vegâ* (savaş meydanında safları yırtıcı), *Şâh-ı merdân* (Yiğitlerin şâhı) diye övdüğü Hz. Ali için 8 beyit düzmüştür (63-90).

Aslında mesnevilerde çoğu kez na't bölümünü izleyen dizelerde yer ayrılan "mi'râciye" bölümü, *Siyâveş-nâme*'de dört halifenin övgüsünün ardına konumlandırılmış ve ayrı bir başlık verilen bağımsız bir bölüm olarak düzenlenmiştir. Başından sonuna miracın bütün hikâyesi özet bir kurgu içinde verilirken, Hz. Peygamber'in dönüşünden sonra karşılaştığı yaklaşımlardan da söz edilir. Fürûğî en son, sözü yine şefaate getirir ve düşkünlüğü ile yüzü karalığını öne sürerek yakarıştaki bulunur (91-135). *Siyâveş-nâme*'nin başlangıç bölümleri arasında bulunmayan, sözün

⁷⁶ Şair bu mektubu *zafernâme* adıyla kaydetmiştir (107a).

⁷⁷ Kartal, a.g.e., s. 117.

üstünlüğüyle ilgili beyitleri, eserin ikinci cildinin başında görürüz. Tamamı Farsça yazılmış bu bölüm toplam yirmi altı beyitlik bir hacme sahiptir (4222-4247).

Mesnevilerdeki en önemli ve değişmez bölümlerden biri de, şairin eseri yazma sebebi ile yazış hikâyesini dile döktüğü “sebeb-i te’lif”lerdir. Burada şairin kimliği ve hayatına, eserin ilk bakışta gözden kaçan birtakım yönlerine, hattâ tarihî ve edebî ortama ilişkin⁷⁸ değerli bilgiler bulunabilir. Fürûğî bu bölümle ilgili başlığı doğrudan sözü edilen kavramla kurmamış olsa da, eseri yazmaya niçin ve nasıl karar verdiğini belirten Türkçe bir başlıkla telif sebebini ortaya sermiştir. “*Bu Dâsitân Pîr-i Rûşen-zamîr Dil-i Şeydâyı Feyz-i Envâr-ı Hudâ ile Rûşen Kılup Ta’rif-i Evsâf-ı Zafer-nâmeye Âğâz Eyle Diyü İrşâd Kıldığudur*” şeklinde bir başlık atılmış olan bu bölüm Farsça beyitlerle başlar ve bunların sayıları bölümün bütünü içinde yarıya yaklaşır (136-164).

Eserin sebeb-i telif bölümü, asıl konuya hem hazırlayıcı hem de bağlayıcı bir içerik ve üslûpla kurulmuştur. Bütün hikâyenin merkezindeki kahraman olan Kuyucu Murad Paşa’ya düzülen övgülerle, izlenecek konunun ekseni bu bölümde şekillenir. Ardından eserin yazılmasına sebep oluşturan konuya geçilmiş ve aralarda gazel vb. başka herhangi bir şiire yer verilmediği için sona değin olaylarla örülü bir içerik yapısı düzenlenmiştir.

Diğer yandan, kurgu aracı şiir olunca, şairin durumlara, duygulara, tabiata ardını dönmesi düşünülemez. Örneğin önceki padişahlara temas edilen beyitler, asıl konuya geçildikten sonra ve dönemin padişahı Sultan 1. Ahmed’in sözleriyle kaynaşmış olarak kurulur (19b-21b). Bundan ötesi, 127b’de başlayan bir bölümle Fûrûğî, kışın gidişini ve baharın gelişini çiçek çiçek resmetmektedir. Zaten mevsim tasvirleri mesnevilerin vazgeçilmez bölümlerindendir⁷⁹. Fûrûğî bazen de denk düşürüp şaraba heveslendiği ve sâkîye seslendiği küçük bölümlere de yer verir (74a, 176a, 179a).

Hangi türde konuyu ele alırsa alsın, mesnevilerde sürekli öğüt niteliği taşıyan bölüm veya ifadeler rastlanabilir⁸⁰. *Siyâveş-nâme* ise, böyle beyitleri içeriyor olmanın yanı sıra, konunun girişinden itibaren uzunca bir süre âdetâ bir *nasihatnâme* gibi ilerler. Sonrasında konu boyunca kahramanlık ve erdem in iç içe geçtiği bir karakterin çevresinde örülen metin,

⁷⁸ Bkz. Rıfat Kütük-Lokman Turan, “Mesnevîlerin Sebeb-i Te’lif ve Hatime Bölümlerini Türk Edebiyatı Tarihi Kaynağı Olarak Okumak”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VI-Mesnevî: Hikâyenin Şiiri*, İstanbul: Turkuaz Yayınları, 2011, ss. 221-240.

⁷⁹ Levend, a.g.m., s. 83.

⁸⁰ Çelebioğlu, a.g.e., s. 22.

hikâyenin bitişini bildiren ve büyük oranda Farsça beyitlerden oluşan bir bölümle son bulur. Burada şairin kendine, sözündeki içtenliğe, söyleyişindeki güce ve özgünlüğe dikkat çekmeye çalıştığı ve eserine verdiği ismi kaydettiği mısralar vardır. En sondaki birkaç beyit ise Sultan I. Ahmed'e ve Murad Paşa'ya edilen duaya ayrılmıştır (7329-7427) ve son beyit şöyledir:

Şeb ü rüz eyledikce devri bu deyr
Ol olsun devlet-ile 'ākıbet hayr (7428)

2. Vezin ve Kafiye

Şiirin mahiyetiyle ilgili bütün görüş ve tartışmalarda, vezin ile kafiyenin belirleyici bir konumu vardır. Ona bir tanım giysisi biçme yolunu tutan her zihin, vezni ve kafiyeyi ya “yeterli”⁸¹, ya “gerekli”⁸², ya da “tercih edilebilir”⁸³, bulur. Ancak Osmanlı çağına ait edebî eserlerle ilgili apaçık gerçek şudur ki, vezin ile kafiye bir şiirin biçim ve kimliğini belirleyen ve onu benzerlerinden ayıran bir işlevle, şiirin her zaman değişmez bir niteliği olmuştur. Bu durum mesneviler için ayrıca önem taşır. Çoğu zaman uzun uzadıya sürüp giden hikâye boyunca şair ritmi elden bırakmamak için vezin ve kafiyeye sıkıca tutunur ve yine aynı uzunluk sebebiyle yer yer de gerek veznin gerekse kafiyenin imkânlarını zorlayıcı tasarruflarda bulunabilir. Bütün bunlar şiire biçim değerini kazandıran öğeler olmak bakımından *Siyâveş-nâme* için de göz ardı edilemez bir değer belirtir ve bütün yönleriyle göz önüne serilmesi önemli bir gerekliliktir.

a. Vezin

Üzerinde inceleme yürüttüğümüz *Siyâveş-nâme*'nin de kaleme alındığı 17. Yüzyıl'a gelindiğinde, aruz vezni artık kolaylıkla kullanılan bir ölçü birimi hâline gelmiş bulunuyordu. Bilindiği üzere bunu mümkün kılan, söz varlığındaki değişimin etkisidir. Ancak yine de mesnevi nazım biçimiyle yazılan şiirlerin çok kez başlı başına bir kitap çapına erecek uzunlukta oluşu, aruzun kullanımıyla ilgili türlü güçlüklerle yol açar ve birçok uygulama aksaklığını

⁸¹ Tahirü'l-Mevlevî şiiri “*mevzûn ve mukaffâ söz*” diye tanımlar. Bkz. *Edebiyat Lugatı*,

⁸² İbn Haldun şiir için kafiyenin gerekli olduğunu ama yeterli olmadığını belirtir. Bkz. *Mukaddime*, C. II, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2004, s. 1036. Benzer biçimde *Kâbusnâme* yazarı Keykâvus, şiir hakkında oğluna şöyle bir nasihatte bulunur: “*Ammâ şair gerektir ki hemen vezne ve kafiye kani olmaya. Pes sen dahi hayalsiz, tertipsiz ve sınaatsiz şiir ayıtma.*” Bkz. *Kâbusnâme*, çev. Mercimek Ahmed, haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2006, s. 189.

⁸³ Mevzûâtü'l-Ulûm'da verilen tanımıyla, şiir ölçülü de olabilir ölçsüz de: “*Ve dahi biline ki şiir bilginler katında hayalî sözlerdir; gerek vezinli ve gerek vezinsiz olsun.*”

kaçınılmaz kılar. Eseri irdelendiğinde Fürûğî için de durumun farklı olmadığı anlaşılabilir.

Fürûğî eserini *mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün* kalıbıyla yazmıştır. *Siyâveş-nâme*'de aralara serpiştirilmiş gazeller de bulunmadığı için, önceki şairlerden alıntılanan bir iki beyit dışında eserin tamamına hâkim olan bu kalıp, aruzun en çok benimsenen bahirlerinden biri olan *Hezec* bahrine ait müseddes bir kalıptır ve Türk edebiyatı tarihinde bu kalıbın uygulandığı eserler arasında *Çarh-nâme*, *Risâletü'n-Nushiyye*, Şeyhî'nin *Husrev ü Şîrîn*'i ve *Muhammediyye* gibi ünlü örnekler bulunur⁸⁴. Uygulanan veznin *Siyâveş-nâme*'de ne tür işleyiş ya da aksamaları sonuç verdiği, aruzla birlikte mutlaka gündeme gelen şu terim ve başlıklar çevresinde değerlendirilebilir:

(1) İmale

Yazıldığı dönem yönünden ele alınırsa, imalenin *Siyâveş-nâme*'deki kullanım yaygınlığı beklenebilecek ölçüdedir. Aruz kusurları arasında bulunduğu gerçeğine karşın, şairlerin imaleden kaçınmakta her zaman titizlik gösterdikleri pek söylenemez. Hattâ yerinde yapılması şartıyla hoş giden bir tasarruf olarak görüldüğü dahi söylenebilir⁸⁵. Bir imalenin yerli yerince ve makbul sayılabilmesi için Türkçe kökenli kelimelerde uygulanması, onda da daha çok *ı, i, u, ü* seslerinde yapılması⁸⁶, yine bu ünlülerde veya diğerlerinde olsun anlamca vurgulanmak istenen hecelere denk getirilmesi⁸⁷ gerekir.

Siyâveş-nâme'de hemen hemen her beyitte veznin mecbur ettiği bir arızı ses uzamasına rastlanabilir. Bunlar yukarıda belirtildiği üzere, büyük çoğunlukla veznin işleyişi bakımından çok ciddi bir ağırlığa veya aksamaya yol açmayan *ı, i, u, ü* seslerinde, daha az olmak üzere de *a, e, o, ö* seslerinde karşımıza çıkar (aşağıdaki beyitlerde imaleli sesler koyu harfle gösterilmiştir):

Semek virdüñ deñizde Yûnus'a hem
Çıkarđı erba'ın anda bulup nem (23)

⁸⁴ Haluk İpekten, a.g.e., ss. 170-179.

⁸⁵ Tâhirü'l-Mevlevî, *Edebiyat Lügati*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1994, s. 62.

⁸⁶ Cem Dilçin, *Süheyl ü Nev-bahâr İnceleme-Metin-Sözlük*, Ankara: AKM Yayınları, 1991, s. 136.

⁸⁷ Cem Dilçin, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları, 1999, s. 14.

Anı bildi ki ol mühr-i Süleymān
İrişdi ins ü cinne kıla fermān (345)

Güzin itmek diler cānum seni hem
Ki reşk itsün ferūne cümle ‘ālem (738)

Ve gerni yoğ müsirr-i semt-i ‘iştān
Olup rāzī olursañ dökile ған (1830)

Cebe cevşen özümne bir kefendür
Baña hāyil senüñ vaşfuñda tendür (2795)

Derün-ı pāki her jeng-i kederden
Ola sāde pür olup naqş-ı ferden (3271)

Yine konunun girişinde açıklanan biçimiyle, imalenin yapıldığı yerin anlamdaki vurguyla örtüştüğü, bütünleştiği beyitler de *Siyâveş-nâme*'de önümüze sık sık gelir. Aşağıdaki örneklerde sırasıyla, *işaret zamiri*, *soru eki* ve bağlacın ikinci ögesi olan *ne* kelimelerindeki vurgu imaleyle desteklenmiştir:

Rücū‘ it bu hevā ile hevesden
Ki gelmez kār-ı ‘Ankā çün megesden (1912)

Olur mı çün Hümā şayd-ı kebūter
Fürü-māye olur mı ған-ı kişver (1913)

Ne resm-i haddi vardur ne şumārı
Yem-i a‘ zam döker mevci kenārı (5368)

Arapça ve Farsça yapılarda ise kelimenin özgün yapısını bozacak herhangi bir tasarruf pek hoş karşılanmaz. Söyleyiş dilinin imkân ve etkileri göz ardı edilmezse, *Siyâveş-nâme*'de de Arapça ve Farsça kelimelerde imale çok az görülür:

Eger dādār-ı ‘ālem bir dem emān
Vire şīr-i ecelden iy kec-iz‘ ān (1838)

Eger **Büzür**cmihr-i kâmil-iz' ân
Osa rāyuñda bir dem eyler efgān (3169)

Qılur mı ħande hîç merd-i cihān-bîn
İki üç sâ' at içre āh u enīn (3853)

Ancak *tamlama i'si* (izafet kesresi) ile *ve bağlacı* (atıf vâvı) bulunan yerlerde imale yapılması neredeyse âdet olmak derecesinde yaygındır ve bu durum kulak tırmalayıcı bir uygulama olarak değerlendirilmez⁸⁸. Fûrûğî'de de bunun örnekleri çoktur:

Uran fer gün gibi rüy-ı cihāna
Odur bā' iş olan kevn ü mekāna (44)

Çerāğ-ı dīn-i İslām'ı fūrūzān
Qılup qalb-i ' adūyı itdi sūzān (658)

Şehinşeh emrine cān u dil u gūş
Dut itme ħaqq-ı şāhı sen ferāmūş (1922)

Son olarak, eski metinlerin incelenmesinde imale söz konusu olunca en çok dikkat edilmesi gereken noktalardan biri de, Anadolu Türkçesine Eski ve Orta Türkçeden devreden ünlü uzunluklarıdır. Diğer lehçe ve şivelerde olduğu gibi Eski Anadolu Türkçesi'nde de bu uzunluklar bir anda yok olmamış, açık veya örtük, zayıf veya güçlü biçimde varlıklarını korumuşlardır⁸⁹. Özellikle 13 ilâ 15. Yüzyıl arasında yazılan birçok metinde, hareke ve harfin kullanımına bağlı tutumlar yoluyla imlâda da karşılık bulabilen bu seslerin⁹⁰ imaleyle ilişkileri ilgiye değer bir konudur⁹¹. Klasik Osmanlı Türkçesinin oluşumu ve imlânın kalıplaşmış bir yapıya bürünmeye başlamasıyla birlikte, Türkçedeki ünlü uzunluklarının durumu takibi güç bir

⁸⁸ Beyhan Kesik-Özer Şenödeyici, *Aruz Teori ve Uygulama*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2015, s. 23.

⁸⁹ Zeynep Korkmaz, "Eski Anadolu Türkçesinde Aslı Ünlü (Vocal) Uzunlukları", *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C. I, TDK Yayınları, Ankara, 2005, s. 445.

⁹⁰ Ali Nihad Tarlan, "Bir İmlâ Hususiyeti", *Türkiyat Mecmuası*, C. III, İstanbul, 1935, ss. 229-232.

⁹¹ Bu bahiste öncü ve önemli bir değerlendirme için bkz. Bernt Brendemoen, "Osmanlı ve Çağatay Şiirinde İmale ve Asli Uzun Ünlüler", *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1992*, TDK Yayınları, Ankara, 1996, ss. 435-456.

meseleye dönüşmüştür. Manzum metinler bu gözle incelendiğinde, eskiden beri Türkçede gerek birincil (=asli) gerekse ikincil (=tali) ünlü uzunluğu taşıyan hecelerin imaleyle kullanılmalarında ciddi bir yoğunluk göze çarpar. Klasik Osmanlı metinleri de buna dayanak olabilecek ve çok sayıda gösterge sunabilecek bir yapı sergilemeyi sürdürür. 17. Yüzyıl metni olan *Siyâveş-nâme*'nin buna dair zengin bir malzeme içerdiği söylenmelidir.

Metindeki birincil veya ikincil uzunluk barındıran iki örnek, *kan* ile *kamu* (<*kamı*) kelimeleri eksene alınırsa görülür ki, ilk kelimenin *a* sesindeki birincil uzunluk, diğer kelimenin de *u* sesindeki ikincil uzunluk, *Siyâveş-nâme*'de istisnasız bir biçimde her zaman kapalı hece olarak değerlendirilmiş, imale yapılmıştır. Aşağıdaki örnekler bunlardan yalnızca birkaçıdır:

Bu haşletlü şehinşâhuñ vezîri
Boyar **ka**na niçe biñ nerre-şîri (1570)

Ciger **ka**nın gözinden kıldı gâltân
Seher durdı yirinden zâr u giryân (2716)

Nişîb ile firâzı eyleyen fark
‘Adûsın gendü **ka**na eyleyen gârķ (5232)

Senüñ fermân-berüñ olsun **ka**mu milk
Saña maḥşûş ola hem tîg u hem kilκ (745)

Ḳamu fermân-beridür hep gedâ şâh
Olupdur Ka‘be-i maḥşûd o dergâh (1813)

Didiler iy dilîr-i ‘âlem-ârây
Öküş sende **ka**muuzdan yine rây (4831)

(2) *Zihaf*

Arapça ve Farsça kökenli kelimelerdeki uzun ünlülerin vezin gereği kısa ses değeri almasından kaynaklanan bir aruz kusuru olan zihaf, imale gibi yaygın görünen ve hoş görülen bir durum değildir. *Siyâveş-nâme*'deki örnekler de sınırlı sayıdadır ve *îmân*, *ârâyiş*, *şemşîr*,

vahşî gibi bazı kelimelerde istisnai olarak, ama meselâ *Allâh* kelimesinde ise her zaman zihaf yapılmıştır (metinden seçilmiş aşağıdaki örneklerde zihaf lar koyu harfle gösterilmiştir):

Niçeler geldi ol demde ĩmāna
Niçeler od eliyle urdı cāna (128)

Göñül āyīnesinde ol nümāyiş
Virüp kılmış göñül levhın ārāyiş (552)

Mücevher şemşīr ü zerrīn cevşen
Mülemma^ç zīr gevher tīr ü āhen (843)

Çatı ser-keş be-sān-ı vahşī maħbūb
Velī kıadd-i cūvāndan yine maħcūb (2043)

Muñī^ç [dur] emrūme hep cümle ^ç ālem
Olur maķşūd-ı aşlī Allāh a^ç lem (2014)

Şadā-yı Allāh Allāh’dan cihān cūş
Olup pūr gerdişin gerdūn ferāmūş (3291)

Eski dönemlerden bu yana Arapça ve Farsça kelimelerin bazı seslerinde görülen kısalma ve bunların uzun seslendirilmeme tutumunun büyük oranda bugün de geçerli oluşu⁹², zihafın mutlaka bir kusur olduğu yönündeki yaklaşım için düşünülmüş bir çekince notu gibidir. *Siyâves-nâme*’de de bunun çeşitli örnekleri görülebilir:

Görür kim zümre-i Ĥallāķ-ı ma^ç nī
Meşāyiķ ķāzī-^ç asker cümle a^ç nī (176)

Bi-ħamdi’llāh ki olduñ idi mihmān
Çalanın sen bilürsin bāķı fermān (3813)

⁹² Dilçin, *Süheyl ü Nev-bahār*, s. 137.

Pes andan her ne ise emr ü fermān
Rızāya rāzıyam ol demde ol ān (4528)

Farsların aruzda yaptıkları kendilerine özgü birtakım uygulamaların etkisiyle, Farsça tamlamalardaki tamlanan ögesinin “ı” sesiyle bittiği durumlarda birçok kez bu ses için zihaf yapılabilmektedir:

Aña tevfiż idüben tiğ ile kilik
Anı kıldı umür[a] vāli-yi milk (835)

Nażar kııl gör ne dir Firdevsi-yi pāk
Ki oldur şāhib-‘ aql ü şāhib-idrāk (1793)

Pes andan rāvi-yi merd-i suḡan-dān
Beyān eyler bu nev‘ a kārı ol ān (6086)

Bir de vezin gereği şeddeli bir harfin şeddesiz gibi okunmasını gerekli kılan bir zihaf şekli vardır ki buna *tahfif* veya *kasr* denir:

Çıkar gel baḡr-i dilden bir **dür**-i pāk
Ola ḡakkinde ‘ āciz çarḡ u eflāk (160)

Ümizüm bu senün devründe iy şāh
Ḥak emriyle ‘ adāletle dutam rāh (806)

Gelür piş-i vezire bir suḡan-dān
Ḥatı Yāḡūt ü Firdevsi-yi devrān (6131)

(3) Med

Arka arkaya bir uzun ünlü ve bir ünsüzle ya da iki ünsüzle biten hecelerin, bir uzun ve bir kısa sestem oluşan iki ayrı hece olarak değerlendirilmesi, aslında bir imale türüdür: *imāle-yi memdūde*. Ancak aruzda kusur sayılmadığı gibi şairlerce özellikle bir ahenk unsuru olarak

kullanılması⁹³ ile ilgili olsa gerek, bağımsız bir biçimde ele alınması yaygınlık kazanmıştır. İmale kadar olmasa da, *Siyâveş-nâme*'deki kullanım yoğunluğu sayıya gelecek cinsten değildir. Örnek sadedinde şu beyitler gösterilebilir:

Çamunuñ vâkıf-i esrârisın sen
Yaratduñ çâr ' unşur eyledüñ ten (20)

Kemâl-i luţfuña çün ' akl irmez
Emirsiz naħl hergiz behr[e] virmez (34)

Egerçi dillerini nâr-ı ğayret
Alupdı lîk başdan baħr-i ğayret (6797)

Meddin bir kusur sayılmayışı bir yana, aksine böyle hecelerde imale yapılmaması hata sayılmış ve bir tür zihaf olarak değerlendirilmiştir⁹⁴. Ne var ki aşağıdaki örneklerde olduğu üzere, başka birçok eser gibi *Siyâveş-nâme*'de de bunun görülmesi mümkündür:

Kimi vaşfuñla oldı mişl-i bülbül
Kimi şeydâ kimisi nâzenîñ gül (28)

Eger bir sâl olursa milke vâlî
Bize gerdün kıılır rûy-ı melâlî (1148)

Melâ' in ğayline olduñ mı ğam-ħ'âr
Geyüp sâz ü seleb ol râha reh-vâr (3829)

Türkçe kökenli kelimelerde med yapılması hoş karşılanan bir durum olmasa da, her dönemde bunun örneğine rastlamak mümkündür. Bundan olabildiğince kaçınmayı yeğleyen Fürûğî, görebildiğimiz kadarıyla “Türk” kelimesinde buna bir kez başvurmuştur:

Görür naqş-ı diger ol Türk-zâde
Muğarrer eylemiş meylin fesâda (3547)

⁹³ İpekten, *Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 151.

⁹⁴ İpekten, *Nazım Şekilleri ve Aruz*, s. 151.

(4) *Hece düşmeli ulama (=Liyezon)*

Ulama aslında Türkçede bir kelimenin sonundaki ünsüz harfin sonra gelen kelimenin başındaki ünlü harfe katılması, bağlanmasıyla oluşan ve yaygınca karşılaşılan ses olaylarından biri olarak, şiir dilinde de olağan bir biçimde yer bulur. Hecelerin kapalılık ve açıklık düzenini de etkileyen bu olay aruz ilminde *vasl* terimiyle karşılanır. Koşulu sağlayan herhangi iki ses arasında yaşanması mümkündür:

Çün ol nā-dān-ı nā-āsūde pür-kīn
Haber ser-dāra irsāl itdi ol hīn (2021)

Dir imiş and içüp dāyim şeb ü rüz
İre evvel-bahār eyyām-ı nev-rüz (4523)

Hurūş-ı cūş-ı ‘askerden nūh eyvān
Pür oldı kan kaşandı hīng-i gerdān (6469)

Eski yazım düzeninde sessiz harf kimliği taşıyan “ayn” harfinin bu niteliğinin konuşma dilinde bir karşılığı bulunmaması sebebiyle, şairler zaman zaman bu harfle başlayan kelimelerde de ulama yapmışlardır. Sanat ve ilim yönünden pek hoş karşılanmayan böyle örneklere *vasl-ı ayn* denmiştir:

Ki günden azher ü mehdendür ‘ayān
Ki bāṭın ‘ayna vü zāhir nümāyān (677)

Murād ismi anuñ vefkinde muzmer
Anuñ-çün oldı devletle ser-‘asker (1575)

Sen ‘adli serverā elden koma hīç
Bu devlet rüyını itmez özün piç (3864)

Bundan ayrı olarak bir de hece düşmesiyle sonuçlanan bir ulama türü vardır ki, o da özellikle aruzun oturmaya başladığı çağlar içinde şairler tarafından bile isteye kullanılan bir ses ve söz oyunudur. Kuşkusuz bu durumda en çok görülebilen unsur *ki* bağlacıdır:

Ḥudā birdür **k'aña** çün u çirā yok
Şumārı 'aqla şıgmaz hikmeti çok (2083)

Cihāna ḥükm idelden Āl-i 'Oşmān
K'olardur şehriyār-ı ḥan bin ḥan (3107)

Kerem luṭf it bize iy şāhib-i cān
Nümāyān eyle bir cā **k'ola** mihmān (3768)

Şiirde bazen de ustalık göstermeye dönük bir tasarrufa dönüşen hece düşmeli ulamalar, birkaç örneğine sahip *Siyâveş-nâme*'de daha çok tamlama içinde ve kelimeyle ekin bağlandığı noktada görülebilmektedir:

Cevāhir ḥancer ü tır ile şemşir
Alam rüşvet diyü boynumd'ola yir (808)

Cihān fermānuma b'emr-i şehinşāh
Dutup cān u gönülden kaṭ' idüp rāh (4028)

(5) *Vezne bağlı diğer değişmeler*

Klasik şiirin mutlaka belli bir biçim ölçüsü gözetilerek yazılmasını gerektiren anlayış, kimi zaman dil ve imlâ yapısını kendi gerekleri doğrultusunda dönüştürebilmekte, hattâ bozabilmektedir. Bir de yerel etkilerin ve konuşma dilinin böylesi değiştirmelere elverdiği durumlarda bu etki daha kolay uygulanabilmekte, daha yaygın sergilenebilmektedir. Kökeni ne olursa olsun her kelime için dilin bu tür tasarrufları kendine işlerlik alanı bulabilir. Bunun örneklerinden biri Türkçe kelimelerde ses ya da hece düşmesidir:

Senüñ nāmuñ idem **eylik** ile gūş
Olam deryā-yı rahmet gibi ḥāmūş (735)

Ḳıla tā devr-i eyyām-ı cihānbān
Şehinşāhān **osun** emrine fermān (5252)

Muḥālifden ḥaber ūir-i dilirān
Getürlerdi alup āşafdan iḥsān (5554)

Bazen buna benzer ses ve hece düşmeleri, feshate çok da uygun bulunmayacak biçimde Arapça ve Farsça asıllı kelimeler için de geçerli kılınabilmektedir (Zekeriyyâ>Zekeryâ, Kur'ân>Kurân, Mehmed>Memed, re'âyâ>râyâ):

Zekeryâ'ya ūu deñlü kılduñ iḥsān
Ser-ā-pā biçdiler kılmadı efgān (25)

Yüzinüñ nūrı ūan ḥurşid-i raḥşān
Ḳurān'dan el yumazdı degme bir ān (76)

Yel-i cedd-i ' izāmum Ḥan Süleymān
Ne kıldıysa **Memed** Paşa'ya iḥsān (778)

Ve gerni ' asker ü **râyâ** vü tüccār
Zebūn olup elinden olısar zār (4021)

Ne var ki, Farsça kökenli bazı kelimelerdeki imlâ çeşitlenmesinin kaynak dildeki kurala dayandığı örnekler ise, bir yozlaştırma olarak görülemez. Zira o kelimelerin doğduğu dilde de var olan ve dile aykırı düşmeyen hafifleştirilmiş (*muḥaffef/mürahham*) biçimleri, vezinde esnekliği sağladıklarından şairlerin rağbetinden mahrum kalmamışlardır. Bunların *Siyâveş-nâme*'de iki biçime de uyan örneklerine rastlanmaktadır:

Günāhuñ ' afv ider kār-ı mürüvvet
Ki var anda ūecā' at hem fütüvvet (1828)

Ki ben cürm ile ' āciz bir **günehkār**
Diriğ-ı luḫfuñ itme baña her bār (15)

İder bir kār-ı **diger** ol füsün-sāz
Gör imdi sen ne yirden virdi āvāz (3751)

Diger nesne kıomazlar ālet-i ceng
Zirih cevşen hüyün-ı rahş-ı gül-reng (6326)

Şehinşeh devleti olduķca ābād
Bu āşaf ‘ adl ile bulsun **nikū** ad (3149)

Қılıp pāy-ı şeh[e] mālīde hep rū
İdüp hāşıl cihānda nām-ı **nikū** (4673)

Bazen de veznin gerektirmesi durumunda bazı Arapça kelimelerde bir ses türemesi görülebilmektedir. 18. Yüzyıl’da yaygınlaştığı belirtilen⁹⁵ bu uygulamanın, *Siyāveş-nāme*’deki çok sayıda kelimedede görülebildiğini belirtmemiz gerekir. Örneğin:

Ben ol bir zerre-i nāçīzem iy şāh
Beni kıılma ‘ adil rāhında gümrāh (31)

Niyāyiş eyleyüp Dādār’a dāyim
Keremden kııl şadırda anı kıāyim (478)

Ufuķdan çıķdı mihr-i ‘ ālem-ārā
Zümüröd tahtı üzre hem-çü Dārā (2478)

Vezinli söyleyişin (tabii buna sık sık katılan kafiyenin de) cümle dizgisini haylice etkilediği durumlar da olabilmektedir. *Siyāveş-nāme*’deki devrik yapının sınırlarının epey zorlandığı aşağıdaki örneklerde, “*Bu nüh iķlīm aña yedi gām oldı*” ve “*Getürsün aña bī-ħad iħsān kıılam*” ifadeleri şöyle bir kıılığa bürünmüştür:

Ĥatı peyk-i şabāya kııldı teslīm
Yedi gām aña bu nüh oldı iķlīm (314)

Ki her kimde var ise gizli segbān
Қıılam bī-ħad getürsün aña iħsān (3721)

⁹⁵ Beyhan Kesik-Özer Şenödeyici, a.g.e., s 22.

Yine böyle bir etki “*rûh-ı revân*” tamlamasını ters yüz ederken, diğer örnekte de şahıs ekinin yüklemden özneye taşınarak “*ben bendeyem*” yerine “*benem bende*” gibi bir yapının ortaya çıkmasına yol açmıştır:

Revân-ı rûh-ı ân ecdâd-ı a‘zam
Cihân içre bulardur şâhib-i nâm (727)

Sizüñ gibi **benem** bir **bende** şâha
Ki hâliş muhlişem zıll-i İlâh’a (4654)

Aşağıdaki beyitte ise “bir elinde, birinde” gibi ifadelerin doldurabileceği yer için şair, vezin tarafından “*birde*” kelimesiyle yetinmeye zorlanmıştır:

Bir elde tiğ u **birde** nân ile kilk
‘Adâlet eyleyüp ma‘mûr ola milk (749)

b. Kafiye

Siyaveş-nâme, gerek eserde kullanılan kafiye türleri, gerekse yazarın bu kafiyelerle ilgili çeşitli tasarrufları bakımından oldukça hareketli ve renkli bir yapıya sahiptir. Elbette türü gereği uzunca bir eser oluşu, bu konuda ortaya çıkan çeşitlilik için uygun bir zemin ve zengin bir ortam oluşturduğu gibi, belli yapıların sıklıkla tekrarını da kaçınılmaz kılar. Kemalpaşazade’ye ait *Kâfiye Risâlesi* başta olmak üzere⁹⁶, Türk edebiyatındaki ilk örneklerden beri kafiye ilmi etrafında söylene gelenler ve Osmanlı şiirinde asırlar boyu şairlerce kafiye konusunda uygulanagelenler ışığında, kafiyenin *Siyaveş-nâme*’deki görünüşleri ve çeşitlerine dair bazı noktalar, *köken (etimoloji)*, *biçim (morfoloji)* ve *anlam (semantik)* yapıları yönünden, birçok örnekleriyle birlikte değerlendirilecektir.

(1) Köken incelemesi

Eser boyunca kafiyeyi sağlamak üzere tercih edilen yapılar, tamamına yakını oranında Farsça ve Arapça kökenli kelimelerden oluşmaktadır. Eser bu yönüyle dönemindeki yaygın eğilimleri yansıtan bir görüntü içindedir. *Siyaveş-nâme*’de yalnızca Türkçe kökenli kelimelerle

⁹⁶ Başta sayılması, Türk edebiyatında kafiyeye dair bilinen ilk eser olmasındandır. Bkz. M. Yekta Saraç-Mustafa Çiçekler, “Kemalpaşazâde’nin Kâfiye Risâlesi”, *İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XVIII, İstanbul, 1998, ss. 445-477.

örülmüş kafiyelerin sayısı 46 olup, metnin bütünü içindeki oranı “yüzde bir” (%1) dolaylarını bile bulmaz. Bunun yanı sıra, yine seyrek olsa da zaman zaman Türkçe kelimelerin Farsça ve Arapça kelimelerle ortaklaşa kurduğu kafiye yapıları ve Farsça ve Arapça kelimelerin kendi içinde ya da karma biçimde düzenlenmesiyle ortaya çıkan diğer kafiyelerle birlikte, *Siyâveş-nâme*’deki kafiye çeşitleri şöylece örneklendirilebilir:

Türkçe isimlerle yapılmış kafiyeler:

‘ Adâlet levhine tâ gice gündüz
Zafer resmin kıla nağş ile düpdüz (33)

Süvâr oldu pes andan Refref’e ol
Tek ü tenhâ dutuban dostına yol (114)

Bu yad ilde kuduñuz rāhuma baş
İdüben hāki pister yaşduğı taş (4652)

Türkçe fiillerle yapılmış kafiyeler:

Kemāl-i luṭfuña çün ‘ aql irmez
Emirsiz naḥl hergiz behr[e] virmez (34)

Hemān reg-i ‘ inādı ol dem azdı
Cehālet hāmesiyle nāme yazdı (1895)

Zamānuñda felek kām üzre dönsün
Saña yavuz şa[na]nuñ boynı şınsun (2372)

Türkçe isim ve fiillerle yapılmış kafiyeler:

Fürüḡī sen özüñ devşir nazar kııl
Döner emriyle gerdün ay-ıla yıl (38)

Yirüñde sen hemān şābit-ḳadem ol
Hücüm itsün dilirān cümle ḳol ḳol (1639)

Türkçe ve Farsça kelimelerle yapılmış kafiyeler:

Çamunuñ vâkıf-ı esrârisin sen
Yaratduñ çâr ‘ unşur eyledüñ ten (20)

Göñül mir ’âtını bir tûb-ı altun
İder andan görünür nağş-ı gerdün (981)

Elinden kimse gözden dökmedi kan
Meger evvel-bahâra ebr-i bārân (1565)

Türkçe ve Arapça kelimelerle yapılmış kafiyeler:

Açarsam ger hıyânetle ‘ uyūnum
Kılıcuñ işte vü işte boyunum (820)

Dilirse luğ ider bir ‘ abde Settār
Dilirse qahr ider cümle ne ki var (3887)

Çomazlar ğayret-i şirānı elden
Çeküp el geçmeyüp ceng ü cedelden (6806)

Farsça kelimelerle yapılmış kafiyeler:

Ki rüyum tîredür bu dîde nemnāk
İrişdür feyz-i luğfuñ itme ğamnāk (10)

Girift oldu zemîne nūr-ı rüşen
İrişmez teng ü tîre oldu gülşen (1754)

‘ Ayān itse eger bir müyü seğbān
Virürdi bir hadengden niçesi cān (3290)

Arapça kelimelerle yapılmış kafiyeler:

Yarın ‘ āşilere eyler şefā‘ at
Olısar tağ u taşu cümle ümmet (47)

Şabā gül hırmenin ne resme gâret
İderse ol ider haşımı haķāret (1419)

Şanasın baħr-i bî-pāyān-ı pür-mevc
Dilîr-i gāziyān-ı fevc-der-fevc (7313)

Farsça ve Arapça kelimelerle yapılmış kafiyeler:

Olasın ‘ ışk-ıla tā mest ü medhūş
Yedi deryā ola yanuñda hāmūş (42)

‘ Ayān cūdından itdi genc-i pinhān
Yanında ķatre gelmez baħr-i ‘ ummān (2252)

Ceseddür ‘ asker ü ser-dār çün cān
Olar leb-teşnedür ol āb-ı hayvān (3204)

(2) Biçim ve tür incelemesi

Eski manzum metinlerin kafiye türleri yönünden değerlendirilmesinde birtakım yanlışlara düşülebilmektedir. Bunların başında da, kafiye türünü belirlerken kelimelerin eski harfli özgün biçimlerini ve ilgili dönemdeki kavram dünyasını göz ardı etmek, gelir. Osmanlıda kafiye ilminin ilke ve özellikleri dikkate alınırca, iki kelime arasındaki görüntü/ses ortaklığını oluşturarak kafiyenin gerçekleşmesini sağlayan ilk veya tek harf olan *revî* merkezî bir yer tutar. Kafiye biçimleri bu harfin niteliklerine ve çevresiyle ilişkilerine göre ayrışır. Bu yolla ortaya çıkan kafiye türlerinin *Siyâveş-nâme*'deki kimi örnekleri şu biçimde sıralanabilir:

Yalnızca revî harfinden oluşan ve günümüzdeki *yarım kafiye* ile benzeşen *kafiye-i mücerrede*'nin *Siyâveş-nâme*'de çokça örneği bulunur. Aşağıdaki örneklerde sırasıyla *dâl*, *sîn* ve *lâm* harfleri kafiyei oluşturur:

Şu resme dutdı kuvvet dîn-i Aḥmed
Olur küffâra tîğ-ı mu' cizi sed (62)

Zehî devlet ki 'adl issi ola kes
Ḥabîbu'llâh ola feryâd-res pes (3870)

Velikin ğayret-i merdânı elden
Ḳomam ebrüya çîne âhı dilden (7110)

Revîden önceki harfler arasında kimi ortaklıklar bulunmasıyla oluşan kafiye türü ise *kafiye-i mürekkebe* olarak adlandırılır. Revîden önceki kafiye harflerinin durumuna göre de *mürekkebe* kafiyenin alt türleri sınıflanır. Epeyce ayrıntıları bulunan bu kafiye çeşidinin *Siyâveş-nâme*'deki örnekleri sayıca yüksek düzeylere ulaşır:

Rızâ-yı Ḥaḳḳ için eyle ḳamu kâr
Rızâ-yı nefsdan eyle muttaşıl 'âr (772)

Seherden mihr-i gerdün ile nâzil
Olur ol ḳal'aya ol şîr-i 'âdil (3232)

Tefekkür baḥrine ḫaldı olup ğarḳ
Derün ile birünün itmeyüp farḳ (4959)

Siyâveş-nâme'de, ses ortaklığından çok imlâ ortaklığına dayanan *göz kafiyesi* örnekleri de bulunmaktadır:

Yaradılmış tamâmı dün ile gün
İder şükri döner emrûnle gerdün (19)

Cenâb-ı Ḥaḳḳ'a dutsa bir kişi yüz
Aña 'ayn-ı hidâyetden açar göz (979)

Çamusı eyleyüp cenge kemer berk
Getürmez ‘aynına bir zerrece merg (6459)

Hattâ şairin kimi zaman göz kafiyesini sağlamak için kelimelerin özgün yazımlarını değiştirme yönünde tasarrufları olabilmektedir. Örneğin aşağıdaki beyitlerde sırasıyla; *sūrāḥ* kelimesi “güzel h” ile (سوره > سوراخ), *menāṣīb* kelimesi “menāsib” olarak (مناسب > مناصب) ve *mūdārā* ise “müdāre” biçiminde (مداره > مدارا) yazılmıştır:

Virüp Eyyüb’a şabri itmedi āh
Serāpā cismini kırd itdi sūrāh (24)

Mezālim ḥayline virme menāsib
Degül mārı ışıtmaq pes münāsib (370)

Muqābil var mı itmek aña çāre
Dimişler ḥaşma çün hoşdur müdāre (4828)

Bunların yanında, kafiyede tamamen söyleyiş esas alan ve böylece göz kafiyesinin şekle dayalı yapısını halklılaşma eğiliminin etkisiyle dikkate almayan örneklerin yer aldığı beyitler de göze çarpar:

Meger kim bundan evvel ol ruḥı māh
‘Adūnuñ cānibin kılmışdı ıřlāḥ (394)

Bu deñlü devlet ü dürr ü güher zer
Alup elden derūnum kıla āzer (1221)

Zebān açdı o dem ol merd-i güstāḥ
Didi gūş it sözüm iy āşaf-ı şāh (3801)

Metnin bütünü göz önüne alınca yüksek sayılara varmadığı söylenebilirse de, ses uyumunun redifle sağlandığı beyitler de vardır:

İrişdi rāhı evvel çarğa anuñ
Öpüp cümle melāyik pāyın anuñ (111)

Behişt-āsā harīm-i muhteremden
Çıқuban perveriş bulmış ezelden (256)

Niçe gün reh-neverd ü dīde giryān
Ġarīb ü bī-kes ü bā-zār u giryān (3479)

Bunlarla birlikte Klasik dönemdeki kafiye geleneğine ters düşen ve “kafiye kusuru” olarak belirlenmiş aksamaların *Siyâveş-nâme*’de de birtakım örneklerine rastlanır. Öncelikle, kafiyenin temelini oluşturan ve kelimenin en sonunda bulunan *revî* harfinin bazen asli harflerden seçilmediği, bir çeşit zorlama yoluna gidildiği durumlar dikkati çeker. Bunlar kafiye tekniği bakımından açık ve tanımlanmış (= *mülakkab*) bir kusur sayılmasa da, sağlıklı ve sanatlı bir uygulama olarak da görülmez. Sayıları çok olmamakla birlikte *Siyâveş-nâme*’de bunun örneklerine rastlanır:

Görüp rüyın iresin tā murāda
Ki perde ҡalmaya dirseñ arada (41)

Benem şîr-i şehān bir bendesin sen
Velikin var ümīdüm şimdi senden (652)

Cihān bahtı gülinden aldı behre
İrişdi şît-i tîġı rüy-ı dehre (4338)

Kendisine bir ad ve tanım çerçevesi verilmiş asıl kafiye kusurlarının *Siyâveş-nâme*’deki bazı örnekleri ise şöyledir:

İkvâ: Revî harfinden önceki harekenin farklı olmasıdır:

Niçe ‘ aşîleri dīne getürdi
Zalām-ı küfri ref idüp götürdi (60)

İkfâ: Revînin aynı harflerden değil de, sesletim bakımından birbirine yakın harflerden oluşmasıdır:

Meger kim bundan evvel ol ruhı mäh
‘ Adūnuñ cānibin kılmışdı ıslāh (394)

İtâ: Aynı anlam ve biçime sahip yapıların tekrar edilmesidir. Açık (=celî) ve örtük (=hafî) olmak üzere ikiye ayrılan bu kafiye kusuru, şairlerin düşmekten en az kaçındıkları kusur olması sebebiyle yaygınca görülür. *Siyâves-nâme*’de de bunun yüksek sayılara ulaşacak oranda örneğine rastlamak mümkündür:

Didi iy şaf-der-i şîrân-ı pür-dil
Rezim-zen ceng-cū merdân-ı pür-dil (1337)

Yedi deryâ gül-i gülzâr şeb-nem
Aña ‘ aşık olan çeşminde key nem (1520)

Bu nüh gerdūna devlet ile hem-ser
Olanlar oldılar rāhuñda yek-ser (3103)

Bunların ötesinde Fûrûğî’nin eserinde en çok rağbet gösterdiği kafiye biçimlerinden biri de, günümüzdeki tunç kafiye benzeyen bir yapıdır. Şair bir kelimeyi başka bir kelimeyle, hattâ zaman zaman bir kelimeyi başka bir birleşik isim (vasf-ı terkîbî) ya da tamlamayla kuşatma yoluna sıklıkla başvurur:

Ki ben bir rû-siyeh bir ‘ aciz ü dūn
Cefâ-keş pür-günāh-ı cevr-i gerdūn (135)

Gedāya bahş ider ol taht ile tāk
Niçe şāhı kıılır bir nāna muhtāk (1513)

Melāyik nūrını ger görse şeytān
Getürmez tāk u tākāt hayl-i şeytān (1837)

Dimiş dānā-yı kāmīl šāhib-iz‘ ān
Var ise ‘ aql u rāyuñ eyle iz‘ ān (4592)

(3) Anlam incelemesi

En son, kafiyeyi oluşturan kelimelerin anlamca ne tür bir ilişki içinde olduklarına bakılarak, *Siyâveş-nâme*'deki kafiye yapılarının bu yönden de örneklendirilmesi uygun olacaktır. Eserdeki kafiyelerin büyük çoğunluğu, lafız farklılığıyla beraber anlam farklılığı da gösteren birimlerden oluşur. Aşağıdaki örneklerde görülebilen biçimiyle, anlamdaş (ya da dilde ayrı lafızlara sahip kelimelerin anlamca eş olamayacakları görüşünü dikkate alırsak “yakın anlamlı”) kelimelerin kafiyeyi sağlamak üzere kullanıldığı beyitler ise sayıca hayli azdır. Bu kafiyeler kökence aynı dilden kelimelerle yapılabildiği gibi,

Olarla buldı İslām özge kuvvet
İrişdi az zamānda niçe kudret (64)

Çıkuban taşra ol dem rüy-ı raḥşān
Bulutdan şanasın mihr-i dirāḥşān (823)

Görür ins ü perī devrinde rāḥat
Zamān ‘ adlinde buldı istirāḥat (4595)

ayrı dillere ait kelimelerle de yapılabilir:

Geçürdi cū-be-cū mir‘āt-ı dilden
Ḳavī himmet gerek cān u gönülden (542)

Buyurdu niçe biñ tığ-ı mücevher
Niyāmı hep mülemma‘ dürr ü gevher (2253)

Bu ‘ abd-i nā-tüvān iy şāh-ı vālā
Ḥaleb taḥtı ki oldur cāy-ı a‘ lā (4195)

Zaman zaman da yapı bilgisi itibarıyla aynı biçim ve anlam kökünden türemiş kelimelerin kafiye için kullanıldığı görülür. Arapçanın kelime türetme özellikleri sebebiyle, örnekler bu dile aittir:

İden ‘ adli Hâk olsun aña şâhid
Odur evvel kılan rûyum müşâhid (3866)

Beyân itmiş tamâmî ‘ âkıbet hâl
Çü bu ‘ abd-i za‘ ifüñ bildi aḥvâl (4095)

Didükde ḥâzret-i ser-dâr-ı a‘ zam
Cevâhir baḥş ider şîr-i mu‘ azzam (5628)

Kimi beyitlerde ise kafiye karşıt anlamlı kelimelerle sağlanmıştır. Bu kelimelerdeki karşıtlık bazen sözlük anlamlarına bazen de kullanım alışkanlıklarına dayanır:

Velikin sen bu gizli sırrı pinhân
İki üç günde şaḳla kıлма ‘ ayân (324)

Olursın devlet ü ‘ izzetle manşûr
‘ Adûñı kılasın tîğ ile maḳhûr (2007)

Ki bu gerdûn-ı dûn-perver degül yâr
Ki gâh cânân görünür gâhi aḡyâr (3393)

Bir de biçimleri aynı olan ancak ayrı anlamlar taşıyan kelimelerin kafiyede kullanılması, şairler katında yaygın bir yöntem, daha da ötesi sanatlı söyleyiş çabasının ayrılmaz bir parçasıdır. Söz sanatlarının bir üyesi olarak *cinas* adıyla tanımlanan bu kafiye türünün *Siyâveş-nâme*’de işlek bir kullanımı vardır:

Ne deñlü fikr idersen fikr irmez
Kemâl-i Hâḳḳ’a rây u naḳş irmez (37)

Daḡi ervâḡ-ı ecdâd-ı ‘ izâmum
Olaruñ nûrıdur cismüm ‘ izâmum (646)

Seherden durdı der-ḥāl itdi dīvān
Gelüp cem^c oldu anda ḥayl-i dīvān (4485)

D. DİL VE ANLATIM

Edebiyat alanında yazılmış tarihî metinleri dil yönünden değerlendirirken kesinlikle göz önünde tutulması ve kavranması gereken iki konu vardır. İlki, eserin yazıldığı döneme ait dilin genel yapısı ile onun edebî metinlerdeki ortak görünme biçimleri; diğeri de her müellifin bu ortak dil içinde kendine özgü etkileniş ve yönelişlerle kurduğu söz dünyası, yani üslûptur. Yazarın sözünü göğertmeye çalıştığı toprak yerindeki dil, onu belirlenmiş sınırlar içinde kalmaya ne denli zorluyorsa, başta şairler olmak üzere müellifler de o ölçüde dilin imkânlarının ardını yoklamak ve zeminini genişletmekte ısrarcı olagelmüşlerdir.

Tarihî derinliği ve coğrafi genişliği ile Türkçe, kendi doğal sınırları ve yetenekleri bakımından zaten çok engin bir evren sunmaktadır. Şairler ve yazarlar diliyle asırları aşşa gelişmiş, yükselmiştir. Yaşanan nice tartışmalar bir yana, Osmanlı klasik çağına ait Anadolu Türkçesi ürünlerinin de derinliğine ve titizlikle incelenmesi, hâlâ doyurucu ve kapsayıcı biçimde yerine getirilememiş bir gerekliliktir.

Bu dönemde Türkçeyle ilgili yaşanan birçok dil olayları arasında, özellikle Türkçenin öz karakterine ait etkiler, tutunmalar, kısacası tüm dil hareketleri iyi belirlenmeli ve adamakıllı değerlendirilmelidir. Bu tür hareketler bir bakıma Türkçenin tabii gelişmesinin, Arapça ve özellikle Farsça temelli “fesahatçilik” anlayışına karşı gösterdiği direncin sonuçlarıdır ve bu anlayışın kesin egemen olduğu metinler incelenirken bile bunun etkilerine rastlanması her zaman mümkündür.

Özetle, çeşitli konulardaki tarihî metinleri yeterli düzeyde anlayabilmek ve sağlıklı biçimde yorumlayabilmek için her şeyden önce onların dilce taşıdığı güçlüklerin aşılması gereği⁹⁷ göz önünde tutulmalıdır. Buradan hareketle, *Siyâveş-nâme*'de kullanılan dilin yapısına ilişkin değerlendirmelerde, ancak yukarıda sözü edilenlerin bütünüyle dikkate alınması

⁹⁷ Mertol Tulum, “Filolojik Çalışma ve Eski Metinlerin Neşri Üzerine Görüş ve Tenkitler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 27, İstanbul, Aralık 1983, s. 1.

durumunda kayda değer ve işe yarar sonuçlar elde edilebileceğinden, inceleme başlıkları ve içerikleri buna göre düzenlenecektir.

1. Dil Bilgisi Notları

a. İmlâ Özellikleri

Siyâveş-nâme'nin elde bulunan tek nüshasını, müellifin kendi eliyle yazdığı (=otograf) bir nüsha olarak kabul etmememiz hâlinde bile, taşıdığı tesâhub kaydından anlaşılacağı üzere, kitabın tamamlanış tarihi ile nüsha arasında fazla bir zaman aralığı bulunmaz. O yüzden onun imlâ yapısını bu bölümde incelemek, eserin ve dönemin dili hakkında varılacak sonuçlar bakımından yersiz, anlamsız bir uğraş değildir. Talik hattı ile kaleme alınmış mevcut nüshanın imlâsı çeşitli yönleriyle irdelendiğinde, önümüze çıkan sonuçların maddeler hâlindeki ifadesi şöyle bir çerçeveye oturur:

Ünlüler:

- İlk hecedeki ünlüler özellikle birtakım kelimelerde çoğunlukla terk edilebilmektedir: قلوب *kalup* (6311), كلر *güler* (339), صغمز *şığmaz* (750), قوام *kovam* (1841), براغوب *brağup* (2833)...
- Yabancı asıllı kelimelerin başındaki veya içindeki “a” sesi için sık sık *medde* (med işareti) kullanılmıştır: آل *āl* (2085), جآم *cām* (6754); ilgiye değer bir durumdur ki bu işaret, Türkçe kökenli kelimelerde de bazen aruz gereği uzatılan (imaleli) ünlülerin üzerinde görülür: ایرآسن *iresin* (41), انلآره *anlara* (2088), صآغه *şaga* (2240)...
- Kimi Türkçe kelimelerdeki “a” sesleri kalıplaşmış imlâya göre ünlü ile yazılmadıkları hâlde, aruz gereği uzun olunca bu ünlüler yazıda gösterilebilmektedir: ساكا *saña* (6195), ساكا *saña* (6199)...
- Türkçe kelimelerin sonundaki “a” sesleri için hem “elif” hem de “he” harfi kullanılabilir: صآغه *şaga* (2240), بوکا *buña* (3643)...
- Kapalı e sesi barındıran hecelerde bu ses için “ye” harfinin yazıldığı da olur, yazılmadığı da: اتمز *itmez* (3654), ایدوب *idüp* (3684)...

- Bazı eklerdeki seslerin yazımında tutarsızlık bulunur: يولنه *yolna* (2207), اوکينه *öñine* (487); امروم *emrüm* (756), الم *elüm* (1840)...
- Kelime içindeki “e” sesleri için ara sıra “elif” harfi kullanılmıştır: دونميام *dönmeyem*, ويرسام *virsem* (729)...
- Bağlaç görevindeki “ü/vü” ile birlikte, ya da tek başına “ötre” bulunan yerler vardır: تاخت و درگاه *taht ü dergāh* (962), رسم و آيين *resm ü āyīn* (965), مشرب *meşreb ü* (6758)...
- “ilāh” kelimesindeki uzunluk bazen yalnızca “medde” ile, bazen de “lām-elif” harfiyle belirtilir: الاله *ilāh* (95), الاهی *ilāhī* (3656)...

Ünsüzler:

- Kelime içindeki ve sonundaki “hemze” işaretleri neredeyse hiç yazılmamıştır: سوال *su ’āl* (248), جز *cüz ’* (6048)...
- “k” sesi için olduğu gibi, “ince g ve ince yumuşak g” sesleri için de kâf-ı Arabî kullanılır: گوکل *göñül* (610), اکنه *iğne* (6542)...
- Bazı kelimelerin başında ötümlülük-ötümsüzlük bakımından yazım düzensizliği görülür: طوت *tut* (210), دوت *dut* (625)...
- Belirtme durumu ekinde “i” sesi çok zaman hemze ile gösterilmiştir: نامه *nāmei* (1866), خيمه *haymei* (6536)...
- Metinde “tenvin” işareti kullanılmamıştır.
- “be/pe, cîm/çe, hâ/hı, ze/zet” harflerinin yazımı oldukça düzensizdir. Örneğin ulaç eki olan –Ip, 398 numaralı beyitte b harfiyle yazılmışken, 413’üncü beyitte aynı ek için p harfi kullanılmıştır. Yine c sesleri cîm harfiyle, z sesi zamam zaman yanlış biçimde zet harfiyle ve hâ-hâ sesleri sıklıkla birbirinin yerine imlâ edilebilmiştir: eçderhā (Ör: 1899), zemān (2509), hamd (Ör: 2811), hancer (Ör: 364)...

b. Ses Bilgisi

Siyâveş-nâme'nin imlâ düzeninden ve kafiye özelliklerinden çıkarabildiğimiz kadarıyla, “kapalı e” sesinin *it-*, *di-*, *bil*, *yir vb.* birçok kelimedede mutlak değilse de baskın olarak korunduğunu söylemek mümkün görünüyor:

Giderdi eyleyüp tesbîh ü tehlîl
İrişdi uds'e anda şanasın **yil** (108)

İki leşker durur ol dem **yirinden**
Diler kim ala kîne birbirinden (2865)

Bir de Genel Türkçedeki varlığı artık neredeyse kesinleşmiş ünlü uzunluğu konusunda, bazı ısrarlı vezin uygulamaları sebebiyle zihni kışkırtan bir durumun varlığı göze çarpmaktadır. Örneğin, yapısındaki birincil uzunluğu epey zamandır koruduğu anlaşılan *kan* kelimesindeki “a” sesi ile Eski Anadolu Türkçesinde ikincil bir uzunluk değerine sahip olan *kamu* kelimesindeki “u” sesi, *Siyâveş-nâme*'de istisnasız bir uygulamayla hep kapalı heceye denk düşürülmüştür:

Bu haşletlü şehinşâhuñ vezîri
Boyar **ana** niçe biñ nerre-şîri (1570)

amu fermân-beridür hep gedâ şâh
Olupdur Ka^ç be-i maşûd o dergâh (1813)

Türkçede çok erken dönemlerden itibaren gelişmiş bulunan damak uyumu *Siyâveş-nâme*'nin fonetik düzeni içinde de çok az örnekte işlemez gibi görünmektedir. Yalnızca *i-* fiiline gelen *-ken* eki eskiden beri diğer kelimelerle uyuma aykırı olarak kaynaştığı gibi, *Siyâveş-nâme*'de de sürekli ince yapısını korur. Bunun dışında, kimi örnekler de aykırı biçimde taban ile ek arasında uyumsuzluk barındırmaktadır:

İmâm A^ç zam serîrin ^ç ilm-ile ol
Alup tiğ ile buldı **şehlîga** yol (687)

Muhalif nâmı oldu şöyle pinhân
Şanasın **tirelikda** âb-ı hayvân (3407)

V'eger bir gez şıyam bu emr ü fermān
Harām olsun baña luḡ **itduḡuñ** nān (810)

Ki ḡadrūñ **yitduḡınca** ḡılasın cem^ç
Olar pervane-sān olsun özüñ şem^ç (4439)

Eski Türkçeden beri çok geç dönemlere kadar metinlerde tam yerleşmemiş bulunan dudak uyumu, *Siyâveş-nâme*'de de aykırı örneklerin daha baskın bulunduğu bir tablo sergiler. Tabanlarda kalıplaşmış bir yuvarlaklık taşıyan birçok ses, kimi kelimelerde (*ayru, karşu, kapu*) sürekli, kimilerinde ise (*yazu/yazı, gendü/gendi, toḡru/toḡrı*) deḡişken olarak dudak uyumuna aykırı durumlara yol açar. Deḡişken bir görüntü veren örnekler, aslında uyum doğrultusundaki yöneliş ve akışı ele verir. Ama asıl yaygın aykırılık, eklerde görülen sürekli yuvarlaklık veya sürekli düzlük özelliḡinden kaynaklanır. Türkçenin çok daha erken dönemlerinden itibaren kalıplaşarak gelen bu yapıların durumu zaten bilinmektedir. İlgi çekici olanları ise, yaygınlaşmış kalıplara birer itiraz gibi uç gösteren örneklerdir (İlgili sesler *Siyâveş-nâme*'nin elimizdeki nüshasında ünlüler yazılarak vurgulanmıştır):

Degül gevher cihān olursa pür-zer
Görinür gözlerime süz-ı Āzer (807)

Kebüter kim özünü bile şeh-bāz
Ḳıla ḡaddinden artıḡ taşra pervāz (4578)

Siyâveş-nâme'de ünsüzler arasındaki uyumun varlığına ilişkin bir göstergeye ise rastlanmaz. Dönemin Türkçesinde ötümlü biçimleriyle hâkim olan ekler, eklendikleri kelime ne tür bir sesle biterse bitsin yapılarından ödün vermezler.

Eserdeki ilgiye deḡer başkaca ses olaylarına bakıldığında, en çok *ses ve hece düşmesi*'ne ait örnekler görülür. Bu bazen orta hecedeki geniş ünlünün düşmesi (eyülük>eylük: 2364), veya iç seste dar ünlünün düşmesi (bırak>brak: 6904), kimi zaman da ünsüz düşmesi (ol->o-: 5252) şeklindedir. Bundan başka, yabancı kökenli kelimelerde *ses türemesi* (şehir>şehir: 1649); *göçüşme* (kırmızı>kırımı: 6859); *tekleşme* (Hakk>Hak: 806); *ötümlüleşme* (yut->yud-: 159); *sızıcılışma* (kok->koh-: 6030) olaylarına rastlanabilmektedir. Bazı kelimelerde de, muhtemelen

konuşma dilinden doğan etkiyle *ses değişimi* belirtisi vardır (anda>onda: 685, karañlık>karanlık: 3602).

c. Şekil Bilgisi

Eski Türkçeden beri yapısı değişmeden gelen ya da Eski Anadolu Türkçesiyle birlikte şekillenip yerleşmiş kelime ve eklerden, *Siyâveş-nâme*'de hâlâ varlığını koruyan ama günümüz Türkçesinde kullanımdan düşmüş epeyce dil unsuru bulunmaktadır. Bunlardan, durum ekleriyle ilgili bugün için arkaik sayılabilecek yapılara rastlanmasa da, bu eklerin *Siyâveş-nâme*'de derin yapıya çekildiklerine veya birtakım özel işlevlerle bazen birbirlerinin yerine kullanıldıklarına tanık olabiliyoruz. Örneğin aşağıdaki beyitte eksiz belirtme durumunda olan “cânın+(ı)” ile eksiz yönelme durumundaki “almak+(a)” kelimeleri dikkat çekmektedir:

Çılursa ħaşmı ʿazm-i Ħusrev-i deng
Anuñ cānın sen almak eyle āheng (5075)

Aşağıdaki beyitlerde ise, “anlarda” ve “haddinde” kelimelerindeki bulunma durumu ekleri, ayrılma durumu işlevindedir:

Peder māder işinde cümle āzār
Degül merdüm Ħudā anlarda bīzār (1096)

Egerçi ʿ askerüm ħaddinde bisyār
Müşāhid idebilmem olalar yār (1214)

Benzer bir durum, aşağıdaki “kan(in)a” kelimesinde iyelik ekiyle ilgili olarak da görülmektedir:

Nişīb ile firāzı eyleyen fark
ʿ Adūsın gendü ħana eyleyen ħarħ (5233)

Kişi eklerinin eski biçimlerinden olan -Am, -vUz, -sIz, -ñ gibi yapıların da *Siyâveş-nâme*'de örnekleri bulunmaktadır:

Cihāna nām olup ħaşmı perīşān
Çılam tīğumda olsun zār u giryān (1436)

İrişdi sâ' at ü ferhunde-i rüz
Bu gündür kim ol**avuz** haşma pîrüz (3308)

Olurs**ız** cümleten hep şâhib-i milk
Olnca destümüzde tîğ ile kilik (1289)

Nedür söyleñ aña tedbîr ü dermân
Eger ceng ü cedel ger şulh u fermân (4829)

Siyâveş-nâme'de “olar, bular” yapısındaki zamirler güçlü bir varlığa sahiptir. Ama istisnai bir kullanım olarak “onda” biçimindeki yazıma da rastlarız:

İkincisi bu tîğ ile açup milk
Yoğuşdı kardeş **onda** tîğ ile kilik (685)

Fiillere gelen şekil ve zaman işletme ekleri değerlendirilecek olursa, Türkiye Türkçesinde kullanım zemini kalmamış çeşitli yapılar öne çıkar. Bunlar, emir kipini güçlendirici işlevi olan –gIl, geniş zaman görevi üstlenmiş –A, görülen geçmiş zaman işlevinde kullanılan –UpdUr, gelecek zaman yerini tutan –IsAr, yeterlilik kipinin dar ünlülü olumsuz biçimi olan –ImAz ekleridir:

Pederden bu kelâmı eyle**gîl** güş
Bu dürr-i güşü câna eyle mengüş (567)

Saña ' arz ideler dutmayasın güş
O sevdâyı ide cânuñ ferâmüş (758)

O bir milke ur**updur** hancer-i kîn
Cihân ol milke olmışdur nev-âyîn (703)

Ol**ısar** ' âkıbet bî-nâm u bî-neng
Çalup zâr u zebûn u vâlih ü deng (1799)

Birisi içlerinden bir ramağ cân

Ḥalāş idüp bulmaz dizde dermān (3160)

Bunların yanı sıra, ek fiilin hâlâ geçerli olan -dUr biçimi ile birlikte, bugün artık görülmeyen –dUrUr biçimi ve isim türetme eki olan –lAyIn da *Siyâveş-nâme*'de karşılaşılan yapılarıdır:

Cihān kılmış **durur** ebrūsını çin
Bize hancer çeker māh ile pervān (4505)

Çü devletle oturdu anda server
Açup sīmurğ**layın** keştī o dem per (933)

Son aşamada, *Siyâveş-nâme*'de bulunup bugünkü dilde hiç var olmayan ya da biçimce dönüşmüş bazı zamir, sıfat, zarf, edat ve ulaçlar, şu örneklerle belirtilebilir:

Zamir:

Ġazā ile **bular** olmuşdı mesrūr
Olar zulm ü fesād u mest ü mağrūr (2862)

Ḳamu bunda eger bernā eger pīr
Eger dihḳān eger ‘ asker eger mīr (1046)

Ḳamudan **gendüzine** kıldı mümtāz
Göñül milkinde ol eylerdi pervāz (560)

Yanında cümle birdür şāh u dervīş
Kimesne olmadı devrinde dil-rīş (1558)

Sıfat:

Senüñ fermān-berüñ olsun **ḳamu** milk⁹⁸
Saña maḥşūş ola hem tiğ u hem kilc (745)

⁹⁸ Bu kelime hem zamir hem de sıfat işlevi taşıdığı için iki başlık altında da ayrı ayrı örneklendirilmiştir.

Cevāhir baḡş ider **şol** deñlü **ol** şır
Ki taḡsın luḡfına bernā eger pır (2441)

Ḳatı pır imiş ol merd-i hünerver
Memālik ḡıfzı güçdür pır ola er (1983)

Görüp çok teşnelik çekmiş niçe derd
Bilüp **yaḡşı** yaman u germ ile serd (274)

Bularla **ḡanḡı** ser-dār oldu ḡoş-ḡāl
Ki bunlar ʿırzını ḡılmadı pā-māl (6362)

Zarf:

Ki her **ḡanda** bulındı düzd-i seḡbān
Aña cāy itdiler bend ile zindān (3734)

Ne **vaktin** eylese Ḥaḡḡ’a münācāt
Ḳabül olur duʿā-yı ʿarz-ı ḡācāt (3274)

Kemāl-i luḡfuña çün ʿaḡl irmez
Emirsiz naḡl **herḡiz** behr[e] virmez (34)

Cihān baḡtı ḡülinden nīk ḡūyı
Bulup alsun **hemīşe** reng ü būyı (3663)

Ḳatı maḡrūr olup itmez müdārā
Hemān dem ḡıldı ʿiḡyān āḡikārā (2114)

Edat:

Bize devlet dönüp rü aña idbār
Bizi ḡül ḡıldı düḡmānı **nite** ḡār (3190)

Eger rezm itmege kılsañ ser-āgāz
Zafer **birle** olursın merd-i mümtāz (4285)

Bi-ḥamdi'llāh ki bu çeşm-i cihān-bīn
Cihānda gördi ben **tek** devlet-āyīn (5440)

Ulaç:

Oluban bülbül-i mest gibi ḥāmūş
Hemān deryā-yı ma' nī eyledi cūş (236)

Cihān oldu sitemden şimdi vīrān
Kılaldan dest-dırāzī aña dīvān (544)

Çopınca rüsteḥīz-i rüz-ı maḥşer⁹⁹
Ola bu ḥānedān pür-dürr ü gevher (672)

O cevr-ile cihānı kılmadın teng
Kılalum biz anuñ cengine āheng (1175)

Kılalum naqş-ı bedden dehri gülşen
Zemīn āyīne-veş olduḡda rüşen (4669)

2. Üslûp Özellikleri

Fransız şair Paul Valery'nin dile getirdiği üzere, dil yoluyla anlatmanın iki biçimi vardır. Biri, olayı ya da durumu aktarmayı; öbürü, etki uyandırmayı ve duyguları harekete geçirmeyi amaçlar. Şiir ise bu iki anlatım tarzının uzlaşmasıdır¹⁰⁰. İletmek istediği şey bir yönüyle anlam, diğer yönüyle de duyguları uyuracak bir etkidir. Bu yüzden, belirsizlikten korunmanın yolunu

⁹⁹ -IncAyA dek anlamında...

¹⁰⁰ Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Bilgi Yayınevi, Ankara, 2013, s. 30.

aramak şöyle dursun, çoğu zaman belirsizliği seçme, belirsizlikten güç alma yönünde bir tutumdur şiire hâkim olan.

Özellikle Osmanlı şiiri, nesir dilinin imkânlarını zorlayan, söz dizimi öğelerinin kendince belli bir biçimde yorumlanmasına ve düzenlenmesine dayanan bir yapıyla kurulur. Söz dizimi bakımından devrik yapıların öne çıkmasına yol açan bu durum, şiir dilinin belirsizlik (=mübhemiyet) ile kaynaşmış bir nitelik kazanmasını sağlar.¹⁰¹ Dile ve düşünceye ait alışkanlıkları sarsmaya kasteden bu üslûp özelliğinin göz ardı edilmesi, en çok da tarihî olayları konu edinen tarihî manzumeler için felâket anlamına gelebilir.

Elbette söz dizimiyle ilgili şiire özgü kimi tasarrufların, dilin yapısına ait yerleşik kuralları epey zorladığı durumlar da olabilmektedir. *Siyâveş-nâme*'de geçen aşağıdaki örnekler bu bakımdan dikkate değerdir:

Anuñ ardınca geldi Şâh-ı merdân
Ebû Tâlib 'Aliyy-i şîrîn-dân (79)

Bülend it himmet-i 'adl-i güzînüñ
Sipeh-sâlârisın İslâm-ı dînüñ (2401)

Mesnevilerde anlamı ve yargıyı tamamlayan kelimelerin dizgi bakımından kendine özgü başka durumları da olabilmektedir. Osmanlı şiirine ait daha kısa manzumelerde anlamın beyit sınırları içinde tamamlanması bir kural gibi benimsenirken, bunu mesneviler için de geçerli ve hattâ zorunlu gösterme tutumu¹⁰², mesnevi şairlerinin çok kolay ve çok sık başvurdukları bir uygulamayı yok saymak ya da sürekli ve kasıtlı bir biçimde düştükleri yanlış mertebesine indirmek anlamına gelir. Oysa anlam ve biçim bütünlüğünü bir bölümüyle kendinden sonraki beyte âdeta rehin bıraktığı için *beyt-i merhûn* adıyla ıstılahlaşan ve özellikle mesnevi gibi uzun soluklu şiirlerde çok da nadir sayılmayacak bir oranda yer bulabilen bu tür beyitlerin (Fürûğî bunu Farsça bir beyitten Türkçe bir beyte geçerken bile yapabilmektedir), *Siyâveş-nâme*'deki örneklerinden bazıları şöyledir:

Diyüp iy Hâlîk-ı bî-mişl ü mânend
Keremden zımnuma lafz-ı zafer bend

¹⁰¹ Walter G. Andrews, *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı*, İletişim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 40.

¹⁰² Bkz. Haluk İpekten, a.g.e., s. 61.

ılup eyle beni a' dāya ęālib
Budur senden degül ęayrı meālib (2812-2813)

Gehī Őir-i sūvārān pūr-ı Őerze
Muālif ayline rezm-ile lerze
Bragup eyler cihānı başına deng
Gehī der-bendi eyler ol aa teng (6903-6904)

ūn īn mamūn-ı elfā-ı hūmāyūn
Őabā-sūr'at nesīm-i dūrr-i meknūn¹⁰³

İriŐdi bir seer ūn mihr-i enver
Őiyā-ęūster olup virdi dile fer (331-332)

Őairin metni kurduęu dil yoęunluk bakımından daha ok Arapa ve Farsa kelime kadrosu üzerine oturur. Eserin yazıldıęı dōnem bakımından bunda elbette ok olaęan dıŐı bir durum yoktur. Ancak bununla birlikte, Anadolu Tūrkesinin erken dōnemlerinden itibaren kullanımda olan ve bugūn iin artık arkaik sayılan Tūrke kelimelerden de epeyce ۆrnek bulunmaktadır:

anda : orada (53)

bay : zengin (885)

bile : birlikte (66)

birle : ile, birlikte (66)

bular : bunlar (87)

alım : vuruŐ (85)

ek- : sūrmek, yōnetmek (277)

ek- : zorla almak (1118)

ekil- : meydana serilmek, ortaya sūrūlmek (943)

¹⁰³ *Bu kutlu sōzlerin derin mānāları / Sabā yeli ve inciler getiren rūzgār gibi*

dağı : ve, dahası (479)

degme bir : herhangi bir, hiçbir (76)

dolın- : dolunay hâline gelmek (919)

dur- : ayağa kalkmak (601)

dükel : bütün, hep (1050)

dün : gece (19)

düpdüz : baştan başa, tamamıyla (33)

dür- : burmak (458)

dürüş- : çalışmak, çabalamak (5059)

düş ol- : karşılaşmak (595)

gün : güneş (598)

irgür- : ulaştırmak (12)

işbu : bu, işte bu (99)

ķamu : bütün, her (5310)

ķanda : nerede (847)

ķanır : hangi (985)

ķaşan- : (büyük baş hayvanlar) işemek (2301)

ķatı : çok, şiddetli (159)

ķimesne : kimse (4282)

ķo- : bırakmak (113)

ķolķak : kol kılıfı (875)

ķon- : ortaya çıkmak (1009)

nite : gibi (35)

oķu- : çağırarak (98)

öñdil : ödül (2725)

öñdin : önce, ilk (6415)

özge : başka, ayrı (157)

şan : sanki (76)

şı- : kırmak (1177)

şoñ ucı : sonunda (1310)

şalbın- : çırpınmak (585)

uşat- : parçalamak (6910)

uz : uzak (4671)

üsküf : başlık (900)

yahşi : güzel, hoş (274)

yalm : çıplak (891)

yu- : yıkamak (536)

Her ne kadar mesnevi nazım biçimiyle yazılmış şiirlerin diğerlerine göre daha yalın bir dile sahip olduğu ileri sürülebilirse de¹⁰⁴, dildeki bu yalınlık anlamca açıklığın teminatı olarak görülemez. Üstelik *Siyâveş-nâme* gibi tarih konulu da olsa mesnevilerdeki anlatım, olaylar kadar duygu ve hayallerin, apaçık gerçeklerle birlikte arzu ve ideallerin oluşturduğu bir çerçeveye bağlıdır. Mehmet Kaplan'ın söyleyişiyle, mesnevilerde hareket, duygu ve hayaller içinde boğulur¹⁰⁵.

Bu özelliği yansıtır biçimde *Siyâveş-nâme*'nin üslûbu da durumların, duyguların, betimlemelerin, karşılıklı konuşmaların, edilen uzunca duaların, zaman zaman öğüt niteliğindeki söyleyişlerin hâkim olduğu bir yapı gösterir ve vakanüvislerin birkaç sayfada anlattıklarını onlarca sayfada işleyen bir hacme erişir. Elbette bu, Fûrûğî'nin mutlaka daha çok bilmesinden değil, daha çok söylemesinden ileri gelir. O hâlde, daha yalın bir söyleyiş daha açık bir anlamı sonuç vermediği gibi, daha uzun bir anlatım da daha geniş bilgiyi tek başına

¹⁰⁴ İsmail Ünver, "Mesnevi", *Türk Dili (Türk Şiiri Özel Sayısı II-Divan Şiiri Tıpkıbasım)*, Ankara, 2011, s. 457.

¹⁰⁵ Mehmet Kaplan, "Destan, Mesnevi ve Roman", *Hisar*, S. 139, 1975, s. 6.

temin etmez. Ne var ki, eserin konusu üzerinde durulurken verilecek örneklerle daha iyi görüleceği üzere, bazen ancak şair hissîliği ile yorumlanıp dikkat çekilen küçük bir ayrıntı, ilgiye değer çağrışımlara ve bazı önemli noktaların aydınlanmasına kapı aralayabilmektedir.

Öte yandan, şiirin gerekli kıldığı kalıplara bağlı kalmanın sonuç verdiği zorluklar sebebiyle, uzun hacimli mesneviler tekrara sık sık düşülen ve zaman zaman da söz yığılmalarına rastlanabilen eserlerdir. Bu tür tekrarlar arasında, beyit içindeki çeşitli dil unsurlarının kullanımıyla ortaya çıkanlar, genelde anlamı pekiştirici bir etkiye sahiptir:

Viren fırsat **viren** nüşret **viren** dîn

İden bu şehleri şaṭranc-ı çübîn (2798)

Fakat mısra veya beyitlerin ayrı yerlerde bazen bire bir bazen de büyük oranda tekrarlanması, çok da bedîî sayılamayacak bir anlatım özelliğine yol açar:

Ḥudā birdür k'aña çün u çirā yok

Şumārı 'aqla şıgmaz hikmeti çok (750)

Ḥudā birdür k'aña çün u çirā yok

Şumārı 'aqla şıgmaz hikmeti çok (2083)

Çü ra' d-ı ebr-i bārān mūhre-i teng

Ḳazādan nāzil olmuş dāne-i seng (2902)

Çü ra' d-ı ebr-i bārān mūhre-i teng

Ḳazādan nāzil olmuş dāne-i seng (2907)

Nümūdār eyleyüp çeşme girīzi

'Ayān u bī-ḳiyāmet rüstehīzi (6303)

Nümāyān eyleyüp rāh-ı girīzi

'Ayān u bī-ḳiyāmet rüstehīzi (7078)

İdüp ğayret ḳılalum ceng ü āşüb

Ḳılıc çevgān ola vü gülleler tūb (1634)

Olup mest-i mey-i ceng-i pür-āşüb

Ḳılıc çevgān oluban gülleler tūb (1681)

Birini cevheri görse virür cān
Birine ul olur niçe Suleymān (2039)

Birini gevheri görse virür cān
ıulı olmaz anuñ la‘ l-i Bedağşān (2041)

Sz yığılmasına örnek oluşturacak bazı beyitler ise şunlardır:

Aña ol řehriyārī **şimdi el-ān**
Olaruñ yanlarında cism-i bī-cān (1109)

Dehān āteř-feřān u **kalbi dil-teng**
Oluban ħūn-ı ħařma vālih ü deng (2785)

Be-sān-ı baħr-i raħmet **gibi** tuđyān
Yatanda ‘ asker-i řāh-ı cihānbān (3231)

Miyān-ı **meh-veřān-veş** rāhı bārīk
Ruħı seng-i siyāh u āh-ı tārīk (5667)

Fürūđi zaman zaman bařka řairlerde de görülebilen bir uygulamayla, Türkçe cmler içinde Farsça yüklemler kullanma yoluna gidebilmekte ya da iki dizesi iki ayrı dilden olan ‘mülemma’ beyitler söyleyebilmektedir:

ekerler eyleyüp ħūnına ğaltīz
řaħın ğāfil **ne-bāřed** āteř-i tīz (948)

Niřīb ile firāzı devr-i dāyim
ılur bāzī diğer-gün **nīst** kāyim (1279)

Pes andan ‘ arşa-i pehn-i Güher-Çin
Mukarrer cāy-ı ceng **şd** ebruvān Çin (4074)

Ol ucdan ‘ asker olmuşdı perīřān
Ki kīřlaķ tā bi-fermdem be-īřān (4423)

Yekî pürsed zi-keştî-râ der-ân dem

Neden olmuş çadûñ ya gibi pür-ğam (925)

Güzin itdi çamusın şîr-i âşaf

Cihân bended be-pîş-i ũ künün kef (5310)

Ki luğf [u] ‘afvıdur kâr-ı büzürgân

Emân dih kâmiş-i kâr-ı sütürgân (5951)

Mesnevilerde tekdüzeliği kırmak üzere şairlerin başvurduğu yollardan biri, doğrudan veya hikâyedeki bir kahramanın dilinden gazel türü şiirlere yer vermektir. *Siyâveş-nâme*’de bunun örneği bulunmaz; ancak yer yer bazı Türk ve Fars şairlerden lafzen alıntılanmış beyitlerden yararlanma yoluna gidilir. Bunların arasında **Necatî** (öl. 1509), (Beyit: 707); **Şeyhî** (öl. 1429’dan sonra), (Beyit: 1698); **Sa’dî** (öl. 1292), (Beyit: 1540, 1788); **Assâr-ı Tebrîzî** (öl. 1382), (Beyit: 3181, 3234-3237); **Firdevsî** (öl. 1020?), (Beyit: 1794); **Mevlânâ** (öl. 1273), (Beyit: 6698) gibi isimler yer alır.

Kimi zaman da herhangi bir şair adı anmadan, mânâsı veya mazmunu yönüyle alıntı özelliği taşıyan beyitler söylenmiştir. Bu tip durumlarda asıl beytin sahibi bilerek ve isteyerek dile getirilmediği gibi; alıntıyı yapan şair tarafından anlamca içerilmiş, yani kendine mâl edilmiş olması sebebiyle kaynağı belirsiz bir mirî malı gibi kullanılması da mümkün olabilmektedir. Örneğin aşağıdaki ilk beyitte, Hâfız-ı Şîrâzî’nin şiirinde geçen “*bâ-düşmenân müdârâ*” ibaresi “demişler” kaydıyla aktarılmakta; diğer beyitte ise, Klasik şiirimizde de rastlanabilen, örneğin daha önce 16. Yüzyıl şairi Hayâlî tarafından söylenmiş ve ırmak-deniz mecazı üzerine kurgulanmış bir imge kullanılmaktadır:

Muğâbil var mı itmek aña çäre

Dimişler **haşma çün hoşdur müdâre** (4828)

Egerçi sîl olur şahrâda pür-cüş

Olur bağre irince lîk hāmüş (2997)

Bu imgenin 16. Yüzyıl şairi Hayâlî’deki bir örneği şöyledir:

Hakk’ı biz bulduk diyü zann itmesün ashâb-ı kâl

Cûylar çün erdiler deryâya hâmûş oldılar¹⁰⁶

Anlamı hem güçlendirmek hem de soyut bir zemine doğru genişletmek için en etkili yollardan biri de “darb-ı mesel” ve “deyim” gibi söz kalıplarından yararlanmaktır. Şiirde mesellerin kullanılması *îrâd-ı mesel* olarak adlandırılır ve bu yöntem söze hareket kazandırdığı gibi, ortak bir dünyaya mâl olmasını da kolaylaştırır. *Siyâveş-nâme*'deki bir örnekte, yol kesicilerin kadından daha aşağı ve eksik olduğuna işaret edilirken; diğer bir örnekte de dizenin üstü kırmızıyla çizilmiş hâlde, günümüzde de yaşayan bir atasözüne, “misafir umduğunu değil bulduğunu yer” ifadesine göndermede bulunulmuştur. Aşağıdaki son iki örnekte ise, şairlerin ayette geçen “kün fe-yekûn”¹⁰⁷ ibaresinden ilhamla kullandıkları “kün fe-kân” sözünün ve Arapça bir meselin kısmen anıldığını görürüz:

Olur reh-zen meşeldür zenden ebter

Şaşar görse dil-âver olsa ecder (2329)

Çonuk umduğunu yimez meşeldür

Dile bî-hûde endîşi cedeldür (4884)

O kıldı *kün fe-kân*'dan naşş-ı âdem

Kemâl-i kudretinden nefh idüp dem (6156)

Diğer-gün serde ebrû çîn sirişte

İzâ câ'e'l-każâ kılmış nivişte (6877)

Siyâveş-nâme, yer verilen deyimler yönünden de oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Bir bölümü bugün de kullanımda olan bu deyimlerden, metinde birçoğu sıklıkla geçenleri birer örnekle şunlardır: *ağzı süd kohmak* (6030), *âheng dutmak* (2360), *arka virmek* (2392), *âteş urmak* (4418), *âvâz virmek* (3139), *bâda virmek* (6083), *bâk yimek* (647), *bâzî kılmak* (1029), *bel bağlamak* (592), *bîm çekmek* (5749), *câm-ı merg içmek* (1501), *cân getirmek* (3811), *dem urmak* (5116), *dert çekmek* (274), *dest komak* (275), *dil yumak* (536), *dile fer virmek* (332), *ebrû çîn eylemek* (704), *ebrû nûn itmek* (762), *el bir gelmek* (1163), *el yumak* (76), *elinden kan*

¹⁰⁶ *Hayâlî Dîvânı*, haz. Ali Nihad Tarlan, Akçağ Yayınları, Ankara, 1992, s. 106.

¹⁰⁷ Yasin Sûresi, 82.

yutmak (223), *emrini dutmak* (836), *eşkiyâ dutmak* (227), *fikre dalmak* (4359), *fikre getirmek* (543), *gam yimek* (2000), *göz yumup açmak* (774), *gözünden kan dökmek* (4347), *gûş dutmak* (4453), *gûş urmak* (5377), *güler rû göstermek* (339), *hâb-ı hargûş vermek* (3826), *hancer çekmek* (4799), *hûn/kan yerde kalmak* (4479), *kâm almak* (1971), *kâm bulmak* (3021), *kana boyamak* (1570), *kemer bend kılmak* (3281), *mârı ısıtmak* (370), *mengûş eylemek* (567), *mevdân dutmak* (2042), *nabız tutmak* (34b/başlık), *ney-zen bakışı* (6579), *pâyına rû [komak]* (1862), *râh-ı girîzi dutmak* (2928), *ruh çevirmek* (5067), *rû itmek* (901), *sâye salmak* (244), *ser urmak* (4115), *tanık virmek* (6148), *yarağ görmek* (42a/başlık), *yüz dutmak* (4300)...

Konusu ne olursa olsun bütün mesnevilerde sürekli ve ortak bir özellik olarak görülebilen öğüt verici anlatım unsurları¹⁰⁸, *Siyâveş-nâme*'de kendini ağırlıkla hissettirecek düzeyde bir varlığa sahip değildir. Bu tür bölümleri uzun tutmamayı yeğleyen Fürûğî, aralarda birkaç beyitle ve onları da hikâyedeki konuşmalara yedirerek meramını hayata geçirme yolunu seçer. Buna örnek olarak aşağıya, önce Sultan I. Ahmed'in vezirlik görevini verirken Murad Paşa'ya söylediklerinden bir bölüm, sonra da Fürûğî'nin eşkıyanın akıbetine dair sözlerinden birkaç beyit alınmıştır:

Rızâ-yı Hâkık için eyle kamu kâr
Rızâ-yı nefsdan eyle muttaşıl 'âr
Ki fânî gerdiş-i gerdün-ı devrân
Yumup açincadur çeşmini bir ân
Eger biñdür eger birdür eger yüz
Yumup açınca imiş 'âleme göz (773-775)

Budur kâr-ı cihân bâzî-yi gerdün
Gehî şādân kıllur geh dîde pür-ğün
Budur aḥvâl-i 'âlem devr-i eyyâm
Alısar her ne varsa kām u nâ-kām (7306-7307)

¹⁰⁸ Çelebioğlu, a.g.e., s. 22.

Siyâveş-nâme'de, “*Nûrun alâ nûr*”¹⁰⁹ (2009) ve “*Nasrun mina'llâh*”¹¹⁰ (2748) ibaresi dışında ayetleri lafzen kullanmayı pek tercih etmeyen şair, nasihat yolunu tuttuğu zaman yukarıda görüldüğü gibi kimi ayetleri çağrıştıracak bir üslûp benimseyebilmektedir. Dünyanın geçiciliğini anlatan 774 ve 775 numaralı beyitler, Kur'an-ı Kerim'deki şu bölümü hatıra getirmektedir: (*Allah inkârcılara*) “*Yeryüzünde kaç yıl kaldınız?*” diye sorar. “*Bir gün veya günün bir kısmı kadar kaldık. İşte sayanlara sor*” derler. *Buyurur*: “*Sadece az bir süre kaldınız; keşke siz (bunu) bilmiş olsaydınız!*”¹¹¹

Eser, içeriği itibarıyla tarihî bir mesnevi olsa da, Fürûğî, Dîvân şiirinin mazmunlar dünyasında soluk alıp veren bir kimlik sergilediğinden, sık sık bunlardan yararlanır. Bu anlatım içinde, Dîvân şiirindeki sevgili imgesinin yok denecek kadar belirsiz bir varlığa sahip beli veya ağzı ile eşkıyanın veya genel olarak zulmün dünyadan yok edilişi arasında; yine sevgilinin mestane bakışları ile fesat ehli isyancıların kendini kaybetmişlik hâli arasında ilgi kurulurken, Âl-i Osman ile Sultan I. Ahmed Han arasındaki ilişki sedef ile incinin ilişkisine, padişah ile Murad Paşa'nın konuşması bülbülün güle hitabına, halkın zulümle kan yutması durumu da la'l-i Bedaşan'ın madenindeki durumuna benzetilmiştir:

Miyân-ı dil-rübâ-veş oldu nâ-bûd
Girizân oldu gitdi şanasın dūd (4187)¹¹²

Dehân-ı meh-veşân gibi sitem güm
Nite günden ruḥ-ı nâhîd ü encüm (219)

Şadefdür milk-i ‘Oşmân ol dūr-i pāk
Murâdı üzre devrin kılsun eflāk (7323)

Şehinşeh bülbül-i mest gibi pür-cüş
O gül gibi olup başdan başa güş (799)

¹⁰⁹ Nûr Sûresi, 35.

¹¹⁰ Saff Sûresi, 13.

¹¹¹ Mü'minûn Sûresi, 112-114. Bkz. *Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meali*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, haz. Hayrettin Karaman ve dğr., Ankara, 2005.

¹¹² Üstelik Fûrûğî bu beyti Murad Paşa'ya söyletiyor.

Re‘ āyā zulm ile tā yutmaya an
Nite kn ire her la‘ l-i Bedasn (220)

Bu yerleŖik imge ve mecazların birbirini izleyen beyitlerle Ŗair iin etkili bir tasvir ve teŖbih kompozisyonu oluŖturmadaki katkısı büyüktür. AŖaıdaki bölüm, *SiyveŖ-nme*’deki buna benzer bölümlerden yalnızca biridir ve halkın Kuyucu Murad PaŖa hakkındaki dua, sevgi ve övgülerini resmeder:

Cihn ‘ adlinden oldu miŖl-i glŖen
PeriŖn diller oldu Ŗd u rŖen

Fesd ehli yo-ıdı mest  marr
Meger eŖm-i per-ryn-ı mamr

Re‘ āy Ŗaa hke ger cev ol hn
Olurdu hŖıl andan hŖe pervn

Siph in‘m ile oldu ma‘ mr
Tecellden Ŗanasın dmen-i Tr

Zamn emn üzre döndi ıldı devri
Gmndan ayrı ekmez kimse cevri

Zamnında kimesne yaŖ-ıla an
Gözinden dökmedi devrinde birn

Kimesne bir kese aldurmadı dest
Meger kim mey ıla bir merdi p-best

O dey ol Ŗr-i ser-dr-ı zafer-bn
‘ A itdi özini hla ol hn

Sm-i raŖı ne cya oldu reh-vr

İderdi Hızr-veş ol cāyı gülzār

Binüp rahşsa ne yaña olsa pūyān
Gül ü sūnbül biterdi revḥ u reyḥān

Ne cānib Hızr-veş kılsa ‘azīmet
Dutardı ‘ālemi luṭf u gānīmet

Ruḥından tīre diller oldı ḥandān
Ki çün şeb-rā zi-nūr-ı māh-ı tābān

Du‘ā-yı ḥalk-ı ‘ālem çarḥa peyvest
Olurdu cümle ‘ālem ḳaldurup dest

Ruḥ-ı pākin görüp pīr ile bernā
İdüp medḥ ü şenā a‘lā vü ednā (4253-4266)

Sonuç olarak, tarihî bir olayın ve askerî bir mücadelenin anlatıldığı *Siyâveş-nâme*, bunun gerektirdiği coşkulu anlatım tarzıyla birlikte bazen ölçülü bir öğreticilik, çok zaman da etkili bir mecazi dilden beslenir. Konu bakımından tarihî bir hikâye ele alınıyorsa da, bir şiir metni olarak *Siyâveş-nâme*’nin odaklandığı nokta, olayların ardışık anlatımına özen göstermek, ya da yorumdan ve hayal gücünden arınmış yalın gerçekleri göz önüne sermek değildir.

Bu sebeplere bağlı olarak kimi zaman eserde süre anılsa bile tarih verme kaygısıyla hareket edilmez. Yer yer geriye dönüşlerle zamanda sıçramalar olur. Örneğin Murad Paşa ile Canpolatoğlu Ali Bey’in savaş için yaptıkları karşılıklı hazırlıklar anlatılıp birbirlerine gönderdikleri mektupların içerikleri açıklandıktan sonra, eski devirlerde Canpolatoğlu sülâlesi ile Sultan Selim arasında yapılan anlaşmadan söz eden bir bölüm araya girer. Benzer biçimde, Murad Paşa’nın Halep’te yürüttüğü “temizlik” hareketinin işlendiği sırada, Murad Paşa’nın yıllar önce Yemen’den gelirken Halep yakınlarında yaşadığı bir olaya, konuyla ilgisi bakımından parantez açılır. Ayrıca bazen bir ânın bile sayfalarca anlatıldığı eserde, gerekli görülmeyen süreçler bir çırpıda geçirilir; koca bir mevsim, iki beyte sığabilir:

O dey geçdi iriştı rüz-ı nev-rüz

Bahār eyyāmı oldu kevne firüz

Zemistân oldu gerdündan çü nâ-büd

Yine germâ cihânı kıldı âsüd (5000-5001)

Kısaca, eserde olaydan çok duruma, fiilden çok faile (kahramana veya düşmanına), bilgi vermekten çok etki uyandırmaya yönelik bir üslûp hâkimdir. Âgâh Sırrı'nın belirlemesiyle, konu bir araç, hüner göstermek amaç, şaşkınlık uyandırmak da esastır¹¹³. Ve eserin sonundaki Farsça bölümde de tekrarlandığı üzere (7401, 7409-7410), bütün Klasik şairlerle benzer biçimde Fürûğî'nin eseriyle ilgili en temel iddiası, dilinden dökülen inci değerindeki sözlerle özge bir tarz meydana getirmek ve devrinin ilham nefesi olmayı başarabilmektir:

Sülûk it özge tarzı aç dehānuñ

Olasın hātifi sen [bu] zamānuñ (157)

E. KONU VE KAVRAMLAR

Siyâveş-nâme'de anlatılan tarihî hikâye, Sultan I. Ahmed'in Kuyucu Murad Paşa'dan (öl. 1611) önceki veziriazamı Derviş Paşa'yı (öl. 1606), Fürûğî'nin tabiriyle «*def u ref*» kılıp (168), onun yerine kimi sadrazam ataması gerektiği konusunu vezirlere, âlimlere ve özellikle Şeyhülislâm Sun'ullah Efendi'ye (öl. 1612) danıştığı meclisteki konuşmaların anlatımıyla başlar. Anlatılan olayların tarihleriyle ilgili bir iki bilgi dışında pek de özenli ve önemseyici bir tutumun sergilenmediği *Siyâveş-nâme*'de, başlangıçta ele alınan olayların da tarihini ele verici bir bilgiye rastlanmaz. Ancak eserde anlatılan olayların ele alındığı bütün tarihî kaynaklarda belirtildiği üzere¹¹⁴, Derviş Paşa'nın azli ve katli, 1606 yılının Aralık ayına denk gelir. *Siyâveş-nâme*'de hikâyenin, Kuyucu Murad Paşa'nın orduyla birlikte İstanbul'a dönmesi üzerine son bulunduğu göz önüne alınırsa, ki bunun tarihi de Aralık 1608'dir, bu durumda *Siyâveş-nâme*'de anlatılan süreç tam olarak iki yıllık bir zaman aralığına karşılık gelmektedir.

Gerek vakayinamelerde gerekse konuyla ilgili modern çalışmalarda, sözü geçen bu iki yıllık zaman dilimiyle ilgili epey ayrıntılı bilgiler aktarılır. Bazı tam tarih ve kesin sayılar noktasındaki ayrılıklar dışında, bunların büyük çoğunluğu, üzerinde söz birliği edilen

¹¹³ Levend, a.g.m., s. 74.

¹¹⁴ Fikret Sarıcaoğlu, "Derviş Paşa", *DİA*, C. IX, İstanbul, 1994, s. 196.

bilgilerdir. *Siyâveş-nâme* ise yalnızca iki yerde tarih ve çeşitli kereler sayı bilgisi vermiştir. Buna göre, yıllar önce Yemen’de kendisine sadrazamlığını müjdeleyen bir şeyhin, Kuyucu Murad Paşa’ya bu konuda verdiği 1015 (m. 1606-1607) tarihi¹¹⁵ ile Osmanlı mülkündeki Celâlî kargaşasının başlangıcına işaret eden ve 1597’leri gösteren zaman belirlemesi¹¹⁶, metinde rastladığımız iki örnektir.

Malî unsurlar ve asker varlıklarıyla ilgili verilen sayılar ise şöyledir:

- Padişahın Celâlî seferi öncesi Murad Paşa’ya bahşettiği hazine: 100.000 altın (761).
- Canpolatoğlu’nun yanındaki sekbanlar: 18.000’i piyade olmak üzere (2694), 34.000 (1094).
- Kuyucu Murad Paşa’nın emrindeki askerler: Yüz bini aşkın (2454).
- Canpolatoğlu yenildikten sonra kaçarken yanında bulunan sekbanlar: 3.000’i aşkın (3627).
- Kalenderoğlu’nun yanındaki sekbanlar: 12.000’i süvari olmak üzere (4000)¹¹⁷, 30.000’i aşkın (3999).¹¹⁸
- Seyfoğlu’nun Murad Paşa’ya destek için oğlunun emrinde gönderdiği süvariler: 3.000 (5018, 5524).¹¹⁹
- Kalenderoğlu yenildikten sonra kaçarken yanında bulunan sekbanlar: 1.000 (6879).

Eserde verilen tarihlerin ve bazıları çelişkili de olabilen asker ve eşkıya sayılarının, *Siyâveş-nâme*’nin kurgulanma amacı bakımından hayati bir önem taşımadığını söylememiz gerekir. Öyle ki, şairin bu hikâyede yüzünü döndüğü asıl yön, bir kahraman ve o kahramanın yüksek kişiliğine yaraşır görkemli bir anlatıdır. Edebî eserlerin içerdikleri tarih malzemesini de bu amaç ve eksen çevresinde değerlendirmenin gereği inkâr olunamaz. Çoğu zaman şairin

¹¹⁵ Çü sâl-i hicret on beşde qarârı
Bula devlet olısar saña yârî (358)

¹¹⁶ İrişdi işbu fitne oldı deh sâl
Cihânı eşkıyâ dutdı alup mâl (1954)

¹¹⁷ Daha sonra bu sayı bir köylünün ağzından “13.000’den fazla” olarak belirtiliyor (5689).

¹¹⁸ Bu sayı da yine aynı köylünün ağzından 40.000 olarak veriliyor (5695).

¹¹⁹ Savaşın anlatımı sırasında bu sayı da 5.000 olarak belirtiliyor (6676).

boyunduruğa gelmez muhayyilesi baskın çıkacaktır; bu tabiidir. Ama gördüğüyle yetinmeyen, verili olana sığmayan şair ruhundaki duyarlılıkla sezilebilecek boyutların ve ayrıntıların gözden kaçırılmaması için, bu muhayyileye sırt dönmemek gerekir. Bunun aksi, Fleischer'ın dikkat çektiği gibi yalnızca yersiz değil, aynı zamanda ciddi biçimde kısıtlayıcı bir yaklaşım olur. Yumuşak kanıtlar, tıpkı yumuşak dokular gibi katı yapılara can verir ve anlam kazandırır.¹²⁰ Üstelik tarih denilen olgu ve tarihsel diye nitelenen malzeme, zaten büyük ölçüde metinlerle kurulmuş, yani bir yönüyle kurgulanmış bir dünyadır.¹²¹

Siyâveş-nâme'deki konuyu oluşturan tarihî olayların ana kahramanı Kuyucu Murad Paşa'nın, hikâyedeki yardımcı unsurlar olan Canpolatoğlu ile Kalenderoğlu'na karşı kazandığı zaferin anlatımı, *Siyâveş-nâme*'den başka birçok tarihî kaynağa da elbette yansımıştır¹²². Olayların seyrine, gerçekleştiği mekânlara ve adı geçen kişilere ait bilgiler bakımından, *Siyâveş-nâme* ile çağdaşı diğer kaynaklar arasında ciddi bir uyuşmazlık göze çarpmaz. *Siyâveş-nâme*'nin ortaya koyduğu tabloda asıl ilgiye değer olan yönler, şiir ile tarihin kaynaştığı noktadadır. Yani eserin sahip olduğu özgünlük; hikâyedeki karakterlerin, tiplerin ve durumların, ancak bir şairin görüşüne yansiyabilecek özelliklerinde saklıdır.

Bu sebeptendir ki, ne olayın ne de olaydaki kişilerin, *Siyâveş-nâme*'nin değinmediği konu ve süreçleri de kapsayan bütün bir tarihî serencamını vermek veya Celâlî seferleriyle ilgili muhtelif tarih kaynaklarındaki bütün çelişkileri gidermeye dönük iddialar ileri sürmek, *Siyâveş-nâme*'nin içeriğinin değerlendirildiği bu bölümde bizim odaklandığımız noktayı belirtmez. Fakat Celâlî fitnessine son vermek üzere Kuyucu Murad Paşa önderliğinde çıkılan Anadolu seferi hakkında, *Siyâveş-nâme*'nin bize sunduğu çerçeveyi ortaya koymak ve bunu yaparken de, *Siyâveş-nâme*'yle yakın dönemde yazılmış tarih kaynaklarında bulunmayıp *Siyâveş-nâme*'de yer verilen tarihî malzemeye yeri geldikçe işaret etmek, böylece tarihî kişilikler kadar tarihî olayların da şairin aynasındaki özgün yansımalarını kavramaya çalışmak, kuşkusuz büyük faydalar barındırmaktadır.

¹²⁰ Cornell H. Fleischer, *Tarihçi Mustafa Âli/Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati*, çev. Ayla Ortaç, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2013, s. 3.

¹²¹ Keith Jenkins, *Tarihi Yeniden Düşünmek*, çev. Bahadır Sina Şener, Dost Kitabevi, Ankara, 1997, s. 19.

¹²² *Siyâveş-nâme* ile aynı konuyu ve zaman aralığını, aynı özne çevresinde ele alan mensur bir tarihî kaynak için bkz. Gökür Çelik, *Vâstî'nin "Gazavât-ı Murâd Paşa" Adlı Eserinin İncelenmesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2006. Ayrıca Canpolatoğlu Ali ile ilgili müstakil ve ayrıntılı bir yazı için bkz. Abdul-karim Rafeq, "The Revolt of Alî Pasha Jânbulâd (1605-1607) in the Contemporary Arabic Sources and Its Significance", *VIII. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiriler Kitabı*, C. III, TTK Basımevi, Ankara, 1983, ss. 1515-1534.

Bütün bu hususlara bağılı olarak, *Siyâveş-nâme*'de ele alınan konunun incelenmesine ayrılan bu bölümde, önce eserin kronolojik haritası yerine geçen bir başlıklar listesi verilecektir. Böylece anlatılan olayların seyri, yarından fazlası Farsça olan başlıkların (italik olarak) Türkçeye, Türkçe başlıkların da günümüz diline, ama hepsinin özet hâlde aktarılmasıyla oluşan listeden izlenebilir. Sonraki bölüm, eserin odaklandığı Kuyucu Murad Paşa'nın ve onun Celâli tehdidini ortadan kaldırma hikâyesinin geniş bir özeti ve genel bir değerlendirmesi mahiyetindedir. *Siyâveş-nâme*'nin konusuyla ilgili bu ikinci bölümde, eserin yazımındaki ana sebep ve eksen olan ve eserde hem yüksek bir kişilik sahibi hem de ideal bir vezir olarak sunulan Kuyucu Murad Paşa hakkındaki bilgi ve değerlendirmelerin ayrı bir başlık altında ele alınması, Murad Paşa'nın üstün özelliklerini öne çıkarmak bakımından anlamlı ve *Siyâveş-nâme*'nin kurgusuyla uyumlu olacaktır. Konuyla ilgili üçüncü ve son bölüm ise, *Siyâveş-nâme*'de kendini ele veren isyan telakkisi ve asi tipi hakkındaki çeşitli not ve değerlendirmelere ayrılacaktır.

1. *Siyâveş-nâme*'deki Konu Başlıkları

1. *Na't-ı Nebî (2b)*
2. *Medh-i Ebûbekir (ra) (3a)*
3. *Medh-i Hz. Ömer (ra) (3a)*
4. *Medh-i Hz. Osman (ra) (3b)*
5. *Medh-i Ali (ra) (3b)*
6. *Miraciye (4a)*
7. *Sebeb-i Telif (5a)*
8. Derviş Paşa'nın vefatı ve Sultan I. Ahmed'in sadrazam seçimiyle ilgili başta Sun'ullah Efendi olmak üzere ulema ve vüzeraya danışması (6a)
9. Şeyhülislâm Sun'ullah Efendi'nin, vezirlik görevinin kime lâıyk olduğunu ve nasıl bir vezir seçmek gerektiğini padişaha söyleyerek, ona Murad Paşa'yı övüp önermesi (8a)
10. Padişahın, Murad Paşa'ya vezir atandığını bildiren hatt-ı hümayûn göndermesi (9b)
11. Murad Paşa'nın, vezirlik mührü gelmeden üç gün önce gördüğü bir rüyayı bir şeyhe tabir ettirmesi (10a)

12. *Vezirlik mührünün geldiği gün* Murad Paşa'nın durumu ve Yemen diyarındayken bir şeyhten işittiklerinin hikâyesi (10b)

13. Murad Paşa'nın, serhadden gelip padişahı görmesi (13a)

14. Padişahın, Murad Paşa'yı görünce Hakk'a şükür kılıp onunla mükâlemeleri (13b)

15. Murad Paşa'nın sadrazam olması (13b)

16. Padişah hazretlerinin, Murad Paşa'ya serhaddeki durumu sorup ondan cevap alması (15a)

17. Padişahın bir gece derin derin düşünüp serdarlığı Murad Paşa'ya vermeye niyet etmesi (15b)

18. Padişaha rüyasında “Serdar, Murad Paşa'dır” diye işaret olunduktan sonra, Murad Paşa'ya ulu atalarını anarak ahit vermesi. (18a)

19. Padişahın heft iklim üzerine ve büyük büyük atası Osman Gazi'nin ruhuna and içmesi (19b)

20. Sultan Orhan'ın ruhunu yâd etmesi (19b)

21. Sultan Murad Han üzerine and içmesi (19b)

22. Yıldırım Han'a övgüsü (20a)

23. Şehzade Sultan Mehmed Han'a övgü (20a)

24. II. Murad Han'a övgü (20a)

25. Fatih Sultan Mehmed'e övgü (20a)

26. Sultan Bayezid'e övgü (20b)

27. Sultan I. Selim'e övgü (20b)

28. Kanuni Sultan Süleyman'a övgü (21a)

29. Sultan II. Selim'e övgü (21a)

30. Sultan III. Murad Han'a övgü (21b)

31. Sultan III. Mehmed Han'a övgü (21b)

32. Padişahın mübarek tacına, tahtına and içip ahdetmesi (21b)

33. Murad Paşa'nın, padişahın nasihatlerine cevabı (23b)
34. Padişahın, Murad Paşa'ya hazine ve cephane bahşetmesi (24b)
35. Murad Paşa'nın gemiyle karşıya geçmesi (27a)
36. Vekillerin Murad Paşa'ya sù-i zanları (28a)
37. Murad Paşa'nın Konya'ya varışı ve halkın Canpolatoğlu'ndan şikâyet etmesi (28b)
38. Murad Paşa'nın halka cevabi konuşması (30b)
39. Halk, asker, eşraf, köylü, genç, yaşlı herkesin Canpolatoğlu hakkındaki değerlendirmeleri (31a)
40. Serdar Murad Paşa'nın yolda olduğunu öğrenen Canpolatoğlu'nun, eşkijasını toplayıp onlara tedbir danışıp nabız yoklaması (34b)
41. *Eşkiyanın Murad Paşa'nın gelişi konusunda belirttikleri düşünceler (35b)*
42. Canpolatoğlu'nun Murad Paşa'dan söz açması ve tedbir konusunu yeniden danışması (37b)
43. Serdarın yaklaştığını öğrenen Canpolatoğlu'nun üçüncü kez dîvân kurup, ahit ve güvenceler vererek Halep Kalesi'ni sağlamlaştırması ve askerlerini cenge hazırlamaya başlaması (42a)
44. Canpolatoğlu'nun askeri hazırlaması (45a)
45. Canpolatoğlu'nun dördüncü seferde, ordu konuşlandırmaya yarayacak çadır ve otağları çıkarıp Halep Kalesi'nde bir miktar askerini bıraktıktan sonra serdar ile cenge yönelmesi (46b)
46. Murad Paşa'nın, Hz. Mevlânâ'nın mübarek türbesindeki yakarışı (48a)
47. Murad Paşa'nın Güherçin Sahrası'na yaklaşınca, önce Canpolatoğlu'na mektup yazılması emrini verışı (49a)
48. Serdarın kadim sultanlar töresine uyararak Canpolatoğlu'na öğütler içeren bir mektup göndermesi (49b)
49. Canpolatoğlu'nun gelen mektubu yüksek sesle okutması (52a)
50. *Canpolatoğlu'nun ateş püskürerek Murad Paşa'ya cevabi mektup yazması (53a)*

51. Canpolatoğlu'nun cevabi bir mektup gönderdikten sonra, atalarından kalan cephaneyi ortaya serip bahşetmesi ve savaşa hazır duruma gelmesi (56b)

52. Canpolatoğulları'nın Sultan Selim devrinde idari ve mâli yetkiler elde etmesi hakkındadır. (57b)

53. Canpolatoğlu'nun mektubu geldikten sonra Murad Paşa'nın Cenab-ı Hakk'a dua ve yakarışı (59b)

54. Murad Paşa'nın savaş öncesi İslâm askerine ihsanda bulunup vaatler vermesi ve yanında komutan olarak bulunan beylere yeni mevkiler bağışlaması (61a)

55. Murad Paşa'nın, cephanesini açıp askerlerine zırhlar bahşetmesi (63a)

56. *Hançerler hakkında (63a)*

57. *Zırhlar hakkında (63a)*

58. *Miğferler hakkında (63b)*

59. *Kemerler hakkında (63b)*

60. *Sadıklar hakkında (63b)*

61. *Yaylar hakkında (64a)*

62. *Otağlar hakkında (64a)*

63. *Mızraklar hakkında (64a)*

64. *Kementler hakkında (64a)*

65. *Atlar hakkında (64b)*

66. *Serdar Murad Paşa'nın, İslâm askerine cevap ve gayret vermesi (64b)*

67. İslâm askerinin, serdarın ihsanları karşısında dua edip Canpolat'la savaşa ahdetmeleri (66a)

68. Serdarın, askerin bu gayretini görünce Cenab-ı Hak'tan yardım dileyip ikinci kez askere gayret vermesi (67b)

69. *Murad Paşa ve ordunun görkemli bir şekilde Güherçin Yaylası'na gelip düşman çadırlarını görmeleri (69a)*

70. *Halil Ağa hakkında (69b)*
71. *Gece olunca serdarın ve İslâm ordusunun ahvali (71a)*
72. *Eşkiya ordusunun Halep'ten cenk için yola çıkışı (72b)*
73. *Hasan Paşa hakkında (73a)*
74. *Şaşaalı destana başlangıç (74a)*
75. *Her iki askerin savaş meydanına doğru gelişleri (74b)*
76. *Sonraki gün yine serdarın atağa geçmesi (75b)*
78. *Serdarın Canpolatoğlu'na üstün gelişi (79a)*
79. *Serdara ve ordusuna övgü (85b)*
78. *Serdarın savaş sonrası Halep'in durumuyla ilgili istişarede bulunması (87b)*
80. *Ordunun Halep yakınlarına gelip kaleyi kuşatması (89b)*
81. *Serdarın, kalenin fethi sebebiyle askerlerine bağışlarda bulunması (91a)*
82. *Serdarın, Halil Ağa komutasındaki askerlerine Şam'ı kışlak verme kararı alması (94a)*
83. *Murad Paşa'nın askere hitabı (94b)*
84. *Şam'ı Halil Ağa ve askerlere bırakışı (95a)*
85. *Şiddetli kış hakkında (95b)*
86. *Canpolatoğlu'nun kaçış yolculuğu (96a)*
87. *Canpolatoğlu'nun Kalenderoğlu ile İnegöl'de karşılaşıp konuşmaları (98a)*
88. *Canpolatoğlu'nun, Kalenderoğlu ile beraber hareket etmeyi reddedip payitahta doğru kaçışı (99b)*
89. *Serdarın mülkü temizleyip adaleti yayması (101b)*
90. *Murad Paşa'nın, geçmişte Halepli bir köylüyle yaşadığı olay (103b)*
90. *Paşa, o köylüyle karşılaşınca aralarında geçen konuşmalar (105b)*
91. *Murad Paşa'nın payitahta zafername mektubu gönderişi (107a)*

92. *Hz. Mevlânâ hakkında (109a)*
93. *Zafernamenin ulaşmasından sonra padişahın hatt-ı hümayun ile hediyeler göndermesi (116a)*
94. *Kalenderoğlu savaşına yöneliş (117a)*
95. *Halkın paşayı övmesi, serdarın destanı (118a)*
96. *Kalenderoğlu hakkında istişare (120b)*
97. *Serdarın, Kalenderoğlu'nu üstüne çekmek için Zülfikar Paşa'ya hile yollu bir mektup göndermesi (121b)*
98. *Planın tutup mektubun eşkıya eline geçişi (124a)*
99. *Kalenderoğlu'nun mektubu okuyup hemen cenge niyetlenişi (124b)*
100. *Baharın gelişiyle Kalenderoğlu seferi için hazırlık (127b)*
101. *Serdarın divan toplayıp padişahın emirlerini bildirmesi (128b)*
102. *Kutlu bir saatte cenk için yola çıkış (131a)*
103. *Halil Ağa hakkında (131b)*
104. *O sırada Mısır ve Bağdad'ın ahvali (132b)*
105. *Canpolatoğlu'ndan ibret alıp pişmanlık bildiren Seyfoğlu (137a)*
106. *Seyfoğlu'nun oğlu hakkında (139a)*
107. *Seyfoğlu'nun oğluna nasihati (139b)*
108. *Serdarın sözlerinden mülhem olarak yeniden nasihat etmesi (140a)*
109. *Mısır Valisi Mehmed Paşa'nın devletin yanında durup yardım göndermesi (143a)*
110. *Mehmed Paşa'nın, Murad Paşa'ya yardım için göndereceği kumandan Emir Kansu ile konuşması (144a)*
111. *Mehmed Paşa'nın askerlere söyledikleri (145a)*
112. *Mehmed Paşa'nın, Mısır'ın ahvalini bildiren ve muhabbetini ileten mektubu askerle gönderişi (149a)*
113. *Mektubun başındaki tevhid ve na't ile diğer sözleri (149b)*

114. *Murad Paşa'nın mektuba cevabı (153a)*
115. *Göksun Sahrası ve çevresi hakkında (153b)*
116. *Paşanın, Kalenderoğlu hakkında divanı (154b)*
117. *Savaşa ahdeden serdarın o civarın ileri gelenleriyle konuşması (156b)*
118. *Serdarın orada yaşayanlara tedbir danışması (158b)*
119. *Paşanın, komuta vereceği kişileri Halil Ağa'ya danışması (160a)*
120. *Kalenderoğlu'nun derbendi tutmak için bölgeye hızla yaklaşması (161b)*
121. *Kalenderoğlu'nun, hile kasdıyla Murad Paşa'ya eman dilemek üzere bir mektup göndermeye niyetlenmesi (164b)*
122. *Kalenderoğlu'nun mektubu (165a)*
123. *Mektubu okuyan Murad Paşa'nın hileyi sezip cevap düşünmesi (167a)*
124. *Paşanın, vereceği cevabı yanındakilere danışması (168a)*
125. *Sabahla birlikte İslâm ordusunda görülen kutlu emareler (168b)*
126. *Paşanın mektubu yazdırmaya başlaması (169a)*
127. *Mektubun tevhid niteliğindeki başlangıcı (169b)*
128. *Mektubun eşkiyaya ulaşması ve altüst oluşları (172b)*
129. *Serdarın halvete çekilip dua ve niyazda bulunması (175a)*
130. *Büyük cenk için sâkiye sesleniş (176a)*
131. *Kalenderoğlu'nun, Göksun Sahrası'nda konuşlanması (176a)*
132. *Serdarın destanı hakkında sâkiye sesleniş (179a)*
133. *Ordunun haşmetle savaş düzeni alması (179a)*
134. *Halil Ağa hakkında (180b)*
135. *Serdar Murad Paşa'nın destanı (181a)*
136. *Büyük cenk (185a)*
137. *Kalenderoğlu'nun Acem'e doğru kaçışı (193b)*

138. Paşanın bu başarıdan sonra Meymun üzerine yönelişi (197a)

139. Serdarın, Meymun üzerine zafer bulması (198b)

140. Zafer-nâme'nin (Siyâveş-nâme) kutlu bir vakitte tamamlanışı (201b)

2. Siyâveş-nâme'nin Konusu ve İçerdiği Tarihî Malzemenin Değeri

a. Adalet Burcunda Bir Vezir: Kuyucu Murad Paşa¹²³

Adalet, *Siyâveş-nâme* metni boyunca derinden derine akan bir ırmak gibi, bütün temaların ve anlatım biçimlerinin dönüp kavuştuğu ana yatağı oluşturur. Hikâye edilen bütün olaylar, resmedilen bütün tablolar, adalet olgusunu belirginleştirici ve süsleyici bir işlevle, onun çevresine dağılmış ikincil öğeler mertebesindedir. Elbette bu olguyu kişiliğinde somutlaştıran, düşünce ve eylemlerinde apaçık gösteren Kuyucu Murad Paşa da, doğal olarak bu hikâyenin özüne dâhildir ve ana kahramanıdır. Bütün konunun kendisine bağlandığı bir düğüm konumundaki adalet, daha özel bir biçimde şair tarafından *Siyâveş-nâme*'nin başlarında âdeta isim verilmemiş bir bölüm gibi kurgulanmıştır. Fürûğî'nin niyeti ve bütün bu söylediklerimizin özeti, eserin sebab-i telif sayabileceğimiz bölümünde, şaire yazma ilhamı veren ihtiyar bilgenin dilinde akis bulur:

Anuñ ' adline digil pür kitâbı

Ki evvel faşlı olsun ' adl bâbı (156)

Siyâveş-nâme'nin başındaki Farsça beyitlerden sonra gelen ilk Türkçe beytin ilk kelimesi, adalettir (5). Yani Fürûğî Türkçe söylemeye bu kelime ile koyulur. Genel bir yaklaşım olarak da, Osmanlıda sultanları veya sair devlet adamlarını öven yazılar, her şeyden önce onun adil oluşunu belirtmekle söze başlarlar¹²⁴. Benzer biçimde Fürûğî için de bu tavır, adaletin önemi kadar, bu önemli erdemi Murad Paşa ile bağdaştırmanın ve bütünleştirmenin bir gereğidir. Sultanın temsilcisi olan Kuyucu Murad'ı anmakla adalet, adaletten söz açmakla da doğrudan Kuyucu Murad çağrıştırılmış olur. Malkoç Ali Paşa (öl. 1604) istisna edilirse, (Sultan Ahmed'e babası Sultan Mehmed'in bıraktığı bir emanet ve vasiyettir Ali Paşa: 565-569), Murad

¹²³ Kuyucu Murad Paşa'nın hayatı ve kişiliği hakkında oldukça ayrıntılı bir inceleme için bkz. Abdulkasim Gül, *Celâlikıran Kuyucu Murad Paşa*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2018. Muhtasar bilgi için ise bkz. Ömer İşbilir, "Kuyucu Murad Paşa", *DİA*, C. XXVI, İstanbul, 2002, ss. 507-508.

¹²⁴ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye/Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016, s. 44.

Paşa'nın değerini öne çıkaran karşılaştırmalara zemin olmaları dışında, ondan önceki vezirlerin, pek de bahse konu edilmeye değer bir mahiyeti yoktur. Hattâ bir önceki veziriazam olan Derviş Paşa'nın, padişah tarafından yetkisine ve yaşamına son verilışı, bir beyit içine sığıştırılan bilgiyle özetlenir:

Çılur Dervîş'ini tîğ ile dil-rîş
Diler nev eyleye şadr-ı reh-i kîş (168)¹²⁵

Sultan I. Ahmed'in en büyük dileği ve umudu, adaleti bütün dünyada üstün ve hâkim kılmaktır. Hattâ kendi yazdığı bir şiirdeki ifadesiyle adalet, onun sahip olduğu saltanattaki var oluş sebebidir:

Adl için geldüm bu mülke ben hemân
Kârum âsân ide Rabb-i müste'ân

Memleket âsâyîşin idüp murâd
Bunda itdüm adl ü dâda ictihâd¹²⁶

Atalarının mesleği üzere adaleti ayakta tutma dileğinin hayata geçebilmesi için, mutlaka cihanı adaletiyle tutacak bir sadrazama gerek bulunmaktadır:

Eben 'an-ced be-ced şâhân-ı pîşîn
Güzîn-i şehriyârân-ı cihân-bîn

Ne vech-ile 'adâlet hâkla dâyim
İderlerdi kılam ben daği kıyım

Şu deñlü eyledüm küşîş ki bir kâr
Ola âsüde 'âlem leyl ü nehâr

Bulup bir kâmil-'ayâr âşaf-ı şîr

¹²⁵ Derviş Paşa hakkında bkz. Fikret Sarıcaoğlu, a.g.m., s. 195-196; *Osmanlı Sadrazamları/Hadîkatü'l-Vüzerâ ve Zeylleri*, haz. Mehmet Arslan, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2013, s. 89; Mustafa Sâfî, a.g.e., C. II, ss. 47-49; ayrıca Azmî-zâde Hâletî'nin Derviş Paşa'yla ilgili eleştirel şiiri için bkz. Nusret Gedik, "Azmî-zâde Hâletî'nin Derviş Paşa Hicviyesi: Hadd-i Mestân", *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 15, İstanbul, 2015, ss. 133-166.

¹²⁶ İsa Kayaalp, *Sultan Ahmed Divanı'nın Tahlili*, ss. 225-226.

‘ Adāletle ola kevne cihān-gīr (213-216)

Buna en yaraşan kişiliğe ve birikime sahip olan Kuyucu Murad Paşa’nın veziriazam olarak atanışından sonra, padişahın ona yaptığı telkinlerin merkezinde (795) ve Murad Paşa’nın bu telkinlere verdiği cevabın ekseninde (806), yine kolaylıkla tahmin edilebilecek o vurgu bulunur:

Bu günden Hāḫḫ ola dāyim mu‘ inūñ
‘ Adālet şer‘ -ile olsun qarīnūñ (795)

Ümīdüm bu senūñ devrūñde iy şāh
Hāḫ emriyle ‘ adāletle dutam rāh (806)

Derviş Paşa’nın azlinden sonra, adalet sancağını cihan padişahı adına taşıyacak Murad Paşa’nın veziriazamlığa seçilmesiyle sonuçlanan süreç, şair gözüyle okununca çok daha özel ayrıntılar ve değerlendirmeler öne çıkar. Paşanın üstün kişiliği, daha tayin sürecindeki esrarlı olaylarla birlikte olağanüstü bir boyut kazanır. Tarihî kaynaklarda ise bu süreç ancak kaba çizgileriyle işlenmiştir. Hasan Bey-zāde, bu atamanın dönemin şeyhülislâmı Sun’ullāh Efendi’nin “sevk ve ilkâlarıyla” gerçekleştiğini söylemekle yetinir¹²⁷. Osman-zāde Tâ’ib de, yalnızca 1606 yılının sonunda “teşrif-i sadâret-i uzmâ ile ikrâm olundu”¹²⁸ diye belirtir. Naîmâ ile Mustafa Sâfi de, ilgili tarihte vezir tayin olduğunu bildirip, vezaret mührünün kapıcılar kethüdası eliyle Belgrad’a gönderildiğinden söz ederler¹²⁹. Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi de mührün ulaşmasından sonra Belgrad Kalesi’nde şenlikler olduğunu yazar¹³⁰. Vâsitî ise bu olayı, Kuyucu Murad Paşa’nın vezareti almasını sağlayan faziletlerine işaret ederek verir¹³¹. Atama kararının Sun’ullah Efendi’nin tavsiyesiyle verildiğini vurgulayan tarihçiler ise Solak-zāde ile Peçevî’dir¹³².

¹²⁷ Hasan Bey-zāde, *Târih-i Âl-i Osmân (Tıpkıbasım)*, Ankara: Pergole Yayınları, 2017, vr. 71b.

¹²⁸ *Osmanlı Sadrazamları/Hadikatü'l-Vüzerâ ve Zeylleri*, s. 89.

¹²⁹ Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Naîmâ* C. I, haz. Mehmet İpşirli, Ankara: TTK Yayınları, 2007, s. 319; Mustafa Sâfi, a.g.e., C. II, s. 49.

¹³⁰ Topçular Kâtibi Abdülkadir (Kadrî) Efendi, *Tarih (-i Âl-i Osmân)*, haz. Ziya Yılmaz, Ankara: TTK Yayınları, 2003, s. 479.

¹³¹ Çelik, *Vâsitî-Gazavât-ı Murâd Paşa*, s. 52.

¹³² Şeyhülislâm Sun’ullah Efendi hakkında kaynaklarda birtakım olumsuz bilgiler bulunsa da (Bk. Halil İnalçık, a.g.e., s. 33-35.), Murad Paşa’yı sultana öneren bir kişinin, *Siyâveş-nâme*’de bütünüyle olumlu özelliklere sahip bir tip olarak ele alınması, tahmin olunamayacak bir durum değildir. Hattâ metinde “İkinci İbn Kemal” olarak

Olayın ya da durumun *Siyâveş-nâme*'deki anlatımına dönüldüğünde ise, görüşme ve danışmaların havasını çok yönden yansıtan, kişiler arasındaki konuşmaların ayrıntılarına kadar nüfuz eden, daha da ötesi kahramanların zihinlerinde dönen düşünceleri ve uykularında gördükleri düşleri bile ortaya seren bir kuşaticılık ve derinlikle karşılaşırız. Fürûğî, şeyhülislâmın telkinlerini bizzat duymuş gibi aktarır. *Siyâveş-nâme*'ye göre bu konuşmada Sun'ullah Efendi'nin üzerinde durduğu iki temel nokta vardır. İlk olarak, Sultan Ahmed'e daha önceki seçimlerini hatırlatarak, eski vezirlerin padişaha yaraşır görev yürütemediklerini dile getirir:

İdüp her birisi bir kâra âheng
Şoñ ucı gitdiler bî-nâm u bî-neng (262)

Sonra da mührü vereceği vezirde ne tür hasletler bulunması gerektiğini bir bir sayar. Sun'ullah Efendi'nin yaklaşımı, çeşitli özellikleri tek tek anıp bir bütüne ulaşmaktan çok, Kuyucu Murad'ın sahip olduğu kişilik ve erdemleri maddeleştirmek gibidir ve şu özelliklerden oluşur: *Zeki, kişilik bakımından olgun, yaş bakımından ihtiyar, sadakat yolundan sapmamış, Osmanlı mülkünde dolaşmadık yer bırakmamış, en çok da serhadlerde tecrübe edinen, türlü zahmetlerle sınanmış, dünyada iyinin de kötünün de ne olduğunun farkında olan, asker sevkinde deneyimli, Allah korkusuyla şeriate gönülden bağlı, sultana karşı da itaatkâr, halkın durumundan haberdar,¹³³ içi ve dışı mamur, altın ile toprak kendisi nezdinde denk olan, gönülr irfan, zihni hikmet sahibi, kimseye haksızlık etmemiş, cömert, Yemen'de padişah sancağı dalgalandırmış¹³⁴ bir devlet adamı* tarif eder ve sonunda adını da açık eder (269-295).

Bu sırada, yani vezaret mührü kendine ulaşmadan üç gün önce Murad Paşa bir rüya görür. Rüyasında padişah onun elinden tutmuş ve kendisine mühr-i hümayunu teslim etmiştir. Üstelik ona, paşa hayatta oldukça (kayd-ı hayat şartıyla) mührün kendisinde kalmasını irade ettiğini söylemiştir:

Virüp baħş eyledi vü kıldı ħande

anılır" (193). Sun'ullah Efendi hakkında genel bilgi için bkz. Müstakım-zâde Süleyman Sadeddin, *Devhatü'l-Meşâyih/Osmanlı Şeyhülislâmınınununun Biyografileri (Tıpkıbasım)*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 1978, ss. 39-42.

¹³³ Son üç özellik, Anadolu Türkçesinin en eski metinlerden itibaren, vezirin özen göstermesi gereken üç hâli ifade eder: "Ve vezirün dahı üç hâleti vardur: Evvel hâlet gendüyle Tañrı ortasında; ikinci hâlet gendüyle pâdişâh ortasında; üçüncü hâlet gendüyle çeri ve ra'yyet ortasında." Şeyhoğlu, *Kenzü'l-Küberâ ve Mehakkü'l-Ulemâ*, haz. Kemal Yavuz, Ankara: AKM Yayınları, 1991, s. 107.

¹³⁴ Bu ifade neredeyse kimlik kâğıdı mahiyetindedir.

Ne dem kim zindesin dursun bu sende (320)¹³⁵

Bu rüyayı tabir ettirdiği bir şeyh, onu üç gün ifşa etmezse gördüklerinin açıkça tecelli edeceğini söyler. Fürûğî bunun ardından Murad Paşa'nın yıllar önce Yemen'de idareci iken bir şeyhten işittiklerini anlatır. O şeyh de kendisine açık bir biçimde, her yanı eşkıya kaplayıp memleket karışıklık içine düşünce sultanın birçok serdar görevlendireceğini ama bunun çözüm olmayacağını, bu durum on yıl kadar sürdükten sonra 1606 (h. 1015) yılında devletin kendisiyle karar bulacağını ve bu sayede zaferin müyesser olacağını muştular (350-364). Paşa bunu yıllar boyu bir sır olarak saklamıştır:

Ḥaḳīḳat ol güher kâni güher-senc
Nihân dutdı niçe yıl ol girân-genc (381)¹³⁶

Öte yandan, Murad Paşa'nın serhadden vezaret mührüyle dönüşü ve Sultan I. Ahmed ile görüşmelerinin ardından görülmüş bir rüya daha dikkati çeker. Bu kez rüyanın sahibi padişahın kendisidir. Gecenin karanlığı bastırıldığında ve uykudan hemen önce, eşkıyaya karşı kimi serdar göndereceğini derin derin düşünürken uykuya dalan padişahın aklına dolanan isim, Murad Paşa'dır. Nihayet uykusunda fikrini kesinleştirecek bir işaret alır. Rüyada babası Sultan III. Mehmed'in yardımına mazhar olmuştur:

Peder kıldı beni ḥ̄ābumda irşād
Murād eyler cihān dārını ābād (639)

Bu durumu değerlendirirken, böyle bir bilgiye yahut çıkarıma ulaşmak için şairin çeşitli yollardan aldığı duyumlarla ve biraz da hayal gücünü zorlayarak şekil verdiği bir kurgudan söz etmekle yetinebiliriz belki. Ancak Sultan I. Ahmed'in şiirlerinden birinde geçen şu beyitler, konu hakkında ilgiye değer bir kapı açmakta, bir şairin muhayyilesini alelâde insanlarınki ile bir tutmamanın gereğini hatırlatmaktadır:

Rây-ı sâ'ib fikr-i sâkıbda vezîr-i bî-nazîr
Bulmadum aña bu kâr üzre ki müstesnâ durur

¹³⁵ Gerçekten de Kuyucu Murad Paşa'nın vezirliği vefatıyla son bulur.

¹³⁶ Paşanın rüyalarla aldığı destek isyancılarla savaşta iken de sürer. Kalenderzade'ye karşı zafer vermesi için Allah'a yakardığı bir gecenin sonunda uykuya dalmasının ardından, rüyasında Hz. Peygamber ve ashabını görür. Peygamber Efendimiz'den himmet dilemesi üzerine o da ellerini göğe çevirip paşaya uzun ömür verilmesi ve fetihler bulması için dua eder. Duanın sonunda da eşkıyanın onun eliyle temizleneceğini kendisine müjdeler (6365-6383).

Âkibet hâtif Murâd Pâşâ için idüp hitâb
Didi gönder serhade ol âkil ü dâna durur

Hidmetünde hâsıl itmişdür senün rîş-i sefid
Bu murâduñ ol Murâd'a ger vara dünyâ durur

Bu sürûr üzre anı serhadde irsâl eyledüm
Sa'y idüpdür hidmetümde her ne kim evlâ durur¹³⁷

Osmanlı devlet düzeni içinde vezirlik, mutlak iradeyi temsil eden padişahıktan sonra en önemli figürdür. Çünkü o da doğrudan padişahı temsil eder; bu sebeple aralarında her zaman bir uyum aranır. *Kitâb-ı Müstetâb* müellifinin örneğiyle, “*Arslana hizmet eden karakulaktır. Yoksa tilki ve tavşan arslana hizmet eylemek hiç mümkün değildir*”¹³⁸. Yine eski devirlerden beri vezir, ışığı kaynağından alıp aksettiren bir işleve sahip görüldüğünden, padişah ile arasındaki ilişki güneş ve ayın durumuna benzetilir¹³⁹. *Siyâveş-nâme*'de de bunu içeren çok sayıda ifade bulunmaktadır. Örneğin şair, Kuyucu Murad'ı şu tür söz öbekleriyle niteler: *meh-i mihr-i cüvân-baht* (199), *meh-i mihr-i dırahşân* (931).

Önemi sebebiyle, vezir seçimi devletin dirliği açısından hayati bir seçimdir. Bütün siyasetnamelerde bu konunun üzerinde uzun uzun durulur. Öyle ki vezirler hakkında müstakil eserler de yazılmıştır¹⁴⁰. Sultan I. Ahmed bu kez seçtiği vezirle ilgili öyle memnuniyet ve ümit doludur ki, yüz yıl saltanat sürse, son âna kadar Murad Paşa'yı bu görevde görmek isteyeceğini belirtir:

Baňa bu saltanat yüz yıl ola yâr
Seni öz gendüme idem vefâ-dâr (777)

¹³⁷ İsa Kayaalp, a.g.e., s. 224.

¹³⁸ *Kitâb-ı Müstetâb*, haz. Yaşar Yücel, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1974, s. 31.

¹³⁹ Tek başına Kutadgu Bilig'in kurgusu bile bu benzetmenin önemini anlatmaya yetebilir.

¹⁴⁰ Örnek olarak bkz. Lütfi Paşa, *Âsaf-nâme*, haz. Ahmet Uğur, İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2018; Fatih Koyuncu, “Nev'î'nin Siyâsetnâme Türündeki Eseri: *Fezâ'ilü'l-Vüzerâ ve Hasâ'ilü'l-Ümerâ*”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 17, İstanbul, 2016.

Padişahın bunca güvenini kazanmış Murad Paşa, hem yaşça hem de kişilikçe en olgun devrinde sadrazam olmuştu. Bir hatt-ı hümayuna verdiği cevapta 90 yaşında bir pir-i fani olduğunu belirten paşa¹⁴¹ hakkında, *Siyâveş-nâme*'de aynı ifadeyle birlikte yine yüksek yaşını ima eden “*kocamış bende*” yakıştırmasında bulunulurken, padişahın ağzından da onun için “aydın görüşlü ihtiyar” sözünün aktarıldığını görürüz:

Kaçan gül ruğlaruñ bu **pir-i fânî**
Göre ol dem virür bu armağānı (4166)

Anuñ ardınca bu ‘**abd-i kühen-sāl**
Girüp devletle reh-ber yār-i iqbāl (4162)

Olup iy **pir-i rüşen-rāy-ı pür-dil**
Kirāmî āşaf u ser-dār-ı ‘ādil (4216)

Ordunun başında yaşça olgun bir serdarın bulunmasından halkın da son derecede memnun olduğu anlaşılmaktadır. Halep sakinleri, Murad Paşa’ya dua ve övgülerini sundukları bir konuşmada, memleketin içine düştüğü karmaşanın genç ve tecrübesiz bir serdar eliyle giderilmesinin mümkün olmadığını dile getirirler:

Eger evvel gibi bir tāze ser-dār
Bilürdük ger olaydı ne ola kār

Kimesne bulmaz idi dest-i çire
Olupdı rüy-ı kişver gird-i tîre (4281-4282)

Paşanın kişiliğindeki olgunluğun en açık göstergelerinden biri ise, dünya malına karşı eski serdarlar gibi tamahkâr olmayışıdır:

Ki her kim bundan evvel oldı ser-dār
Ṭama‘ ḥ‘ābından ol olmadı bīdār

Ḳodı ‘adli taḳayyüd eyledi māl

¹⁴¹ Gül, *Celâlikıran Kuyucu Murad Paşa*, s. 17.

‘ Adū destinde oldı ‘ ırzı pā-māl

Ṭama‘ -ı hām ile oldı işi hām
Periṣān oldı çün kār-ı ser-encām

Bunuñ birdür yanında hāk ile zer
Elinden yandı haşmı oldı āzer

Anuñ kalbinde yoq sevdā-yı emvāl
Anuñ-çün oldı ol şir aşdaqu’l-hāl (1549-1553)

Zaten Murad Paşa’nın kendisi de sultanın övgü ve öğütlerine karşı verdiği cevapta, göz tokluğunu bir ahde dönüştürmüştür. Hattâ bu ahdini kırması durumunda kendine bile acımayan mizacıyla sultandan şöyle dilekte bulunur:

Degül gevher cihân olursa pür-zer
Görinür gözlerüme sūz-ı Āzer (807)

V’eger bir gez şıyam bu emr ü fermān
Ḥarām olsun baña luṭf itduğūñ nān

Eger bāda virürsem ‘ ırz u nāmūs
Tecessūs eyle gönder peyk ü cāsūs

O kılsun cüst ü cū nīk ü eger bed
Gene fermān senüñ maḳbūl eger red

Bulursañ bende kec-revlik nite cīm
Cihān halkın benümle eyle pür-bīm

Ḳılasın az vefāya çok mürüvvet
Ḳıl imdi az cefāya çok ‘ uḳūbet (810-814)

Kuyucu Murad hem uzun hem de geniş bir yaşamın getirdiği olgunluk ve deneyimin yanı sıra, sahip olduğu feraset sayesinde hileyi meslek edinmiş düşmanlarına karşı zekice karşı hileler tertip edebilen bir görüntü çizer. Daha savaş meydanına çıkmadan düşündüğü tedbirlerle düşmanı kendi beklentileri doğrultusunda yönlendirebilmektedir. Bunun *Siyâveş-nâme*'deki güzel bir örneği, Kalenderzade'yi yuvasından çıkıp baş göstermeye zorlamak ve üzerine çekmek için Maraş Beylerbeyi Zülfikar Paşa'ya yazdığı bir mektuptur. Orada elindeki askerin sözde azlığından şikâyet eder gibi görünerek, asiye savaşa tahrik etmeyi başarmıştır (4383-4457).

Murad Paşa'nın kalbindeki yumuşaklık da, cesur ve heybetli kişiliğiyle tam bir aykırılık oluşturur. Meselâ padişahın kendisine nasihatlerini dinlerken inci gibi gözyaşları dökmüştür:

Naşihatle kıılır şeh 'âlemi pür
O çeşminden dökerdi dâne-i dür (800)

Daha da ötesi, Murad Paşa her fırsatta ve en çok da geceleri sürekli yakarış ve inleyişlerle dua etmektedir. Bunun her istişare sonrasında alınan kararların ardından gerçekleştiğini görüyoruz. *Siyâveş-nâme* bunları bize lafız lafız sunan bölümler içermektedir. O yakarışlardan biri, Canpolatoğlu seferi için yola çıktıktan sonra Konya'da konakladığı sırada, Fürûğî'ye göre Konya'ya varışının üçüncü gününde (1733), Hz. Mevlânâ'nın türbesinde gerçekleşmiş ve eserde bu olay başlık da verilerek özel bir bölüme dönüştürülmüştür (1710-1748).

Murad Paşa'nın özellikle geceleri içinde bulunduğu yumuşak ve hisli ruh durumu (4307) ile gündüzki heybet ve ihtişamı (4397) arasında, gece ile gündüzün farkına benzeyen bir uzaklık vardır. Eskilerin devlet yöneticileri için gerekli saydıkları bir özelliği belirtmek üzere kullandıkları, “İçi Musa dışı Firavun gibi olmak” teşbihinin hakkını veren bir yapıya sahip olduğu söylenebilir. Tabii Murad Paşa'nın aldığı birtakım kararların ve bazı olgun davranışlarının arkasında, din ve yasanın (*İslâm ve töre*) gereklerine derinden bağlı oluşunun da etkisi büyüktür; bu yalnızca bir mizaç meselesi değildir. Ondandır ki eşkıyayı kökünden kazımayı onlara gösterilmesi gereken tek yaklaşım bilmesine karşın, “kânûn-ı ezel” ve “kadîmî âdet”ten sapmamış, örneğin Canpolatoğlu'nun üzerine gitmeden önce ona mektup gönderip tuttuğu yoldan dönmesi için nasihatte bulunmuştur:

Ki kânûn-ı ezel şâhân-ı pîşîn
Bu nev' a eylemişler kârı tezyîn

ıla bir nāme evvel ama irsāl
Bile nīk ü bedi hep cümle avāl

Pes andan eyleye āgāz-ı āheng
Dilrāna ılup bāzīe-i ceng

Pes andan eyledi bu naa āgāz
adīmī ‘ādet üzre resm-i pervāz

Beyān-ı nīk ü bed avāl ü tedbīr
Kelām-ı bezm ü rezm ü na-ı tatır (1756-1760)

Öyle ki *Siyāve-nāme*’de anlatılan bir hikāyeye göre, Yemen’deki görevi sona erip de payitahta doğru yola koyulan Kuyucu Murad Paa, Halep yakınlarında bir köyde geceleme durumunda kalır. Fakat orada ileri gelenlerden herhangi bir kimse mevcut olmadığından, kendisinden ricada bulunduğu bir köylünün yanında konaklar. Sabah ona birçok ihsanlarda bulunup o köyden ayrılır. Ve aradan yaklaşık otuz yıl geçtikten sonra o köylü, Halep kalesinin ekıyadan temizlenmesinin ardından, asilerden biri olarak tutulup huzura getirilir. Elbette içi rahattır; paaya yıllar önce yaptığı iyiliğe karşı nankörlük edilmeyeceğini düşünür. Nihayet küstah bir eda ile Murad Paa’ya kimliğini açıklar. Bunun üzerine paa onu önce taltif eder, kendi mevkiinden başka her dileğine muntazır olduğunu yükses sesle belirtir ve ardından, ona gerçekten asilerle yol tutup tutmadığını sorar. Evet, cevabı üzerine de, padiahına söz verdiğini, ekıyalığa karıan öz oğlu bile olsa affetmeyeceğini öfkeyle haykırıp, onun canını aldırır (3748-3871).

Kuyucu Murad Paa’nın düşman karısındaki gözü pek ve ödünsüz tutumu, bizzat düşmanının bile gönlünü sarmı, diline pelesenk olmuştur. Fūrūđi’nin aktarımıyla, ekıya baı Canpolatođlu’nun, Kuyucu Murad Paa’da güne gibi görünen bu aman vermez karakterle ilgili sözlerine bakılırsa, Murad Paa için savamak ādeti bir oyundan ibarettir ve sabā rüzgārı gül harmanını nasıl dağıtıp yağmalıyorsa, o da düşmanına tam böyle bir durumu yaatmaktadır:

Aña bāzīe olmi ceng ü gavgā
Olup fermān-beri pīr ile bernā

Şabā gül hırmenin ne resme ġāret

İderse ol ider haşmı haķāret (1418-1419)

Bundan başka eserde daha birçok kereler Canpolatođlu'nun Kuyucu Murad Paşaa hakkında olumlu nitelemelerine rastlanabilmektedir. İki ayrı yerde paşanın üç temel özelliği sıralanırken, ilkinde onun tecrübesi, mala karşı tamahsızlığı ve kararlılı kişiliğin vurgular (1395-1433); diğerinde de yine mala düşkün olmamasından, şeriate gönülden bağlı oluşundan ve insan kıymeti bilen mizacından söz edilir (1546-1566). Aslında bu bölümlerdeki eşkıya başı Canpolatođlu'nun sözleri, istişare sırasında paşayı adamlarına tanıtmak üzere kurduğu cümlelerdir. Ancak Fűrûđi bunu kendi için elverişli ve aynı zamanda etkili bir kurgu ve övgü vesilesine dönüştürmüştür.

Yine ayrı bir başlığa sahip olmaları sebebiyle başlıca birer bölüm oluşturan ve bir döneme kadar Murad Paşaa'ya karşı isyancılarla saf tutmuş olan Seyfođlu Yusuf'un genç oğluna nasihatlerini içeren beyitler, bir yönüyle de paşanın övgüsü niteliğindedir (139b, 140a). Herhâlde bir devlet görevlisinin üstün vasıflarını düşmanın dili üzerinden ortaya koymak, onu övmenin en etkili biçimlerinden biri olsa gerektir. Fűrûđi'nin kurguladığı yapı içinde bu yaklaşım, uzun uzadıya giden beyitlerle epeyce ağırlığını hissettirir. Diđer Celâlî isyancısı Kalenderođlu dilinden de buna benzer çokça sözler dökülmektedir (4516-4521).

Murad Paşaa'nın *Siyâveş-nâme*'deki hesaba sığmaz üstün özelliklerinden en son söz edeceğimiz yönü ise, istişare konusundaki özenli tutumudur. Alacağı bütün kararlarla ilgili hem yanındaki diğer devlet görevlilerine, hem de otağını kurduğu bölgedeki eşraf ve hattâ köylülere uzun uzun fikir danıştığı görülmektedir. Örneğin bir köylünün Göksun Yaylası'ndaki dar geçitte konuşlanıp Kalenderoğlu'na karşı öylece önlem alınmasını Kuyucu Murad'a telkin etmesinin, savaşın sonucunu belirleyici bir etkisi olmuştur. Bu da gösterir ki, Murad Paşaa'nın kalbinde uyum hâlinde bulunan incelik ile yiğitliğe benzer biçimde, heybetli bir duruş ile tevazu dolu bir kişilik de onda yine iç içedir.

b. Kuyucu Murad Paşaa'nın Celâlî Seferine Dair *Siyâveş-nâme*'deki Kurgu ve İçerik

Kuyucu Murad Paşaa, sadaret mührünü teslim aldığı Aralık 1606 tarihinden sonra, hiç vakit kaybetmeden iki büyük Celâlî elebaşısı üzerine çıkacağı Anadolu seferi için hazırlıklara

başlar¹⁴². Belgrad'dan dönüp padişah ile görüşmesinin ardından¹⁴³, sefer hazırlıklarının tamamlanacağı Üsküdar'a geçmek için uygun ve kutlu zamanı kollayan Murad Paşa'nın, az denecek kadar bile oyalanmadığı bilgisi *Siyâveş-nâme*'de de teyit edilir:

Gözetdi sâ' at ü ferhunde aḡter
Ne vaḡtin pā ḡoyam ber-baḡr-i aḡzar

Ḥaḡīḡat geḡmedi endek zamān hem
İrişdi sâ' at ü vaḡt-i mükerrrem (920-921)

Vakayinamelerde¹⁴⁴, Murad Paşa'nın sefer hazırlıklarını tamamlamak üzere Üsküdar'a geçişi ele alınırken, bu kısa deniz yolculuğu üzerinde durulmaz. Savaş hazırlıklarına dair epey ayrıntı veren Abdülkadir Efendi bile, eserinde yalnızca İstanbul'dan uğurlanış ve Üsküdar'daki bekleyiş sürecini anlatır¹⁴⁵. *Siyâveş-nâme*'de ise, Serdar Murad Paşa'nın Konya'ya varana kadarki yolculuğunu kapsayan bölüm, gemiyle Üsküdar'a geçişin hikâye edildiği beyitlerle başlar. Üstelik denizi geçerken Murad Paşa'nın kullandığı gemi, eserde önce sanatlı bir şekilde tasvir edilmiş ve ardından canlı bir varlık gibi konuya dâhil edilmiştir. Hattâ bu geminin olağan eğrilikleri, Paşa'ya kavuşma özleminin yol açtığı gamla ilişkilendirilmiştir. Böylece şiir dilinin sağladığı imkânlarla, insanların yanı sıra âdeta bütün varlıkların bu kutlu seferde Kuyucu Murad Paşa'ya şevkle yardımcı oldukları ima edilmekte ve destansı bir hava oluşturulmaktadır. Geminin kendi ağzından sözlerle kurgulanmış ifadelerin de bulunduğu ilgili beyitler şöyledir:

*Yekî pürsed zi-keştî-râ der-ân dem*¹⁴⁶
Neden olmuş ḡadüñ ya gibi pür-ḡam

¹⁴² İşbilir, a.g.md., s. 507.

¹⁴³ Kuşkusuz bu görüşmede, I. Ahmed tarafından yeni sadrazama verilen talimattaki vurgunun etkisi tartışılmaz. Abdülkadir Efendi'nin belirttiğine göre, sultanın fermanında şöyle bir cümle geçer: “*Ale'l-acele otaḡlar ve bârgâḡ [u] haymelerünüzü Üsküdar'a nakl eylesesiz.*” Bkz. Yılmaz, *Topçular Kâtibi Tarihi*, s. 485.

¹⁴⁴ Böyle özel bir isim vermeden genelleme yoluna gitmemiz hâlinde kastolunan eserler, içerdiği bilgiler çoğunlukla müşahedeye dayanan, kendinden sonraki tarihçilere kaynaklık etmiş ve *Siyâveş-nâme* ile yakın yıllarda telif edilmiş vakayinamelerdir. Bunlar da, telif tarihleriyle birlikte belirtmek gerekirse, Mustafa Sâfi'nin *Zübdetü't-Tevâriḡ*'i (1610'lar), Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi'nin *Târiḡ*'i (1615-1644) ve Vâsîti'nin *Gazavât-ı Murâd Paşa* (1608-1611) adlı eseridir. Bir de daha ileri bir zamanda kaleme alınmış ve Osmanlı'nın ilk resmî vakanüvisi Mustafa Naîmâ Efendi'ye ait olan *Târiḡ-i Naîmâ*'dır (1702). Bunların dışındaki tarihî kaynaklardan ise gerek duyuldukça ve isim belirterek yararlanılacaktır.

¹⁴⁵ Yılmaz, *Topçular Kâtibi Tarihi*, ss. 485-489.

¹⁴⁶ *Biri sordu o an gemiye*

Nedendür üstüh'ānuñ böyle 'ayān
Su'āl itmiş āña merd-i suhan-dān

Açup keştī āña ol dem zebānı
Derūnından dimiş rāz-ı nihānı

O ğamdan kıaddüm olmuş idi pūr-ğam
Ruĥ-ı āşaf-la dil olmazsa ĥurrem

*Fikendem berzah-ı yem-rā ez-ān per
Ki tā bīnem ruĥ-ı ān āşaf-ı ner¹⁴⁷*

Pes imdi çekmezem şimden girü ğam
Geçürsün gögsini kef kef döğüp yem (925-930)

Siyâveş-nâme'ye göre, ordunun Üsküdar'a vardıktan sonra orada eğlendiği süre üç gündür (951). Ama vakayinameler içinde en düşük sayıyı veren kaynak bile bu süreyi on dört gün olarak belirtmiştir¹⁴⁸. İlk bakışta bu durum, aradaki hatırı sayılır farka bakıp ciddi bir yanılğı olarak tespit edilebilir. Hattâ eserde yalnızca bu olaya özgü olmayan böyle bir yanılğının, daha sonra Konya, Maraş gibi yerler için de tekerrür ettiği ve buralardaki bekleyiş sürelerinin de vakayinamelere göre epey farkla üç gün diye belirtildiği bilgisi eklenerek bu tespit desteklenebilir. Ne var ki ele aldığı tarihî olaylara dair oldukça ayrıntılı bilgiler barındıran *Siyâveş-nâme*'de böylesi bir sapmanın mükerreren baş göstermesi, eserdeki tarih ve sayılarla ilgili kayıtsızlığın yansımalarından biri olarak da kabul edilebilir. Üstelik eserde “üç”ten başka zaman aralığı ifade eden sayılar “iki üç”, “beş on” gibi kesinlik taşımayan sıfatlardır. Bunlar bir arada düşünüldüğünde, şairin “üç gün” sözüyle muradı belki de “bir süre” anlamına gelebilecek belirsiz bir zaman aralığını ifade etmektir.

Üsküdar'da savaş hazırlıklarını tamamlamak üzere bir müddet konaklayışın ardından Murad Paşa ve ordusu Konya'ya doğru yola çıkar. Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi ve Mustafa Sâfi'nin bütün güzergâhlarıyla ayrıntılı bir biçimde kaydettiği bu yolculuk, Fürûġ'ın

¹⁴⁷ *Deryalar boyunca atıldım durdum / O yiğit asafın yüzünü göreyim diye*

¹⁴⁸ Bkz. Çelik, *Vâsıtî-Gazavât-ı Murâd Paşa*, s. 54.

birkaç beyitle değindiği bir süreçtir ve onunla ilgili öne çıkardığı nokta, Murad Paşa'nın yol boyunca geçtiği bütün şehir ve beldeledeki eşkıyayı temizlemesi, ahalinin yüzünü güldürmesidir.

Ne menzilde reh-i şehde ki bir hār
Çopup dünyāyı kılmışdı pür-āzār

Anı kıldı felek hūnına ğaltiz
Mekānın yandurup ol āteş-i tiz

Devām-ı devlet ile tayy idüp rāh
Çıluban ' ömr-i düşmen gibi kütāh

Re' āyāyı kılup ' adl ile ābād
Ġamīn diller oluban luğf-ıla şād

Eger ' asker eger ki mīr ü dihkān
Olup şādān anuñ devrinde her ān (955-959)

Kuyucu Murad Paşa'nın Konya'ya varışını tasvir eden beyitlerde, ordunun azametini anlatmak üzere, çadırların bütün cihanı kapladığını ve otağların gökleri aştığını söylemek gibi bir mübalağadan ve Anadolu'daki bazı idarecilerin askerleriyle birlikte Murad Paşa'ya katılmalarını belirtmek üzere de ırmak ve deniz teşbihinden yararlanılmıştır. Böylece paragraflar dolusu yekūna erişebilecek birçok ayrıntılar, şiirin yoğun anlatım gücüyle bir iki beyitte dile getirilmiştir.

Cihānı kapladı haymeyle hargāh
Nüh eyvāna irişdi taht u dergāh

Ağardı ' asker-i İslām-ı pür-dil
Olar cū baħr idi ser-dār-ı ' ādil (962-963)

Konya'da neler olup bittiğinin anlatılışından önce *Siyâveş-nâme*'de yer verilen konu, bazı devlet adamlarının Kuyucu Murad Paşa hakkındaki suizanlarıdır. Fūrûġî burada bazı vezirlerin Paşa hakkında olumsuz düşünceler taşıdıklarını ve kötü niyet içinde olduklarını dile

getirir. Ama şair bu konu üzerinde uzun uzadıya durmaz ve yine merkeze Murad Paşa'yı alarak, onun gibi seçkin kimselerin her zaman kötü düşüncelere, arkalarından dönen dolaplara karşı Allah tarafından korunduklarını, işin sonunda da mutlaka başarıyla ödüllendirildiklerini söyler (970-986). Sefer yolculuğunun ele alındığı sayfaların arasına böyle bir bahsin yerleştirilmesi, kronolojik akışı sekteye uğratacağı ve hareketin bütünlüğünü dağıtacağı için bir vakayinamede rastlanması pek de vaki olan bir durum değildir. Ama edebî bir metin olarak *Siyâveş-nâme* büyük ölçüde tek zincirli bir olay örgüsüne sahip olduğundan, Kuyucu Murad Paşa'nın doğrudan öznesi ya da nesnesi olduğu bütün olayları ve durumları, zaman ile mekân uzaklıklarını bir kahraman ekseninde ve bir zafer hikâyesi içinde bütünleştirip sunmaktadır.

Yine bu sebeptendir ki, Kuyucu Murad Paşa'nın Konya yolunda bulunduğu sıralarda meydana gelen Ankara'daki hadiseler, devrin tarih kaynaklarında ayrıntılı bir biçimde işlenmesine rağmen, *Siyâveş-nâme*'de herhangi bir karşılık bulmamıştır. O sıralarda iki büyük Celâlî reisinden biri olan Kalenderoğlu'nun Ankara şehrini kuşatması gibi önemli gelişmelerin de yaşandığı bu duruma, Murad Paşa doğrudan müdahale etmeyip yalnızca bir miktar asker göndermekle yetindiği için, Fürûğî'nin ilgisi orada yaşananlara yönelmemiştir. Benzer bir durum, ileride değinilecek Cemşid adlı eşkıya hakkındaki tutum için de geçerlidir. Bunun yanı sıra, ileride görülebileceği gibi, eserde zaman zaman Murad Paşa'yla ilgisi bulunan kimi olaylar için zamanda geriye dönüşler yapılarak, Celâlî seferinin anlatımı bakımından çok da hayati bir gereklilik taşımayan bahislerin aralara katılması da, hikâyedeki başkahramanı olabildiğince öne çıkarmak üzere helezonik bir olay örgüsünden de yararlanıldığı anlamına gelmektedir.

Siyâveş-nâme'deki hikâyenin seyri, Serdar Murad Paşa'nın Konya'ya varışı ve burada bulunduğu süreçte yaşananların uzun uzun ayrıntılandırılmasıyla devam eder. Öncelikle ordunun Konya'ya konuşlanırken sergilediği azamet ve ihtişamı tasvir eden beyitlere yer verilmiştir. Bu esnada Fürûğî önemli bir komutanın adını anar: Yeniçeri askerinin başında bulunan Halil Ağa (öl. 1629). Daha sonra kaptanıderyalık ve sadrazamlık da yapan Halil Ağa'nın, *Siyâveş-nâme*'de birçok kez kahramanlıklarıyla övülen bir kumandan olarak öne çıktığını görürüz¹⁴⁹. Komutanıyla askeriyle düşmana korku verici bir heybet ve harekete sahne olan Konya'da böylesi bir tabloyu resmeden ordu, çeşitli vilâyetlere ait birliklerin de günbegün katılmasıyla iyiden iyiye büyümüş, feleğin kulağını sağır edecek kadar tantanalı ve şaşaalı bir vaziyete bürünmüştür:

¹⁴⁹ Halil Ağa'ya dair ayrıntılı bilgi için bkz. Sarı Abdullah Efendi, *Gazânâme-i Halil Paşa*, haz. Meltem Aydın, Ankara: TTK Yayınları, 2017.

Gelürdi gün-be-gün çün sîl-i ser-keş

Ol ‘ummāna be-sān-ı āb u āteş

Füzūn olmağda idi ‘asker-i şāh

Nite bedr-i hilāl-i tābiş-i māh

Pür oldı ‘asker ü merdān-ı pür-dil

Der ü deşte ‘asākir oldı hāyil

Giderdi ‘aqlı bu dārātı Dārā

Göreydi itmeyüp naqş-ı müdārā

Ĥirāsından giderdi ‘aql u hūşı

Süm-i esbān u merdānuñ ĥurūşı

Dutupdı rüy-ı dehri eyleyüp ker

Sipihrüñ gūşını bu cūş-ı ‘asker

Bu dārātı göreydi Ĥusrev-i zeng

Hemān sâ‘ at olurdı vālih ü deng (1011-1017)

Bir sabah Serdar Murad Paşa dîvân toplanmasını emir buyurur. Katılması istenenler yalnızca resmî erkân değil, köylü, şehirlî, tüccar, kısacası bütün ahalidir. Murad Paşa önce içinde buldukları durumu özetleyerek, tasarruflarına bırakılan hazine ve omuzlarına yüklendikleri sorumluluğun önemini hatırlatır. Sultanın izzetini korumakla görevlendirildiklerini ve bu yüzden Anadolu’da baş gösteren eşkıya dikenini kesip atmak için akıllıca çareler düşünmeleri gerektiğini belirterek, onlara izlenecek yol hakkında görüş sorar. (1030-1048)

Ahalinin eşkıyadan yana genel bir şikâyetleri olmakla birlikte, asıl en büyük belâ olarak gördükleri şakî ise, Canpolatoğlu’dur. Onun adını andıklarında, ondan yedi başlı yılan, İslâm’a ve sultana düşman, Timur ile Cengiz’i aratacak kadar azılı bir asi olarak söz ederler; sikke bastırmak ve hutbe okutmak gibi davalara kalkıştığından, onun yüzünden hac yolunun uzun yıllar kapalı kaldığından yakınırırlar. Halkın şikâyetlerinin ardı arkası kesilmez. Özetle, kadını

erkeği, genci yaşlısı, çiftçisi tüccarı, Canpolatoğlu'nun gadrine uğramayan bir zümre kalmamıştır. (1079-1150) Ahalinin bütün bunları anlatmakla sözü getirip dayandırdıkları nokta, hiç vakit kaybetmeden Canpolatoğlu denen yılanın başını ezmenin gereğidir. Daha bir yıl kadar bile kendi hâline bırakılacak olursa, bütün Osmanlı mülkünü yakıp kavurması mukadderdir. Bu sebeple, hızlıca harekete geçmeyi önerirler:

Bu zālîmden bu milk olmaz ise pāk
Bu zaḥm-ı mārā virmez behre tiryāk

Bu şem' -i nekbet olursa fūrūzān
İder çok ḥānümānı nār-ı sūzān

Yaḡaldan āteş-i cevri zamānı
Eñ ednā şu' lesi dutdı cihānı

Duḡānı ḡapladı dūd-ı kebūdı
Bize vardur ziyānı aña sūdı

Muḡarrer bilmiş ol iy şîr-i pür-bîn
Muzaffer ' ādil-i merd-i cihān-bîn

Ḡalursa ger bu yıl bu āteş-i tîz
Urur milk-i cihāna tîḡ-ı ḡūn-rîz (1151-1156)

Eger Ḥaḡ'dan ' ināyet sende himmet
Olursa düşmene tîḡ ola ' illet

Uralum ' askerine ḡancer-i tîz
Olalum her ṡaraf ḡaşşāb-ı ḡūn-rîz

Ki bu nār-ı sitem bir dem fūrūzān
Dil ü cānı ḡılur olursa sūzān

Eger zinde ala iy Şir-i gurrān
Urup pene ider o aşmı bī-cān

O cevr-ile cihānı ılmadın teng
ılalum biz anuñ cengine āheng

ılalum ‘askerin āk ile yek-sān
Anuñ daı vūcūdın cism-i bī-cān (1171-1176)

SiyāveŐ-nāme’nin tamamı iin geerli olduğu gibi, Konya’daki istiŐarenin konu edildiği bu bōlümde de Fūrūėi, bir Őiir metni dıŐında rastlanması pek de mōmkōn olmayan noktaları öne ıkarmakta ve ayrıntılandırmaktadır. Temel amacı bilgi vermek olan bir eserin ancak satır arasında yer bulabilecek bir husus, Őair iin ok daha zengin bir aėrıŐım dōnyasının kapısını aralayabilmektedir. Fūrūėi, eŐkıyanın cinsiyet ayırmadan halkın ırz ve namusuna karŐı gösterdiği mōteceviz tavrı yine ahalinin ağzından anlattığı mısralarda, bu tecavūzlere en ok maruz kalan gen bile denemeyecek yaŐtaki yiğitleri, Klasik Tōrk Őiirinin benzetme unsurlarından yararlanarak uzun uzun tasvir eder:

Eger Őeyh-zādedūr ger mīr-zāde
Efāzıl-zāde vū ispāh-zāde

Ne Őehrī vū ne tūccār u ne dihān
Kemān-ebrū sehī-ad yā cūvānān

adi serv [ü] ruı gül rōyı āteŐ
Lebi la‘l ü kemān ya ėamze terkeş

Semen-ruh kāköl-i mōŐk-i uten-bīz
Dūr-i dendān u la‘li Őekker-engīz

ayāl-i āl ü aı zūlf-i Őeb-gōn
Dehānıdur ‘adem eŐmi siyeh-gōn

Zekān çāhında biñ ‘ aşık giriftār
Miyānına dolaşmış çār u nā-çār

Lebinden reng alur yākūt-ı ahmer
Ruğından münteşir hürşid-i enver

Birisi sīnesin hürşid hāyil
Kıla ‘ ālem olur nārında zāyil

Perī-çehre be-sān-ı āzer-i hūb
Kemān-ebrū cūvānān cümle maḥbūb

Birinüñ ruğların hürşid-i raḥşān
Veyāḥod la‘ lini la‘ l-i Bedaḥşān

Şabā dāmenlerine rüyını sūd
Degül ‘ ömrinde kılmış būd u nā-būd

Pederle māderi hürşid ü māha
Ruğın göstermemiş naḥş-ı fevāha

Anı perverde cümle şekker ü şīr
Şeb ü rüz eyleyüp bernā eger pīr

Bu nev‘ a serv-ḳad hūbān-ı mümtāz
Ḳamu Çin ü Çigil Türkān-ı dem-sāz

Çeküp ceyb-i pederden zār u giryān
İderler sīnelerde pehle ‘ uryān

Ḳomayup ehl-i ‘ ırz bī-‘ ırz püserden

Ki cümle eşkıyâ dest-i pederden

Çeküp aldı kamu bā-zūr-ı bāzū

Olımaz Sām u Nîrem hem-terāzū

Bulunmaz heft sâle bir püser pāk

Ki dest-i zulm anuñ dāmānını çāk (1125-1142)

Reayanın derhâl harekete geçilmesi yönündeki düşüncesini makul bulan Murad Paşa, Canpolatoğlu'nun üzerine gitme kararı almıştır (1185-1189). Topçular Kâtibi Abdülkadir Efendi'ye göre, bu karar ile birlikte 1607 yılının Eylül ayında ordu Adana istikametinde yola koyulur¹⁵⁰. Vâsıtî'deki bir ayrıntıya bakıldığında ise, Canpolatoğlu'na ani bir baskın yapılabilmesi için sözü geçen meşverette bir tuzak planlanmış ve Kayseri'ye doğru hareket edileceği yönünde bir söylenti yayılmıştır. Zira Konya civarında asilere hizmet eden birtakım casusların bulunduğu, Murad Paşa ve oradaki yerel yetkililer tarafından haberdar olunan bir durumdur.¹⁵¹

Siyâveş-nâme'deki kurgunun tam da bu aşamasında, vakayinamelerdeki akıştan biraz farklı olarak Fürûğî'nin nazarını çevirdiği konu, son süreçte Canpolatoğlu cephesinde yaşananlardır. Diğer eserler, Murad Paşa'yla karşı karşıya geldiği evreye kadar Canpolatoğlu'na dair etraflı bilgi vermezler. *Siyâveş-nâme* ise, Osmanlı ordusu tarafında yukarıda belirtilenler olup biterken, Murad Paşa'nın yolda olduğu haberini alan Canpolatoğlu'nun da çeşitli hazırlıklar içine giriştiğini ve o sırada Halep'te bulunan asilerin kendi aralarındaki fikir alışverişlerini, hattâ eşkıya başının duygularına değin ayrıntılı bir biçimde anlatır.

Burada resmedilen tabloya göre haberi aldığı ilk gün Canpolatoğlu, endişe içinde tedbir ve hile düşünmekten sabaha kadar uyuyamaz. Anlaşılan odur ki, emrindeki adamların iradesine ve tecrübesine tam güvenememekten kaynaklanan bir korku içindedir. Bir yandan adamları arasında birçok iyi savaşçı da bulunduğunu düşünüp teselli bulmak isterse de, öte yandan feleğe güvenilemeyeceği ve onun kendisine bir oyun etmek üzere olabileceği kuşkusunun esiri

¹⁵⁰ *Topçular Kâtibi Tarihi*, s. 495.

¹⁵¹ *Gazavât-ı Murâd Paşa*, s. 61.

oluverir. Kendi itirafıyla, ahaliye ettiği cefa yüzünden herkes ona düşman olmuştur ve devran her an ondan yüz çevirebilir:

Huşūşā cümle ‘ālem şimdi düşmān
Bize olmuş dilerler almağa cān

Niçe ‘ālem olupdur bizden āzār
Niçe gül zımnına oldu bu gün hār

Sipīhr-i pīre-zen hōd devr-i dāyim
İder ‘aksin degüldür ‘ahdi kıyım

Bu deñlü devlet ü dürr ü güher zer
Alup elden derūnum kıla āzer (1218-1221)

Canpolatoğlu rüyalarına kadar sirayet eden bu korkuyla, ilki hemen sabah olunca ve en güvendiği adamlarıyla olmak üzere art arda istişare toplantıları yapar. Tam üç kez adamlarının nabzını tutmak üzere onlarla konuşur ve seçenekler sunar. Ya Serdar Murad Paşa’dan aman dileycekler, ya mal ve hazineyle onu savaştan vazgeçirecekler, ya da korkusuzca üstüne atılacaklardır. Bütün bir eşkıya ordusu başlarındaki asiye teskin ederek savaşmaktan korkmadıklarını, değil Murad Paşa, bizzat sultan gelse bile geri adım atmayacaklarını ve ölene kadar kendisine bağlı kalacaklarını ikrar ederler:

Bu kārı bildiler çün kār-dān rāy
Didiler iy dilir-i ‘ālem-ārāy

Derūn-ı pāke bir zerre kadar bīm
Getürme olmaya piçide çün cīm

Ne kāra eylemek resm-i müdārā
Degül ser-dār olursa gendi Dārā

Aña gevher yirine mühre-i teng
Kılup anı kılalum vālih ü deng

Aña ‘ arz idelüm ol deñlü şemşir
Zemîn ola neyistân keşret-i tîr

Qılalum sînesin hancer ile çāk
Qılup zîr-i maqāmın tûde-i hāk (1295-1300)

Bu konuşmalar sırasında Canpolatoğlu, savaş için nasıl bir yol izlenmesi gerektiği üzerinde de durur; düşmanı iyi tanımanın öneminden söz eder. Fûrûğî tam da bu bağlamı bir fırsat olarak kullanır ve Canpolatoğlu’nun Murad Paşa hakkındaki bilgilendirici sözlerini, aynı zamanda paşanın düşmanı tarafından övülmesi anlamına gelen bir kurguya hizmet ettirir. Canpolatoğlu, Murad Paşa hakkında bilgi verirken onun tecrübesine, savaştaki maharetine, kararlı ve sert tabiatına, mala mülke düşkün olmayışına, şeriate bağlılığına ve kimsenin hakkını yememeye özen gösteren adil mizacına değinmiştir. (1394-1434, 1526-1566) Buna göre, Murad Paşa mutlaka kendisini haklamak azmiyle sefere çıktığı için asla sulh kabul etmeyeceğinden, bu güçlü rakibe karşı gayretli ve akıllıca bir savaştan başka bir yol görünmemektedir. Eğer bir kurtuluş ihtimali varsa yalnızca buna bağlıdır. Bu anlayışla Canpolatoğlu ve adamları birbirlerini yüreklendirmeye çalışarak, hattâ bütün bütün savaşa odaklanabilmek için kıymetli eşya ve paralarını Halep’teki kalede bırakarak hazırlıklarını tamamlarlar.

Eşkiya güruhunun başı olan Canpolatoğlu, tam olarak hangi gün ve saatte yola çıkılacağını belirleme işini, yanında gezdirdiği sözde bilgelik ve kehanet sahibi danışmanına bırakır. Nihayet talihin kendileri için en müsait olduğu bir anda buldukları düşüncesinden hareketle, kendilerince kutlu bir vakitte şehri terk etmek üzere harekete geçerler. Kalede bir miktar adam bırakılmış, şehrin dışında hazırlıkları ikmal etmek üzere birkaç gün oyalandıktan sonra “Güherçin Sahrası”¹⁵² olarak adlandırılan geniş ve düzlük alana varmak hedefiyle yola düşülmüştür. (1643-1709)

Siyâveş-nâme’deki anlatının bu noktasında yeniden Murad Paşa’ya dönülür ve önce onun Konya’da iken Hz. Mevlânâ’nın türbesindeki münacatıyla ilgili bir bölüme yer verilir

¹⁵² *Siyâveş-nâme* metninde açıkça ve ısrarla “Güher-çîn” biçiminde yazılmış olan bu kelime, görebildiğimiz diğer bütün tarihî kaynaklarda “Gügercinlik” diye geçmektedir.

Bugün kullanılmayan bu yer adı, konum olarak Hatay-Kırıkhan yakınlarında bir ovadır. Bkz. Griswold, *Anadolu’da Büyük İsyân*, s. 168.

(1710-1748).¹⁵³ Ardından, düşmana üç menzil¹⁵⁴ kadar yaklaşan Serdar Murad Paşa ile Güherçin Sahrası yakınlarında konuşlanan Canpolatoğlu arasındaki mektuplaşmalar üzerinde durulur¹⁵⁵. Tabii *Siyâveş-nâme*'ye göre ilk olarak mektup gönderen Murad Paşa'dır¹⁵⁶. Bundaki amacı da, kadim yasaya uyarak düşmanı son kez ikaz etmek ve teslim olmasını salık vermektir.

Ki kânûn-ı ezel şâhân-ı pîşîn

Bu nev' a eylemişler kârı tezyîn

Çıla bir nâme evvel haşma irsâl

Bile nîk ü bedi hep cümle aḥvâl (1756-1757)

Vakayinamelerde ya hiç değinilmeyen ya da hakkında ayrıntı verilmeyen bu mektupta Murad Paşa, Canpolatoğlu'na atalarını iyi birer örnek olarak hatırlatıp, onu padişaha asi olmaktan vazgeçmeye çağırılmaktadır. Küçüklerin büyüklerle başa çıkamayacağını, teslim olmazsa onun kuş kadar canını öyle ya da böyle alacağını güçlü bir vurguyla belirtmektedir. Üstelik Fûrûḡî'ye göre Murad Paşa bunları söylerken, ünlü Fars şair ve bilgelerinden alıntılarla sözlerini desteklemiştir. (1771-1848) Mektup Canpolatoğlu'na ulaşınca onu sesli bir biçimde okutturur. Biter bitmez de cevabi bir mektup yazdırmak üzere kâtibi huzuruna çağırır.

Yazdırdığı mektupta Murad Paşa'nın her sözüne ayrı ayrı karşılık vererek, eskiden var olan adalet ve muhabbetin artık ortadan kalktığını, eşkıyalığın da bu yüzden âdet olduğunu söyler. Sarf ettiği bazı sözlerdeki açık veya kapalı anlamlardan, kendini asla basit ve adi bir eşkıya olarak görmediği anlaşılan Canpolatoğlu (1965-1973), belli ki hak sahibi olduğuna inandığı bir konum ve ayrıcalığın davasını gütmektedir. Kendi adına bastırıldığı sikke ve okuttuğu hutbe (1101, 1182), buna ilişkin açık göstergelerdir. Ayrıca o, zamanında atalarının sergiledikleri kayıtsız itaati pek de akıllıca bir davranış olarak görmez ve “insan hiç mücadele etmeden sevdiğini teslim eder mi” diyerek (1981-1982), maksadının savaşmak olduğunu ima eder. Mektubun sonunda ise bu imayı ifşaya dönüştürür:

Bu sözden dönmezem iy şîr-i ekrem

¹⁵³ İleride bu münacat üzerinde ayrıca durulacaktır.

¹⁵⁴ Bir menzillik mesafe, 3 saat ilâ 28 saat arasında değişen sürede alınabilecek yol uzunluğuna karşılık gelir. Bkz. Yusuf Halaçoğlu, “Menzil”, *DİA*, C. XXIX, İstanbul, 2004, s. 159.

¹⁵⁵ Murad Paşa da Canpolatoğlu'nun savaşmak niyetinde olduğunu ve çoktan yola koyulduğunu, hattâ onun geçtiği yolları ve konuştuğu menzilleri, Yeniçeri Ağası Halil Ağa'nın edindiği istihbaratlar sayesinde bilmektedir. Bkz. *Gazânâme-i Halil Paşa*, s. 158.

¹⁵⁶ *Târîh-i Naîmâ*'da aksi yönde bir rivayetten bahsedilmektedir. Bkz. a.g.e., s. 335.

Cihān ‘ asker olursa yimezem ğam

Ne vaqt isterseñ eyle rezmi ta‘ yīn

Dilīrāne senūñle idelūm kīn

Bu sevdādan çekilmez n‘eylesin dest

Ki tā ser olmayınca hāke peyvest (2000-2003)

Canpolatoğlu’nun mektuptaki sözleri arasında dikkat çeken bir ifade de, hile ve tuzağın kendisine asla işlemeyeceği yönündeki bir vurgusuyla ilgilidir (1993). *Siyâveş-nâme*’de temas edilmediği için tam olarak somut karşılığını bulamayan bu söz, vakayinamelerin ve modern kaynakların hemen hepsinde tespit edilebilen bir bilgiyle örtüştürülebilir. Buna göre, Osmanlı ordusunun yaklaştığını öğrenen Canpolatoğlu, bugünkü Hatay-Belen yakınlarında kalan Bakras Geçidi’ni tutup en baştan lehine bir durum kazanmaya çalışınca, Murad Paşa oldukça meşakkatli bir yolu da göze alarak güzergâh değiştirir. Önce Osmaniye-Bahçe istikametini izleyerek çok daha kuzeyde kalan Aslanbeli Geçidi’ne yönelir ve böylece hem Maraş’tan desteğe gelmekte olan Zülfikar Paşa’nın kuvvetleriyle savaştan önce buluşmayı kolaylaştırmak, hem de Canpolatoğlu’na kuzeyden ani bir baskın vermeyi mümkün hâle getirmek ister. *Siyâveş-nâme*’deki mektupta Canpolatoğlu’na atfedilen sözde geçen tuzak (*efsûn u hile*) ile bu durumun kastedilmiş olması güçlü bir ihtimaldir.

Canpolatoğlu’na ait mektubun Murad Paşa’ya ulaşmasını ve bunun üzerine yaşananları anlatan bölümden önce Fırûġi başka bir konuyu gündeme getirir. İki mektupta da tarafların göndermede bulunduğu Canpolatoğlu’nun ataları hakkında bir bölüm kaleme alınmış, onlara Yavuz Sultan Selim devrinde (1512-1520) Kilis ve civarının mülk olarak verilmişinden ve son zamana kadar devletin iradesine bağlı olarak kalıplarından söz edilmiştir. *Siyâveş-nâme*’deki bilgiye göre Yavuz, Kilis Sancağı’nın idaresiyle onları görevlendirirken hiçbir zaman isyan etmemelerini şart koşmuştur. Aksi hâlde Osmanoğulları neslinden birinin çıkıp onların başına ateş yağdıracağını söylemiştir:

Ki neslūñden yüz oġluñ olsa hāşıl

Bu milk olsun yine anlara vāşıl

Der-i devlet-penāhum kıla iz‘ ān

İdüp tā itmeyince biri ‘ işyān

Dirîğ itmeyeler ta' vîz-i menşûr
Ki sizden ferr ü devlet olmaya dūr

Ve ger ki neslũnũzden biri ser-keş
Ura neslũm aña tîğ ile āteş (2088-2091)

Canpolatoğlu'nun mektubu eline ulaşınca savaşın kaçınılmaz olduğunu gören Murad Paşa, ilk olarak ibadethaneye çekilir ve peygamberleri de şefaatçi kılarak Cenab-ı Hakk'a uzun bir münacatta bulunur (2132-2182). Ardından emîr ve askerlerine yönelik ateşli bir konuşmayla onları cesaretlendirir; hep birlikte dualar ederler. Bu blũmde şair, ağırlıklı olarak askerlerin kahramanlığını ve birçok ũstũn vasıflarını anlatmıştır. Bu anlatımda onların zaman zaman eski Fars destanlarındaki kahramanlarla özdeşleştirildiği grũlmektedir (2183-2252). Daha sonra cephaneye açılır ve askerlere en kıymetli zırhlar ile silahlar bağışlanır. Eserde ayrı ayrı başlıklarla tasvir edilen bu savaş araçları; eserdeki sıraya göre hançerler, zırhlar, çeşitli başlıklar, altın kemerler, sadaklar, yaylar, mızraklar, kementler ve atlardan oluşmaktadır (2258-2312).

Serdar Murad Paşa ile ordu neferleri arasındaki bağlılık ve kararlılık belirtici konuşmalar, öncekilere benzer ifadelerle karşılıklı olarak ve uzun uzun devam eder. Burada savaş taktikleri vs. hakkındaki konular gũndeme gelmez. Fũrũđi daha çok İslâm askerini vũcũ ve kutsayıcı sözlerle bir destan havası oluşurmaya çalışmaktadır; hattâ Gũherin Sahrası'nda bulunan ordunun bũyũklũđũnũ ve kudretini anlatırken, dikkati özel olarak bazı kahramanların ũzerine de yönelerek tahkiyeyi daha da genişletir ve somutlaştırır. Savaş sabahı ilk temasların yavaş yavaş başladığından sz etmeden önce, yeniçeri birliklerinin başındaki Halil Ağa'yla ilgili bir başlık açılır ve etrafındaki yeniçerilerle birlikte savaş meydanındaki heybetli dizilişleri tasvir edilir (2488-2540).

Savaşın hafif çarpışmalarla yavaş yavaş başlayacağı gũnden hemen önceki gece, Murad Paşa askerleri arasında dolaşır. Onlardaki azim ve iradeye bir kez daha kani olarak huzur içinde ve řũkũr secdeleriyle birlikte sabahı eder. O gũn öğlene erince artık Canpolatoğlu'nun herhangi bir hamle yapmayacağı ynũnde bir grũř hâkim olur (2619-2620). Gũn içinde yalnızca ordudaki Rumeli birliklerinin komutanı olan Tiryaki Hasan Paşa (l. 1608) dũřman ile fiilî temasa girmiştir. Keşif için bir miktar askerle etrafı teftişe çıkan Hasan Paşa, muhtemelen

aynı maksatla yakınlarına kadar gelen isyancılara taarruz ederek epey kayıp veririr.¹⁵⁷ Ama asıl çarpışmanın yaşanacağı ertesi gün, ordular bütün varlıklarıyla savaş nizamına geçerler. Murad Paşa'nın sağında sipahiler, solunda ise silahtarlar konuşlanır; önünde de Halil Ağa komutasındaki tüfekli yeniçeriler dizilmiştir. (2816-2817)¹⁵⁸ Fûrûğî'ye göre Osmanlı askerlerinin sayısı “yüz bini aşkın” iken (2454), eşkıyalar “yaklaşık elli bin” kişilik bir kuvvete sahiptir (2685, 2694). Serdar Murad Paşa da savaşın bizzat içindedir. Onun dua ederek çıktığı savaş meydanındaki durumu *Siyâveş-nâme*'de şöyle tarif edilir:

Cenâb-ı Hâk'dan ol şîr-i zafer-fer
Niyâz itdi ola haşma muzaffer

Ciger kıanın gözinden kıldı gâltân
Seher durdı yirinden zâr u giryân

Niyâzından pes ol şîr-i sipeh-dâr
Muzaffer 'âdil-i ser-dâr-ı bîdâr

Geyüp zerrîn kabâ sîmîn zirihler
Tamâmet bend idüp altun girihler

Ġazâ tîğın miyâna eyleyüp bend
Kıluban tîr ü terkeş saht peyvend

Mübârek başına bir miğfer-i zer
Urındı zerle konmuş vefkı yek-ser

Zer ü zîverden âhen cümle nâ-bûd
Zirih terkeş kâmusı hep zer-endûd

¹⁵⁷ *Siyâveş-nâme* dışında görebildiğimiz kaynaklarda, isyancı birlikleriyle ön çarpışmaya giren ilk askerlerin, Maraş Beylerbeyi Zülfikar Paşa komutasındaki kuvvetler olduğu belirtilmektedir.

¹⁵⁸ Silahtarlara Rumeli Beylerbeyi Tiryaki Hasan Paşa, sipahilere ise Anadolu Beylerbeyi Maryol Hüseyin Paşa komuta etmektedir. Bkz. *Gazavât-ı Murâd Paşa*, s. 67.

Şoķındı başa perr-i şāh-vārī
Muzaffer ismi naķş-ı üstüvārī

Mübārek ruķlarından ħūn-ı ‘unnāb
Aķardı her biri yāķūt-ı nā-yāb

Cenāb-ı Ħaķ’dan eylerdi ŧaleb kār
Muzaffer lafzı olsun añna rehvar

Murād öñdi[1]lerin almışdı bir raķş
Anuñ üstinde çoĝ olmuş cihān-baķş

Ser-ā-ser zīver ü cevher geyimler
Muraşsa‘ cāmeler altun geķimler

Süheylinden sipihr-i ħing-i gerdūn
Olurdu dehşetinden ķalbi pür-ħūn (2715-2727)

Murad Paşa ilk olarak ordunun önündeki topların ateşlenmesini emreder. Oklarla da desteklenen bu saldırı, eşkıyalar üzerinde oldukça etkili olmuştur. Dumandan göz gözü görmez hāle gelmiş, gürültüden göĝün tavanı sarsılmıştır. Orası artık bir savaş alanı deĝil, tam anlamıyla mahşer meydanıdır ve o an ise kıyametin koptuĝu demdir. Ölüm bile korkudan kaçacak bir yol aramaktadır:

Ķopupdı rüsteħiz-i rüz-ı mahşer
Ayāĝa durmuş-ıdı ħayr ile şer

Bu bir kār-ı muşibet bir girān derd
Diler merdān ola ħaşma hem-āverd (2915-2916)

Ecel dutdı o dem rāh-ı girizi
Görüp ol gün o rüz-ı rüsteħizi (2928)

Sekiz saatlik bir zaman diliminde asiler ya öldürülmüş ya da kaçıma mahkûm edilmiştir. Topçular Kâtibi öldürülen eşkıya sayısını “otuz bin”, Naîmâ “yirmi altı bin” olarak belirtir; *Gazâ-nâme-i Halîl Paşa*’da ise bu sayı “kırk-elli bin” gibi çok daha yüksek bir orana ulaşır¹⁵⁹. Çok sayıda adamını kaybeden Canpolatoğlu iyiden iyiye yakalanma korkusunun tutsağı olmuş ve mağrur ve mütekebbir tavrını terk ederek derhâl kaçacak yol aramıştır. Kaçarken bir miktar adamı da ona eşlik eder. Amacı hızla Halep’e varmak, orada da bundan sonra yapacaklarını planlamaktır. (3020-3030)

Savaşta kazanılan zaferi Murad Paşa’nın şahsında ve övgüsüyle destanlaştırdığı bir bölümden sonra Fûrûğî, bu övgüyü savaş sonrası yapılan istişare divanlarıyla ilgili anlatıma da taşırır. Murad Paşa bundan sonra izlenecek yolu komutanlarına danıştığında, verilen cevaplar onun kişiliğini ve meziyetlerini takdir eden sözlerden ibarettir. Yani karar, övgüler eşliğinde serdara bırakılmaktadır (3167-3183). O da Halep Kalesi’ni kuşatmanın lüzumundan bahsederek yönelecekleri istikameti göstermiş olur. Üç gün boyunca ateş altında tutulan kale, Tiryaki Hasan Paşa’nın üstün gayretleriyle dördüncü günde teslim olmuştur. Tabii orayı çoktan terk etmiş bulunan Canpolatoğlu’nun hâlâ ele geçmeyişinin doğurduğu öfke, Murad Paşa’yı kalede ele geçen işbirlikçi asileri tereddütsüz yok etmeye ve onu yakalayacak kişiyi büyük ihsanlarla ödüllendirme vaadinde bulunmaya yöneltmiştir. (3208-3368) Bu sebeple, çokları eşkıya başının izini sürmek için yollara düşmüş, hattâ zaman ile mekân dahi onu bulmak için aramaya koyulmuştur:

Zemîn ile zamân hep cüst ü cüyı

Anı bulmaqlıg-ıçün kıldı püyı (3373)

Serdar Murad Paşa, havaların soğuması sebebiyle¹⁶⁰ kendisinin Halep’te, ordudaki diğer birliklerin de çeşitli bölgelerde kışlamasına karar vermiştir¹⁶¹. Onları uğurlarken hepsine iki temel talimatı vardır: Asiler konusunda daima teyakkuz üzere olmaları ve gidilen her neresi ise halkına mutlaka adaletle davranıp şehri kalkındıracak hizmetlerde bulunmaları (3424-3430). Bu bahis, kışın çeşitli yönleriyle tasvir edildiği bir *şitâiyye* ile son bulur (3457-3470).

¹⁵⁹ Bkz. *Topçular Kâtibi Tarihi*, a.g.e., s. 503; *Târîh-i Naîmâ*, s. 335; *Gazânâme-i Halîl Paşa*, s. 172.

¹⁶⁰ Vakayinamelerde verilen bilgiye göre, ordu Halep yakınlarında konuşlandığı sırada 1607 yılının Kasım ayına varılmıştır.

¹⁶¹ *Siyâveş-nâme*’de yalnızca Murad Paşa’nın Halep’te ve yeniçerilerin ise Şam’da kışladıklarıyla ilgili bilgi verilmiştir. Diğer birlikler hakkındaki ayrıntılı bilgi için bkz. *Topçular Kâtibi Tarihi*, s. 512.

Fürûğî bu aşamada nazarını yine ağır bir hezimet yaşayan isyancıların liderine yöneltir. Canpolatoğlu nereye gideceğini bilmez hâlde dağ ova demeden yol almaktadır. Aklına birden Kalenderoğlu'nun yanına gidip bundan sonra onunla beraber hareket etme fikri düşer. Bu konuyu yanındakilere danışınca, onu böyle bir düşünceden kesin biçimde vazgeçirmek isterler. Gerekçeleri ise, Kalenderoğlu'nun son derecede gururlu ve güvenilmez bir kişi olduğu, aslanın pençesini henüz yemediği için kendini büyük bir güce sahip vehmettiği yönündeki inançlarıdır. Zaten sıranın Kalenderoğlu'na geldiğini, Murad Paşa'nın şimdi de onun tepesine binmek üzere olduğunu belirtirler. Ona tavsiye ettikleri hareket ise, gidip sultandan af dilemesi, Kalenderoğlu denen o tıynetsiz çapulcu yerine devlet Kâbe'sine sığınıp padişaha itaati seçmesi ve onun eşiğine yüz sürmesidir:

O düzd-i nâ-ḫalef Türk'e itâ' at
Kılup itmekden ise pes mürâ' at

O devlet Ka'besinde rûyî ḫâke
Urup nağm-ı emân ol zât-ı pâke

Niyâyiş 'özü-ile bā-dîde giryân
Süm-i esbe serüñ ḫâk-ile yek-sân

Kılup andan recâ luḫ u mürüvvet
Ki oldur ma'den-i kân-ı fütüvvet

Niyâz-ıla o düzdüñ olmadan şâh
Şehüñ yanında yegdür eylemek âh (3505-3509)

Ne var ki Canpolatoğlu sultanın kendisini affetmesine pek yüksek bir ihtimal olarak bakmaz. Yoldaşlarının ikazlarına rağmen Kalenderoğlu'nun bulunduğu yere gitme düşüncesine teslim olur¹⁶² ve üç dört gün daha yol katettikten sonra Bursa-İnegöl'de onunla buluşur

¹⁶² Mustafa Sâfi'ye göre Kalenderoğlu bu sıralarda Canpolatoğlu'na haberci göndererek, kendisinin de padişahın af dilemek niyetinde olduğunu belirtmiş ve Canpolatoğlu'nu yanına çağırıp beraberce hareket etme teklifinde bulunmuştur. Fakat buluştuğlarında Kalenderoğlu'nun ona tek ve asıl daveti, isyanı birlikte sürdürmek olmuştur. Mustafa Sâfi, *Zübdetü't-Tevârih*, C. II, s. 71.

(3525)¹⁶³. Kalenderoğlu onu pek sıcak karşılamamıştır. Onu erken davrandığı için ve kendini olduğundan güçlü sanarak kalkıştığı işler yüzünden eleştirir. Sonunda da hapsedilmesini emreder. Niyeti, onu ortadan kaldırıp sekbanlarını ve diğer sahip olduklarını kendi tasarrufuna geçirmektir. Bu hl üzere tam otuz dört gün tutsak vaziyette kalan Canpolatoğlu, bir işret zamanının kargaşalı ortamından yararlanıp kurtulmayı başarmıştır. (3569-3610) Daha sonra da sultana sığınmaktan başka çaresi kalmadığını düşünerek Payitaht'a varır ve gerçekten de afv-ı şhneye mazhar olur. Frği tarafından Sultan I. Ahmed'in bu tutumu, düşmana bile adaletle yaklaşmayı temel alan köklü bir Osmanlı töresi olarak takdim edilir:

Haķıkat Hażret-i Han Ahmed-i řir
Geçüp crminden ol şir-i cihn-gir

Gzetti ' ahd-i pişin ol şehinşh
Ki kılmış ' ahd-i peyvend mihr ile mh

İkinci Devlet-i ' Oşmniyn pk
Kıılır itmez zebnı zr u gmnk

Keml-i ' adlin eyler haşma işhr
Anı işsn ile eyler dil-zr (3652-3655)¹⁶⁴

Siyveş-nme'deki hikyenin sonrası, Halep'teki durum ve gelişmelerin anlatımıyla devam eder. Murad Paşa Halep'te bulunduğu müddet içinde hiç boş durmamış, bir taraftan devlete ait önemli görevler için yeni atama ve yer değiştirmelerle meşgul olmuř¹⁶⁵; diğer taraftan, dört bir yandaki isyancıları Osmanlı mülkünden temizlemek için hayli çaba sarf

¹⁶³ Vakayinamelerde bu görüşmenin Bursa yakınlarında gerçekleştiği bildirilmekte, ancak İnegöl'den bahsedilmemektedir. *Zübdetü't-Tevrih*'te, "*Burusa havlisinden Bazarcık*" şeklinde bir tahsis vardır. Bkz. Mustafa Sfi, a.g.e., s. 75.

¹⁶⁴ Tam da bu konuyla ilgili benzer bir vurguya *Zübdetü't-Tevrih*'te de rastlamaktayız: "*Emn taleb idene, semhat  tevbe v inbet eyleyene huss-ı ukbetde msmahat itmek, şime-i kerime-i seltin-i l-i Oşmn ve şive-i amime-i havkn-i vrisn-ı mülk-i Sleymn'dur.*" Bkz. Mustafa Sfi, a.g.e., C. II, s. 70.

¹⁶⁵ Halep idaresi Dişlenk Hüseyin Paşa'ya, Halep kadılığı ise eşmi Efendi'ye verilmiştir. Tiryaki Hasan Paşa'nın emeklilik ricası kabul olunup vezirlik rütbesiyle İstanbul'a dönmesine müsaade edilir. Ondan boşalan Rumeli Beylerbeyiliği makamına ise, Anadolu Beylerbeyi Maryol Hüseyin Paşa atanır. Bkz. İpşirli, *Tarih-i Na'im*, s. 336.

etmiştir. Böylece tam bir huzur ve refah ortamı sağlamak amacındadır. Fürûğî bu ortamı birçok teşbih ve misalden de yararlanarak şöyle resmeder:

Çü pāk itdi muhālifden zemīni
İçürdi düşmenine tîğ-ı kīni

Çün ol hışn-ı bülendi kıldı ma‘ mūr
‘ Adāletle cihāna oldu meşhūr

İdüp dād u dihiş luţf-ı firāvān
‘ Adilden tīre diller oldu ḥandān

Niçe gün kıldı ḥalkā ‘ adl ü dādı
Unutdurdı cihāna Keyḳubād’ı

Şu resme ‘ adl ile milk oldu ābād
Ḥuremden çekdi ser çün serv-i āzād

Gezerdi gürg-i bed-kīş-i bed-endīş
Ḳoyunla urmağa ḳādir degül diş

Kebüter bāz ile eylerdi bāzī
Cüvānān ehl-i ‘ işḳa ‘ işve nāzı

Cevāhir dökse bir gez pīş-i rāha
Bulurdi itmeyüp āğāz u āha

Kilid aşmazdı sevdāger dükāna
Yaturdı sīm ü zer der-pīş-i ḥane

Nesīm-i ‘ adli kıldı kişveri bāğ
Derūna urmaz oldu lāleler dāğ

Çararmaz oldu ařlā hāl-i fūlfūl

Çađıtmaz řaçlarını oldu sūnbūl

Hezārān inlemez derd-ile gūlden

Cevāb-ı telh iřitmez cām mūlden

Çodı ser-keřlūğini řūsen-i mest

Çenārın serv idūben dest-ber-dest

Çızardı ergāvān başdan ayağa

Çıķup gūl zeyt oldu deřt ũ dađa

Zemīn geydi ķamu dībā ķihil reng

Dutup berr ũ beyābān naķř-ı Erjeng

Çuceste server-i ser-dār-ı a´ zām

Çũ gŕrdi kevní ´adlınden mu´āzzām (3689-3704)

Serdar Murad Paşa, Halep’te bulunduğu sırada saraya bir mektup gŕnderir. Fŕrŕđi’nin “zafer-nāme” adıyla kaydettiği bu mektupta Murad Paşa, sefere çıkışından o āna kadar yaşanan gelişmeleri tŕm ayrıntılarıyla padişaha rapor eder. (3872-4205) Bu ayrıntılar arasında, yaptığı iştişarelerin uzun uzun anlatımı, hattā Konya’dayken Hz. Mevlānā tŕrbesinde ettiği dua ve yakarışlar bile vardır. Bu vesileyle Fŕrŕđi kendisine ikinci defa Hz. Mevlānā’ya ait bir bŕlŕm tertip etme fırsatı oluşturmuştur. Burada ŕylesine i ie geçen bir anlatım tarzı kullanılır ki, Konya’daki iştişare sırasında halkın sarf ettiği sŕzler Murad Paşa’nın sŕzleriyle; onun sŕzleri de eserin mŕellifi Fŕrŕđi’nin sŕzleriyle tam bir ŕrtŕřme ve kaynaşma hālindedir. Aşağıdaki iki beyitte, Canpolatoğlu hakkında ahalinin Murad Paşa’ya sŕylediđi ve Murad Paşa’nın sultana aktardığı sŕz ile şairin Murad Paşa’ya yŕnelik nitelemeleri tek bir ifadede buluşur:

Çaber almış ki ser-dār-ı mu´āzzām

Sa´ādet-reh-ber ũ devletle hem-dem

Maķarr-ı cengine ķılmıř kemer teng

Murad Paşa'nın bu sırada İstanbul'a dönme isteğini sultana iletliğini haber veren rivayet¹⁶⁶, *Siyâveş-nâme*'deki bu mektupta görülmez. Mektubun sonlarında Tiryaki Hasan Paşa ile Zülfikar Paşa'nın cenkteki kahramanlıklarına değinen Murad Paşa (4114-4135), Sultan I. Ahmed'e şimdiki hareketinin ne olması gerektiğini sorarak, onun buyruğunu beklediğini arz eder (4203). Padişah mektubu çok büyük bir sevinçle karşılamış, dualarıyla beraber değerli kılıç ve kaftanlar eşliğinde serdara cevabi bir mektup göndermiştir. *Siyâveş-nâme*'de içeriğinden bahsedilen bu mektupta, bundan sonrası için padişahın nasıl bir talimat geldiğine ilişkin herhangi bir ifade bulunmamaktadır. (4210-4221) Fakat daha ileride gelecek bazı beyitlerde, askerlerine padişahın emirlerini ileten Murad Paşa'nın sözleri, başta Kalenderoğlu olmak üzere Anadolu'daki bütün isyancıların yok edilmesi yönünde bir emir aldığının işareti olarak değerlendirilebilir (4640-4648).

Konunun devamında, Kuyucu Murad Paşa'nın Kalenderoğlu ile mücadelesini içeren ikinci kısmın hemen başında, "söz"ün değerini ve üstünlüğünü anlatan Farsça bir bölüm bulunmaktadır (4222-4247). Daha sonra Serdar Murad Paşa'nın övgüsüyle birlikte, Halep'teki son durumun anlatımına geçilir. Murad Paşa, Kalenderoğlu'nu tahrik edip kendine doğru çekmek için bir yol düşünmektedir. Son kertede, Canpolatoğlu zaferinden sonra Karaman'a idareci olarak görevlendirdiği Zülfikar Paşa'ya bir mektup yazarak asker azlığından şikâyet etmeyi, sonra mektubun bir biçimde Kalenderoğlu'nun eline geçmesini sağlamayı tasarlamıştır (4369-4371).

Mektubun olabildiğince inandırıcılık taşıması için, Murad Paşa askerlerin durumu hakkında uzun uzun bilgi verir. Elinde ancak "beş bin" kadar asker kaldığını, onların da yarısının savaşabilecek durumda olmadığını söyleyerek, takviye için hemen Halep'e gelmesini Zülfikar Paşa'ya emreder. Durumu o kadar kritik gösterir ki, mektubun sabah ulaşması hâlinde akşama, akşam ulaşması hâlinde de sabaha varmadan yola çıkmasını hayati bir gereklilik olarak ileri sürer. (4372-4460) Bazı tarihî kaynaklarda, henüz eyalet orduları kendisine katılmadığı için Murad Paşa'nın yanında çok fazla asker bulunmayışından Kalenderoğlu'nun haberdar

¹⁶⁶ Bkz. *Topçular Kâtibi Tarihi*, s. 511.

olduğu bilgisi geçse de¹⁶⁷, Murad Paşa'nın mektup vasıtasıyla tertip ettiği bu tuzaktan söz edilmez.

Mektubu teslim alan ulak, hızla yola koyulur ve iki günlük yol aştıktan sonra eşkıya güruhunun bulunduğu bölgeye yaklaşır¹⁶⁸. *Siyâveş-nâme*'de verilen eşkıyaların kendi aralarındaki konuşmaları göstermektedir ki, kış bitip artık bahar mevsimi gelmiştir (4507-4513). Bu durum, Kalenderoğlu'nun baharın gelişiyle Orta Anadolu'ya geçtiği bilgisiyle birlikte düşünüldüğünde¹⁶⁹, ulağın yöneldiği ve vardığı bölgenin burası olduğu anlaşılmaktadır. Ulak bir yolunu bulup kendisinin fark edilmesini sağlar ve eşkıyaya yakalanır. Mektubun içeriğini öğrenir öğrenmez Kalenderoğlu tuzağa kanıp alelacele yola çıkar.

Buradan itibaren söz yeniden Murad Paşa'nın ve İslâm ordusunun ahvali hakkındaki anlatımla devam eder. Serdarın geçtiği her yerin, güven ve mutluluğun hâkim olduğu bir gülistana döndüğü ifade edilirken, bu durum baharın gelişinden sonra yeryüzünün aldığı durumun tasviriyle bütünleştirilir ve ilgili beyitler bir *bahâriyye* şeklini alır (4607-4626). Fûrûğî buradan da bahsi cenge getirmeye bir yol bularak, cihanın bu son hâliyle âdeta savaşı özlemiş gibi görüldüğünü dile getirmektedir (4634). Bütün bu akış, elbette sözü Murad Paşa'nın yeni planladığı sefere bağlamak için oldukça elverişli bir zemin oluşturmuştur. Bu zeminde söz Murad Paşa'nın istişare dîvânındaki konuşmalarına getirilir. Komutan ve askerlerine sultanın emirlerini ileten Murad Paşa, onları Kalenderoğlu ile mücadeleye gayretlendirmektedir:

O bed-aşluñ kılalum rāhını tîz

Uruban ' askerine tîg-ı hūn-rîz

Birisi destümüzden bir ramağ cān

Bulup kırtarmasun tā hayl-i tuğyān

O bed-aşluñ idelüm cāyını hāk

Özinden milk-i şāhı idelüm pāk

Reh-i şehde fedā hep cān-ıla baş

¹⁶⁷ Kâtib Çelebi, Zeynep Aycibin, *Fezleke I-II*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2007, s. 545; *Gazânâme-i Hâlîl Paşa* s. 187.

¹⁶⁸ *Siyâveş-nâme*'ye göre asiler yaklaşık "on bin" çadırılık bir sürü hâlinde konuşlanmışlardır (4557).

¹⁶⁹ er-Rûmî, *Nuhbetü't-Tevârih*, s. 608.

Bize kılsun felek taḥsîn ü şâbâş

Nigîn-âsâ cihânı başına teng

İdüp anı kılalum vâlih ü deng

Zemîn kıandan ola evrâķ-ı gül-gün

Aķa Göksun'da yarın rûd-ı Ceyḫûn

Ki milk-i şehde ancak kıaldı ol ḫâr

Ķılalum ‘ askerin bî-cân anı zâr (4660-4666)

Halep'ten kutlu bir vakitte çıkıp otağların kurulması için hazır hâlde bekleyen ordu, vakayinamelerden anlaşıldığına göre nihayet 1608 yılının Nisan sonu veya Mayıs başında halk tarafından dua ve tebriklerle şehrin dışına doğru uğurlanır. Eyalet askerlerinin orduya dâhil olması için Halep yakınında bir ay kadar oyalanan Murad Paşa, hazırlıklar tamam olunca Maraş'a doğru hareket etmiştir. Maraş'a ulaştıktan sonra Bağdat'ta tehdit oluşturan Celâlî Taviil Ahmed'i ortadan kaldırmının yolunu arayan Murad Paşa, sadece belli birlikleri oraya göndermek niyetinde olduğu hâlde, kendisi gidecekmış gibi bir söylentinin yayılmasını sağlar (4935-4936). Murad Paşa'nın bizzat içinde yer almadığı bu harekete dair *Siyâveş-nâme*'de ayrıntı verilmeden, o bölgelerin de temizlendiği bilgisi verilmekle yetinilmiştir (4950).

Siyâveş-nâme'de anlatımına özel bir yer ayrılan bir başka husus da, daha önce Canpolatoğlu'yla beraber hareket eden Trablusşam Emîri Seyfoğlu Yusuf'un affedilmesi hakkındadır. Fürûğî onun hikâyesini en son kaldığı noktadan tekrar kış dönemine dönerek anlatmaya başlar. Buna göre, kışın yapılan bir dîvân toplantısında Seyfoğlu, Murad Paşa hakkında daha fazla bilgi sahibi oldukça ve Canpolatoğlu'nun akıbetini görünce serdarla sulh kararı aldığını açıklar ve yanındakilerden de destek görür. Baharla birlikte Murad Paşa'nın eşkiyayla savaşta destek olmaları için dört bir yana talimatlar göndermesi, Seyfoğlu için de bir fırsat olmuştur. Hemen oğluna emanet ettiği vergi gelirlerini ve komutasına verdiği “üç bin” askeri serdarın yanına gönderir. Ayrıca ona, Murad Paşa'ya dair övücü sözler ve mükerrer nasihatlerden sonra bir mektup teslim etmiş, kendi affı için onu aracı kılmıştır. Mektup eline ulaştığında Murad Paşa onu affeder. (4955-5143)

Murad Paşa'nın padişah adına sefer desteği istediği eyaletlerden biri de Mısır'dır. Mısır Valisi Mehmed Paşa bunun üzerine derhâl dîvân toplar ve o dîvândan ittifakla ve coşkuyla

Murad Paşa'ya destek kararı çıkar. Mehmed Paşa, Emîr Kansu idaresinde üç bin askerlik kuvveti sadrazamın ordusuna katılmak üzere gönderirken, yazdığı bir mektupla da Murad Paşa'ya Mısır'daki vaziyeti anlatır. Mısır'da henüz üç ayı bulan görevi boyunca gördüklerini yazarak, halkın serkeşliğe yatkın yapısı yüzünden sultanın emirlerine karşı lâkayt olduklarından, Canpolatoğlu'nun sözüne kulak verdiklerinden ve nice riyakâr hâllerinden bahisle dert yanar. (5214-5539) Ayrıca serdara bizzat duyduğu muhabbetlerini iletir. Serdar Murad Paşa da daha sonra ona benzer duygularla yüklü bir cevap göndermiştir. (5542-5557)

Osmanlı ordusunun Maraş yakınlarında konuşlandıkları yer, Göksun'daki dağın etekleridir. Aşılmaz tepeleri ve sarp kayalarıyla heybetli bir cüsseye sahip olan bu dağı, Fürûğî uzunca tasvir eder (5564-5593). Oraya varınca Murad Paşa yine ilk iş olarak komutanların yanı sıra yöreyi tanıyan kimselerle de istişarede bulunur. İçlerinden iki yaşlı köylü, dağın çok dar bir geçidi olduğu bilgisiyle beraber, Kalenderoğlu'nun "kırk bin" kadar eşkıya ile yakınlarda bulunduğunu Murad Paşa'ya bildirirler ve sonra da o geçidi tutmasını tavsiye ederler. Bu durum Murad Paşa'nın aklına yatınca Halil Ağa ile görüşüp, geçide yerleştirmeyi düşündüğü bin askerlik birliğin başında kendi seçeceği birini görevlendirmesini ister. O da Mehmed Kethüda'yı tayin eder. Bu hamleden sonra Murad Paşa'nın zafer konusundaki inancının arttığı görülmektedir:

Çü gördi ol ruḥ-ı ferhunde-ṭālî^ç
Ki baḥt burc-ı esedden oldı lâmi^ç

Muzaffer olduğunu kıldı iz^ç ān
Gül-i rüyî olup gül gibi ḥandān (5837-5838)

Öte yandan, Göksun Yaylası'na varmadan önceki gece boyunca Kalenderoğlu'nun da aklında hep o geçidi zaptetme fikri dolaşmıştır. Ancak bunun için geç kaldığını gördükten sonra, serdarın aksine onun kazanmakla ilgili bütün ümitleri kırılır (5883-5995).¹⁷⁰ Bunun ardından adamlarıyla meclis kurup bir çıkış yolu bulmaya çalışırlar. Üzerinde görüş birliğine vardıkları çözüm, Murad Paşa'ya bir mektup yazıp af diler gibi yapmaktır. Bu mektupla Kalenderoğlu, bütün seçenekleri ve dileklerini sıralar. Ya Acem mülkü sınırında bir yer bağışlanmasını ya da öylece bırakılıvermesini rica etmektedir. Zaten eşkıya reisliği gibi bir

¹⁷⁰ Eşkıya güruhuna ait öncü kuvvetleri iki gün boyunca geçidi ele geçirmeye çalışmışsa da başarılı olamamışlardır. Bkz. Vâsıtî, *Gazavât-ı Murâd Paşa*, ss. 78-79.

niyetinin eskiden beri olmadığını, asilerin onu öldürmek tehdidiyle başlarına geçirdiklerini söyler. (5999-6022) Ama illâ savaş yapılacaksa da, kendisinin Canpolatoğlu'na benzemediğini, neredeyse çocukluğundan beri cenklerin içinde olduğunu mağrurca ifadelerle öne sürer (6026-6048). Murad Paşa'nın bu pazarlık girişimine tepkisi açık ve sert olmuştur:

Eger 'avn-i cihānı var iden Hāḡ
Olursa işbu 'abde luḡfi muḡlaḡ

Olam bu pehn-i deḡtde ġayr-ı memnūn
Ki senden ḡancerūmle dōkmeyem ḡūn

Seni bī-ser ḡılup düzdānı bī-pāy
Virem naḡm-ı ecelden saña āvāy

Görinsūn saña rü 'yā milk-i Seyḡūn
Bu pehn-i deḡtde aḡsun rūd-veḡ ḡūn

Seni bī-cān idüp düzdānı bī-ser
Der ü deḡt 'askerūñle küḡte yek-ser

Ḳoyam serverlerūmle ḡancer-i tīz
Oluban ḡaylüñe ḡaḡḡāb-ı ḡūn-rīz

Nigīn-āsā ḡılup bu 'arsayı teng
Ḳılup çeḡm-i cihāna 'ālemi deng

Ḳılam yarın saña nev tīḡ-ı menḡūr
Olup ḡīr ü peleng sen baña çün kūr (6197-6204)

Degül biñ yüz biñ olsa düzd-i nā-dān
Bi-emr-i Hāḡ ḡamusın ḡāke yek-sān

Ḳılup yarın olam ceng içre pīrūz

Kalenderoğlu, Murad Paşa'yla savaş için hızla doğuya doğru hareket hâlindeyken, geçtiği diyarlardaki bütün Celâli reisleriyle birleşerek ilerlemiştir. Bunu, Osmanlı ordusuyla mücadele günü aldığı savaş düzeninden anlamaktayız. Kalenderoğlu'nun sağında, Cemşid, Söylemişoğlu, Ağaçdan Pîrî, Kürt Ali; solunda ise Kürt Hüseyin, Akbaba şâmî, Kara Said ve Canpolatoğlu'nun eski adamı Hasan saf tutmuştur (6474-6492). Serdar Murad Paşa ise Canpolatoğlu'na karşı uyguladığı yapı içinde başta Halil Ağa olmak üzere¹⁷¹, Halep Valisi Hasan Paşa, Malatya Valisi Karakaş Ahmed Paşa, Kırkkilise (Kırklareli) Valisi Murtaza Paşa ile sağlam bir düzen oluşturmuştur. Mısır ve Trablusşam birlikleri de savaş boyunca geçidi tutmuşlardır. (6567-6709) Bununla birlikte vuruşmalar belli zaman dilimlerinde öyle şiddetlenir ki, ellerindeki harp aletlerini düşürenler birbirine taşlarla karşılık verirler. Sanki cefa taşları gökten yıldız gibi savaş meydanına yağmaktadır:

Bu kâra irdi âhîr ' âķıbet ceng
Ėapup yirden dilîrân pâre-i seng

Atup haşma kılurlar seng-bârî
Olup bebr ü hijebr-i kühsârî

Velî düzd-i sitemkâr-ı pür-âzâr
Görürler mühre-i pür-zehr-i ğaddâr

Olur nâ-yâb şan tiryâk-i ekber
Dilîrân niçe urdı senge yek-ser

Ururlar birbirine seng-i hâre
Ki şan gerdün döker necm ü sitâre

Veyâ seng-i cefâ halk-ı cihâna

¹⁷¹ *Siyâveş-nâme*'de Halil Ağa için zikredilen en güzel nitelemelerden biri, "yâr-i ğâr-ı şîr-i ser-dâr" şeklindedir (5790).

Sabahla birlikte başlayan savaşın gidişi yaklaşık iki saat içinde az çok açıklık kazanmış, öğle saatlerinde ise Kalenderoğlu kaçış yolunu tutmanın hesaplarına başlamıştır. Askerlerin önemli bir kısmını dağdaki tepelerin ardına konumlandıran Murad Paşa, geri çekilme taktiği uygulatarak hem isyancıları ateşli silah ve topların menziline yaklaştırmış, hem de dağdan bir sel gibi asıl kuvvetlerin düşmanı kuşatmasını sağlamıştır¹⁷². Akşama iki saat kala kesin bir zafer elde edilir (6936).¹⁷³ Yanındaki bine yakın adamla kaçan Kalenderoğlu'nun peşine Seyfoğluzâde sevk olunur (6953). Kaçış sırasında asiler Kalenderoğlu'na öfkeyle sitem etmeye başlarlar. Gururu yüzünden o hâle düştüklerini söyleyip hattâ onu öldürme teşebbüsünde bulunurlar. (7075-7095)¹⁷⁴ Ama Kalenderoğlu yine hileli tavrırlarla onları teskin etmesini bilir ve kendini şöyle savunur:

Didi iy merd-i merdân-ı hünermend
Ben ölmekle sizi gerdün zafer-bend

Qılursa ' asker-i ser-dāra gālib
Helāl olsun oluñ bu kāra tālib

Velī iy merd-i merdân-ı dilirān
Hijebr-i cān-güdāz-ı nerre-şirān

Eger zaḥm-ı ciger-düz-ı sitemden
Ve ger nîk ü bedi naḡş-ı qademden

Baña ḥātır-şikest ü dil pür-āzār
Zaḥım-ḥorde qamu ez-tiğ-ı ser-dār

Diger-kār [u] diger-irād-ı aḥvāl

¹⁷² *Topçular Kâtibi Tarihi*, s. 528.

¹⁷³ Günü hakkında ihtilaflar bulunsa da, vakayinamelerde savaşın 1608 yılının Ağustos ayında gerçekleştiği ittifakla belirtilmektedir.

¹⁷⁴ Savaştan çok önce Murad Paşa ile çarpışma fikrine itiraz eden, koca Anadolu'da bir müddet yer değiştirerek ondan korunmayı salık veren Kara Said (Kâtib Çelebi, *Fezleke*, s. 544.), bu hesaplaşmanın başını çekmiş olabilir.

Peder māder püserle baht u iqbāl

Ben öz h̄iṣān u māl ü milk ü emlāk
Cüdā düşdüm ki bu gerdün-ı eflāk

Çamudan ayru düşdüm gonce-veş teng
Bu vādide olup peyk-i h̄ired leng

Henūzin cengde iy şirān-ı pür-süz
Yidüm pür-h̄ün sekiz zaḥm-ı ciger-düz

Velikin ğayret-i merdānı elden
Çomam ebrūya çine āhı dilden

Çılup şir ü dilirān ola pür-bīm
O ğamla çaddüm itmem hıttā-i cīm

Ki zīrā ‘ askerüñ ser-dārı ğamnāk
Olinca ‘ ayn-ı şirān ola nemnāk

Çılup merd-i dilirān bī-teb ü tāb
Olur sūzende cengde āteş ü āb

Didükde cümle dilden eyledi āh
Çılup tığ u teberden desti kütāh (7101-7114)

Bir biçimde kendisini kovalayanları da atlatmayı başaran Kalenderoğlu’nun peşine düşen birlikler geri dönünce, Murad Paşa Sivas’a hareket emrini verir (7172). Amacı, Tavail’in kardeşi Meymun üzerine yürümektir. Fakat o son gelişmelerden sonra korkuya kapılıp kaçmaya yeltenir. Bunu öğrenen Murad Paşa “üç bin” kadar askeri yanına alarak hızla takibe koyulur

(7329-7330)¹⁷⁵. Anbean yaklaşmakta olan Murad Paşa'dan haberdar olmayan asiler, kendilerini güven içinde hissettikleri bir sırada iki koldan baskına uğrarlar. Çarpışmalarla geçen belli bir süreden sonra güneş tepeye ulaştığında iki taraf da yorgun bir hâle düşmüştür. Ancak savaş devam eder ve bin kadar eşkıyanın ölümünden sonra kalan şakîler dağılıp yine kaçışmaya başlar. (7242-7297)

Bu tehdidi de bertaraf ettikten sonra ordugâha dönen Murad Paşa, üç günlük bir dinlenme ve hazırlığın ardından Payitaht'a doğru yola çıkar. Yine yol boyunca geçtikleri her yeri isyancı kalıntılarında ve başıbozuklardan temizleyerek ilerleyen Osmanlı ordusu, vakayiname kayıtlarına göre sefere çıkılan tarihten tam iki sene sonra Aralık 1608'de nihayet İstanbul'a erişir. Devlet erkânı ile bir insan ordusu tarafından sevinç ve dualarla karşılanan Murad Paşa'nın şehre dâhil oluşu, *Siyâveş-nâme*'deki birkaç beyitlik anlatımda ve Fürûğî'nin kendi dualarını da katmasıyla şöyle karşılık bulur:

Şanasın gökde mâhuñ girdin aḡter
Alup ser-dârı geldi mîr ü mihter

Gelüp devletle ol deryâ-yı kâmil
Buyurdı pâdişâh-ı şîr-i 'âdil

Ne deñlü var-ısa mîr ü vezîrân
'Asâkir mândegân-ı merd ü pîrân

Aña ikrâm için şîr-i cihân-bîn
Buyurdı kûy u berzen cümle tezyîn

Zemîn zîverden oldu âteş-efrûz
Ḳudûmından zamân resm-i nev-âmûz

Süm-i rahşına hep cümle cihân cân
Ḳılup güsterde ceyš-i nev^c -i insân

¹⁷⁵ Bu askerlerin iki bini süvari hâline getirilmiş tüfekli yeniçeri, kalanı da eyalet askerleridir. Bkz. Kâtib Çelebi, Fezleke, ss. 549-550.

Du‘ ā-yı Һayrın eyler her kes evrād
Şafā geldūñ tü iy şīr-i Һudā-dād

İlāhī tā ki bu Һarĥ-ı nūh eyvān
Döne zīnet anuñla bula dīvān

Şadefdür milk-i ‘ Oşmān ol dūr-i pāk
Murādı üzre devrin Һılsun eflāk

Aña her kim derūnī eylese kīn
Anı dünyā vü ‘ uĥbā eyle bī-dīn

Anı Һıl ‘ asker-i şāha ser-efrāz
Ola dāyim ‘ adū Һeşmine mümtāz

Anı baĥş eyleyüp İslām’a şāha
Anı şīrīn Һıl ol zıll-i İlāh’a

Elif-āsā ki oldur müstaĥīmi
Aña Һılma Һavāle her saĥīmi

Ol olsun dāyimā Һaşma mużaffer
Ola fermān-beri bu heft-kişver (7316-7329)

3. *Siyâveş-nâme*’de “İsyân” ve “Eşkiya” Kelimelerinin Semantik Çerçevesi

Osmanlı toplumunda en başından beri ayaklanmaya hazır topluluklar her zaman var olmuşsa da, birçok yönüyle bundan ayrı olarak 16. Yüzyıl’ın sonlarından 17. Yüzyıl’ın ortalarına değin uzanan süreç, o dönemde veya kısa zaman sonra yazılan “lâyiha” adlı raporlarda genel çapta bir “bozgunluk ve kargaşa” (=tegayyür ü fesâd) dönemi olarak

adlandırılmıştır¹⁷⁶. Bu sebeple, sözü edilen dönemde küçük ya da büyük bir kalkışma içine girenlerin bugün “Celâlî” diye anılmalarının yaygın olmasına aldanmamalı, o dönemde yaşananların daha önce de benzerleri görülen eşkıyalık faaliyetleriyle her bakımdan aynı olduğu zannına düşülmemelidir. Soyguncu çetelerinin artık bir eşkıya ordusuna evrilmiş olması¹⁷⁷, devlet merkezinin karşısındaki kütlenin yalnızca nicelik bakımından bile ne denli dönüşmüş olduğunu anlatır.

Özellikle 1590’ların sonlarından başlayıp Kalenderoğlu Mehmet isyanının bastırılmasıyla son bulan yaklaşık on yıllık zaman aralığını, isyanın ötesinde bir tür iç kavga olarak değerlendirip adına “Büyük Celâlî Kavgası” diyen görüş sahipleri de vardır¹⁷⁸. Gelinen son nokta itibarıyla bu kavganın tarafları ise, merkezî yönetim ile o yönetimin bir unsuru olma hakkının ihlâl edildiğini düşünen, ya da çok az örnekte olduğu üzere, Osmanlı mülkünden bir bölümünü devletten koparma niyeti taşıyanlardı¹⁷⁹. Bu niyetini o ya da bu biçimde ileri sürmüş iki asi, Canpolatoğlu Ali Bey ile Kalenderoğlu Mehmet Bey, tam da *Siyâveş-nâme*’de Kuyucu Murad Paşa’nın muhatapları olarak hikâyesi işlenen isimlerdir ve Murad Paşa’dan sonraki ana kahramanlardır.

Özellikle bu iki eşkıya başının sürüklediği büyük isyan dalgasının ortaya çıkışına dair eski ve yeni kaynaklar birçok sebep gösterirler. Özetle, tımar sistemindeki değişiklikler, merkezdeki ve taşradaki yöneticilerin yetersizlikleri, Avrupa’da yaşanan fiyat devrimi, nüfustaki artış ve doğa koşulları gibi üst başlıklardan söz edilebilir¹⁸⁰. *Siyâveş-nâme*’de ise bir

¹⁷⁶ İnalçık, *Devlet-i Aliyye-II*, ss. 6-8.

¹⁷⁷ Bu tanımlama için bkz. Suraiya Faroqhi, *Devletle Başa Çıkmak*, çev. Hamide Koyukan Bejsovec, İstanbul: Alfa Yayınları, 2016, s. 132.

¹⁷⁸ Mustafa Akdağ, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası/Celâlî İsyânları*, Ankara: Barış Kitap Basım Yayın, 1999, s. 17.

¹⁷⁹ Mücteba İlgürel, “Celâlî İsyânları”, *DİA*, C. VII, İstanbul, 1993, s. 255.

¹⁸⁰ William J. Griswold, *Anadolu’da Büyük İsyân*, çev. Ülkün Tansel, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2011, s. 9. Ayrıca konuyu iklim değişiminin etkisi özelinde ve dünyanın başka bölgelerindeki benzer durumlarla karşılaştırarak ele alan ayrıntılı bir çalışma için bkz. Sam White, *Osmanlıda İsyân İklimi/Erken Modern Dönemde Celâlî İsyânları*, çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul: Alfa Yayınları, 2013. Bu eserde ele alınan ekolojik konulardan biri olan şiddetli soğuklarla ilgili *Siyâveş-nâme*’de ayrı bir bölüm bulunur (95b). Eserde geçen bir beyitte, ata binmeyi güçleştirecek sertlikte ve yoğunlukta bir kışa işaret vardır:

Zemistân idi bu ‘âlem olup serd

Degüldi raḥşa qâbil binmege merd (4507)

iki değini dışında özel olarak isyanın sebepleri üzerine bir değerlendirmeye tanık olmayız. Fűrũđi'nin isyancıları tasvir ederken söylediği beyitlerden birinde,

Cem^ç olmuş şad-şıfat heftād millet

Bulup ^ç iřyānına her kes bir ^ç illet (1485)

deyişine bakılacak olursa, olan bitenin sebepleri konusunda, şairin de eseri yazma sebebi olan genel bakışını yansıtıcı iki ima üzerinde durulabilir. Bunlardan biri bu beyitteki “bulup” kelimesi içinden yüz gösterir, diğer de “ herkes bir illet” sözü içinden. İlkinden hareketle şu söylenebilir ki, isyan vadisine sapmak için ortada geçerli ve anlaşılır bir sebep yoktur; asiler kendilerince bahaneler bulmuşlar, yani bir anlamda uydurmuşlardır. Diğerinden sızan anlama göre ise, ortada böylesi bir isyana kalkışmayı gerektirecek belirgin bir sorun olmadığı için, isyancıların ortak bir başkaldırma gerekçesi de bulunmamaktadır. Herkes başka bir dayanakla yaptığını haklı ve anlamlı gösterme eğilimindedir. Bunun yanı sıra, zaten isyancı gürhunun ortak bir soruna dayalı olarak serkeşlik etme ihtimali zayıftır. İlk mısradaki geçtiği şekliyle, yüz sıfatlı yetmiş millete mensup bu şakiler, aralarında herhangi bir amaç birliği bulunmayan, sadece çapulculukta buluşabilen, kalpleri dağınık ve nesepleri belirsiz topluluklardır.

Bunun yanı sıra, Canpolatoğlu dilinden aktarılan bazı sözlerde de, devlete karşı hak iddiası ile ortaya çıkılmasına yol açan durumların isyancı gözüyle dile getirildiğini görürüz. Burada adaletin yüzünü göstermez olduğu, ahitlerin yöneticiler tarafından gevşetildiği, padişah sözünün ağırlığını kaybettiği, eski olgun vezirlerin kaybolup devlet adamları arasında çıkar kavgalarının baş gösterdiği, büyüklerin makamına küçüklerin oturmasıyla ehliyet ve liyakatin ortadan kalktığı, yakınlık ve sevginin de artık aradan çekildiğinden söz edilir ve böylece karışıklıkların devlet düzenindeki bazı aksamalara bağlı sebeplerden kaynaklandığına değinilir (1937-1952).

Bütün olup bitenlerin *Siyāveř-nāme*'de ne tür adlandırmalarla karşılık bulduğuna bakılacak olursa, belli başlı kelimelerin öne çıktığı görülür. Bu olaylarla ilgili olarak on iki kez *fitne/fiten*, on dört kez *fesād/ifsād/fāsīd*, yedi kez *tuđyān* ve altmış üç kez *isyān/āsī* kelimeleri kullanılır. Doğrudan “Celālī” sözüne hiç başvurulmamıştır. Dikkat çekici olan, Osmanlı coğrafyasında uç veren bu kargaşanın, bütün dünya yüzüne doğru genişletilerek değerlendirilmesidir. Bu elbette bir yönüyle şairin, anlatisında olayların büyüklüğünü ve durumun etkisini hissettirmek amacıyla yöneldiği bir mübalağadır. Ancak bir yönden de Osmanlıyı bütün dünyanın merkezinde ve hākimi telakki etmenin dışa vurumudur. şair, sitem (=zulüm) ve eşkıyanın bütün dünya yüzünü tuttuğunu söyler:

Huşûşâ eşkıyâ dutdı cihānı
‘ Adālet oldı ‘ ālemden nihānī (227)

Ne pā serden bilindi pā ne serden
Sitem dutdı cihānı baħr ü berden (5451)

Benzetme aracı kılınmış kavramlardan ise *zâğ* (karga), *mâr* (yılan), *rûbeh/rûbâh* (tilki), *hûk/hunzîr* (domuz), *dîv* (şeytan) gibi varlıklarla birlikte en sık tercih edilen benzetme unsuru *hâr*, yani dikendir. Eşkıyanın ortaya çıkması ile gül bahçesinde dikenin bitmesi arasında ilişki kurulmakla, iki nokta dolaylı olarak vurgulanmış olur: Her şeyden önce Osmanlı mülkü bir gül bahçesidir; mutluluk yurdudur. Dikenlerin varlığı bunu değiştiremez. Öte yandan, eserde de çok kez dillendirildiği gibi, felek sürekli aynı karar üzere dönmez. Gece ile gündüz, cemel ile celâl iç içedir. Eşkıya yaralayıcı bir dikendir belki, ama onu budayıp gül bahçesini dikenden temizleyecek yüce devletlilerin şanının yürümesi için, şairin gözünde dikenin de bir işlevi vardır.

İsyana ve asilere ilişkin genel durum ve yaklaşımlarla birlikte, *Siyâveş-nâme*'nin eksene aldığı tipler Canpolatoğlu Ali Bey ile Kalenderoğlu Mehmet'tir. Eserde resmedilen kişilikleriyle bu iki eşkıya tipi çok sayıda ortak özellikle sunulurken, yalnızca biri için anılmış az sayıdaki farklı yönler de işaret edildiği belirtilmelidir. Ortak yönlerinden bir bölümü *Fürûğî*'nin çizdiği mutlak olumsuzluklar dairesi içinde görünürken, başka birtakım özellikleri ise gerek şairin gerekse kendilerinin dilinden açığa çıkan ve doğrudan kötülenemeyecek kişilik özellikleri ya da uygulamalarıdır.

Öncelikle, isyancılar için kullanılan birçok sıfat, tabii ki en başta ve en fazla onların önderi konumundaki iki asi için geçerlidir. Bu sıfatlar onların nasıl da yok edilmesi gereken birer kötülük yuvası olduklarını açıkça gösterir ve güçlü bir biçimde hissettirir. Bunlar da genel olarak şu özellikleri öne çıkarır niteliktedir: dini bozuk (bed-dîn), inancı sapkın (bed-kîş), fikri yamuk (bed-endîş), başıbozuk (ser-keş), usûlbilmez (bed-âyîn), utanmaz (bî-edeb), namussuz (bî-âr), suratsız (türş-rû), hırsız (düzd), soysuz (nâ-cins), kan dökücü (hûn-rîz), bencil (hod-bîn, hod-rây)... Hattâ *Fürûğî* onları ne milletten oldukları belli olmayan bir köksüzler güruhu olarak dahi tarif eder:

Cem‘ olmuş şad-şıfat heftād millet
Bulup ‘ işyānına her kes bir ‘ illet (1485)

Ne millet kimse bilmez cümle bed-kîş
Denî cümle erâzil hep bed-endîş (1487)

Yukarıda sıralanan özellikler, durum ve olaylarla ilgili olsun olmasın, şairin isyancılara yakıştırdığı genel yaftalardır. Bir de olayların akışı sırasında sergiledikleri çeşitli davranışlardan hareketle, Canpolatoğlu ve Kalenderoğlu'nda görülen başka ortak özellikler de belirlemek mümkündür. Bunlardan biri, onların hilekâr bir tabiata sahip olmalarıdır. Örneğin Canpolatoğlu'nun, Murad Paşa ile karşılaşmadan önce aklında olan, kendi adamlarının son durumlarına bakıp gerekirse paşanın önüne elindeki hazineleri sermek, böylece sözde onun gözünü döndürmek ve onu barış yapma düşüncesine itmektir:

Ve gernî yok ' asâkir tâb u tākāt
Getürmez ceng-i haşma pes liyākāt

Müdārā cānibinden eyleyüp kār
Miyān teng-bend idüp pīrān-ı hüş-yār

Dökelüm sīm ü zer gevher firāvān
Bu rāy-ıla kılalum kār-ı dermān

Bu rīvi eyleyüp ol āteş-i tīz
Diger haşma ola şemşīr-i hūn-rīz

Ne deñlü olsa ser-keş şīr-i ser-dār
Hızîne görse eyler şulha ibrār (1355-1359)

Benzer bir hileyi Kalenderoğlu da aklından geçirir. Göksun Yaylası'na doğru gelirken oradaki dar geçidi Murad Paşa'nın ondan önce zaptettiğini anlayınca, çözüm olarak serdara hile dolu bir mektup göndermeyi ve şimdilik ondan eman dileyerek barışa ikna etmeyi, biraz zaman kazandıktan sonra da tekrar toparlanma yoluna gitmeyi düşünür. Savaşa mecbur kalınca da, cenk başladıktan sonra işler dilediği gibi gitmezse, birçok değerli varlıkları savaş meydanında bırakıp böylece askerın artlarına düşmesini engellemeyi hesaplar:

Kılup şāyed ki ol hīleyle bir rāh

Bulup cengden yed-i ser-dârı kütâh (5938)

Yaza bir nâme-i pür-mekr ü nîreng
Kelâm-ı şulh-ı luţf u âteş-i ceng (5966)

Ṭama‘ -ı hām olur bunlara ğālib
Ġanîmet semtine hep cümle t̄alib (6309)

İki eşkıya başı için eserde sözü geçen kötü hasletlerden bir başkası da, onların içine düştükleri korkuyu açığa vurmamaya çalışan riyakârca tutumlarıdır. İkisi de aslında karşı karşıya kaldıkları gücü ve serdarın tavrını görünce büyük kaygıya kapılmışlardır. Aşağıda yer alan ilk bölükteki beyitlerde, Canpolatoğlu’nun Kuyucu Murad Paşa’dan gelen mektuptaki hiddet ve kararlılığı görünce düştüğü durum; öbür beyitlerde de Kalenderoğlu’nun, geçidin kapatıldığını anlayınca yaşadığı duygular anlatılmaktadır:

Derūnı ʔaşa döndi rüyı nāra
Aña nisbet nermdür seng-i hāre
Nihān kıldı bu derdi dilde der-hāl
Bilindi nāmede hep cümle aḥvāl
Ḳomadı ğayret-i cehli elinden
O bedkār eyle ayrıldı ilinden (1877-1879)

Derūnı oldı ol dem seng-i hāre
Ruḥı âteş olup eyler nezāre
Egerçi âteş oldı yandı cānı
Yine ğayret idüp kıldı nihānī (5895-5896)

Siyâveş-nâme’nin çeşitli bölümlerinde isyancı toplulukların sahip olduğu değerli eşya ve hazinelerle, mağlup ettikleri devlet güçlerinden yağmaladıkları savaş araçlarının¹⁸¹ ayrıntılı bir biçimde anlatıldığını görürüz (Ör. 2023-2058). Halkın türlü yoksunluklarla baş etmek zorunda olduğu bir dönemde, eşkıyanın elindeki bu servetten anlaşılan, onların çoğunlukla

¹⁸¹ Bu savaş teçhizatı içinde 20 parça top olduğunu belirten kaynaklar da vardır. Bkz. Griswold, a.g.e, s. 226.

köylünün ve bazen de şehir ahalesinin mallarını sürekli gaspettikleridir. Bu da asilerin zulüm ve haksızlık konusunda ne denli ileri gittiklerine ilişkin fikir yürütme imkânı verir ve onların koşulsuz biçimde kötü olarak nitelenen yönlerinden birini belirtir.

Fürûğî'nin iki eşkıya başı hakkında dile getirdiği durumlardan biri de, yine onların kişiliklerinde yer alan olumsuz bir yöndür: Gurur.¹⁸² Şaire göre bu hâl onların gözünü kör etmiş, gerçeklerle yüzleşmelerini her zaman engellemiştir. Zaten gururun insanı içine sürüklediği durum da bir çeşit sarhoşluk sayılabileceğinden, bunları Fürûğî çoğunlukla birlikte değerlendirir:

Şaçup her sūya āteş mest ü mağrūr
Hidāyetden berī bahtdan daḥi dūr (2852)

Ayrıca şairin bazı söylediklerinden anlaşılacağı üzere, sahip oldukları bu gururun sağlam bir dayanağı, anlaşılabilir bir bahanesi de yoktur; düpedüz deneyimsizlikten, feleğin sillesini yememiş olmaktan ileri gelir:

Ġurūr ile Őu deñlü eyledi lāf
Ḥam oldu rīv-i rengde kulle-i Ḳāf
Daḥi mağrūr idi görmüş degül kār
Derūnın yakmamışdı çarḥ-ı ğaddār (2015-2016)

Canpolatoğlu ile Kalenderzade, sahip oldukları gururla da ilgili olarak, kendilerinin farklı olduğunu, başka eşkıyalarla karıştırılmamaları gerektiğini, serdara tehdit yollu söylerler. Canpolatoğlu bunu söylerken zaten kendini bir eşkıya olarak değil, cedlerinden ve onların devlete hizmetlerinden bahisle, ulu bir soyun devamı olarak telakki etmektedir:

Bi-ḥamdi'llāh benüm aşlumda şad bār
Tecessūs olsa var sālār u ser-dār

Ḥaseb vālā neseb ḥan ibn ḥanam

¹⁸² Bunu vurgulayan başka bir tarihî kaynak için bkz. Abdurrahman Sağırlı, *Mehmed bin Mehmed er-Rûmî (Edirneli)'nin Nuhbetü't-Tevârih ve'l-Ahbâr'ı ve Târîh-i Âl-i Osmân'ı (Metinleri, Tahlilleri)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2000, s. 601: "Gurūr ve enâniyyet ile bađy u isyânını ilân...".

Bu gün zu' mumca hod şahib-zamānam (1966-1967)

Kalenderoğlu ise savaş öncesi Murad Paşa'ya yazdığı mektupta, eğer kendisiyle savaş kararı alırsa, Canpolatoğlu ile yaşananlardan çok farklı bir durum ortaya çıkacağını, onun gibi ağzı süt kokan bir acemi ve akli bir karış havada olmadığını, yedi yaşından şu an bulunduğu otuz altı yaşına gelene kadar kahramanca cenkler ettiğini; serdar değil, felek bile karşısına çıksa bir adım geri atmayacağını belirtir:

O bir mağrūr idi nā-kār-dīde
Süd ağzında қоhardı nā-resīde

Umūr-ı ' ömrini ceyb-i pederde
Geçürmiş görmemişdi germ ü serde

Cihānda қanda gördi rezm ü perhāş
Ki pister hāki kıldı yaşduğı taş

Huşūşā aşl-ı Kürd mağrūr-ı bī- 'ār
O gūne ādemüñ cengi degül kār

Veli ben sāl-i hef[t]den tā bu āna
Gelince rāhı kesdüm қahramāne

İrişdi ' ömr-i mer'ī sī vü şeş sāl
Қamu cengde geçer görmez diger-hāl

Baņa ceng ü cedel bāzī-yi devrān
Eger yārī olursa қarh-ı gerdān

Yimem pervā cihān olursa ser-dār
Meger baht-ı murādum қarh-ı gaddār (6030-6037)

Bu sayılanların yanı sıra, bizzat değil belki ama niyet ve amaçları bakımından ya da sadece öznesi eşkıya olduğu için olumsuzluk içerdiği kabul edilebilen, bazıları için de olumlu

ya da olumsuz denmeye gerek duyulmayabilecek kimi ortak yönler de göze çarpar. Her şeyden önce dikkati çeken, bu iki asinin de ciddi bir psikolojik ikilem içinde bulunmalarındır. Örneğin defalarca Murad Paşa'yı haklama konusunda korkusuzca ve kararlı bir tutum içinde görünen Canpolatoğlu, Murad Paşa'ya dair aşağıdaki sözlerinde neredeyse ona karşı zafer kazanmanın imkânsızlığını ima eden ifadeler kullanmaktadır:

Bu gün vaşfında zihnümdür benüm lâl
Bu çok nām ehlin eyler hāke pā-māl

Mehīb-i çeşm-i pür-çininde cān bīm
Olup kıddüm dü-tā mānende-i cīm

Bunı kıldı derūnum naşş-ı iz' ān
Sözi söz rāyı rāy u emri fermān

Gezend irgürmez aña rāy u tedbīr
Hudā kılmış muvāfık aña taqdīr (1453-1456)

Nitekim Kalenderzade de bütün gurur ve güveniyle birlikte, bir yandan Allah'ın nusretini bekleyip bütün cihanı karşısına almaktan çekinmeyeceğini söylerken, zaman zaman da feleğin mutlaka bir gün kendisinden öcünü alacağını, akıttıkları bunca kanın hesabını ondan soracağını kendi kendine dillendirebilmektedir:

Bilürdi ol bed-endiş-i bed-āyīn
Cihān ebrūların kılsa gerek çīn

Bilür kim yirde qalmaz hūn-ı insān
Bu deñlü cevri nā-ħaķ dökilen qan

Sipihri-i kīnever andan daħi kīn
Diler almak idüp ebrūların çīn

Bilür ol nā-ħalef āħir ki bu kār
Mükāfātın ider gerdūn-ı ğaddār

Nişib ile firâzı eyledi yâd

Alur çün virdügin bu miḥnet-âbâd (4478-4482)

Bir kaynakta her ne kadar Canpolatoğlu'nun savaş öncesi askerlerini vazgeçirmeye çalıştığı, onlarınsa küfür ve hakaretlerle onu çadırına döndürdükleri rivayet edilirse de¹⁸³, *Siyâveş-nâme*'deki hikâye boyunca görülen şudur ki, sekbanlar başlarındaki asiye son derece bağlıdırlar. Gerek Canpolatoğlu gerekse Kalenderoğlu'nun adamlarına ait aşağıdaki söz ve tutumlar, bu bağlılığın derecesi hakkında açık bir fikir verebilir:

Öñüñde virelüm hep cümlemüz baş

Bize kılsun felek taḥsîn ü şâbâş (1310)

Yoluñdan dönmezüz gerdün zirih-püş

Olup ger üstüñe kılsa ğurenbüş (4537)

Siyâveş-nâme'de açıkça görülmektedir ki, her iki eşkıya da alacakları bütün kararlarda, tıpkı Kuyucu Murad Paşa'nın yaptığı gibi istişare ilkesinden hiç ödün vermezler. Çoğu zaman da ne yapmaları gerektiğine adamlarının tutum ve görüşlerine göre karar verirler. Hattâ eserde, Canpolatoğlu'nun yanında bulunan bir bilgenin zikri geçer. Çokça kitaplar okumuş bu adamın, kararların uygulanması için en uygun günü ve ânı, yani eşref-i saati keşfedebilme gibi bir özelliğinden de söz edilir:

Var imiş bir ḥakīm-i feylesüfi

Oğurmuş muttaşıl naḡş-ı ulûfi

Bilürmiş sâ'at-i ferḥunde-iḡbâl

Güdermiş aḡter-i eşrefde ḥoş-ḡâl (1653-1654)

İstişare deyince akla gelebilecek diğeri bir konu da rüyadır. *Siyâveş-nâme*'de Kuyucu Murad'ın ve padişahın gördüğü rüyalar aktarıldığı gibi, Canpolatoğlu'nun da bir rüyası konu

¹⁸³ Bilgiyi aktaran Kâtib Çelebi'dir. Bkz. Zeynep Aycibin, *Fezleke*, s. 554-555.

edilir. Bu rüyada kendisine saldıran bir aslandan ve elbisesinin o aslan tarafından yırtılışından söz edilir. Canpolatoğlu'nun kendi ağzından rüyası şöyledir:

O şeb niyyet idüp bu hasb-i hâli
Bunuñ kârında fikr itdüm me' âli

' Ayân olsun baña bu kâr-ı müşkil
Muzaffer mi baña ser-dâr-ı ' âdil

Hemân dem oldı müjgânum hem-âgüş
Cihânı dutdı ol dem bir ğurenbüş

Nażar kıldum o dem bir şîr-i ğurrân
Atıldı üstüme benden ala cân

Ser-â-ser câmemi ol şîr idüp çāk
Rehâ buldum elinden anda bî-bāk

Egerçi kıldı câmem cümle pāre
Velikin cismüme urmadı yara

Bu bîm ile uyandum anda der-hâl
Beyân itdüm budur kim mâ hüve'l-hâl (1579-1585)

Daha da ötesi, eserdeki en ilgi çekici ayrıntılardan biri de eşkıyanın Kuyucu Murad'a gönderdikleri cevabi mektuplardır. İstisnasız hem bu mektuplardaki dile yansıyan kaderle ilgili güven ve inanç (1666-1669), hem de mektupların her hâlükârda Cenâb-ı Hakk'ı tesbih eden ve Hz. Peygamber'i medheden sözlerle başlaması, resmedilen "asi" tipinin anılmaya değer birtakım yönlerini ortaya koyar. Aşağıdaki dizeler, bu mektupların Canpolatoğlu'na ait *Siyâveş-nâme*'deki bir örneğindedir:

O'dur bir kaçreden var iden insân
Kemâl-i kudretinden kaçbî idüp cân

Viren Ol'dur cihāna reng ü bŷy
Sepīd iden O'dur her tīre mŷy

Zebŷn eyler Ol ecderrhāyī mŷra
Hudāvend Ol durur vaḥṣ u tŷyŷra

Anuñ fermānı ile nīk eger bed
Anuñ iḥsānidur maḥbŷl eger red

Çŷn itmez taṣra iṣ ḥŷkminden insān
Anuñ emri durur ḥŷkm ŷ ger iḥsān

Felek emrinden itmez devr-i bīrŷn
Anuñ fermān-beridŷr dŷn-ile gŷn

Aña noḥṣān iriṣmez cŷmle insān
Rŷcŷ' idŷp ḳamusı ḳılsa ' iṣyān

Zevāl irmez kŷfŷrden milkine hīç
Cihān ḥalkı olursa kŷfr-ile pīç (1897-1904)

Bŷtŷn bu ortak ŷzelliklerin yanı sıra, eṣkīyalardan yalnızca birine ŷzgŷ durumlardan veya tanımlardan da sŷz edilebilir. Buna gŷre, CanpolatoḒlu kendi ayrıcalıḒını nesep iddiası ekseninde belirgin kılmaya çalıṣırken (1967), KalenderoḒlu ise kendi farkını savaṣçılıḒında ve tecrŷbesinde bulur (6034-6037). Ayrıca, CanpolatoḒlu'nun baḒımsızlık iddiası¹⁸⁴, sahip olduḒu mŷhŷr, sikke ve uygulattıḒı hutbe ile somutlaṣır (1101, 2017). KalenderoḒlu ise bu tŷr alāmetler edinmemiṣtir; ancak onun için kullanılan bazı ifadeler de ŷbŷrŷ için kullanılmaz. Bunlardan biri, kendisinin asiler içinde en belālısı olduḒu ifadesi (4391-4393), diḒeri de “rāfızī” sıfatıdır (6757).

¹⁸⁴ Mehmet Ōz, *Kanun-ı Kadim'in Peṣinde/ Osmanlıda Çŷzŷlme ve Gelenekçi Yorumcuları*, İstanbul: Dergāh Yayınları, 2017, s. 128.

Bütün bu öne çıkan noktalardan hareketle söylenebilir ki, eserdeki isyancılar tipten çok birer karakter olarak inşa edilmektedirler. Şair bir yandan onların kötülüğünü tüm boyutlarıyla ortaya koyarken, bir yandan da basitçe ezilip geçilecek birer figür olarak göstermekten sakınan bir tutum içinde olduğunu hissettirir. Bununla ilgili iki nokta üzerinden değerlendirme yürütmek mümkündür:

Öncelikle tarihî ortam ve devletin eşkıyalarla ilişkileri kuşatıcı bir bakışla ele alınırsa, dün gazânın muhatabı olan o asiler, sonra affa erişip devlet görevi üstlenmeye devam edebilmişlerdir. Onlar isyan ettiklerinde de düzenin tamamen dışında kalmış sayılmamaktaydılar. Çünkü bu devlet işleyiş yapısı itibarıyla, Hegel'in özerk ve kendi içinde tam uyumlu bir organizma olarak nitelediği ideal devlet anlayışına göre değerlendirilemez¹⁸⁵. Buradan hareket edilmesi durumunda, mesele hiçbir zaman merkezîleşme direncinin gölgesinde ele alınmaktan kurtarılamaz¹⁸⁶. Hattâ modern bir deyişle, Osmanlı için “ötekiler” icat etmek bile kaçınılmaz olur¹⁸⁷. Özellikle devlete isyan eden alt yönetici zümreler, her zaman bilfiil değilse bile bilkuvve devletin bir parçasıdır. Merkezin yaklaşımı mümkün olduğunca onların düzene yeniden uyarlanması yönünde olmaktadır. Hattâ mücadelenin sürdüğü sırada dahi asilikten pişman olup devlete destek vermeye başlayan Seyfoğlu, *Siyâveş-nâme*'deki anlatım içinde de çarpıcı bir örnektir. Bu durumda, onların yarınki konumunu öngörmeden yerden yere vurmak ve hiçbir açık kapı bırakmamak, bilhassa şair dikkatiyle düşülecek bir hata değildir. Bunu *Siyâveş-nâme*'de belki de en belîğ biçimde ifade eden söz, Murad Paşa tarafından Canpolatoğlu'nu teslim olmaya davet için yazılan mektuptaki, Sultan I. Ahmed'in deryaya, Canpolatoğlu'nun da ondan ayrı kalmış bir balığa benzetildiği şu beyit olsa gerektir:

Ki deryâ añla bil sen kıadr-i şâhı

Sen andan ayru düşmiş hem-çü mâhî (1280)

¹⁸⁵ Gabriel Piterberg, “Abaza Mehmet Paşa'nın Ayaklanması: On Yedinci Yüzyılda Tarihçilik ve Osmanlı Devleti”, *Osmanlı İmparatorluğunda İsyân ve Ayaklanma*, ed. Jane Hathaway, çev. Deniz Berktaş, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2010, s. 40.

¹⁸⁶ Celâli İsyânlarının böyle bir açıdan okunmasıyla ilgili bkz. Karen Barkey, *Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezîleşmesi*, çev. Zeynep Altok, Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016.

¹⁸⁷ Asilerden ayrı olarak bile olsa, son asırlarda üretilmiş “öteki” kavramını tarihî bir devreyle ilgili, hele Osmanlı çevresinde kullanmak, pek de bağdaşır bir tutum olmasa gerek. Bunun bir yansımasını, eserin İngilizce aslını görmemekle birlikte belki de sadece çeviride gördüğümüz bir örneğini irdelemek için bkz. Kaya Şahin, *Kanuni Devrinde İmparatorluk ve İktidar*, çev. Ahmet Tunç Şen, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013, ss. 215-239.

İkinci olarak, anlatılan olayların ve kişilerin, anlatıcının durduğu yerle ilgisi¹⁸⁸ ve klasik devir Osmanlı tarih yazıcılığında her zaman doğrudan iktidarın olmasa bile yerleşik söylemin ve yasaların ihtiyacına cevap verme güdüsü¹⁸⁹ göz ardı edilemezse de, edebî bir kahramanlık anlatısı açısından zaferin büyüklüğünü perçinleyen ve kahramanı yücelten en temel etkenlerden biri, düşmanın çetinliği ve amansızlığıdır. Zira ona üstün gelmenin büyük bir iş olabilmesi ancak buna bağlıdır. *Siyâveş-nâme*'deki hikâyede de eşkıyanın bütün aşağılanan yönleri, onların amacındaki bozukluktan doğar. Yoksa nice yıllardır üstlerine gelen devlet güçleri karşısında kolayca silinip gitmemişlerdir. Buradaki bütün güç ve meziyet, onları ilzam eden kahramanda aranmalıdır. *Fürûğî*'nin diliyle ve durumu özetleyen biçimiyle, düşman aslında bir aslan, ama onu fareye çeviren bir kahraman var:

Şeb ü rûz eyleyen şemşiri âgûş
‘Adû şîr olsa cengde eyleyen mûş (5226)

4. *Siyâveş-nâme*'de Dinî İçerik

a. İnançla İlgili Kavramlar

(1) Allah (cc)

Mesnevilerde gelenekleşmiş düzene uygun bir biçimde, *Siyâveş-nâme*'nin girişinde de tevhîd ve münâcât bulunur. Ayrıca, eserde anlatılan hikâyedeki tarafların birbirine yazdığı mektuplarda da mutlaka tevhîd ve münâcât niteliği taşıyan bölümlere rastlarız. Yine çeşitli durumlarda hikâyedeki kahramanların Allah'a yakarıшта bulunurken dillerinden dökülen ifadeler, Allah'ın isim ve sıfatlarıyla bezenmiş bir yapı içindedir. Eserde birçok olumsuz niteliklemeyle ve bozuk inanç sahibi olarak anılan eşkıya başlarından biri olan Kalenderoğlu'nun, Kuyucu Murad Paşa'ya yazdığı mektubun başında apaçık bir tevhîd özelliği gösteren şu beyitler bulunur:

Ser-i nâme be-nâm-ı in Şehinşâh
Ki Ol'dur nîk ü bedden cümle âgâh

¹⁸⁸ Bu konuda karşılaştırmalı bir değerlendirme için bkz. Gabriel Piterberg, *Bir Osmanlı Trajedisi Tarih yazımının Tarihle Oyunu*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017.

¹⁸⁹ İlber Ortaylı, *Tarih Yazıcılık Üzerine*, Ankara: Cedit Neşriyat, 2011, s. 81.

Penāh-ı ‘ālem ü ‘ālem-penāhī
Çamu hep ‘ālemüñ Ol’dur İlāh’ı

Göz açınca kıllur biñ ‘ālemi var
Niçe biñ kudretini eyler izhār

Yoğ eyler biñ cihānı bir dem ü ān
Aña hep āşikāre sırr-ı pinhān

Ne varından cihānuñ Aña ad var
Ne yoğ olsa olur noqşān-ı ezkā

Viren Ol’dur çamuya reng ü būyı
Çılan Ol’dur keremden nık hūyı

O’dur var eyleyen berg ü gül ü hār
Güli çün nev-şüküfte bülbülin zār

Münezzehdür şifāt-ı külli şey’den
O var itdi ma‘ānī nuq-ı haydan

Çamu maḥlūqına luḥf issi Dādār
O’dur Dārā-yı devlet her ne ki var

Ne maḥbūlinden ister behre ḫā’at
Ne merdū[dı]ndan i‘rāz istiḫā’at

Yaradılmış duta rāhında ‘iṣyān
O “ḫarf-i kün”den itdi ādem ü cān

Kemāline irişmez zerre noqşān

O'dur Kâdir O'dur Kayyûm u Rahmân

Daği peygâm-berîne şad hezârân

Dürüd u hamd u eltfâf-ı firāvân (5973-5985)

Bütün bu bölümlerde ve zaman zaman da hikâyenin dağınık yerlerinde tek ya da birkaç beyitle Allah'ın birçok isim ve sıfatları zikredilir. İsm-i hâs olarak *Allah* isminin doğrudan kullanıldığı beyitler (103, 2014, 5416, 5462) ile birlikte¹⁹⁰, çoğu Farsça olan başka zat isimlerinin ve Esmâ-i Hüsnâ'dan çeşitli isimlerin geçtiği beyitler de vardır. Eserde Cenab-ı Hak için kullanılan isimler ve sıfatlar şunlardır: *Âdil, Bâkî, Dâdâr, Dârâ, Dâver, Ebed, Ehad, Evvel, Ezel, Fâil-i Muhtâr, Feyyâz-ı Mutlak, Gaffâr, Ganiyy, Hakk, Hâlık, Hallâk, Hudâ, Hudâvend, İlâh, Kâdir, Kahhâr, Kâhir, Kayyûm, Ma'bûd, Pâdişâh, Penâh-ı âlem, Rabb, Rahmân, Settâr, Sipeh-dâr, Sultân, Şâh/Şeh, Şehinşâh, Zât-ı pâk.*

Bunun dışında, lafzen geçmeyen ama çeşitli anlam vurgularıyla işaret edilen başka isimlerden de söz edilebilir. Örneğin onun her şeyden münezzehtir olduğunu bildiren ifadeler *Subhân* ismini çağrıştırmaktadır:

Münezzehdür şifât-ı külli şey'den

O var itdi ma'ânî nuṭṭ-ı haydan (5980)

Mekândan Ol münezzehdür mekân pür

Anuñla ser-be-ser çün silk ez-dür (6146)

Yine Allah'ın hiçbir fikir veya görüş tarafından erişilemeyecek, kuşatılmayacak yüceliğini anlatan beyitler, *Celîl, Kebîr, Aliyy, Azîz* gibi isimlerini akla getirir:

Ne deñlü fikr iderseñ fikr irmez

Kemâl-i Hakk'a rây u naṣṣ irmez (37)

Kemâline irişmez 'aql-ı dâñâ

¹⁹⁰ *Siyâveş-nâme*'deki savaş tasvirleriyle ilgili bölümlerde, eşkıyaya karşı yapılan saldırılarda ordunun "Allah Allah" haykırışlarıyla hareket ettiğini belirten mısralarda da *Allah* ismi bilvesile geçmektedir. Bkz. 2932, 3291, 4103, 6717.

Kimini nā-tüvān kimin tüvānā (3889)

Eserde Allah'ın hiçbir şeye muhtaç olmadığı, ancak her şeyin Allah'a muhtaç olduğunu belirten sözler, doğrudan *Samed* isminin mânâsıyla ilgilidir:

O müstağnî kamudan eyler ibrâc
Yaradılmış kamu hep Aña muhtâc (1770)

Çamu muhtâc Aña dost ile düşmân
Odur var eyleyen naşş-ı dil ü cân (3888)

Aşağıdaki beyitler ise içerdikleri anlam itibarıyla Allah'ın zatî sıfatlarından *Muhâlefetün li'l-havâdis* sıfatını çağrıştırmaktadır:

Münezzehdür şîfât ile pederden
Birâder h'âher ü şekl-i beşerden (3886)

Münezzeh ez-keâm-ı çend ü bā-çün
Kamudan bî-niyâz u ğayr-ı memnûn (4383)

Siyâveş-nâme'de Cenab-ı Hakk'a dair birçok kez vurgulanan özelliklerden biri de, hiçbir yardımcıya yani vezire ihtiyacı olmayışıdır. Bu durum, vezirlik görevinin hayati önemine ve vezir-i azam Kuyucu Murad Paşa'nın üstün niteliklerini övmeye adanmış bir eserde, vezirsiz iş görmeye ancak Allah'ın muktedir olduğunu ima eden ifadelerle gündeme getirilmesi yönünden ayrıca anlamlıdır. Bunun görüldüğü beyitlerde bir yandan da Allah'ın bir benzeri olmadığını dile getirilmesi, aynı bağlam içinde Allah'ın *vahdâniyet* sıfatını da hatırlatır:

Anuñ yoğdur vezire ihtiyâcı
Çılur her derde kudretle ' ilâcı (6151)

Anuñ yoğdur vezîri vü nazîri
O'dur rüşen kılan mihr-i münîri (1514)

Vezîri vü nazîri yoğdur aşlâ
Degül kâdir dimek hükmine kes "Lâ!" (3890)

(2) Melekler

Eserde bu kavram çoğu kez genel anlamıyla ve tekil biçiminin yanı sıra *melâyik/melekler* diye çoğul biçimiyle de geçmektedir. İçinde bulunduğu bağlama göre, meleklerin Âdem'e secde edişi (17); Miraç bahsiyle ilgili bölümde Hz. Peygamber'e gösterdikleri ilgi ve hürmet (96, 104, 111, 112); Hz. Osman'ın hayâsından meleklerin bile utanişu (77); şeytanla karşıtlık içinde oluşları (1837); göklerin sakinleri olarak yeryüzündeki yüce kişilik sahiplerine övgüde bulunmaları (2344, 3099); varlıklar dünyasında yaratılmış bütün canlıları genellemek üzere en aşağıda yer alan denizlerdeki balıklarla birlikte en yukarıdaki canlı varlıklara karşılık gelmeleri (907, 6142); Allah'ın yeryüzündeki gölgesi olan hükümdarların hizmetlileri arasında meleklerin de bulunduğu belirtilerek, bazı padişahları (Çelebi Mehmed ve Sultan I. Ahmed) övmekte vasıta kılınmaları (673, 3946) gibi çeşitli kullanım zeminleri vardır.

Özel olarak adı zikredilen melek ise yalnızca Cebrail'dir. Tek bir beyitte görülen bu kelime de vezin gereği muhaffef biçimiyle *Cebreil* olarak geçer. Bu beyitte Cebrail'in Mirac'a davet haberini Peygamber'e götürme ve onu Hak katına getirme emrini alışı anlatılır:

Hiṭâb-ı 'izzet irdi Cebre'il'e
Resül'e var Burâk u hulle ile (97)

Aynı zamanda, "elçi, haberci" anlamına gelen *peyk* kelimesiyle de Cebrail'in kastedildiği beyitler bulunmaktadır ve bunlar da yine Miraç bahsi bağlamında kullanılmıştır (100, 101, 113). Bu beyitlerden birinde Miraç sırasındaki yolculuğun bir aşamasından sonra Cebrail'in Hz. Peygamber'e eşlik edemeyişine gönderme vardır:

Pes andan Sidre'ye ol Şâh-ı kevneyn
İrüp peyki kıodı ol Mâh-ı 'ayneyn (113)

(3) Kitaplar

Eserde Kur'an'dan başka herhangi bir ilâhi kitaptan söz edilmemiştir. Kur'an'ın geçtiği beyitlerin birinde Fûrûğî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'yi *mağz-ı Kur'an* (Kur'an'ın özü) olarak nitelemek üzere (1717), başka bir beyitte ise Murad Paşa'nın eşkıya ile Allah'ın kitabına dayanarak savaştığını belirten sözlerini aktarmak üzere (1832) bu kelimeyi kullanmıştır.

Bunların dışında Kur'ân kelimesinin anıldığı yer, Hz. Osman'ı niteleyici bazı beyitlerde, onun Kur'ân sayfalarını cemettiren ve Kur'ân'la çokça meşgul bir kişi olduğundan söz edilen bölümdür.

Gelüben Hâzret-i Zî'n-nür ' Oşmân

Anuñ devrinde oldı cem' Qur'ân

Yüzinüñ nûrı şan hürşid-i rahşân

Qur'ân'dan el yumazdı degme bir ân (75-76)

(4) Peygamberler

Peygamberlerden genel bir kullanımla söz edilirken tercih edilen kelimelerin *peygamber*, *nebî* ve *enbiyâ* olduğu görülmektedir. Öte yandan *resûl* kelimesi yalnızca Hz. Muhammed için kullanılmıştır. İlgili yerlerde genel olarak peygamberleri betimleyici bir bağlamdan çok, onlardan şefaath ve yardım beklentisinin gündeme geldiği bir zeminde bu üç kelimeye başvurulmuştur (596, 1739, 2333, 4097, 5532, 6352). Bir beyitte de Hz. Peygamber'in Miraç vesilesiyle onlara imamlık edişi anlatılırken “enbiyâ” kelimesi zikredilir (109). Farsça bir beyitte ise “yüz yirmi dört bin peygamber” ibaresi geçmektedir (643).

Peygamberlerle ilgili olarak *Siyâveş-nâme*'deki en ilgiye değer noktalardan biri de, eserin başındaki tevhid mısralarında Allah'ın yüceliğini anlatırken şairin bazı peygamber isimlerini anması ve onlarla özdeşleşen olay ve özelliklere telmihte bulunmasıdır.

Sen ol Sulţân-ı ' Âdilsin ki her ân

Bir ân içre yaradup kân u imkân

' Ademden **Âdem**'i silk-i vücûda

Getürdüñ tâ melek geldi sücûda

Didüñ bir kerre var itdüñ cihânı

Didüñ yoğ girü yoğ itdüñ mekânı

Yaradılmış tamâmı dün ile gün

İder şükri döner emrûñle gerdün

amunuñ vıf-ı esrrsın sen
Yaratduñ ar  unşur eyleduñ ten

Bir n ire yaratduñ kyintı
Beyn itduñ vucud-ı mmkintı

Viren sen **Nu**'a tufndan nectı
Pes andan baş iden Hızr'a sebatı

Semek virduñ deñizde **Yunus**'a hem
ıkaradı erba n anda bulup nem

Virup **Eyyub**'a şabri itmedi h
Ser--p cismine urd itdi srah

Zekery'ya Şu deñl kılduñ isn
Ser--p bidiler ılmadı efgn

ılup **Musa**  aşsın naş-ı s bn
Nedim-i luftuñ oldu nu-ı ubn

Virup **Musa**'ya mi racı  ale'-Tr
Kelm-ı Hazret'nle un  ale'n-nur (16-27)

Ayrı ayrı bakıldığında ise peygamberler hakkında zikri geen ve ne ıkan kullanımlar Öyledir:

H.z. dem

Eserde genel olarak *nesl-i dem* veya *evld-ı dem* kalıpları iinde sz geen “dem” kelimesinin (1544, 1795, 3153, 3306, 4344, 4735), zel bir vurguyla karşılık bulduğu yerlerde ise H.z. dem'in topraktan yaratılışına telmih vardır:

 Ademden dem'i silk-i vucuda

Getürdüñ tã melek geldi sücûda (17)

Be-nâm-ı ân Şeh-i şâhân-ı ‘âlem

Çılan Ol’dur kıra toprağdan Âdem (6141)

Hz. Nûh

Eserde adı anılan peygamberlerden biri olan Hz. Nuh için iki bağlam söz konusudur. Biri büyük tufan olayıyla ilgili bir beyit, çoğunluğu oluşturan diğerleri (479, 913, 4268, 6370) ise bu peygamberin uzun ömrüyle ilgili dua cümlelerini içeren beyitlerdir:

Viren sen Nûh’a tûfândan necâtı

Pes andan baħş iden Hızr’a şebâtı (22)

Saňa virsün keremden ‘ömr-i Nûh’ı

Bulasın bir dem içre biñ fütûhı (913)

Hz. Ya’kûb

Hz. Yakup’un yalnızca bir beyitte geçen zikri bağlamında, Kuyucu Murad Paşa’nın vezaret görevine erişmesi ile Hz. Yakup’un evlâdı Yusuf’a kavuşması arasında ilgi kurulur:

Gül-i ter gibi güldi oldı ħandân

Ki şan Ya’kûb’a irdi Mâh-ı Ken’ân (343)

Hz. Yûsuf

Klasik şiirde sözü en çok geçen peygamberlerden biri olan Hz. Yusuf, bilhassa güzelliği ile öne çıkarılır. Ancak *Siyâveş-nâme*’de bu doğrultuda bir atıf bulunmaz. Bir üstte geçen beyitteki *Mâh-ı Ken’ân* (Kenan’ın ayı) sıfatıyla karşımıza çıktığı yer dışında, eserin yazılış amacı ve konusu gereği bu peygamberin asıl devlet adamlığı yönüyle ele alındığını görürüz. Hz. Yusuf’un vezirliği ima edilerek eserin yazıldığı dönemdeki vezir kıtlığı konu edilir (546, 551, 3994, 5472). Hattâ Yusuf kelimesiyle vezirin doğrudan örtüştürüldüğüne hükmetmemize dayanak oluşturacak kullanımlar dahi göze çarpar:

Didi ceddüm Süleymân-ı zamānuñ

Var idi Yûsuf’ı şâhib-ķırānuñ (551)

Benzer biçimde vezirlik makamı için *serîr-i Yûsuf* (Yusuf'un tahtı) ifadesi kullanılmıştır:

Serîr-i Yûsuf'a 'adl eyleyen merd
Gören endek zamânda germ ile serd (5190)

Hz. Eyyûb

Eserdeki bir tek beyitte geçen anlatımla, bütün bedenini kurtlar kaplayan Hz. Eyyub'un âh bile etmeyişi hatırlayan/hatırlatan şair, Allah'tan aynı sabrı dilemenin makamına erme hamlesi içindedir:

Virüp Eyyûb'a şabrı itmedi âh
Ser-â-pâ cismini kurd itdi sūrâh (24)

Hz. Mûsâ

Eserdeki Hz. Musa ile ilgili beyitlerde, asânın ejderhaya dönüşmesi ve Tur Dağı'ndaki tecelli hadiseleriyle ilgili telmihler bulunmaktadır:

Kılup Mûsâ 'aşâsın naqş-ı şü' bân
Nedim-i luţfuñ oldu nuţk-ı çübân
Virüp Mûsâ'ya mi' rācı 'ale't-Ṭür
Kelâm-ı Hâzret'ünle çün 'ale'n-nūr (26-27)

***Hz. Hızır*¹⁹¹**

Hem geçiş sıklığı hem de çağrıştırdığı anlamların çeşitliliği bakımından eserdeki önemli dinî figürlerden biri de Hz. Hızır'dır. Bulduğu bağlama göre eserde şu yönleriyle karşımıza çıkar: Sebat sahibi bir zat oluşu (22), gittiği yerlerin gül bahçesine dönüşmesi ve lütuflara gark olması (4261, 4263), bir yere süratle yetişmesi (5329), imdada yetişip dertlere derman bulması (3170, 4284), âb-ı hayata kavuşması (3741, 5077, 7408), yüzündeki güzellik ve olgun görünüşün (Kuyucu Murad Paşa hakkında) bir benzetme unsuru olması (1542, 4312).

¹⁹¹ HIZIR (as) İslâm âlimlerinin çoğuna göre nebi olarak kabul edildiğinden (Bkz. İlyas Çelebi, "Hızır", *DİA*, C. XVII, İstanbul, 1998, s. 407.) bu bölümde ele alınmıştır.

Bunlar içinde özellikle Hz. Hızır'ın gittiği yerlere güzellik ve yardım götürmesi ile Kuyucu Murad Paşa'nın her bölgede eşkiyayı temizleyerek huzur kaynağı oluşu arasında kurulan ilgi dikkate değerdir:

Ki Hızır-āsā ne cāya kılsañ āheng
Olur a' dā elüñden zār u dil-teng (4284)

Diğer bir kayda değer örnekte de, eşkiyanın Hızır'la birlikte âb-ı hayat içmiş olsaydı bile Serdar Murad Paşa'nın elinden canını son bir nefeslik kadar olsun kurtaramayacağı ifade edilir:

Hızır'la içmiş olsa āb-ı hayvān
Kılıcdan bir ramağ kırtarmadı cān (3741)

Hz. Lokmân

Eserde yalnızca bir defa Hz. Hızır ile birlikte ve hekimlik yönüne atıfla ismi anılmaktadır:

Ki rāyuñdur bi-emr-i Rabb-i Raḥmān
Cihān zaḥmına merhem Hızır u Loḳmān (3170)

Hz. Dāvūd

Hz. Davud eserde yalnızca demiri işleyip zırh imal etme yeteneği ve mesleğine bağlı olarak anılmıştır (2262, 6517). Şair, Murad Paşa'nın ordusundaki zırhları daha üstün gösterir:

Olımaz zırh-ı Dāvūd aña hem-pā
Birini görmemişdür çeşm-i bīnā (2262)

Hz. Süleymân

Siyâveş-nâme'de adı çok yaygın anılan peygamberlerden biri olan Hz. Süleyman, özellikle saltanat ve ihtişamı ile bir yücelik ölçüsü olarak (551, 1702, 1815, 2039, 2234, 3113, 3660) ve savaş giysileri bakımından sahip olduğu debdebe yönüyle gündeme gelir (839, 844, 2029, 2280, 2436, 2742, 2762, 6529). Bunun yanı sıra parmağında bulunan meşhur mührü (345, 3200, 3948), bu sayede cinlere bile şamil bulunan iktidarı (1726) ve karınca kıssasına gönderme içeren (621, 3917) bağlantılar çevresinde anılır.

Eserdeki dikkat çeken bir örnekte ise, Canpolatoğlu ve emrindeki asilerin meclisi tasvir edilirken, içlerindeki karalık dışlarına aksetmiş bu eşkıya gürhununun o hâlleriyle yeryüzünü bile kararttıkları ve daralttıkları söylenmiş; onları görmesi hâlinde Hz. Süleyman'ın bile şaşkınlığa düşeceği dile getirilmiştir:

Ruḥ-ı ʿālem olup ol gün yine teng
Olur görse Süleymān vālih ü deng (1334)

Hz. Yūnus

Eserde Hz. Yunus'la ilgili tek beyitte, onun balığın karnında geçirdiği süreyi çile çıkarmakla eşleyen ve bu sayede yeniden hayat buluşunu ele alan bir anlatım vardır:

Semek virdüñ deñizde Yūnus'a hem
Çıkardı erba' in anda bulup nem (23)

Hz. Zekerıyyâ

Yalnızca bir beyitte adı geçen Hz. Zekerıyya, gördüğü eziyet karşısındaki sabrıyla hatırlanır:

Zekeryâ'ya şu deñlü kılduñ iḥsān
Ser-ā-pā biçdiler kılmadı efgān (25)

Hz. İsa

Osmanlı şiirinin yerleşik mazmunlarından birini oluşturan Hz. İsa, *Siyâveş-nâme*'de de genel kullanıma uygun olarak onun dünyaya önem vermeyip maddi varlıklardan arınan kişiliğiyle (1595) ve *Mesîh* olarak ölüleri yeniden diriltme mucizesiyle (406, 445, 3432, 4621, 5262) yer bulur. Eserdeki bir beyitte Hz. İsa'nın ölüleri diriltici özelliği, sabâ rüzgârı tarafından âdeta talim edilmektedir:

Şabâ resm-i Mesîh'i kıldı âmüz
Ḥuceste sâ' at ü ferḥunde nev-rüz (4621)

Hz. Muhammed

Siyâveş-nâme'nin hemen başında yer alan tevḥîd ve münâcât bölümlerini, Hz. Peygamber için yazılmış bir na't izler. Farsça bir başlıkla kaleme alınan bu bölümde, Hz.

Muhammed'in tüm cihanın ışığı olduğu, kâinatın onun hatırına yaratıldığı, onu anlatmakta dillerin aciz kaldığı, asilere şefaate edeceği, dağların taşların bile ona ümmet olduğu, bütün kalplerin onun aşkıyla dolu bulunduğu, varlığın onunla iftihar ettiği, fakirliği kendi için bir övünç sebebi saydığı, mucizelerinin bütün kâinatı tuttuğu, vücudunun âdeta nurdan ibaret olduğu gibi noktalara değinilmiştir (44-58).

Na'tın son beyitlerindeki içerik, *Siyâveş-nâme*'nin mahiyeti ve telif sebebi bakımından ayrı bir önem taşır. Zira bu beyitlerde, nübüvvet vazifesiyle birlikte Hz. Peygamber'in nice cenkler ettiği, asileri yola getirdiği, Ebû Cehil gibi inadından vazgeçmeyenlerin de kolunu kanadını kırdığı belirtilmekte ve en son beyitte ise Resulullah'ın mucize etkisine sahip kılıcının gücüyle İslâm'ın kuvvet bulduğu vurgulanmaktadır (59-62).

Bunlar elbette tesadüfen serpiştirilmiş mısralar değildir. Amaç, Kuyucu Murad Paşa'nın başarı ve kahramanlıklarını anlatmadan önce onun yaptıklarını mukaddes bir zemine oturtmak ve Hz. Peygamber'in Din'in etkisini perçinleyip yaymak için verdiği mücadele ile ilişkilendirerek Murad Paşa'nın ve zaferlerinin değerini yüceltmektir. Bunları tamamlar şekilde son olarak İslâm'ın bekası için kılıcın önemine de dikkat çekilmekle, okuyucunun zihni hikâyenin ruhuna hazır hâle getirilmek istenmiştir. Üslûp ve içerik bakımından önem taşıyan bu son bölümün özgün biçimi şöyledir:

İrince kırk yaşına Şâh-ı kevneyn
Niçe cengler idüpdür Mâh-ı 'ayneyn

Niçe 'aşîleri dîne getürdi
Zalâm-ı küfri ref' idüp götürdi

Ebû Cehl eyledi naşş-ı 'inâdı
Kırıldı 'âkıbet qolı kanadı

Şu resme dutdı kuvvet dîn-i Aḥmed
Olur küffâra tîğ-ı mu' cizi sed (59-62)

Bu müstakil bölümle birlikte eserin tamamında Hz. Peygamber için kullanılan isim ve unvanlar şunlardır: *Ahmed, Cânâ, Cân-ı ayneyn, Dürr-i girân-mâye, Habîb, Hatmü 'n-nebiyyîn, Hayrû'l-Betûl, Hôca-i her dü serâ, Lü'lü-yi şehvâr, Meh-i bedr, Mustafâ, Nûr-ı İlâh, Resûl,*

Resûl-i her dü âlem, Sâhib-serîr, Sâhib-i Dîn, Sâhib-i Levlâk, Ser-i peygamberân, Server, Seyyid ü Eşref-i Mahlûk-ı Hudâ, Sırr-ı Levlâk, Sultân-ı kevneyn, Şâh-ı her dü âlem, Şâh-ı kevneyn. Hz. Peygamber'in ilk ismi olan *Muhammed* ise eserin Miraciye bölümünün başlığında olmak üzere yalnızca bir kez geçer (4a).

(5) Kıyamet ve Ahiret

Kıyamet ve aynı anlamdaki *rüstehîz* kelimeleri, *Siyâveş-nâme*'de iki temel amaçla kullanılmıştır. Biri, dünyanın sonuna yani uzayıp giden zamandaki en uzak noktaya işaret ederek, zamanca en uzun aralığı çerçevelemektir. Örneğin *kıyamet* kelimesinin geçtiği beyitlerden birine göre, Yavuz Sultan Selim'in Canpolatoğlu ailesine toprak bağışlamak üzere yazdığı fermada, kendinden sonra da bütün sultanların aynı tavrı takınmasını dilerken zikrettiği süre, en uzun zaman dilimini belirtmek üzere kıyamet metaforuyla ifade edilmiştir:

Ki tâ-devr-i kıyâmet nesl-i ' Oşmân
Saña kılsun kamu in'âm u ihsân (2087)

İkinci kullanım amacı ise savaş ortamındaki dehşet, gürültü ve kargaşayı betimlemekte bir ölçü işlevi yüklemektir. Aşağıdaki örnekte görüleceği üzere, savaş sırasındaki çarpışmaların yol açtığı büyük kargaşa ve felâket atmosferi, dünyanın sonu gelmeden kıyameti yaşatan bir dereceye ulaşmaktadır:

Nümâyân eyleyüp şemşîr-i tîzi
Görür olmazdan evvel rüstehîzi (4963)

Kıyamet dünyanın sonu olduğu gibi bir bakıma ahiret hayatının da başlangıcıdır. Bunun ikinci aşaması ise *haşr* veya *maşer* kelimeleriyle ifade edilir. Bu kelimelerin *Siyâveş-nâme*'deki durumu genel olarak kıyamet kelimesine ait kullanımlarla örtüşür:

Cihân fermân-ı Hâk'la bizde der-dest
Hümâ-yı salânat tâ-haşr peyvest (648)

Dem-i maşer gibi âşüb-ı asker
Oluban teng cây-ı rüy-ı kişver (1000)

Ancak farklı bir örnekte mahşer kelimesine eserde birincil anlamıyla, kıyametten sonraki dirilişle başlayan sürecin kendisini ifade etmek üzere yer verildiğini görürüz. Başka bir beyitte de *rûz-ı cezâ* kavramı yine bu anlamda ve işlevde kullanılmıştır:

Anı zıll-i himâyet içre ol ân
Kılam mahşerde anı luḫfa pinhân (3869)

Yidürme nâ-maḫalle beyt-i mâli
Ki var rûz-ı cezâda çok vebâli (371)

Siyâveş-nâme'de *âhiret* ve onun yanı sıra *ukbâ* kelimelerinin kullanıldığı yapılar, iki âleme işaret etmek amacıyla dayalı olarak, dünya kavramıyla bir karşıtlık kuracak biçimde temellendirilmiştir. Bunlardan birinde, Sultan I. Ahmed adaletiyle feleğin dönüşüne kadar tesir etmeyi ve iki dünyada da iyi adla anılmayı murat etmektedir:

Felek 'adlümle kılsun devr-i eyyâm
Olam tâ âḫiret dünyâ nikû-nâm (234)

Eserde ahiret kelimesi ile aynı anlam alanına oturan bir kavram daha bulunmaktadır: *beḳâ dârı* (sonsuzluk yurdu). Tek bir yerde geçen bu tabir, Allah'tan başka her şeyin bir sonu olduğunu vurgulayan bir beyitte görülmektedir:

Ḳamu fânî beḳâ dârında ol Şâh
Anuñ nûrında zerre mihr ile mâh (5411)

Bunların dışında ahiret hayatına ait başka bazı kavramlar da eserde mevcuttur. Yaygınlık bakımından bunların başında da *cennet* ve *cehennem* gelir. Cennet kelimesi tamamen bir benzetme unsuru olarak değerlendirilmiştir. Bu durum eserde az sayıda bulunan *Firdevs* kelimesi için de geçerlidir. Cennete benzetilen mekânların başında da önce Konya, sonra Şam gelir. Konya'ya bu değerin verilişi elbette Hz. Mevlânâ ile ilgilidir; çünkü bu teşbih Mevlânâ ile ilgili bölümlerin dışında geçen Konya kelimeleriyle ilgili olarak görülmez. Ayrıca şair bazen ifadeyi tahsis etmekte, yalnızca Hazret'in türbesini kayıtlamaktadır:

Varup ol ravza-i cennet-mişâle
Niyâyişle varuban vecd ü ḫâle (1735)

Konya ile Şam'dan başka, bir beyitte de bu benzetme o dönem Kilis Sancağı'nın kapsadığı bölge için kullanılmıştır. Zamanında Yavuz Sultan Selim'in o bölgeden geçerken oraya cennet benzeri bir yer gözüyle baktığı aktarılmaktadır:

Çün ol milke irişdi şāh-ı vālā
Görür ol kişveri çün cennet-āsā (2073)

Cehennem kelimesi ise eserde bir kez geçer. Buna göre, Miraç olayını reddedenlerin sonu, ebedî cehenneme terk olunmaktır:

İnanmadı kimisi oldı merdūd
Ebed kaldı cehennemlerde maṭrūd (129)

(6) Kaza ve Kader

Siyâveş-nâme'de *kazâ* ve *kader* kavramlarının geçtiği beyitlerin büyük çoğunluğunda, bu kavramların mutlaka bir ok ve yay mecazı çerçevesinde değerlendirildiklerini görürüz. Kimi zaman *kazâ*, felek yayından *kader* okunu fırlatarak Kuyucu Murad Paşa'nın düşmanlarını kevgire çevirmekte, kimi zaman da âdetâ gökten ölüm yağdırıp ömür bahçesinin bütün meyve ve yapraklarını dökmektedir:

Ḳazâ kırmış kemān-ı çarḫı der-ḫāl
Ḳıla tîr-i ḳaderle ḫaşmı ğırbāl (4726)

Ḳazâ tîrin ḳaderden yağdurur merg
Döker bâĝ-ı 'ömürden bār-ıla berg (7260)

Başka bir beyitte ise *kazâ* bu kez keskin bir kılıç gibi düşünülür. Kalenderoğlu, Murad Paşa'ya yazdığı mektupta hile yolunu tutarak, yaptıklarından pişman gözükmeye çalışır ve *kazâ* kılıcının kendisine doğru yöneldiğini anladığından dem vurur:

Muḳarrerdür ḳazâ şemşîr-i tîzi
Görüp iz' ân idindüm rüsteḫîzi (5995)

Bu iki kavramın bizzat geçmediği bazı bölümlerde, devranın nasıl bir döngü izlediğini, böylece aslında *kaderin* ne tür bir âdet üzere işlediğini konu edinen ve üslûp bakımından da gösterişli sayılabilecek birçok beyit vardır. Bunlardaki ortak tema, bir bakıma *kaderin*

tecellisindeki zıt kutuplu seyirdir. Kader insanı bir gün “sâhib-i tâc” kılarken, ertesi gün “nâna muhtâc” edebilir; bir gün “yâr” görünürken, diğerk gün “ağyâr” oluverir; nihayet bir gün ölüm şerbetiyle dolu kadehi içmek mukadderdir:

Budur kâr-ı felek iy şîr-i ‘âkıl
Şağın sen cünbişinden olma gâfil

İki sâ‘at idüben şâhib-i tâc
Üçincide kıılır bir nâna muhtâc

Göñül bend itme hışn-ı milk ü mâle
Alur elden kıamusın fevr ü bâle

Eger iy dil var-ısa ‘âkı ile rây
Kemâl ü ‘ilm-ile ol sen dil-ârây

İdüp ‘ucb ile halka kibr ü kîne
Gurür ile kıoma ebrûña çîne

Ki bu gerdün-ı dün-perver degül yâr
Ki gâh cânân görünür gâhi ağyâr

Saňa bir gün görünse rüy-ı zîbâ
Geyüp envâ‘-ı elvân-ıla dîbâ

Görinür der-‘âkıab bir mâr-ı heft-ser
Seri nüh güne güne heft-peyker

Virüben şerbet ile pür tolu câm
İçersin câm-ı mergi kâm u nâ-kâm (3388-3396)

b. Din Uluları

(1) Dört Halife/Çâr Yâr-ı Güzîn

Eserde dört halifeden bölüm bölüm söz eden ve her biri ayrı ayrı başlıklandırılmış müstakil birer na't bulunmaktadır. Başlığında *Yâr-i gâr* (mağara dostu) olarak nitelenen Hz. Ebubekir'le ilgili bölümde, onun Hz. Peygamber'e ilk dostluk gösteren kişi olduğu, Peygamber'le nice yerler dolaşıp türlü sıkıntılarda ona ortak olduğu, hattâ mağarada bile ona yoldaşlık ettiği, ona hep sıdk ile bağlı kaldığı anlatılır ve böylece onun "Sıddîk" vasfına işaret edilir (63-67).

Hız. Ömer ise "savaş meydanının aslanı ve düşmanın kalbini dağıtıcı" olarak nitelenir: *Şîr-i mîşe-i vegâ, Saf-şiken-i kalb-i a'dâ*. Bunun yanı sıra adalet sahibi oluşuna, Müslüman olmasıyla İslam'a inananların sayısının kırkı bulup onunla birlikte faaliyetlerini açıktan yürüttüklerine, hidayetinin Müslümanlara büyük bir kuvvet kazandırdığına temas edilmiştir (68-74). Keskin kılıcıyla düşmanı kaçmaya veya kan kusmaya mecbur edişinden söz eden beyitler de ayrıca zikre değerdir:

Uran oldur 'adüya tîğ-ı tîzi

'Adüya bulduran rāh-ı girîzi

Anuñ tîğından a' dâ ağladı kıan

Oluban berr-i Ka' be la' l-i rümmān (70-71)

Yaygın lakabı olan *Zinnûreyn* (iki nur sahibi) ile anılan Hz. Osman'ın eserde öne çıkarılan diğer yönleri, Kur'ân ile meşgul olmayı bir an bile terk etmeyişi, Kur'ân'ı cemettiren kişi oluşu, melekleri bile hicap ettirecek bir hilim ve hayâ sahibi oluşu, yakutun kırmızı rengini onun hayâ dolu cemalinden almış olması gibi özellikleridir (75-78).

Dört halife içinde kendisine ayrılan bölüme ek olarak eser içinde en çok atıf yapılan isim Hz. Ali'dir. Onunla ilgili bölümün başlığında, *Şîr-i Hudâ* (Allah'ın aslanı), *Saf-der-i rezm ü vegâ* (savaş meydanında safları yırtıcı), *Şâh-ı merdân* (Yiğitlerin şâhı) gibi övgü nitelendirmeleriyle anılan Hz. Ali için bu bölümde konu edilen sıfat ve özellikler şunlardır: Düldül'e binip Zülfikar'ı kuşanması; kılıcının korkusuyla bulutların bile kanlı yaşlar dökmesi; velilerin önderi ve sultanı, Müminlerin emiri ve Yezid'in düşmanı oluşu; Kevser'i insanlara sunacak kişi olmasıdır. O, düşmanına âdeta öldürücü zehir içirir; örneğin Zülhımar'ı bir darbeye ikiye bölmüştür. Kapısını çekip kopararak Hayber'i fethetmeye açan da odur. (79-86)

Hz. Ali'nin *zafer-nâme* türü eserlerde yaygın olarak telmih konusu olmasının sebebi, şüphesiz Türklerin tarihî hafızasında Hz. Ali'nin cenk ve gazâ ile iç içe geçen bir kimliğe sahip oluşudur. Ancak *Siyâveş-nâme*'de konu edilen hikâye bakımından bunun özel bir gerekçesi daha vardır. Kuyucu Murad Paşa'nın sevk ettiği orduda, kendine ait kuvvetlerle birlikte yer alan komutanlardan biri Maraş Beylerbeyi Zülfikar Paşa'dır ve onu niteleyip övmek için zaman zaman Hz. Ali ile arasında ilgi kurulur:

Çuluñ Hayder-şifat şîr-i vefâ-dâr
Ki nâmi Zü'l-feķâr-ı 'abd-i kerrâr (4132)

Şalan hayl-i 'adūya Zü'l-feķâr'ı
Bölen bir hamlede biñ Zü'l-hımâr'ı (4403)

Dört halife bahsinde *Siyâveş-nâme* ile ilgili kayda değer bölümlerden biri, halifelerin mümeyyiz vasıfları ile anlatının başkahramanı olan Kuyucu Murad Paşa arasında tek tek benzerlik ilgisi kurulan beyitlerdir. Buna göre Murad Paşa, hükümdara sadakati ve dengeli idaresiyle Hz. Ebubekir'e, adaletini kuvvetle icra edişi bakımından Hz. Ömer'e, kişiliğinin belli bir yönünü oluşturan yumuşak huyluluğu ile Hz. Osman'a, *Şîr-i sâni* (Allah'ın ikinci aslanı) lakabını hak edecek mertliğe ve cesarete sahip oluşu yönünden de Hz. Ali'ye teşbih edilmektedir:

Odur şıdķ-ıla çün Bū-bekr-i şānī
Uyutdı 'adl ile milk-i cihānı

'Adāletle 'Ömer'dür ol kavî-çeng
Zamān 'adlinden oldu vālih ü deng

Çavî-himmetdür ol merd-i hünerver
Şecā'at issidür mānend-i Hayder

Hilimde Hāzret-i 'Oşmān'a hem-ser
Hudā'dur toğrı yolda aña reh-ber

Sehāda Şāh-ı Merdān görse anı

Cihāna geldi dirdi Şîr-i şānî (150-154)

Son olarak, Sultan I. Ahmed'in sadaret görevine Kuyucu Murad Paşa'yı tayin ettiğini bildiren hatt-ı hümayun, Cenab-ı Hakk'ın ve Hz. Peygamber'in isimlerinden sonra dinin direği olarak tavsif edilen dört halifenin de yâd edildiği bir girişle başlar:

Cenāb-ı Hakk'ıñ ismin yazdı evvel
Hābībūñ ismini kıldı müseccel

Añuban çār-yār-i rüknetü'd-dîn
Pes andan eyledi elfāz-ı tezyîn (306-307)

(2) Ehl-i Beyt ve Sahābe-i Kirām

Eserin iki yerinde “evlād” ile “ashāb” kelimeleri birlikte söz öbeği oluşturur ve bu iki zümrenin genel adlarıyla zikrinin bulunduğu yerler bunlardan ibarettir. Bunlardan ilki Kuyucu Murad Paşa'nın, Mısır Valisi Mehmet Paşa'ya gönderdiği mektupta geçer ve kazanılan başarılarında himmetleri bulunduğu ve bu sebeple minnete lâyık oldukları belirtilerek, İslâm binasının duvarları olarak nitelenirler:

Daği evlād-ile aşhāba her bār
Ki anlardur binā-yı dīne dīvār (5424)

Bir diğeri de Murad Paşa'nın Kalenderoğlu'na gönderdiği mektupta yazılıdır. Orada da yine Allah ile Peygamber övgüsünden sonra Ehl-i Beyt ve sahabiler yâd edilir:

Daği evlād u aşhāba dūrūdı
Kıluban cān-ıla dilden sūrūdı (6160)

Eserde bizzat anılan sahabiler ise, aynı zamanda Ehl-i Beyt'ten olan Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin ve Miraç olayının yaşandığı gece Hz. Peygamber'in bulunduğu evin sahibesi, Hz. Ali'nin de kız kardeşi olan Ümmü Hânî'dir (öl. 670'ten sonra). Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin *İmāmeyn-i Hümāmeyn* (iki yüce önder) unvanıyla ve babaları Hz. Ali'yle ilgili bir bölümde, Ümmü Hânî ise Mirac'ın işlendiği beyitlerden birinde dolaylı olarak geçmektedirler.

İmāmeyn-i hümāmeynüñ atası
Cemī' -i evliyānuñ pişüvāsı (81)

Sarâyından çü ric' at Ümmühân' uñ
Varup seyrin ide kevn ü mekân uñ (107)

(3) Diğer Dinî Şahsiyetler

İmâm-ı Azam

Eserde geçtiği beyit, Fatih Sultan Mehmed'in övgüsüne ayrılan bölümde yer almaktadır. Beyitte, Fâtih'in İmâm-ı Azam'ın çizdiği temel ve eksen üzerinde yürüdüğü belirtilmekte ve bu durum onun önemli ve ayırıcı bir özelliği olarak gösterilmektedir:

İmâm A'zam serîrin 'ilm-ile ol
Alup tîğ ile buldı şehlîğa yol (687)

Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî

Siyâveş-nâme'de Hz. Mevlânâ'ya oldukça geniş yer verilmiştir ve iki müstakil bölümün konusunu Hz. Mevlânâ teşkil eder. İlki, Kuyucu Murad Paşa'nın ordusuyla Konya'dan geçerken Mevlânâ'nın türbesine uğrayıp orada münâcâtta bulunduğu bölümdür. Farsça beyitlerle başlayan bu bölümde Murad Paşa, Hz. Mevlânâ'yı vasfetmekte ve ona tazimde bulunmaktadır. Buradaki sözlerinde özetle, feleğin bile ona bir derviş gibi hürmet ettiğini, dünyaya gelişyle İslâm'a zinet verdiğini, manevi terbiyesini Allah'tan aldığını, ay ve güneşin türbesine kandil diye yandığını, ins ü cinnin ona kulak verdiğini, sultanların bile onun eşliğini aşındırdığını dile getirir. Kuyucu Murad'ın dilinden *Siyâveş-nâme* şairinin bu bölümde kullandığı sıfat ve unvanların bir kısmı ise günümüz diliyle şunlardır: Mânâ âleminin hâkimi ve efendisi, dünyanın ışığı ve güneşi, Kur'ân'ın iliği, aşk denizinin akik incisi, hakikat menbainin kutlu sultanı... (1712-1728)

Hz. Mevlânâ ile ilgili diğer bölüm ise, Canpolatoğlu'na karşı zafer kazanan Kuyucu Murad Paşa'nın, bunun müjdesini bir zafer mektubu ile Sultan I. Ahmed'e verirken, daha önce Mevlânâ'nın türbe-i şerîfinde yaptığı münâcâtın da zafere büyük katkısı olduğunu bildirmek üzere Hz. Mevlânâ'dan söz ettiği bölümdür. *Siyâveş-nâme*'de bu da ayrı bir başlıkla temyiz edilmiştir. Başlığında Mevlânâ için *sultânü'l-ârifîn* ve *burhânü'l-muhakkıkîn* unvanlarının kullanıldığı bu bölüm, aynı zamanda Murad Paşa tarafından, sefer sırasında yaşananlar

hakkında padişaha ne denli ayrıntılı bilgiler iletildiğini gösterir mahiyette oluşu açısından da önemlidir. Burada da Hz. Mevlânâ üstün sıfatlarla anılmıştır:

Mekân-ı cennet-âsâ şîr-i ‘ irfân
Şehinşâh-ı ma‘ ânî kûtb-ı devrân

Celâle’ d-dîn-i sultân-ı suhanver
O kân-ı gevher ü hem kân-ı gevher

O mîr-i pür-ma‘ ârif kân-ı vâlâ
Ma‘ ânî ma‘ deni vü kadri a‘ lâ

Güher zîbende [ol] mîr-i ma‘ ânî
Feşâhat milkinüñ şâhib-kırânı

O deryâ-yı feşâhat ma‘ den-i dür
Mesâyil ma‘ deni dürr-i girân pür

Şehinşâh-ı suhan sultân-ı Cem-câh
Ma‘ ârif burcına hürşîd olan mâh

Çü devletle o şehr-i reşk-i cennet
İrişdüm Hakk’a yüz gez şükr ü minnet

Ruḥ-ı zerdüm kı lup mālîde hâke
Tazarru‘ eyledüm ol cây-ı pâke

Ki Hakk emri-yile dest-bû zebûnı
Olup reşk-i ‘ adû olsun füzûnı

Şeh-i fermân-revâya zâr u ğamnâk
Olup kı ldum tazarru‘ anda bî-bâk

Didüm her kim ki emr-i şāha ‘ işyān
İdüp olmaz ise emrine fermān

Be-ḥaḳḳ-ı var iden kevn ü mekānı
Be-ḥaḳḳ-ı ān ḥudāvend-i ma‘ ānī

Ser-i bī-devletin efser gibi dūr
[K]atından eyle olsun milk ma‘ mūr

Pes andan üç gün anda emr ü fermān
Ola āsūde ‘ asker cāy-ı dermān

Pes andan ‘ āḳilān-ı kār-dān-bīn
Ḳılup cem‘ eyledüm dīvānı ol ḥīn (3954-3968)

Emîr Sultan

Eserdeki tertibe ve söz konusu bölümün başlığına göre Sultan Yıldırım Han’ın medhi için tertip edildiği açık olan bir bölüm, tamamen Yıldırım ile Emîr Sultan arasındaki münasebete tahsis edilmiştir. Bu padişahın övgüsünün yalnızca Emîr Sultan üzerinden kurgulanması, ya Emîr Sultan’ın büyüklüğünü öne çıkarmak amacının gözetilmiş olması ile, ya da en az 17. Yüzyıl’a kadar müellefatta etkisini koruyan olumsuz Yıldırım Bayezid imajı¹⁹² ile açıklanabilir.

Bu bölümde Emîr Sultan hakkında, Yıldırım devrinde Anadolu’ya geldiği, padişah ile çokça sohbetleri bulunduğu, padişahın ondan Âl-i Osman’ın kıyamete dek yaşaması için himmet ve dua rica ettiği dile getirilmiştir:

Be-ḥaḳḳ-ı nūr-ı a‘ zām İldırım Ḥan
Emîr ile çok itdi şoḥbet-i cān

Anuñ devrinde ol şāhib-fütüvvet

¹⁹² Feridun M. Emecen, “İhtirasın Gölgesinde Bir Sultan: Yıldırım Bayezid”, *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, C. XLIII, S. 43, 2014, ss. 73-74.

Gelüp Rüm'a ider bî-ḥad mürüvvet

Ol aşı-ı pāke ger kılsa recāyı
Dirîğ itme bu 'abdüñden du'âyı

Niyāz idüp dir imiş eyle himmet
Bu peyvend-i girān bulmaya 'illet

Çopınca rüsteḥîz-i rüz-ı maḥşer
Ola bu ḥānedān pür-dürr ü gevher (668-672)

c. Eserde Öne Çıkan Diğer Dinî Unsurlar

(1) Dua

Siyâveş-nâme'de gerek dua kelimesinin çok yaygın kullanılmasından, gerekse dua cümlelerinin sık sık hem şair hem de kahramanların dilinden dökülmesinden hareketle, eserde dua kavramının vurgulu bir görünümüne sahip olduğu söylenebilir. Dua, kulluğun özü ve inananlar için en güçlü silah olarak öne çıkmaktadır. İnsan dua ile en ulu mertebelere yükselebilir. Hattâ Hz. Peygamber'in Miraç'la taltif edilişi, bir anlamda kabul olunmuş bir duanın sonucu ve meyvesidir:

Çabül oldu du'āsı ol dem anuñ
Revān oldu gögine bu cihānuñ

Savaşa konu olan iki tarafın eserde birçok çakışan özellikleriyle dikkat çeken görüntüsünün aksine, devletin başında ve yanında bulunanlar ile karşısında duranlar arasındaki en ayırıcı çizgilerden biridir dua. Sultan, Murad Paşa, askerler, halk her durumda dua ile yol alırlar. Sultan I. Ahmed, kimi zaman derinden kimi zaman da dilinden, dua eder:

Deründan şad hezārān şāh-ı 'ālem
Du'ā-yı ḥayrın itdi anda ol dem (516)

Du'ām oldur saña dāyim şeb ü rüz
Ola baḥtuñ 'adūya āteş-efrüz (798)

Kuyucu Murad Paşa da aynı anlayış ve tutum içinde, Hak'tan dua ile yardım ister:

Bulursam ben de uram dest ü pādan
Ve gerni ḥod meded kılam du' ādan (2354)

Askerlerin ve halkın, ordunun başındaki serdara gösterdikleri desteğin en somut dışavurumlarından biri ve âdeta bütün duyguların yoğunlaşmış ifadesi, yine duadır:

Çü gördi ' asker-i İslām o şīri
' Adālet çarḥınuñ mihr-i münīri
Du' ā kıldı kaması anda ol ān
Döne fermānuñ üzre çarḥ-ı gerdān (2805-2806)

Dizildi ' asker ü mīr ü vezīrān
Süvārān u piyāde nerre-şīrān
Pes andan merdī vü tüccār u diḥkān
Du' ālar her taraftan dīde giryān (894-895)

Bunun da ötesinde, serdar ve askerlerinin başarısı için gönülleri ve dilleriyle çabalayan dua ordusu, insanlarla da sınırlı değildir. Gökteki meleklerden sudaki balıklara kadar bütün mahlûkat, aynı dua nağmesine ahenkle katılırlar:

Melāyik āsümāndan māhī yemden
Du' ā eyler idi pür çeşmi nemden (907)
Anuñladur du' ā-yı ḥalk-ı ' ālem
Du' āsı fikrin eyler nesl-i Ādem (1544)

Dualar, anlamına ve amacına göre iki türlü olur. Günümüzdeki kullanımlara da benzer olarak, içeriği iyi dilekten oluşan dualar eserde *duâ-yı hayr*, tersi bir içeriğe sahip dualar ise *bed-duâ* olarak adlandırılmıştır. Örneğin Müslüman ahali Murad Paşa için hayır duasında bulunurken;

Du' ā-yı ḥayrın eyler her kes evrād
Şafā geldüñ tū iy şīr-i Ḥudā-dād (7322)

örneğin Canpolatoğlu içinse beddua ederler:

Niyāz eyler cihān ol Zāt-ı pāke
Ki ŧal bu zālimi yā Rabbi hāke
Bu deñlü Müslimīn'ün bed-du' āsı
Cenāb-ı Hāzret-i Hāķ'dan recāsı (1667-1668)

Dua bahsinde dikkat çekici başka bir yön de, eserde Osmanlı padişahı ve Kuyucu Murad Paşa hakkında duaları üzerinden dile getirilen bazı yüceltici sözlerde öne çıkar. Fürûĝî'ye göre, gerek padişahların gerekse Murad Paşa gibi bir zatın duası ve bedduası Cenab-ı Hak tarafından reddolunmaz:

Ki ŧehler bed-du' āsı vü du' āsı
Ėabül-i Hāķķ olur cümle recāsı (4099)

Zehī 'ādil Murād Paşa-yı kāmīl
Ki hāliŧdür derūnı ŧānı 'ādil
Ne vaķtin eylese Hāķķ'a münācāt
Ėabül olur du' ā-yı 'arz-ı hācāt (3273-3274)

Son olarak, eserde duanın bir kavram olarak öne çıktığı bölümler dışında, Kuyucu Murad Paşa'nın özellikle vuruŧmalar başlamadan önce ettiği güzel dua örnekleri mevcuttur. Bunlardan biri, Canpolatoğlu'yla yaŧanan karŧılaŧma öncesinde dilinden dökülen cümlelerden oluşur:

Ėapup yirden bir avuÇ hār u hāŧāk
Döküp ceybe didi iy Dāver-i pāk

Sañadur nīk ü bed kārūm ħü ma' lūm
Beni kılma bu gün luţfuñda maħrūm

Hudāyā ħün sañadur i' tiķādum
Baña ilţāf [u] i' tā kıl murādum

Meded kı1 ben zā' ifem 'ākıbet kār

Beni itme 'adū destinde ğam-h'ār

Baňa baħş eyle luţfuñdan hidāyet

Kerem kı1 cürmüme baħş it 'ināyet (3263-3267)

(2) Gazâ ve Şehâdet

Türü ve içeriği itibarıyla da gazâ merkezli bir eser olan *Siyâveş-nâme*'de, gazâ kelimesinin türlü yönlerinin ve bazı anlam ilişkilerinin öne çıktığı çeşitli örnekler bulunur. Gazâ her şeyden önce Allah yolunda yapılan bir savaştır:

Ġazâ fi'llâh ide rüz-ı ğazâda

Ola şādide hoş-dil hem ezâda (4313)

Böyle bir durum, savaşan taraflardan birinin İslâm askeri, diğeri ise İslâm dışı ve İslâm karşıtı olmasını gerekli kılar. Fürûği'nin *Siyâveş-nâme*'de çizdiği çerçeveye bakılırsa, Kuyucu Murad Paşa'nın İslâm'ın serdarı, askerlerinin İslâm askeri; karşılarındaki güruhun ise İslâm'a ve İslâm askerine kin tutan dini bozuk kimseler oldukları konusunda herhangi bir tereddüt yoktur:

Ġudâ kıldı seni İslâm'a ser-dār

'Adâletle cihânda leyl ü nehâr (5452)

Ağardı 'asker-i İslâm-ı pür-dil

Olar cū baħr idi ser-dār-ı 'âdil (963)

Dutuban 'asker-i İslâm'a çün kîn

Derünân pür-hurüş u ebruvân çîn (1641)

Öte yandan gazâ kavramı eserde sık sık *azm/azîmet* kelimeleriyle birlikte kullanılır. Bu da gazâ için hem yola koyulmanın gereğine, hem de kesin bir kararlılık üzere bulunmanın önemine vurgu yapıldığı anlamına gelir. Kuyucu Murad Paşa'nın sadrazam olur olmaz eşkıyalara yönelik çıktığı Anadolu seferi, tam da bu çerçeveye oturur:

Dimiş râvî kaçan ser-dār olup şîr

Olup ‘azm-i ğazā rāhına dil-gİR (971)

Allah için gidilen savaşta, gazi ya da şehit olmaktan başka bir yol, bir sonuç öngörülmez. Asıl umulan şehadete ermek ise de, gazilik payesi de en şerefli mertebelerden biri olarak benimsenir. Celâlîlerin üzerine yürüyen İslâm ordusunun da benliğini saran duygu yalnızca budur:

Şehâdet yâ ğazā kāmında her kes
Meded-ḥāh ez-Ḥudā kalbinde her kes

Ġazā yāḥod şehâdet kām u nā-kām
Muḳarrer eyledi her kes ser-encām (2659-2660)

Şehitlik mertebesi için duyduğu gönülden arzu sebebiyle Kuyucu Murad Paşa, üzerindeki giysi ve zırhları kefen yerine sayar. Can kuşunun vuslata ermesi önündeki bir engelden ibaret gördüğü bedeninin ortadan kalkması ihtimali, korku değil ancak memnuniyet sebebi olabilir:

Cebe cevşen özüme bir kefendür
Baña ḥāyil senüñ vaşfuñda tendür (2795)

Bu yüzdendir ki bir kural veya mecburiyete bağlı olmanın çok ötesinde, sefere sevinçle gidilmesine yol açan bir iştihak hâkimdir. İslâm askerinin savaşa hevesle gidişinin arkasındaki bu sevince karşılık, eşkıyaların heyecanlı ve özgüvenli tutumları ise yalnızca gururlarından ileri gelen bir sarhoşluk hâlinden ibarettir:

Ġazā ile bular olmuşdı mesrūr
Olar zulm ü fesād u mest ü maġrūr (2862)

(3) Mi‘râc

Siyâveş-nâme'de 45 beyitten oluşan bir Mi‘râciye bölümü bulunur (91-135). Bu bölümde *Burâk*, *Refref*, *hulle* gibi Miraç'la ilgili bazı kavramlara da rastlarız. Hz. Peygamber'in hayatındaki önemli aşamalardan birini oluşturan bu hadisenin *Siyâveş-nâme*'de edebî tasvirlerle beraber şöyle bir anlatım seyri vardır:

Bir gece, altınla boyanmış dokuz göğün kâsesi isle dolmuş, Felek Simurg'u (=güneş) yuvasına çekilmiş, kapkara bir karga ise kanadını cihanın üzerine germiştir (=zifiri karanlık olmuştur). Ay ve yıldızlar ışıklarını saçmakta, Samanyolu baştan başa ışıldamaktadır. Bütün bu hazırlık Allah'ın nuru Hz. Peygamber'in teşrif edecek olması sebebiyle duyulan heyecanın göstergesidir. Semanın bütün sakinleri Kutlu Elçi'nin Hakk'a doğru giden yollarına âdeta altın güller sermektedirler:

Meger bir şeb bu nüh tāk-ı zer-endūd
Pür itdi kâsesine revġan-ı dūd

Girüp Sîmurġ-ı gerdün āşiyāna
Açup zāġ-ı siyeh perrin cihāna

Yağup bir bir çerāġın encüm ü māh
Döşetdi kehkeşān dîbā sürüp rāh

Ki ta' zîm ide ol Nūr-ı İlāh'a
Döküp verd-i zer-efşān taraf-ı rāha

Nüh eyvān çapusın açdı felekler
Çamu müştāk idi aña melekler (92-96)

Dokuz gök kapılarını açmış ve melekler Hz. Muhammed'in gelişini hasretle bekler hâldeyken, Cebrail'e yüce hitap erişir. Burak ve hulle ile Resul'e varması, selâm iletmesi ve onu çağırması emrolunmuştur. Cebrail de göz açıp kapama süresinde müjdeyi Resul'e iletir. O sırada amcasının kızı Ümmü Hânî'nin evinde bulunan Hz. Peygamber, önce rüzgâr hızıyla Kudüs'e varır. Sonra felekleri aşarak Sidre'nin eşîğine ulaşır. O noktadan sonra yoluna Refref'in üzerinde yalnız başına devam eder. O ana kadar ve orada bulunduğu sırada melekler hep kendisine tazim üzeredirler:

İrişdi rāhı evvel çarġa anuñ
Öpüp cümle melāyik pāyın anuñ

Ayaġına yüzün sürdi melekler

Recā kıldı kâmusı hep dilekler (111-112)

Resulullah, Cenab-ı Hakk'ın huzurunda secdeye yönelir ve dünyada oluşu gibi orada da ümmetini yâd eder. Yetmiş bin perdeyi geçerek vardığı bu dergâhta, Allah'ı mânâ gözüyle (=derûn-ı ayn-ıla) bizzat müşahede etmek şerefine erişir:

Derûn-ı ' ayn-ıla gördi İlâh'ı
Cemâl [ü] kudret issi Pâdişâh'ı (119)

Bütün dilekleri kabul olunduktan sonra Mekke'ye dönen Hz. Peygamber, yaşadıklarını ashabına anlatır. Hepsi sevinçten yüzlerinde güller açmış gibi gülümserler. Haberi duyan müşriklerse bu olayı inkâr ve münakaşa ile karşılarlar. Fürûgî, buna inananları ve reddedenleri bekleyen sonucu özetledikten sonra, sözü şefaet ve inayet dileğiyle bağlamaktadır:

İnanmadı kimisi oldu merdûd
Ebed kaldı cehennemlerde maṭrûd

Ḥudâ'dan luṭf ola sende şefâ' at
Mürüvvet kânısın eyle mürüvvet

Fürûgî'nüñ gece gündüz du' âsı
Ḳabûl-i luṭf ola na' t-ı recâsı

Ne dem kim biñ ayıḳ dura ayaḡa
İrişe teşnelik maḡz-ı ferâḡa

Ümidüm var durur ide şefâ' at
O demde tâbiş-i rûz-ı ḳıyâmet

Emân-ı zıll-i zımnında bulup sây
Ki ol kân-ı şefâ' at ' âlem-ârây

Ki ben bir rû-siyeh bir ' âciz ü dün
Cefâ-keş pür-günâh-ı cevri-i gerdün (129-135)

İKİNCİ BÖLÜM:
SIYÂVEŞ-NÂME'NİN METNİ

1. NÜSHA ÖZELLİKLERİ

Siyâveş-nâme'nin belirleyebildiğimiz tek nüshasının kütüphane kaydı şöyledir:

“Millî Ktp-Ankara Adnan Ötüken İl Halk Ktp Koleksiyonu, nr: 06 Hk 1012

Eser Adı: Siyavuş-nâme

Yazar Adı: Furugî

İstinsah tarihi: ?

Müstensih: ?

Ölçü: 180×170-196×96 mm., yaprak: 202, satır: 19, yazı türü: talik, kâğıt: fligranlı, kahverengi, yaldız zencirekli, miklebli deri cilt, söz başları kırmızı, 1b yaldız işlemeli, serlevha şirazesi kopuk, formlar dağınık, Hüseyin Hasâi'ye¹⁹³ ait 1023 tarihli temellük mührü var.”

Nüsha tamdır. Başlıklar ve bazı alıntı beyitler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Temellük mührünün bulunduğu zahriye sayfasında ayrıca bir başlık ve bir dörtlük yazılmıştır:

Başlık: Adâlet-nâme-i Hazret-i Murâd Paşa/Zafer-nâme-i yessera'llâhü mâ-yeşâ¹⁹⁴

Şiir: Tîğ-ı tab'um inkisâr-ı dehr-ile pür jeng-i gam

Nokta-veş mecmû'a-i hâtır-perîşân-ı elem

Jeng-i gamdan çün değül mir'ât-ı dil sûret-pezîr

Levh-i âfâka ne nakş itsün [bu] üstâd-ı kalem

Nüshanın yine ilk ve son sayfasında başka kitaplarla ilgili sonradan yazıldığı anlaşılan içerik maddeleri ve özel kişilerle ilgili nikâh bilgileri bulunmaktadır. Bunun yanı sıra az sayıda derkenarlara da rastlanır. Bunlar bazı özel adlarla ilgili kısa açıklama notları şeklindedir. Ayrıca iki yerde de sahh kaydı düşülmüş, muhtemelen istinsah sırasında atlanan beyitler kenara yazılmıştır. Bazı düzeltmelerin yapılmış ve kimi beyitlerin sonradan eklenmiş olması, elimizdeki nüshanın daha sağlam başka bir nüshayla mukabele edilmiş olması ihtimalini düşündürmektedir.

Nüshanın başında ve sonunda herhangi bir isim ya da tarih bilgisi içeren bir bilgi mevcut değildir. Yazıdaki hata, atlama gibi belirtilerin derecesi ve mahiyeti ile bir müstensih hattı

¹⁹³ İsim Hüseyin Hısâli'dir.

¹⁹⁴ zafer-nâme < zafer-i hâme M

olduğu anlaşılabilen nüshanın yazım tarihi ve müstensih bilgisi, kayıt bulunmayışı sebebiyle belirlenememiştir.

2. METNİN ÇEVİRİYAZIMINDA GÖZETİLEN İLKELER

- Elde başka nüsha bulunmadığından, metinde yazım yanlışı ya da eksiği olduğu düşünülen yerlerde, biçim uyumu ve anlam bütünlüğü dikkate alınarak metin tamiri yoluna gidilmiştir.

- Metne yapılan müdahale eğer bir ekleme ise [...] işareti içinde gösterilmiştir.

- Ekleme dışındaki müdahaleler aparatta verilmiş, değişikliği ve onun doğrultusunu göstermek üzere < işaretiyle işaretlenmiştir.

- Metinde tamire başvuru yapılan yerin nüshadaki biçimi, yazmanın bulunduğu Millî Kütüphane’yi simgeleyen “M” harfini ibarenin yanına yazmak suretiyle vurgulanmıştır.

- Düzeltme yapılan yerlerdeki dipnotu numaraları ilgili kelime ya da kelime bölümünün yanına değil, dizinin sonuna yerleştirilmiştir.

- Farsça beyitler italik yazılmış ve çevirileri dipnotu olarak verilmiştir.

- Farsça beyitlerin imlâsında eskiden beri yaygın olan ve Türkçenin sesletim yapısına uygun olan düzen benimsenmiştir.

- Beyitler içinde geçen ve bazıları deyim değeri taşıyan bazıları ise ayet ya da hadislerden alıntılanmış söz kalıpları, başlı başına yargı belirtmeseler bile italik yazılmıştır.

- Son seste ikizlik barındıran Arapça kelimeler vezin gerektirmedikçe tek sesle gösterilmiştir: *hak, ced...*

- Veznin gerektirdiği durumlarda, Arapça kelimelerdeki ünlü türemesi yazıya yansıtılmıştır: *adil, şehir...*

- İmlâca iki biçimi de kurala uygun olan kelimelerin yazımında vezin dikkate alınmıştır: *nikû/nikû, diger/diger...*

- Bazı kelimelerde, müellifin ısrarla ve muhtemelen halklaşma etkisiyle orijinal imlâyaya uymayan tercihlerine müdahale edilmemiştir: *düş-, şüsen, tevfiż, silah, ħirās vb.*

• Ne Arapça ne de Farsça asıllı olan bazı kelimelerde, Farslara ait kimi kabullerin etkisi göz ardı edilerek, tutarlılık sağlayabilmek için uzatma işareti kullanılmamıştır: bay, han, paşa, sancağ...

• Tamlananı uzun i ünlüsüyle biten Farsça tamlamalarda, Farslardakine benzer biçimde vezni gözetilen bir yaklaşım içinde olunmuştur: vâlî-i milk>vâli-yi milk...

• Aynı anda hem özel hem de cins isim değeri taşıyan kelimeler, anlamına göre büyük veya küçük harfle yazılmıştır. Ör: Ādem/ādem, Āşaf/āşaf, Dārā/dārā, Mışır/mışır, Nîl/nîl...

• Farsça ile Arapça eklerin ve bu dillere ait unsurlarla kurulmuş birleşik kelimelerin imlâsında, Prof. Dr. Mertol Tulum'un hazırladığı *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı* adlı kılavuz eser ölçü alınmıştır.

3. METİN

1b 1 *Hudāvendā derī ez-luṭf bū'gşāy*
Cemāl-i bī-niḳāb ān geh tü bü'nemāy¹⁹⁵

Merā ez-kām u nuşret dih dil-ārām
Zi-feyz-i tü bi-dih pür-şerbet-i cām¹⁹⁶

Ki cām-ı ıışk-ı tü cānem küned nüş
Şevem der-vaşf-ı tü çün baħr-i pür-cüş¹⁹⁷

Tü dānī nīk ü bed-rā vāḳıf-ı rāz
Tüyī ḥallāḳ-ı her ednā vü mümtāz¹⁹⁸

‘ Adālet kişverin ḳalbe ḳılup cāy
Daḫi fażl u keremle ‘ ālem-ārāy

Göñül mihrin zafer çarḫında ḥurşid
Pür it ‘ işḳuñla mişl-i cām-ı Cemşid

‘ Adil rāhın göñül milkinde her ān
Ṭırāz it çeşmüme eyle nümāyān

Beni ol şāh-rāha reh-revān ḳıl
Murādum kāmını bu cisme cān ḳıl

Senüñ çün luṭfuña yoḳ ḥadd ü pāyān
Kerem ḳıl ben za‘ife eyle iḥsān

10 Ki rüyum tiredür bu dāde nemnāk

¹⁹⁵ Allah'ım bana bir kapı aç lütfunla / Böylece örtüsüz cemalini göster bana

¹⁹⁶ Bana zafer ve muratla gönül dinginliği ver / Feyzinden şerbetle dolu bir kadeh bahşet

¹⁹⁷ Ki aşkının kadehiyle canım kansın / Seni anlatmakta coşkun bir deniz olayım

¹⁹⁸ İyi kötüyü, gizli olanı sen bilirsin / Alçak ve yüce her şeyi yaratan sensin

İrişdür feyz-i luṭfuñ itme ğamnāk

Baṅa iḥsān idüp eyle ‘aṭāyı
Ki yazma deftere cürm ü ḥaṭāyı

Saṅa lāyıḳ olanı itdür iz‘ ān
Dem-i aḫirde irgür dīn ü imān

Gice gündüz işüm şāhā ḥaṭādur
Kerīmü’ş-şānsın luṭfuñ ‘aṭādur¹⁹⁹

Muzaffer ‘adlūñ ile kııl Ḥudāyā
Kemāl-i luṭfuñ i‘ tā eyle Şāhā

Ki ben cürm ile ‘āciz bir güneḫkār
Dirīğ-ı luṭfuñ itme baṅa her bār

2a Sen ol Sulṭān-ı ‘Ādilsin ki her ān
Bir ān içre yaradup kān u imkān

‘Ademden Ādem’i silk-i vücūda
Getürdüñ tā melek geldi sücūda

Didüñ bir kerre var itdüñ cihānı
Didüñ yoğ girü yoğ itdüñ mekānı

Yaradılmış tamāmı dün ile gün
İder şükri döner emrūñle gerdün

20 Ḳamunuñ vāḳıf-ı esrārısın sen

¹⁹⁹ kerīmü’ş-şānsın < kerīmü’ş-şānsın sen M

Yaratduñ çār ‘ unşur eyledüñ ten

Bir ān içre yaratduñ kāyinātı

Beyān itdüñ vücūd-ı mümkinātı

Viren sen Nūh’a tūfāndan necātı

Pes andan baḡş iden Hızr’a şebātı

Semek virdüñ deñizde Yūnus’a hem

Çıkardı erba‘ in anda bulup nem

Virüp Eyyüb’a şabrı itmedi āh

Ser-ā-pā cismini kırd itdi sūrāh

Zekeryā’ya şu deñlü kılduñ ihsān

Ser-ā-pā biçdiler kılmadı efgān

Kılıp Mūsā ‘ aşāsın naḡş-ı şü‘ bān

Nedim-i luḡfuñ oldu nuḡḡ-ı çübān

Virüp Mūsā’ya mi‘ rācı ‘ ale’ḡ-Ḥūr

Kelām-ı Hāzret’üñle çün ‘ ale’n-nūr

Kimi vaşfuñla oldu mişl-i bülbül

Kimi şeydā kimisi nāzenin gül

Kimini sevdüñ itdüñ hāşşu’l-hāş

Kimini zerre-veş hūrşide raḡḡāş

30 Kimi ‘ ışkuñla oldu mest ü medhūş

Kimi deryā gibi eyler ğurenbüş

Ben ol bir zerre-i nāçizem iy şāh
Beni kıılma   adil rāhında gümrah

Baňa kııl feyz-ı luţfuından   ināyet
İrişdür cānuma feyz-ı hidāyet

  Adālet levhına tā gice gündüz
Zafer resmin kııla naķş ile düpdüz

Kemāl-i luţfuňa  n   aķıl irmez
Emirsiz naħl hergiz behr[e] virmez

2b Gice gündüz ider ra  d āh u zārī
Döküp yaşın nite ebr-i bahārī

İki ma  den Hudā kıılmış mu  ayyen
Sehāba ābı nāra ķalb-i āhen

Ne deñlü fikr iderseñ fikr irmez
Kemāl-i Haķķ’a rāy u naķş irmez

F r g  sen özüñ devşir nazār kııl
Döner emriyle gerd n ay-ıla yıl

Y zin Şu gördi r yın urdı h ke
İrem dir bir daħi ol z t-ı p ke

40 Şu gibi sen daħi h ke ruħuñ s r
Aķup alçaķlara yaşuñ d ke g r

Görüp r yın iresin t  mur da
Ki perde ķalmaya dirseñ arada

Olasın ʿışk-ıla tā mest ü medhüş
Yedi deryā ola yanuñda hāmüş

İresin dosta olmaya hicābı
Bulasın niçe yüz biñ feth-i bābı

*Vaşf-ı Ān Huceste-hışāl Seyyid [ü] Eşref-i Maḥlūk-ı Hudāy-ı Muteʿāl Şāhib-i “Levlāke levlāke
le-mā Ḥalaktü’l-Eflāke” Ser-i Peyğam-berān-ı ĩn Gülāl²⁰⁰*

Uran fer gün gibi rüy-ı cihāna
Odur bāʿ iş olan kevn ü mekāna

Anuñ vaşfında ʿālem cümle kâşır
Anuñ emrine fermān cümle bāşır

Dinildi nāmına Sultān-ı kevneyn
Ne sultān belki cānān cān-ı ʿayneyn

Yarın ʿāşilere eyler şefāʿ at
Olısar tağ u taşu cümle ümmet

Anuñ ʿışkıyla olmuş sīneler çāk
Anuñ ḥāḳḳındadır elfāz-ı “Levlāk”²⁰¹

Odur Lü’lü-yi şehvār-ı dür-i pāk
Anuñla faḥr ider bu kürre-i ḥāk

²⁰⁰ Yüce Allah’ın yarattıkları içinde en değerlisi ve hepsinin kutlu önderi, “Sen olmasaydın felekleri yaratmazdım” sözü kendisi için söylenen, miskle boyanmış elçiler yolunun başı olan (Hz. Peygamber’in) övgüsü

²⁰¹ “Sen olmasaydın, (sen olmasaydın, felekleri yaratmazdım)”

50 Ki ol ancak dimiş “*El-fakru fahrî*”
Odur iki cihānuñ nūr-ı fahrî

Diler andan yaratılmış şefâ‘ at
Sa‘ âdetlü kul oldur k’ola ümmet

3a Hüdâ’nuñ haq resûlidür o server
Fürûğî cān-ıla yolında ser ver

Ki tā ümmet olasin yarın anda
Murād oldur hemān iki cihānda

Çamu mürsel diler andan şefâ‘ at
Ola ümmet çamusı cāna minnet

Hüdâ kıldı anı Hâtmü’n-nebiyyîn
Odur Şāhib-serîr-i Şāhib-i dîn

Anuñ mu‘ cizleri dutmuş cihānı
Cihān ancak degül kevn ü mekânı

Çün ol dürr-i girān-māye bulur feyz
Cenāb-ı Hâzret-i Haq’dan gelür feyz²⁰²

Niçe biñ mu‘ cizâtı kevn zāhir
Vücûdı nūr idi vü gendi zāhir

İrince kırk yaşına Şāh-ı kevneyn
Niçe cengler idüpdür Māh-ı ‘ayneyn

²⁰² gelür < güher M

60 Niçe ‘ aşileri dīne getürdi
Zalām-ı küfri ref‘ idüp götürdi

Ebū Cehl eyledi naqş-ı ‘ inādı
Qırıldı ‘ āqıbet qolı qanadı

Şu resme dutdı kuvvet dīn-i Aḥmed
Olur küffāra tiğ-ı mu‘ cizi sed

*Vaşf-ı Yār-i Ğār-ı Hōca-i Her Dü Serā Ebū Bekr-i Şiddik Rağıya’llāhü ‘ Anh*²⁰³

Ḥuşūşā çār-yāri Muştafā’nuñ
Mürüvvet ma‘ deni kân u [za]mānuñ

Olarla buldı İslām özge kuvvet
İrişdi az zamānda niçe kudret

Ebū Bekr oldı evvel toğrı yāri
Anuñla geşt ider niçe diyāri

Şadākat birle kıldı aña ḥurmet
Bile çekdi anuñla dār-ı ğurbet

Vaṭan dutdı anuñ ile mağāre
Olup şıdk-ıla server çār-yāre

*Evşāf-ı Şir-i Mişe-i Vegā Şaf-şiken-i Qalb-i A‘dā Ḥazret-i ‘ Ömer Rağıya’llāhü ‘ Anh*²⁰⁴

²⁰³ İki dünya sarayının da efendisi olan (Hz. Peygamber’in) mağara dostu Hz. Ebubekir’in (ra) övgüsü

²⁰⁴ Savaş meydanının aslanı, düşmanın kalbini dağıtıcı Hz. Ömer’in (ra) övgüsü

Anuñ ardınca geldi şîr-i Fârûk
Bulup ‘adl ile ‘izzet mîr-i Fârûk

3b Emîrû’l-mü’minîn ya‘nî kim ‘Ömer
Tamâm-ı erba‘îndür ol yel-i ner

70 Uran oldur ‘adûya tîğ-ı tîzi
‘Adûya bulduran rāh-ı girîzi

Anuñ tîğından a‘dâ ağladı kan
Oluban berr-i Ka‘be la‘l-i rümmân

İder ol dîn-i İslām āşikāre
Çubeyis idi mekân içi mağāre

Gelince Hāzret-i ‘Ömer bu dîne
İrer İslām o dem çarḥ-ı berîne

Dutar günden güne kuvvet çü İslām
İdelüm Hāzret-i ‘Osmān’ı i‘lām

Vaşf-ı Hāzret-i Zî’n-nūreyn ‘Osmān ibn ‘Affān Raḍıya’llāhü Te‘ālā ‘Anh²⁰⁵

Gelüben Hāzret-i Zî’n-nūr ‘Osmān
Anuñ devrinde oldı cem‘ Çur’ân

Yüzinüñ nûrı şan ḥurşid-i raḥşān
Çur’ân’dan el yumazdı degme bir ān

Hāyāsından melekler utanup hem
Anuñ ḥilmiyle töldü cümle ‘ālem

²⁰⁵ İki nur sahibi Hz. Osman bin Affan’ın (ra) övgüsü

Ruḥından reng alur yāḳūt-ı raḥşān
Lebi la‘ liyledür la‘ l-i Bedaḥşān

*Vaşf-ı Şîr-i Hudā Şaf-der-i Rezm [ü] Vegā [İbn] ‘Amm-i Resûl-i Hudā Hazret-i Şāh-ı Merdān-ı
‘Alî²⁰⁶*

Anuñ ardınca geldi Şāh-ı merdān
Ebū Tālib ‘Alî-yi şîrîn-dān

80 Süvār-ı Düldül ü [hem] şāhib-i tiğ
Döker ḥün ḳorḳusından dāyimā miğ

İmāmeyn-i hümāmeynüñ atası
Cemî‘ -i evliyānuñ pişüvāsı

Emîrû’l-mü’minîn Sāḳî-yi Kevşer
Yezîd’üñ düşmeni ya‘ nî ki Ḥayder

Emîrû’l-mü’minîn Şāh-ı velāyet
Anuñ ḥaḳḳındadır luḳ u hidāyet

İçürendür ‘adūya nehr-i zehri
Velāyetle pür iden kevn ü dehri

Binüp Düldül ḳuşanan Zü’l-feḳār’ı
Bölendür bir çalırda Zü’l-ḥumār’ı

4a Ḳırup a‘ dāyı iden fetḥ-i Ḥayber
Çeküp bābın ḳopardı mişl-i ecder

²⁰⁶ Allah’ın aslanı, savaş meydanında safları yırtıcı, Allah’ın elçisinin amcasının oğlu, yiğitler sultanı Ali’nin (ra) övgüsü

Şeref buldı bularla çünki İslām
Bular ednāya kıldı haqqı i' lām

Ḥabībūñ çün bulardur çār-yāri
Bular kıldı müşerref her diyāri²⁰⁷

Bularla dīn-i İslām buldı zīnet
Cihān emn ü emān devrān ğanīmet

90 Resül İslām'a oldı çünki mi' mār
Olar ol qaşr-ı dīne çār dīvār

*Şıfat-ı Şeb-i Mi' rāc-ı Ḥōca-i Her Dü Serā Ḥazret-i Muḥammed-i Muştafā Şalla'llāhü 'Aleyhi
ve Sellem ve Şıfat-ı İn Şeb-i 'Anber-şemīm-i Kır-endūd²⁰⁸*

Beyān itmiş bu remzi yine dānā
Şeb-i Mi' rāc'ı itmiş naqş u imlā

Meger bir şeb bu nüh tāk-ı zer-endūd
Pür itdi kāseseine revġan-ı dūd

Girüp Sīmurġ-ı gerdün āşiyāna
Açup zāġ-ı siyeh perrin cihāna

Yağup bir bir çerāġın encüm ü māh
Döşetdi kehkeşān dībā sürüp rāh

Ki ta' zīm ide ol Nūr-ı İlāh'a
Döküp verd-i zer-efşān taraf-ı rāha

²⁰⁷ müşerref < maşrık M

²⁰⁸ İki dünyanın efendisi Hz. Muhammed-i Mustafâ'nın (sav) miracına ve en halis amberle bulanmış geceye dair

Nüh eyvān apusın adı felekler
amu mstā idi ana melekler

itāb-ı  izzet irdi Cebre il'e
Resl'e var Burā u ulle ile

Ou gelsn bu ebde ol abbm
amu derdllere oldur abbm

Pes andan eyleyp benden selāı
eb-i M rāc'ı v ibu peyāı

100 n irdi peyke anda emr  fermān
Yirinden peyk-i azret durdı ol ān

Cināna irdi peyk-i azret ol dem
Alup tāc u Burā u ulle[t] ol dem²⁰⁹

ridi arfet'l- a[y]nda Resl'e
Peyā rgrdi ol ayru'l-betl'e

4b Seni gendye da vet itdi Allā
Kade azretne yce dergā²¹⁰

Sana hep muntazrlardur melekler
Du ā ıl kim revādur n dilekler

²⁰⁹ Hem *ulle* hem de *ullet* biiminde okunabilen bu kelimedeki mdahalemiz, bir tashihten ok kafiyenin gerei ynnde bir tasarruftur. Aynı gerein etkisiyle, 97 numaralı beyitteki *ulle* kelimesinde herhangi bir tasarrufa gidilmemitir.

²¹⁰ azretne < izr'a bu ki (?) M

Çü gūş itdi peyāmı ol ruḥı nūr
Didi sem‘ an ve ṭā‘ an emre me‘mūr

Yirinden durdı çün serv-i ḥırāmān
Geyüp ḥulle Burāḳ’a bindi ol ān

Sarāyından çü ric‘ at Ümmü Hān’uñ
Varup seyrin ide kevn ü mekānuñ

Giderdi eyleyüp tesbīḥ ü tehlīl
İrişdi Ḳuds’e anda şanasın yıl

İmāmet enbiyāya itdi ol ān
Pes andan bildi devlet cāna fermān

110 Ḳabūl oldı du‘ āsı ol dem anuñ
Revān oldı gögine bu cihānuñ

İrişdi rāhı evvel çarḥa anuñ
Öpüp cümle melāyik pāyın anuñ

Ayağına yüzün sürdi melekler
Recā kıldı ḳamusı hep dilekler

Pes andan Sidre’ye ol Şāh-ı kevneyn
İrüp peyki ḳodı ol Māh-ı ‘ayneyn

Süvār oldı pes andan Refref’e ol
Tek ü tenhā dutuban dostına yol

Bu resme tā irince Pādişāh’a
Kirām itdi melāyik rüy-ı māha

Pes andan kaç' yetmiş biñ hicābı
İşitdi Hōca'sından pes hiṭābı

Habībi çünki irdi Pādişāh'a
Kılup secde yüzün dutdı İlah'a

Arada gendüsiyle kaldı ancak
Hicāb-ı hāşşu'l-hāş idi muṭlaḳ

Derūn-ı 'ayn-ıla gördi İlah'ı
Cemāl [ü] kudret issi Pādişāh'ı

120 Tazarru' eyleyüp kıldı sücüdü
Niyāz-ı ümmet ol luṭf issi cūdü

Pes andan bī-hicāb eyler peyāmı
Didiler cümle toḳsan biñ kelāmı

5a Ne kıldıysa o demde 'arz-ı hācāt
Kābül oldu ser-ā-ser çün münācāt

'Ubūr itdi pes andan Şāh-ı kevneyn
Niçe kudret görür ol Nūr-ı 'ayneyn

Dönüben geldi menzilgāha çün tır
İdüp Mi' rāc'ını aşhāba taḳrīr

İşitdi cümle aşhāb oldu şādān
Şafādan gül gibi pür-nūr u ḥandān

İdüp müşrik o dem ceng ü cidāli

Resül'e eyleyüp niçe su'âli

Miyândan ref' ider çün Hağ hicâbı
Su'âle cümleten virdi cevâbı

Niçeler geldi ol demde imâna
Niçeler od eliyle urdı câna

İnanmadı kimisi oldu merdūd
Ebed kaldı cehennemlerde maṭrūd

130 Hūdâ'dan luṭf ola senden şefâ' at
Mürüvvet kânısın eyle mürüvvet

Fürûğî'nüñ gice gündüz du' ası
Ḳabül-i luṭf ola na' t-ı recâsı

Ne dem kim biñ ayıḳ dura ayağa
İrişe teşnelik mağz-ı ferâğa

Ümîdüm var durur ide şefâ' at
O demde tâbiş-i rûz-ı ḳıyâmet

Emân-ı zıll-i zımnında bulup sây
Ki ol kân-ı şefâ' at ' âlem-ârây

Ki ben bir rû-siyeh bir ' aciz ü dūn
Cefâ-keş pür-günâh-ı cevr-i gerdūn

**Bu Dāsītān Pīr-i Rūşen-zamīr Dil-i Şeydāyı Feyz-ı Envār-ı Hūdā ile Rūşen Ḳılup Ta' rif-i
Evşāf-ı Zafer-nāme'ye Āğāz Eyle Diyü İrşād Ḳılduğıdur**

Nıgeh kün iy suḫan-dān-ı suḫan-senc

Çi gūne dūr feşāned īn girān-genc²¹¹

Ki yek şeb der-te 'emmül 'aql hayrān
Zi-bāzī-yi cihān v'ez-devr-i gerdān²¹²

Ser ü pāyem bi-gīred baħr-i hayret
Fütēd der-sīneem eşvāķ-ı ğayret²¹³

5b Ki īn elmās ü dürr-i nā-bisūde
Zi-behr-i kī feşānem tā ne-būde²¹⁴

140 Be-vaşf-ı kī kūnem īn nazm taħrīr
Ki bāşed der-cihān 'ādil yel-i şīr²¹⁵

Ki bāşed īn suħan bā-vey sezā-vār
Ki baħt-ı vey būved ez-ħ'āb bīdār²¹⁶

Çü şūd müjgān-ı men der-çeşm āğūş
Merā pīr-i ħīred kerdī der-āğūş²¹⁷

Bi-ġüftem bā-vey īn zār ü perīşān
Zi-kār-ı men bi-mānd zār ü hayrān²¹⁸

Zi-behr-i men fīrāvān nükte āġāz
Niyāyiş bā-dürūd ü naķş-ı mümtāz²¹⁹

²¹¹ İyi bak ey sözden anlayan söz ehli / Bu değerli hazine ne inciler saçıyor

²¹² Bir gece aklım hayrete dalmış düşünürken / Dünyanın oyunlarına ve feleğin dönüşüne hayretle

²¹³ Baştan ayağa dalmışken o hayret denizine / Gönlüme gayret verici bir şevk düştü

²¹⁴ Ki bu elması ve bu açılmamış inciyi / Öyle biri için saçayım ki olmasın benzeri

²¹⁵ Öyle bir kimse için yazayım ki bu manzumeyi / Cihanın adil ve aslan yürekli kahramanı olsun o kişi

²¹⁶ Umarım lâyıık olsun bu sözler ona / Dilerim bahtı aydınlanır bu sözlerle

²¹⁷ Gözlerim kirpiklerimle kucaklaşınca / Beni bir yaşlı bilge bastı bağrına

²¹⁸ Ben de perişan hâlimi ona sundum / Hâlime o da üzüldü ve hayret etti

²¹⁹ Bana nice nükteler armağan etti / Hayır dualar ve seçkin düşünceler

Ez-ân pes mî-künî der-ḥ`âb irşād
Me-şev ğamgîn zi-devr-i miḥnet-âbād²²⁰

Bi-pāş in gevher-i nâ-yâb ez-dil
Zi-behr-i âşaf-ı ser-dâr-ı ‘âdil²²¹

Murād-ı ‘âlem ü şîr-i hümâyûn
Küned ü mer tü-râ der-devr memnûn²²²

Yirüñden dur ele al gilk ü kâğıd
Ki vaşfını yazar çarḥa ‘Uṭārid

Odur şıdḳ-ıla çün Bū-bekr-i şānī
Uyutdı ‘adl ile milk-i cihānı

150 ‘Adāletle ‘Ömer’dür ol ḳavî-çeng
Zamān ‘adlinden oldı vālih ü deng

Ḳavî-himmetdür ol merd-i hünerver
Şecā‘ at issidür mānend-i Ḥayder

Ḥilimde Ḥazret-i ‘Oşmān’a hem-ser
Ḥudā’dur ṭoĝrı yolda aña reh-ber

Seḥāda Şāh-ı Merdān görse anı
Cihāna geldi dirdi Şîr-i şānī

‘Adālet ḳapusın ḳılmış küşāde

²²⁰ Sonra uykumda beni irşad etti: / Gam çekme şu miḥnet yüklü felekten

²²¹ Saç gönlünden o eşsiz inciği / O adil serdar ve vezir için

²²² O âlemin muradı ve heybetli aslanıdır / Seni şu zamanda memnun edecektir

Nazîri gelmez anuñ çün seḫāda

Ser-āġāz it bir özge dāsitānı

Qıla tāze yine köhne cihānı

Anuñ ‘ adline digil pür kitābı

Ki evvel faşlı olsun ‘ adl bābı

Sülük it özge tarza aç dehānuñ

Olasın hātifi sen [bu] zamānuñ

6a

Bi-ḫamdi’llāh ki ṭab‘ uñ nazma qādir

Ser-āġāz it ola devrānda nādir

Qatılıqlara şabr idüp yudar qan

Olur seng-i siyeh la‘ l-i Bedaḫşān

160 Çıkar gel baḫr-i dilden bir dür-i pāk

Ola ḫakinde ‘ āciz çarḫ u eflāk

Aña bir yüzden eyle intizāmı

Qala ḫayretde ger görse Niḫāmī

Aña pūşide eyle cāme-i nev

Ola ḫayrān [u] vālih görse Ḥusrev

Dilüñ depret bu nazma qıl ta‘ addi²²³

Anı gördükde taḫsīn ide Sa‘ dī

Baña bu resme ol pīr itdi himmet

²²³ qıl < qılma M

Anı bildüm o dem öz cāna minnet

Hāzret-i Pādişāh-ı Dīn-penāh *hullide hilāfetühü*²²⁴ Dervīş Paşa'yı Ref' u Def' Kılup Vüzerādan
ve 'Ulemādan Su'āl İdüp Şeyhu'ı-İslām Şun' u'llāh[']a] Su'āl Kıldığudur

Künün zed naqş-ı efkār-ı cihān-bīn

*Zi-dānā-yı suhan-senc-i güher-çin*²²⁵

Zi-āğāz-ı dil-ārāy-ı vizāret

*Zi-nīk ü bed v'ez-īn naqş-ı 'imāret*²²⁶

Çü şāh-ı şehriyār-ı āsümān-taht

Hudā-yāver felek-yār u güneş-baht

Kılur Dervīş'ini tīg ile dil-rīş

Diler nev eyleye şadr-ı reh-i kīş

İder encüm-şifat cem' -i vezīrān

Oturdı meh gibi ol şāh-ı şīrān

170 Tefe''ül eyleyüp her bir su'ālī

Vezīrāndan reh-i resm-i me'ālī

Çün ol vālā-güher sulţān-ı 'ādil

Şeh-i gerdün-penāh [u] şīr-i kāmīl

Yel-i Hān Aḥmed ān şāh-ı güzīnān

Serīr-ārāy-ı 'ālem Āl-i 'Oşmān

²²⁴ "Hilāfeti daim olsun!"

²²⁵ Artık geç dünyayı kuşatan fikirlerin anlatımına / İnci devşiren sözbilir bilgenin hatırına

²²⁶ Vezirliği gönlü süsleyen zatın bahsiyle / Ve onun iyiyi kötüyü bilen, şen eden hikâyesiyle

Kelāmında vezîrândan alup kām
Velî ol kām ile bulmaz dil ārām

O sultān-ı suḡan ārāy-ı ma' nî
Cevāhir-pāş merd mîr-i ma' ānî

6b

Efāzıl cānibin kıldı su'ālî
Diger-gūn buldı anda ḡasb-i ḡālî

Görür kim zümre-i ḡallāk-ı ma' nî
Meşāyih ḡāzî-asker cümle a' nî

İder her kes diger şahrāda pervāz
Virür öz kām-ı dilden naḡş-ı āvāz

Penāh-ı her kes ü her kes penāhı²²⁷
Şıyānet üzre hep kār u nigāhı

Anı ol ma' den-i deryā-yı devlet
Bilüp iz' ānı kıldı naḡş-ı illet

180 O mihr-i 'ālem-āray-ı cihān-tāb
Şeh-i ferr-i şehān u dürr-i nā-yāb

Derūnından ḡamusın itdi iz' ān
Şadef ḡalbinde itdi cümle pinhān

Murādın cümleññ itdi çü ma' lūm
Kelāmından ḡamunuñ naḡş[ı] mefhūm

²²⁷ penāh-ı < penāhın M

Pes andan ol meh-i mihr-i dırahşān
Derūn-ı pāki gibi rāyı raḥşān

Cihānuñ devleti devlet-penāhı
Şeh-i encüm-ḥaşem zıll-i İlähî

Yel-i ‘ādil muzaffer-fer cihān-baḥş
Serîr-arāy-ı zîb ü şāhib-i raḥş

Münakkaş ḥaymesi gerdūn-ı gerdān
Yaradılmış ḳamu emrine fermān

Ruḥından fer alur ḥurşid-i ḥāver
Ferinden baḥş-ı devlet māh u aḥter

Henūzin baḥt-ı devlet aña yārî
Olur düşmen zaḥım-ḥorde şikārı

Zebūn-ı tîğıdur Tūrān u ĩrān
Dil-i düşmen ḳamu tîğında vîrān

190 Ki sālî endekî vü ‘aḳlı bisyār²²⁸
Dil-i pür-dāniş ü devlet aña yār

Zafer tuğrāsınuñ ‘unvānı dāyim
Refî‘ tevḳî‘ iledür milki ḳāyim

Melāz-ı devlet ü devlet sezāvār
Döner durmaz gedāsı çarḥ-ı ğaddār

²²⁸ endekî < anda key M

Buyurdı geldi ol dem şeyhu'l-İslām²²⁹

Kemāl-i şānī vü sālār-ı ʿ allām

7a

Sütün-ı hayme-i in şerʿ -i nāmūs

Ḥayāt-efzā-yı ʿ ālem ḥükm-i cāsūs²³⁰

Reh-i müşkil-güşāy [u] server-i dīn

Viren oldur revāc-ı dīne tezyīn

Qılan icrā-yı şerʿ -i Müslimīnʾi

Suḥan-senc fāzıl-ı ʿ ilm-i yaqīnī

Cevāhir maʿ den[i] baḥr-i mesāyil

Fezāyil reh-beri yoq aña ḥāyil

Gelür ol baḥr-i devlet pīş-i şāha

Seḫergeh mişl-i ḥāver nezd-i māha

Pes andan ol meh-i mihr-i cüvān-baḫt

Serīr-ārāy-ı zīb ü zīver-i taḫt

200 Cevāhir tenginin kuflın küşāde

Qılur ol şīr-i devlet qalbi sāde

Cevāhir şaçdı pīş-i kāmīl-izʿ ān

Behā her cevherine niçe biñ cān

Cevāhir qadrin ol şarrāf-ı ʿ ālem

Bilür bilmekde qāşır cümle ādem

²²⁹ Şeyhu'l-İslām < Şeyhu ve'l-İslām M

²³⁰ ḥükm-i cāsūs < ḥükm ü cāsūs M

Şehün fermânına cân u dil ü güş
Dutup ol kâmil-iz'ân oldı hāmüş

Hemân ol şehriyâr-ı server-i milk
Aña virmiş Hudâ hem tîğ u hem gilc

Didi iy baır-i hikmet âşinâsı
Cevâhir kânınuñ cevher-şinâsı

Sütün-ı hayme-i nâmûs-ı İslâm
Suhan-ârây-ı dîn-i şer'ü'l-en'âm

Emîn-i vâriş-i kân-ı şefâ'at
Kelâm-ârây-ı deryâ-yı feşâhat

Cevâhir-nuḡk-ı her râz-ı nihânî
Emîn-i maḡzen-i genc-i ma'ânî

Umūr-ı devletün mihr-i münîri
Sa'âdet milkinün rüşen-zamîri

210 Saña vardur kelâmum tut baña güş
Degülsin sen kelâm-ı Haḡ' da hāmüş

Reh-i Haḡ' da şeb ü rûze diler cân²³¹
Olam her vech-ile emrine fermân

Resül'ün şer' in idem kevne cārî
İdüp teşrîf anuñla her diyârî

²³¹ rûze < rûzum M

7b

Eben ʿan-ced be-ced şāhān-ı pīşīn²³²

Güzīn-i şehriyārān-ı cihān-bīn

Ne vech-ile ʿadālet hāqla dāyīm

İderlerdi kılam ben daḥi kıyīm

Şu deñlü eyledüm kūşış ki bir kār

Ola āsūde ʿālem leyl ü nehār

Bulup bir kāmīl-ʿayār āşaf-ı şīr

ʿAdāletle ola kevne cihān-gīr

Zamānında geze miş ile gürgān

Ola milküm cevāhir maʿden[i] kān

Kimesne olmaya devrümde mehcūr

Meger çeşm-i perī-rüyān-ı maḥmūr

Dehān-ı meh-veşān gibi sitem güm

Nite günden ruḥ-ı Nāhīd ü encüm

220 Reʿāyā zulm ile tā yutmaya kıan

Nite kān içre her laʿl-i Bedaḥşān

Zamānumda kimesne çekmeye renc²³³

ʿAyān ola zemīnden her nihān genc

Vizāret şadrına her kim sezāvār

²³² eben ʿan ced < ebāʿan ced

²³³ kimesne < kimseye M

Görüp yār itdüm oldı āhır aǵyār

Kime kim eyledüm luṭf ile iḥsān
Elinden der^ç-aḳab yutdum niçe ḳan

Kimi kim añladum ḥāliṣ ser-efrāz
Anı ḳıldum cihān milkinge mümtāz

Ol oldı ^çāḳıbet kem-bīn ü bī-^çār
Umarken rūy-ı gül oldı baña ḥār

Ḳamusın eyledüm bī-nām u bī-neng
Cihāna ṣıǵmayup oldı zemīn teng

Ḥuṣūṣā eşḳıyā dutdı cihānı
^çAdālet oldı ^çālemden nihānı

Bu derdüñ def^ç ine iy kāmīl-iz^ç ān
Buyur iy mīr-i ma^ç nı gevher-i kām

Bu kār-ı pūr-girihde ^çaḳlum irṣād
İdüp eyle cihān dārını ābād

230 Ki sensin kāmīl-iz^ç ān ṣāḥib-i rāy
Ṣadāḳat burcına mihr-i dil-ārāy

Zamānumda nihān olsun bed-endiṣ
Dutan rāh-ı sitem bed-dīn ü bed-kīṣ

8a Miyān-ı meh-veṣān gibi olup güm
^çAdille devri itsün çarḥ u encüm

Ola sâyemde âsüde cihân hem
Sitem ehli kıala dil-zâr u der-hem

Felek ‘adlümle kılsun devr-i eyyâm
Olam tâ âhîret dünyâ nikû-nâm

Nişâr itdi deründan bunca cevher
Ne cevher her biri yâķüt-ı aķmer

Oluban bülbül-i mest gibi hāmüş
Hemân deryâ-yı ma‘nî eyledi cüş

**Ĥazret-i Şeyhu’l-İslâm Şun‘u’İllâh Ĥazret-i Pâdişâh-ı Dîn-penâha Umür-ı Vizâret Kime
Lâyıķdur ve Nice Düstür Gerekdür Diyüp Murâd Paşa’yı Terbiye Kılduķıdur**

Ĥün ol vâlâ-güher şâh-ı cihân-baķş
Şeh-i gerdün-penâh [u] şâhib-i raķş

Nişâr itdi dürer Ĥün baķr-i ‘ummân
Cevâb itdi o dem ol kân-ı ‘irfân

Emîn-i vâriş-i sulţân-ı kevneyn
Özi şun‘-ı İllâh u nür-ı ‘ayneyn

240 O dem kân-ı cevâhir ķuflın açdı
Girân-mâye cevâhir kevne şaçdı

Sütün-ı hayme-i a‘lâm-ı İslâm
Şerī‘at ma‘deni vü şeyhu’l-İslâm

Didi iy şehriyâr-ı server-i dîn
Penâh-ı dîn [ü] devlet devlet-âyîn

Sütün-1 şehriyārān-1 nikū-ḥūy
‘ Adālet buldı sende reng ile būy

Cihāna ‘ adl ü dāduñ şaldı sāye
İrişdi rif‘ atüñ bay u gedāya

Girān-māye güherdür nesl-i pākūñ²³⁴
Siriştdür ‘ aql u cāndan āb u ḥākūñ

Senüñ efkārūña irmez kes idrāk
Dil-i dānā ḳamudandur özüñ pāk

Veli iy şehriyār-ı ‘ adl-güster²³⁵
Hümā-pervāz şāh-ı bende-perver

Çü ben dā‘ iye ḳıldıñ luḳ u iḥsān
Su’āl itdüñ nedür bu kāra dermān

8b Bu kāra irdi ‘ aql-ı nā-tüvānum
İki muzmerde tazmīndür gümānum

250 Çü bu ‘ abde irişdi emr ü fermān
Diyem bir dem işit iy şāh-ı devrān

Budur evvel ki bu mühr-i sa‘ ādet
Mu‘ ayyen kes degül virmekde ‘ ādet

Şehinşeh her kime isterse ol ān
Vizāret mührin eyler aña iḥsān

²³⁴ pākūñ < yākūñ M

²³⁵ ‘ adl-güster < ‘ adl ü güster M

Ki zîrâ şehriyârân-ı cihân-bağş
Derûndan her ma‘ânî[yi] kıllur nağş

Budur şâhâ kelâmum evvel îrâd
Kılalum dürr-i ‘aklı şâhib-irşâd

Bi-emr-i Hâk iki üç kerre iy han
Vizâret mührin itdüñ idi ihsân

Behişt-âsâ harîm-i muhteremden
Çıkuban perveriş bulmuş ezelden

Serin gerdûna devlet ile sûde
İrüp tâ hıttâ-i çarh-ı kebûda

Şu deñlü eyledüñ in‘âm-ı behre
Kıllup vâlî anı bu köhne dehre

Eline kabz u baş u emr ü fermân
Tebeddülle teğayyür kân u imkân

260 Kâmusın eyledüñ luğf-ıla teslîm
‘Adâlet eyleyüp ola cihân bîm

Serîr-i âşafî vü heft kişver
Kâmu ihsân idüp iy mihr-i enver

İdüp her birisi bir kâra âheng
Şoñ ucı gıtdiler bî-nâm u bî-neng

Şebâb eyyâmı gâlib virmedi dest

Anı cām-ı ecelle eyledüñ pest

Veyāhod devr-i gerdün kıldı bāzī
Nümūdār ide pīr-i ser-firāzı

İkincisi budur irād [u] izkār
Bu efkārüm virür bir dürr-i şeh-vār

Gerekdür iy girān-māye-neseb ḡan
Güzīn-i ser-firāz-ı nesl-i ‘Oşmān

Bu def‘ a kılasın bir özge kārı
Görüp ‘ahd-i şebāt-ı rūzigārı

9a

Budur şimdi saña çün rāy-ı enver
Saña olsun müselleme heft kişver

Gerekdür bir vezīr-i kār-dān-gār
Efāzıl zeyrek ü hem pīr-i hüş-yār

270

Dimemiş ola ‘ömrinde dürüğü
Şadākat rāhına irmiş fūrüğü

Ola zātında şemşīr-i dil-āver
Güzār itmiş ola bu heft kişver

Ola ‘ahdinde dürr-i nā-bisūde
Uruban püşt-i pā çarḡ-ı kebūda

Niçe yıl ser-ḡad-i İslām’ı ol şīr
İdüp ḡıfz u ḡırāset ehl-i tedbīr

Görüp çok teşnelik çekmiş niçe derd
Bilüp yahşi yaman ü germ ile serd

Taşarruf eyleyüp kevne kıomış dest
‘ Adūsın zīr-i tīgında idüp pest

Siyeh hāki kılup zīrinde pister
İdüben seng bālın naqş-güster

Cihānda nīk ü bed olmuş haber-dār
Çeküp ‘ asker olup sālār u ser-dār

Cenāb-ı Hāq’dan evvel ola pür-bīm
Olup cān u gönülden şer‘ e teslīm

Pes andan sen şeh-i fermān-revādan
İde havf anda key hem-çün Hudā’dan

280 Yanında hāke yek-sān ola altun
Kelām-ı Hāq’da kaçın itmeye nūn

Ola rüşen-zamīr ü ehl-i ‘ irfān
Hikem fenninde fāyık kāmīl-iz‘ ān

Kelām-ı hikmet içre nitekim cān
Ola cārī lebinden āb-ı hayvān

Bi-ğayr-ı hāq kimesne āh u efgān
İdüben gözlerinden dökmeye kıan

Yemen’den çekmiş olsun mehçe-i zer
Ola zātı girān yāqūt-ı aḥmer

Saḥî-ḥāl olsun aşlı ehl-i ḥāle
Ḳomaya dest-i şāhî çün vebāle

Şerî' at semtine dutsun dil ü gūş
Gelince kār-ı şer' olsun o ḥāmūş

9b

Ola ol zāhir ü bātında ma' mūr
' Adāletle cihāna ola meşhūr

Bile 'avn-i Ḥudā'yı dāyimā yār
Şerî' at 'adline ola ḳafā-dār

Muḥaşşal iy şeh-i mühr-i ḥümāyūn
Olur āşaf ki ola ğayr-ı memnūn²³⁶

290 Cihānda nīk ü bedden bile aḥvāl²³⁷
Umūr-ı ḥalka lāzım vāḳıf-ı ḥāl

Bu nev' a ḳullaruña ḥadd ü pāyān
Degül taḥtuñ durur deryā-yı 'ummān

Gerek kūşiş bu emşāl üzre düstūr
Ola tā kim cihānı ḳıla ma' mūr

Ḥuşūşā sen şeh-i gerdūn-serīrūñ
Murād olsa murādı nerre-şīrūñ²³⁸

Umūr-ı kār-ı emre böyle teşvīş

²³⁶ ğayr-ı < ğayra M

²³⁷ bile < sele M

²³⁸ şīrūñ < şerīrūñ M

Olmayınca bitmez saht-terâbiş

Murād ismi gerek bir merd-i hoş-dem
Ola sen şāha dāyim yār u hem-dem²³⁹

Murād ise eger āşaf ide dād
Gerek kılmak Murād'a naqş-ı irād

Didi ol mū-şikāf-ı nükte-sencān
Budur söz şehriyārā bāķī fermān

Pesend itdi o dem ferhunde-ahter
Didi kim bāreka'llāh iy hünerver

Zehī 'aql u zehī fikr ü zehī rāy
Murādum gevherin kılduñ dil-ārāy

300 Baña iy şeyhu'l-İslām-ı suhan-senc
Bu gün baḥş eyledüñ gūne girān-genc

Saña olsun bu gün benden beşāret
Murād āşaf lalam oldu işāret

Hezārān şad hezār iy ma' den-i dūr
Derūnum ma' denin gevher ile pūr

Pes andan ḥāzret-i şāh-ı cihānbān
Eline gilk ü kāğıd aldı ol ān

Pādişāh-ı Dīn-penāh Murād Paşa'ya Ḥaṭṭ-ı²⁴⁰ Hümāyūn-ı Vizāret İrsāl Kıldığıdır

²³⁹ Bu beytin hizasında şöyle bir derkenar vardır: “*Bunda üç ebyātdan Murād ismi çıkar*”

²⁴⁰ ḥaṭṭ-ı < ḥadd-i M

Buyurdı Hâzret-i Han Aḥmed-i şîr
Dürer-bâr-ı kelâmın rây u tedbîr

10a

‘Uṭârid-veş eline kâğıd u gilg
Alup yazdı o şîr-i server-i milk

Cenâb-ı Hâkk’uñ ismin yazdı evvel
Ḥabîbüñ ismini kıldı müseccel

Añuban çâr-yâr-i rüknetü’ d-dîn
Pes andan eyledi elfâz-ı tezyîn

Didi iy pîr-i enver rây-ı ‘âlî
Güher-âvîze-i gûş-ı le’âlî

Dil-i dâna-yı kâmil şâhib-iz’ân
İre ḥaṭṭum saña ne kıldum iḥsân

310 Kirâmî hem vezîr-i şîr-düstür²⁴¹
Be-ḥükm-i emr-i ‘âlî oldı me’mûr²⁴²

Eger ḥaṭṭum seḥerden ola inhâ
O câyı şâm irince kıлма me’vâ

Münevver milki kılsun rûy-ı pür-nûr
‘Adâletle olasın kevne meşhûr

Dil ü cân görmeyince rûyuñ arâm

²⁴¹ vezîr-i şîr-düstür < vezîr ü şîr-düstür M

²⁴² be-ḥükm < taḥakküm M

Bulmaz sür' at it itme dil-ārām

Haṭı peyk-i şabāya kıldı teslīm
Yedi gām aña bu nüh oldı iqlīm

İrer peyk-i nesīm-i fırsat-ı tīz
O devlet zımnına çün hıng-i şeb-ḥīz

**Hāzret-i Murād Paşa *yessera'llāhü ve mā yeşā*²⁴³ Mühr-i Vizāret Gelmezden Üç Gün Evvel Bir
Vākı' a Görüp Andan Bir Şeyḥe Ta' bir İdüp Şeyḥ Cevāb Kıldıdır**

Huceste-pey meger kim cāme-ḥ'āba
Olup düşde muḳārin āfitāba²⁴⁴

Görür kim 'ālem-i rü'yāda nā-gāh
Elin almış eline ol şehinşāh

Girüp bir kaşr-ı 'ālī dil-güşāya
Oturdı şeh serire durdı pāya

Çıkardı ol şehinşāh-ı cihānbān
Büzürg ol ḥātemi destinden ol ān

320 Virüp baḥş eyledi vü kıldı ḥande
Ne dem kim zindesin dursun bu sende

Mübārek destini ol dem idüp būs
Egildükde uyandı kıldı efsūs

²⁴³ "Allah dileğini kolaylaştırsın!"

²⁴⁴ düşde < düşünde M; muḳārin < muḳārīn M

10b Dimiş rāvī bunı bir şeyhe ta‘ bīr
İdüben ol seher ol āşaf-ı pīr

Budur ta‘ bīri iy dārā-yı devlet
Serin kor emrüne heftād millet

Velikin sen bu gizli sırrı pinhān
İki üç günde şakla kıılma ‘ ayān

Üçinci gün olur ma‘ lūm aḥvāl
Dimiş ta‘ bīr idüp ol vākıf-ı ḥāl

***Āmeden-i Mühr-i Vizāret bā-Murād Paşa*²⁴⁵ Ol Rūz ve Kışsa-i Aḥvāl-i Murād Paşa Yemen
Milkinde Bir Şeyhe Varup Ol Şeyḥ Murād Paşa’ya Didügi Kelāmdur**

*Bi-y-ā iy tālib-i maḥşūd-ı aṣlī
Zi-bī-gāne me-cū irād-ı vaşlı*²⁴⁶

*Murād-ı ḥ’iş eger ḥ’ahī ez-īn cāy
Bi-y-ā der-nezd-i mihr-i ‘ālem-ārāy*²⁴⁷

*Ki ān ferr-i hümā-yı evc-i ‘izzet
Serīr-ārāy-ı ‘ālem tāc-ı rif’at*²⁴⁸

*Hümāyūn-aḥterī ferḥundegī-fer
Bi-nih ser-rā zi-iḥlāş ez-nev-[e]fser*²⁴⁹

²⁴⁵ Vezaret mührünün Murad Paşa’ya geldiği

²⁴⁶ Gel ey gerçek maksadın peşinde olan / Vuslat faslını sağda solda boşa arama

²⁴⁷ Eğer muradını bu makamdan istiyorsan / Ālemi süsleyen güneşin yakınına gel

²⁴⁸ O izzet burcundaki hümânın ışıltısına / Ālemin tahtını süsleyen yüce taç sahibine

²⁴⁹ Uğurlu yıldız ve kutlu aydınlığa / Baş koy ihlasla o soyluluk tacına

330 *Ki tā yābī devā-yı devlet-i h̄v̄iṣ*
Reved ez-tü der-‘ālem kār-ı dil-rīṣ²⁵⁰

Çün in maẓmūn-ı elfāz-ı hūmāyūn
Şabā-sür‘at nesīm-i dürr-i meknūn²⁵¹

İrişdi bir seher çün mihr-i enver
Ziyā-güster olup virdi dile fer

Meger ol ‘ākil-i dānā-yı devrān
Seherden devlet ile kıldı dīvān

Sa‘ādet şadrına oldı sezā-vār
Nite kār-ı şadefde dürr-i şeh-vār

Ruḥı nūrı kıilup dīvānı raḥşān
Şanasın ma‘deni la‘l-i Bedaḥşān

Güneş gül ruḥlarından dāyimā fer
Alurmuş reng ü bū yāḳūt-ı aḥmer

Çün ol peyk-i nesīm-i devlet-āyīn
İrişdi es‘ad-ı sāl‘atde ol ḥīn

Sa‘ādet-nāme-i ‘ayn-ı sa‘ādet
Hidāyet-nāme-i ‘ayn-ı hidāyet

11a Şunup destine anı şan gül-i ter
Güler rū gösterüp ol mihr-i enver

²⁵⁰ *Ki bulasın böylece devletine kuvvet / Ve gitsin dünyada bu gönül yorucu iş senden*

²⁵¹ *Bu kutlu sözlerin derin mânâları / Sabâ yeli ve inciler getiren rüzgâr gibi*

340 Yirinden çüst ü çâpük ol ser-efrâz
Ayğa durdı kıldı naqş-ı i'c zâz

Mübârek rüyına ta'vîz-i cānı
Sürüp şād oldı ol mîr-i ma'ānî

Yaqîn bildi ki ol ta'vîz-i cāndur
Cihānuñ rûhına rûh-ı revāndur

Gül-i ter gibi güldi oldı handān
Ki şan Ya'qûb'a irdi mäh-ı Ken'ân

Muḥaqqâk bildi ol rü'yâyı rûhı
Ki buldı cānib-i Ḥaḳ'dan fütûhı

Anı bildi ki ol mühr-i Süleymān
İrişdi ins ü cinne kıla fermān

Niyâzı bu idi dāyim şeb ü rûz
İre ol sâ'at-i ferḥunde-firûz

Ki 'âlem devr-i 'adlinden bulup kām
Döne kuṭb-ı murādı üzre eyyām

Bu yirde naqş-ı irād-ı kühen deyr
Selāmet şabr iledür 'âkıbet-ḥayr

Yemen milkinde bir şeyḥ-i hüner-bîn
Dimiş aña olursın devlet-âyîn

350 Ola milk-i cihān pür-fitne āşüb

Ġazāda niçe serler olalar tūb

Ta‘ ayyūn ide şāhān niçe ser-dār
Velī ref‘ olmaya cevr-i sitemkār

İki üç yirde raḡne milk-i ‘ Oşmān
Bula on yıl dem-ā-dem dökile ḡan

Olısar yıl-be-yıl ḡavḡā ziyāde
Niçe serler vire ‘ ömrini bāda

Niçe ‘ asker ola meydānda bī-ser
Olanlar az ola ḡaşma muẓaffer

Ḥuşūşā milk-i şehde ḡayl-i düzdān
Ḥurūc ide niçe yıl kıla ‘ işyān

Cünūd-ı Müslimīn’i kıla rencūr
Zalām ola cihān çün tār-ı deycūr

Uran ser-dāra hep a‘ dā muẓaffer
Olup demle dola bu heft kişver

11b

Çü sāl-i hicret on beşde ḡarārı
Bula devlet olısar saña yārī

Velī bir ḡarn-ı devri çarḡ-ı gerdūn
Güzer eyler ki bu naḡş-ı hümāyūn

360

İre ferḡunde-fāl ü sā‘ at-i rūz
Olasın devlet ü ‘ izzetle bih-rūz

Görürsin h̄āb içinde baht-ı bīdār
Ola devlet üçinci gün pedīdār

Olur fermān-berūñ ‘ālem ser-ā-ser
Koya ruḥ pāyuña mīrān u ‘asker

Pes andan her ne cāya şāha serdār
Olasın ‘askere devletle sālār

Cihān olsa ‘adū ger çekse ḥancer
Olursın çekme [gam] her dem muẓaffer

Saña kıldum bu nuṭkı çünki irād
Saña “Yā Kādir” olsun dāyim evrād

Olursın ‘ākıbet sālār u serdār
Gidüben milk-i şehden naqş-ı idbār

Olur a‘ dā-yı dīn emrūñe me’ mūr
O cānib nuṭkuñ ile ola ma‘ mūr

Pes andan şehriyāra kılan ‘ işyān
Öñünde tīg-ı ḥışmuñdan vire cān

Bi-emr-i Haḫ cihān fermānuña gūş
Dutar kıлма şaḫın ‘ adli ferāmūş

370 Mezālīm ḥayline virme menāşib²⁵²
Degül mārı ışıtmak pes münāsib

²⁵² menāşib < menāsib M

Yidürme nā-maḥalle beyt-i māli²⁵³

Ki var rüz-ı cezāda çok vebāli

Niçe ḥıdmetle bulduñ ise sen cāy

[O] nev^ç a iste bir yār-i dil-ārāy

Ġinā ile derūnuñda ḳoma kām

Ṭama^ç kār özüñi tā ḳılmaya ḥām

Tehī ḳılma derūnuñ şer^ç -i dīnden

Çevürme rüyuñ ol ^ç ahd-i ḳadīnden²⁵⁴

İdüp kūşiş kimesne ḳılma giryān

Bi-ğayr-i ḥaḳ gözinden dökmeve ḳan

Seri şadrı olup İslām dīn[n]üñ

^ç Adālet şer^ç -ile olsun ḳarīnüñ

12a

Velī bu nükteyi cānuñda pinhān

Şu resme şaḳla tende duymasun cān

Diyüp o mū-şikāf-ı şeyḥ-i kāmīl

Ferāmüş itme bundan olma ḡāfil

Dehānuñda bu gevher bula temkīn

Olursın az zamānda devlet-āyīn

380

Diyüp nuṭḳ eylemiş ol fāris-i rāh

Zuhūr itdi o gevher ol seḥergāh

²⁵³ beyt-i māli < beyt ü māli M

²⁵⁴ çevürme < çürime M

Ḥaḳīḳat ol güher kâni güher-senc
Nihân dutdı niçe yıl ol girân-genc

Müşâhid kıldı ol rāz-ı nihānı
Seherden buldı genc-i şāygānı

Pes andan Ḥazret-i Ḥaḳḳ'a münācāt
İdüp kıldı tazarru' ʿ arz-ı ḥācāt²⁵⁵

Didi iy Ḥazret-i Dārā-yı ʿ ālem
Kemāl-i ḳudretüñ nefḥinde ādem

Beni āḥir murāda iy Ḥudāvend
Ḳılan naḳş-ı şeb ü rüz yine peyvend

Bu luḳfa yoğ-ıdı iy Ḳādir ü Ḥaḳ
Liyāḳat bende zerre deñlü muḳlaḳ

Senüñ rānuñdayam iy dāver-i pāk²⁵⁶
Za' if ü bī-mecālem bir avuç ḥāk

Baña sen girü luḳfuñdan ʿ ināyet
Çevürdüñ devleti eyle hidāyet

Beni ḳılma ʿ adū destinde pā-māl
Penāh-ı luḳfuñ eyle ʿ āḳibet-ḥāl

390 Çü ben ʿ abde bu luḳfı sen sezā-vār

²⁵⁵ tazarru' ʿ arz-ı ḥācāt < tazarru' u ʿ arz-ı ḥācāt M

²⁵⁶ rānuñda < rānında M

İdüp virdüñ beni eyle nikükār

Muzaffer eyle a' dāya ser-āmed
Saña merhūn eger maqbūl eger red

Diyüp dökdi gözinden hūn-ı ' unnāb
Ne hūn her birisi bir la' l-i nā-yāb

Pes andan üç gün ol devlet-penāhī
Tedārük kıldı kalbe ' azm-i rāhı

Meger kim bundan evvel ol ruḥı māh
' Adūnuñ cānibin kılmışdı ıslāh

İdüben şad hezārān ' ahd ü peymān
Miyāndan tā ki ğavġā ola pinhān

12b Şehinşeh cānib[in]den yine menşūr
Virüp ' ahd ile olsun milk ma' mūr

Bu def' a ol vezīr-i ' ālem-ārāy
Çü teşrīf itdi şadı oldu ārāy

Qılup cānıyla rāh-ı şulḥı peyvend
Olup zāmin bu kāra tā ḥudāvend

O tarfa kılmaya ta' y[i]n-i ser-dār
Reh-i emn üzre tā devr ide devvār

400 Ta' ahhüd kıldı emn ile emānı
O rāha meyl ide şāh-ı cihānī

Melâ'ın kıldı pes bu 'ahde sevgend
Kılalar 'azm-i pâ-būs-ı hudâvend

Pes andan hâzret-i âşaf nite şîr
Melâz-ı dîn [ü] devlet ol cihân-gîr

Mübârek sâ'at içre oldı şeb-hîz
Kılup kat' -ı menâzil her seher-hîz

Ne milke rahş-ı devlet ola pâye
O milk üzre hümâ gösterde sâye

Kılurdı eyleyüp ol milki ma' mür
Ruḥı bahş-ı ziyâ hürşid-i pür-nür

İderdi 'âleme luḫ ile iḫsân
Mesîḫ-âsâ cihâna bahş idüp cân

Cihân bu müjdeden olmışdı mesrûr
Ki ḫalk irdi murâda oldı ma' mür

Cihân âsâyiş[i] emn ü emânı
Şeh-âşaf âşaf-ı şâh-ı cihânî²⁵⁷

Diyüp eyler lisân-ı ḫâl ile cân
Yaradılmış kamu hep cinn ü insân

410 Çü bir rûz-ı ḫuceste mihr-i gerdûn
Şalar şâh-ı zemîne reşḫa zerd-gûn

²⁵⁷ âşaf-ı < âşafın M

Açıldı ser-be-ser gülzâr-ı  alem
İrûben şādümānī güm olur ğam

Çudūm-ı luġfi ile şāh u dervīş
Olup ħurrem gönülden gitdi teşvīş

Ĥuşūşā şehriyār-ı R m u Īrān
Olupdı görmege dil-teşne ol ān

Niçe şād olmasun şir-i cihān-dār
Aña virdi bir āşaf Rabb-i Settār

13a Süleymān Āşaf¹ ol şire bende
Olımaz āşafān ç n ser-figende

Arist -rāy u Eflāt n-tedb r
Fer d n-  adl   Dārā-veş cihān-g r

Şeh-i Dārā-ĥaşem Ĥan Aĥmed-i ĥan
Bile t ğında ĥaşmın zār u giryān

Hemān emr itdi dārā-yı cihān-b n
Çıka karşı   asākir ola tezy n

S m-i rahşına g sterde cihān r y
İdüp buldı ruĥından reng ile b y²⁵⁸

420 Du  ā-yı ĥalk-ı  alem k dek   zen
Şenā-yı ĥayr ile p r k y u berzen

²⁵⁸ reng < r g M

Cihān gül ruḥlarından oldu dil-şād
Yıkık diller olup luḫfiyla ābād

Çü her şem^c i yağa Feyyāz-ı Muḫlaḫ
Ferinden pür olur bu nüh muḫabbak

Çün ol devlet-penāhī rūy-ı dehre
İrişdi gördi rūyın aldı behre

Murād Paşa Ser-ḫadden Geldükde Ḥazret-i Pādişāh-ı Dīn-penāhı Müşāhede Kılduğudur

Dilā tā-key ez-in dehr-i kühen-sāl
Keşī zillet bi-y-ā bīn rūy-ı iḫbāl²⁵⁹

Be-pā-būs-ı şeh-i ferḫunde-aḫter
Bi-kün kūşiş ki bīnī mihr-i enver²⁶⁰

Ḥaḫīkat gördi şāh-ı kām-ran-baḫt
Şehinşāh-ı cihānbān-ı felek-taḫt

Görür bir āşafı ki rūyı pür-nür
Dil-i pür-ğam olur ferḫunde mesrūr

Gül-i surḫ gibi rūy-ı pīr-i hüş-yār²⁶¹
İḫāta eylemiş girdin semen-zār

Ruḫından devlet-i ‘ālem fūrūzān²⁶²
Kelāmında dil-i düşmān sūzān

²⁵⁹ Ey gönül, bu köhne âlemde ne zamana kadar / Sürüneceksin? Gel bahtiyarlık gör biraz

²⁶⁰ O kutlu şahın ayağını öpmeye gel / Çabala da o güneşin ışıklarını gör

²⁶¹ rūy-ı pīr-i hüş-yār < pīr-i rūy-ı hüş-yār M

²⁶² ruḫından < rūḫından M

430 Sepīd idi mişāl-i ḥāṭṭı pür-būy
Ḥiredmend-i cihānver āsitān-kūy

Ruḥından ferr-i merdī nūrı bāhir
Cebīninde fūrūzān kām-ı zāhir

Dil-i şāhān olup ‘ālem-nümāyī
Müşāhid eyledi ferr-i Hümā’yı

13b Derūnī eyledi Dādār’a taḥsīn
Ki buldum āşaf-ı şīr-i cihān-bīn

Ḥazret-i Pādişāh Murād Paşa’yı Görüp Ḥaḳḳ’a Şükr Kılup Murād Paşa Daḫi Gördügidür

Çün ol merd-i cihān-ārāy-ı merdān
Görür şāh-ı cihānı anda ol ān

Görür bir şāh-ı Cem-şevket hümāyūn
Boyı serv-i revān u ḳaddi mevzūn

Ruḥı şan berg-i ḥamrā-yı gül-i ter
Lebinden reng alur yāḳūt-ı aḫmer

Cebīninde olup şevket nümāyān
Ten-i pāki sirişt ez-kān-ı ‘irfān

Minūçihri-leṭāfet reng ü būyı
Ḥaṭā milki alur ḥaṭṭında būyı

440 Tehemten hem-çü Hüşeng-i dil-āver

Ruḥından berķ urur ḥurşīd-i ḥāver

Penāh-ı dīn [ü] devlet ‘āleme cān

Bi-‘aynī rūyı çü naql-i Selīm Ḥan

‘Adū milki anuñ zīr-i nigīni

Ḳul itmiş ḥāl ü ḥaddi milk-i Çīn’i

Şeh-i fermān-dih [ü] dānā-yı devrān

Ser-i gerden-keşān-ı aşl-ı Oşmān

Olup nüh-pāye-i gerdūn serīri

Güneş şan bāl bāl-i nerre-şīri²⁶³

Virür ‘İsī-şıfat bir ḥükmi biñ cān

Veyāḥod buldı kāmın āb-ı ḥayvān

Çi gūyem kem ez-ān berter şūd ān şāh

Dü derbān ber-dereş şūd mihr ü bā-māhr²⁶⁴

Bi-dāned ez-dil ān şeh āşaf-ı şīr

Ki şeh vālā-güher āşaf yekī pīr²⁶⁵

Bi-y-āmed her dü-rā yek bā-diger hem

Yekī cism ü diger cān ü dileş hem²⁶⁶

Ḥazret-i Murād Paşa Devletle Şadr-i A‘zam Olup Dīvān Anuñ Münevver Rūyı ile Pür-nūr Olup

‘Adl-i Felek ve Rūy-ı Cihān Zinet Bulduğıdur

²⁶³ nerre-şīri < nerre-şerīri M

²⁶⁴ Ne desem eksik; o şah bütün söyleneceklerden fazlası / Ki ay ve güneş onun kapısında iki nöbetçi olmuş

²⁶⁵ Şah o aslan veziri yürekte bilir / Ki o değerli bir incidir vezir de pīr

²⁶⁶ Biri öbürünü tamamlayıcıdır / Biri bedense diğeri de candır ve gönüldür

*Bi-dih cām-ı diger ez-bāde-i kām
Ki tā gerdūn künī der-devrem ārām²⁶⁷*

14a 450 *Merā mest kün zi-‘adl ü cām-ı bāde
Ki tā zulm ü sitem ber-bād dāde²⁶⁸*

*Künem kūşış ki gerdūn kām ü nā-kām
Bi-gerded devr-i ‘adl ü tā-ser-encām²⁶⁹*

*Ki in dehr-i ‘acüz-ı pīre-zen kār
Küned naqş-ı müsā‘id devr-i hemvār²⁷⁰*

*Eger kām-ı cihānī āferin bād
Reved cevr ü sitem mired eber-bād²⁷¹*

*Be-fermān-ı Hudā vü şāh-ı devrān
Künem kūşış be-‘adl-i luḡ ü iḡsān²⁷²*

*Re‘āyā vü ‘asākir merd-i tüccār
Bi-yābed rüy gül restī çün ez-ḡār²⁷³*

Çü cāy-ı devleti ol āşaf-ı şīr
Müşerref eyledi oldu cihān-gār

Zamān zulmetle olmış sū³-güvārī

²⁶⁷ Mutluluk şarabından yeni bir kadeh sun / Sen feleği döndürdükçe bana huzur ver

²⁶⁸ Beni adalet şarabıyla mest et / Ki yele gitsin zulüm ve eza

²⁶⁹ Ben çabalayım da o ister istemez / Dönsün adalet üzere sonuna kadar

²⁷⁰ Ki bu kocakarıya benzer dünya / Muradımız üzere devretsün

²⁷¹ Eğer âlem muradımızca var olursa / Zulüm ve eza yele gider

²⁷² Hakk’ın buyruğu ve cihan şahının emri üzere / Adalet ve iyilik için çalışayım

²⁷³ Halk, asker ve tüccarlar / Gülün dikenden buluşu gibi kurtuluş bulsun

Zemîn hayretle kılmışdı kararî

Felek rûyın dürüp ebr-i siyeh-gün
Olup pûşide mâtem zâl-i gerdün

Cihân nevmîd olupdı ‘ adle îrâd
Görimezdi emel rûy ile imdâd

460 Bu gez buldı murâdın mâh u pervîn
Ki âşaf oldı dünyâya cihân-bîn

Felek ‘ arz eyledi hurşîd-i rahşân
Zemînde hâre hep seng-i Bedahşân

Olup çeşm-i kevâkib oldı pür-nür
Yıkılmış memleket ‘ adl ile ma‘ mür

Otuz yıl oldı görmez şadr-ı dîvân
Bir âşaf lâyıq-ı şadr-ı vezîrân

O da hâl [ü] diliyle pür-gam u zâr
Bağardı bir vezîr-i kâr-dân-gâr

Qıla nür-ı ruḥı teşrîf o cāyı
Büzürg ol cā bula tā kim sezāyı

İrüp âḥir murâda çün müyesser
Olup ‘ adl ile doldı milk yek-ser

Bulup hep nîk ü bed emn [ü] emānı
Zamân gördi yine ‘ adl-i Keyân ’ı

Ferīdūn ʿadli oldu şimdi ber-yād
Cihān irdi murāda ʿākıbet şād

14b Gül-i rüyından ʿālem ğonce-veş teng
Kelām-ı cevherinden cümle dil-teng

470 Kimesne olmadı devrinde giryān
Meger laʿl-i Bedaḥşān yutdı pür ған

Bi-ġayr-ı ḥaḫ kimesne kāmına kār²⁷⁴
Ḳılup fermān anı itmez çün āzār

Ḳavīdür ʿahdi çün şerʿ-ı Resūl'e
Murādı cümleden semʿ-ı ḳabūle

Der-i rüşvet anuñ devrinde nā-yāb
Nite ḥurşīde ḳarşu ferr-i meh-tāb

ʿAdālet ile ʿālem buldı mīzān
Ḳavī ḥükmi be-sān-ı tīġ-ı tīzān

Reʿāyā oldu āsūde ḳılup kār
Kilīd aşmaz dükāna oldu tüccār

Görinmez şimdi kimse zār u mehcūr
Meger ʿayn-ı perī-rüyān-ı maḥmūr

Şehinşeh āşafın ḥākim reʿāyā
Duʿā-yı devletin ʿasker berāyā

²⁷⁴ bi-ġayr < bī-ġayr M

Niyāyiş eyleyüp Dādār'a dāyim
Keremden kııl şadırda anı kıāyim

Aña eyle hidāyet ' ömr-i Nūḥ'ı
Daḡı vir her dem içre biñ fütūḡı

480 Diyüp her kes du' ā-yı ḡayrın encām
Hidāyet eyle yā Rab çün ser-encām

Aña her kim duta bir zerrece kīn
Anı āḡırde eyle naḡş-ı bī-dīn

Aña luḡfuñ füzün kııl ' adl ile dād
Kıılup ma' mūr ide vīrānı ābād

Penāḡ ol iy Ḥudāvend-i cihān-dār
Aña her işde luḡfuñ leyl ü nehār

Anı dāyim kıılup ḡaşma muḡaffer
' Adūlar küşte şemşīrinde yek-ser

' Adūsı dāyim olsun zār u dil-teng
O devlet naḡmına dutsun pes āheng

Ol olsun mihr-i ' ālem-tāb-ı efrüz
Ola tıḡında ḡaşmı āteş-endüz

Öñine olmasun bir nesne ḡā'il
Ola ḡaşmı hemīşe zūll [ü] zā'il

15a Devām-ı devlete olsun sezā-vār
Döne devr-i murādı üzre devvār

Bu nüh çarh-ı kühen-sāl-i hümāyūn
Sa' ādet-yār u devlet-baht u meymūn

490 Hemīşe çeşm-i şāha şīr-i düstūr
Bülend hürşīd-veş olsun ruḥı nūr

Cihānı var iden Dādār-ı bī-çūn
Kıla rām emrine ḥaşmın kılup ḥūn

Aña dāyim virüp naqş-ı muzaffer
Ola baht u sa' ādet aña hem-ser

Pādişāh-ı Dīn-penāh Murād Paşa'dan Ser-ḥad Aḥvālin Şorup Cevāb Virdügidür

*Beyān kün iy ḥiredmend-i nev-āyīn
Bi-gū ez- 'adl ü dād [ü] devlet ü dīn²⁷⁵*

*Bi-dih kām-ı dilem ez-nağme-i 'ūd
Ḥaber z'ān sū çı dārī būd ü nā-būd²⁷⁶*

*Çı dārī z'in ḥaber ārāyiş-i dīn
Zi-ceng ü luṭf ü şulḥ ü devlet-āyīn²⁷⁷*

*Çü yek şubḥ ez-niyām-ı tīre ḥancer
Bi-zed ser-rā küned pūr-nūr kişver²⁷⁸*

Cihān ez-şu' le-i ān ḥancer-i tīz

²⁷⁵ Söyle ey özgünlük yüklü âkil / Adaletten, dinden ve devletten söz et

²⁷⁶ Ud nağmesiyle gönlümün arzusunu ver / Oralarda ne olup bittiğini anlat

²⁷⁷ Ne haberlerin var ey dinin süsü / Savaştan, barıştan, iş güçten yana

²⁷⁸ Bir sabah ok ve kılıç çekildiğinde / Başlar vurulup her yer temizlendiğinde

Ter ü huşk mî-numûdî âteş-engîz²⁷⁹

Der-ân şubḥ ân şeh-i mihr-i hümâyûn

Ki ber-kâm-ı dil-i vey çarḥ-ı gerdûn²⁸⁰

Küned dāyim zi-baḥt ü devr-i iḳbāl

Re‘āyā vü ‘asākîr bûd ḥoş-ḥāl²⁸¹

500 Serîr-i devlete ol şâh-ı vâlâ
Geçüp ol şubḥ çün ḥurşîd-i bâlâ

Pes andan bende-i fermân-pezîri

Murâd-ı ‘âlem ü âşaf-serîri

Ḥîredmend-i efâzıl âşaf-ı şîr

Kirâmî pey-revân mihr-i cihân-gîr

Ne resme ‘âdet üzre tâ-ezel farz

O dem kıldı şehinşâha ḳamu ‘arz

Hemân dārâ-yı şîr-i rub‘-ı meskûn

Şeh-i Ḥan Aḥmed ol şîr-i hümâyûn

Cevâhir ḳuflınuñ dürcin küşâde

Açup bunca cevâhir ḳalbi sâde

15b Didi iy şîr-i düstûr-ı dil-ârây

Cihân-ârâ vü ‘âdil ‘âleme rây

²⁷⁹ Cihan o keskin kılıcın şavkından / Ve yaş kuru ne varsa ateşe bulandı

²⁸⁰ O sabah o yüce güneş gibi şahın / Gönlünün kâmu üzereydi felek

²⁸¹ Baht ve ikbal üzereydi hep / Halk ve askerler de mutlu idi

Ne nağma ceş-i küffâr-ı melâ'în
Kılup âgâz-ı ceng ü şulh ile kîn

Ne cāya eyledi irād-ı tedbîr
Beyân it iy dilîr-i āşaf-ı şîr

Didükde ol şehinşâh-ı cihānbân
Cevâb itdi o dem dānā-yı devrân

510 Didi iy şehriyâr-ı server-i dîn
Cihān emrûñle buldı rāy u tezyîñ

Süm-i rahşuñda gâltân hâşm-ı bed-kîş
Hemîşe müstemend hâyıl-i bed-endîş

‘ Adū kârın şalâh u şulha peyvend
Mübeddel devletüñde iy hudāvend

‘ Adū oldı muķırr-ı naķş-ı emân
Gelür pā-būs-ı şāha bāķî fermân

Beyân aĥvâli kıldı oldı hāmûş
Urup bāzîçe-i çarĥa dil ü gûş

İrür pâyāna çün güftâr-ı gūyā
Olup ol şîr-i āşaf taşra pūyā

Derūndan şad hezārān şāh-ı ‘ âlem
Du‘ ā-yı ĥayrın itdi anda ol dem

**Şıfat-ı Şeb-i Deycūr Pâdişâh-ı Dîn-penâh Ol Şeb Cāme-ĥāba Girüp Aĥvâl-i ‘ Âlemi Fikre
Getürüp Āĥir Ser-dārĥığı Murād Paşa’ya Virmege Niyyetidür**

Pür it sâkî şarâb-ı hoş-güvârı
Unutdur bize cevr-i rûzigârı

İçür cāna şarâb-ı mā-yı gül-gün
Görelüm kim ne izhâr ide gerdün

Çalur yüklü şabâh olunca devrân
Vücûda ne getirür çarh-ı gerdân

520 Şeh-i maşrîk çü bir şeb vardı h'āba
Uyudu murğ u māhî kandı h'āba

Niçe yüz biñ çerāğı zāl-i gerdün
Yağup rüşen çerāğından olur dün

Şeh-i zeng ile ol gice felek hem
İderler cengi Sührâb ile Rüstem

16a O şebde nüh kıbābuñ pāsübānı
İder hıfz u hırâset nüh mekânı

Yüridi şubha dek hükmi şihābuñ
Hücümından olur maḥv āfītābuñ

Meger ol şeb bi-emr-i Hâk şehinşâh
Serîrinde dil-ārām itdi ol mäh

Diler başmağ kemân ebrûları pây
Firâğ-ı bâle irgürmek diler pay

Çıkardı cāme-i gül-gün yel-i ner

Lihāk-ı gınceden çıkdı gül-i ter

Şafağ-gün cāmelerden şanasın şīd
Çıķup ebr-i semūra girdi Nāhīd

Nihān-ı cāme-ḥāba ol ruḥı ‘īd
Şanasın ebre girdi ķurş-ı ḥurşīd

530 Girüben cāme-ḥāba anda ol ān
Künāmına şanasın şīr-i gurrān

Yatup cānı mey-i ‘ışk-ıla ķanzil
Şeh-i Ḥan Aḥmed ol şīr-i peleng-dil

Birez cānān ḥayālin kıldı āğuş
İdüp hicrānını dilden ferāmüş

Birez müjgān-ı tīğın kıldı ‘uryān
Çeküp pehlūsına cāna virür cān

Miyānın mū idüp kıldı der-āğuş
Ḥayāl-i ḥāşın itdi cāna āğuş

Getürdi ķalbe pes vādī-yi hicrān
Olup Ḥusrev gibi Şīrīn’e nālān

Ḥayāl-i vaşl-ı cānāndan yudı dil
Oluban salţanat tābıyla ķanzil

Ṭalup deryā-yı fikre ol ruḥı māh
Çıķardı gevheri raḥşende çün māh

Hümā-yı salṭanat kārında bir dem
Durup itdi vü cānı oldu der-hem

Getürdi yāda evvel tīg ile gilκ
Ki kıyimdür olarla kışver ü milk

540 Pes andan ʿ asker ü ser-dārı yāda
Getürdi cümle fikri virdi bāda

16b Sipāh-ı bī-şumār u gevher ü zer
Reʿ āyā bā-sipāhī baḥr-i dūr-ber

Geçürdi cū-be-cū mir ʿāt-ı dilden
Ḳavī himmet gerek cān u göñülden

Pes andan ḳalbine devlet serīri
Getürdi fikre dehrüñ nerre-şiri

Cihān oldu sitemden şimdi vīrān
Ḳılaldan dest-dırāzī aña dīvān

Aña ḥākim olaldan merd-i şer-gīr
Sitemger kānı oldu aña dil-gīr

Kim oldu ḳaḥṭ-ı Yūsuf fī-zamānī
Olaldan kūdekān dünyāya bānī

Kime tevfiż idem devlet serīrin
Dutan kimdür bu gün devlet zamīrin

Göñül āyīnesin kıldı muḳābil
Ḳomadı zerre nesne cānda ḥāyil

Qılup peyk-i ħired ol rāha pey-rev
Çıkarđı qa' r-ı dilden bir dūr-i nev

550 Zāmir-i pākine dūşdı bu 'ālem
Ki bunda fikr-i 'ālem cümle der-hem

Didi ceddüm Süleymān-ı zamānuñ
Var idi Yūsuf'ı şāhib-ķırānuñ

Göñül āyīnesinde ol nümāyiş
Virüp kılmış göñül levħin ārāyiş

Dedem Sulţān Selīm Ħan-ı felek-taħt
Zāhīri tiğ-ı tizi yāveri baħt²⁸²

Anuñ āyīnesi oldu Siyāvuş
Ħayāl-i ħaşşın eylerdi çün āğuş

Pes andan ħazret-i şīr-i peder hem
Aña el virmiş-idi milk-i 'ālem

Odur şāhib-ķırān-ı Āl-i Oşmān
Aña pā-daş ola ceddüm Selīm Ħan

Anuñ āyīnesi ol şīr-i 'ādil
'Alī Paşa dilīr-i şīr-i pūr-dil

Pederde var idi böyle bir iz' ān
Dili mir'ātına 'ālem nümāyān

²⁸² zāhīr < zāhr M

Anı buldı peder çün ‘aql-ı evvel
Cihān-bīnin cihānın kıldı aḥvel

17a 560 amudan gendüzine kıldı mümtāz
Göñül milkinde ol eylerdi pervāz

Anı her sözde oğru şanasın tīr
Bulup kıldı ḥimāyetle cihān-gīr

odı ser ayađına rūy-ı kiřver
Aña fermān-ber oldu mīr ü ‘asker

Dil-i ‘Ořmāniyān āyīne-veş pāk
Olup maḥřūř aña āyīn ü idrāk

Ol oldu ‘ilm ü ānūn içre ‘ālim
Aña fermān-ber oldu milk-i ‘ālem

Dem-i āḥirde ol devlet Hümā’sı
‘Alī Paşa olur eñ řoñ recāsı

Didi Ḥan Aḥmed’e řīr-i dilīrüm
Ciger-gūřem ḥabībüm nerre-řīrüm

Pederden bu kelāmı eylegil gūř
Bu dürr-i gūřı cāna eyle mengūř

Dilerseñ kim peder mergi ola sūr²⁸³
Özüñden sen ‘Alī’yi eyleme dūr

²⁸³ dilerseñ < dirilirseñ M

Aña milki sipāriş kıl tamāmī
Bulasın çār rüknünden selāmī

570 Kelāmum dutmaz iseñ rüz-ı mīzān
İdem senden Cenāb-ı Hāķķ'a efgān

Diyüp müjgān ile ğamze hem-āğūş
Olup cām-ı ecelle mest ü medhūş

Hāķīķat gevher-i pākin tamāmī
Ne kıldıysa sipāriş hāşş u 'āmī

'Alī'yi didüğinden bāre şad bār
Şadāķatde anı buldum baña yār

Peder mergin ol i[t]dürdi ferāmūş
Sevüp cānum gibi itdüm sözün ğūş

Şoñ ucı emr-i Hāķ'la cām-ı mergi
İçüp şaldı cihāndan tāc [u] tergi

Şadāķatle baña ol kıldı hıdmet
Ola rāzī Cenāb-ı Rabb-i 'İzzet

Gidelden ol dilīr-i nerre-şīrüm
Birini dutmadı artıķ zāmīrüm

Dil-i āyīne-i pākümde şad bār
Olur naķş-ı diğer çeşme pedīdār

17b Taħayyürde dutar dil Hıusrevī-hāl

Derūnumda görindi aşleḥu'l-ḥāl²⁸⁴

580 Benüm āyīne-i şāfumda her bār
Murād'ı yār idüben ğayrı aĝyār

Ümīdüm bu çü geldi Ḥusrevī-ḥāl
Göñül āyīnesin kılmaz sitem lāl

Bu deñlü urdı mīzān-ı derūna
O şeb çün gelmedi ḥābı 'uyūna

Göñül mir'ātına her kim nümāyān
Getürdi cümle gördi nākış-iz'ān

Niçe naķş-ı nümāyān çarḥ-ı ğaddār
Anı yār u muvāfiķ ğayrı aĝyār

Murād'a līk yine ṭalbınur cān
Göñül āyīnesinde ol nümāyān

Bu yirdedür ḥıredmend-i cihān-bīn
Bu fikri itdi ol şāh-ı nev-āyīn

Ki ger bu bendeye luṭf issi sulṭān
Hidāyet kılmamış olsa o sulṭān

Ne deñlü muķbil-i 'abd-i dilirem
Olurlar ni' metümde ḥūşe-çīnem

Felek her birine kıldı birer āl

²⁸⁴ aşleḥu'l-ḥāl < aşleḥu ve'l-ḥāl M

Ki tā ola qarınüm ol gül-i al

590 Göñül mir 'âtına kim şüret evvel
Nümāyān eyledi bir şüret aḥvel

Çıkardı cümlesini cān u dilden
Bunı kāmīl bulup cāy-ı 'adilden

Anuñ ümmīdine bel baḡladı cān
'Adīl-i müstaḳīmīn kıldı iz' ān

Bunı buldı derūnda yoḡ dur[ur] ḡayr
Ümīdüm bunda vardur 'āḳıbet-ḡayr

Revā gördi selāḫīn-i cihān-baḡş
Aña devlet serīrin eyleye baḡş

İki vaḡşī gözi çün vardı ḡāba
Düş oldı düşde māh u āfītāba²⁸⁵

Ḥulūş-ı niyyetüñdür 'āḳıbet-ḡayr
Murād oldur saña şādıḳ degül ḡayr

Seḡerden çünki ḡurşīd-i cihān-tāb
Şaça rüy-ı zemīne eşk-i nā-yāb

18a Kılāsın gün ruḡuñla taḫtı raḡşān
Cihān gündən olup la' l-i Bedaḡşān

Anı milk-i cihāna eyle vālī

²⁸⁵ düşde < düşünde M

Gidersün emr-i Hâk'la zulm-i zâli

600 Şehinşehsin saña hâcet naşîhat
Degül zâtuñdadur ferr ü faşîhat

**Pâdişâh-ı Dîn-penâh Vâkı' a Görüp "Ser-dâr Murâd Paşa'dur" Diyü İşâret Olmup Pâdişâh
Hâzret-i Murâd Paşa'ya Ecdâd-ı ' İzâmın Yâd İdüp ' Ahd Kıldıgıdur**

Seher çün rûşenâ dutdı cihânı
Yirinden durdı dehrüñ kahramânı

Açup şeh-per yine gerdün Hümâ'sı
Çıkardı arğadan tîre pelâsı

Çıkar çün âşiyânından açup per
Geyüp dîbâ ser-â-ser huşk ile ter

İdüben hükmi şeb üstine cârî
Münevver eyleyüben her diyârı

Geyindi câmeler şâhâne ol ân
Hırâmân taşra çıkdı kıldı dîvân

Pes andan ol meh-i mihr-i cüvân-baht
Şehinşâh-ı cihân u server-i taht

Su'âl itdi vezîrândan kamu kâr
Serîr issi bu gün kimdür sipeh-dâr

Kılan kimdür re'âyâya dihiş dâd
Yıkık diller kimüñ râyıyla âbâd

Eger ki her birisi bâķī fermān
Emir ŧāhā senüñdür kıldı iz' ān

610 Didiler līk ümīd-i ŧadr-ı devlet
Göñülden bend iderler naķŧ-ı ' illet

O ŧadrı rüz-ı rüŧen ' ayn-ı ħod-bīn
Revā görmez velīkin devlet-āyīn

Cenāb-ı Ħaķ virür her kāra bir merd
Muħaŧŧal lāyık ol cāha gerek ferd

O cāya her kimi evvelde Dādār
Göre lāyık virür devlet ider yār

ŧeb ü rüz eyler iken kārını dād
Yıķık diller olur rāyıyla ābād

18b Cihān ħalkı anı görse ķamu ħ'ār
Görür ol ŧadrı lāyık aña Settār

Bilürse ni' met-i luħf-ı Ħudā'yı
Ziyāde devlete olur sezāyī

Pes andan ħāzret-i ŧīr-i cihān-baħŧ
Serīr-ārāy-ı zīb ü zīver-i raħŧ

Murād idi o demde ŧīr-i server
Ķıla ol āŧafı sālār u ŧaf-der

Gül-i rüyı nite mihr-i cihān-tāb
Ķızardı ferr-i ŧādīden virüp tāb

620 Açup once dehānın ol ül-i ter
ıkardı baħr-i dilden niçe gevher

Ki her bir cevheri cāna virür cān
O gendi mūrī vü gendi Süleymān

Birez Şir-i Őehān ıldı tefekkür
Dil-i deryāsın almışdı taħayyür

Pes andan ol meh-i mihr-i dıraħŐān
ılur nūr-ı ruħı ħurŐıdi raħŐān

Didi iy mubil-i ‘abd-i dilirüm
‘Adil deŐtinde bebr [ü] nerre-Őirüm

Saħa vardur kelāmum dut baħa çuş
Derün-ı uŐa eyle anı menguŐ

Ėudā’ya vardur evvel istinādum
Derün-ı cānda cā dutmış murādum

Pes andan sen dilir-i āŐaf-ı Şir
Cihān-ārāy-ı ārā Şir-i dil-ğir

*i üyem iy ser-efrāz-ı cihān-bīn
Zi-Őāhān ü zi-ser-dārān-ı piŐin²⁸⁶*

Ki bā-kes-rā künem her dem nikū-ħāl

²⁸⁶ Ne diyeyim ey dūnyayı bilen yüce kiŐi / Önceki sultanlardan ve serdarlardan yana

Bi-y-āyed kār-ı dīger çün şüd aḥvāf²⁸⁷

630 *Cihān bāşed ḥarāb ez-bīm-i zālīm*
Neyī kes tā kūnī def^c-i mezālīm²⁸⁸

Neyī ḥāhişgerem ez-dūr ü nezdīk
Bi-cūşed ü zi-tündī hem-çünān dīg²⁸⁹

Kesī-rā der-cihān ḥāhem vefā-dār
Ne-bīnem z'ū hemīn zulm ü cefākār²⁹⁰

Zi-kes kām-ı dilem ümmīd mī-dāşt
Zi-^cışyān ü direfşī-rā ber-efrāşt²⁹¹

19a *Be-kes dādem serīrī milk bā-kilk*
Ez-ān bīnem perişān dūde-i silk²⁹²

Çılan da^c vī-yi ṭab^c -ı müstaķīmī
Anı buldum hemān ṭab^c -ı saķīmī

Serīr-i devlet oldı pes sitem-gīr
Cihān ṭoldı ser-ā-ser dār ile gīr

Memālik ser-be-ser hep cümle pā-māl
Olaldan mürteşīler zābıṭ-ı māl²⁹³

²⁸⁷ *Kiminle iyi olmaya çalıştıysam / Sonunda vaziyet hep ters yüz oldu*

²⁸⁸ *Zalimin korkusundan dünya perişan / Kimse bu zulmün gelemedi hakkından*

²⁸⁹ *Uzak yakın her neyin olmasından korktuysam / Kaynayıp coştı şiddetle ir kazan gibi*

²⁹⁰ *Dünyada bir vefadarım olsa dilerim (ama) / Ondan bile zulüm ve cefadan gayrısını görmem*

²⁹¹ *Kimden yana ümit beslediysem / İsyān bayrağını çekti sonunda*

²⁹² *Kime makam, yetki verdimsem / Onu o işte perişan gördüm*

²⁹³ zābıṭ < zābit M

Cihāna oldu dīvān āteş-engīz
Çeküp birbirine şemşir-i hūn-rīz

Peder kıldı beni h̄ābumda irşād
Murād eyler cihān dārını ābād

640 Murādum bu kılam Dādār'a sevgend
Odur kevn ü mekāna çün Hūdāvend

Resūl-i her dü 'ālem sırr-ı "*Levlāk*"
Anuñ nūrıyla devr eyler bu eflāk

Anuñ būyından olmuş bu zemīn mest
Yatur tā haşr[e] dek nüh pād u nüh dest

Şad u bist ü çehār u hem hezārān
*Nikū peygām-berān-ı rāst-kārān*²⁹⁴

Daḥi rūḥ-ı 'izām-ı evliyā hem
*Deh ü heşt-rā hezār ervāḥ-ı 'ālem*²⁹⁵

Daḥi ervāḥ-ı ecdād-ı 'izāmum
Olaruñ nūrıdur cismüm 'izāmum

Benem ol dūdemān şem' uñ fūrūḡı
Biri çün dimedi lafz-ı dūrūḡı

Hūdā'dan ğayrı bir kesden yiyüp bāk
Dūrūḡ ile biri olmadı ğamnāk

²⁹⁴ Tam yüz yirmi dört bin / Mübarek ve müstakim peygamberler

²⁹⁵ Ve on sekiz bin âlemin sakinleri

Cihān fermān-ı Hāḡ'la bizde der-dest
Hümā-yı salṭanat tā-ḡaṣr peyvest

Bu sevgendler duta ḡalbũnde ki yir
Ṣumār idem ' iḡāmum cümle bir bir

650 Ne gevherdür benüm ecdād-ı a' ḡam
Ne devlet virdi gör Hāllāḡ-ı ' ālem

O gevherden kes aṣlā bir dūrũḡı
Ne görmiş ne iṣitmişdür bu dũḡı

Benem ṣır-i ṣehān bir bendesin sen
Velikin var ümīdüm ṣimdi senden

19b Buyurmuşdur bunı ger şeyḡ-i a' ḡam
Sözi ḡaḡdur velikin ḡekme sen ḡam

**Hāzret-i Pādiṣāh-ı Rub' -ı Meskũn ' Ahd İdüp Evvelā Hāzret-i Cedd-i Büzürg-vār Hāzret-i
' Oṣmān-ı Ġāzi'nũñ Pāk Rũḡına And İḡdügidür**

Be- ḡaḡḡ-ı rũḡ-ı pāk-i Āl-i ' Oṣmān
Ki ecdād-ı ' iḡāmum ḡan bin ḡan

Be-ḡaḡḡ-ı rũḡ-ı pāk-i cedd-i a' ḡam
Dilīr-i Hāzret-i ' Oṣmān-ı ekrem

ḡerāḡ-ı dīni ol Rũm'a nümāyān
İdüp ḡũn-ı ' adũyı ḡıldı ' ummān

Ol oldı bu sa' ādet-baḡta peyvend

Biz aña bendeyüz oldur hudāvend

Çerāğ-ı dīn-i İslām'ı fūrūzān

Ƙııup Ƙalb-i 'adūyı itdi sūzān

Ĥazret-i Sultān 'Orĥan Rūĥını Yād Ƙııup Zıkr İtdügidür

Be-ĥaĥĥ-ı merĥad-i Sultān Orĥan

Ki oldur nīk-gevher ĥan bin ĥan

660 Şadāsın zāhir ü bāṭın virür kūs

Oĥur Merrīĥ anuñ tīgından efsūs

Ser-i Şühedā Şır-i Hijibr-i Kūh-ı Vegā Ƙuṭb-ı Zamān Ĝāzī Sultān Murād Ĥan'a And İçdügidür

Be-ĥaĥĥ-ı rūĥ-ı nūr-ı server-i milk

O Rūm'a Ƙıldı cārī tīg ile gilĥ

'Adū ĥūnın o Ƙıldı rūd-ı Ceyĥūn

Anuñ ferriyle devr eylerdi gerdūn²⁹⁶

'Adū bağrın o Ƙıldı tīg ile kāf

Veliyy-i zāhir ü bāṭın degül lāf

Ƙabūl oldı du' ā[s]ı tiri ol ān

Fenā buldı niçe biñ ehl-i tuğyān

Şoñ ucı ol hijibr-i Ƙuṭb-ı devrān

Veli olduğına bu oldı uyan

²⁹⁶ ferriyle < fer ile M

Mübârek sînesini gül gibi çāk
Kılup pîrâhenin hûn itdi eflāk

O mîrâna şehîdâna olup ser
Oluban zâhir ü bâtında server

20a **Ĥazret-i İldırım Ĥan Medĥidür**

Be-ĥaĥĥ-ı nür-ı a‘ zam İldırım Ĥan
Emîr ile çok itdi şöĥbet-i cân

Anuñ devrinde ol şâhib-fütüvvet
Gelüp Rûm’a ider bî-ĥad mürüvvet

670 Ol aşl-ı pâke ger kılsa recâyı
Dirîĝ itme bu ‘ abdüñden du‘ âyı

Niyâz idüp dir imiş eyle himmet
Bu peyvend-i girân bulmaya ‘ illet

Ĥopınca rüsteĥîz-i rûz-ı maĥşer
Ola bu ĥânedân pür-dürr ü gevher

Bebr-i Beyân-ı Bîd-reng Şîr-i Jiyân-ı Âhenîn-ceng Şeh-zâde Sulţân Meĥmed Ĥan Vaşfidur

Be-ĥaĥĥ-ı rûĥ-ı pâk-i ân felek-baĥt
Melek-ĥâdim felek-kâĥ u güneş-taĥt

Ki ol şeh-zâdegânda devlet-âyîn
Olup urdı ‘ adüya ĥancer-i kîn

Felekde sikke-i ĥurşide ol şâh

Eyü nāmıyla kazdı ol ruḥı māh

Veliyy-i Dīn ‘ Ārif-i Sūrme-i Çeşm-i Yakīn Murād Ḥan-ı Şānī²⁹⁷ Vaşfidur

Be-ḥaḳḳ-ı rūḥ-ı pāk-i kuṭbü’l-aḳrān
Dilīr-i Ḥazret-i Sulṭān Murād Ḥan

Ki günden aḫhar u mehdendür ‘ ayān
Ki bāṭın ‘ ayna vü zāhir nümāyān

Degül nūr-ı Ḥudā’dan ḳabri ḥālī
Yeter şāhid aña gör bu me‘ ālī

Mübārek ḳabrine her demde revzen
Küşāde türbede dutmaz gil āhen

680 Münevverdür maḳāmı nūr ile ğarḳ
Giren bulmaz özinden bay ile fark

İdüpdür nūr-ı Ḥaḳ ḳabrin ihāṭa
Şanasın Ka‘ be-i ‘ anber-muḫāṭa

Ebü’l-fetḥ- i ‘ Ālem ve Maḳbūl-i Şāh-ı Benī Ādem ‘ Ālim ü Ġāzī Sulṭān Meḫmed Vaşfidur

Be-ḥaḳḳ-ı rūḥ-ı pāk-i Ḥan Muḫammed
Ki oldı tīĝ-ı ‘ adli düşmene sed

İki devletden aldı özge behre
Naşīb olmaz cihānbān[ān]-ı dehre

²⁹⁷ şānī < şāliş M

20b

Biri bu ‘ilm ile oldu cihān-gīr
Düşürmezdi du‘ā tīrin yire şīr

İkincisi bu tīğ ile açup milk
Yokuşdı kardeş onda tīğ ile gilc

Taḥakküm eyledi iki serīre
Naşīb olmaz bu bir şāh-ı dilīre

İmām A‘zam serīrin ‘ilm-ile ol
Alup tīğ ile buldı şehliğa yol

Ḥazret-i Veliyy-i ‘Ādil ve Sulṭān-ı Deryā-dil Bāyezīd-i ‘Ādil’ūñ Vaşfidur

Be-ḥaqq-ı nūr-ı aẓhar mihr-i raḥşān
Ki merḳadde ider dāyim dıraḥşān

Veliyy-i a‘zam [u] sulṭān-ı ‘ādil
Gelür andan cihāna şīr-i pūr-dil

690 Du‘āyı türbesinde kes çihil rüz
İde cān u gönülden tīri dil-düz

Ki ol derde ḳatı çok bī-nevā merd
Murād almış oluban ‘āḳıbet ferd

Dimiş çeşmi küşāde bu mişāli
Anı envār-ı nūr-ı lā-yezālī

İḥāta eylemiş ḳabr-i şerīfin
Ḳılup envāra ğarḳ cism-i laṭīfin

Ḳavī-‘ahd imiş ol sulṭān-ı ‘ādil

Vilāyetde aña az var mu‘ādil

Du‘ā-yı hāyırımımiş dāyım ü dehr

Ki bu gevherden a‘dā almaya behr

Sultān-ı Şarḫ²⁹⁸ u Ğarb Pādişāh-ı Gerdūn-penāh Sultān Selīm-i Cihān-gīr’üñ Vaşfidur

Be-rūḥ-ı Hāzret-i Sultān Selīm Ḥan

Ki būdī muḫbil-i der-ḥan u ḥāḳār²⁹⁹

Ki nüh sāl içre ol şīr-i cihān-baḥş

Sürüben şarḫ u ğarba tiztek raḥş

R[ev]āfīzdan ol aldı tiğ ile milk

Odur pākīze-gevherden ser-i silk

Aña maḥşüş idi āyīn-i şāhī

İrüpdi emri mehden tā-be-māhī

700 Ol oldu az zamānda şāhib-i nām
Bulup Mısr-ı Züleyḥā’dan dil-ārām

21a Odur şīr-i şehān şemsīr-i ḥūn-rīz
‘Adū ḥaylin yıḳan çün āteş-i tīz

Ol oldu devlet-i ‘uzmāya vāşıl

O kıldı nām-ı a‘zam emri ḥāşıl

O bir milke urupdur ḥancer-i kīn

²⁹⁸ şarḫ < şarḳan M

²⁹⁹ *Sultanların açık bahtlısı idi*

Cihān ol milke olmuşdur nev-āyīn

O bir dem eylese ebrūların çīn
Olurdu tünd ü ser-keş Rüstem-āyīn³⁰⁰

Vezīrānda yoğ-ıdı kesde zehre
Bağup vaqt-i ğazabda ala behre

Bu beytinde Necātī rahmetu'llāh
Diyüp irşād idermiş vām u āgāh

Selāṭīn-i cihān ber-der muḳīmeş
Hiṭāb ez-Haḳ şüde Sulṭān Selīmeş³⁰¹

Çatı   adil dil-i vālā güher-senc
Ser-āmed şāhidī ḳalbi tolu genc

Peder sırrı oğulda cümle zāher
Cihān-gīr idi çün hürşīd-i hāver

710 Anuñ vaşfında   acizdür yine dil
Anuñ tarzın dutar merdān-ı pür-dil

Ḥazret-i Sulṭān Süleymān-ı Zamān ve Ḳahramān-ı Devrān Evşāfidur

Be-rūḫ-ı Ḥazret-i Sulṭān Süleymān
Yel-i şāḫib-ḳırān u ḫan bin ḫan

Vilāyetde eger zāhirde bāṭın
Bu nev  a naql ider āḫir vefātın

³⁰⁰ āyīn < ānīn M

³⁰¹ Cihan sultanları kapısında köle / Hak'tan Sultan Selim'e hitap oldu

Ki ol şîr-i dil-âver han bin han
Zebûn oldı elinde ehl-i tuğyân

Dem-i âhirde bir muhkem hişârı
Çü nüh çarh-ı berîn-i üstüvârı

Alınmaz mı ola iħrâk bi'n-nâr
Didükde öd kıpar tâ-çarh-ı devvâr

Neheng-i Deryâ-yı Celâlet ve Peleng-i Şahrâ-yı Selâmet Sultân Selîm-i Şânî Vaşfidur

Be-rûh-ı pāk-i ân şâh-ı cihân-bîn
Yemîn-ile yesârı nuşret-âyîn³⁰²

Çeküpdi rûy-ı bahre tîğ u hancer
Yem-i Hâzrâ olur çün sûz-ı Āzer

21b Velî idi o sultân-ı felek-ıqadr
Togup yine dolandı çün meh-i bedr

Zamân-ı endek içre ol ruħı hür
Cihân halkın keremle kıldı mesrūr

Hâzret-i Veliyyü'l-Akrân Sultân Murâd Han-ı Ser-firâz'uß Vaşfidur

720 Be-rûh-ı Hâzret-i Sultân Murâd Han
Dutupdı ins ü cinn emrine fermân

O şâd itdi revân-ı Han Selîm'i

³⁰² yesâr < yeşâr M

Getürdi cāya ol ʿ ahd-i qadīmi

Revāfız haylinüñ bağrın tolu qan

Qılan kimdür disen Sultān Murād Han

Şīr-i Şāhān ve Hijabr-i Meydān-ı Şecāʿ at Hāzret-i Ğāzī Meḥmed Han Vaşfidur

Be-rūḥ-ı hāzret-i sultān-ı ʿ ādil

Ser-efrāz-ı peder şīr-i peleng-dil

O kıldı ehl-i küfre tığını sed

Nihān oldı zamānında qamu bed

Velī idi derūn-ı ʿ aynı pür-bīn

Şehinşāh-ı cihān şīr-i selāṭīn

Duʿ āsı tiri gerdūn-ı zirihden

Güzer eyler idi çarḥ-ı girihden

Revān-ı rūḥ-ı ān ecdād-ı aʿ zam

Cihān içre bulardur şāḥib-i nām

**Hāzret-i Ḥal[ī]fe-i Devr-i Zamān ve Mehdī-yi Devrān Ecdād-ı ʿ İzām Ervāḥına Qasemden
Şoñr[a] Ser-i Mübārekine ve Tāc u Taḥtına Qasem Qılup ʿ Ahd ü Peymān³⁰³ Qılduğudur**

Daḥi taḥt-ı ser-i han Aḥmed-i şīr

Ki devlet raḥşı rānında ʿ inān-gīr

Be-şemşīr ü be-taḥt ü ʿ ahd ü peymān

Sözümden dönmeyem virsem eger cān

³⁰³ peymān < hemān M

730 Diyenler nîk ü bed dutmam dil ü gūş
Hemāntek zülme itme sen ğurenbüş

Düşer mi böyle bir silk-i güher-bār
Hilāfın diye saña olmaya yār

Sözi birdür bu silk-i gevherüñ tîz
Çamu hep her biri bir tîğ-ı hūn-rîz

22a Cihān gūşına bunlar emr ü fermān
Diyüp irgürmiş emrin cümle inān

Hemān sen ‘ahd-i şāha ol kavî-dest
Seni cām-ı ‘adālet eylesün mest

Senüñ nāmuñ idem eylik ile gūş
Olam deryā-yı rahmet gibi hāmūş

Şeb ü rūze saña luṭf u ‘aṭādur³⁰⁴
‘Adālet itmemek saña ḥaṭādur

Seni rūy-ı zemāne çün dil ü cān
Kıla ser-‘asker-i şāh-ı cihānbān

Güzīn itmek diler cānum seni hem
Ki reşk itsün ferūne cümle ‘ālem

Dil ü cāndan saña bir luṭf u iḥsān
Diler kılmak ki degme ğayrı insān

³⁰⁴ rūze < rūzum M

740 Saña baḡş eylemek cānum girān dūr
‘ Adāletle kılasın ‘ ālemi pūr

Diler cānum olasın şāhib-i nām
‘ Adāletle cihāndan alasın kām

Ḳoya milk-i cihān hep pāyuña ser
Şehān ġayrı saña olmaya hem-ser³⁰⁵

Şeb ü rūze sañadur fikret-i cān³⁰⁶
Seni milk-i cihāna ide sulṭān

Bu sevgendler ki kıldum Ḳaḡ’dur ‘ ālim
Seni kıldum bu günden kevne ḡākim

Senüñ fermān-berüñ olsun ḡamu milk
Saña maḡşüş ola hem tiġ u hem gilḡ

Dil-i mir’ātumı rüşvetle pūr-jeng
Ḳılup naġm u sitem kāmına āheng

Cihān ḡalkı benüm ḡalb-i zamīrüm
Ḳilāf añlar şanup ḡālī serīrüm

Ve gernī yoġ varup milk-i cihāna
Yapup seng dilde şāhīn gibi lāne

Bir elde tiġ u birde nān ile gilḡ

³⁰⁵ hem-ser < hem-sīr M

³⁰⁶ rūze < rūzum M

‘ Adālet eyleyüp ma‘ mūr ola milk

750 Hūdā birdür k’aña çün u çirā yok
Şumār[1] ‘ aqla şıgmaz hikmeti çok

Anuñ zāt-ı kemāl-i kibriyāsı
Ki yok nîk ü bede kesden recāsı

22b Varup fermānuma ger dutasın güş
Sitem zāğın idüp milkümde hāmüş

Şeb ü rûze kılasın ‘ adle irād
Re‘ āyāya müdāmī luḫf ile dād

Benüm nāmūs u ‘ ārum itmeyüp hāk
Urasın ehl-i zulme tiğı bî-bāk

Benüm fermānum üzre emr ü fermān
‘ Adāletle cihāna baḫş idüp cān

Olasın emrümüñ fermān-pezîri
Elüñden almayam hergiz serîri

Hazîne gevher ü şemşîr ü hancer
Çumāş u perniyān u kîse-i zer

Saña ‘ arz ideler dutmayasın güş
O sevdāyı ide cānuñ ferāmüş

Buna daḫi güvāh olsun Hūdāvend
Çılan naḫş-ı şeb ü rûz yine peyvend

- 760 Vire tã ‘ askere rûzeyle ihsân
Pes andan eyleye a‘ dâyı bî-cân
- Saňa baħş itdüm andan yüz biñ altun
Tek itme zûlm ile nâmum diger-gün
- ‘ Adûdan ger ħazâyin māl-i Kārûn
Alursañ itmeyem ebrûlarum nûn
- Hemân kılsun Ĥudâ ħaşma muzaffer
Seni iy ser-firâz-ı şîr-i şaf-der
- Vefâ ter almayam itme kitâbı
Su’âl ü milk-i ‘ askerde ħiţâbı
- Menem şâh-ı cihân-ı nâ-resîde
Velî sen âşafumsın kâr-dîde
- Kirâmî âşaf u maħbûl-düstür
Senüñ säyeñdedür ‘ id-i şebüm ħür
- Saňa kıldum sipâriş kân u imkân
Ĥudâ evvel sen andan bâkî fermân
- Canâb-ı Ĥaħ’da iy şîr-i cihân-bîn
Dura ‘ Oşmâniyân şâhân-ı pîşîn
- O dem iy merd-i âzâde cihân-gîr
Dura cümle vezîrân u cüvân pîr
- 23a 770 Cenâb-ı Ĥaħ’da her kes ola ‘ ayân
Eger ‘ adl ü sitem ger cevr ü ihsân

Saňa tevfizdür nîk ü eger bed
Senüñ ‘ arzuñ baňa maqbûl eger red

Rızâ-yı Hakk için eyle kamu kâr
Rızâ-yı nefsdan eyle muttaşıl ‘âr

Ki fânî gerdiş-i gerdün-ı devrân
Yumup açınca dur çeşmini bir ân

Eger biñdür eger birdür eger yüz
Yumup açınca imiş ‘âleme göz

Eger lâzim olursa saňa ger mâl
Baňa gönder peyâmuñ bildür ahvâl

Hazâyinden o deñlü kılam irsâl
Sitem ehlin hemân sen eyle pâ-mâl

Yel-i cedd-i ‘izâmum Han Süleymân
Ne kıldıysa Meħmed Paşa’ya ihsân³⁰⁷

İdem biñ ol kadar luř u mürüvvet
Olursa sende ‘adl ile fütüvvet

780 Dedem şâhib-ķırân Sulţân Selîm Han
Cihân güşına irgürmişdi fermân

O bir şîr-i Hudâ zıll-i İlâhî

³⁰⁷ Bu dizedeki imlâ ile vezin arasındaki uyumsuzluk, “Muħammed/Meħmed” kelimesinin “Memed” biçiminde okunmasıyla giderilebilir.

Onuñla fahr iderdi murğ u mähî

Mürüvvet bahri qalbinden huruşa
Getürürdi Yem-i Hazra'yı cüşa

Yanında tac u tahti eylemek bahş
Degül bir terre belki huşe-i naşş

Siyavuş'a ne resme kıldı ihsân
Biñ ol deñlü kılam ben saña ihsân

O kıldı anı şîr-i âteş-endâz
Seni kıldum cihân milkine mümtâz

'Alî Paşa işin halka ferâmüş
Ümidüm bu kılasın 'adli ağüş

Anı şîr-i peder vâlî-yi her milk
Kılup mâlik idüpdi tiğ bā-gilk

Peder anda şadâkat duydu der-ğâl
Aña kıldı küşâde Husrevî-fâl

23b Cihân milkin anuñ emrine teslîm
Anuñ râyıyla ehl-i zulmi pür-bîm

790 Şoñ ucı emr-i Haq'la şerbet-i cām
İçürdi zâl-i gerdün kām u nā-kām

Dem-i ahirde müjgānı çün ağüş
Olincadur 'Aliyy itme ferâmüş

Ḥaḳīḳat gevher-i şīr-i peder hem
Derūn-ı cāna virdi özge ʿālem

Peder emri olup ḳalbümde fermān
Velī zāhirde ben oldum aña cān

Çün emr-i Ḥaḳḳ ile olam vefā-dār
Getürme ḳalbüñe bir zerre idbār

Bu gündən Ḥaḳḳ ola dāyim muʿinüñ
ʿAdālet şerʿ-ile olsun ḳarīnüñ

Seni ısmarladum luṭf issi Settār
Ki yoḳdan eylemiş bu ʿālemi var

Gice gündüz ola ol dest-gīrūñ
Yaradılmış ḳamu fermān-peḳīrūñ

Duʿām oldur saña dāyim şeb ü rüz
Ola baḫtuñ ʿadūya āteş-efrüz

Ḥāzret-i Murād Paşa Ḥāzret-i Sultān Aḫmed'üñ Naşīḫatine Aḫsen Cevāb-ı Şerīfleridür

Şehinşeh bülbül-i mest gibi pür-cüş
O gül gibi olup başdan başa güş

800 Naşīḫatle ḳılır şeh ʿālemi pür
O çeşminden dökerdi dāne-i dūr

Hemān dürc-i femin ol şīr-i āşaf
Açup şaçdı cevāhir bend idüp kef

Didi biñ ‘acz-ile iy şîr-i şāhān
Cihān zîr-i nigînuñ tâ-Sıfāhān

Ne deñlü ola bu bendeñde tākāt
Bu kâra irgürem tâb u liyākāt

Velikin emr-i Hākķ u himmet-i şāh
Şeb-i zulmi kıllur raķşende çün māh

Ki hāşā şümme hāşā iy şeh-i dîn
Olam rüşvetle ben bende bed-āyîñ

Ümîdüm bu senüñ devründe iy şāh
Hākķ emriyle ‘adāletle dutam rāh

24a

Degül gevher cihān olursa pür-zer
Görinür gözlerime sūz-ı Āzer

Cevāhir hāncer ü tîr ile şemşîr
Alam rüşvet diyü boynumd’ola yir

Bu ‘ādetdür diyü ilden alam māl
Kıllam ‘ırzuñ senüñ ben hāke pā-māl

810 V’eger bir gez şıyam bu emr ü fermān

Harām olsun baña luţf itduĝuñ nān

Eger bāda virürsem ‘ırz u nāmūs
Tecessūs eyle gönder peyk ü cāsūs

O kılsun cüst ü cū nîk ü eger bed
Gene fermān senüñ maķbül eger red

Bulursañ bende kec-revlik nite cīm
Cihān halkın benümle eyle pür-bīm

Qılasın az vefāya çok mürüvvet
Qıl imdi az cefāya çok ‘uqūbet

Güvāh olsun Hūdā ekl itmeyem nān
Revā tā bulmayınca emr ü fermān

Qara yir pister olsun bālīnüm seng
‘Adīle dutmayınca nağmuñ āheng

Qılam fermānuñı cārī nite āb
İdüp ‘adlūñ sitem ehline gird-āb

Gice gündüz qomayam yaşduğa baş
Dimeyince felek taḥsīn ü şābāş³⁰⁸

Ḥarām olsun baña bu nām-ı Āşaf
Cihān fermānuña bend itmedin kef

820 Açarsam ger ḥıyānetle ‘uyūnum
Qılıcuñ işte vü işte boyunum

Diyüp kıldı şehinşeh pāyını būs
Ḥasedden pīr-i çarḥ eylerdi efsūs

Yine şāh-ı cihān vālā-güher-bīn
Götürdi el du‘āya anda ol ḥīn

³⁰⁸ şābāş < sābāş M (Bu kelimenin metindeki imlâsı her zaman *sābāş* biçimindedir.)

Çıkuban taşra ol dem rüy-ı raḥşān
Bulutdan şanasın mihr-i dıraḥşān

Şehinşāh-ı cihān ol kāra ḥandān
Olup buldı şanasın tāze ter cān

Hezār aḥsent didi şāh-ı cihān-baḥş
Yel-i Ḥan Aḥmed ol şīr-i felek-raḥş

24b Açıldı gül gibi şeh oldu ḥandān
Murād üzre kıllur devrini gerdān

**Ḥazret-i Pādişāh-ı Gerdūn Ser-dār-ı ‘Āli-şān’[a] Ḥazīne Açıp Tiğ u Ḥancer ve Dürr ü Güher
İḥzār İdüp Cebe-ḥāne Baḥş İ[t]dügidür**

*Beyān kün iy ḥiredmend-i cihān-bīn
Zi-ser-dār ü zi-kār-ı devlet [ü] dīn³⁰⁹*

*Ki şadr-ı a‘zam ü şīr-i cihān-dār
Hümā-pervāz-ı devlet şīr-i ser-dār³¹⁰*

Ne dem kim devlet ile oldu ser-dār
Nazar kıldı aña luḥf issi Dādār

830 Mübārek vakt ü sā‘at rüz-ı pīrüz
Zaferle ‘adl olup eyyām-ı bih-rüz

Bu müjde oldu rüy-ı milke vāşıl

³⁰⁹ Anlat ey dünyayı bilen âkıl / Serdardan ve dīn ü devlet işinden söz et

³¹⁰ Cihani dize getiren o aslandan ve sultanın vezirinden / Hüma uçuşlu o aslan serdardan

Cihān naqş-ı murādı kıldı hāşıl

Murād üzre dönüp gerdün-ı gerdān

Dönüp   adl ü zaferle çarḥ-ı gerdān

O gün şundı cefā-yı āteş-i tīz

İrince müjde hem-çün bāng-i şeb-ḥīz

Şehinşāh-ı zamān dārā-yı   ālem

Şeh-i Ḥan Aḥmed ü cüyā-yı dem hem

Aña tevfiż idüben tīğ ile gilḥ

Anı kıldı umūr[a] vāli-yi milk

Ne deñlü devlet ü   izzetle   asker

Var ise dutsun emrin cümle yek-ser

Ḥazīne açdı şīr-i Āl-i   Oşmān

Cihān-ārāy-ı   ālem ḥan bin ḥan

Yığıldı sīm ü zer çün tūde-i ḥāk

Mücevher tīğ u ḥancer çarḥ u eflāk

Cevāhir-gün ser-ā-ser miğfer-i zer

Süleymānī geyim dārāt yek-ser

840 Çıkardı niçe biñ sa  dī zirihler

Çamusı sīm ü zer bend ü girihler

Mücevher tīğ-ı Hindī ḥancer-i tīz

Mülemma  dürr ü gevher āteş-engīz

Niyāmı sīm ü zer yoḡ ḥaddi şemşîr
Cevāhirden görünmez terkeş ü tîr

25a

Mücevher şemşîr ü zerrîn cevşen
Mülemma^c zîr [ü] gevher tîr [ü] âhen³¹¹

Süleymānî geyim Dārā geçim zer
Muraşşa^c cümlesi yāḡût-ı aḡmer

Çıkardı niçe biñ çînî hezārān
Siper görmiş degüldür şehriyārān

Çıkardı dîbe-i Rûm'ı perendi
Hezārān şad hezār ān naḡş-bendî

Şumāra ḡanda gelsün gevher ü dür
Ḥazāyinden olup bār-ı şütür pür

Çıkardı bir hümāyün bār u bengāh
Ḳamu şāhāna zîb-i taḡt u dergāh

Ṭınābı zülf-i ḡūrā gibi zerrîn
Güneş ḡurşı sütünü şāf sîmîn

850 Çekildi sebze-gün perde-serāyān
Derūnı surḡ u dîbā naḡş-ı elvān

Serā-perde ḡamu aḡlasla dîbā
Müzeyyendür içi pür-naḡş u zîbā

³¹¹ tîr < tîre M

Ferīdūn ḥaymesi yanında kirpās
Derūnı zīver ü yāḳūt u elmās

Muraşşa^ç hep serīri ḥusrevāne
Sezā ol āşaf-ı şāh-ı cihāna

Yanında ḥayme-i gerdūn hemīn kār
Ḥabāb-āsā görindi naḳş-ı pergār

Gelüp esb ü şütür bār-ıla bengāh
Ḥazīne sāyir ü ālāt u ḥargāh

Mübārek sā^ç at içre rāha rehvar
Olup andan anuñ ardınca ser-dār

Ḳurıldı ol hümāyūn bārgāhı
Çekildi sāyebān-ı naḳş kemāhı

Zemīni ḳapladı ḥayme-yle ḥargāh
Ḳurıldı her ḫaraf taḫt ile dergāh

Muḳābil sebz-gūn bir bārgēh-i cāy
Ḳurıldı oldı cāy-ı ^ç ālem-ārāy

860 İrüp çetr-i hümāyunı sipihre
Sütūnı ḳurşı ḫa^ç n-ı māh u mihre

Ḥınāb-ı ibrişīm ü hep mehī zer³¹²
Derūnı naḳş idi şān ḥān-ı Āzer

³¹² hep mehī < mehī hep M

25b

Ḥalil Ağa'ya mesken oldı ol cāy
Muḳābil mihre māh-ı ʿālem-ārāy

İḥāṭa girdini ḥayme-serāyān
Ḥabāb-āsā ruḥ-ı deryā-yı ʿummān

Dilrān gūne gūne naḳş-ı dergāh
Ṭınāb-ender-ṭınāb-ı bār u bengāh

Zemīn ṭaʿ n eyleyüp çarḥ-ı kebūda
Serin ḥargāh iderdi çarḥa sūde

Cihānı dutdı reng-ā-reng ḥargāh
Çekildi sāyebān u taḥt u dergāh

Muraşşāʿ sāyebān pür-naḳş-ı Erjeng³¹³
Cihān sebz ü kebūd u āteşin-reng

Ṭınāb-ender-ṭınāba kıldılar best
Bilindi sāyebān gerdūna peyvest

Ṭavīle bā-ṭavīle raḥş-ı cūşān
Serā-perde öñinde pür-ḥurūşān

870 Ceres āvāzı gerdūnı dutup zeng
Cihān rehvār-ı nağma dutdı āheng

Pes andan ḥazret-i ser-dār-ı hüş-yār
ʿAdāletle zafer pişinde rehvār

³¹³ naḳş-ı < naḳş u M

Nidā oldı amu  asker zirih-pūş
Olup tıg u siper hep cümle ber-dūş

Zirih geydi ser-ā-ser tıg u terkeş
Süvār u esb ü cevşen cümle ser-keş

Geyüp sīmīn zirihle miğfer-i zer
Mülemma cevşeni dürr ile gevher

Muraşşā tıg u hancer hep mücevher
Siper ola amu yāūt-ı amer

Otağa bir firāz-ı mīl-i miğfer
Ki şan Sīmurğ olupdur serve hem-ser

Cihān yandı zer ü zīver abādan
Çıkar ara ubār esb-i şabādan

Neyistān oldı  ālem nevk-i nīze
İrüp gerdūnı ıldı rīze rīze

Hevā oldı pūr-āteş bu felek-deng
Ki şua baqlamışdı nakş-ı Erjeng

880 Nihān olmışdı urşīd-i dıraşān
Ki şua sanca u zerrīn raşān

26a Dutupdı  ālemi hep cümle yek-ser
Urur mevci hevāda āteş-i fer

Süvārān şaf şaf oldı dūş ber-dūş
urūşān raş-ı raşān gūş der-gūş

Cihāna şaldı lerze nāy-ı zerrīn
Tutuşdı rŷy-ı gerdŷn yandı ol ħīn

Hevādan bād u berden mŷr-ı kem-bīn
O gŷn reh bulmayup ceşş-i cihān-bīn

Girift itmiş cihānı rāh u bī-rāh
Olup bay u ġanī vŷ yek gedā şāh

Çekŷp şaf āteş-efrŷz-ı dilīrān
Sebŷk-pāy u ħaşım-kŷş nerre-şīrān

Piyāde cŷmle ġarķ-ı zīver ŷ zer
Elinde mār-ı āteş mŷhre-i ter³¹⁴

Ķılur bir mŷhre çeşm-i mŷrı āzār
Dil-āver cŷmlesi şīrān-ı bīdār

Ĥalīl Aġa be-sān-ı serv-i ser-keş
Sŷvār-ı eşheb ŷ cevşen mŷzerkeş

890 Semender-sā miyān-ı āteş-i cān
Biter raġşı semenden verd-i reyġān

Binŷp Rŷstem-şīfat yalın zirih-pŷş
Mŷcevher tīġ u ħancer beste ber-dŷş

Piyāde şaf-keşīde cŷmle rehvār
O şīr ŷ zen olup anlara ser-dār

³¹⁴ mŷhre < fŷhre M

Ne nev^ç üzre ezel kânûn-ı ^ç Osmân
Eben ^ç an ced be-cedd ü han bin han³¹⁵

Dizildi ^ç asker ü mîr ü vezîrân
Süvârân u piyâde nerre-şîrân

Pes andan merdî vü tüccâr u dihkân
Du^ç âlar her tarafdan dîde giryân

Cihânı kaplayup cüş [u] hurûşân
Aķup ^ç asker be-sân-ı sîl-i cüşân

Ser-efrâz âşaf-ı ^ç âdil dil-ârây
Murâd-ı dîn [ü] devlet ^ç âlem-ârây

Geyüben cämeler bâ-resm-i ser-dâr
Kafâ-dârı zaferle baķt-ı bîdâr

Süm-i raķşında iķbâl-i hümâyün
Öñinde peyk olupdı çarķ-ı gerdün

26b 900 Teber elde hilâli necm-i raķşân
Olup zeng üsküfi mihr-i diraçşân

Şağında yümn-i devlet baķt-ı iķbâl
Zafer şolda ^ç adille rû idüp mâl

Rikâba pâ nihâde sâ^ç at-i nîk
Pes andan taķt-ı zîbi kıldı temlîk

³¹⁵ eben ^ç an ced < ebâ^ç an ced M

Cenāb-ı Hakk'a her hācet derūnī
Niyāz-ı ' arz idüp qalb-i ' uyūnı

Niyāyiş eyleyüp dāyim küşāde
Tazarru' bā-niyāz ol qalbi sāde³¹⁶

Semen-zār-ı ruḥından dāne-i dūr
Nişār idüp kılurdı ceybini pūr

İki nergisleri kılmaz qarārı
Oluban giryeye ile sū-güvārī

Melāyik āsümāndan māhī yemden
Du' ā eyler idi pūr çeşmi nemden

Ḥuşūşā ' āqıl ü dānā-yı insān
Olup şāh u reme hep dīde giryān

Du' ā gevherlerin hep cümle işār
Mużaffer ismine olğıl sezā-vār

910 Ki tīḡuñdan ' adū emn ü emānı
Gezerse bulmasun gird-i cihānı

Sañā her işde ol luḡf issi Dādār
Ki oldur mār u mūra murğa Settār

Ola her kār-ı saḡtda dest-girūñ
Zafer seccādesi olsun serirūñ

³¹⁶ tazarru' < tazarru' u M

Saňa virsün keremden ‘ömr-i Nüh’ı
Bulasın bir dem içre biñ fütüħı

Saňa bed-ħ̃āh olan ħayl-i bed-endiş
Ola tıġuñda dāyim zār u dil-rīş

Diyüp eyler niyāyiş ħalk-ı ‘ālem
O çeşmin girye ile eyleyüp nem

Pes andan devlet ile ol ser-efrāz
Mübārek sâ‘ at içre rāha āġāz

Ƙılup her sūya eylerdi vedâ‘ ı
Du‘ ā-yı şāh u dervīş ile dâ‘ ĩ

Ġiriv ü nāle-i ħalk-ı gedā şāh
Girift oldı felekde mihr ile māh

27a Dolındı çeşm-i şehden zāhir ol ān
Derūnından güneş gibi nümāyān

920 Gözetdi sâ‘ at ü ferħunde aħter
Ne vaħtin pā koyam ber-baħr-i aħzar

Ĥaķīķat geçmedi endek zamān hem
İrişdi sâ‘ at ü vaħt-i mükerrerem

Ĥazret-i Ser-dār-ı ‘Zafer-şı‘ār Keşti’ye Süvār Olup Deryādan ‘Ubūr Ƙıldıġıdur

Bi-y-āmed keşti çün taħt-ı Süleymān

Dihed zīnetver-i a‘yān-ı insān³¹⁷

*Direfşān ser-be-ser keştī pūr ez-zer
Zi-şādī mī-pered verne zi-şarşar³¹⁸*

*Per ü bālī Simurg-gīsī-yi keştī
Füted ber-yem hemīn māned zi-keştī³¹⁹*

Yekī pürsed zi-keştī-rā der-ān dem³²⁰
Neden olmuş kadūñ ya gibi pür-ḥam

Nedendür üstüḥānuñ böyle ‘ayān
Su’āl itmiş aña merd-i suḥan-dān

Açup keştī aña ol dem zebānı
Derūnından dimiş rāz-ı nihānı

O ğamdan ḳaddüm olmuş idi pür-ġam
Ruḥ-ı āşaf-la dil olmazsa ḥurrem

*Fikendem berzaḥ-ı yem-rā ez-ān per
Ki tā bīnem ruḥ-ı ān āşaf-ı ner³²¹*

930 Pes imdi çekmezem şimden girü ğam
Geçürsün gögsini kef kef dögüp yem

Hemān dem ol meh-i mihr-i dirahşān

³¹⁷ Süleyman tahtı gibi olan gemi geliyor / Herkesin gözüne zinet bahşediyor

³¹⁸ Yelkenleri baştanbaşa altın yaldızlı / Rüzgârdan değil sanki sevinçten kanat çırpıyor

³¹⁹ Simurg gibi kanatlarıyla gemi / Denize doğru hızla atıldı

³²⁰ Biri sordu o an gemiye

³²¹ Deryalar boyunca atıldım durdum / O yiğit asafın yüzünü göreyim diye

Mekânın burc-ı âbî kıldı ol ân

Şadef keştî oluban aña ol dür

Du‘ â ile cihânı kıldı halk pür

Çü devletle oturdu anda server

Açup Simurğlayın keştî o dem per

Çü murgî tünd şüd keştî şitâbân

Zi-ğayret mände ez-pes baħr-i ‘ummân³²²

Peleng ez-küh neheng ez-baħr-i pür-cüş

Be-‘adl-i tü nihâdem dâyimâ güş³²³

Pered keştî be-sân-ı berķ ez-bād

Diger ez-du‘â-yı hümâyün-nihād³²⁴

27b

Be-reften tîz keştî baħr-i ħâyil

Nihâde pā çü meh der-ķurb-ı sâħil³²⁵

Çün ez-keştî nihâde pā be-sâħil

Küned cā püşt-i zîn ân şîr-i ‘adi³²⁶

Gene devletle ol dārâ-yı a‘ zam

Sürüp raħş-ı murādın şîr-i ekrem

940 Devâm-ı devlet ile ol yel-i şîr

³²² Kuş kanatlandı, gemi atıldı / Deniz bile buna hayrette kaldı

³²³ Dağdan kaplan, denizden timsah / Hep senin adaletine muntazır

³²⁴ Gemi rüzgârdan çıkan şimşek gibi uçtu / O kutlu tabiat sahibinin de duasıyla

³²⁵ Derya engelini hızla aşarak / Ayak koydu sahile ay gibi

³²⁶ Gemiden sahile ayağını basınca / Adaletin aslanı eyere yerleşti

Sipeh-sālār-ı dārā-yı cihān-gīr

‘Adālet ḥaymesin kıldı penāgāh
Muzaffer baht u iḳbāl ile her gāh

Fürūd āmed ez-esb devlet-āyīn
*Be-menzil ān yel-i ferḥunde-i dīn*³²⁷

Çekildi pes na‘īm-i pādīshāhī
Ki ḥōn olmuş idi murğ ile māhī

Sipāh u ‘asker ü ‘ālem olup sīr
Pes andan kıldı dīvān itdi tedbīr

Bu nağma oldu dem-sāz anda dellāl
Budur emr-i sipeh-sālār-ı ḥoş-ḥāl

Ki şoñra ‘özr olmaz itmedüm gūş
Ölür merg ile her kim kılsa āgūş

Re‘āyāya zulüm raḥş kişt-zāra
Girerse şāhibini şoñra dāra

Çekerler eyleyüp ḥūnına ğaltīz
Şaḳın ğāfil *ne-bāşed* āteş-i tīz

Re‘āyāyı kılan zulm ile vīrān
Ten-i zārı olur merg ile bī-cān

950 Ne cānı var kimesne ḥūşe-i ter

³²⁷ O devlet sahibi atından indi / Ve yerine geçti dinin mübarek yiğidi

Çıla kende olur ol demde bî-ser

Oturdu üç gün ol dārā-yı devrān
Çehārüm nāy-ı zerrīn kıldı efgān

Süvār-eşheb olup merd-i dilīrān
Piyāde hep sebük-pā merd-i pīrān

Çıluban hāne-i zībi yine cāy
Revān oldu o mihr-i ‘ālem-ārāy

Zafer sağında vü devlet şolında
Hümā-yı baht u iqbāli kolında

Ne menzilde reh-i şehde ki bir hār
Çopup dünyāyı kılmışdı pür-āzār

28a

Anı kıldı felek hūnına galtīz
Mekānın yandurup ol āteş-i tīz

Devām-ı devlet ile tayy idüp rāh
Çıluban ‘ömr-i düşmen gibi kütāh

Re‘āyāyı kıilup ‘adl ile ābād
Ġamīn diller oluban luḡ-ıla şād

Eger ‘asker eger ki mīr ü dihkān
Olup şādān anuñ devrinde her ān

960 ‘Adālet eyleyüp menzil-be-menzil
İrişdi Çonya’ya ol şīr-i ‘ādil

Çurıldı gün-e-gün perde-ser y n
Olupdı pehn-i deşt hep cümle yek-s n

Cih nı  apladı  aymeyle  arg h³²⁸
N h eyv na irişdi taht u derg h

A ardı   asker-i  sl m-ı pür-dil
Olar c  ba r idi ser-d r-ı   adil

Gelürdi her  araf m r-i ken -reng
Dil r na cih n r yı olup teng

Çurıldı s -be-s  b -resm   ay n
Çonup her kes du   -yı devlet [ ] d n

Bu c nibden şehinşeh der-dil   g ş
Dutup ser-d ra  n g l gibi  m ş

Ba up b z çeyi bu  ar -ı devv r
Ne ru  ide n m y n na ş izh r

O c nibden dil- ver ş r-i ser-d r
Çılup tedb r   r ya    kıbet k r

Cen b-ı    zzet'e her k rı teslim³²⁹
  Ad let eyleyüp şer  -ile p r-b m

Vek l n Fer unde-a ter Ser-d ra S -yı Z n ve  ad üzre Efk rlaridur

³²⁸  aymeyle <  ayme ile M

³²⁹ k rı < k ra M

970 *Diger-gün güft ü gūyā kerde dānā*
Ez-īn müşkil girih pūr-çīn tüvānā³³⁰

Dimiş rāvī kaçan ser-dār olup şīr
Olup ‘azm-i ğazā rāhına dil-gīr

Diger san çeşmine almaz o şīri
Nazar cevriyle cümle ol diliri

28b

Faşl

Bunı fāl itdiler şubḥ u mesāda
Çamu bel bağlayup bu i‘tiķāda

Ki ol vālā-himem şīr-i cihān-bīn
Şaşup rāh-ı ‘adilde ola ḥod-bīn

Dimiş dānā-yı Īrān bir ‘aceb pend
Kimi kılsa Ḥudā kāmil ḥiredmend

Aña ‘adl ile luṭfi eyler āyīn
Çomaz anı keremden ola ḥod-bīn

Nazar kıl sen ezel ceff-i kalemde
Yazan nīk ü bedi sırr-ı ‘alemde

Kimi kıldıysa ‘ādil ol ezelden
Ḥatā irmez aña rīv [ü] ḥıyelden

Cenāb-ı Ḥaḳḳ’a dutsa bir kişi yüz
Aña ‘ayn-ı hidāyetden açar göz

³³⁰ O bilge serdar hakkında kem söz ettiler / Bu yüzden o yiğidin kaşı çatıldı

980 Göñül āyīnesin jengden kılup pāk
Anı eyler qavī-rā şahib-idrāk

Göñül mir'atını bir tūb-ı altun
İder andan görünür naqş-ı gerdün

Görür āmīze cümle nīk eger bed
Aña merhūn olur maqbūl eger red

Ḥamīr-i müştatīrinden cihān pūr
Olur andan girān-māye niçe dūr

Cenāb-ı Ḥaqq'a irād itse bir kār
Kılur 'ādil zaferle anı Dādār

Pesend-i halk ki olsa kangı ser-dār
Ol oldı 'ākıbet haşmından āzār

Çü bir şem' i yaqa Feyyāz-ı Muṭlaq
Ferinden pūr olur bu nüh muṭabbak

**Ḥazret-i Zafer-şi'ār Menzil-be-Menzil Kaṭ' -ı Merāḥil Kılup Cennet-mekān Firdevs-āşiyān
Konya'ya Dāḥil Olup Tedbīr Olınup Re'āyā vü Sipāh Cān-pülād'dan Şikāyet Kıldıḡıdur**

Bi-y-ā iy dāniş-ārāy-ı suḥanver

Bi-pāş ez-dürç-fem yāqūt-ı aḥmer³³¹

Beyān kün tā çı gūne piş-i ser-dār

³³¹ Gel ey bilgiyle süslü söz ehli / Saç, sedef gibi ağzından kırmızı yakutu

Zedī rāy-ı girān dānā-yı esrār³³²

29a

Çü cām-ı zer zi-tiğ-ı tîre-gün fām

Bi-zed ser-rā münevver kerde eyyām³³³

990 Sehergehden çü maşrıķ pādişāhı

Çeküben zeng-bār üzre sipāhī

Eline aldı çünki tiğ-ı tizān

Öninden şāh-ı zeng oldu girizān

Şeh-i maşrıķ el urdı tiğ-ı ħarba

İrişdi tiğinuñ yelmānı ħarba

Muzaffer oldu ol gün zeng-bāra

Şebī ħabs eyledi Çepni Hişār'a

Semürin brağdı geydi yine kākum

Cihān milkinden oldu tîrelik güm

Yazup menşürına lafz-ı muzaffer

Cihān başdan başa oldu musahħar

Çün üç gün ' asker ü ser-dār-ı mümtāz

Olur āsüde ol şîr-i ser-efrāz

Bu deñlü cem' olur ol cāya ' asker

Degül ' öşri Yem-i Ĥazrā'da aħter

³³² Anlat serdarın huzurunda / Ne esrarlı bilgelerin ne fikirler serdettiğini

³³³ Koyu kılıçtan sonra altın bir kadeh gibi / Baş gösterdi ve aydınlattı her yeri

Zemīni dutdı gūn-ā-gūn hargāh
Çurılmış surh u sebz ü bār u bengāh

Dutup rūy-ı cihānı cūş-ı merdān
Fiğān u āh vāh-ı pīr-i dihkān

1000 Dem-i maḥşer gibi āşüb-ı ʿ asker
Oluban teng cāy-ı rūy-ı kişver

Sevād-ı baḥr-i aʿ zam leşker-i şāh
Çerāğ-ı meşʿ al idi mihr ile māh

Göz irmezdi yoğ-ıdı ḥadd ü pāyān
Gelür cūş u ḥurūşa baḥr-i ʿ ummān

Çopupdı bir taraftan ol yel-i şīr³³⁴
Ḥalil Ağa-yı mīr-i şīr-i dil-gīr

Sipihr-āsā çurılmış surh hargāh
Alupdı girdeni bār-ıla bengāh

Semender-veş miyān-ı āteş ol mīr
Gülistān eylemişdi cāyın ol şīr

Dilīrān āteş-endāz-ı sebük-pāy
Yel-i şīr-i jiyān-ı ʿ ālem-ārāy³³⁵

İhāṭa girdin itmişdi dilirūñ
ʿ Asākir ḥayme girdinde o şīrūñ

³³⁴ çopupdı < çopındı M

³³⁵ şīr-i jiyān < şīr ü jenān M

29b

Dutupdı Һayme girdin hep tamāmī
Tınāb-ender-tınāb Һāşş u  āmī

Vezīrān u dilīrān u emīrān
Ҙonup ҡolı ҡolında her kes ol ān

1010 Ҙeküp zincīre tūb-ı āteş-efşān
İҺāta  askerin deryā-yı  ummān

Gelürdi gün-be-gün çün sīl-i ser-keş
Ol  ummāna be-sān-ı āb u āteş

Füzūn olmaқda idi  asker-i şāh
Nite bedr-i hilāl-i tābiş-i māh

Pür oldı  asker ü merdān-ı pür-dil
Der ü deşte  asākir oldı Һāyil

Giderdi  aқlı bu dārātı Dārā
Göreydi itmeyüp naқş-ı müdārā

Һirāsından giderdi  aқl u hūşı
Süm-i esbān u merdānuñ Һurūşı

Dutupdı rüy-ı dehri eyleyüp ker
Sipihrüñ gūşını bu cūş-ı  asker

Bu dārātı göreydi Һusrev-i zeng
Hemān sā' at olurdı vālih ü deng

Ki bu şāhib-sa' ādet āşaf-ı şir

Oluban kevne cārī şîr-i dil-gîr

Girān u tā girān bu deşt-i fānī
Çılupdı haymeler cümle nihānī

1020 Eñ ednā haymeye gerdün-ı gerdān
Muqābil olsa iy dil eyle iz' ān

Ĥabāb-āsā görünmez çeşme gerdün
Olur huşk çeşmesār-ı rüd-ı Ceyhün

Eñ ednā ' asker-i şāh-ı cihān-bīn
Döner şîr-i jiyāna ebruvān çin

' Adū ĥūnına olmuş mest ü kanzil
Oluban bebr-veş şîr-i peleng-dil

' Adūya ser-be-ser şemşîr-i menşūr
Oqutmaq qalb [ü] dilde kıldı mestūr

Püser bend-i peder kīn-i kemer teng
Peder mürġ-i püserde kılmış āheng

Cihānı zîr-i ebrū eyleyüp çin
Derūnında qamunuñ āteş-i kīn

30a ' Adūyı Rüstem-āsā cümle yağmā
Muqarrer eyleyüp pîr ile bernā

Velikin muntazır bā-şîr-i ser-dār
Ne semte āteş-efrüz eyleye ĥār

Kimesne bilmeyüp kâr-ı cihânı

Ne bâzîçe kıllur gerdün ‘ ayânî

1030 Buyurdı ol seher şîr-i peleng-dil

Cihân-ârây-ı in ser-dâr-ı ‘ âdil

Gelüp dîvâna cem‘ oldı kamu mîr

Olurlar meşveret râyıyla dil-gîr

Çamumuz ‘ aql irdükçe diyüp söz

Dil ü cân pür-ğarâret âteş-efrüz

Çü ser-dâr-ı ser-efrâz-ı cüvân-baht

İudâ-yâr u cihân-yâver felek-taht

Seherden kıldı Hüşeng gibi dîvân

Cem‘ oldı heft kişverden dilîrân

Kimi durdı oturdı resm-i erkân

Oturdı devlet ile ma‘ dilet-kân

Çomadı ol seher derbân u bevvâb

‘ Adâlet eyleyüp kıldı açığı bâb

Umûr-ı kâr-dân-ı kâr-dân-gâr

Çi dihkân u çi şehri vü çi tüccâr

Dizildi pîr ü küdek anda ol hîn

Şalâ oldı ki cümle kâr-dân-bîn

Çıla her kes ğired irdükçe pervâz

Virüp ‘ adl ü sitemden cümle âvâz

1040 Dimiş dānā-yı ‘ āķil kār-dān-bīn
Açup dürc-i fem ol şir-i cihān-bīn

Didi iy merd-i āzāde cüvānān
Emīr ü mihter ü şir-i cihānbān

Ser-efrāz u rezim-zen merd-i hüş-yār
Ĥiredmendān-ı fāzılter suĥankār

Didi iy mīr-i mīrān-ı cihān-bīn
Ne rāy-ıla kılalum kārı tezyīn

Derūn-ı pāküme geldi bu efkār
Yazar bir kāra dānā niçe esrār

Olar kim ‘ āķil ü dānā ĥiredmend
İder bir rāya biñ tedbīri peyvend

30b amu bunda eger bernā eger pīr
Eger dihķān eger ‘ asker eger mīr

Kelām eyler kelāmı āteř-efrüz
İdüp her kes dige kār-ı dil-[e]früz

řalādur cümle gūyā ola tedbīr
Ne nev‘ a ĥār-ı āzāra sitem-gīr

Ĥazret-i Ser-dār-ı Zafer-şi‘ār Sipāha vü Mīrāna Cevāb İdüp Aĥvāli [Beyān] ıldıĥıdır

Dutuñ cān u dil ü bu gevhere gūř
Bunı her kes göñül gūřında mengūř

1050 Dükel leşker kişi kār-ı kamu merd
Bu bir bār-ı girāndur naqş-ı pür-derd

Qatı dilde sebükdür nām-ı ser-dār
Velī ma' nīde sengīn mişl-i kühsār

Bu deñlü ' asker ü māl-i hazīne
Cevāhir hancer ü tīg u defīne

Defātir nīk ü bed a' lā vü ednā
Qılurlar dilde dāyim naqş ' amdā

Hıredmend kāmīl-i ser-dār-ı sālār
Bunı qılmış meşel qıldıqda ebrār

Dükel ' asker hazīne bār u bengāh
Zirih cevşen cevāhir zerd külāh

Bu bir bār-ı girāndur naqş-ı pür-sīm³³⁶
Olur kāmiller ' aqlı bunda pür-bīm

Ki bu kār-ı girān u baht [u] iqbāl
Degül hālī iki kārından idhāl

Be-qaahr-ı şeh be-devr-i zāl-i gerdūn
Qılur cevri ider kār-ı diger-gūn

Firāz ile nişibi baht-ı idbār
İderse ' arz idüp rüyını pür-hār

³³⁶ pür-sīm < pür-bīm M

1060 ‘ İtāb-ı pādişāh-ı devlet [ü] dīn
Su ’āl irādı-la çün ebruvān çīn

Diger kār-ı muzaffer baht u iqbāl
‘ Adū ber-geşte yā küşte be-her hāl

Ḥurūş-ı ‘ asker ü cūyā-yı dermān
Cevāb-ı nīk ü bed bā şāh-ı devrān

Egerçi nām-ı ser-dār-ı dilīrān
Hijabr-i kīne-cū merdān-ı şīrān

31a Bülend ü himmet-i devlet firāvān
Velī her rūz u sā‘ at bīm-i burcān

Ḥiredmend olsa bir ser-dār-ı hüş-yār
Olur dāyım derūn-ı çeşmi bīdār

İder endīşe-i a‘ dā vü ‘ asker
Cevāb-ı ‘ asker ü dürr-i güher zer

Ki çün vālā-güher şāh-ı cihānbān
Ḥazīne ‘ asker ü zer kıldı ihsān

Bizi kıldı ‘ adū ref‘ i-çün irsāl
Beyān eyleñ nedür bu kāra aḥvāl

Zemīn şahnımı dutdı ḥār-ı āzār
Re‘ āyā oldı pā-māl-i sitemkār

1070 Ne nev‘ a kılalum bu kāra āğāz

İcāzetdür dilirān virsün āvāz

Eger nā-dān u dānā merd-i dihķān

Disün irdükce ‘ aql u rāyı el-ān

‘ Asker ü Mirān u Re‘ āyā vü Berāyā [vü] Pīrān u Dihķān Hūrūş u Cūş u Giryē-künān Ser-dār-ı
‘ Ālī-şān’a Cān-pūlād Rāyın Didükleridür

Çün ol dānā-yı Āşaf-rāy-ı zenbīr

Kelām itdi vü kām ister cihān-gīr

Hūrūş-ı ‘ asker [ü] efġān-ı dihķān

Dutup rüy-ı zemīni doldı eyvān

Didiler iy vezīr-i ‘ ālem-ārāy

Cihān ‘ adlūñle oldı ‘ ālem-ārāy

Eger şehri ger ‘ asker pīr-i dihķān

Budur hep ‘ arzuḡāli bākī fermān

Egerçi cümlemüzden şāḡib-i rāy

Olupdur ḡazretüñ mihr-i dil-ārāy

Velikin iy dilir-i kār-dān-bīn

Cihān fermānuñ ile buldı tezyīn

Budur rāy u şevāb-ı kār-ı merdān

Döne her dem senüñ rāyuñla devrān

Egerçi her taraf dünyāyı bed-kīş

Dutup ser-keş olup şāḡa bed-endīş

1080 Sitem dem-sāzına dutmuşlar āheng
Cihānı zulm-ile halka idüp teng

31b Egerçi milk-i şehde her taraf hār
Batup pāy-ı cihānı kıldı efgār

Reme haylin şehūñ gürg-i bed-āyīn
Perīşān eyleyüp dutmuş kamu kīn

Olup her cānibe āteş fūrūzān
Cihānı kaplamışdur nār-ı sūzān

Düşüp her kişt-zāra sīl-i ser-keş
Kılup raḡne cihāna urdı āteş

Veli iy server-i ser-dār-ı sālār
Suḡan-ārāy-ı devlet kāmīl-‘ ayār

Saḡa vardur kelām iy kār-dān-bīn
Penāh-ı devlet ü merd-i cihān-bīn

Egerçi her taraf milk-i şehi hār
Girift itdi oluban sūziş-i nār

Veli bir mār-ı heft-ser-i bed-āyīn
Reh-i ‘ işyān dutup olmuş şeh[e] kīn

Oğutdı cevr-ile şemşīr-i menşūr
Diger kāra derūnı oldı me`mūr

1090 Ferāmūş eyledi in‘ ām-ı şāhı
Cihāna nev kılup naḡş-ı tebāhı

ılup ‘ işyān cihāna ancer-i tīz
oyup İslām’a oldu Őimdi hūn-rīz

ŐehinŐāha ılup ebrūların īn
Dimāğın naŞ-ı Őāha ıldı āyīn

Timur yanında oldu bir fesāne
Añup Cengīz’i pūr-naŐ u terāne

Otuz dōrt biñ mūheyyā Őimdi segbān
Virūr her gūn yanından rūze vū nān

Tūfeng-endāz ırānı cins-i merdūd
Ne millet kimse bilmez būd u nā-būd

Peder māder işinde cūmle āzār
Degūl merdūm Hūdā anlarda bīzār

Otuz biñ var sūvār-ı tīğ-zen merd
Gōren yaŐı yaman u germ ū yā serd

Zirih-pūŐ-ı rezim-zen Őaf-der-ı Őīr
Kemān-keŐ aŐm-kūŐ merd-i cihān-gīr

Rezim-zen Bījen [ū] Tūr-k-i cihān-tāz
İder eşm-i zirihden tīri pervāz

32a 1100 ılurlar gūn-be-gūn āzmāyīŐ-i ceng
Cihānı birbirine eyleyūp teng

Zemīne Őīt-i zūlmi Őaldı āvāz

Maḳām-ı sikke ḥuṭbe kıldı āḡāz

Ḳılup işbu arada şimdi tedbîr
Olup ḥûn-ı ‘adûya şîr-i dil-gîr

Reh-i ḥacc oldı beste bir niçe sâl
Gidilmez kıldı ‘âlem budur aḥvâl

Re‘âyâ vü sipâh u aşl-ı tüccâr
Ḥarâc u bâc u ḥarcın çâr u nâ-çâr

Zevâhir sâyir irâd ile maşrûf
Götürler ḥ‘âh u nâ-ḥ‘âh emre ma‘rûf

Żarûretden re‘âyâ emrine râm
Olup irâd iderler kâm u nâ-kâm

Bu deñlü ‘asker-i ḥayl-i melâ‘în
Olupdur şehriyâra sîne pür-kîn

Ki cānı var kimesne nām-ı sulṭân
Şehinşâh-ı cihân u ḥan bin ḥan

Aña ol şehriyârî şimdi el-ân
Olaruñ yanlarında cism-i bî-cân

1110 Ḳılurlar her kim olsa pâre pâre
Ḳamu pür-kîn oluban şehriyâra

O bed-kîş-i bed-aşluñ kâr u yâri
Reh-i ‘işyân durur naḳş-ı medâri

Şu deñlü reh-zenāna virdi az cāy
Eñ ednā reh-zen iy şīr-i dil-ārāy

Ki her kıanda perī-çehre dil-ārām
İşitse duħter-i şīrīn-leb-i nām

Semen-ber serv-ķad ħūrī-[yi] gül-rūy
Kemend-i zūlf ü bārīk-i miyān-mūy

Sehī-servān duħter mihr [ü] Nāhīd
Ki rūyın görmemişdür ķurş-ı ħurşīd

Olur şer-gīr o zālīm āħir-i kār
Çeküp cevr-ile dāmen-gīr olur ħār

Peder māder varuban kılsa efġān
Şikāyet reh-zenāndan dīde giryān

Ki işbu zulmi kııldı dise segbān
Çeküp evlādum itdi zār u giryān

32b ‘ Adālet eyle bu zulm-i sitem-gīr
Taħammül eylemez bernā eger pīr

1120 Cevāb eyler o bed-kīş-i bed-endiş
Virüben dādına pür behre-i nīş

Degül ķādir dilüm ol kāra kem dest
Ki ‘ askerde kılam irād-ı peyvest

Virürsin ‘ āķıbet bir şūya duħter
Ya tüccār u ya diħķān alsun ‘ asker

Diyüp eyler bu nev' a kārın āzār
Reh-i şehde bülend oldı çün ol hār

İkinci iy ser-efrāz-ı cihānbān
Döne fermānuñ üzre çarḥ-ı gerdān

Eger şeyḥ-zādedür ger mīr-zāde
Efāzıl-zāde vü ispāh-zāde

Ne şehri vü ne tüccār u ne dihkān
Kemān-ebrū sehī-ḳad yā cüvānān

Ḳadi serv [ü] ruḥı gül rüyı āteş
Lebi la' l ü kemān ya ḡamze terkeş

Semen-ruḥ kākül-i müşk-i Hutēn-bīz
Dür-i dendān u la' li şekker-engīz

Ḥayāl-i ḥāl ü ḥaṭṭı zülf-i şeb-gün
Dehānıdur ' adem çeşmi siyeh-gün

1130 Zekān çāhında biñ ' aşık giriftār
Miyānına dolaşmış çār u nā-çār

Lebinden reng alur yāḳūt-ı aḥmer
Ruḥından münteşir ḥurşid-i enver

Birisi sīnesin ḥurşid ḥāyil
Ḳıla ' ālem olur nārında zāyil

Perī-çehre be-sān-ı āzer-i ḥüb

Kemān-ebrū cūvānān cümle maḥbūb

Birinüñ ruḥların ḥurşid-i raḥşān
Veyāḥod la' lini la' l-i Bedaḥşān

Şabā dāmenlerine rüyını sūd
Degül 'ömrinde kılmış būd u nā-būd

Pederle māderi ḥurşid ü māha
Ruḥın göstermemiş naḫş-ı fevāha

Anı perverde cümle şekker ü şir
Şeb ü rüz eyleyüp bernā eger pīr

33a Bu nev' a serv-ḳad ḥübān-ı mümtāz
Ḳamu Çin ü Çigil Türkān-ı dem-sāz

Çeküp ceyb-i pederden zār u giryān
İderler sīnelerde pehle 'uryān

1140 Ḳomayup ehl-i 'ırz bī-'ırz püserden
Ki cümle eşḳıyā dest-i pederden

Çeküp aldı ḳamu bā-zūr-ı bāzū
Olımaz Sām u Nīrem hem-terāzū

Bulunmaz heft sāle bir püser pāk
Ki dest-i zulm anuñ dāmānını çāk

Üçinci iy ser-efrāz-ı cihān-dār
Muzaffer 'ādil-i ser-dār-ı sālār

Miyān-ı ehl-i tüccār içre bir merd
Kıomadı nā-ḥalef tā kıılmadıñ gerd

Aluban cümle mālın cismini çāk
Sitekle kııldı cāyın tūde-i ḥāk

Bulınmaz şimdi ol milk içre kāmīl
Eger tüccār u ğayrı merd-i ‘ākıll

Yanup zālīm elinden oldu pā-māl
Kıılursa nā-ḥalef ger bir iki sāl

Eger bir sāl olursa milke vālī
Bize gerdün kıılır rüy-ı melālī

Dutaldan rüy-ı devlet aña gerdān
Bizi kııldı bu ğam bir cism-i bī-cān

1150 Cefā şemşirine bu uralı dest
Biz olduĝ ḥāke yek-sān pāy der-pest

Bu zālīmden bu milk olmaz ise pāk
Bu zaḥm-ı māra virmez behre tiryāk

Bu şem‘ -i nekbet olursa fūrūzān
İder çok ḥānümānı nār-ı sūzān

Yağaldan āteş-i cevri zamānı
Eñ ednā şu‘ lesi dutdı cihānı

Duḥānı kapladı dūd-ı kebūdı
Bize vardur ziyānı aña sūdı

Muḳarrer bilmiş ol iy şîr-i pür-bîn
Muẓaffer ‘ādil-i merd-i cihān-bîn

Ḳalursa ger bu yıl bu āteş-i tîz
Urur milk-i cihāna tiġ-ı ḥūn-rîz

33b Zemîn-i taḥt-ı Şām [u] Ṭayfūn-nām
Olur emrine bilmiş ol kim ārām

Dilîrân-ı kenā-reng sāl-i dîger
Olur yār-i vefā-dār aña ekşer³³⁷

Ḥuşūşā duḡter-i nîze-güzārân
Ki Seyf oldı o şîr-i ser-fîrāzân

1160 Anuñla ülfeti Seyf-zāde endek
Bu sâle cümle nāzır çift eger tek

Cihān hep bî-vefā dutmuş dil ü gūş
Hem ān hem ĩn ḳamu put gibi ḥāmūş

İki leşkerde ḳanġı dest-i çîre
Bula gerdūn oluban naḳş-ı ḥîre

Gelüp soñra ḳamu hep cümle el bir
İtā‘ at cümlesi bernā eger pîr

Bulursın bizden iy şîr-i cihān-bîn
Ki bu ḳavm-i ‘Arab’dur ḥayle tezyîn

³³⁷ yār-i < yār u M

Görince dest-i berd sem‘ an ve t̄ā‘ a
Muṭī‘ -i resm olup emr-i muṭā‘ a

Nihān u āşikāre ſimdi bī-dest
İki cānibden itmişler yedin pest

Eger ki devlet ü ‘ izzetle iy ſīr
Urup niçe ‘ adūya tīg-ı dil-gīr

Muṭī‘ -i emrūñe ‘ ālem koyup ser
Açarsın nev-be-nev tīg ile kişver

O kıldıysa sitem rāhına āheng
Anı tīgūñla eyle zār u dil-teng

1170 Hıred fenn[in]de ol olsa Ferīdūn
Kılalum çeşmine rūyın anuñ dūn

Eger Hāḳ‘dan ‘ ināyet sende himmet
Olursa düşmene tīg ola ‘ illet

Uralum ‘ askerine ḥancer-i tīz
Olalum her taraf kaşşāb-ı ḥūn-rīz

Ki bu nār-ı sitem bir dem fūrūzān
Dil ü cānı kıılır olursa sūzān

Eger zinde ḳala iy ſīr-i gurrān
Urup pençe ider çok ḥaşmı bī-cān

O cevri-ile cihānı kıılmadın teng

ılalum biz anuñ cengine āheng

34a

ılalum   askerın h k ile yek-s n
Anuñ dağı vucudın cism-i b -c n

Göze göstermeyen kevn   mek nı
ımayan g ha d n ile  m nı

Vucud-ı f sidin zu  mınca bir er³³⁸
anan bed-al u z n  h k-i b -fer

Bu bedk ra viren  m n-ıla d n
Hud -n -ters   b -erm   bed- y n

1180 ılalum tu  me-i em r-i t z 
Göre cümle bu r z-ı r steğ zi

O bedk ruñ budur r yıyla tedb r
 t   at emrüne bern  eger p r

oya milk-i cih na h ncer-i k n
Pes andan sikke h tbe ol bed- y n

Olup ser-ke cih na ıla peyvest
Dimez vardur cih nda dest-ber-dest

Budur kim iy vez r-i    leme c n
Biz m bild g m z  n b k  ferm n

 n ol r en-zam r-i d ni-i p k

³³⁸ zu  mınca < rağmınca M

Aristū-rāy u Eflātūn-idrāk

Re'āyā vü 'asākirden idüp gūş
Diğer kārı o dem kıldı ferāmūş

Haķıķat ķalb-i pāki oldı māyil
O cenge eyledi tedbīr-i kāmīl

Münādī eyledi bu nağma āheng
Ki 'asker eyleye kīn-i kemer teng

Pes andan 'azm-i ceng-i Cān-pūlād zūd
Kılup durdı yirinden şanasın dūd

1190 Seherden nāy-ı zerrīn kıldı efġān
Hūrūş itdi 'asākīr mişl-i 'ummān

Halīl Aġa olup od gibi pūyān
Peleng-āsā reh-i şahrāda cūyān

Güneş gibi olup ol gün seher-ġīz
Giderlerdi be-sān-ı āteş-i tīz

Kılup menzil-be-menzil kaç' -ı vādī
Re'āyāya idüben luţf u dādī

Cihān cūş 'asker-i deryā-yı 'ummān
Dutupdı dāmen-i kūh u beyābān

34b Dilīrān sīne pūr-kīn ebruvān çīn
Sipeh-keş 'azm-i şahrā-yı Güher-çīn

İki menzil kılup Rüstem-şifat şîr
Giderlerdi kemāndan şanasın tîr

Peleng olmaz rehā olsa eger düş
Dilîrāna iderlerdi ğurenbüş

Seher hürşîd ile bir gün sipeh-dār
Çarîb irdi o pehn-i deşte der-kār

İki günlük çalup ser-dār u ‘ asker
Olalar haşma āhirde hem-āver

**Cân-pülād Hâzret-i Ser-dār-ı Zafer-şî‘ âruñ Gelmesinden Hâber-dâr Olup Eşkiyâsın Cem‘ İdüp
Nîk ü Bed Tedârük ile ‘ Askerüñ Nabzın Dutduğıdur**

1200 *Bi-y-ā iy merd-i ārāy-ı suhan-dān*
Şinev bār-ı diger in rāz-ı pinhān³³⁹

Çi gūne rāy zed in düzd-i nā-dān
Nihānî ez-‘asākîr bā-dilîrān³⁴⁰

Çü çarh-ı pîre-zen zerrîn-külâhı
Nihān itdi ‘ ayān zülf-i siyāhı

İdüp rüy-ı cihāmı tepdi ķire
Şarup gerdūnı bir müşkîn harîre

‘ Ayān itdi ruğında naķş-ı pervîn
Olup burc-ı felek aķterle tezyîn

³³⁹ Gel ey söz ehli güzel adam / Dinle yine gizli sırları

³⁴⁰ O cahil hırsız ne fikir eder / Askerinden ve yiğitlerinden gizli

Didi rāvī bu naqşı idüp irād
O nā-cins nā-pesend ü a' ni Pülād

Çü ser-dār-ı zafer-reh-ber rehin gūş
İdüp efkār u hīle resmin āğūş

O şeb ol nā-ħalef bir niçe efkār
Getürdi öz derūna kıldı izkār

Girih-bend oldı bu efkār-ı teşvīr
Bu ser-dāra nedür irād u tedbīr

Bu şire çāre olmazsa müdārā
Muqābil olmaz olsa ferr-i Dārā

1210 Bize gerdün virürse rüy-ı iqbāl
Bu devletle olup ' izzetde hoş-ħāl

Diger kārı eger bu çarħ-ı gerdün
Nümāyiş eyleyüp ħāl-i diger-gün

35a Olursa cümle ' asker kām-ı şemşīr
Bu ecderdür olısar bize şer-gīr

Rehā bulmaz elinden ' ākıbet cān
Döker benden şoñ ucı tīg-ıla ılan

Egerçi ' askerüm ħaddinde bisyār
Müşāhid idebilmem olalar yār

Gerek ceng-āver ü ceng-pişegān merd

Zaḥım-ḡ^ç orde rezim-zen ḥaşmına ferd

Bular reh-zen durur görmiş degül kār

Erāzil tünd-ḡū nā-dān-ı bī-^ç ār³⁴¹

Egerçi içlerinde var durur şır

Velī devlet ile ṭālī^ç degül bir

Ḥuşūşā cümle ^ç ālem şimdi düşmān

Bize olmuş dilerler almağa cān

Niçe ^ç ālem olupdur bizden āzār

Niçe gül zımnına olduḡ bu gün ḡār

1220 Sipih-r-i pīre-zen ḡod devr-i dāyim

İder ^ç aksin degüldür ^ç ahdi kāyim

Bu deñlü devlet ü dürr ü güher zer

Alup elden derūnum kıla āzer

Pes andan bulmayup cāy-ı dil-ārām

Çıkam serden şoñ ucı kām u nā-kām

Bu bend-i pūr-girihde zār u giryān

Çalup dem-beste oldum cism-i bī-cān

Derūnum bu dilīr-i nāmverden

Olup āteş yanar ḡavf u ḡaṭardan

Ne deñlü dutdum ise ṭarf-ı iḡbāl

³⁴¹ tünd-ḡū < tünd ü ḡū M

Görem h̄ābumda gördüm diġer aġvāl

‘ Aceb bu gerdiş-i gerdūn pūr-aġter
Sipīhr-i pīre-zen kūy-ı müdevver

Bilinmez kim nedür irād u bāzī
Kimedür cevri yāġod luġf u nāzı

Bu ser-dār-ı mu‘ azzam kāmīl-iz‘ ān
İrişdi ceyb-i ġaşmı kıla biryān

Getürdi ġalbe ol şeb niçe efkār
Derūnı oldı āteş ne ola kār

1230 Derinde ‘ āķıbet bu eyledi cāy
Seġerden çünki ġurşid-i dil-ārāy

35b Şaçup rüy-ı zemīne reşġa-i zer
Ķıla gerdūn yüzün nūrıyla enver

Duruban pes yirinden ol seġergāh
Nihānī ‘ askeri olmadın āgāh

Ne deñlü kār-dīde kār-dān merd
Var ise çekmiş ammā germ ile serd

Niçe sālār ile olmuş muķābil
‘ Adū-küş rezm-zen-i dānā-yı ‘ āķil

Ĥiredmend tiġ-zen merd-i cihān-bīn
Görenler nīk ü bed ġānūn ü āyīn

Suħanver kār-dān gird-i cihānı
Gezüp āgāh-ı her rāz-ı nihānı

Pes [ü] pīşin bilüp ħaşma dutan kın
Cedelden kaçını çün itmeyen çin

Nihānı cem^c idüp bu kārı endiş
İden nık ü bedi efkārı teşvîş

Alup her bir dehāndan gişte-i tiz³⁴²
O fikr ile olup āhir seher-ħiz

1240 Bu efkārı o şeb tā ħusrev-i rüz
İrince oldu kıldı ħalbi pür-süz

*Evşāf-ı Şubĥ-ı Şādık u Keşret-i Eşkıyā der-Divān-ı Cān-pülād ve Cevāb Dāden-i Cān-pülād-rā
Āmeden-i Murād Paşa yessera 'llāhü mā yeşā³⁴³*

Çü yek şubĥ ez-niyām-ı tīre-gerdün
Keşed in ħancer-i mihr-i hümāyün³⁴⁴

Cihān ez-ferr-i ān ħancer fūrüzān
Şeved ān tīre şeb-rā nār-ı sūzān³⁴⁵

Zemīn ħurşid-i enverden bulup reng
Nihān ferrinden oldu ħusrev-i zeng

³⁴² gişte < kemte M

³⁴³ Tan vakti Canpolat'ın divânında toplanan çok sayıdaki eşkıyanın, Murad Paşa'nın (Allah dileğini kolaylaştırsın) gelişi konusunda verdikleri cevaba dair

³⁴⁴ Bir sabah karanlık feleğin kara kınından / O yüce güneş hançer çekti

³⁴⁵ Cihan o hançerin ışığıyla aydınlık / Gece âdeta yanan bir ateşe dönüşür

Ter ü huşk oldu cümle ğarķ-ı zīver
Ser-ā-ser geydi günden huşk ile ter

Hemān durdı yirinden ol seher tīz
Bu fikr-i fāsīd ile āteş-engīz

Tevābi‘ her ne deñlü kim büzürgān
Var ise zeyrek ü ter kāmīl-iz‘ ān

Ne deñlü rezm-zen şīr-i cihān-bīn
Müşīr-i şaf-şiken hayl-i melā‘ īn

36a Nihānī tuymadın leşker olup cem‘
Olup pervāne-veş gird-i ruķ-ı şem‘

Dizildi ser-firāzān şāhib-i nām
Velī bilmezler ašlā n’olısar kām

1250 Dizildi ser-be-ser Ekrād-ı mīrān
Ayağa durdı segbān-ı dilīrān

Kimi durdı kimi diz çökdi hāmūş
Olup başdan ayağa cümleten gūş

Hemān dürc-i femini açdı ol ān
Olan semt-i müsīrr-i taraf-ı ‘ işyān

Didi iy rezm-zen-i endişekārān
Hünerver ceng-cū şīr-i süvārān

Sizi cem‘ itmege bundan nedür kār
Ki sızsiz nīk ü bedde çün baña yār

Size vardur kelāmum cümleñüz gūş
Dutup benden yaña hep cümle hāmūş

Ya benden kām alup yāḥod virüñ kām
Bu kām ile bulalum tā dil-ārām

Didiler iy dilir-i kār-dān-bīn
Kelām it söz senüñdür resm ü āyīn

Zi-tü fermān zi-mā ser-rā dihet bes
Ne-dāned kār-ı dīger ber-tü her kes³⁴⁶

Çün anlardan kelāmı eyledi gūş
Fiten baḥri olup ol dem ider cūş

1260 Didi iy ser-keşān-ı kāmīl-‘ ayār
Görenler germ ü serd ‘ālemde bisyār

Gerekdür merd olanlar şāḥib-i rāy
Ki şoñra zār oluban dimeye vāy

Olup ser-keş kemer kılduḡ ḡamu teng
Gerekdür aşl-ı ḡāle itmek āheng

Bu gün bunda ḡamu bernā eger pīr
Gerekdür cüst ü cū ārāy-ı tedbīr

Ḥiredmende ki her kes yine ḡādir
Diye ol söz ola ‘ālemde nādir

³⁴⁶ *Senden ferman bizden de yoluna baş koymak / Burada kimse senden daha iyi iş bilmez*

Didiler serverā siz rāy u fermān
Ne çāre eylesek tedbīr ü dermān

Hemān ol nā-ḥalef pūr-fikr ü efsūn
Bu āhenge idüp āġāz-ı k̄ānūn

36b Budur rāy-ı mü 'eṣṣir kār-ı dermān
Bu üç vechi derūnum kıldı iz' ān

Bu ser-dār-ı mu'azzam āteş-i tīz
Gelüp irdi olup gerdūna ḥūn-rīz

Bu deñlü sīm ü zer gevher firāvān
Aña nisbet ola bir kaṭre 'ummān

1270 Muraşsa' tīġ u terkeş ḥancer-i zer
Zirih cevşen güher yāķūt-ı aḥmer

Perestār u ġulāmān u semen-rūy
Kemend-i zūlf-i müşk-i 'anberīn-būy

Otaġa miġfer ü çāçī kemānı
Virüben cüst-cū naķş-ı emānı

Bu kār ile ki şāyed ol ser-efrāz
Geçüp cengden idüben şulḥa āġāz

Ķıṭār ile mehāruñ bārın altun
Ķılup pūr idelüm ḥālīn diġer-ġūn

Görince gevher ü dürr ü zer ü sīm

Ṭama^ç ile olur pîçide çün cîm

Çeker dest sâ^ç atî ceng ü cedelden
Budur bu naqşa rây-ı hoş ezelden

Ṭama^ç -ı hām olur ser-dāra ğālib
Olur maḥbūb-ı māle ḳalbi ṭālib

İkinci bu durur iy merd-i merdān
Degül gerdişde ḥālî çarḥ-ı gerdān

Nişib ile firāzı devr-i dāyim
Ḳılur bāzî diger-gūn *nîst* ḳāyim

1280 Me-bādā rüy-ı gerdūn aña iḳbāl
Bize rüy-ı diger encām-ı bed-ḥāl

Ola baḥt u sa^ç ādet aña hem yār
Bize aġyār oluban rüy-ı idbār

Ḳıla bu gerdiş-i gerdūn nümāyān
Olup bunca dil-āver ḥāke yek-sān

Murād oldur bu devletden niçe sāl
Bulup baḥt-ı girān [u] rüy-ı iḳbāl

Ne ān ola dilirān ṭu^ç me-i tîġ
Sipīhr-i nīl-gūn ḥūndan duta mîġ

Eger bu kār olup serde nümāyān
İdüben şoñra derd ü āh u efgān

37a Rehā yoğdur elinden itdüm iz' ān
Mededkār olsa ger Merrīh-i devrān

Olursañ devlet ü ' izzetle ğālib
Cihān maṭlūbına olup meṭālib

Bu ŧīr-i tīztek ser-dār-ı mümtāz
Ola bizden perīŧān-ı diğeri-tāz

Olursız cümleten hep ŧāhib-i milk
Olnca destümüzde tīğ ile gilki

1290 Dutar gerdün bu nağm-ı cenge āheng
Olursız cümleñüz hep ŧāhib-i neng

Eger yārī ola baht-ı zafer-fer
Olur çün destümüzde milk ü kişver

Cihān rāyınca cümle kıla devrān
Nedür bu işde söyleñ emr ü fermān

Bu üç işden ki kağı kārı lāyık
Görürsüz devlet ü bahta muṭābık

Çamuñuz irdügince ' ağı u tedbīr
Cevāb eyleñ nedür bernā eger pīr

Bu kārı bildiler çün kār-dān rāy
Didiler iy dilir-i ' ālem-ārāy

Derūn-ı pāke bir zerre kadar bīm
Getürme olmaya pīçide çün cīm

Ne k̄ara eylemek resm-i müdārā
Degül ser-dār olursa gendi Dārā

Aña gevher yirine mühre-i teng
Çılup anı kılalum vālih ü deng

Aña ‘ arz idelüm ol deñlü şemşir
Zemīn ola neyistān keşret-i tīr

1300 Çılalum sīnesin hancer ile çāk
Çılup zir-i maqāmın tüde-i hāk

Şeb ü rüze budur çün bizde efkār
Müje āgüş olımaz leyl ü nehār

Olursa ‘ askerüñ hāk-ile peyvest
Saña irgürmez aşlā bu cihān dest

Dökülmez hāke çün hūn-ı büzürgān
Budur k̄ānūn-ı şāhān-ı sütürgān

Velī ger bu dilirān-ı cihān-dār
Ola ser-geşte vü kār-ı giriftār

37b [A]mān virmez olur hūn-riz ser-dār
Budur kār-ı dilirān ‘ ākıbet kār

Bize lāzım budur iy şir-i merdān
Olalum yek-cihet yek-dil döküp kan

Olup cümle k̄amu meydānda bī-ser

Duruban rŭ-be-rŭ ھاşma hem-āver

Bu efkārı bir eyler iy cihān-dār
Velı biz biñ idŭp her gŭnde efkār

Bize bu ğayret iy merd-i gŭzın hem
Düşŭpdŭr cān u dilden çekme sen ğam

1310 Öñŭñde virelŭm hep cŭmlemŭz baş
Bize kılsun felek taħsın ũ şābāş

Şoñ ucı zen gibi virmek ise cān
Olup merd özleyelŭm şaff-ı meydān

Bu kār olsun nihān iy şır-i evren
Gerek yek-ser kılalum ھاłbi āhen

Seher çŭn ğusrev-āver-i cihāna
Nŭmāyān nŭrı farq-ı farqadāna

Ne deñlü var ise ʿ asker kıłup tız
Ola ednā vŭ aʿ lā hep seher-ħız

Dutup nabzın ھاmunuñ eyle āĝāz
Bu kār[1] ğör ne yirden ola pervāz

Zebān ile idŭp pes vaʿ d-i iħsān
Olup yek-dil ھاmusı rāhuña cān

Diyŭben oldılar ol demde ħāmŭş
Dutup şubھا ھاmu cān u dil ũ ğŭş

Pes andan eyle işbu naqşa āgāz
Virelüm nağm-ı cengden yek-ser āvāz

Diyüben tarḥ-ı meclis oldı der-ḥāl
Olurlar şubḥa nāzır ‘ āķibet-ḥāl

Def a-i Şānīde Ol Bed-dīn [ü] Bed-kīş Dīvān İdüp Ser-dārdan Āgāz-ı Kelām İdüp Murād
Paşa’yı Vaşf İdüp Rāy u Tedbīr Kılduğıdur

1320 *Künün yād āver iy merd-i suḥan-dān*
Zi-kār-ı ‘ asker ü bāzī-yi devrān³⁴⁷

Zi-nīreng ü fūsūn ü dehr-i idbār
Firāz ü yā nişīb ü kār yek bār³⁴⁸

38a *Çü bü’gzeşt in şeb-i tārīk-i deycūr*
Cihān yek-ser şeved ez-mihr pūr-nūr³⁴⁹

Çü ser zed ḥancer-i zerrīn-i nā-yāb
Hemān sā‘ at nihān şüd aḥter ez-tāb³⁵⁰

Zemīn ez-reşḥa-i ḥurşīd-i ḥāver
Bi-pūşed perniyān ü cāme yek-ser³⁵¹

Cihān şüd naqş-ı Erjeng beste ber-rūy
Mülemma‘ geşte gerdūn zeng ü bā-būy³⁵²

³⁴⁷ Hatırla şimdi ey söz ehli / Askerin işini ve feleğın oyununu

³⁴⁸ Üstün olmayı aşığı düşmeyi / Yüksekı ve alçağı, her işi

³⁴⁹ Bu karanlık gece geçtiğinde / Cihan baştanbaşa güneşın nuruyla dolar

³⁵⁰ O nadide altından hançer baş gösterdiğinde / O an ışığından yıldızlar bile kaybolur

³⁵¹ O yüce güneşın ışığıyla yeryüzü / Kıymetli kumaşlardan elbise giyinir

³⁵² Yeryüzü Erjeng’in resimleriyle donandı / Gökler güzel kokularla süslendi

Zamān ez-i‘tidāl-i emn ü emān
Bi-māned pür şevved ez-kīne çendān³⁵³

Diger kār āvered çarḡ-ı kühen-sāl
Ber-idbār ‘ayān geşt refte iḡbāl³⁵⁴

Çü şubḡ āzer-ber-i zeyn zi-gülşen
Bi-zed ser-rā zi-nūreş dāşt rüşen³⁵⁵

Yirinden ol seḡer pür-fıkr ü nireng
Dutup ol nā-pesend bu naḡma āheng

1330 Durup kıldı seḡerden anda dīvān
Cem‘ oldı kihter ü mihter dilirān

Büzürgān u dilir-i şir-i Ekrād
Edānī reh-zen ü bī-devlet-ābād

Dimiş dānā ḡamu bernā eger pīr
Süvārān u piyāde rübeh [ü] şir

Kimesne ḡalmadı ol gün olup cem‘
Olar pervāne-veş pür-süz-ı ü şem‘

Ruḡ-ı ‘ālem olup ol gün yine teng
Olur görse Süleymān vālih ü deng

Ḥurūşa gelmiş-idi rüy-ı devrān
Nüh eyvāna irer cūş-ı ḡirivān

³⁵³ Zaman emniyet ve itidal üzre / İken sonra kinle doldu

³⁵⁴ Köhne felek işleri ters yüz etti / İkbali götürüp idbarı getirdi

³⁵⁵ Sabah gül bahçesinden ateş gibi âdeta / Boy gösterip her yeri ışıttı

Hemān ol nā-ḥalef ḥod-bīn [ü] ḥod-rāy
Dehān açdı virüp gerdāna āvāy

Didi iy şaf-der-i şīrān-ı pūr-dil
Rezim-zen ceng-cū merdān-ı pūr-dil

Ḳamuñuz bundadur a‘ lā vü ednā
Büzürg ü ḥord u ‘ āḳil mīr ü dānā

Budur maḳşad bu gün ḳılmaḳda dīvān
Ola āgeh ḳamu şīr ü dilīrān

1340 Gerekdür kim ḳılalum rāy u tedbīr
Kelām itsün ḳamu bernā eger pīr

38b Gerekdür er olan biñ naḳş-ı dil-bend
İdüp rāy-ı berīne ḳıla peyvend

Çekenler germ ü serd yaḥşi yamanı
Görüben añlayan sūd u ziyānı

Gerekdür iy dilīrān-ı nikū-ḥūy
Bu naḳşa bulduralum reng ile būy

Ki tā şoñ ḳılmadın āh ile vāhı
Dile kār itmeye naḳş-ı tebāhī

Er oldur ḳıla evvel kārı endiş
Cefā-keş olmaya derd ile teşvīş

Ki dānā-yı cihān bu naḳşı irād

İdüp kılmış meşel bu nuṭkı irşād

Buyurmuş bir güher kim gerdiş-i dehr
Ki tā devrin kıla andan ala behr

Göre düşmen işin tā olmadın deng
Sürūd-ı rezmi bezme kıla āheng

Ola kār-ı ʿadūdan pes ḥaber-dār
Ruḥ-ı iḳbāli tā dutmadın idbār

1350 Henūz aʿ dā anuñ cengine māyil
Ola ol olmaya çün yine ğāfil

Göre ceng kārını cemʿ ide ʿ asker
Ḥurūşından ola lerzende kişver

Ki kudret yitdüğınca ceng ü perḥāş
İdüben yā vire yāḥod ala baş

Şu deñlü ḥaşmı ile eyleye ceng
Ser-i aʿ dāya kevni eyleyüp teng

Ola şir-i jiyān yār-i vefā-dār
Muḳābil kıla ḥaşma çār u nā-çār

Ve gerni yok ʿ asākir tāb u tāḳat
Getürmez ceng-i ḥaşma pes liyāḳat

Müdārā cānibinden eyleyüp kār
Miyān teng-bend idüp pīrān-ı hüş-yār

Dökelüm sîm ü zer gevher firāvān

Bu rāy-ıla kılalum kār-ı dermān

Bu rīvi eyleyüp ol āteş-i tīz

Diger haşma ola şemşir-i hūn-rīz

Ne deñlü olsa ser-keş şir-i ser-dār

Ĥazīne görse eyler şulha ibrār

39a 1360 Ĥuşūşā gevher ü şemşir ü hancer
Perestār u ġulām u miġfer-i zer

Ĥumāş u perniyān u misk ü ‘anber

Dür ü elmās u bā-yāķūt-ı aķmer³⁵⁶

Semen-ruĥ müşk-bū çin-i perestār

Ġulām u serv-ķad hūbān-ı Tātār

Ĥazāyin bī-nihāyet ĥayme ĥargāh

Cevāhir sîm ü zer bā-taĥt u dergāh

Çeküp şulĥ u şalāĥa ‘āķıbet dest

Ĥılıcla olmayuban ĥake peyvest

Velī vardur kelāmum eyleñ iz‘ ān

Ki şoñra yutmayaalum cevri ile ķan

Bu izķār itdügüm kār-ı girān-bār

Murādum idi bilmek ‘āķıbet kār

³⁵⁶ yāķūt-ı < yāķūt u M

İderüz şulḥ u ḥayrî naqş-peyvend
Kılurlardı diger olsa ḥudāvend

Anı mâyl idüp meyl-i zer ü sîm
Çekilmezdi olup endîşe [vü] bîm

Velikin iy dilîr-i kâr-dân-bîn
Cihân âzâde-gân-ı ser-keş-âyîn

1370 Bu naqşuñ ḥayretinden zâr u ğamgîn
Dil olmış bulmayup bir vech-i temkîn

Eger ğayrî vezîr-i rezm-zen-i şîr
Olaydı ‘ askere şîr-i cihân-gîr

Aña kâbil idi efsûn u nîreng
Eger şulḥ u şalâḥ u rezm ü ger ceng

Diger ser-dâr osa bu ‘ askere ser
Anı kâbildi kılmaḥ cengde bî-ser

Ki zîrâ görmemişdür ceng ü ğavġâ
‘ Adû itmiş degül ‘ ömrinde yaġmâ

Degül çekmiş rezimde germ ile serd
Perîşân eyleyüp ḥaşmın idüp gerd

Degüldür aña aşlâ nîk ü bedden
Biri ḥod gerdiş-i maḫbûl [ü] reddden

Mişâli anlaruñ iy merd-i merdân
Şuña beñzer dimişdür şâḥib-iz‘ ân

Ki bir bāzuñ serinden üsküf-i zer
Alup şalsañ olur mı şayda hem-ser

39b Ki ol şayd itmemiş ola gügercin
Ne resme haşma eyler қаşların çin

1380 Ki şeh her қаңısın қıldı ser-efrāz
Ola ҳayl-i ‘adū cenginde mümtāz

Ṭama‘ ile oluban cümle mağlūb
Olur her biri bir kār ile ma‘ yūb

Ṭama‘ -ı hām idüp endişesin hām
Girizān oldu āhir cümle bed-nām

Yanında olmaқ-ıla kār-dān-bīn
Kim itdi cümlesi resm ile āyīn

Kimisi pāy-māl-i dest-i a‘ dā
Kimisi hāk-sār-ı şāh-ı dānā

Bu kār-ı hām olup āhir diger kār
Vefā kılmaz birine çarḥ-ı gaddār

Giderler ‘āķıbet bī-nām u bī-neng
Oluban özlerine bu cihān teng

Velī iy merd-i dānāyān-ı bih-rūz
Rezim-zen şaf-der-i şir-i cihān-sūz

Kelām-ı dil-pesende cān u dil gūş

Dutup eyleñ diger kārı ferāmūş

Size bir kār-ı dīger idem irād

Eger ħ̄iṣān eger dāniş eger yād

1390 Bu nüktemde kelāmı cümle dil-gīr

Derūnuñda dutuñ bernā eger pīr

Budur sūz-ı kelām-ı cevher-i cān

Bunı eyleñ derūn-ı cānda iz' ān

Ki bundan evvel itdüm kārı izkār

Diyüp aĥvāli bundan oñdı ser-dār

Çamunuñ ħāli oldı cümle ma' lūm

İdüñ a' lā vü ednā naqşı mefhūm

Veli bu serverüñ aşl-ı beyānı

'Ayān idem görüñ rāz-ı nihānı

Bunuñ üç ħaşleti vardur kemā-kān

Çulağ dutsun cevāba kāmil-iz' ān

Budur evvel bu ser-dār-ı zafer-fer

Sa' ādet yār u devlet aña yāver

Çoğ iş görmiş cihānı eylemiş geşt

Yedi iqlīme ol kılmış sefer heşt

40a

Kelām-ı gevherüñ pür-kec derūnı

Mehīb ü ħūb u iş görmiş 'uyūnı

İrişmiş niçe yirde niçe pîre
Du' ā almış olup vāşıl serîre

1400 Cihānda çok görüp kār-ı büzürği
Yitürmiş ğāyete naqş-ı sütürği

Ṭarīq-i pey-rev-i şîrān-ı şeh-bāz
Reh-i resminde kılmış niçe pervāz

Olarla hem-cenāh olmuş o şeh-bāz
Ṭarīq-i Hāqḳ'a dāyim ' adli āġāz

İkincisi o ser-dār-ı zafer-bîn
Ser-efrāz-ı dil-āver nuşret-āyîn

Muḳābil eylemiş haşma dutup kîn
Şoñ ucı haşmı itmiş zār u ğamġîn

Niçe yıl rütbe-i vālā-yı şāhî
Cihān-baḳş āşaf-ı zıll-i İlāhî

Yemen ser-ḥaddine olmuş cihān-gîr
Muṭî' -i emri hep bernā eger pîr

Niçe yıl ' arşa-i meydānda a' dā
Aña itmiş muḳābil k'ola ' amdā

Anı rûbeh gibi ol şîr-i ğurrān
Kılup ber-geşte āḫir zār u giryān

Niçe gez çeşm-i haşma rüstehîzi
Nümāyān eyleyüp rāh-ı girîzi

1410 Niçe gez haşmı küşte raşını leng
İdüben ‘ askerine ‘ âlemi teng

Qılup âhir mekânın tûde-i hâk
Qaçup ‘ asker olup derd-ile gamnâk

Yemen milkinde ol şîr-i peleng-dil
Niçe gez olmuş ol ser-dâr-ı ‘ âdil

Görür milk-i Yemen’de düşmen-i tîz
Ebed qalmaz ki görmez tîğ-ı hûn-rîz

Pes andan mehçe-i iqbâli ol şîr
Yemen’den Rûm’a çekmiş ol cihân-gîr

Pes andan ser-ğad-i İslâm’ı deh sâl
Penâh itmiş o şîr-i şâhib-ıqbâl

Melâ‘in hayline bu ‘ arşayı teng
İdüp kılmış niçe ser-dâr ile ceng

40b Oqutmuş ser-be-ser gerdûna şemşîr
Şalup dünyâya pençe ol cihân-gîr

Aña bâziçe olmuş ceng ü gavgâ
O olup fermân-beri pîr ile bernâ

Şabâ gül hürmenin ne resme gâret
İderse ol ider haşmı haqâret

1420 Fünûn-ı bezm ü kâr naqş-ı perhâş

Müsellem h̄arc ider taḥs̄in ü ş̄abāş

Ne āhengden urursa ‘ūda engüşt³⁵⁷
Olur anda ḳamu hep cümle der-müş̄t

Aña kār eylemez efs̄un u n̄ireng
Aña bāzīçedür perḥāş ile ceng

Buña kār eylemez çün fikr ile āl
Ruḥı nuş̄ret virüpdür naḳş-ı iḳbāl

Bu meyl-i māl ü hırş-ı dürr ü gevher
Ḳılup itmez derūnın zerle hem-ser

Buña sedd eyleseñ dürr ü güher s̄im
Alımaz cengden olmaz zerrece b̄im

Umūr-ı kār-d̄ide rezm-zen-i ş̄ir
Penāh-ı devlet-āȳin ol cihān-ḡir

Diger-güne eger yüz kerre tedb̄ir
İderseñ aña n’eyler dām-ı tezv̄ir

Aña envā‘-ı mekr ü ḥile efs̄un
Ḳılursañ ḳaşlarını eylemez nūn

Ne yüzden eyleseñ bu rāya tedb̄ir
Anı ol ş̄ir ider devletle taḡȳir

1430 Ki z̄irā devr-i ‘ömrin ol cihān-ḡir

³⁵⁷ āhengden < āhenginden M

Geçürmişdür ‘ adū cenginde ol şîr

Ne reng-i rîve a‘ dâ kılsa āġāz
Anı fehm eyler ol dānā-yı mümtāz

Üçinci pür-girih kār-ı dil-ārāy
Budur aşl-ı merām-ı naķş-ı dem-sāy

Aña ‘ arz eyleyüp kılsañ müdārā
Bulup temkîn anuñla olmaz ārā

Budur kārı anuñ siz eyleñ iz‘ ān
‘ Adū rûbeh menem dir şîr-i ġurrān

Ķılup rezme muķābil geşte ‘ asker
Ķılup cümle nişāb-ı dürr ü gevher

41a Cihāna nām olup ħaşmı perîşān
Ķılam tîġumda olsun zār u giryān

Bu deñlü ħaşmı tîġ-ı āteş-i tîz
Ķılup açsun ħamu şemşîr-i ħûn-rîz

Alup bunca ħazîne genc ü gevher
Ola emn ü emānda cümle kişver

Cihān tîġumdan olsun zār u pür-bîm
Niçe genc-i girān dürr ü zer ü sîm

1440 Alup cümle cihānda bir eyü nām
Ķoyam tā devr ide gerdûn-ı eyyām

Ola nāmum cihān içinde mümtāz
Bu rezme her kes itsün sahtter-i sāz

Budur iy merd-i merdān-ı nikūkār
Tefekkür rüz u şeb ol pīr-i hüş-yār

Benüm bu zihn-i tab^c-ı ħorde-dānum
Bunı iz^c ān ider yokdur gümānum

Ki bu sālār-ı pīr-i şīr-i mümtāz
‘ Adūyı zāğ idüp gendüyi şeh-bāz

Öñinden ħayl-i zāğ-ı tīre-gün reng
Ola ber-geşte ašlā kılmadın ceng

Peleng-āsā olup ħurrende-i şīr
‘ Adū olsun öñinde mişl-i naĥcīr

Hijebr-i kīnever olsun ‘ adū küşt
Öñinden zen gibi tā göstere püşt

Ki ol derrende gürg-i tīz-dendān
‘ Adū mīş-i zebūn [u] zār u bī-cān

‘ İķāb-ı cān şikār ola o ser-keş
Ura ħalb-i ‘ adūya ferr-i āteş

1450 Budur evrādı ol şīrūñ şeb ü rüz
‘ Adū tīgumdan olsun tā ciger-süz

Bu ol ‘ Anķā-yı devrāndur dili şāf
Serīrin lāne kıldı ‘ adlini Ķāf

Bu sāyir ḥākmān gibi sebük-bār
Degül sengin durur mānend-i kühsār

Bu gün vaşfında zihnümdür benüm lāl
Bu çok nām ehlin eyler ḥāke pā-māl

Mehīb-i çeşm-i pür-çininde cān bīm
Olup ḳaddüm dü-tā mānende-i cīm

41b Bunı ḳıldı derūnum naḳş-ı iz' ān
Sözi söz rāyı rāy u emri fermān

Gezend irgürmez aña rāy u tedbīr
Ḥudā ḳılmış muvāfiḳ aña taḳdīr

Nedür def' -i ' ilāca kār-ı dermān
Bunı bildüm budur pes bāḳī fermān

Hemān dem çün kelāmı eyledi gūş
Bu nev' -ile kelāmın ḳıldı āgūş

Didiler iy dilīr-i rezm-zen-i şīr
Neseb vālā-güher merd-i cihān-gīr

1460 Bu kāra eyledük çün kim kemer teng
Ne nağme ister iseñ dutduḳ āheng

Ne gördük dest-bürdin ol dilirūñ
Ḳulı ḳurbānyuz sen nerre-şīrūñ

Muḥaşşal iy yel-i merd-i cihān-cūy

Zamān senden bulupdur reng ile bŷy

Eger yārī olursa baht u devlet

‘ Adŷya tīgumuzdan ire zillet

Bu kāra biz kıilup kīn-i kemer teng

Bu günden cümle kılduğ cenge āheng

Dŷkel ser-dār u ‘ asker bir avuç hāk

İdŷben pehn-i cengi cümleden pāk

Ƙalınca hāşılı biñden bire ser

Fedādur cān u dil yoluña hem-ser

Diyŷp bir bir çekŷben hancer-i kīn

Ƙurŷ [u] cŷş-ı dŷzdān-ı bed-āyīn

Muħaşşal bildi ol nā-dān-ı genc-ħŷy

Ki ‘ asker yār oluban oldu ceng-cŷy

Ƙıluban va‘ d-i iħsān ile taħsīn

Derŷnından dutup ser-dāra pes kīn

1470 Oluban tarħ dīvānı çŷn ol ħīn

Cihān ser-dāra kıldı Ƙaşların çīn

Virŷben ‘ askerine gevher ŷ sīm

Dilīrānı ‘ adŷdan kıldı bī-bīm

Diger kār eyledi ol demde tehbīr

Velikin nā-mŷsā‘ id emr-i tađdīr

Nihān ol ŧeb olup cām-ı zer-endūd

Pür itdi kāsésin gerdün yine dūd

42a

Nümāyān oldı yine baħr-i aħter

Ƙılup devri yine kūy-ı müdevver

**Def a-i ŧālīŧde Görđi Ser-dār-ı Zāfer-ŧi'ār ŧīr-i Jiyān-vār İrdi Dīvān İdüp 'Ahd ü Emān Ƙılup
Ƙal'a-i Haleb'i Őstüvār Ƙılup 'Askerin Güzīn Ƙılup Kemerlerin Alup Maħzenine Ƙoyup
Andan Cenge Yarağ Görmege Āğāzıdur**

Çü cām-ı zer yine āfākı rüşen

Ƙılur oldı cihān çün nať -ı gülşen

Zemīne ŧaçdı reŧha cām-ı Ĥurŧīd

Cihān san cām doldı mihr-i Cemŧīd³⁵⁸

Zemīn ile zamān altun zirihler

Geyüp bend eyledi sīmīn girihler

Yirinden durdı ol bed-kīŧ [ü] bed-dīn

İdüp resmīce dīvān ol bed-āyīn

Dizildi ŧağ u ŧol düzdān-ı nā-merd

Ne nā-merd hep Ƙamusı nā-cüvān-merd

1480 Olup ser-keŧ dutanlar rāh-ı 'iŧyān

ŧıyanlar berggāha dīn ü imān

ŧehinŧeh luťfını idüp ferāmüş

Cefā maħbübını idenler āğüş

³⁵⁸ san < be-sān M

Ḍalālet rāhına olup ŗitābān
Bi-ğayr-ı hağ dōkenler dāyimā ған³⁵⁹

Erāzil nā-pesend ḥod-bīn ü ḥod-rāy
Denī vü ḥūk-sīret bī-edeb vāy

Nedür bilmezler aŗlā dīn ü imān
Gōren tūrŗ-rūların bir dem virür cān

Cem^ç olmış ŗad-ŗıfat heftād millet
Bulup ^ç iŗyānına her kes bir ^ç illet

Peder māder iŗi olmışdur āzār
Dōkerler ḥūn-ı nā-hağ leyl ü nehār

Ne millet kimse bilmez cümle bed-kīŗ
Denī cümle erāzil hep bed-endiŗ

Girih ebrūlarında dāyimā çīn
Derūndan ^ç asker ü ser-dāra pūr-kīn

Bir altuna viren dīn-ile imān
Ağıtmağ ған virenler günde biñ cān

1490 Kimisi ser-bōlūkdür kimisi mīr
Kimi segbān piyāde miŗl-i ḥunzīr

42b Dizildi dōrt ᗋarafdan durdı dīvān
Virürler cān ғанusı almağa cān

³⁵⁹ bi-ğayr-ı < bī ġayr-ı M

Süvārān-ı dil-āver mīr-i Ekrād
Çamusı tünd ü ser-keş alb-i pūlād

Şabā-reftār esb-i tünd ü ser-keş
‘ Adū aylin yaan ün mevc-i āteş

Dizildi hep dilirān-ı kenā-reng
Olur dīvān yūzi bu ‘ āleme teng

Sūheyl-i raş u cūş-ı ān bed-āyīn
Cihānı dutmuş-ıdı cūş-ı pūr-kīn

Kelām-ı Cān-pūlād’a dutdılar gūş
Ne yūzden eyler ol demde gurenbūş

Dehān açdı o bed-kīş [ü] bed-endīş
Derūnına getürmüş özge teşvīş

Didi dānā bu yırde bir ‘ aceb pend
Bu oldu alb ol bedkāra peyvend

İki deryā-yı āhen ün ide cūş
Dilirān cām-ı mergi eyleye nūş

1500 Söküle sīneler ūb u tūfekden
Simāke hāy u hūy ire semekden

Şu kim ancerden ie cām-ı mergi
Koyup fānī cihānda tāc u tergi

Olur zāyi‘ bu deñlü sīm ile zer

Olur soñra derūnum sūz-ı Āzer

Bu fikri eyleyüp itmişdi dīvān
Oluban cem' anda ḥayl-i dīvān

Dehān açdı o dem ol merd-i bī-fer
Döküp semm-i helāhil mişl-i ecder

Melā' in ḥayline itdi kelāmı
İdüp āgeh sözinden ḥāşş u 'āmı

Didi iy şaf-derān-ı ḥayl-i a' dā
Size ḥaḫdur kelāmum yoḫdur 'amdā

Ki çün bu cenge biz kılduḫ kemer teng
Bu özge kāra dilden itdük āheng

Söküp sīne urup ḥancer çeküp tīr
Döküp ḥūn-ı 'adū bernā eger pīr

Velī iy merd-i merdān-ı hünermend
Gerekdür kim kılasız saḫt sevgend

43a 1510 Be-nām-ı Pādişāh-ı pādişāhān
Ḥaḫā-pūş u 'aḫā-yı 'özr-ḫ'āhān

Ki Ol'dur Pādişāh-ı bī-niyāzī
Odur bī-çāregānuñ çāre-sāzı

Zebūn eyler O mūra Ḳahramān'ı
Virür biñ mürdeye bir demde cānı

Gedāya baḥş ider Ol taḥt ile tāc
Niçe şāhı kıllur bir nāna muḥtāc

Anuñ yoḡdur vezīri vü nazīri
O'dur rüşen kıllan mihr-i münīri

Anuñ emriyle devr eyler bu gerdün
Gider gündüz irişür ḥıṭṭa-i dün

Giderür giceyi gene gelür rüz
Olur nūriyla gerdün şu' le-efrüz

Yanında cümle birdür düşmen ü dost
Kime kim ister ise yüzdürür post

Anuñ rāyına irmez 'aql u idrāk
Döner emriyle durmaz dāyim eflāk

Yatur cirm-i zemīn 'ışḡ ile ser-mest
Ayılmaz mest-i ḥükmi dāyimā best

1520 Yedi deryā gül-i gülzār şeb-nem
Aña 'aşıḡ olan çeşminde key nem

Gerekdür iy dilīrān-ı pür-āşüb
Kıllanlar bezm ü rezme gülleler tūb

Bu dem bunda kıllasız saḥt sevgend
Aña oldur ḡamuya çün Ḥudāvend

Şu resme kıllasız sevgend-i Dādār
Olasız nīk ü bedde çün baña yār

Ki rû-gerdân olup dutmayasız ser
Olursa cümleñüz bu cengde bî-ser

Ki bu ceng-i girân çeşm-i cihân-bîn
Ne gördi ne göriser mâh u pervîn

Ki bu rezme şeh-i gerdün-penâhuñ
Şeh-i Hân Aḥmed-i şîrân-ı şâhuñ

Vezîr-i a‘ zâmı ser-dâr-ı a‘ zâm
Murâd ismi anuñ şânındadır hem

Ḳavî-‘ ahd ü ḳavî-rây u ḳavî-dîn
Çok iş görmiş durur merd-i hüner-bîn

43b Murâd ismin aña Dādâr-ı gerdün
Musahḥar eylemişdür dün ile gün

1530 Zâfer sağında vü devlet şolında
Hümâ-yı baḥt anuñ dâyim ḳolında

O şehbâz-ı sepîd-i evc-i pervâz
Ḳatı çok bezm ü rezme ḳılmış āğâz

‘ Adū-yı dîn-i küffâr-ı melâ‘ in
Elinden niçe yıllar oldu ğamgîn

Şebâb ‘ ahdinde ol şîr-i yegâne
‘ Adū ḥaylin getürmişdür fiğâna

Huceste-pey durur ol şadr-ı a‘ zâm

Ḳafāsında hidāyet oldu a‘lem

Bisāt-ı ‘arzda sürdi bahtı çok at
Niçe ser-keşlerüñ şāhın ider māt

Ḥuşūşā ser-ḥad-i İslām’ı ol şir
Niçe yıl bekledi vü kıldı tedbīr

Musahḥhardur fūnūn-ı ceng ü ğavġā
Çoġ itdi ol ‘adū ḥaylini yaġmā

Anuñ zātındadır ferr ü şecā‘ at
‘Adūya tiġ ile kıldurdu ṭā‘ at

Buyurmuşdur o ḳuṭb-ı ‘ārifin hem
Ki Sa‘dī-yi suḥan-dān sırra maḥrem

1540 *Me-terş ez-cevānān-ı şemşir-zen*
*Ḥazer kün zi-pirān-ı bisyār-fen*³⁶⁰

Eger bā-ḥorde dāniş fikr bestī
*Be-yek tedbīr şad leşker şikestī*³⁶¹

Bu şir-i Ḥızr-simā hoş-ḳadem-pey
Velidür şāhib-iz‘ān şāhib-i rey

Du‘āsı tiri gerdūn-ı zirihden
Güzer bir demde nüh çarḥ-ı girihden

³⁶⁰ Kılıç vuran delikanlılardan korkma / Bilge yaşlılardan sakın asıl

³⁶¹ İnceliklere vâkıf ise bir basit kişi / Tek fikriyle kırar yüz askeri

Anuñladur du‘ā-yı hāḡ-ı ‘ālem
Du‘ā-sı fikrin eyler nesl-i Ādem

Huṣūṣā ḡalmadı ḡalbümde çün ṣek
Cefā nāmın cihāndan bu ider ḡak

İki üç ḡaṣlet itdi ḡalbüm iz‘ān
Muḡarrer vardur anda kān u imkān

Budur ḡaṣlet o ṣīr-i nerde evvel
Sitem ‘aynıñ ‘adille ḡıldı aḡvel

44a

Cihān olsa ṡolu çün sīm ile zer
Yanında cümle miṣl-i seng-i āzer

Ki her kim bundan evvel oldı ser-dār
ṡama‘ ḡ‘ābından ol olmadı bīdār

1550 ḡodı ‘adli taḡayyüd eyledi māl
‘Adū destinde oldı ‘ırzı pā-māl

ṡama‘-ı ḡām ile oldı işi ḡām
Periṣān oldı çün kār-ı ser-encām

Bunuñ birdür yanında ḡāk ile zer
Elinden yandı ḡaṣmı oldı āzer

Anuñ ḡalbinde yoḡ sevdā-yı emvāl
Anuñ-çün oldı ol ṣīr aṣdaḡu’l-hāl

İkinci ḡaṣleti oldur dutuñ ḡuṣ
Bu dūrri eyleñüz siz ḡuṣa menguṣ

Derūnı pürdür anuñ zıkr-i Hâk'dan
Ser-efrâz olsa şek yok mâ-şadağdan

Dutar şer' -i şerife dāyimā gūş
' Adilden taşra itmez çün ğurenbüş

İder icrā-yı şer' i cān u dilden
Özin hıfz eyler ol bātil ' amelden

Yanında cümle birdür şāh u dervīş
Kimesne olmadı devrinde dil-rīş

' Adildür pīşesi çün dün-ile gün
Sitem devrindedür ' adl-i Ferīdūn

1560 Üçinci haşletidür ol dilrūñ
Nişab-ı ' adl ü kânūn nerre-şirūñ

Kimesne mañşıbın buğz ile aşlā
Aluban virmedi ' ömrinde kaç' ā

Tefahhuş eyler evvel kārı ol merd
Ki çok çekmiş durur ol germ ile serd

Bilür er kadrini ol merd-i merdān
Güher kadrin nite dānā-yı devrān

' Adālet üzre ' ömrin ol ser-efrāz
Geçürmişdür o merd-i şir-i mümtāz

Elinden kimse gözden dökmedi kan

Meger evvel-bahāra ebr-i bārān

Çerāgāh oldı gürg-i mīş-i hūn-rīz
Gülistān itdi ʿadli āteş-i tīz

44b

Derūnum bīm-i tīgından olup ған
Nite maʿdende ol laʿl-i Bedaḥşān

Egerçi zāhirā rūyum feraḥnāk
O olup ammā derūnum ḥavf ile çāk

Eger kim ğayr-ı ser-dār olsa sālār
Bilürdüm anuñ-ıla ne olur kār

1570 Bu ḥaşletlü şehinşāhuñ vezīri
Boyar ғанa niçe biñ nerre-şīri

Ḥuşūşā emr-i şāha ola ser-keş
Urur bu anlaruñ cānına āteş

Bu deñlü vaşfi itmek şimdi irād
Murādum bu olasız tīg-ı pülād

Bu kāra çok zamān itdüm tefekkür
Beni aldı velī naqş-ı taḥayyür

Bu ser-dāra zafer buldum bu yüzden
Murādum bu durur añlañ bu sözden

Murād ismi anuñ vefkinde muzmer
Anuñ-çün oldı devletle ser-ʿasker

Cihānı var iden Ḥallāḳ-ı ʿālem
Nümāyiş eyleyiden naḳş-ı ādem

Bu luḫfi görmemişdür degme insān
Bu ser-dāra ki Ḥaḳ kılmışdur ihsān

Ki ḫ̣ābumda yatup āsūde bir şeb
Ḳatumda yoĝ-ıdı kimse muḳarreb

O şeb niyyet idüp bu ḫasb-i ḫāli
Bunuñ kārında fikr itdüm meʿāli

1580 ʿAyān olsun baña bu kār-ı müşkil
Muzaffer mi baña ser-dār-ı ʿādil

Hemān dem oldı müjgānum hem-āĝuş
Cihānı dutdı ol dem bir ğurenbüş

Naẓar kıldum o dem bir şīr-i ğurrān
Atıldı üstüme benden ala cān

Ser-ā-ser cāmemi ol şīr idüp çāk
Rehā buldum elinden anda bī-bāk

Egerçi kıldı cāmem cümle pāre
Velikin cismüme urmadı yara

Bu bīm ile uyandum anda der-ḫāl
Beyān itdüm budur kim mā hüve'l-ḫāl

45a O gündür tā bu gün kām-ı derūnum
Bu ḫavfdan göz yumaz ḳalb-i ʿuyūnum

Bu vehm itmiş durur albüm olu an
Serir-i ratı bulmaz dil ü cn

Budur vi' dutuñ bu nukuma gş
Gerekdür kim ılasız anı mengş

Çü gş itdi anı ayl-i mel' in
urş itdi idüp ebrların çin

1590 Buyur server nedür bu işde efkr
Olalum emrne cndan aridr

Nedür bunda didiler çre tedbir
Mui' üz emrne bern eger pr

Segbndan Kemerlerin Alup oyup Andan Kn-i Kemer Miyna Bend ıldııdır

Zebn adı o bed-kş-i bed-endiş
Didi budur size enfa' iduñ iş

Bu yirden tiz olup çn sil-i ser-keş
Uralum tigh ile ser-dr[a] ateş

Didi iy merd-i merdn-ı hner-bn
Budur merdn iinde resm ü ayn

Bulup 's gibi zerden tecerrüd
Idüben tigh u tir ile teferrüd

Ne deñlü üstüñüzde var ise zer
ılalum cümlerin hep naş u defter

Ne deñlü gevher ü yāķüt u mercān
Kılalum var ise bu hażza pinhān

Ki bu hażz-ı bülend saħtdur medārı
Çü nüh çarħ-ı berini üstüvārı

Ki zīrā zer ider merdānı bī-dil
Oluban ħavf-ı zerle cengde ğāfil

1600 Muħanneş merdi eyler genc ü gevher
Zen olur meyl-i zerle cengde çün er

Düşer ħavf-ı ecel cānına der-ħāl
Ĥuşūşā bī-ħad ola anda emvāl

Be-ya‘nī zen olur her kimde kim zer
Ola dāyim derūnı sūz-ı Āzer

Düşer ol ħavf-ı cāna māle ol dem
İder cengi ferāmūş olsa Rüstem

45b Ki zīrā zer ider merdānı çün zen
Zer ile rāħat itmez degme reh-zen

Çoyalum ittifāķī gence māli
İdüben cüst ü cū devrān-ı ħālī

Olalum yek-cihet yek-dil çü şemşir
Peleng-āsā idelüm ‘azm-i naħcır

Oluban ser-be-ser cümle zirih-pūş
Siper kitfe ķamumuz tiĝ ber-dūş

Süvārān şağ u şol albe sürüp at
ılup bir amlede o  askeri māt

Miyānın iki yirden berk idüp bend
urūş-1 ara irsün cūş-1 peyvend

1610 Miyānın bend idüp  asker amu berk
Cihānı başdan atsun eyleyüp terg

Ola ser-keşlerüm hep mişl-i Rüstem
Kılıç cāmıyla şunsun aşmına sem

Çeküp Rüstem-şıfat ün saht kemānı
Alup peyk-i ecelle murğ-1 cānı

Çeküp Nirem gibi a dāya şemşir
Semā meydānda ılsun mişl-i nacır

Olalum tünd ü ser-keş nitekim sıl
Çekelüm eşm-i aşma nize-i mıl

Piyāde ursun āteş alb-i cāna
Getürsün  ālemi şit-i figāna

Belā bārānı olsun mūhre-i teng
Murād'a eyleyelüm  arşayı deng

ılalum aşmı cengde şöyle bī-cān
Ola bu kāra vālih ar-1 gerdān

Anı bilmez ki ol sulţān-ı ‘ādil³⁶²

Kime ol eylese luţfin mu‘ādil

Aña tevfiż ider fırsatla nuşret

İder izhār anuñ zımnında kudret

1620 O bed-aşl-ı sebük-dest-i füsün-sāz

Bu rīv-i ‘ayn itdi naqş-ı iğmāz

Bu rīv ile o düzd-i nā-pesendān

Ne deñlü sīm ü zer ‘askerde ol ān

Var ise aldı cümle kıldı defter

Eger dürr ü zer ü ger sīm ü gevher

46a

Tecerrüd tarzın itdi anda icrā

Dimez tedbīrine bir kimse çün “lā”

Çamusın kıldı anda gence pinhān

Pesend itdi kıamu bu rāya ol ān

İdüp cümle kıamusı anda sevgend

Odur kevn ü mekāna çün hudāvend

Ki gerdün yağdurursa tīr ü şemşīr

Yoluñdan dönmesün bernā eger pīr

Eger āteş olursa rüy-ı kışver

Ol āteşden çevirmez birümüz ser

³⁶² bilmez < bilmezler M

Bu rezme olsa gerdün ger zirih-püş
Zemîn ile zamân itse ğurenbüş

Saňa olsa muķābil çarḥ-ı gerdün
Ḳılalum baĝrını şemşir ile ḥün

1630 Saňa ḥaşm olsa ger Merrîḥ ü Behrām
Alalum serlerin biz kām u nā-kām

Eger her berg ü bār olursa ḥancer
Hücüm itse saňa bu heft kişver

Uralum her ṭarafdan tîĝ-ı tîzi
Cihān görsün bu rüz-ı rüsteḥîzi

Şehinşeh gendi gelse ḳanda ser-dār
Cihān milkin iderdük çeşmine tār

İdüp ğayret ḳılalum ceng ü āşüb
Ḳılıc çevġān ola vü gülleler ṭüb

Ḳılalum düşmeni ḥord-ı zaḥım-dār
Eli baĝlu gele ḳatuña ser-dār

Ḳılalum kūşış ol deñlü idüp ceng
Cihān olsun gözine tîre vü teng

Büzürg ü kūçek olsun ṭu‘ me-i tîĝ
Zemîne sîli ḥündan yaĝdura mîĝ

Bu cengde kim ki bizden döndüre yüz
Aña evvel uralum tîĝı düpdüz

Yirüñde sen hemān şābit-ka-dem ol
Hücüm itsün dilirān cümle kol kol

1640 Sen ol sedd-i Sikender gibi mümtāz
Kılalum cenge şāhīn gibi pervāz

Dutuban ‘ asker-i İslām ’a çün kīn
Derūnān pür-ħurūş u ebruvān çīn

46b Pes andan kıldılar cenge kemer teng
Cefā āvāzına dutdılar āheng

Def‘ a-i Rābi‘ de Şehr-i Haleb’den Reng-ā-reng ü Çemenhā-i Peleng Serā-perde Sīmīn ü Gül-
levn Bārgāh u Ğayme vü Ğargāh Çıkardup ve Kal‘ a-i Haleb’de Bir Niçe Düzdān Koyup Andan
‘Azīmet-i Ceng-i Ser-dār Kıldııduıdur³⁶³

*Çü in bāzīçe-i gerdūn-ı eyyām
Diğer-gūn mī-küned bāzī ser-encām³⁶⁴*

*Ne-y-āsāyed zi-ħiş-rā şeb ü rūz
Çü gerdūn şūd zi-ħod-rā āteş-efrūz³⁶⁵*

*Bi-zed ser ħancer-i tīg-ı cihān-bāz
Nıgeh kün tā çı gūne mī-küned sāz³⁶⁶*

Dimiş dānā-yı kāmīl şāhib-iz‘ ān
Suħan-senc-i hünermend-i suħan-dān

³⁶³ ‘ azīmet-i ceng-i ser-dār < ‘ azamet-i ceng-i serā-dār M

³⁶⁴ Günleri döndüren şu feleğin oyunu / Yine işleri ters yüz etti sonunda

³⁶⁵ Gece gündüz bir huzur bahşetmedi / Ateşler saçtı felek bağrından

³⁶⁶ Dünyayla oynayan kılıç hançer baş gösterdi / İyi bak hele ne işler eyledi

Görür ol nā-pesend-i nā-cüvān merd
Ki baht-ı bed kıılır iqbālını gerd

Seherden oldı der-hāl seher-hız
Kıılır dīvān be-sān-ı āteş-i tiz

Buyurdı hayme vü hargāh der-hāl
Şhirden taşra çıkdı rüy-ı iqbāl

1650 Zemīni dutdı surh u sebz hargāh
Kırıldı cā-be-cā taht ile dergāh

Gözetdi t̄ali' ü ferhunde-sā' at
Şhirden haymeye tā kııla ric' at

Kıılır dānā bu nev' a kārı irād
Üçinci gün seherden merd-i Pülād

Var imiş bir hakīm-i feylesūfi
Okurmuş muttaşıl naşş-ı ulūfi

Bilürmiş sā' at-i ferhunde-ıqbāl
Güdermiş ahter-i eşrefde hoş-hāl

Ki Merrīh Zühal' ile tā kim aqrān
Kııla naţ' -ı zafer-ferruh nümāyān

Şeb ü rüze olup gerdūna nāzil
Bilürmiş gendüni bu ' ilme kāmīl³⁶⁷

³⁶⁷ gendüni < gendüni M

Veli bāzīçe-i taq̄dīr-i H̄aḡ'dan
Olup ġāfil bu k̄ara m̄a-ṣadaḡdan³⁶⁸

H̄udā tedbīre taq̄dīri muvāfīḡ
Çün itmez olımaz aḡter muṡābīḡ

47a Ḳılur ol k̄āmilũñ ġuṣın o dem ker
 Görindi naḡs-i s̄ā' at sa' d-i ekber

1660 İṣāret eyledi ol dem o bed-kīṣ
 Süvār-ı raḡṣ-ı devlet eyleye pīṣ

O s̄ā' atdür bu s̄ā' at ḡaṣmı der-ḡāl
Ḳılursın ṡu' me-i ṣemṣīr-i iḡbāl

Hemān ol dem ḡakīm-i k̄ār-dān-bīn
Didükde ḡıldı efḡān nāy-ı zerrīn

Cihān cūṣ eyledi 'ālem olup gerd
Olup rāha revān düzdān-ı nā-merd

Süvār-ı eṣheb oldı ol bed-endīṣ
Ḳılan cevri özine resm ile kīṣ

Anı bilmez H̄udā-yı pāk-i bī-çün
İder zālīm işin āḡir dige-r-ġün

Ki ḡul fermān-ı sultāna sitemkār
Ola ḡalk-ı cihān hep leyl ü nehār

³⁶⁸ ġāfil < 'ākīl M

Niyāz eyler cihān ol Zāt-ı pāke
Ki şal bu zālîmi yā Rabbi hāke

Bu deñlü Müslimîn'ün bed-du' ası
Cenāb-ı Hāzret-i Hāq'dan recāsı

Birinün tiri elbette nişāne
İdüp eyler veziri pür-bahāne

1670 Ki zîrā âteş-i zulm-ile sūzān
Cihānı eylemiş nār-ı fūrūzān

Egerçi şüretā medh ü şenāyı
İderlerdi zarūretten du' āyı

Derūnı cümleñüñ olmışdı irād
Du' ā-yı hayr ile ser-dāra imdād

Öñinde fāzılān tığında pür-bīm
Düşüp eyler du' ā piçide çün cīm

Dimiş rāvî egerçi kār-dānān
Efāzıl kāmîl ü dānişverān dān

Çılurdu şüretā aña du' āyı
Velikin geştesin cümle sarāyı

Cihān tığından olmışdı nite bîd
Çamu lertzān kesüp cānından ümmîd

Olup şaf şaf edānî hayl-i segbān

Virürdi cān kâmusı almağa cān

47b

Zemîn şahınını dutdı raḥş-ı raḥşān
Ḥurūşa gelmiş-idi kân u imkân

Yanuban rûy-ı gerdûn oldu pür-dūd
Cihānı dutmuş-ıdı âteş-endūd

1680 Diger-gün kâr hep nâ-sâz-ı bedkâr
Reh-i dîne olanlar âteş ü ḥâr³⁶⁹

Olup mest-i mey-i ceng-i pür-âşüb
Kılıc çevgân oluban gülleler tûb

Cihân rûyın dutupdı çün zirih-püş
Zemîn deryâ gibi kıldı o dem cüş

Ḳoyup ḥazz-ı bülendde niçe bed-kîş
Nigebân ḥazza ol ḥayl-i bed-endîş

O bed-sâ' atde ol nâ-merd-i nâ-dân
Çıkup taşra şehirden gitdi ol ân

İder âsâyiş üç gün ḥaymede hem
Yirine tâ gelince resm-i reh hem

Pes andan bir seher ol düzd-i nâ-pāk
Kılıban 'azm-i ser-dâr anda bî-bāk

Kılıp âteş gibi tayy-ı menâzil

³⁶⁹ reh-i < rehe M

Geçüben vādi-yi pehn-i merāhil

Güneşle bir seher ebrūsı pür-çin
Çarīb oldu ki ol pehn-i Güher-çin

İki menzil çaribi pehn-i vādī
Çonup vā eyledi naqş-ı midādı

1690 Tınāb-ender-tınāb hayme-i ħargāh
Çurıldı surĥ u sebz ü taht u dergāh

Aluban girdini segbān u Ekrād
Dil-i Pülād'ın āhen gibi bī-dād

Çurup meclis oturdu mest ü mağrūr
Ĥumār-u cehl ile pür-ĥāb u maĥmūr

Olup bāzīçe-i gerdişde ġāfil
Anı zılm eylemişdi mest ü çanzil

Dutup ser-dār[a] her demde dil ü ġuş
Cefā maĥbūbını kılmışdı āġuş

Anı ol bed-güher kılmazdı iz' ān
Ki gerdişden olur ol dāde giryān

Ki bir [ne]sne kemāle irse der-ĥāl
Zevāli der-^ç aqabdur mā hüve'l-ĥāl

48a Buyurmuş Şeyĥi-yi mīr-i füsün-sāz
Güher-senc-i efāzıl nükte-perdāz

“Çarıncañın kanādıdur zevāli
İnine ören itseñ n’ola hālî”

Ğazab kılsa Cenāb-ı Rabb-i ‘İzzet
Virür elbette bir mebd’-i ‘illet

1700 Sitemle bunlara virdi ğurūrı
Çılup andan havāle nerre-mūrı

Çavî-ten olsa hadden taşra bir mār
Musallağ mūrı eyler aña Dādār

Çağılsa mesken-i insāna dīvān
Hudā hemvār ider lā-büd Süleymān

Çılur cem‘iyyetin elbet perîşān
Çarār eyler kimisinden alur cān

Özin kılan rızā-yı Hağğ’a teslim
Yimesün Hağğ’dan ayru ğayrıdan bīm

Bu irādı idüben dilde bî-dād
Tefekkür eylemezdi eylese dād

*Çü hoş ğüft ān suhan-dān-ı ğüher-çin
Yekî dānā-yı dihğān-ı suhan-bin³⁷⁰*

*Ki pîr-i hātifi-yi nazm-perdāz
Der-in beyt ān hünermend-i füsün-sāz³⁷¹*

³⁷⁰ İnciler deren o söz ehli hoş söz etmiş / Söz bilen garip bilgenin biridir

³⁷¹ Nazım düzen ihtiyar hātifi / Efsunlu hüner sahibinin bu beyitte:

*Kesî k'âzâr-ı merdüm kerde pîşe
Büved âzürde ez-devrân hemîşe³⁷²*

*Nemî-sâyed der-în deyr-i pür-âfât
Bedî-râ hem bedî bâşed mükâfât³⁷³*

**Hzret-i Ser-dâr-ı A'zam u Deryâ-yı Mu'azzam Murâd Paşa *yessera'llâhü mâ yeşâ*³⁷⁴ Hzret-i
Kıtbü'l-Ârifin Mevlâ[nâ]'nuñ Merkad-i Şeriflerine Münâcât Kıldıgıdır**

1710 *Bi-y-â iy gevher-ârây-ı ser-i silk
Tü çîdî pâre âteş bâ-ser-i milk³⁷⁵*

*Güher rîz iy suhan-dân-ı güher-senc
Be-vaşf-ı ân şehinşâh-ı girân-genc³⁷⁶*

*Ki gerdün bende-i dervîş-i dâyim
Ne-y-âsâyed büved der-devr kâyim³⁷⁷*

*Ki ân mîr-i ma'ânî devlet [ü] dîn
Huçeste-pey peyâmeş dîn tezyîn³⁷⁸*

48b *Şeh-i dîn perver-i hallâk-ı ma'nî
Zi-vey yâbed cihân çün zindegânî³⁷⁹*

³⁷² İnsanı incitmeyi iş edinirse kişi / Bu devrandan hep incinmek olur işi

³⁷³ Bu belâ yüklü hanede kural odur / Kötülüğe ancak kötülük cevap olur

³⁷⁴ "Allah dileğini kolaylaştırsın!"

³⁷⁵ Ey ipe incileri dizen, gel / O mülkün başında ateş topladın

³⁷⁶ İnci saç ey söz bilen inci ustası / O kıymetli hazineler sahibi şahın vasıfları üstüne

³⁷⁷ Felek her dem onun kulu kölesidir / Devrinde çılgınken uslanır onunla

³⁷⁸ Dinin büyüğü, mânânın efendisi o / Kutlu gelişli dinin müjdesi, süsü

³⁷⁹ Mânâlar yaratan ve din eri olan sultan / Dünya onunla can bulur

Çerâğ-ı ‘âlem ü ‘âlem çerâğes
Ferâğ-ı ‘âlem ü ‘âlem ferâğes³⁸⁰

Ki Mevlânâ-yı Rûmî mihr-i ‘âlem
Kirâm-ı ‘âlem ü evlâd-ı Âdem³⁸¹

Celâlî’ d-dîn-i Rûmî mağz-ı Kur’ân
Derûneş pür-cevâhir hem-çü ‘ummân³⁸²

Neheng-i baħr ü ħiddet milk-i lâhût
Hijeb-i küh-ı devlet şîr-i nâsût³⁸³

Felekdür bir gedâsı kâm u nâ-kâm
Döner durmaz ne câm u ne ser-encâm

1720 O ‘ ışk deryâsınıñ dürr-i ‘ aķîķi
Mesâyil milkinüñ baħr-i ‘ amîķi

Ĥaķîķat kânınıñ şâhib-kırânı
Belâgat fazlına mîr-i ma‘ ânî

Olupdur türbesi bu tāk-ı ĥazrâ
İki ķandîli mâh u mihr-i ârâ

Gül-i zer mîĥıdur tākında encüm
Felekde tıbl-ı bâzî çün ider güm

Olupdur keħkeşân zencîr-i ķandîl

³⁸⁰ O âlemin ışığı, âlem de onun / O âlemden geçmiş, âlem de ondan

³⁸¹ O Mevlânâ-yı Rûmî, âlemin güneşi / Dünyanın, insanoğlunun ulusu

³⁸² Celâleddîn-i Rûmî, Kur’ân’ın iliği / İçi ummanlar gibi hazineyle dolu

³⁸³ Denizler timsahı, lâhut mülkünün hâkimi / Devlet dağının çöl aslanı, insanlık aslanı

Yanar sönmez çerāğı ay-ıla il

Dutupdur ins ü cin fermānına gūş
O deryā-cūlar anda cümle hāmūş

Odur dārāt-ıla şimdi Süleymān
Dutar ins ü perī emrine fermān

Şehinşāhān olup hākinde derviş
Zehī devlet zehī ‘ izzet zehī kīş

Aña kim oldı-yısa bende-fermān
Gedāsı ‘ āleme dārāt-ı sulţān

Şafā-yı zevk-ile her dem ider ‘ arz
Aña bahş u ‘ aţā luţf eylemek farz

1730 Çü ser-dār-ı zafer-rāyāt-ı şāhī
Çeküben irdi ol cāya sipāhı

Devām-ı devlet ile oldı vāşıl
O yirde nām-ı ‘ adli itdi hāşıl

Sipāha emr idüben kıldı ārām
Bulup ol ravzada cāy-ı dil-ārām

49a Üçinci gün pes andan ba‘ de-tedbīr
Yirinden durdı ol şīr-i cihān-gīr

Girüp ol cāy-ı Firdevs’e kapup kām
Murāda irdi cānı buldı ārām

Varup ol ravza-i cennet-miřāle
Niyāyiřle varuban vecd ü ĥāle

Semen-zār-ı ruĥ üzre dūrri iřār
Ķılup bādām-ı çeşminden pedidār

Niyāz-ı cān u dilden ‘ arz u ĥacāt
Sitāyiř bā-niyāyiřle münacāt

Diyüp feth ü zafer dilden derünī
Be-sān-ı nergis-i cāndan ‘ uyūnı

Şefi‘ -i enbiyā-yı ĥayl-i a‘ zām
Kirām-ı evliyā-yı ĥayr-ı encām

1740 *Mededkār-ı derün u bā-birün hem*
*Dü dīde pür-nem ü dil-rā vü der-hem*³⁸⁴

Semā‘ -ı řevĥ ü zevĥ-i nuşret ü dād
Vedā‘ -ı ‘ izzet ü himmetle irād

Ķılup bende-nüvāzān luşf u iřsān
Ki şan Ķıldı gül-i nesrīne nisyān

Gelüp andan sipāha ol yel-i şir
Olur rüy-ı cihāna řām-ı şer-gir

Yine ‘ ayyāre-i çarĥ-ı kühen-pir
Çeküp miskīn ĥarīre rüy-ı tezvir

³⁸⁴ *Diliyle ve kalbiyle yakarır hâlde / İki gözü yaşlı, gönü perişan*

Felek yāķūtı oldu ķara pinhān
Şanasın tīre dilde gevher-i cān

O Şeb tā Őubĥ olinca nāy-ı zerrīn
ĤurūŐa geldi gerdān sīne pūr-kīn

Şabāĥa muntazır bā-emr-i ser-dār
Seĥerden devlet ile rāha rehvar

Muĥaķķaķ bildi her kes Őīr-i ser-dār
*Ki vaķt āŐār-ı Őubĥ āyed pedīdār*³⁸⁵

**Ser-dār-ı Zāfer-Şi‘ār Pehn-i Güher-ĥīn’e Yaķın Gelüp Evvelā Cān-pülād’a Nāme İrsāline Emr
Eyledügidür**

Ĥü ser-dār-ı zāfer-pīŐe hüner-bīn
‘Adāletle cihānı ķıldı tezyīn

1750 Kılup Őarf-ı ‘adūya raĥŐı pūyān
Şabā-sür‘ at olup ‘askerle cūyān

49b ‘Ażīmet eyleyüp a‘ dāya ĥancer
Urup pāk eyleye ķiŐver-be-ķiŐver

Ĥeküp deryā gibi ‘askerle cūŐān
Veyā Őīmurĥ-pervāz ĥusrev-i Őān

Dutupdı ‘ālemi ĥün ‘asker-i Őāĥ
Görinmez gird iĥinden mihr ile māĥ

Girift oldu zemīne nūr-ı rūŐen

³⁸⁵ Sabahın alāmetleri belirmerkte

İrişmez teng ü tîre oldı gülşen

Çün üç menzil alur a‘ dāya ser-dār
Derūn-ı pākine geldi bu efkār

Ki ānūn-ı ezel şāhān-ı pīşīn
Bu nev‘ a eylemişler kārı tezyīn

ıla bir nāme evvel aşma irsāl
Bile nīk ü bedi hep cümle avāl

Pes andan eyleye āgāz-ı āheng
Dilirāna ılup bāziçe-i ceng

Pes andan eyledi bu naşa āgāz
adīmī ‘ ādet üzre resm-i pervāz

1760 Beyān-ı nīk ü bed avāl ü tedbīr
Kelām-ı bezm ü rezm ü naşş-ı tarīr

**azret-i Ser-dār-ı Zafer-reh-ber ü Kān-ı ‘ Adl-i Mürüvvet-i Ra‘ iyyet-perver ber-ā‘ ide-i Üslüb-
ı Şāhān-ı adīm Cān-pülād’a Naşihat-i Emīr-nāme İrsāl ılduğıdur**

Buyurdu azret-i ser-dār-ı ekrem
Gelüp zer çekdi kātib ide ol dem

Yaza bir nāme ki ta‘ vīz-i cāndur
Daı ser-māye-i emn ü emāndur

Ser-i nāme be-nām-ı ān Şehinşāh
Ki oldur nīk ü bedden cümle āgāh

Anuñ yanında birdür nīk eger bed

Aña maḥşüş eger maḳbül eger red

Anuñ fermānına ‘ālem dil ü gūş
Dutup emrinden itmez kes ğurenbüş

Güherden var idüp bu kāyinātı
Ḳomış cāy-ı muḥāle mümkinātı

Anuñ fermānı-la nüh çarḫ-ı gerdün
Döner durmaz müdāmī dün-ile gün

50a

[E]beddür yoḳ vezīri vü nazīri
Odur bī-çāregānuñ dest-gīri

Anuñdur ḳabz u başt [u] emr ü fermān
Bir avuç ḫāke oldur feyz iden cān

1770 O müstaġnī ḳamudan eyler ibrāc
Yaradılmış ḳamu hep Aña muḥtāc

Benüm ḳatumda ki ‘abd-i ḳadīmem
Elif gibi her işde müstaḳīmem

Senüñ nāmuñda ki iy merd-i ḫod-bīn
Reh-i ‘işyānı ḳılduñ naḳş-āyīn

Hevā ğūline uyduñ azdurup rāh
Özüñi bilmeyüp olduñ çü gümrāh

Revā mı iy bed-āyīn-i bed-endīş
Dimāġa viresin bir özge teşvīş

Ferāmūş eyleyüp in‘ām-ı şāhı
Depüp hāke ruḥ-ı zıll-ı İllāh’ı

Dimāğa viresin bir özge sevdā
Cihānı pür kıllup āşüb u ğavġā

Kebüter şayd ider mi hiç Hümā’yı
Ṭaleb kıllmak gerek her kes sezāyı

Kücā mūr ü kücā taḥt-ı Süleymān
Kücā şāh ü kücā yek merd-i diḥkān³⁸⁶

Mezāk-ı hālūne kıll kāra āheng
Ki şoñ kılmayasın ol işde dil-teng

1780 Münāsib hālūne sen iste bir yār
Ki senden çire-dest olmaya aġyār

O gülden gel sen iste dāyimā kām
Ki şoñ olmayasın būyıyla zükām

O pehn-i deşde kı sen kūr u ḥayrān
Ki anda olmaya bir şir-i ğurrān

O ma‘denden ṭaleb kıll la‘l-i raḥşān
Seni tā yakmaya mihr-i dıraḥşān

Ezel bir kārı cāndan eyle iz‘ān
Ki tā olmayasın āḥir peşimān

³⁸⁶ Karınca nerede, Süleyman’ın tahtı nerede / Sultan nerede, bir köylü adam nerede

Ezel gör kim ne cāya urasın müşt
Ki tā kılmayasın hāyide engüşt

Zebūnuñ ola ders-i pençe-i dest
Baña gālib olup olmayasın pest

50b

*Ki dānā-yı cihān āncā ‘aceb güft
Be-elmās-ı müje yāķūt mī-süft³⁸⁷*

*Her ki bā-pūlād-bāzū pence kerd
Sā‘id-i sīmīn-i hod-rā rence kerd³⁸⁸*

Huşuşā iy bed-endiş-i bed-āyīn
Niçün kılduñ ferāmūş ‘ahd-i pīşīn

1790 Niçün āb-ı ruḥın ol dūd-mānuñ
Depüp hāke şıduñ ‘ahdīn şehānuñ

Meger ‘ahd-i ḳadīme dutmaduñ gūş
Bu fikr-i fāsīde itdüñ ğurenbüş

Bu devlet Ka‘ besinden baḥtuñı red
Ḳılup rūyuñ olısar ‘āķıbet gerd

Nazar ḳıl gör ne dir Firdevsi-yi pāk
Ki oldur şāhib-‘aḳl u şāhib-idrāk

*Her ānkū be-bī-dād cūyed neberd
Cıger ḥaste bāz āyed ü rūy-ı zerd³⁸⁹*

³⁸⁷ Ālemin bilgesi öyle garip söylemiş ki / Kirpik elmâstıyla yakutu delmiş sanki

³⁸⁸ Kim ki çelik kola pençe atarsa / Kendi gümüşten kolunu yaralar

³⁸⁹ Haksızca ve zulümle savaşın ardına düşen / Ciğeri hasta, yüzü sarı hâlde geri döner

Nizāmī-yi suhan-perdāz-ı ʿālem
Nizām-ı dürr-i devlet nesl-i Ādem

Her ān kihter ki bā-mihter sitized
Çünān üfted ki hergiz ber ne-ḥized³⁹⁰

Bunı sen bilmedüñ iy merd-i nā-pāk
Yoğ imiş sende zerre ʿaql u idrāk

Ki bu nesle virilmiş devlet ü dīn
Aña her kim ide ebrūların çīn

Olısar ʿāqıbet bī-nām u bī-neng
Çalup zār u zebūn u vālih ü deng

1800 Senüñ ceddüñ bunı itmişdür iz ʿān
Añuñ-çün oldı cāndan emre fermān

Ḥuşūşā kâdir idi itmege ceng
Niçe gün belki kīn-i cenge āheng

Memālik ser-be-serdi anda der-dest
Niçe ḥazẓ-ı bülend emrine peyvest

Var idi niçe ʿasker zīr-i destde
Fe-emmā uymadı ol kār-ı mestde

Mededkār olsa ger ol merd-i ʿāqıl
Olurdu emri-le çok şehler ʿāmil

³⁹⁰ *Büyüklerle cenge tutuşan küçükler / Öyle düşer ki asla doğrulamaz yerinden*

Huşuşa Mısr u Şam-ı ser-firāzān
Şabā-sür' at semend-i tize bāzān

51a

Dilrān-ı neheng-i nıl-rengān
Hüner-ber tığ-zen-i şayd-ı pelengān

Veli hūb eylemiş ol şāhib-iz' ān
Selim Han' uñ olup emrine fermān

Ki devlet bunda kılmışdur qararı
Zafer bulmuş mekān-ı üstüvārı

Sa' ādet rüz u şeb ol baya derbān
Hemişe çaker ü bi-mihr-i tībān

1810 ' Adālet rüyın ol baya idüp sūd
Cefā çoğdan o derden oldı nā-būd

Zafer ol bayı itmişdür penāgāh
Büzürgdür Ka' be-veş ol yüce dergāh

Penāgāhı olupdur ins-ile cān
Olup cārī o lebden āb-ı hayvān

Çamu fermān-beridür hep gedā şāh
Olupdur Ka' be-i maşşūd o dergāh

Bu devlet Hüdhüd'i sen mūra vāşıl
Ola nām-ı nikū gel eyle hāşıl

Süleymān-ı zamān fermānına gūş

Dutup rāh-ı dālāli kıılma āgūş

Ferāğ it bŷy-ı gŷlden kām u nā-kām

Dimāguñ itmesŷn zār ile zŷkām

Rŷcŷ' it fi' l-i bedden kııl ferāğat

Şehinşeh emrine gel kııl itā' at

Ki şeh deryā durur sen kaṭre-i āb

Ki tā kıılmayasın dīl-teşne pertāb

Mişālŷñ bu durur var ise idrāk

Tecessŷs eyle zehreñ olmasun çāk

1820 Ki deryā añla bil sen kaḍr-i şāhı

Sen andan ayru dŷşmiş hem-çŷ māhı

Ki çŷn cŷşa gele ol baḥr-i 'ummān

Ḥurŷşından pŷr olur bu nŷh eyvān

Niçe yŷz kerre yŷz biñ olsa 'asker

O deryā ğarķ ider bı-tığ u ḥancer

Gele cŷşa o baḥr-i şŷr-engız

İder mevci nŷmāyān tığ-ı ḥŷn-rız

Niçe yŷz biñ neheng mevcinde pinhān

Yudar her bir nehengi niçe biñ cān

51b

Gel imdi emr-i şāha gerden ŷ gŷş

Dutup itme dige kāra ğurenbŷş

Şeh-i gerdün-penāhuñ pāyına rū
Recā idem kılp mālīde bā-tū

Mürüvvet kânıdur ol şîr-i ‘ādil
Aña yoğ şehler içre çün mu‘ādil

Günāhuñ ‘afv ider kân-ı mürüvvet
Ki var anda şecā‘at hem fütüvvet

Re‘āyā olmasun pā-māl ü bî-ser
Telef tā olmaya ‘askerle kışver

1830 Ve gernî yoğ müsirr-i semt-i ‘işyān
Olup rāzî olursañ dökile kıan

Tedārük gör şaķın iy zenden ebter
Olur āteş gözüñe rüy-ı kışver

Be-fermān-ı Hudā āyāt-ı Kıur’ān
Alam şemşîr ile senden yarın cān

Bu ben bî-dil za‘îf ü ‘abd-i Settār
Kılam bir iş saña iy merd-i bî-‘ār

Yanuñda cem‘ olan ĥayl-i melā‘în
Münāfıķ bî-edeb ĥod-rāy u ĥod-bîn

Hümā-pervāzān ĩn şeh-bāz-ı dil-gîr
İçürsünler ‘adūya semm-i şemşîr³⁹¹

³⁹¹ semm-i < sehm ü M

Ser-i bî-devletüñ şeş-perle perrân
İdüp biñ derd-ile senden alam cân

Melâyik nûrını ger görse şeytân
Getürmez tâb u tākāt hayl-i şeytân

Eger Dādār-ı ʿ âlem bir dem emân
Vire şîr-i ecelden iy kec-izʿ ân

Saña bir iş kılam halk-ı cihân hem
Çala kârũnda mest ü zâr u der-hem

1840 İdüp ricʿ at bu kâr-ı bedden iy ʿ ân
Elümden kuşca cānuñ bula imkân

Ve gernî yok seni kişver-be-kişver
Çovam her kanda kaçsañ iy bed-ahter

Saña cāy-ı cihānda koymayam cāy
Menem ser-dār-ı şāh-ı ʿ âlem-ārāy

Şeb olsañ taraf-ı Zeng'e kılsañ āheng
Rehā virmem qalursın vālih ü deng

52a Peleng ile o seg şahrāda ger yār
Cihān milkin serũne ideyüm dar

Zafer-peyk-i çü nām-ı ihtişāmum
Vüşüli vācibinde kılm kelāmum

Eger şulḥ u eger ceng merd-i reh-zen
Murāduñ kaḅı ise kılm muʿ ayyen

Kelām-ı tîğ-ı âteş-bāra vir kām
Ki ğaflet itme eyle diġkat-i tām³⁹²

Saňa sūd eylemez āhir peşimān
Durur bār-ı kelāmum eyle iz‘ ān

Urup mühr-i sa‘ ādet aňa ser-dār
Nesim-i fırsat oldu peyk-i rehvar

**Ķāşıd-ı Peyk-i Hidāyet Ol Nāme-yi Ta‘ vîz-i Cāmı Cān-pülād’a İşāl Eyledükde Hemān Ol
Nāme-yi Bülend Āvāz İle Oġudup ‘ Ayān Ķılduġudur**

1850 *Çün in peyk-i hidāyet reft ez-ān der
Be-sūy-ı Cān-pülād āmed çün āzer³⁹³*

*Hümā-sāye zafer-reh-ber yekī merd
Ki did efzūn be-‘ālem germ ü bā-serd³⁹⁴*

*Der-āmed taraf-ı ān bed-ġūy-ı kec-rāy
Peyām āverde ez-ferr-i hümā-sāy³⁹⁵*

*Bi-zed bāng ü der-āmed sūy-ı Ķasreş
Ħaber³⁹⁶ bürdem zi-nezd-i şir-i ‘aşreş³⁹⁷*

Bi-y-āmed ħācib ez-der çün yekī dūd

³⁹² diġkat-i tām < diġkat ü tām M

³⁹³ Bu doğruluk elçisi o kapıdan çıkıp gitti / Tıpkı bir ateş gibi Canpolat’a doğru geldi

³⁹⁴ Hüma gölgeli, zafere ulaşan bir adam / Ālemde sıcağı da soġuġu da çokça görmüş

³⁹⁵ O kötü huylu ve fikri bozuk kişiden yana çıkageldi / Hüma gölgesiyle güçlü olan kişiden haber getirdi

³⁹⁶ ħaber < cer M

³⁹⁷ Onun otaġının yanına varıp seslendi: / “Zamanın aslanından sana haber getirdim!”

Taleb kerdī icāzet tā çī fermūd³⁹⁸

*Çü bi-şnīd ān bed-aşl-ı nā-pesend-ḥūy
Ki ez-āşaf bi-y-āmed reh-revān cūy³⁹⁹*

*Bi-yefkend çīn der-ebrū ez-ğāzab tīz
Şüde teng-dil ki çün kaşşāb-ı ḥūn-rīz⁴⁰⁰*

*Bi-gūyed ḥācib iy merd-i pūr-endīş
Çirā der-dil nehī ez-ḥavf teşvīş⁴⁰¹*

*Bi-bīn evvel der-ān nāme çī būd ḥāl
Ez-ān pes-rā beyān kün naqş-ı aqvāl⁴⁰²*

*Ki mā pindārem īn peyk-i zafer-kūb
Ne behr-i şulḥ āmed ne zi-āşüb⁴⁰³*

1860 *Eger ez-behr-i şulḥ āmed v'eger ceng
Tü bā-naqş-ı ḥired kün kār-ı āheng⁴⁰⁴*

52b *Bi-y-āmed kāşīd-ı merd-i zafer-fer
Zi-ser-dār-ı şeh-i ferḥunde-aḥter⁴⁰⁵*

Nazar dīvāna itdi peyk-i ' aqıl

Olur gördükde ' aql u cānı zāyil

³⁹⁸ Duman karası gibi bir hacip çıktı kapıdan / Hacibe rica ilettili, kendine buyrulana aktarmak için

³⁹⁹ O kötü huylu köksüz bu dileği işitip / Vezirin katından gelen o elçiyi (görünce)

⁴⁰⁰ Öfkeden hemen kaşları yay gibi çatıldı / Kan dökücü bir kasap gibi içi daraldı

⁴⁰¹ Dedi ki hacip: "Ey düşünceli adam! / Niçin korkuyla gönlünü bulandırırısın?"

⁴⁰² Vaziyet nedir diye önce mektuba bir bak / Sonra söyle ne söyleyeceksen"

⁴⁰³ "Biz sanırsınız ki, bu zafer müjdeli ulak / Ne barış için gelmiştir ne de savaş için

⁴⁰⁴ İster savaş ister barış için gelmiş olsun / Sen aklın gereği üzere bir çözüm bulursun"

⁴⁰⁵ Zafere kudretli o ulak geldi / Yıldızı kutlu bir şahın serdarından

Görür pür muhtelif ecnās-ı insān
Ne perī dīv ü ādem ḥayl-i şeyṭān

O bed-kīş eylemiş bu kavmi hep cem‘
Olar pervāne ol zālīm olup şem‘

Oturmuş pāye pāye dīv ü insān
İḥāṭa girdin itmiş ḥayl-i segbān

Virüp peyk-i hidāyet nāmeyi tīz
Ne nāme bir ser-āmed tīġ-ı ḥūn-rīz

Ruḥında zerre deñlü kalmadı kan
Ten-i zārī olur bir kalb-i bī-cān

Siyeh rūyı mişāl-i bih olur zerd
Dilin kıldı mehīb-i nāme pür-derd

Ki her dürr-i kelāmı mişl-i gevher
Oķunduķca olurdu tīġ u ḥancer

1870 Olup her bir kelāmı gūşvāre
Ururdu kalbine her biri yara

Tezekkür olsa lafz-ı nuşḥ-āmīz
Olurdu cānına bir tīġ-ı ḥūn-rīz

Oķunsa bir kelām-ı ‘ ahd ü peymān
Derūnından alurdu cebr-ile cān

Eger yād itse lafz-ı ‘ aķd-i ḥīşān
Olurdu zūlf-i cānān-veş perīşān

Muḥaṣṣal yād olınsa şulḥ u yā ceng
İder öz atline ol demde āheng

Ki gendü gendüsine ıldı bir kār
O kārı idebilmez arḥ-ı ğaddār

Ḥuṣūṣā bezm ü rezmī arf-ı ıṣyān
Oundukda derūnı pür olur an

Derūnı aşa döndi rūyı nāra
Aña nisbet nermdür seng-i ḥāre

Nihān ıldı bu derdi dilde der-ḥāl
Bilindi nāmede hep cümle aḥvāl

omadı ğayret-i cehli elinden
O bedkār eyle ayrıldı ilinden

53a 1880 Ḥiṭāb itdi melā' in ḥayline hem
Bu naşa oldı aqlum ayn-ı der-hem

Nieler ḥancer uryān ıldı Şemşir
Miyāncı arada oldı o dem tır

Diyüp bir bir amu ebrūların in
İdüp āheng-i cenge niyyet ol ḥin

Oundı cümle ma' lūm oldı mazmūn
O bed-kīŐ itdi ol dem aşların nūn

Hemān sā' at buyurdı geldi dānā

Bülend-elfâz nâme kıldı inşâ

*Cavâb-nâme Nevišten-i Cân-pülâd bâ-Âteş-i Tiz ve Endâhten Der-miyân Şemşir-i Hün-rîz ve
Âteş Şüden ve Firistâden-i İn Nâme bâ-Ser-dâr-ı Zafer-müyesser*⁴⁰⁶

Şinev iy şîr-i âzâde cevân-merd

*Ki ger bînî be-gîti germ ü bâ-serd*⁴⁰⁷

Ki çün ân merd-i bî-‘âr-ı füsûn-sâz

*Şinîdî in çünîn güftâr-ı mümtâz*⁴⁰⁸

Çü bi’şnîd ez-siyâset hün-ı nâ-dân

*Çün ez-bâd-ı girân deryâ-yı ‘ummân*⁴⁰⁹

İşitdi ser-be-ser ol nâmeden sūz

Olur her bir kelâmı bir ciger-dūz

Ġazabdan eyledi hâyide engüşt

Tehevürden uruban zânūya müşt

1890 Derûnından o ħod-bîn-i ħod-ārây

Hiç aldırılmaz oluban ‘âlem-ārây

Buyurdi geldi dānā-yı cihān-bîn

Oturdi karşusunda anda ol ħîn

Ġayūrâne açup ol dem dehānı

⁴⁰⁶ Canpolatoğlu'nun yakıcı bir ateş gibi cevabi mektup yazması; kan dökücü kılıcı ortaya atıp ateş püskürmesi; kendisine zafer kolaylaştırılmış olan serdara mektubu göndermesi

⁴⁰⁷ Dinle ey başına buyruk aslan, ey yiğit / Eğer dünyanın soğuşunu sıcağını bilen biriysen

⁴⁰⁸ Böyle arsız ve düzenbaz bir adam / Bunca seçkin sözleri işitti

⁴⁰⁹ İştince de o cahilin kanı eleminden / Rüzgârlı havadaki deniz gibi oldu

İder şemşîr-i hûn-bârın zebânı

Didi dānāya dut benden yaña gūş
Bir özge kāra itme sen ğurenbüş

Derūnumdan ne kılsam eyle taqrîr
Anı ol resme eyle naqş-ı taḥrîr

Hemān reg-i ‘inādı ol dem azdı⁴¹⁰
Cehālet ḥāmesiyle nāme yazdı

Qılup evvel Ḥudā ismini taḥrîr
Anuñdur nîk ü bed tedbîr ü taqḍîr

53b O’dur bir qaṭreden var iden insān
Kemāl-i ḳudretinden ḳabz idüp cān

Viren Ol’dur cihāna reng ü bŷy
Sepîd iden O’dur her tîre mŷy

Zebŷn eyler Ol ecderhāyı mŷra
Ḥudāvend Ol durur vaḥş u ṭuyŷra

1900 Anuñ fermānı ile nîk eger bed
Anuñ iḥsānidur maḳbŷl eger red

Çŷn itmez taşra iş ḥŷkminden insān
Anuñ emri durur ḥŷkm ü ger iḥsān

Felek emrinden itmez devr-i bîrŷn

⁴¹⁰ reg < reng M

Anuñ fermān-beridür dün-ile gün

Aña noqşān irişmez cümle insān
Rücū' idüp qamusı kılsa 'işyān

Zevāl irmez küfürden milkine hīç
Cihān hālķı olursa küfr-ile pīç

Velī milk-i cihān ger zulme bünyād
İderse yıķılur bu miħnet-ābād

Peyām-ı devlet-encām-ı zafer-fer
İrüp kıldı derūnum sūz-ı Āzer

Peyāmuñda kılup bu nükte irād
Buyurmışsın diyüp iy merd-i Pülād

Hiṭāb-ı naqş u lafz u istiķāmet
İdüp öz gendüñe 'adli imāmet

Buyurmışsın ki bir 'abd-i qadīmem
Reh-i 'adl içre naşş-ı müstaķīmem

1910 Pes andan naqş idüp iy merd-i ħod-bīn
Reh-i 'işyān kılup zımnında tazmīn

Cezāke'llāh anı iy şīr-i 'ādil
Buyurmışsın idüp tazmīn-i kāmīl

Rücū' it bu hevā ile hevesden
Ki gelmez kār-ı 'Anķā çün megesden

Olur mı çün Hümā şayd-ı kebüter
Fürü-māye olur mı ħan-ı kişver

Zükām olur gül-i terden dimāguñ
Ṭalebden yeg gelür añla ferāguñ

Bu milküñ şāhı vardur iste bir yār
Zebūnuñ dāyim olsun rü be-ağyār

54a O kāndan sen ṭaleb kıl la' li raḥşān
Ki ol şahrāyı görmez mihr-i raḥşān

Sen it cāy-ı digerde şayd-ı naḥcīr
Ki anda qalmamışdur gürg ile şīr

Ḥiredmend ol bu işden eyle perhīz
Seni sūzende eyler āteş-i tīz

O cāya ur dimişsin ḍarb-ıla müşt
Şikest olmaya destüñde pes engüşt

1920 Şürü' -ı kārūñ evvel eyle iz' ān
Ki andan gelmeye āḥir peşimān

İdüp nazm-ı dür-i Firdevsī'yi pīş
Ḥiṭāb-ı bed-küniş lafz-ı bed-endiş

Şehinşeh emrine cān u dil ü gūş
Dut itme ḥaqq-ı şāhı sen ferāmūş

Recā idem seni şāh-ı cihāndan
Cüdā tā itmeyem cā vü mekāndan

Selīm H̄an ile ceddüm eyleyüp yād
Peyām-ı hayr ile rūhın kıllup şād

Ol oldı şehlerüñ fermān-pezīri
Perestiş kıldılar taht u serīri

Anuñla itmeyüp pes cenge āheng
Cihānı birbirine eyleyüp teng

Aña miftāhı kılmışlar çü teslīm
Girift itmiş anuñla yedi iklīm

Yine ‘ahd eyleyüp ol milki ol dem
Virüp menşürı teslīm eyledi hem

Miyānında olup bu nev‘a sevgend
Bu resme eylemişler ‘ahd ü peyvend

1930 Ki bu nesl-i girān-māye güherden
Cihān şāhı olan ol şīr-i nerden

İdüp ‘ahd ü vefā nev ide menşür
‘Adāletle kıluban milki ma’ mūr

Ki tā şol vaqt meger kim kıla ‘ışyān
Ola ser-keş cihāna sīl-i tuğyān

O dem menşür ide ondan dirīgī
Çeküp evlādum aña tīr ü tīgī

Diyüp bu resme olmuş ‘ahd-i pīşīn

Miyāndan güm olup ceng ü cedel kīn

54b

Buña beñzer niçe elmās u yāķūt
Nişār itdüñ cihāna baķş idüp ķūt

Dut imdi gūş-ı cānuñ iy ser-efrāz
Ki devletle bu gün sen şīr-i mümtāz

Şaķīķ idi bu ķavl-i ‘ ahd-i pīşīn
Miyāndan güm idi ceng ü cedel kīn

Ķatı ‘ ālī idi ol der ezelden
Nażargāh olmış-ıdı lem-yezelden

O derde devlet olmışdı sezāvār
Zafer ol devlete olmış idi yār

1940 Muķīm idi ‘ adālet anda ol ān
Ki pīr idi ķamu ‘ ādil vezīrān

Yoğ-ıdı nā-ķalef manşıbda ol ģīn
Kimesne eylemezdi ķaşların çīn

Aña bir cāh idi āşaf melāzı
Zafer ol baya eylerdi niyāzı

Senüñ aķrānuñ iy ser-dār-ı ekrem
Melāz-ı cāh idi dīvānda ‘ ālem

Ķamu rūşen-zamīr idi cihān-bīn
Vezīrān dutmayup birbirine kīn

Revāc-ı ‘adl olmış idi eyyām
Kamu hep şāhib-iz’ ān şāhib-i nām

Şehinşeh emri cārī idi ol ān
Nite bāğ-ı İrem’de āb-ı hayvān

O menzil olmış idi devlet-āyīn
Ki hayrān idi ‘adlinden cihān-bīn

Bu def’ a iy vezīr-i ‘ālem-ārāy
Ki rāyuñdur cihān temkīnine rāy

Olupdur cāy-ı kūdek cāy-ı dānā
Olup yek-reng kamu a’ lā vü ednā

1950 Miyānda qalmayup meyl-i muḥabbet
Derūndan ref’ olup ‘arz-ı meveddet

Nihānī āşikāre cümle pür-kīn
İdüp ebrūların birbirine çīn

Memālik ol sebebden oldı āşūb
Kılıc çevgān oluban kelleler tūb

Evāmir kaḅı milke kılduñ irsāl
Dutup cāndan anı ḥalk’ oldı ḥoş-ḥāl

55a İrişdi işbu fitne oldı deh sāl
Cihānı eşkıyā dutdı alup māl

Siyeh-rū Yazıcı ol merd-i ḥod-bīn
Ol ‘işyān itdi evvel oldı pür-kīn

Cihān hālkına oldı ol bed-endiş
Elinden oldı  alem cümle dil-riş

Hasan ardınca ol mār-ı sitemkār
Reh-i şehde niçe yıl oldı ol hār

Cihāna oldı ol Cengiz-i bed-kiş
Kodı od milk-i řāha ol bed-endiş

Fürü-māye idi aşl u nesebde
Yoğ-ıdı aşl-ı  ali çün hasebde

1960 Cevāba olmadı kādır vezirān
Elinden oldı kişver zār u giryān

Buňa beñzer çeküp ser niçe ser-keř
Urup milk-i cihāna cümle āteř

Ta  ayyün oldı niçe niçe ser-dār
Periřān oldı başa çıkmadı kār

Hazine oldı yađmā küşte   asker
Periřān oldı rāyā geşte kişver

řoñ ucı đarb-ı şemşir ile bir milk
Alup oldı dilir-i   asker ü gilk

Olar hod reh-zen ü nā-pāk bedkār
Erāzil bi-neseb hod-bin ü bi-  ar

Bi-đamdi'llāh benüm aşlumda şad bār

Tecessüs olsa var sālār u ser-dār

Ḥaseb vālā neseb ḥan ibn ḥanam
Bu gün zu' mumca ḥod şāḥib-zamānam

Rücū' itmem nitekim tendedür cān
Alup yā virmedür kārūm kıl iz' ān

Bu gün devrümde ' Anḳā-yı cihānam
Felek farḳında va[r]dur āşiyānum

1970 Kenār-ı şāhidümdür devlet ü yār
Yimem pervā cihān olursa aḡyār

Gülistān-ı cihāndan almadum kām
Niyem bed-aşl olam būyıyla zükām

Murādumdur cihānda şayd-ı naḥcīr
Var ise benden alsun kāmını şīr

55b Benüm kāmum durur la' l-i Bedaḥşān
Zarar kılmaz baña mihr-i dıraḥşān

Rehā bulmaz cihān benden ramaḳ cān
Ki tiḡum kıldı ' ālem baḡrını ḳan

Ḥamīr ile cihānuñ sengini müşt
Niçün ḥāyīde idem soñra engüşt

Ne deñlü nīk ü bed var itdüm iz' ān
Ne vech ile olam āḥir peşīmān

Elümde kabz u baş cümle tamāmī
Tebeddülle tağayyür hāşş u ‘āmī

Cihān fermānuma dutmış dil ü gūş
Sözümde eylemez kimse ğurenbüş

Meşel ecdādumı eylerseñ irād
Bu milke hüküm idüben kıldılar dād

1980 Dutup gerden reh-i fermān-ı şāha
İrādet ol şeh-i gerdün-penāha

Yoğ-ımuş serlerinde ‘aql u idrāk
Muħanneş bir iki bed-aşl u nā-pāk

Kişi hiç şāhid-i maķşūdı bī-derd
Virür mi düşmene tā olmadın gerd

Çatı pīr imiş ol merd-i hünerver
Memālik hıfzı güçdür pīr ola er

Veyāhod devr-i gerdün aña māni‘
Olup teslīm ile bulmuş o ķāni‘

Bu ķārı iki hāşletden degül dūr
Ya ĩn girü yarın ala_emr ü me’mūr

O rāy-ıla muħaşşal iki sā‘ at
Çanā‘ at eyleyüp itmeme itā‘ at

Taħakküm itmeye a‘ dāsı milke
Alup tīg ile revnaķ vire gilke

Ki maḡşūd-ı šehāndur šāḡib-i milk
Aña maḡşūš ola çün tiġ ile gilc

Cefāšı tiġ olur hem gilc šafāšı
Ḥarāc u bācıdur āḡir vefāšı

1990 Saña iy server-i ser-dār-ı ˆādil
ˆAyān itdüm budur çün kār-ı müškil

Dimāġa özge yirden irdi sevdā
Yimem pervā cihān olursa aˆdā

56a Ḥušūšā ḡabz u baš u emr ü fermān
Ferāġa virmez el çıkša eger cān

Baña efsün u ḡile eylemez kār
Kenārumdur bu gün çün šāhid-i yār

Ḥazīne milk ü māl ü dürr ü gevher
Dilirān bī-ˆaded ḡükmümde kišver

Baña dānā sözi olmaz çü nireng
Dilirāne senüñle idelüm ceng

Niyem ben tıfl olam ālūde-i šir
Cüvān ise šiyem fikrümdeyüm pīr

Niyem bāzīçe tıfl-ı nā-ḡiredmend
Ḥılasın rāyumı rīv ile pā-bend

Çünin ġüft dānā-yı Īrān-ı zemīn

Ki ber-nazm-ı ũ bād şad āferīn⁴¹¹

Eger ‘adl ũ dādī ve ger tīg-ı kīn

Her ānçi ān nümāyī zi-men ān bi-bīn⁴¹²

2000 Bu sözden dönmezem iy şir-i ekrem

Cihān ‘ asker olursa yimezem gam

Ne vaqt isterseñ eyle rezmi ta‘ yīn

Dilīrāne senūñle idelüm kīn

Bu sevdādan çekilmez n’eylesin dest

Ki tā ser olmayınca hāke peyvest

Ya sende tīg-ı devlet ola cārī

İdüp icrā-yı ‘ izz ũ vefr vaqārı

Dilīrānum olursa tu‘ me-i tīg

Zemīne sīl-i hūnı yağdura mīg

Ya bende baht-ı devlet ola şeb-hīz

Uram rüy-ı cihāna hancer-i tīz

Hümā-yı ‘ izz ũ rif‘ at saña māyil

Olursa nesne olmaz saña hāyil

Olursın devlet ũ ‘ izzetle manşūr

‘ Adūñı kılasın tīg ile maqhūr

⁴¹¹ Yeryüzünün İranlı bilgisi şöyle demiştir: / -Ki onun nazmına yüzlerce aferin!-

⁴¹² İster adalet ve hak, ister düşmanlık kılıcı / Hangisini gösterirsen, onu görürsün benden

Cihān içre kıala senden nikū nām
Yaza ħurşide vaşfuñ devr-i eyyām

Bulursañ ger zafer “*Nūrun ‘alā nūr*”⁴¹³
Oķutduñ ser-be-ser dūnyāya menşūr

2010 Saña olmaz cihān artıķ muķābil
Olur tīģuñda a‘ dā cümle zāyil

56b Bu dād-ı Ħaķ durur bu kāra yok red
[A]ña merhūn eger maķbūl eger red

Olursam ben saña rezm içre manşūr
Oķur ins ü perī şemşir-i menşūr

Ķoyam devr-i felekde ğun ğibi nām
Döner rāyumla bildüm çarĥ-ı eyyām

Muķī‘ [dür] emrūme hep cümle ‘ālem
Olur maķşūd-ı aşlī *Allāh a‘lem*⁴¹⁴

Ķurūr ile şu deñlü eyledi lāf
Ħam oldu rīv [ü] rengde ķulle-i Ķāf

Daĥi maĥrūr idi ğormiş degül kār
Derūnın yaķmamışdı çarĥ-ı ğaddār

Uruban nāmeye mührin hemān dem
Virüben ķāşıda ğönderdi ol dem

⁴¹³ “Nur üstüne nurdur.” Nūr, 35.

⁴¹⁴ “En iyi Allah bilir.”

Diger k̄ara idüp ol demde āḡāz
Ḥazīne açdı t̄ā ‘ asker düze s̄āz

**Cevāb-nāme İrsālinden Şofira Eben ‘ an Ceddinden İrsle İntikāl İden Cebe-ḥāneyi Kūşāde Kılup
Ol Gün Cihān-baḥş Oldı ve Cenge *Muḳarrer-i Āḡāz Şūd*⁴¹⁵**

*Bi-nih gūş iy suḥan-dān-ı güher-senc
Künūn t̄ā ber-güşāyem in girān-genc*⁴¹⁶

2020 *Çünin gūyed yekī āzāde-i ḥūy
Çi gūne mī-zened der-ın suḥan gūy*⁴¹⁷

Çün ol nā-dān-ı nā-āsūde pür-kīn
Ḥaber ser-dāra irsāl itdi ol ḥin

Hemān gencūra kıldı emr ü fermān
Kūşāde kılsun ol dem genc-i pinhān

Açıldı anda ol dem dürr ü gevher
Yıgıldı tūde-veş çün sīm ile zer

Çıkardı bir niçe tīg-ı muraşşā‘
Niyāmı gevher ü zerle mülemma‘

Çıkardı biñ mücevher ḥancer ol dem
Ki mişlin görmemişdür çeşm-i ādem

⁴¹⁵ Başlamaya kararlı oldu

⁴¹⁶ Ey inciler saçan söz ustası, kulak ver / Ki açayım şimdi o büyük hazineyi

⁴¹⁷ Böyle der rahat tabiatlı biri / Bu sözlerle neler döktürür

Çıkardı biñ zirih sa‘ dī mücevher
Kamu pūlādı ğarķ-ı dürr ü gevher

Ferīdūn miğferi mānendi miğfer
Muraşsa‘ cümlesi ālūde-i zer

57a

Şumārı biñden efzūn idi iy yār
Bulunmazdı cihānda mişli her bār

Süleymān terkeşi ol deñlü pür tīr
Kemān-ı çāçī vü yāķūt demān-gīr

2030 Kātı saĥt idi her çāçī kemānı
Virür ebrū-yı hūbāndan nişānı

Lebi la‘l oķlaruñ elmās peykān
Ciger-düz idi çün müjgān-ı hūbān

Zirihler pür-girih idi girihter
Be-sān-ı terg-i tengis çeşm-i dil-ber

Çıkardı biñ siper çīnī hezārān
Girihter pür-girih çün zūlf-i cānān

Kader tīrine her biri siper çāk
Girüp durmuş kamu meydānda bī-bāk

Be-sān-ı ‘āşık-ı şeydā-yı ğamĝin
Dutup şadrın każāya medd idüp çīn

Çıkardı biñ otaĝa şāh-vārı
Ki çok görmiş o terk-i şehriyārı

Birisi [bir] niçe sālāra sermed
Hümā-veş serde durmuş nīk eger bed

Çıkardı bir niçe elmās-ı hātem
Ki mişlin görmemiş ‘ömrinde çün Cem

Birini cevheri görse virür cān
Birine kul olur niçe Süleymān

2040 Çıkardı bir niçe çün kıt‘a yāķūt
Virür cāna cilā ervāha ol ķūt

Birini gevheri görse virür cān
Kulı olmaz anuñ la‘ l-i Bedaḥşān

Sinān ol deñlü geldi dutdı meydān
Zebān-ı mār-veş almaķ diler cān

Katı ser-keş be-sān-ı vaḥşī maḥbūb
Velī ķadd-i cūvāndan yine maḥcūb

Çıkardı bir niçe çinī kemendi
Be-sān-ı zūlf-i cānān naķş-bendi

Kamu pīcān ki çün mār-ı sitemger
Dehānın ḥaşma açmış mişl-i ecder

Getürdi biñ kavī raḥş-ı hünerver
Ki na‘ linden kaçır sūzende āzer

57b Ki her raḥş-ı kavī pīl-i sebük-per

Bulunmaz birine ašlā hem-āver⁴¹⁸

Birini ger göreydi ħing-i gerdūn
Süheyl'inden қағанur muttaşıl ħūn

Kimi zerd [ü] kimisi raḥş-ı şeb-reng
Ḳamu peyvende hem-çün raḥş-ı gül-reng

2050 Siyeh-gūş u siyeh-çeşm ü siyeh-düm
Sütün-ı pāy-ı seng-i tîredür süm

Şabā-reftār idi şahrāda çün bād
Neheng idi deñizde deştde evtād⁴¹⁹

Semender āteş içre ħuşkde naḥcîr
Hijebr-i küh idi dutmazdı zencîr

Bu deñlü raḥt u buḥtı ol bed-endîş
Getürdi ḳoymadı ḳalbinde teşvîş

Mücevher terk ü terkeş ḥancer ü tîğ
Yıgıldı küh oldu tîğ der-mîğ

Pes-i kūha güm oldu ḳurş-ı ḥurşîd
‘Ayān oldu o demde māh u Nāhîd

Bu rezme gelse Hūşeng ile Cemşîd
Dururdu ḥayretinden şanasın bîd

⁴¹⁸ ašlā < ašla M

⁴¹⁹ deñizde < zekerde M

Ĥurūş [u] cūş-ıla raĥşuñ Süheyl'i
Bu nüh gerdūna şaldı şīt-i veyli

Süheyl urduĥca raĥşānuñ ĥurūşı
Zemīn sīm-āb-veş eylerdi cūşı

**Sultān Selīm Ĥan Devrine Gelince Nesl-i Cān-pūlād Taşaddur [u] Tahakküm-i Milk
Ĥılduĥlarıdır**

Eben 'an ced zamān-ı nesl eger ad
Ĥazīne cem' ĥılmış dād u bī-dād

2060 Didi rāvī bu naĥşı idüp irād
Otuz bir ataya bā-devr-i Pūlād

Ki ĥan-ı ĥazret-i ĥākān-ı devrān
Yel-i şāhib-ĥırān u ĥan bin ĥan

Şehinşāh-ı zamān sultān-ı 'ādil
Dilīr-i ĥusrev-i şīr-i peleng-dil

Selāṭīn-i cihān ber-der muĥīmeş
Ĥiṭāb ez-Ĥaĥ şüde Sultān Selīmeş⁴²⁰

Ki tā devr-i Selīm Ĥan-ı cihān-baĥş
Olar ĥıldı o milki 'āleme baĥş

58a O sultān-ı serīr-ārāy-ı gerdūn
Niĥe sultānlaruñ baĥrın ĥıllur ĥūn

⁴²⁰ Cihan sultanları kapısında köle / Hak'tan Sultan Selim'e hitap oldu

Niçe şāhānuñ itdi cāyını hāk
Kılur öz tahtını ‘ulyā-yı eflāk

Çün ol şāhib-kırān-ı şarq-ıla ğarb
‘Azīmet eyledi andan kıla harb

Mişāl-i mihr-i hūrşīd-i cihān-sūz
Cihānı kıldı tīġı şu‘le-efrūz

İder devri murādı üzre gerdūn
Niçe şāhānuñ itdi baġrını hūn

2070 Kōdı Nīrem gibi her milke şemşīr
Esed ‘adlinden oldı bend-i naħcīr

Zamānında yoġ-ıdı kimse mehcūr
Meger ‘ayn-ı perī-rūyān-ı maħmūr

Cihān hātem gibi zīr-i nigāni
Olup teşhīr ider idi zemīni

Çün ol milke irişdi şāh-ı vālā
Görür ol kişveri çün cennet-āsā

İki menzil çü kıldı ol diyāra
Huṭūr itdi bu nūkte şehriyāra

Buyurdı pīş-i şāha geldi dānā
İdüben cüst ü çāpūk nāme inşā

Hudā ismin kılur evvelde taħrīr
Pes andan dūrri ol şeh kıldı taķrīr

Benüm atumda ki an ibn anam
eh-i gerdün-sened aib-zamānam

Cihān oldu benüm tīgumla āyim
Felek rāyumla eyler devr-i dāyim

Eger devlet saa yār ise der-āl
Süm-i rasuma eyle rūyuı māl

2080 Der-i devlet-me ’ābum ıla dāyim
Bilüben olasın idmetde āyim

Saa tevfi idem milkü tamāmī
Saa ılsun peresti a u ’āmī

Gelüp fermānuma ger dutasın gū
ı lup ’ıyān rehin dilden ferāmū

udā birdür k’aa ūn u irā yok
umārı ’ala ıgmaz ikmeti ok

58b Be-aı rū-ı pāk-i cedd-i a’ am
Dilir-i azret-i ’Omān-ı ekrem

Be-aı rū-ı pāk-i āl-i ’Omān
Ki ecdād-ı ’izāmum an bin an

u delü eyleyem ben saa isān
Ol isānı dūinde görmez insān

Ki tā-devr-i ıyāmet nesl-i ’Omān

Saňa kılsun kamu in' am u ihsan

Ki neslünden yüz oğluñ olsa hāşıl

Bu milk olsun yine anlara vāşıl

Der-i devlet-penāhum kıla iz' an

İdüp tā itmeyince biri ' işyān

2090 Dirīğ itmeyeler ta' vīz-i menşür

Ki sizden ferr ü devlet olmaya dūr

Ve ger ki neslünüzden biri ser-keş

Ura neslüm aña tīğ ile āteş

Ki siz dutmayasız semt-i cefāyı

Qılalum ol kadar luḡ u vefāyı

Yazup kılmış bu nev' a saḡt sevgend

Bu naqşa ' ahd-i devlet eylemiş pend

Çü peyk-i devlet ol ta' vīz-i cānı

İrişdürmiş işit rāz-ı nihānı

Qatı ' āqıl imiş ol merd-i āzād

Ki ya' nī şīr-i Kürd ol Cān-pülād

Görür şīr-i şehān Sulṡān Selīm Hān

Ki būdī muqbil-i der-ḡan u ḡāḡān⁴²¹

Cihāna şīt-i ' adli virdi āvāz

⁴²¹ Sultanların bahtı açık olanı idi

Hümā'yı şayd ider ger kılsa pervāz

Veli-‘ ahd olduğını bildi der-ḫāl
Süm-i raḫşına rüyın kıldı pā-māl

Cihān miftāḫın aña kıldı teslīm
Eline girdi gūyā cümle iḳlīm

2100 Buyurdı yazdılar menşūr-ı şāhī
Durup ‘ ahdine ol zıll-i İlāhī

Teḳā‘ ud ile milkin gendine baḫş
Sürüben sūy-ı Mıṣr’a tiztek raḫş

Dimiş rāvī bunı ḫüb eyle iz‘ ān
Vefā ‘ ahdine kıldı Āl-i ‘ Oṣmān

59a O devrāna irince aṣl-ı Ekrād
Taḫakküm kıldı kevne eyledi dād

Pes andan yine ol şāh-ı felek-baḫt
Ḥudā-yāver cihān-yār u güneş-taḫt

Otuz bir ḫarn idi ḫükmi el-ān
Ki tā menşūrı virdi ḫan u ḫāḳān

Bu merd-i nā-ḫalef bed-kīş ü bed-rāy
Çü vālī oldı milke ‘ ālem-ārāy

Bu ḫopdı nā-ḫalef çün kıldı ‘ işyān
Gülistān-ı cihānı kıldı vīrān

Dimāğı rīv-i ‘iṣyān ile muḥtel
Olup pāyın uzatdı kıldı medḥal

Murādı Ka‘ beden gerdān idüp rū
Dimāğa şūr u şerden aldurup bū

2110 Buyurmuş Şeyḥi-yi mīr-i suḥan-dān
Beyān itmiş durur ol kān-ı ‘irfān

“Ḳarıncañ ḳanadıdur zevāli
İnine ören itseñ n’ola ḥāli”

*Kesī k’āzār-ı merdüm kerde pīşe
Büved āzürde ez-devrān hemīşe⁴²²*

Miyānda çün var idi ‘ahd-i pīşin
Şikest itdi o ‘ahdi oldı ḥod-bīn

Ḳatı mağrūr olup itmez müdārā
Hemān dem kıldı ‘iṣyān āşikārā

Dimāğına düşüp sevdā-yı şāhī
Olup ser-keş hemān güm kıldı rāhı

Bu ḥāle irdi āḥir ‘ākıbet kār
Te‘ ayyün kıldı şeh sālār u ser-dār

O kārı _bed nā-ḥalef merd-i sebük-ser
Ḥazīne açdı dökdi dürr ü gevher

⁴²² İnsanı incitmeyi iş edinirse kişi / Bu devrandan hep incinmek olur işi

Eben ʿan ced-be-ced çekmiş niçe renc
Cemʿ itmiş her biri dürr ü güher genc

Mücevher raht u baht u tîğ u tergi
Koyup gitmiş içüben cām-ı mergi

2120 Bu ol gün açdı kıldı ʿaskere bahş
Mücevher tîğ u terkeş raht ile rahş

Nihān genci o gün kıldı küşāde
Virüp ol bî-ḥired hep cümle bāda

59b Müzeyyen kıldı meclis mişl-i Cemşid
Piyāle oldı ol gün cām-ı Hurşid

Oturdı sağ u şol hep mīrān-ı Ekrād
İçüp mey guşsa gamla oldı ber-bād

Kemān-ebrü cüvānān sāk-ı sīmīn
Ruḥı meh beñleri rüyında pervīn

Miyān-ı sākīyān mūdān urur dem
Perīşān itdi meh-rüyına perçem

Ser-āğāz eyleyüp rāmişgerān sūz
Olur Zühre felekde āteş-endüz

Zi-yek sū sākīyān-ı çeşm-i maḥmūr
*Zi-yek sū eşkıyā-rā mest ü maḡrūr*⁴²³

⁴²³ Bir yanda süzgün bakışlı sākiler / Öbür yanda sarhoş ve maḡrur şakiler

Oluban mest-i meyle āteş-i tîz
Çü naķş-ı ğamze-i ħübān-ı ħûn-rîz

Ser-ā-ser tîĝ u ħancer dürr ü gevher
Kemān u tîr ü terkeş sîm ü bā-zer

2130 Dutup ol ğünde tarz-ı tāc-ı baĝşı
Üleşdürdi ħamu raĝt ile raĝşı

Dutup ser-dāra pes andan dil ü ğuş
Ķılurlar ceng ü āşûba ğurenbüş

**Cān-pūlād' uñ Nāmesi Geldükde Aĥvāl-i Bed-kîş İ' lām Olınuķda Ĥazret-i Ser-dār ' İbādet-
ĥāneye Girüp Cenāb-ı Ĥaķķ'a Sitāyiş ve Enbiyā [vü] Evliyā Şefi' Ķıldıĝıdır**

*Çün in nāme be-destür-ı ħümāyûn
Resīde muţţali' mi-şüd be-mazmûn⁴²⁴*

*Dil-i pākeş ne-ĝired zerre-i bāk
Ne-bāşed hem zi-ĥaşmeş vech-i ğamnāk⁴²⁵*

*Ne-y-efkend çin der-ebrû ters der-i dil
Şeved şādān ez-ān ser-dār-ı ' ādil⁴²⁶*

*Bi-ĥanded rûy çün ĥurşid-i ĥāver
Be-nezdeş ĥaşm şüd çün zerre kemter⁴²⁷*

Ez-ān pes leşker-i şîr-i ĥiredmend

⁴²⁴ Bu mektup resmî bir izinle / Ulaştı ve içeriĝinden haberdar oldu

⁴²⁵ Temiz gönlü zerrece korku tutmaz / Düşmandan da asla gama kapılmaz

⁴²⁶ Çatları çatılmadı, gönlüne korku düşmedi / O âdil serdar ondan mutlu oldu

⁴²⁷ Parlak bir güneş gibi güldü yüzü / Katında düşman bir zerre hükmündeydi

Bi-bended dil be-luṭf-ı ān ḥudāvend⁴²⁸

Çü cām-ı zer nihān şüd sūy-ı maḡrib

Nihāde māh-ı tābān ser zı-maşrıḡ⁴²⁹

Ḥodeş güm mī-küned mihr-i ḥümāyūn

‘Ayān şüd meş‘al-i meh ez-tāḡ-ı gerdūn⁴³⁰

60a

Be-maḡrib lenger efkēd ḡurş-ı ḡāver

Nümāyān mevc geşte baḡr-i aḡzer⁴³¹

2140 *Şeb-i deycūr şüd çün ‘ayn-ı āhū*

Zamān şüd rū-siyeh çün tārīk-i mū⁴³²

Keşed ḡāb-ı girān-rā mūr ü murḡān

Ḥorūs-ı kūs-ı şeh māned zi-efḡān⁴³³

Der-ān şeb server-i düstūr-ı a‘zam

Murād-ı her dü ‘ālem şīr-i ekrem⁴³⁴

Ḥirāmān şüd sūy-ı cāy-ı niyāyiş

Küned bād-āver-i gerdūn-sitāyiş⁴³⁵

Vuzū sāzed nüḡust ez āb-ı pākeş

Ez-ān pes-rā bi-māled rū be-ḡākeş⁴³⁶

⁴²⁸ Sonra o akıllı aslanın askerleri / Efendilerinin hükmüne gönül bağladılar

⁴²⁹ Altın kadehe benzeyen güneş batıda kaybolunca / Doğudan parlak ay, başını gösterdi

⁴³⁰ O kutlu güneş gizlerken kendini / Göğün çatısından ayın ışığı belirdi

⁴³¹ Batıya demir attı güneş küresi / Yeşil denizse kabarmaya başladı

⁴³² Ceylanın gözü gibi kapkara gece oldu / Siyah bir saç gibi zamanın yüzü karardı

⁴³³ Karıncalar, kuşlar derin uykuya daldı / Horoz ise sultanın davulu gibi sürekli çaldı

⁴³⁴ O gece vezirlerin en yücesi, kutlu önder / İki âlemin dileği, en değerli aslan

⁴³⁵ Yakarış makamına doğru seyre çıktı / Feleğin övdüğü bir rüzgârla gider gibi

⁴³⁶ Önce tertemiz bir suyla abdest aldı / Daha sonra da yüzünü toprağa sürdü

Tazarru' mi-küned bād-āver-i pāk
Ruḥeş bā-ḥāk ü çeşmeş geşte nemnāk⁴³⁷

Bi-güft in ser-firāz-i⁴³⁸ gev[her-i] pāk
Ḥudāvend-rā tüyī arz u nüh eflāk⁴³⁹

Bi-y-āred rāz-ı müjgān ḥün-ı dil-rā
Lejen sāzed zi-āb-ı dīde gül-rā⁴⁴⁰

Bi-nāled ez-dil ān dānā-yı devrān
Nümāyed bendegī der-pīş-i Yezdān⁴⁴¹

Bi-sūzed heft zemīn nüh āsmān-rā
Du' ā-rā tāze kerd ez-ḳalb cān-rā⁴⁴²

2150 *Bi-gūyed der-zamān-ı gırye vü nāz*
Murādem dih merā kün şīr-i mümtāz⁴⁴³

Tüyī berter zi-şāhān-ı cihān-bīn
Be-nezd-i tü şehān şaṭranc-ı çübīn⁴⁴⁴

Tüyī Dādār-ı 'izz ü luṭf ü iḥsān
Tüyī Ḥallāḳ-ı 'ālem ma' nī-i cān⁴⁴⁵

⁴³⁷ Hafif bir inleyişle yakardı / Yüzü toprakta, gözü yaşarmış

⁴³⁸ ser-firāz < ser-efrāz M

⁴³⁹ Bu güzel inci, temiz insan dedi ki: / Rabbim, sensin bu göklerin ve yerin sahibi

⁴⁴⁰ Ve gönlünün kanını, kirpiğinin sırrından akıttı / Kanlı gözyaşıyla al gülü karagüle çevirdi

⁴⁴¹ Gönülden inler zamanın bilgesi / Hakk'ın huzurunda kulluk gösterir

⁴⁴² Yedi yer ve dokuz göğü yakardı / Gönülden dua ile canımı tazeledi

⁴⁴³ Ağlama ve nazlanma sırasında derdi ki: / Bana dileğimi ver ve beni seçkin bir aslan kıl

⁴⁴⁴ Sen cihan görmüş sultanlardan yücesin / Katında o şahlar tahta satranç figürleri gibi

⁴⁴⁵ Lütuf, ihsan ve yücelik sahibi Sultan sensin / Âlemin ve ruhun yaratıcısı sensin

Tüyî berter zi-her a' lā vü 'ulyā
Tü dānāter zi-her nā-dān ü dānā⁴⁴⁶

Tü dādî zūr ü fer bā-çire-destān
Tü dādî hāl-i mey bā-mey-perestān⁴⁴⁷

Tü dādî bā-perî-rüyān rüyeş
Kadeş serv-i miyān-rā hem-çü müyeş⁴⁴⁸

Tü dādî bā-perî-rüyān-ı hoş-ğūy
Siyeh çeşm ü siyeh ebrū nikū rüy⁴⁴⁹

Tü dādî ehl-i 'ışk-rā 'ışk-ı dil-sūz
Çerāğ-ı 'āşıkān-ı āteş-efrūz⁴⁵⁰

60b

Tü bahşî bā-gedāyān pādîşāhî
Gedāyî mî-küned zıll-i İlähî⁴⁵¹

Tü fermān mî-küned bā-nā-tüvān mūr
Ki tā dādî tecellî ber-ser-i Tūr⁴⁵²

2160 Tü ez-ihsān-ı hod dādî be-her kes
Murādem dih merā feryād-rā res⁴⁵³

Eger ez-tü ne-bāşed luţf ü ihsān

⁴⁴⁶ Her uludan ulu, her yüceden yüce sensin / Bilmeyen gibi bilenden de de daha iyi bilen sensin

⁴⁴⁷ Maharet sahiplerine güç ve takati sen verdin / Şarap düşkünlerine sarhoşluk hâlini sen verdin

⁴⁴⁸ Peri yüzlülere sen verdin o güzel yüzü / Ve servi gibi boyu, kıl gibi ince beli

⁴⁴⁹ Onlara güzel huyu da sen verdin / Kara gözü, kara kaş ve güzel yüzü

⁴⁵⁰ Sen verdin âşıklara, gönül yakan aşkı / Onları tutuşturan o çerâğı

⁴⁵¹ Sen dilenciye padişahlık bağışlarsın / Bir köleyi İlähi gölge kılarsın

⁴⁵² Sen ferman edersin ve âciz karınca / Tur Dağı'nda tecelliye mazhar olur

⁴⁵³ Sen lutfundan herkese bağışlarsın / Bana da muradımı ver, yetiş feryadıma

Zi-kes h̄ vāhem men-i bī-çāre dermān⁴⁵⁴

Tüyī dermāndegān bī-çāregān-rā

Tü dādī kālīb-i fersūde cān-rā⁴⁵⁵

Be-āh̄ir⁴⁵⁶ vaḳtem iy Dādār-ı ‘ālem

Me-kün ez-luṭf ü iḥsān-ı tü h̄ vōrem⁴⁵⁷

Ki sālem mī-güzešt heftād ü bā-penc

Zi-tü hergiz ne-dīdem miḥnet ü renc⁴⁵⁸

Tü dānī kārem iy berter zi-her çiz

Ne-sūzed ber-dilem-rā āteş-i tiz⁴⁵⁹

Me-kün nevmīd ez-iḥsān iy Hudāvend

Ki rüz ü şeb tü kerdī naḳş-ı peyvend⁴⁶⁰

Zi-her nīk ü bedem dādī tü āgāh

Me-rān nevmīd mārā hem zi-dergāh⁴⁶¹

Be-ān ḥaḳḳ-ı ki tü gerdī zi-iḥsān

Dihed bā-mürde-rā ez-nuṭḳ-ı ü cān⁴⁶²

Be-ān ḥaḳḳ-ı ki her rüzeş peyāmī

⁴⁵⁴ Eğer sen lütuf ve ihsan etmezsen / Ben biçare kimden derman isteyim

⁴⁵⁵ Bütün devasız ve çaresizlerin sahibi sensin / Ölü bedene canı sen verdin

⁴⁵⁶ be-āh̄ir > bā-āh̄ir M

⁴⁵⁷ Ey varlığın hâkimi, son âna dek / Lütuf ve ihsanından mahrum kılma

⁴⁵⁸ Ki yaşıım yetmiş beşi aşmakta / Görmedim senden ne zahmet, ne eza

⁴⁵⁹ Hâlimi en iyi sen bilirsin / Gönlümü acı bir ateşle yakma

⁴⁶⁰ Rabbim, ihsanından yana ümitsiz kılma / Ki sen gece gündüz hep ihsan üzresin

⁴⁶¹ İyi kötü her hâlimi bilensin / Bizi kapından ümitsiz çevirme

⁴⁶² O kişi hakkı için ki ona ihsanda bulunup / Bir nefesle ölü bedenine can verdin

*Firistî vü bi-güyî şad kelâmî*⁴⁶³

2170 *Be-ân haqq-ı ki ber-âteş güzer dād*
*Gül ü reyhân bi-rüstî vü küni şād*⁴⁶⁴

Be-ân haqq-ı ü-rā fermūd qurbān
*Be-rāh-ı tü dihed yek-bāre-rā cān*⁴⁶⁵

Be-ân haqq-ı ki Şāh-ı her dü ‘ālem
*Zi-behr-i ü nümūdî naqş-ı ādem*⁴⁶⁶

Ki ‘Attār-ı dil-i dānā-yı ma‘nî
*Ki güftî in suhan Hassān-ı şānî*⁴⁶⁷

Henüz Ādem miyān-ı āb ü gil būd
*Ki ü Sulţān-ı dāru’l-milk-i dil būd*⁴⁶⁸

Zi-behr-i ü pedīd āyed cihān-rā
*Zemīn ez-behr-i ü şüd āsmān-rā*⁴⁶⁹

Murādem dih merā feryād-res bāş
*Bi-cüyem z’in fūrū-māye be-perhāş*⁴⁷⁰

61a *Bi-güyed in zamān bā-nāz ü bā-derd*
*Ruḥ-ı pākeş bi-māled ber-ruḥ-ı gerd*⁴⁷¹

⁴⁶³ O kişi hakkı için ki her gün bir vahiy / Gönderip yüz kelâm ettin

⁴⁶⁴ Ateşe doğru giden o kişi hakkı için / Orada gül ve reyhan bitirip onu şad ettin

⁴⁶⁵ Kurban olmasını buyurduğun kişi hakkı için / Bir seferde yoluna canını koydu

⁴⁶⁶ Her iki âlemin sultanı olan kişi hakkı için / Ki âlemi onun hatırına var ettin

⁴⁶⁷ Mânâ bilici gönüllerin Attâr’ı / İkinci Hassân; şöyle dedi:

⁴⁶⁸ Ādem henüz su ile toprak arasındayken / O, gönül ülkesinin sultanı idi

⁴⁶⁹ Cihan onun hatırına var kılındı / Yer ve gök de onun için oluştu

⁴⁷⁰ Feryadıma yetiş, muradımı ver bana / Ki bu alçak kişi ile savaşılabileyim

⁴⁷¹ O an naz ve dert ile söylüyordu / Temiz yüzünü de toprağa sürüyordu

*Der-ān sâ‘at zi-dil her çi bi-gūyed
Şüde maḳbūl-i dergeh her çi gūyed*⁴⁷²

*Tüyî iy dil eger ḥ‘āhî selāmet
Tazarru‘ bā-Ḥudā kün ez-melāmet*⁴⁷³

2180 *Ki ān Dārā-yı nüh gerdūn-ı aḫzer
Şehinşeh bî-niyāz ez-milk ü kişver*⁴⁷⁴

*Dihî iy dil ki her çizî ki mi-ḥ‘āst
Zi-pākî tü dil ü cāneş bi-y-ārāst*⁴⁷⁵

*V‘eger nālî tü yek şeb ḥaste cānî
Tü-rā dādest şubḥ-ı zindegānî*⁴⁷⁶

**Cān-pūlād’uñ Cevāb-nāmesi Geldükden Şoñra Ser-dār-ı Zafer-şi‘ār ‘Asker-i İslām’a Nişān-ı
İḫsān ‘Ahd-i Münāsebet ve Ba‘de-Ceng Andan Kula ‘Ulufe vü Bahşış Virüp Emīrāna ve
Dilīrāna İstimālet Virüp ‘İzzet Kılduğudur**

Çün ol baḫr-i sehā vü kân-ı iḫsān
Gül-i gülzār-ı devlet şīr-i gurrān

Ser-efrāz āşaf-ı sultān-ı ‘ādil
Müşīr-i ekrem-i ser-dār-ı kāmīl

Mürüvvet menba‘ı dānā-yı devrān

⁴⁷² O an gönülden ne söylediye / O dergâhta kabul oldu ne dediye

⁴⁷³ Sen ey gönül, eğer selâmet istersen / Küçüklüğüni bilerek Hakk’a yakar

⁴⁷⁴ Ki o dokuz göğün hâkimi / Mülk ve topraktan müstağni olan

⁴⁷⁵ Ey gönül, her ne dilersen verir / Sen ruhuna ve gönlüne temizliği süs eyle

⁴⁷⁶ Eğer bir gece gönlü kırık inlersen / O sana apaydınlık bir sabah verecektir

Serîr-ârây-ı milk-i âl-i ‘Osmân

Murâd-ı dîn [ü] devlet cûd-ı ‘ayân
‘Adâlet oldı zımnında nümâyân

Melâz-ı dîn [ü] devlet câh-ı Āşaf
*Cihân bended be-pîş-i ū künün kef*⁴⁷⁷

Revâc-ı ‘adl anuñ tîğında cārī
Musahhar kıldı tîğı her diyārı

Hümâ-yı evc-i istignâ aña şayd
Olup ‘adl ü seḫâ dâyim aña kayd

2190 Bu günden soñra tâ-devr-i kıyâmet
Cihân ‘adline göstereñ imâmet

Çün ol şîr-i ser-efrâz-ı cihân-bîn
Cevâb-nâme[yi] aldı anda ol ḫîn

Olup deryâ-yı raḫmet gibi pür-cüş
‘Adâlet şâhidin kıldı der-âğüş

Yirinde[n] durdı ol şîr anda ol ân
Seḫerden kıldı Hüşeng gibi dîvân

61b Murâd itdi ki ol merd-i cihân-bîn
Murâd üzre sipâha baḫşı ol ḫîn

Dizildi ḫol-be-ḫol çün merd-i mîrân

⁴⁷⁷ *Bütün dünya bugün önünde el bağlamıştır*

Öninde dest-bend kıldı vezîrân

Dizildi tîğ-zen-i şîrân dutup şaf
Edeb üzre kamu bend eyleyüp kef

Uranlar ceş-i haşma tîğ-ı tîzi
Görenler niçe biñ gez rüsteñizi

‘Adū haylin kılanlar tîğ ile çāk
Gerenler sine tîr-i haşma bî-bāk

‘Adū kalbin idenler tîğ ile hūn
İden cārî kılıcdan rūd-ı Ceyhūn

2200 Kılanlar Nîrem-āsā cenge āheng

‘Adū haylin idenler vālih ü deng

Çekenler Rüstem-āsā saht kemānı
Uranlar birbirine bu cihānı

Kılanlar haşmına ebrūların çîn
Dutanlar haşm-ı şāha dāyimā kîn

Zirih-pūşān-ı pür-dil nîze-bāzān
Şabā-sür‘ at semend-i ser-firāzān

‘Adū hūnın içenler rezm içinde
Fedā cānın kılanlar bezm içinde

Kılanlar ser fedā şeh rāhına baş
Döşek toprak idüben yaşduğın taş

‘ Asel ile nemek zaḥma ḳoyanlar
Ṭarīḳ-i Ḥaḳḳ’a cān-ıla uyanlar

Ġazādan itmeyen cānın dirīġi
Uranlar ŧeh yolına tīr ü tīġı

Veġāda her biri bir merd-i meydān
‘ Adūdan dönmeyüp dāyım alan cān

Ser-efrāzān-ı ‘ ālem merd-i mümtāz
Hümā-pervāz-ı ‘ Anḳā mişl-i ŧeh-bāz

2210 Dilirān-ı cihān merdān-ı pür-dil
‘ Adū-küş rezm-zen ŧir-i peleng-dil

Dem-i rezme virenler rüz u ŧeb cān
Ḥurūŧān hem-çü ḳalb-i baḥr-i ‘ ummān

Niçe gez cām-ı rezmi eyleyen nūŧ
Kılup ecder gibi ḥaŧma ġurenbüŧ

62a Ḳılanlar ḥane-i zīnini pister
Ḳovanlar ḥaŧmını kiŧver-be-kiŧver

İdenler ḥaŧmına bu ‘ arŧayı teng
Ġüdenler bezm ü rezme nām-ıla neng

Derūndan ḥaŧm-ı ŧāha eyleyen kīn
‘ Adūdan itmeyen ebrūların çīn

Peleng-āsā ḳılanlar ŧafları çāk
‘ Adū cāyın idenler tūde-i ḥāk

Yirinde her biri bir şîr-i ğurrân
Ser-âmed bî-hemâl ü merd-i merdân

İdenler haşm ile gündüz gice ceng
Yirinde diñleyen o lerze-i çeng

Yaқан kalb-i ‘ adüyü mişl-i âteş
Olup Rüstem gibi her biri ser-keş

2220 Cihâna virmemiş nāmūs-ı şāhı
Bilüp devlet şeh-i zıll-i İlāh’ı

Hemîşe gözleyen nāmūs ile ‘ār
Görenler niçe ceng ü niçe ser-dār

Qılanlar tîğ ile çün mū-şikāfi
Bölenler hancer ile kūh-ı Qāf’ı

İden pîrāhen-i zırhın şeb ü rüz
Olanlar ceng içinde âteş-efrüz

Yel-i merdân-ı pür-dil kūh-ı āhen
Qararı qalmayanlar görse düşmen

Reh-i şehde virenler biñ dil ü cān
Şecā‘ at mişesinde şîr-i ğurrân

‘ İnān-gîr-i cihān şemşîr-zen merd
Çekenler niçe niçe germ ile serd

Penāh-ı dîn [ü] devlet tîğ-ı hūn-rîz

‘ Adūyı yanduran çün âteş-i tîz

Ferîdün-ferr [ü] şîr-i Hüsrev-âyîn
Hıredmend-i cihân u devlet [ü] dîn

Cihân münşî olup kılsa beyânı
Olmaz bunlaruñ vaşfı ‘ ayânî

2230 Cihân oldı o dem dîvânına cem‘
Diler pervâne-sân ser-dâr çün şem‘

Yel-i şîr-i zafer-reh-ber çün ol hîn
Görür şaf çekdi ceş-i devlet-âyîn

62b İdüben zîr-i ebrüdan temâşâ
Dilir ü ‘ askeri ol şîr-i paşa

Nazar kıldı o ser-dâr-ı zafer-bîn
Durur şaf şaf bu ceş-i nuşret-âyîn

Hurûş [u] cüş-ı çarha merd-i merdân
Cihân mür u melaḥ gendi Süleymân

Hudâ’ya biñ şükür kıldı derünî
Açuban cânib-i Hâk’dan ‘ uyünü

Didi iy Hâlık-ı bî-miḥ ü mânend
Kime devlet virürsin kimine bend

Re‘ ayâ ‘ asker ü mîr ü emîrân
Bu deñlü zer kemer zerrîn külâhân

Durup el bağlamış ceş-i dilirān
Oturmuş ol nite Sām u Nerimān

O cāy-ı devlete olmuş sezāvār
Oturmuş ol yel-i ferhunde ser-dār

2240 Cihān şaf şaf olup durmuş ayağa
Rede çekmiş dilirān şol u şağa

Münacāt eyleyüp dilden derūnī
Küşāde eyleyüp kalb-i ‘uyūnī

Oturmuş kimisi durmuşdı ber-pā
Bağup ser-dāra cümle pīr ü bernā

Ki ol kār-ı hünerden n’ola zāhir
Ki oldur nīk ü bedde cümle māhir

Dilirān ser-be-ser dutmuş dil ü gūş
Çamu a‘lā vü ednā durdı hāmūş

Hemān ol merd-i āzāde hünerver
Serir-ārāy-ı ‘ādil ‘adl-güster

Açup dürc-i femini anda ol ān
Revān itdi lebinden āb-ı hayvān

Bağup gencūra kıldı emr ü fermān
K’anuñ cümle cihāna emri fermān

Buyurdi kīse kīse sīm ile zer
Yıgıldı tūde oldı dürr ü gevher

Şumārın cümle dānāyān-ı devrān
Cem^ç olsa eylemez ol gencüñ iz^ç ān

2250 Geçerdi şīb-i hāke genc-i Qārūn
Bu genc itse eger ebrūların nūn

63a Buyurdi aḥter-i ferḥunde-sālār
Cevāhir sīm ü zerle oldı iḥzār

ç Ayān cūdından itdi genc-i pinhān
Yanında kaçre gelmez baḥr-i ç ummān

**Ḥazret-i Ser-dār-ı Zafer-reh-ber ü Ser-efrāz-ı Sālār-ı Ceng-āver-i Ceng-pişe Cebe-hānesin
Küşāde Qılup ç Asker-i Nuşret-penāhına Cebe vü Cevşen Virüp Cihān Ziverle Rüy-ı Zemīn
Zerle Ğarq Olduğudur**

Buyurdi niçe biñ tığ-ı mücevher
Niyāmı hep mülemma^ç dürr ü gevher

Ki her bir tığı ğamğamdan nişāne
Niyāmında oluban teşne қana

Bürin қılsañ ḥavāle ger o tığı
Böler sendānı itmezsen dirīgi

Dayanmaz zırh-ı cevşen seng-i ḥāre
Qılur raḥş ile merdi çār pāre

Bu nev^ç a her biri bir tığ-ı ḥūn-rīz
Urur kevne birisi āteş-i tīz

*Der-Evşâf-ı Hancerhâ-i Sîne-şikâf-ı Muraşsa*⁴⁷⁸

Çıkardı deh hezâr hancer muraşsa^c

Dür ü elmâs ile cümle mülemma^c

Deger milk-i cihân her hancer-i tîz

Zümürrüd kabzalı gevherle âmîz

2260 Kâmusı tîz idi pertâb u deşne

Perîler hûnına hep cümle teşne

*Der-Evşâf-ı Zirih[h]â-i Kâr-ı Dāvud-ı Cümle Zer-endūd*⁴⁷⁹

On iki biñ zirih çün^c ayn-ı meh-veş

Ki kâr itmez birine âb u âteş

Olımaz zırh-ı Dāvūd aña hem-pâ

Birini görmemişdür çeşm-i bînâ

Ne şemşîr ü sinân u âteş-efrüz

Ne peykân-ı hadeng naqş-ı ciger-düz

Olımaz kâr-gîr ol cevşene çîz

Meger ol gamze-i kaşşâb-ı hûn-rîz

Bular zırh-ı Siyâvuş gibidür teng

Mülemma^c dürr ü gevher zîver-i ceng

63b

Girih-râ pür-girih her halka-i tîz

⁴⁷⁸ Sineleri yaran süslü hancerler hakkında

⁴⁷⁹ Hz. Davud işi gibi, altından zırhlar hakkında

Ki çün zülf-i perî-rüyân-ı hûn-rîz

Girüp birbirine olmuş girih-gîr

Ne çâre hışt ider ne hancer ü tîr

*Der-Vaşf-ı Zerrîn Hûd u Cevâhîr-gûn Miğferhâ-i Sezâ Ser-i Şâhân*⁴⁸⁰

On iki biñ çıkardı miğfer-i zer

Mülemma^c cümlesi yâkût-ı aḥmer

Ki her bir miğferi bir genc şâha

Olup zîver ser-i zıll-i İlâh'a

2270 Münevverdür güherden mişl-i ḥurşîd

Müdevver cevheri çün câm-ı Cemşîd

Ḳatıdur tîr ü tiğ itmez eşer berk

Cihânı naḳş idüben on iki terk

Ser-i her kes degül aña sezâvâr

Görinür her biri bir dürr-i şeh-vâr

*Der-Vaşf-ı Zer Kemerhâ-i Dermiyân-ı Meh-veşân u Dilîrân-ı Zerrîn-kemer*⁴⁸¹

On iki biñ çıkardı zer kemer hem

Ḳuşanmış her birin bir şâh-ı 'âlem

Yıkar ḳavs-i ḳuzaḥdan her biri dağ

Yaḳar bağrın görüben lâle-i bâğ

⁴⁸⁰ Sultanlar başına lâyık, altın başlıklar ve mücevher bezeli miğferler hakkında

⁴⁸¹ Ay yüzlü yiğitlerin beline yaraşır altın kemerler hakkında

Perī-rūlar miyānın kılmış āgūş
Dürerdür hem özin itmiş ferāmūş

Miyān-ı dil-rübādan çok görüp sūd
Dehān-āsā idüp varını nā-būd

Miyānın kuçduğı-çün dürr ü yāķūt
Muraşsa^ç her kemer cāna virür ķūt

Der-Beyān-ı Vaşf-ı Terkeş-i Dermiyān-ı Şīr-evzān-ı Gerdūn-şükūh ⁴⁸²

O deñlü terkeş-i zerrīn muraşsa^ç
Güher elmās u yāķūtı mülemma^ç

Peri Sīmurğ u la^ç li la^ç l-i raşşān
Tenin huşķ ü ģadeng elmās-ı peykān

2280 Süleymān terkeş ü İskender[ī] tīr
Açar revzen ki ola cāna dil-gīr

Küşādın bulsa her tīr-i ciger-dūz
Geçer ķalb-i ^ç adūdan āteş-efrūz

64a Aña ģāyil meger kim şadr-ı ^ç uşşāķ
Derūnı āteş-i cānān pūr-eşvāķ

Der-Vaşf-ı Saĥt Kemānān Çün Ebrū-yı Ĥübān-ı Ĥüb ⁴⁸³

⁴⁸² Gök ihtişamlı ve aslan heybetlilerin belindeki sadaklar hakkında

⁴⁸³ Güzellerin kaşı gibi çetin yaylar hakkında

Çıkardı deh hezārān kav̄s-i gerdūn
Ki andan çıksa tīr eyler ciger hūn

Birin çekmezdi gelse pūr-ı destān
Çatı saht idi çün ebrū-yı cānān

Çekilse yüz biñ olmazdı müşevveş
Ururdu tīr ü peykān şaffa āteş

Çoyup kav̄se dilirān çekmege tīr
Mücevher zer-nişān yāķūt-ı dengīr

*Şıfat-ı Otāgahā-i Perr-i Hümā-yı Gerdūn-şükūh-ı Sezā-yı Ser-i Şāhān*⁴⁸⁴

Otāga şāh-vārı pūr-mücevher
Hümā perr-i şehāndan zīr-i gevher

Ser-i şāhānda kılmışlar kararı
Zafer zımnında bulmuş üstüvārı

*Şıfat-ı Niz[e]jhā-i Ser-i Tiz-nevk-i Peykānhā-i Sīne-dil-düz-ı Haşm-rā*⁴⁸⁵

Niçe biñ nīze-i ser-tiz-i peykān
Alurlar her baķımdan sīneden cān⁴⁸⁶

2290 Çad-i hūbān gibi mümtāz-ı ser-dār
Serinde nevk-i peykān tīr çün hār

Be-sān-ı kadd-i hūbān tünd ü ser-keş

⁴⁸⁴ Sultanların başına lāyık, gök ihtişamlı Hümā'nın kanadından sorguclar hakkında

⁴⁸⁵ Düşmanın göğsünü yakan keskin uçlu mızraklar hakkında

⁴⁸⁶ her < bir M

Zebān-1 mār-1 peykān tīz ü nā-cevş

Bülend-şad her biri mümtāz u mergüb

Yine şadd-i cüvāndan cümle maşcüb

Der-Şıfat-1 Çin der-Çin Çün Kākül-i Müşgîn Kemendān-1 Ham-der-Ham ⁴⁸⁷

Kemendān kākül-i hūbān gibi çin

Ağız açmış dutup haşma şamu kīn

Şikenc ü pür-şikenc çün zülf-i hūbān

Be-sān-1 ecder-i ner haşma pūyān

Girih-bend eylemiş naşş 1 dehānı

Görinmez mār-veş ‘aks-i rubānı

‘Adū gerdānına olmaş diler bend

Şıluban dest ü pāyı haşmı peyvend

64b

Harir-i hām 1 berg ü çin-der-çin

Be-sān-1 kākül-i hūbān-1 pür-kīn

Der-Beyān-1 Raşş-1 Raşşān-1 Kavī-tenān der-Zir-i Rūyīn-tenān ⁴⁸⁸

Getürdi niçe yüz raşş-1 kavī-ten

Sütūn-1 çār-pāyeş süm çün āhen ⁴⁸⁹

Olımaz raşş-1 Rüstem çün hem-āverd

⁴⁸⁷ Misk kokulu kāküller gibi kıvrım kıvrım kementler hakkında

⁴⁸⁸ Tunç eğerli, güçlü bedenli atlar hakkında

⁴⁸⁹ Demir tırnaklı, dört ayaklı sütun

Ruḥı gerdūn olur pūyında çün gerd

2300 Olımaz raḥş-ı Nırem olsa pūyān
Hem-āverdi reh-i şahrāda cūyān

Birin raḥş-ı sipıhr-i ḥıng-i gerdūn
Göreydi heybetinden kaşanur ḥūn

Süheyl itse biri kılsa ğurenbüş
Zemīn sīm-āb-veş eylerdi pūr-cüş

Eger şeb-reng-i Beh-zād olsa zāhir
Birinüñ cünbişine olsa nāzır

O dehşetden virürdi derd-ile cān
Ḥurūşından olup bağı tolu kan

Ki her bir raḥş-ı raḥşān sıl-peyker
Mehābetden bağılmaz mişl-i ecder

Ḳalem-ġuş u siyeh-çeşm ü siyeh-mū
Tek ü pūda be-sān-ı vaḥşī āhū

Neheng-āsā olup deryāda pūyān
Peleng-āsā olur şahrāda cūyān

Şeb-i deycūr içinde şöyle tezyīn
Görürdi naḳş-ı mū āb üzre ol ḥīn

Rehā bulmaz öñinden murġ-ı perrān
Süheylinden ölürdi dīv ü insān

2310 Çün ol vālā-himem ser-dār-ı ʿādil
Vekīl-i Ḥan Aḥmed şīr-i pūr-dil

Ḥazāyinden bu deñlü gevher ü genc
Çıkkardı baḥş ide bī-derd ü bī-renc

Gül-i ter gibi geldi oldu ḥandān
Açup dürc-i femin ol pāk-izʿ ān

*Cevāb Güften-i Ḥazret-i Ser-dār ba-ʿAsker-i İslām ve Ğayret Dāden*⁴⁹⁰

Didi iy merd-i merdān-ı hünerver
Peleng-āsā dem-i rezm içre şaf-der

65a Zebūn iden eñ ednā Ḳahramān'ı
Alan ḥayl-i ʿadūdan ceşş-i cānı

Ḳoyanlar şeh yolına baş-ıla cān
Ḳılanlar rāh-ı Ḥaḳ'da cānı ḳurbān

Çekenler niçe yıllar germ ile serd
Ḳılanlar ḥayl-i a' dā ḳalbini gerd

Dökenler tiğ u ḥancer ile çok ḳan
Yolumdan bī-dirīğī baş-ıla cān

Bu gün ol gün durur kim iy güzīnān
Göre miḳdārı üzre her kes iḥsān

Bu deñlü gevher ü dürr ü zer ü sīm

⁴⁹⁰ *Ḥazret-i Serdar'ın, İslām askerine cevabi konuşması ve gayret vermesi*

Alup benden ʿ adūdan çekmeye bīm

2320 Gerekdūr kim bile kīn-i kemer teng
İdüp bend-i miyān-ı ¼aşd-ı āheng

Olalum rezm içinde mişl-i Rüstem
İçe şemşirümüzden şerbet-i sem

Ola her bir dil-āver nitekim Sām
¼ıla hāşıl cihānda bir nikū-nām

Söküp şaff-ı ʿ adūyı kām u nā-kām
¼açup bizden ola ʿ ālemde bed-nām

İhāta çār etrāfın idüp tiz
Derūnına olalum āteş-engiz

Şaşup ¼alsun arada vālih ü deng
¼ılup öz cānına cevr-ile āheng

Urup Nirem gibi tır ile tigi
Elinden itmeyüp naşş-ı dirigi

Vücūdı yok bular bī-ʿ ār u reh-zen
¼ayanmaz ger olursa kūh-ı āhen

Ne mişdārı ola bir düzd-i bī-ʿ ār
Meşāf ide muşābil ola ser-dār

Olur reh-zen meşeldür zenden ebter
Şaşar görse dil-āver olsa ecder

2330 Hıŝuŝā ol bed-endiş-i bed-āyīn
Kılup ‘ iŝyān-ı şeh olmiŝ o ħod-bīn

Eger ‘avn-i Ĥudā merdān-ı yāver
Kılalum cümlesin olursa bī-ser

Ümīdüm bu durur ol Dāver-i pāk
Kılur anuñ mekānuñ tūde-i ħāk

65b Hıŝuŝā enbiyā-yı ħayl-i a‘zam
Kerem-dār evliyā-yı ħayr-ı ekrem

Du‘ā-yı Ĥazret-i Ĥan Aħmed-i ŝīr
Be-ħad serv-i revān u rāy çün pīr

Du‘ā-yı ħayr çün encām-ı İslām
Pes andan iltimās-ı ħayru’l-en‘ām

Ümīdüm bu olur bu kāra yārī
Olurlar tu‘m-ı tīĝ-ı āb-dārī

Gerekdür kim olalum cümle yek-bār
Penāh olsun bize luĝf issi Dādār

Olalum yek-dil ü yek-miĝfer ü dost⁴⁹¹
‘Adūya yüzdürelüm tīĝ ile post

Ķoyalum anı cengde şöyle pertāb
Ki nīzeyle kılıcdan içsün ol āb

⁴⁹¹ dost < yek dost M

2340 İhāta idelüm girdin tamāmī⁴⁹²

Yisün şemşir-i kīni hāşş u ʿāmī

Şu deñlü idelüm ğayret idüp ceng

Zemīn kıandan duta evrāk-ı gül-reng

Söküp sīne ʿadūdan dökölüm kıan

Ola seng-i siyeh laʿl-i Bedaḥşān

Ḥurūş irsün bu nüh çarḥ-ı kebūda

Cihān başdan başa yansun bu oda

Ḥurūş idüp söküp sīne dutup kīn

Feleklerde melāyik ide taḥşin

İdüp ğayret kılalum rezme iḳdām

Cihān içre olalum şāḥib-i nām

Ḥelāl olsun bize nān-ı şehinşāh

ʿAdū ḥaylin kıovalum rāh u bī-rāh

Göre ḥord u büzürg bu nevʿa cengi

Yire depmeyelüm nām ile nengi

O bed-aşlı kılalum bunda giryān

Derūnın nāz-ı ḥancer kıla biryān

Uralum ğayret ile tīg-ı tizi

Göre ʿayn[1] o rüz-ı rüsteḥizi

⁴⁹² tamāmī < fāmı M

2350 Taḥayyür baḥrine olsun ḳamu ğarḳ
Özini añlayup tā itmesün farḳ

Muzaffer ʿ arşasında ʿ âlem-ārây
Olup anı ḳılalum bî-ser ü pây

66a Mekânın ḳılsa āḫir gāv [u] mähî
Alalum dört ṫarafdan şâh-râhî

Zemîn-i tîre olsun laʿ l-i gül-reng
Serin almaḳ ḳılalum dilden āheng

Bulursam ben de uram dest ü pādan
Ve gernî ḥod meded ḳılam duʿ ādan

Diyüp bunca cevāhir eyledi pāş
Felek ḳıldı aña taḥsîn ü şābāş

Diyüp ol ser-firāz-ı evc-i şeh-bāz
Ki oldur şîr-i ʿ âlem merd-i mümtāz

Ki ben de ʿ abd-i şâh-ı ser-firāzem
Sizüñ gibi gedā vü şeh-nüvāzem

Egerçi pāk-i tevfiż oldu fermān
Benem siz gibi ʿ abd-i şâh-ı devrān

ʿ Asker-i İslām İḥsân-ı Ser-dāra Mazḥar Olduḳda Duʿ ā Ḳılup ve Ceng-i Cān-pülād'a Kîn-i
Kemer Teng Ḳılup Ser-dār-ı ʿ Āli-şā[na] Cevāb Ḳılup Āġāzlarıdır

Çün āşafdan ki ʿ asker bu sözi gūş
İder ol dem ḳamu şîrān ğurenbüş

2360 Pes andan kıldılar cenge kemer teng
Olup yek-dil dutup bu nağma āheng

Didiler iy şehūñ ‘ādil vezīri
Şadākat ‘arşasınūñ nerre-şīri

Didiler iy vezīr-i ‘ālem-ārāy
‘Adāletle bu gün sen ‘ālem-ārāy

Ḳamu hep emrūñe sem‘an ve ṭā‘an
Muṭī‘üz emrūñe gerdūn-muṭā‘an

Sañā yavuz şanan bulmasun eylük
Belālu başı olsun boy[n]ına yük

Senūñ fermān-pezīrūñ olmayan ser
Ḳıla tīğ-ı ‘adīlūñ merge hem-ser

Eger çeşm ise olsun sizden ol dūr
Bize ol göz gerekmez k’ola bī-nūr

Senūñ fermānuña bend itmeyen dest
Bu gün olsun ecel cāmıyla hem-dest

Fedādur rāhuña bu baş-ıla cān
Yuduğ el andan olsa āb-ı ḥayvān

66b Senūñ bir müyuñı ‘asker tamāmī
Değişmez ser virürler ḥāşş u ‘āmī

2370 Ki sensin milk-i ‘adlūñ mihr ü māhı

Saňa dīvān durur cümle sipāhī

Vezīrisin bu gün şāh-ı cihānuñ
Murādınca döne devri zamānuñ

Zamānuñda felek kām üzre dönsün
Saňa yavuz şa[na]nuñ boynı şınsun

Çekenler fitne tīgını kınından
Yiri olmaya artık gerdeninden

Vezīr-i ‘ālīsın yoqdur nazīrūñ
Şıyan kimdür sözün sen nerre-şīrūñ

Niçe bir tā-be-key bunlar bu hāli
Kılup ‘işyān vireler ihtilāli

İdelden dillerin cevri-ile āhen
Yanında anlaruñ olduq kamu zen

Bular ser-keşdür olmazlar saňa rām
Kılalum ceng olarla kām u nā-kām

Bize gālib gelürse niçe ser-keş
Hārām olsun bize tīg ile terkeş

Sen emr it itmeyelüm biz dirīği
Uralum ehl-i zulme tīr ü tīği

2380 Koyalum böyle dursun ‘ār u nāmūs
Niçe bir diye bunlar bize efsūs

Niçe bir olalar pür-fitne-i rīv
Gelüp bir cāya bir kaç sîret-i dīv

Qılalum anlar ile ol qadar ceng
Cihān rüyın duta sîmā-yı gül-reng

Diđer gūne kıla gerdiş bu gerdūn
Ola hūn-ı dilirān rūd-ı Ceyhūn

Şu deñlü idelüm ğayret idüp ceng
Qılalum başlarına ‘ālemi teng

Sen ol ‘ahd-i serirūñ qahramānı
Alalum biz ‘adūdan baş u cānı

Sen it hışn-ı ‘adili gendūñe cāy
Çü çarhı mihr-i hırşid-i dil-ārāy

Sen it hışn-ı emān içre qarārı
Şadefde hem-çü dürr-i şāh-vārı

67a Şadef hışn-ı ‘adil olsun güher sen
Ki sen rūh-ı revānsın rūha biz ten

Sen ol Sîmurğ saña meydān ola Qāf
‘Adū bađrın idelüm tiğ ile kāf

2390 Ki bu ‘asker büzürg-sahtdur medārı
Çü nūh çarh-ı berin-i üstüvārı

Bülend it himmetüñ sen bize her bār
Ki sensin āleme sālār u ser-dār

Sen ol küh-ı girān gibi bülend-ser
Virelüm kūha arқа mişl-i ecder

Zemīn pür ten ola vü āsümān cān
Ola rīg-i revān la‘l-i Bedaḥşān

Ki yok bu ƣal‘ adan anlara bir ƣaş
Ki her ƣanđı pek ise uralar baş

Sen it Nīrem gibi ebrūların ƣīn
Alalum biz olardan tīg ile kīn

Sen ol deryā gibi zāhirde ḥāmūş
Olalum sīl-veş biz tünd ü pür-cūş

Yirüñde sen durup ƣün şīr-i merdān
Biz a‘dādan alalum tīg ile cān

Sen o ḥışn-ı emānda şāḥib-iḳbāl
Nite kān-ı Bedaḥşān’da girān la‘l

Künām-ı ‘adlūñ ol şīr ü pelengi
Çeküp ƣavsi uralum biz ḥadengi

2400 Sen ol baḥr-i emān dürr-i girānı
Uralum ḥaşma biz tīg u sinānı

Bülend it himmet-i ‘adl-i güzīnūñ
Sipeh-sālārısın İslām dīn[n]ūñ

Sañā ser-keş eger bernā eger pīr

Yarın olsun nişān-ı tīr ü şemşīr

Olup ser-keş kılanlar şāha ‘ işyān
Öñüñde tīġ-ı hışmuñdan vire cān

Du‘ ā vü himmet olsun bize kārūñ
Ola düşmen zaḥım-ḥorde şikārūñ

Sitemden sāde bir serv-i revānsın
Bu ‘ ālem rūḥına rūḥ-ı revānsın

Buyur çıksun direfşān-ı hümāyūn
Şalınsun hem-çü ḳadd-i ḥub u mevzūn

67b

Ki sensin kān-ı vālā ‘ askere ser
‘ İñān-gīr-i cihān ḥaşma muẓaffer

Sen it Fetḥ Āyeti vird-i zebānī
Olup söz milkinüñ şāhib-ḳırānı

Gerek emrūñ ola cān gibi cārī
Ki çok gördüñ eyü kim rūzigārı

2410 Sen ol ‘ adl ile Nīrem gibi ser-keş
‘ Adū ḥayline ferrūñ üzre āteş

Ola iġmāz-ı ‘ aynuñ nār-ı sūzān
Cihān baġrın ḳıla tīġuñ fūrūzān

Ki sen sāl-i kūhensin kār-dīde
Ola pūr-bīm özüñden āferīde

Derūnuñ Nîl-veş kılsun ğurenbüş

Yem-i hazırā ola yanuñda hāmüş

Ki sen zîr-i ‘ alemde dur nite Sām

Ço biz haşma şunalum merg-ile cām

**Ser-dār-ı ‘ Ālî-şān ‘ Askerden Bu Ğayret Görüp Cān u Dilden Cenāb-ı Hāğ’dan⁴⁹³ İstimālet
Taleb İdüp Def ‘ a-i Şānide Ğayret Virdügidür**

Şinev iy merd-i dānā-yı suhan-sāz

Çü güft ān pîr-i dih-ķān-ı hoş-āvāz⁴⁹⁴

Çü in dīnār-gūn ķurş-ı münevver

Nihāde ser zi-maşrıķ dehr yek-ser⁴⁹⁵

Şeved müstağraķ-ı in reşha-endüz

Ruḥ-ı gītī zi-ḥurşīd zīver-efrūz⁴⁹⁶

Cihān şüd ez-ruḥ-ı mihr-i cenān-tāb

Münevver geşt be-sān-ı dürr-i nā-yāb⁴⁹⁷

Hemān āzāde ser-dār-ı ser-efrāz

Muzaffer ‘ ādil-i şīrān-ı mümtāz

2420 Yaķın bildi dilīrān-ı rezim-zen

Çoyup ser cenge ķıldı ķalbi āhen

⁴⁹³ Hāğ’dan < Hāğķa’dan M

⁴⁹⁴ Ey sözden alnayan bilge zat, dinle / Bu hoş sesli, köylü bilgenin ne söylediğini

⁴⁹⁵ Bu gümüş renkli parlak küre / Bir anda doğudan baş gösterdi

⁴⁹⁶ Güzel ışıklara ādeta garkoldu / Işıl ışıl parlayan güneşle, âlemin yüzü

⁴⁹⁷ Gönlü nurlandıran güneşin yüzüyle cihan / Eşsiz bir inci gibi parıldadı

İdüp ‘ahd-i emān-ı naqş-ı peyvest
Kılalum haşmı hūke tīg ile pest

Muqarrer kıldılar a‘ dāy-ı bed-kīş
Göre tīg u teberden behre-i nīş

Dil-i Pülād’ı şemşir ile çün āb
Kılup anı cihāndan naqş-ı nā-yāb

68a

Çü şirān-ı dilirāndan ider gūş
Hemān elṭāf-ı luṭfı kıldı āgūş

Bu deñlü cevher ü dürr ü cevāhir
Ḥazīne ḥancer ü tīg u kemā[n] hir

Girān-māye mücevher tīg u terkeş
Ḥadeng-i zin ü raḥş-ı dīv-i ser-keş

Otağa miğfer ü çaçi kemānı
Kemend ü nīze vü zırh-ı keyānī

Girān-māye geyim zerdüz çün hūd
Geçim ü zīver ü raht u zer-endūd

Ḥazīne sīm ü zer elmās u yāķūt
Dil ü cāna virür ervāḥa çün ķūt

2430 Dizildi serverān-ı rezm-azmāy
Oturdı şaf-derān durdı tır-pāy

Cevāhir baḥş idüben anda ol ān
Nite dürr-i girān u gevher-i kān

Gül-i hamrā gibi dürr ü zer ü sîm
Dilîrâna virüben kıldı bî-bîm

Geçim zîver muraşşâ' hûd u terkeş
Olur Rüstem-sıfat cenge pîşe ser-keş

Eñ ednâ merd-i merdân-ı dilîrân
Olup ğarķ-ı cevâhir yâl-i esbân

Süm-i rahşdan firâz meyl-i mużaffer
Çamu zer miğfer ü zerdüz-ı yek-ser

Geçim ü zîver ü yâl ü zirih-düş
Süleymânî geyim cümle zirih-püş

Hijebr-âsâ dilîrân-ı rezim-zen
Nihân dür sîm ü zer-râ ķîr-i âhen

İdüp luţfi virürdi istimâlet
Çomazdı luţf-ıla cânda melâlet

İdüben va' de-i elţâf-ı ihsân
Fedâ eyler sözine her ķişi cân

2440 Virürdi her birine verd-i ahsen
Yolına virdi her kes cân ile ten

Cevâhir bağş ider şol deñlü ol şîr
Ki taĥsîn luţfına bernâ eger pîr

Çılup oldu ķamusı bebr ü evren

Siyāh itdi derūnın seng ü āhen

68b

Şehinşeh ʿ askerinde kalmadı merd
Ki ihsān ile ol gün olmadı ferd

Dimiş dānā bu kāra naqş-ı irād
Bu şîr-i āşaf itdi ʿ adl ile dād

Bu deñlü ʿ asker-i şāh-ı cihānbān
Cevāhirle donandı anda ol ān

Zirih cevşen cevāhir pāy tā-farq
Dilirān raqş-ı ser-keş cümleten ğarq

Zer ü ziverden ʿ ālem ħan pür zîn
Olup yandı ser-ā-ser çün büt-i Çîn

Zemīne şaldı lerze cūş-ı merdān
Qalıpdı gerdişinden çarĥ-ı gerdān

Gelüp yir yir ħurūşa nāy-ı zerrîn
Dutuşdı yandı sūzān āteş-i kîn

2450 Süheyl-i raqş-ı ser-keş cūş-ı şîrān
Hijebr-i kīne-cū merd-i dilirān

O gün ol dādger ser-dār-ı aʿ zam
Murād-ı ʿ asker ü şāh-ı muʿ azzam

Virüp baqşış kılup dünyāya ihsān
Anı itmez zemīne ebr-i nīsān

Tecessüs kıldı gördi mîr ü mihter
Kih ü mih cümle gürdân ceş-i ‘ asker

Ki yüz biñden füzün şîr-i dilîrân
Urur mevci be-sân-ı baħr-i ‘ ummân

Cem‘ olmış bi-‘ aded mîr-i kenâ-reng
İdüp rezme amu kîn-i kemer teng

İrince şâm encâm itdi dîvân
Durur ber-pâ amu mîr ü dilîrân

Çü tûb-ı zer olur âlûde-i îr
Cihân oldu siyeh aṭṭ ile taħrîr

arardı rûy-ı ‘ âlem oldu yek reng
Zemîn âşûb ile pür tîre vü teng

Dilîrân âşafuñ fermân-peżîri
Şecâ‘ at ‘ arşasınuñ nerre-şîri

2460 İrince rûy-ı şeb itdi dil ârâm
Çü buldı urd u uş cây-ı dil-ârâm

Coşup şâl-ı siyâhın şaldı dûşa
Gelür evreng gibi devrân urûşa

69a Buyurdu azret-i ser-dâr-ı ‘ âdil
Cihân-dârâ-yı şîr-i merd-i kâmil

Ṭalâye beklesün üç mîr-i mîrân
Aluban yanına niçe dilîrân

Me-bādā ʿ asker-i ḥayl-i melāʿ in
Şebî-ḥūn itmeye şeb içre pür-kîn

Ki ġāfil ʿ asker ü kār-ı diger-gūn
Şeb içre ḥūn aḡa mānend-i Ceyḥūn

Gerek ser-dār olan her kāra bî-dār
Diger naḡş itmeye çeşmi pedîdār

Münādî eyleyüp bu naġma dem-sāz
Şeḡerden göç kıllur ser-dār-ı mümtāz

Ola ʿ asker seḡergeḡ rāha ḡāzır⁴⁹⁸
Müsellaḡ cümle gürdān nesne ḡādir

Dilîrān-ı hünerver rezm-zen-i kār
Olup encüm gibi çün şubḡa bîdār

2470 Cihān kıldı özin cümle zirih-pūş
Siper kıldı ḡamunuñ yālin āġūş

Niyām içre kıllur şemsîr āheng
Ne vāḡtin ser-keşān ḡaşma olur deng

Miyānda ḡancer-i zerrîn-i ḡūn-rîz
Ġāzabdan olmış idi āteş-i tîz

Zirih çeşmin küşāde eyleyüp mest⁴⁹⁹

⁴⁹⁸ ḡāzır < ḡāzır M

⁴⁹⁹ küşāde eyleyüp < eyleyüp küşāde M

Niçe biñ yirden itmiş haşma peyvest

Otağa hem-çü Sîmurğ-ı hurūşān
Süheyl-i raḡş-ı ser-keş nîv-i cūşān

Ḳamu bîdār oluban mişl-i aḡter
Gelür cūş u hurūşa rûy-ı kişver

*Evşāf-ı Şubḡ-ı Şādık ve Zamān-ı Şabā-refṭār ‘Asker-i Rezm-āzmāyān-ı Şirān-ı Ḥazret-i Paşa
Devlet ü İclāl der-Deşt-i Güher-çîn ve Dîden-i Ḥayl-i Muḡālif ve Nihāden-i Bār u Bengāh der-
Şahrā-yı Deşt-i Neberd⁵⁰⁰*

*Çünin gūyed yekî merd-i suḡan-dān
Der-în müşkil girih-çîn bûd pinhān⁵⁰¹*

Ki çün ol şubḡ-dem-i şāh-ı şafaḡ-rîz
Çeküp tîğın cihāna oldu ḡün-rîz

Ufuḡdan çıḡdı mihr-i ‘ālem-ārā
Zümürrüd taḡtı üzre hem-çü Dārā

69b Şeh-i Hind üzre çekdi ‘askerin rûz
Seḡergeh oldu güne āteş-efrûz

2480 Zemîn geydi ḡamu altun zirihler
Ter ü ḡuşḡ baḡladı sîmîn girihler

Zemîn ü āsümān geldi ḡurūşa

⁵⁰⁰ *Ḥazret-i Paşa'nın aslan gibi savaş erlerinin, heybet ve azametle Güherçîn Ovası'na rüzgâr gibi akıp, orada eşkıya sürüsünü gördüğü ve savaşın yapılacağı ovaya konuşlandıkları zaman olan sabah hakkında*

⁵⁰¹ *Söz bilir bir kişi dedi ki: / Bu müşkülün düğümünü atan gizlendi*

Getürdi rüy-1 dehri bād-1 cūşa

Seherden oldı ‘ asker āteş-i tîz
Menāzil қағ‘ idüp çün һing-i şeb-һiz⁵⁰²

Çü rüz-1 ‘ ālem-ārāy-1 cihān-bīn
Қılur rüy-1 zemīni naғ‘ -1 tezyīn

Çü bī-dil ‘ āşıkān ol nāy-1 zerrīn
İder biñ derd-ile āmāde-i kīn

Yel-i fermān-dih-i dānā-yı devrān
Süvār oldı şabā raşşına ol ān

Cihān şaf şaf olup durdı selāma
Zamān añlar doқınmış mühre cāma

Һurūş-1 kūs-1 efğān nāy-1 pür-cūş
İşitmezdi dehān āvāzını gūş

*Evşāf-1 Һalīl Ağa-yı Rezm-zen-i Neberd-ārā-yı Şīr-i Bebr-emken-i Cān-güdāz*⁵⁰³

Bu yaña şaf-der-i şīr-i rezim-zen
Һalīl Ağa-yı ‘ ādil-i dil-āhen

Cevāhir-pūş olup mānend-i Sührāb
İһāta қıldı girdin āteş ü āb

2490 Muraşşa‘ tīg u һancer miğfer-i zer

⁵⁰² һing < bāng M

⁵⁰³ Can alıcı leopar sıfatlı aslan, savaşın süsü kahraman Halil Ağa hakkında

Cevāhir-terkeş ü qurbān yek-ser

Ser-ā-ser zīn ü cevşen hep muraşşā^ç
Geçim ile geyim naqş-ı mülemma^ç

Serinde perr-i Sīmurğ mişl-i şeh-bāz
Oluban Rüstem-āsā merd-i mümtāz

Durur yanında raşş-ı âteş-i tīz
Süheylingen kamu esbān-ı hūn-rīz

Dilrān-ı sebük-pāy-ı dil-âteş
Rezim-zen haşm-küş şīrān-ı ser-keş

Çıluban ülfet āb âteş-i tīz
Çamu olmuş ^ç adūya tīg-ı hūn-rīz

Şanasın baħr-i cūşān gibi şaf şaf
Durup cümle piyāde âteşin kef

70a Miyānda ol dil-āver şīr-i gurrān
Halil Ağa hijebr [ü] şīr-i devrān

Dilrān oldu cümle dūş-ber-dūş
Oluban reh-neverdān gūş-der-gūş

Hevāya urdı âteş âteşin reng
^ç Alemler eyledi gerdūnı dil-teng

2500 Ser-efrāz āşaf-ı merd-i hünerver
Çaraçrī-cāme çün yāķūt-ı aħmer

Geyüp raḥşın binerdi aşlı şeb-reng
Ki gerdinden olur raḥş-ı felek deng

Ḥurūş-ı kürre-nāy kūs-ı şāhān
İrer şīt ü şadāsı tā-Şıfāhān

Güneş urduḳca zerrīn cevşen-i zer
Olurdu rüy-ı kişver sūz-ı Āzer

Ḳamaşdı ‘ayn-ı ‘ālem oldu tīre
Kevākib mihr ü Nāhīd oldu ḥīre

Ḳamu cevşen zirih cevherle tezyīn
Anı ‘ömrinde görmez māh u pervīn

Degül bir āşafa olmuş müyesser
Cevāhirle ide iḡrāḳ-ı leşker

Zemīn-küb u zamān-püyā-yı devrān
Ḳılur tayy-ı merāḥil bā-beyābān

Çü ḥurşīd-i cihān-peymā-yı ḥāver
İrişdi yenmürüze pehn-i yek-ser

Zemīn raḥş ayaḡından oldu pertāb
Ġubār-ı ebr olup mihr oldu nā-yāb

2510 Girift itdi hevāyı kūs-ı āvāz
Cihāna bend idüp bād-ı yek-āvāz

Dilīrān u vezīrān resm-i pīşīn
Olup pey-rev ki ḥayl-i naḳş-ı pür-kīn

İrişdi nişf-ı rûza mâh-ı tâbân
Muḥâlif ḥaymesi oldı nümâyân

Pür olmuş ḥaymeden deşt-i Güher-çîn
Cihân ebrû-girih çün sîne pür-kîn

Muḥâlif ḥayli daḥi ‘askeri tîz
Görüp oldı derûnı âteş-engîz

Dizildi ḳol-be-ḳol düzdân-ı nâ-merd
Ne nâ-merd hep ḳamusı nâ-cüvân-merd

70b

Nazar ḳıldı ser-i ser dâr-ı ekrem
Nümâyân çeşmine in kâr-ı mübrem

Cihân başdan başa ḥaymeyle ḥargâh
Ḳurılmış surḥ u sebz ü taḥt u dergâh

Ḥabâb-âsâ bu pehn-i ḥaymeden çîn
Yanar yir yir duḥan-ı âteş-i kîn

Degül güftâra ḳâbil ḥayme leşker
Der ü deşti girift itmiş ser-â-ser

2520 Cenâb-ı Ḥâzret-i Ḥaḳḳ’a derûnî
Açuban cân-ıla ḳalb-i ‘uyûnı

Tazarru‘ eyleyüp ḳıldı münâcât
Yine biñ ‘özr-ile ‘arz itdi ḥacât

Ḳurıldı ḥayme-i ser-dâr-ı a‘zam

Pes andan hazret-i aġa-yı ekrem

Ķurıldı Őaġ u Şol mır ü vezirān

İhāta girdin itdi hep dilirān

Görür hayl-i muhālif geldi   asker

Ne   asker doldı cümle rüy-ı kişver

Ki reme oldu anda cümle pür-bīm

Derün-ı dil olup pićide ćün cīm

Yüzinde kalmadı ćün bir neyek kan

Ki anlar cüy u bunlar baġr-i   ummān

Bularda ferr ü devlet baġt-ı yārī

Olarda baġt-ı bed-dil ġam-güsārī

Bularda hayl-i encām-ı dilirān

Olaruñ zulm-ile bünyadı virān

Bularda rüy-ı iġbāl ü zafer-fer

Olar hep sū-güvār u süz-ı Āzer

2530 Bularda devlet-i Őāh-ı cihānbān

Olarda cebr ü   iŐyān-ı firāvān

Bularda   ādil-i ser-dār-ı sālār

Olarda cevr-i devr-i ćarġ-ı ġaddār

Ķonup kolu kılında merd-i merdān

Çıkar ćarġ-ı berīne cüş-ı esbān

Ṭınāb-ender-ṭınāb reng ü bā-reng
Ḳamusı surḥ u sebz ü naḳş-ı Erjeng

Çekildi çarḥa çetr-i zerd ü sīm-āb
İder cūş u ḥurūş ‘ asker nite āb

71a Ṭınābı ibrişīm ü mehyi zerrīn
Zümüröd-reng ḥayme çetr-i sīmīn

Sütünü āh-ı ‘ āşık ḳurşı Nāhīd
Ki mişlin görmedi ‘ ömrinde Cemşīd

Sipihre ṭa‘n ider eñ ḥayme-i kem
Birini görmemişdür çeşm-i ādem

Çekildi gürd-i ‘ asker ṭüb-ı ecder
Ḥişār oldu ‘ asākir cümle yek-ser

Çeküp zencīre cümle şanasın şīr
Dehān açdı ‘ adūya cümle dil-gīr

2540 İki leşker ṭalāye anda der-ḥāl
Çıḳardı ḥıfz-ı ‘ asker ola i‘ māl

*Şıfat-ı Şeb-i Deycūr ve Kār-ı ‘ Asker-i İslām ve Ḥayl-i Muḥālif ü Aḥvāl-i İm Kār ve Aḥvāl
Devīden İm Şeb be-Gird-i ‘ Asker-i Ḥazret-i Ser-dār-ı Zafer-şi‘ār⁵⁰⁴*

Meger ol şeb kebūdī cāme ber-düş
Çeküp zāl-i felek oldu siyeh-püş

⁵⁰⁴ Kapkaranlık gece; İslām askerinin vaziyeti ile buna karşılık düşmanın yaptıkları; o gece askerin Hazret-i Serdar'ın etrafında koşuşturması hakkında

Be-sān-ı muğbeçe şāl-ı siyāhı
Şalup dūşa çeker zevraqla māhı

Kebūdī cāme çarḥ-ı nīl-gūn-fām
Geyüp kıldı yezek-dārını Behrām

Cihān başdan başa dönmişdi dağa
Dönüpdı rüy-ı kişver naqş-ı zāğa

Şadā çıkmaz semekden tā semāya
Ferāğ irmiş idi bay u gedāya

Urur mevci şanasın baḥr-i ‘ummān
Dönerdi eşk-i ‘ışkla çarḥ-ı gerdān

Oturdı ol gice şīr-i peleng-dil
Muzaffer bādesiyle mest ü qanzil

Mişāl-i baḥr-veş zāhirde ḥāmūş
Mey-i gül-gūn gibi ma‘ nīde pür-cūş

Qızarmış ruḥları ma‘ nīde çün gül
Derūnı cūş ider mānend-i bülbül

2550 Aristū-‘āqil ü bī-mişl ü mānend
Sikender-‘āqil ü güftār-u pür-қand

Der-i ‘adli kılan dāyim küşāde
Viren çün irtişā bābını bāda

71b Künāmından şanasın şīr-i gurrān

Oturmış ol dilir-i şir-i merdān

‘ Adālet baħrine dalmış neheng-veş
řecā‘ at kühına girmiş peleng-veş

Gehi bir şir-i ner gibi o server
‘ Adū kārın kıllur endiře yek-ser

Gehi baħr-i ‘ adāletden niče dūr
Çıkarup gūř-ı Pervin’i kıllur pūr

Gehi bir şir-i ner gibi o server
Ki kān[in]dan çıkarur dürr ü gevher

Ĥurūřa ki gelüben kalb-i řāfa
‘ Adāletle idüp kať‘ -ı mesāfe

Okutdı az zamān menşür-ı şemşir
Yoķuřdı kardeř oldu āhū vü řir

Kebüter bāz-ıla oldu hem-āgūř
Olur Sımurg’a Hüdhüd pehle hem-dūř

2560 Du‘ ādan ġayrı murġ ile meges merd
Murād Paşa’ya itmez nesne bir ferd

Kimesne cünbişinden açılmaz söz
Gezer o sekt cihān hep cümle düpdüz

Cihān haķķında cümle ġonce-veş teng
Felek elťāfi ile vālih ü deng

Aristūlar uramaz rāyına dest
Ki tığından cihān hep cümle peyvest

Añupdı bir kes ol şîr-i jiyānı
Şu vechile eger duymazdı cānı

Zebān ile dehānı halka peyvend
İder saht seng-i hārā-veş aña bend

Qılur tığı kelām-ı nā-sezāyı
Bürīde şanki ra' dı ejdehāyı

Zer ü sîmden düzer vaqt ile zencîr
Anuñla bend ider bebr ü peleng şîr

Bu 'adlinden felek kılmazdı cünbüş
Sükūna vardı cümle kurd ile kuş

Bu kārı fikr ider ol merd-i merdān
İdüp cān-ıla dilden şükr-i Yezdān

2570 Olan dānā ider bu kāra inşāf
Ne deñlü medh idersen olmaya lāf

72a Ki bir ser-dār aña ebrūların çîn
İdüp 'asker kaması dutmaya kîn

Velikin ol meh-i mihr-i dıraḥşān
Derūn-ı pāki gibi rāyı raḥşān

Özi bir kār-ı 'adle bend idüp dil
Aristūlar kamu rāyında kanzil

Derūn-ı pāki bir işden ki āgāh
Tamāmı bulmaya bulmaz ol iş rāh

Ol ucdan emri cārī nitekim āb
Yed-i ‘adli ‘adūya naqş-ı girdāb

Süzüp ebrūların çeşmin ide çin
Gele cūş u ħurūşa Rüstem-āyīn

Gerekdür dil ola pūlād-ı sendān
Öñinden bir ramaq tā kırtara cān

Velī deryā-yı luṭfi eyleye cūş
Muḫīṭ-i baħr olur yanında ħāmūş

Bilür ħaqqında dinse nīk eger bed
Ki tīg-ı ‘adli çekmiş ħaylīye sed

2580 Derūn-ı pāki deryā-veş ider cūş
İşi kıadri gibi oldu siyeh-pūş

Yirinden durdı ol merd-i yegāne
Geyüp meh gibi donlar şeb revāne

Yaķup ebrūsı üzre yine destār
Miyāna bend-i tīgın ecdehā-vār

Gül-i rüyın nihānī eyledi şir
Ki şan ebr içre ol mihr-i cihān-gir

Bu nev‘-ile özünü kıldı pinhān

Derūnın şanasın çün āb-ı hayvān

Perī-sān çeşm-i bedden oldı pinhān

Derūnı pür-ḥurū[ş] şan baḥr-i ʿummān

Derūn-ı pākin itdi gül gibi gūş

Dil-i deryā-dilān yanında ḥāmūş

Dolaşdı ser-be-ser ḥargāh-ı ʿasker

İdüben zīr-i pā ol deşti yek-ser

İdüben güft ü gūyı gūş her kes

Tevakḳuf eyledi mānend-i nergis

Derūn-ı pāki naḳş eyler kelāmı

Getürmez baḥr-veş ḳalbe melāmı

72b 2590 Diyenler ḥaḳḳına nīk ol dilirūñ

Olurlar luṭfa mazḥar nerre-şirūñ

Bağışlar sīm ü zer gevher firāvān

Tehī kāndan zer ü gevherden ʿummān

Serin luṭf-ıla tā çarḥ-ı kebūda

Getürdür nevʿini naḳş-ı sūcūda

Anı eyler naẓarla mihr-i raḥşān

Nite gün ḥāre-i seng-i Bedaḥşān

Bürīde eyleyenler ʿadlini setr

Kūsūfa irgürür olmuş iken bedr

Çoyup niki idenler bed cevabi
Görürler qahr-ıla andan ' itabi

Dutar yüz baht-ı bed aña o demden
Peyâmın irgürür tigi ' adenden

Anı da qalb-i pâkinde ider berg
Kelâm isteye tigi irgürür merg

Celâl-i serfüñ olsa mazharı cân
Felekden hün döker Merrih-i devrân

Rehâ bulmaz elinden olsa ger şir
Yaqar çün hanümânın şir-i dil-gir

2600 Bunuñ kârına ' âlem vâlih ü deng
O kârın işler aşlâ eylemez ceng

O şeb geşt eyledi yâ güft ü güyâ
Bu ' askerde nedür tâ cüft ü cüyâ

Görür ' asker kamu ebruların çin
Zebânda hep tezekkür hancer-i kin

Pes andan gendüsinden cümle şükrân
Hemân dem kıldı secde Haqq'a ol ân

Gene kıldı o demde ' arz-ı hâcât
Çabül oldı o demde çün münâcât

Gelüben haymede tâ şubh-ı bîdâr
Olur şubh-ı zafer çeşme pedîdâr

*Serā-perde Bîrûn Zeden-i Cān-pülād ve Hūd Bîrûn ez-Şehr-i Haleb ve ‘Azîmet Nümûden bā-
Ceng-i Ser-dār-ı Zafer-şi‘ār ve Āmeden bā-Pehn-i Güher-çîn ve Büne Nihāden ve Ceng
Muḳarrer Şüden-i Rûz-ı Evvel ve Efrûhten-i Āteş-i Ceng-i Yek bā-Diger*⁵⁰⁵

*Bi-gū iy nükte-senc-i kāmîl-iż‘ân
Zi-āğāz-ı suhan v’ez kār-ı devrân*⁵⁰⁶

73a *Çi bāzî mî-nümāyed çarḫ-ı gerdûn
Zi-iḳbāl-i zafer v’ez mekr ü efsûn*⁵⁰⁷

*Çün in cām-ı zer-endûd-ı münevver
Cihān zîver nümāyed deşt yek-ser*⁵⁰⁸

*Zafer-fer ‘ādîl-i ser-dār-ı ‘âlem
Güzîn-i āşafân-ı çeşm-i âdem*

2610 *Çü devletle ‘adüya kıldı ‘azmî
Muḳarrer eyledi bezm ile rezmî*

*Ḳılur ‘asker ḳamu kîn-i kemer teng
Hürüşa nây-ı zerrîn kıldı âheng*

*Devām-ı devlet ile ol ser-efrâz
Güzîn-i ser-firâzân şîr-i mümtâz*

Şanasın baḫr-i raḫmet eyledi cüş

⁵⁰⁵ Canpolat’ın, otağını Halep’in dışına çıkarması, zafer-i meslek edinmiş serdar ile cenge yönelmesi, Güherçin Ovası’na gelip teçhizat yığılması, ilk gün savaşın kopması, tarafların birbirine ateş püskürtmesi

⁵⁰⁶ Söz et, ey incelikleri bilen anlayış sahibi / Sözüün başından, zamane işinden

⁵⁰⁷ Feleğin çarkı ne oyun oynamakta / Zafere kavuşmaktan, hileden, düzenden yana

⁵⁰⁸ Ki bu altın gibi parlayan kadeh / Çöl gibiyken cihan, onu süsleyiverdi

Cihānı kıldı ceş-i [Hak] zirih-püş

Bahadır mîr-i mîrân-ı hünerver
Hasan Paşa-yı merd-i şîr-peyker

Ol idi piş-rev ' askerde her ân
Kılur girdin ihâta ceng-cüyân

Niçe mîr-i bahadır server-i Rûm
Ser-efrâzân-ı şîr-i ser-ğad ü bûm

Dil-âver bir niçe meyser kenâ-reng
Kılup rezm-i ' adü ' azm ile âheng

Çün irdi nîm-rûza mihr-i enver
Girift ol pehn-i deşti kıldı yek-ser

Ümîd itmez ne ' asker ne dilîrân
Ne ser-dâr-ı hijebr-i nerre-şîrân

2620 Gelüp ol nâ-ğalef ol gün kıla ceng
Dilîrân ' arşayı bir bir kıla teng

İrişdi mihr-i gerdün nîm-rûza
Cihân germâdan oldı nâr-ı sûze

*Evşâf-ı Hasan Paşa*⁵⁰⁹

Meger ol server-i şîrân-ı merdân
Hasan Paşa-yı kâmil şâhib-iz' ân

⁵⁰⁹ *Hasan Paşa hakkında* (Derkenar olarak kayıtlıdır).

İki fersengden aşkın pîş-i ʿāsker
Alupdı girdini mîrân u mihter

Şabâ-reftâr esbân zîr-i rāna
Nümāyiş tîztek rahş-ı cihāna

Çılup ol pehn-i deşti çatʿ -ı menzil
ʿAdūya oldılar ol demde nāzil

73b Meger çāpük-süvārān hayl-i reh-zen
Zirih-pūşān-ı Ekrād-ı rezim-zen

Muḥālif hayl-i düzdān-ı dilirān
Şabā-sürʿ at semend-i nerre-şirān

Çılup çatʿ -ı menāzil ʿazm-i ser-dār
Gürāz-āsā hücüm-ı şir-i rehvar

Çılurken cüst ü cū şahrāda pūyān
Olur peyk-i ecel çeşme nümāyān

2630 Bu cānibden çü şirān-ı peleng-dil
Olurlar rû-be-rû aʿ dāya nāzil

Çılurlar sîl-i ser-keş gibi cūşı
Semendān ebrû-veş raʿ d-ı huruşı

Dilirān ser-be-ser çün şir-i gurrān
Sürüp rahş-ı şabâ-reftârı ol ān

Muḥālif hayline olduḡda şer-gîr

Çeküp tîğ u teber bernâ eger pîr

Dü cānibden be-sān-ı âteş-i tîz
İrüp birbirine şemşîr-i ħun-rîz

Urup merd-i güzînān-ı dilîrān
Ser-i ħaşma o pehn-i deştde ol ān

Kemān u tîr ü tîğ u nîze ħancer
Olur sūzende bir dem içre kişver

Nigîn-āsâ kılurlar ‘ākıbet teng
Olup serler kâmu bî-nām u bî-neng

Devār u çarĥ-ı mînāya olup sūd
Dutuşdı âteş oldu ‘ālem ü dūd

Çapup toz āsümāna oldu peyvend
Teşahĥuş bendesin kılmaz ħudāvend

2640 Dökildi deştde tenler kâldı bî-ser
İrüp çarĥa ħurūş [u] cūş-ı ‘ asker

Süm-i rahş-ı sipehsālāra çok ser
Getürdü şām irince nîv-i ‘ asker

Dü cānibden fîrūzān âteş-i kîn
Derūnān pür-ħurūş u ebruvān çîn

Muĥaĥkaĥ bildi ‘ asker anda ol ān
Keş-ā-keş oldu ‘ālem kār-ı dermān

Ki deme bildi anda cümle ol ān
Ki pehn-i deştde aqđı rūd-veş an

74a

Vezān oldu nesīm-i baht u ibāl
Zafer kıldı nümāyiş āıbet hāl

Görür hayl-i muhālif kim diger kār
‘ Ayān kıldı diger-gūn rāz-ı ğaddār

Ki şirān-ı dilirān dest-i çire
Şükūh-ı tiğ u hancer zam-ı tīre

Getürmez hayl dutan tāb u tākāt⁵¹⁰
Bu rezme gelse yā Nirem-liyāat

uşūşā mihr-i ‘ alem oldu pinhān
arardı rūy-ı ‘ ālem çar-ı gerdān

2650 Şarup müşğin harire oldu şeb-gūn
Cihān kāmı olup naş-ı diger-gūn

Zaım-orde ‘ adū ne pā vū ne ser
Dönüp cengden iderler ‘ azm-i ‘ asker

Periřān-dil amusı pürz-i teşviş
Şikeste-sīne düzdān cümle dil-riş

Varuban bārgāha resm-i āsūd
İderler ğıft ü ğyā būd u nā-būd

⁵¹⁰ tāb < tīb M

Tefekkür baht-ı iqbāl-i dilirān
Taḥayyür naqş-ı bed ol kâra ḥayrān

Bu cānib ser-keşān bā-resm ü āyīn
Muzaffer devlet ü iqbāl ü tezyīn

Gelüp pīş-i yel-i ferḥunde-sālār
Beyān-ı ḥayl-i a‘ dā naqş-ı idbār

Görüp mīr ü dilirān luṭf u iḥsān
Yarın ḥāzır ḫamu hep bākī fermān

Olup her kes şabāḥa çeşmi bīdār
İdüp ‘özr-i niyāz-ı Rabb-i Settār

Şehādet yā ğazā kāmında her kes
Meded-ḥāḥ ez-Ḥudā ḫalbinde her kes

2660 Ğazā yāḥod şehādet kām u nā-kām
Muḫarrer eyledi her kes ser-encām

*Āġāz-ı Dāstān-ı Mehīb ve Güftārḥā-i Ma‘nī-yi Nağz-ı Garīb*⁵¹¹

*Bi-y-ā sākī şerāb-ı erguvān-reng
Merā dih tā bi-güyem nağme-i ceng*⁵¹²

*Zi-kār-ı ‘asker ü v’ez kār-ı gerdūn
Zi-ıqbāl ü zi idbār-ı diğer-gūn*⁵¹³

⁵¹¹ Garip, hoş mânâlı sözlere ve görkemli destana başlangıç

⁵¹² Gel ey sākî, erguvan renkli şarabı / Sun bana ki savaşı anlatayım

⁵¹³ Ve asker ile feleğin işlerini / Açık bahtı ve ters yüz olan talihi

74b

*Seher çün husrev-i gerdün-ı eyyâm
Be-yâd âverde gül-gün bâde ber-câm⁵¹⁴*

*Ki ez-şeb tâ-seher in câme firûz
Şüdi gerdün münevver ‘aks-i bih-rûz⁵¹⁵*

*Şîfât-ı Ceng-i Büzürg-i Murâd Paşa bâ-Cân-pülâd ve Âmeden-i Her Dü ‘Asker be-Meydân
Diger Rûz ve Şükûh-ı İn Düzdân-ı Cân-pülâd bâ-Kîne-cüyân bâ-Hezâr Ğurûr ve ‘Azîmet
Nümüden ü Âmeden der-Meydân ve Ber-hâsten-i Dih-â-dih-i Rev-â-rev⁵¹⁶*

*Çü câm-ı zer zi-heft-evreng gerdün
Firâzed ber-cihân mî-kerde zerd-gün⁵¹⁷*

*Çü zed âteş der-‘âlem hancer-i zer
Zemîn süzed zamân şüd hün yek-ser⁵¹⁸*

*Felek ez-ceyb tâ-dâmen şüde hün
Ki ne-b’ved in şafağ der-zâl-i gerdün⁵¹⁹*

*Kızardı rüy-ı gerdiş ol seher-hîz
Zemîn ile zamân olmışdı hün-rîz*

*Henûzin nâ-derîde sine düşmen
Felek kılmışdı pür-hün ceyb ü dâmen*

2670 İki leşker muhakkak kıldı iz’ân

⁵¹⁴ Devranın padişahının seherdeki hâli / İçi gül renkli şarapla dolu kadehi akla getirdi

⁵¹⁵ Gecedен sabaha dek bu kutlu kadeh / Güzel günlerin aksiyle feleği aydınlattı

⁵¹⁶ Sonraki gün her iki tarafın büyük savaş için meydana çıkışı, Canpolatoğlu’nun nefret ve gurur yüklü askeriyle birlikte büyülenerek savaş alanına atılışı ve oluk oluk taarruzları hakkında

⁵¹⁷ Altın kadeh, yedi tahtlı felektен / Yükselince cihanı sariya /boyadı

⁵¹⁸ Altın hançer âlemi ateşe verince / Zemin yandı, zamansa hep kan oldu

⁵¹⁹ Felek, gömleğinden eteğine değin kan oldu / Köhne felek artık ağarıp şafağı göremez

Diger-gün devri eyler çarḫ-ı devrân

Olup tâ şubḫ olunca cümle bîdâr
Muzaffer çeşmini her kes pedîdâr

İki ‘ asker de bir kes görmedi ḫ‘âb
Tutuşdı yandı ol şeb âteş ü âb

Licâm-ı zîn-i zer raḫş-ı ḫurûşân
Zirih miğfer dilîrân cümle cûşân

Çü çarḫ-ı kînever gerdûna ḫurşîd
‘ Ayân itdi güm oldı necm ü Nâhîd

Der ü deşt oldı çeşme âşikâre
Kılur birbirine ‘ asker neḫâre

Şadâ-yı kûs-ı gerdûn gûşını ker
Kılup ‘ âlem olupdı sûz-ı aḫger

Süheyl-i raḫş olurdu görse âheng
O dehşetden sipihr olmışdı dil-teng

‘ Adû-yı kînever ol düzd-i bî-ser
‘ Alî Beg Cân-pülâd u sûz-ı Āzer

Yirinden durdı ol bed-rây u bed-kîş⁵²⁰
Derûnından çıkardı bîm ü teşvîş

75a 2680 Zirih bâlin ser-â-ser itdi âğûş

⁵²⁰ bed-rây u bed-kîş < bed-kîş ü bed-rây M

Siper ketfe pür itdi tîğ ber-düş

Ser-i bî-devlete bir miğfer-i zer

Urındı zîveri yâķūt-ı aķmer

İki yirden otağa şāh-vārī

Şoķındı başa tarz-ı şehriyārī

Mücevher tîğ u ħancer raĥt u terkeş

Çekildi zîr-i rāna raĥş-ı ser-keş

Edānī vü erāzil ħayl-i Ekrād

Olur ser-pā ķamu hep ġark-ı pülād

Otuz dört biñ süvār-ı merd-i ser-keş

Kemān-keş ħaşm-küş pür tîğ u terkeş

Rezim-zen nîze-bāzān kār-dîde

Ķamu çāpük-süvār u āferîde

Sebük-raĥşān u rüyîn-ten kemān-dār

Neberd-ārā dil-āver ħaşm-ı pervār

Şaf-ārā şaf-şiken şîrān-ı pür-dil

Kemān-keş terkeşān murġ-ı ebābîl

Rev-ā-rev çarĥ-ı gerdūna olup sāy

Ķılur beş şaf süvārın düzd-ārāy

2690 Kebūd u surĥ u sebz ü hep direfşān

Hevāyî oldı ferri āteşin şān

Siyāh u ezrağ u zerd ü benefşî
Diger-gün her şafuñ vardur direfşî

Hevā pür sîne vü nağş-ı diger reng
Zemîn ‘ arz itdi çarğa nağş-ı Erjeng

Pes-i sahfında kim ħurşîd-i gerdün
Çarardı zāl-i ‘ âlem şanasın dün

Piyāde on sekiz biñ merd-i segbān
Sebük-pā vü pür-āteş almağa cān

Çamu cādū-şifat mār-ı pür-āteş
Ĥurüşında çamu hep düzd-i ser-keş

Olup şaf şaf diger gün hep direfşî
Kebūd u sîm ü ezrağla benefşî

Düşüp āteş dil-i çarğ-ı kebūda
İder her şukça sancağ çarğa sūde

Sikender’le bu cem‘i görse Dārā
İderdi rīv ile resm-i müdārā

75b Bulardı tîğ-zen hep şāhib-i nām
Ne eyyāmı çala ‘ âlemde ne nām

2700 Didi dānā-yı şāhib-rāy u tedbîr
Bulardur reh-zen-i şîr-i cihān-gîr

Ĥaşımdan itmeyenler ebruvān çîn
Dil-[e]früz āteş-i düzdān-ı pür-kîn

Durup şağ-ıla şol düzd-i süvārān
Ķamu bed-kīř-i Kürd-i nīze-dārān

Piyāde cümle pīř-i ān bed-āyīn
Firāz-ı çarĥa irdi āteř-i kīn

Girift itdi cihāna hāy ile hūy
Teřaĥĥuř olmaz oldu güft ile gūy

Dil-[e]früz oldu ol pehn-i Güher-çīn
Zemīn ‘ askerden itdi dāmenin çīn

Bu heybetle o düzd-i nā-pesendān
‘ Ażīmet kıldı rāha girdi ol ān

Ķubār-ı ebr olup gerdūna peyvend
Zemīne nūr-ı ĥūr urmaz olup bend

Süvārın şağ u şolda kıldı ārā
Nite pīř-i Sikender ceyš-i Dārā

Piyāde düşdi rāha cümle segbān
Öñinde yā virüp yā almağa cān

2710 Çekildi țarf-ı rezm-i řīr-i ser-dār
Derūndan naķř idüp tarz-ı diger kār

*Berhâsten-i Hâzret-i Ser-dâr-ı Zafer-şî'âr Rûz-ı Diger bâ-Rezm-i Cân-pülâd ve Şükûh-ı
Gerdûn-tebâr ve Âmeden bâ-Meydân ve Dîden-i 'Asker-i Muhâlif* ⁵²¹

*Bi-y-â iy güft ü gûy-ı nâdir-âşâr
Beyân kün tâ çi hest ez-ţarf-ı ser-dâr*⁵²²

*Zi-iķbâl ü zafer fâl-i hümâyûn
Zi-baht-ı devlet ü v'ez kâr-ı gerdûn*⁵²³

Çün ol şubh-ı huceste baht u iķbâl
İrişdi şâhib-i ferhunde-aķvâl

O şeb tâ şubh irince çeşmi bîdâr
İder hâke ruĥın mâlîde ser-dâr

Cenâb-ı Hâķ'dan ol şîr-i zafer-fer
Niyâz itdi ola haşma muzaffer

76a Ciger kanın gözinden kıldı ğaltân
Seher durdı yirinden zâr u giryân

Niyâzından pes ol şîr-i sipeh-dâr
Muzaffer 'âdil-i ser-dâr-ı bîdâr

Geyüp zerrîn ķabâ simîn zirihler
Tamâmet bend idüp altun girihler

Ġazâ tîĝın miyâna eyleyüp bend

⁵²¹ Zafer alâmetli serdarın, sonraki gün Canpolatoĝlu ile savaşa yönelmesi, gökler gibi bir haşmetle savaş meydanına çıkması ve düşmanı görmesi

⁵²² Ey bulunmaz sözler söyleyen, gel / Serdarın tarafında ne olup bittiğini anlat

⁵²³ Kutlu zafer sahibinden ve ikbalden / Baht açıklığından ve feleğin hâlinden bahset

ıluban tır ü terkeş saht peyvend

2720 Mübârek başına bir miğfer-i zer
Urındı zerle onmuş vefı yek-ser

Zer ü ziverden âhen cümle nâ-büd
Zirih terkeş amusı hep zer-endüd

Şoındı başa perr-i şâh-vârî
Muzaffer ismi naş-ı üstüvârî

Mübârek rularından hûn-ı ‘unnâb
Aardı her biri yâût-ı nâ-yâb

Cenâb-ı Hâ’dan eylerdi aleb kâr
Muzaffer lafzı olsun aña rehvâr

Murâd öndi[1]lerin almışdı bir raş
Anuñ üstinde çoğ olmuş cihân-baş

Ser-â-ser ziver ü cevher geyimler
Muraşsa‘ câmeler altun geçimler

Süheylingen sipihr-i hıng-i gerdün
Olurdu dehşetinden albi pür-hün

Meh-i nev gibi raşa zîn-i zerrîn
ılurlar beste gevher ile tezyîn

Cihâna şaldı lerze nâle-i kûs
Felekden naş-ı Merrîh eyler efsûs

2730 Pes andan her taraf şîr-i dilîrân
Hijebîrân-ı hünerver nerre-şîrân

‘ Adû-küş şaf-şiken şîr-i kemân-dâr
Neberd-ârâ haşım-cû şîr-i hûn-h’âr

Ser ü pâ zîvere oldı cihân ğarķ
Görinmez dürr ü gevher pây tâ-farķ

Muraşşa‘ ser-keşânda mığfer ü hûd
Mücevher-hancer ü tîĝ-ı zer-endûd

Zer ü zîverle gerdân bâlin âĝuş
Siper ketfe kıamusı tîĝ ber-düş

76b Muraşşa‘ hancer ü tîĝ-ı mücevher
Zirih-sîmîn ü gevher mığfer-i zer

Otaĝa ber-fîrâz-ı mıĝfer-i mîl
Süvârân beste şaf-râ mîl-der-mîl⁵²⁴

Cihân şaf şaf olup durdı nezâre
Zemîn teng oldı çün eşheb-süvâra

Zer-endûd u geçim ü raķş-ı cüşân
Ser-â-ser ğarķ-ı gevher raķş-ı püşân

Süm-i raķş-ı cihân peymâ-yı şîrân
Fîrâz-ı mıĝfer-i merd-i dilîrân

⁵²⁴ *Başlıĝın üzerinde ince sorguĝlar / Atlılar sıkı sıkıya baĝlı saflarda*

2740 Mücevher hep kıamu yāķūt-ı aķmer

Zirih kıolķaķ siper tīg ile ķancer

Görinmez sım ü zerden āhen-i ķır

Cevāhir-pūş olup bernā eger pır

Süleymānı geyim dārāt-ı Dārā

Cihān zıverle olmış ‘ālem-ārā

Direfş-i surķ u zerd ü sebz ü yek-reng

Felek ‘ aksine beste naķş-ı Erjeng

Hevāda mevc urup āteş olup kām

Felek devr eyleyüp bulmazdı ārām

Direfş-i gūn-e-gūn dıbā zer-endūd

Ser-i her şuķķa zerrın ķarķa ser sūd

Ķılup gerdūn görindi perr-i tāvus

Cihānı tıtmış-ıdı nāle-i kūs

Pes-i sancaķda kim mühr-i hümāyūn

O olup yandı zer ü zıverle gerdūn

Ser-i her şuķķada “*Naşrun min ’allāh*”⁵²⁵

Yazılmış āb-ı zerle rāyet-i şāh

Zemıne şu‘ le-i ķurşıd-i enver

İnüp virmez direfşden tābış-i fer

⁵²⁵ “*Allah ’tan yardım ve yakın bir fetih*”. Saff Sûresi, 13.

2750 Hürüş-ı ser-keşân-ı tîz-dendân
Süheyl-i âteş-efrûz-ı semendân

Felek gûşın kılupdı şîr-i âvâz
Süheyl-i raḥş u gerdân-ı ser-efrâz

Hürüş-ı nâle-i pür-cûş idüp ker
Zemîn rûyın girift itmişdi leşker

Dizildi kol kol oldu şîr-i merdân
Çalupdı gerdişinden çarḥ-ı gerdân

77a Dizildi sağ u sol mîr ü vezîrân
‘ Adû-küş şaf-şiken şîr-i dilîrân

İḥâta ḥayme-i şîr-i hümâyûn
Murâd-ı ‘ ‘ âlem ü dârâ-yı gerdûn

Ne vâḳtın devlet ile ol sipeh-dâr
Süvâr-ı raḥş-ı devlet râha rehvâr

Çılup ṭarf-ı ‘ adûya rezme âheng
Ki tâ ol zâlimi bî-nâm u bî-neng⁵²⁶

Olup ḥâzır dutup cân u dil ü gûş
Nüh eyvâna irişdi nâle-i cûş

Bu cânibden Ḥalîl Ağa-yı dil-gîr
Hijebri-i şaf-şiken şîr-i cihân-gîr

⁵²⁶ zâlimi < zâlimin M

2760 Dilrāna geyüp zerrīn zirihler
Tamāmī bend idüp pür-çin girihler

Mücevher tîğ u terkeş raht u hancer
Ser-ā-ser ğark-ı dūr yāķūt-ı aķmer

Ferīdūn-miğfer [ü] Hūşeng-kemānī
Süleymān-terkeş ü zırh-ı keyānī

Otağa ber-firāz-ı miğfer-i zer⁵²⁷
Şanasın açdı Sīmurğ farkına per

Geyindi Rüstem-āsā resm ü āyīn
Dilrāna müretteb sāz-ı tezyīn

Zer-endūd-āhen ü sīmīn-girībān
Mücevher cümleten bā-resm-i şīrān

Pes andan raķş-ı devlet pāy tā-fark
Nihān der-sīm ü zer-rā cāmeeş ğark⁵²⁸

Huceste eşheb-i raķş-ı şabā-sān
Mübārek-pey hemīşe cūş-ı peymān

Mübārek-sā'at ü es'ad-zamānī
Çeküp bindürdiler şīr-i jiyānı

İhāta kıldı girdin 'asker-i şāh
Nite māhī felekde necm-i eşbāh

⁵²⁷ Altın başlığın üzerinde sorguç

⁵²⁸ Her yeri altın ve gümüşten elbiseyle örtülü

2770 Dilirān üsküfi hep cümle zīver
Sebük-pā āteş-endāz-ı füsünger

Sehī-ķad ceng-cū merd-i zafer-bīn
Cihān-ārā rezim-zen āteş-i kīn

Füsünger-sān ķamu destinde şan mār
Derūnān ser-be-ser pūr-mühre ğaddār

77b ‘ Adūya yağduran merg-i tegerki
Pedīdār eyleyenler ğaşma mergi

Olup şaf şaf ķamusı rāha rehvār
Ėalīl AĞa ķıluban ‘ azm-i ser-dār

Durup ol şīr-i peyker şaf-keşīde
Ėılur Rüstem-şīfat devlet demide

Ėasan Paşa-yı kāmīl şahīb-idrāk
O zağm-ı mārā oldı aşlı tiryāk

O şīr ü jen neberd-ārā-yı ‘ ālem
Felek rāyında ķılmış ķaddini ğam

O şīr-i pūr-hüner cūyā-yı meydān
Hijebri-i kīnever cūyā-yı meydān

Ėeküp şaf durdı evvel ser-sipeh-dār
Ki rāyından kaçır dānā-yı esrār

2780 Hevāya āteş urmışdı direfşān

Sipihri inledüpdî cüş-1 raḥşān

Firāz-1 miġfere bād-1 şabā dest
İrişdürse otaġa lerze peyvest

Ḥuşūşā sümm-i raḥşdan tīre-gūn gerd
Ḳoyup çarḫa çıḳup mihri kıllur zerd

Ġırīv ü kūs-1 lerze nāy-1 eġġān
Zemīn lerzende lertzān çarḫ-1 gerdān

Çekildi tūb-1 ecder dem pūr-āteş
Şalan ḫāke niçe biñ düzd-i ser-keş

Dehān āteş-feşān u ḳalbi dil-teng
Oluban ḫūn-1 ḫaşma vālih ü deng

Dilīrān şaf-keşīde dūş-ber-dūş
Dizildi rehneverdān gūş-ber-gūş

Ḳamu hep muntazır tā şīr-i ser-dār
Süvār-1 raḥş-1 devlet ol sipeh-dār

Olup süy-1 ‘ adūya rezm ü perḫāş
Ḳıla gerdūn ide taḫsīn ü şābāş

İrişdi sālī‘ at-i ferḫunde-aḫter
Hümāyūn tālī‘ ü baḫt-1 muzaffer

2790 Murād itdi o şīr-i ‘ ālem-ārāy
Ḳıla ol zīn-i devlet taḫtını cāy

Niyāz-ı ‘özü-ile ol merd-i merdān
Ser-i ser-dār-ı sulţān-ı cihānbān

78a

Rikāba pā kıomazdan evvel ol ŗır
Muzaffer ‘ādil-i ŗır-i cihān-gır

Ŗapup yirden bir avuÇ ĥār u ĥāşāk
Döküp ceybe didi iy Dāver-i ĥāk

Za‘ıfem Hāzret’ün ĥıldum penāgāh
Ki sensin nık ü bedden cümle āgāh

Cebe cevşen özüme bir kefendür
Baña ĥāyil senün vaşfuñda tendür

‘İnāyet eyle iy luţf issi Dādār
Ki sensin cümleye Şāh u Sipeh-dār

Senün ĥatuñda iy Hāllāķ-ı ‘ālem
Ŗamu birdür ger ‘ālemdür ger ādem

Viren fırsat viren nuşret viren dīn
İden bu ŗehleri ŗaţranc-ı ĥübīn

‘İnāyet Hāzret’ünden eyle dermān
Muzaffer münhezim pes bāķī fermān

2800

Diyüp esb-i şabā-reftāra ol ŗır
Süvār oldu nite mihr-i cihān-gır

Naţar ser-dāra ĥıldı ‘asker-i dīn
Ŗamusı gördi anda ŗiri ol ĥīn

Ruḥı pür-nūr idi cevşen pür-enver
Süm-i raḥşdan firāz-ı meyl-i miğfer

Girih-bendinde zırhuñ cümle yek-ser
Yazılmış ser-be-ser lafz-ı muzaffer

Firāz-ı miğferinde naḥş-ı ān māh
Yazılmış āyet-i “*Naşrun min ’allāh*”⁵²⁹

Çü gördi ‘ asker-i İslām o şīri
‘ Adālet çarḥınuñ mihr-i münīri

Du‘ ā kıldı kaması anda ol ān
Döne fermānuñ üzre çarḥ-ı gerdān

Pes andan ol girān-deryā-yı a‘ zam
Sevād-ı devlet ü baḥr-i mu‘ azzam

Nesīm-i fırsat u nuşret ile mevc
Kılup andan dilirān fevc-der-fevc

İdüp ‘ azm-i ‘ adū āheng-i meydān
Şaşup devrin unutdı çarḥ-ı gerdān

2810 Nazar kıldı o dem ferḥunde ser-dār
Görüp ol ‘ askeri Dādār’a şad bār

78b Kılup ḥamd ü şenā vü luṭf u taḥsīn
Niyāyiş bā-sitāyiş Ḥaḥḥ’a ol ḥīn

⁵²⁹ “*Allah ’tan yardım ve yakın bir fetih*”. Saff Sûresi, 13.

Diyüp iy Hālîk-ı bî-mişl ü mânend
Keremden zımnuma lafz-ı zafer bend

Qılup eyle beni a' dāya gālib
Budur senden degül gayrı meṭālib

Diyüp ṭarf-ı ' adūya niçe ferseng
Muḳābil itmege ' asker kıla ceng

Durup ' asker o dem bā-resm ü ḳānūn
Olup şaf şaf ' adūya ebruvān nūn

Sipāhî şağ olup şolda silah-dār
Durup Hūşeng-şıfat meydānda ser-dār

Öñinde ol hijebr-i āhenīn-ceng
Ḥalīl Ağa-yı şāhib-nām ile neng

Alup pīrāhenin şīrān-ı pūr-dil
Tüfeng-endāz-ı merdān-ı peleng-dil

Ḳamu sūzende a' dā āteş-i tīz
Füsūnger mühre-i cān-düz-ı ḥūn-rīz

2820 Ḥasan Paşa dilīr-i kişver-i Rūm
Sipeh-sālār-ı merz [ü] ser-ḥad ü büm

Ol oldı rezm-zen-i merdān-ı pey-rev
Ḥurūşān muttaşıl ' asker rev-ā-rev

Zirih-pūş-ı dilīrān ile ol şīr

Öñince ‘ askerüñ mîr-i cihân-gîr

Ol idi pey-rev-i ser-dâr u ‘ asker
Hijeb-i kînever merdân-ı yâver

İki ferseng öñinde ‘ askerüñ tîz
Olurdu hayl-i haşma âteş-engîz

İki biñ var idi merd-i güzînân
Zirih-püş-ı dil-âver şîr-i ğurrân

Süvâr-eşheb süvâr-ı raşş-ı raşşân
Çü sîl-i ser-keş ü çün ra‘ d-ı cüşân

Siper bir kılda şemsîre urup ceng
Kamusı rezme kılmış naķş-ı âheng

Olur pehn-i Güher-çîn âteş-i süz
Zirih-püşân tamâmı aĥger-efrüz

Süm-i esb-i şabâ-reftâr-ı rehvâr
Nümâyiş eyledi tûfân çün qar

79a 2830 Oluban rüy-ı şahrâ tîre-âhen
Derûn-ı âteş içre âhenîn ten

Felekden düşse bir erzen zemîne
Olurdu nîze peykânında çîne

Şabâ râh-ı güzer bulmazdı ol ĥîn
Cihân kılmışdı cümle ebruvân çîn

Dutupdı şaf-be-şaf ‘ âlem zemîni

Bırağup her kemân ebrûya çîni

*Ceng Kerden-i Dü Deryâ-yı Bî-kerân Ser-dâr-ı Zafer-şî‘âr bâ-Düzd-i Cân-pülâd ve Ber-geşte
Şüden-i Cân-pülâd ve Fîrûz Şüden-i Ser-dâr-ı Zafer-güster ve Kûşte-zen-i Segbân u ‘Asker-i
Cân-pülâd⁵³⁰*

Gel iy rezm-i suhanda merd-i meydân

Ne nev‘a bezm ü rezme urdı çevgân

Ne tarz-ıla iderler cenge âheng

Anı gördükde gerdün ola dil-teng

Bu rezme kıldı dâna mü-şikâfi

Niçe sen-dâni tîğ eyler şikâfi

İder dâna-yı devrân bu kelâmı

Bu nev‘a naql ider işbu peyâmı

İder Sîmurğ-veş bu rezme cevân

Ki devrinden qalur gerdün-ı gerdân

Bu şevketle dutup şahrâyı ‘ asker

Müzeyyen oldu kişver cümle yek-ser

2840 İrişdi mihr-i ‘ âlem-tâb-ı firûz

Miyân-ı irtifâ‘ -ı çarha ol rûz

Firâzından nişibe şems-i tâbân

⁵³⁰ Sonu gelmez iki derya, zafer alâmetli Serdar Murad Paşa ile soyguncu Canpolat'ın savaşıması, Canpolat'ın haklanması ve zaferi yayan serdarın yükselişi, Canpolat'ın adamlarının öldürülmesi

Dutup rev ğarba olmışdı ŧitābān

Muĥālif cānib[in]den merd eger pīr
Ne ğürdān u reme ne rūbeh [ü] ŧīr

Olup peydā ser-ā-ser āŧikāre
‘Asākīr ŧaf-be-ŧaf hem-çün sitāre

Çü ħurŧ-ı ‘ālem-ārāy-ı cihān-bīn
‘Urūc-ı ğarba rāhın ħıldı tezyīn

Muĥālif cānibinden çarĥa peyvend
Ğubār-ı reh-zen oldu ebrū-veŧ bend

Be-sān-ı kākül-i ĥübān siyeh-dūd
Olup ĥurŧīd o dūd içinde nā-būd

79b Ķarardı pehn-i deŧt oldu zirih-pūŧ
Yaĥod deryā-yı āteŧ eyledi cūŧ

Olur ŧaĥrā yūzi bir dem içi ğüm
Zemīne dökdi āteŧ ceyš-i encüm

Kebūd oldu o tozdan ħurŧ-ı ĥurŧīd
‘Ayān oldu o demde māh u Nāhīd

2850 Duĥān-ı āteŧ ile gerd ü tīre
Kılur çeŧm-i kevākib anda ĥīre

ŧehāb-āsā tūfeng-endāz-ı ĥūn-rīz
Duĥān u gerd içinde tīz-der-tīz

Şaçup her sūya āteş mest ü mağrūr
Hidāyetden berī bahtdan daḡi dūr

Çıluban terk-i dīn niçe bed-āyīn
Dutuban ‘ asker-i İslām ’a hep kīn

Çün İslām ‘ askeri gördi bu kārı
Bilüp luḡf-ı Hudā’yı anda yārī

Dutup Rabb-i Cenāb-ı Hāzret’e rüy
Bulup nağm-ı zaferden reng ile büy

Umūr-ı kārı Hāḡḡ’a cümle teslim
Çılup ser-dār u ‘ asker oldı bī-bīm

O sīl-i bī-sebāta mevc-i deryā
Temevvüc kıldı cümle pīr ü bernā

Bu cānibden dilīrān āteş-efrūz
Kimi tīğ u kimi tīr-i ciger-dūz

Kimi ḡancer kimisi nevk-i nīze
Çılup şaff-ı ‘ adūyı rīze rīze

2860 Cenāb-ı Hāḡḡ’a tevḡīz ebruvān çīn
Gerüben sīne anda ḡaşma ol ḡīn

Oluban baht u devlet bunlara yār
Olarda kār-ı bed-fercām u idbār

Ġazā ile bular olmışdı mesrūr
Olar zulm ü fesād u mest ü mağrūr

Ḳarīb oldı ol iki baḥr-i āteş
Süvārān u dilīrān oldı ser-keş

Dururlar birbirine karşı bī-bāk
Kemer bergüstüvān cūş-ı çek-ā-çāk

İki leşker durur ol dem yirinden
Diler kim ala kīne birbirinden

80a Bilimez kimse kime yüz duta baht
Kim olısar serīr-i şāḥib-i taht

‘ Adem iḳlīmīne kimdür dutan rāh
Kimi çāha girür kimi bulur cāh

Meşeldür iki kūze birbirine
Şikest nā-çār irür elbet birine

İki leşker o gün olmuş zirih-pūş
Gören dir baḥr-i āhen eyledi cūş

2870 Geyüp mīrān u mihter hep zirihler
Cihān bend eylemiş sīmīn girihler

Kemer-bend ile kılmış tīg ber-düş
Zemīn ile zamān oldı zirih-pūş

Siper bend kitfe kılmış başa tergi
Bırakmış gerdenine tavḳ-ı mergi

Kefen diyü ‘ imāme şardı başa

Derūnān teşne olmuşdı şavaşa

Cihān olmuş idi cenge zirih-pūş

İdüp a‘ lā vü ednā tīg ber-dūş

‘Alemler şaf şaf oldu mişl-i gülşen

Direfşden rüy-ı kişver oldu rüşen

Cihānuñ gönli ister kim kıla ceng

Ururlar tığa bir yirden kamu çeng

Cem‘ olmuş ‘asker-i İslām dīni

Olup Fetḥ Āyeti vird-i yakīni

Zemīn raḥş ayağında şanki sīm-āb

Olup lertzān yanardı āteş ü āb

Direfş-i ‘asker-i İslām-ı pür-dil

Durur zımnında bir ser-dār-ı ‘ādil

2880 Dizildi āteş-endāzān dutup şaf

Süvārān urdı tīg u ḥancere kef

Tüfeng elde dilirān ecdehā-vār

Derūnı mühre-i pür zehr-i ḡaddār

Süvārān sağ u şol durdı idüp cūş

Zirih kılmış dilirān bālin āḡuş

Miyānda kalmış-ıdı iki ferseng

Çılur ‘asker kamu kīn-i kemer teng

O cānibden o düzd-i Kürd-i nā-pāk
Yürür ser-dāra qarşu anda bī-bāk

80b

Ne resme hāzret-i şīr-i sipeh-dār
Şaf-ārā oldu ol dem ol sitemkār⁵³¹

Çekildi fevc ü fevc düzd-i dilirān
Şanasın hūk-i ner yā şīr-i gurrān

Ser-ā-ser sīne pūr-kīn ebruvān nūn
Çamu düzd ü dağal pūr mekr ü efsūn

Yağın geldi iki baħr-i girān-rāy
Bu cānibden dilir-i ‘ālem-ārāy

O cānibden o düzd-i nā-pesendān
Çarīb oldu vü doldı şahn-ı meydān

2890 Tutuşdı yandı ‘ālem oldu şer-gīr
Gözetdi haşmını bernā eger pīr

İki deryā-yı āteş eyledi cūş
Hūrūşından bu gerdūn oldu bī-hūş

Hemān dem kām-ı evvel hayl-i segbān
Cihāna naqş-ı mühre atmağa cān

Çöküp diz şaf-be-şaf hep āteş-efrūz
Oluban ‘asker-i İslām dil-dūz

⁵³¹ ol dem < oldu M

Duḡān-ı āteş-efşān çarḡa peyvend
Olup merg-i peder āġāz-ı ferzend

Süvārān reh-zen-i Ekrād-ı nā-dān
Pes-i seġbāndan atdı tīr-i bārān

Olup yek-dil ḡamusı āteş-efrüz
Dilīr-i ‘ asker-i İslām’a zer-düz

Bu cānibden buyurdı şīr-i ser-dār
Dilīrān āteş-endāzān-ı pūr-mār

Belā bārānı olsun mühre-i teng
Ola ḡayl-i ‘ adū hep zār u dil-teng

Ḥudāvendden çün oldı emr ü fermān
Ḥalīl Aġa’yı ol şīr-i dilīrān

2900 Dilīrāna lisān-ı va‘ d-i iḡsān
Baġışlar dürr ü gevher anda ol ān

Durup şaff-ı dilīrān āteş-efrüz
Ururlar ḡalbe hep tīġ-ı ciġer-düz

Çü ra‘ d-ı ebr-i bārān mühre-i teng
Ḥazādan nāzil olmış dāne-i seng

Hücüm-ı tūb-ı āteş mühre-i dūd
İki leşker duḡān[d]a oldı nā-būd

81a Kemān aldı ele ol dem süvārān
Dü cānibden ḡılurlar tīr-bārān

Hevādan cān-şikār-ı murğ-ı perrān
Zemīnden mūr-ı ‘āciz anda ol ān

Durup şaff-ı dilirān āteş-efrūz
Ururlar albe çün merg-i ciger-dūz

Çü ra‘ d-ı ebr-i bārān mūhre-i teng
azādan nāzil olmuş dāne-i seng⁵³²

Hücūm-ı tūb-ı āteş mūhre-i dūd
İki ‘asker duānda oldu nā-būd

Bulımaz dūd-ı āteş ire çün rāh
Hevādan yoğ-ıdı vech-i güzergāh⁵³³

2910 Hūrūş-ı raş [u] cūş-ı merd-i merdān
Firāzından iniler çar-ı gerdān

Sūheyl-i raş-ı tünd ü na‘ re-i merd
Zemīn āhen olupdı āsūmān gerd

Cihān ney-zen baışın kıldı hāşıl
Maāma cān diler ki ola vāşıl

Fenā rūyın dutupdı çār-dīvār
Diger-gūn devr iderdi çar-ı devvār

Mehībinden kaçupdı şir-i gerdūn

⁵³² seng < teng M

⁵³³ güzergāh < kedergāh M

Ağa milk-i Haleb'de rûd-ı Ceyhûn

Çopupdı rüsteḥîz-i rûz-ı maḥşer
Ayağa durmuş-ıdı ḥayr ile şer

Bu bir kâr-ı muşîbet bir girân derd
Diler merdân ola ḥaşma hem-âverd

Ġubâr-ı ebr-i peyvend âsümâna
Çıkuban rûşenâ inmez cihâna

İki deryâya oldı bu cihân teng
Ḥirâsından güneş buldı diger-reng

Oluban bu cihândan rûşenâ güm
Küşâde çeşme zâhir oldı encüm

2920 Cihânı dutmuş-ıdı âteş-i tîz
Niyâmında iniler tîĝ-ı ḥûn-rîz

Süñü yalman çıkardı şanasın mâr
Tüfeng açdı dehânı ecdehâ-vâr

‘Uḳâb-âsâ kanadını açup tîr
İdüp revzen yedinde câna dil-gîr

81b Kemân ḥam oldı çün ebrü-yı cânân
Ḥadeng ister rehâyı almağa cân

Ḥurûş eylerdi serde durmayup terg
Olam dir ben de câm-ı şerbet-i merg

Zirih an alayup olmiř ciger-dūz
Yanardı ser-be-ser deřt-i ciger-sūz

Zemīn raş ayaında oldu pā-māl
Kimesne bilmez āhir ne ola hāl

Yanardı dōrt arafdan āteř-i kīn
Tutuřdı ser-be-ser pehn-i Gūher-īn

Ecel dutdı o dem rāh-ı girīzi
Gōrūp ol gūn o rūz-ı rūsteīzi

Seāb-ı ramet oldu orudan gūm
Nihān oldu sipihre eřm-i encūm

2930 Peder ferzend iřin ıldı ferāmūř
Pūser merg-i pederle oldu āgūř

Teraum almamışdı degme kesde
Pūser mergi peder alb-i hevesde

urūř-ı Allāh Allāh cūř-ı merdān
Hey-ā-hey ayl-i dūzd-i ehl-i iřyān

Felek ās-ı azāya mūhre-i teng
Doınmış gibi iler eyler āheng

Dilīrān gōsterūp rařāna mehmūz
Olup řir-i sūvārān āteř-efrūz

ekūp řemřir ū tīr ū nīze merdān
Gōzetti hūk-i ařmı řir-i gurrān

Belā mergi oluban mūhre-i mār
Derūn-ı cān-ı haşma eyleyüp kār

Şanasın hār-ı ter peykān-ı nīze
Söküp cevşen iderdi sīne rīze

Qılıçlar elde şan cām-ı zer-endūd
Mey-i mesti olanlar oldı nā-būd

Siperle mīl-i miğferde çek-ā-çāk
İrer ‘ ayyūqa şadr-ı sīneler çāk

2940 Bulutdan berq-i hātif gibi pür-hīr
Nümāyiş gerd içinde tīg u şemsīr

‘ Uqāb-ı cān-şikānı çübük-i tīr
Geçüp çeşm-i zirihden cāna dil-gīr

82a Oluban nevk-i peykān āteş-endüz
Qazā çarhı qader tīri ciger-düz

Dilīrān sīne pür-kīn ebruvān çīn
‘ Adū-küş şaf-şiken çün Rüstem-āyīn

Siper bir qolda vü bir elde hancer
Heyāhūy ile doldı heft kişver

Dehān āgaşte oldı hūn ile hāk
Zirih bergüstüvān cevşen olup çāk

Nüh eyvāna irişdi cūş-ı merdān

Diger-gün devr iderdi çarḥ-ı gerdān

Dehāndan gūşa irmez idi āvāz

Mey-i rezm ile mest şīrān-ı mümtāz

Peder kār-ı püserden oldu ğāfil

Peder kārın püser itmezdi ʿ āķil

Çıķup çeşm-i pederden merḥamet tīz

Olur merg-i püserle āteş-engīz

2950 Püser daḥi peder kārında ḥayrān

Peder çeşmin kılup ḥancerle giryān

Derūn-ı gerd içinde düşmen ü dost

Ne terg ü ser koyup ne mağz u ne post

Çeküp çāçī kemān tīr ile tīġı

Ururlar kılmayup naķş-ı dirīġı

İki ʿ asker toz içre birbirin fark

İdimez baḥr-i ḥayret eylemiş ğarķ⁵³⁴

Zemīn ile zamān rāh-ı sitize

Düşüp urdı ʿ adūya tīġ u nīze

Bu resm ile çek-ā-çāk irdi çarḥa

Medār-ı şefķat irdi vezn-i barḥa

Nihān oldu perī-veş naķş-ı şefķat

⁵³⁴ idimez < idinmez M

Ururlar birbirine tîğ-ı diğğat

Gehî hayl-i muhâlif dest-i çire
Nümâyiş eyleyüp gerdân u şîre

Gehî gerdân muhâlif-i ciling-teng
Söküp şaffin iderler vâlih ü deng

Hücüm-ı Kürd-i nâ-pâk-i bed-endiş
Dilîrâna virirdi hayl-i teşvîş

2960 İki ‘askerde rûy-ı merhamet tîz
Yoğ-ıdı birbirine âteş-engîz

82b Olup eşheb-süvârân-ı dilîrân
Hücümün haşma kıldı nerre-şîrân

Dökerler şaff-ı segbâna süvârı
Kıluban kalbi muhkem üstüvârı

Dutuşdı yandı gerdân anda ol hîn
Derûnân pür-hurûş u ebruvân çîn

Dimiş râvî ki üç sâ‘ at tamâmî
Güzer kıldı dilîrân hâşş u ‘âmî

Dirîğî itmeyüp şemşîr ü nîze
Urup kalb-i ‘adûyı rîze rîze

Kıluban sedd-i âhen kîn-derîde
Dilîrân pür-dil ü hancer-keşîde

Ki çün ol nâ-ḥalef gördi dige kār
Diger-gün kûşîş ü gerdün-ı ḡaddār

Hemân bir dem kılup düzdâna fermân
Rev-â-rev bir uğurdan kîş ü ḡurbân

Hücüm-ı âteş-endâzân kılup kār
Sütün-ı ‘ asker anlardur sebük-bār

2970 Olar kim olalar hep tu‘ me-i tîḡ
Belâ bārânı funduḡ âteşin mîḡ

Tebâh anlar kim ola rezm ile ḡâr
Zebündur destümüzde şîr-i ser-dâr

Diyüp bir gez hücüm eşheb-süvârân
Dilîrânı iderler tîr ü bārân

Ḥalîl Aḡa çeküp şemşîr-i ḡün-rîz
Urur ḡalb-i ‘ adüya âteş-i tîz

Ḳılup Rüstem-şîfat a‘ dâyı vîrân
Olur ḡancer-keşîde hep dilîrân

Velîkin Kürd-i nâ-pâk-i bed-âyîn
Hücüm-ı tîr ü tîḡ u ḡancer ü kîn

Gürâz-âsâ hücüm-ı rezm-i perḡâş
Nümâyiş eyleyüp çün ḡük [ü] ḡuffâş

Ḥaber ser-dâr-ı sâlâr-ı dilîre
Îrüp bir ân içinde nerre-şîre

Ki himmetle icāzet iy ser-efrāz
Du‘ ā kıl ‘ askere iy şīr-i mümtāz

Ki düşmen viridi kalbe haylī teşvīş
Gürāz-āsā hücūmın ol bed-endīş

83a 2980 Didükde ol ser-efrāz-ı cihān-dār
Cevāb itdi bu nev‘ a şīr-i ser-dār

Zamān endek kılupdur baht u iqbāl
Vezān fırsat-nesīmi ‘ āķibet-ħāl

Ki tā hūm-ı hücūm-ı ‘ asker-i şīr
Dilīr-i ġāziyān bernā eger pīr

Gene ser-dār-ı sālār-ı hümāyūn
‘ Adūdan kılmayup ebrūların nūn

Hücūm-ı reh-zenān-ı vaşf-ı a‘ dā
Kıllup tīġ ile kalbin naķş-ı ‘ amdā

Dilīrān her tarafından eyleyüp cūş
Siper yüzde kılcı der-müş ü āġūş

Rev-ā-rev çarħ-ı çārūmden idüp kār
Üçincide dil-āver şīr-i ser-dār

Görür ferħunde-sā‘ at ‘ āķibet-ħāl
Nesīm-i fırsat u baht ile iqbāl

Zafer āşārı oldı āşikāre

Ḥudā yāver dilir ü şehriyāra

Hemān ol gevher-i ferḥunde nā-yāb

El urdı tīğa kıldı fetḥ ile bāb

2990 Çeküp aldı eline tīğ-ı tīzi

O sâ‘ at gördi düşmen rüsteḥīzi

Be-emr-i Ḥaḳ o demde buldı fermān

Virüp gerdān anuñ fermānına cān

Ki çün devlet nesīmi oldu sāzī

Olur tevfiż-i nuşret lebde cārī

Ferāmūş ‘ālemi Kürd-i dilīrān

Olup yek-dil ḳamu bernā vü pīrān

Oluban sīl-i ser-keş gibi cūşān

Hevādan hem-çü Sīmurğ-ı ḥurūşān

‘Adūdan itmeyüp naḳş-ı dirīği

Dilīrāna ururlar tīr ü tīği

Ṭayanmaz pīş-i şīre ḥayl-i rūbāh

Hem-āverd düzd olur mı ‘asker-i şāh

Egerçi sīl olur şaḥrāda pūr-cūş

Olur baḥre irince līk ḥāmūş

Ne deñlü ferri var zāğ-ı melā‘ in

Ḳıla şeh-bāz öñinde ebruvān çin

83b Ne k̄adri var felekde ceyş-i encüm
Çü h̄urşid irişe Nāhīd olur güm

3000 Çü pervāz eyleye ‘uqāb-ı cān-bāz
Ne k̄adar cünbiş ide zāg-ı ğammāz

Nümā rū eyleye eşmār-ı gülzār
Ne deñlü ser-keş ola nevk-i ter h̄ār

Peleng-i kīnever çün eyleye cūş
Çarār itmez o pehn-i deşde h̄ar-gūş

Çü Sīmurġ-ı felek-fer ile pervāz
Ne nev‘a cilvegerdür büm-ı ğammāz

Çü ser-dār-ı ‘asākir hūm-ı yek-ser
‘Adūya pes hücüm-ı deşde leşker

Dil-āver pür-hüner leşker-şiken şīr
H̄asan Paşa-yı şīr ü jen cihān-gīr

Çeküp şemşīr-i tīz oldu ferahnāk
Derīde qalb-i h̄aşmı kıldı bī-pāk

Girih-bend-i zirih açmışdı peyvend
Sürüp Rüstem-şifat rahşın h̄udāvend

Urup h̄ancer kılup a‘ dāyı ğamnāk
Derūn-ı çeşmini tīġ ile nemnāk

Muḫālif ḫayline rüz-ı sitīzi
Bragup eyler nümāyān rüsteḫīzi

3010 İdüp hayl-i muhālif cāyını hāk
O zaḥmı māra oldı rezmi tiryāk

Gehī tiĝ u gehī hancer gehī tır
Ururdı ol dilir-i server-i şır

Uruban bir tarafından hancer ü tır
Dil-āver Zü'l-fekār u āşaf-ı şır

İderdi nām-ı nık şemşirin icrā
Öñinde yüz biñ olsa hayl-i a' dā

Derūnın hancer ile āteş-endüz
Çeküp kavş-i kuzah tır-i ciger-düz

Ururdı sine-i a' dāya nize
Muhālif haylini rāh-ı girize

Braĝurdı şanki mişi şır-i ĝurrān
Dutup rāh-ı girizi hayl-i düzdān

Girift itdi emirān-ı kenā-reng
Ser-i a' dāya pehn-i deşt olur teng

84a Piyāde hayl-i düzd-i aşl-ı seĝbān
Rehā cengden o gün bulmaz virür cān

Çalır cümle oluban tu' me-i tiĝ
Zemine yıĝdı āteş-bār hūn miĝ

3020 Bu kārı gördi ol mār-ı sitemkār

Hücüm-1 baht-1 bed eyyām-1 idbār

İdüp ‘ asker bulur kām-1 dige-r-gün
Murādınca görür dönmez bu gerdün

Görür pesden irişdi tīg-1 tīzi
Dutar ‘ār itmeyüp rāh-1 girīzi

Beş on reh-zen ider āhır kafā-dār
Diger ne yār u ağıyār u vefā-dār

Şabā-reftār-1 eşheb sīl-i cūşān
Perende murğ-1 Sīmurğ-1 ħurūşān

Girizān tā-be-diz ne nām u ne neng
Gider ħayretle ‘āciz vālih ü deng

Zi baht-1 bed v’ez in āgāz-1 fercām
Ne nireng ü füsün u devr-i eyyām

Firāz ile nişib-i gerdiş-i dehr
Gehī nūş u şafā gāhī pür-ķahr

Peşimān şad hezār engüşt dendān
Bi-zed der-sīne müşt ü riş-i kendān⁵³⁵

Dutup pūyān-1 reh şahrā vü bī-rāh
Ĥurūş [u] cūş u girye āh-ıla vāh

3030 Gelüp ħışn-1 Ĥaleb’de mekr ü efsün

⁵³⁵ Yüz pişmanlıkla dişleri parmağında / Göğsünü ise yumruğuyla paralar

ılup itmez ruħında aşların nūn

ılup irāde-i lafz-ı musahħar
Zi-ser-dār u zi-segbān u zi-leşker

Girūp hışn-ı bülendde dürr ü gevher
ılup rahş-ı revende bārını zer

Yine āvāze-i āġāz-ı ser-dār
Çıķup aşra olur şahrāya rehvār

Dutup giryān reh-i kūh u beyābān
Zaħım-ħorde gürāz ez-şir-i gurrān

Bu cānib oldu leşker deştde firūz
Urup tīg u teber tır-i ciger-dūz

atı endek olup ber-geşte ħınzır
alanı oldu cümle tu' m-ı şemşir

84b Sekiz sā' atde iken mihr-i gerdūn
Olur ħūn-ı muħālif rūd-ı Ceyħūn

Çıķup eflāke ferr-i āteş-i kīn
Olur deryā-yı ħūn pehn-i Güherçin⁵³⁶

Neheng oldu yem-i ħūn içre şirān
Cūvān-merd oldu ol gün cengde pīrān

3040 Dilirān ecdar-i ner gibi ħūn-riz

⁵³⁶ deryā-yı ħūn < ħūn-ı deryā M

Çeküp şemşiri haşma âteş-i tîz

Zemîn tenden pür oldı âsümân cān

Çızardı tās pür-ḥūn oldı gerdān

Olur ḥūndan o gün seng-i beyābān

Be-sān-ı freng-pesend yāḳūt-ı rummān

Derīde sīne pür-kīn-i bed-endīş

Serān bī-ser ne resm ü rāh u ne kīş

Çi hoş güft in suḥan mīr Nizāmī

Bi-yābī der-dü ‘ālem luḳf-ı kāmī⁵³⁷

Hevā ez-nīzehā hem-çün neyistān

Zemīn ez-ḥūn-ı ser-dārān meyistān⁵³⁸

Şafaḳ şanmañ bu ḥār-ı ḥūn-ı pür-kīn

Zemīn ü âsümānı kıldı rengīn

İrince şām-ı encām-ı zafer-fer

Dilīrān urdı haşma tīḡ u ḥancer

Dehān-āsā emān olmışdı nā-būd

Fiḡān u girye kılmaz sūd-ı memdūd

Miyāndan güm olup resm-i mūdārā

Murād İskender oldı haşm Dārā

⁵³⁷ Ne hoş demiş bu sözü Üstad Nizāmī / İki âlemde de lütuf ve mutluluk bulsun

⁵³⁸ Gök, mızraklardan kamışlık gibi / Yer, komutanların kanından şarapla dolmuş gibi

3050 O nā-merd zen gibi oldu girizān
Süvār ile piyāde tiġ-ı tizān

Olup ol pehn-i deştde tu' m-ı şemşir
Kamu yek-ser eger bernā eger pīr

Dilrān resm-i şefkat itmedi rāy
Emān lafzın o şir-i 'ālem-ārāy

Derūn-ı cānda kıldı şöyle pinhān
Ki şan zulmet içinde āb-ı hayvān

Çü gördi hayl-i ser-keş merd-i Ekrād
Girizān oldu ol zen oldu bī-dād

Alup cāndan ele şemşir-i hūn-riz
Kılup icrā irince şām-ı şeb-hiz

85a Olar kim eşheb-i raşş-ı teg-āver
Süvār u ser-keş ü şir-i hem-āver

Görürler baht u devlet olmadı yār
İkinci sūdmend olmaz sipeh-dār

'İnān-bāz oldılar çün kām u nā-kām
Zi-baht-ı bed zi-devr-i çarḡ-ı eyyām

Dutup bī-rāh u reh şahrā beyābān
Girizān rüze şeb bā-dide giryān

3060 Kılur bārū yine esb ü şütür-bār
Hazine kūs u hayme çār u nā-çār

Direfşān gūne gūne reng-bā-reng
Güsiste kıldı pehn-i cengde bī-neng

Mücevher tığ u hancer terkeş ü tır
Zirih cevşen bragup bernā eger pır

Perī-rū kām-rān serv-i sehī-ķad
Cüvān-ı nāzenīn cüyān ser-āmed

Kemān-ebrū vü hāl ü çeşm-i bādām
*Ruḥ u hāleş yekī dāne diğer dām*⁵³⁹

Miyānıyla dehāndan yoķ haber-dār
Semen-bū gül-ruḥān ḥübān-ı Tātār

Bulardur peyker-i insān ruḥ-ı ḥūr
Sirişte āb-ı ḥayvān ‘aql ile nūr

Dilīrān-ı zafer-fer cümle yaǧmā
Olup ber-geşte küşte ḥayl-i a‘ dā

Binā-yı āhenīn sedd-i Sikender
Olur üç sā‘ at içre raḥne perver

Binā-yı devlet-i nā-üstüvārī
Ne deñlü eylese sabr u ķarārı

3070 Ne deñlü şubḥ-ı kāzib olsa bir fer
Ki çün şubḥ-ı sa‘ ādet çarḥa hem-ser

⁵³⁹ *Yanağı ile beni; biri dane, öbürü tuzak...*

ıla urşid-i rüşen aşikâre
Sa' âdet gevherin ŝebden kenâra

Cihâna nûr-ı devlet urş-ı urşid
' Ayân ide be-sân-ı câm-ı Cemşid

Budur kâr-ı sipihr-i devr-i eyyâm
Çü eksük çü becersin kâm u nâ-kâm

Bulu[r]sın her ne ılsañ bed eger nîk
Gelür vâşıl olur dûr ile nezdik

85b Budur kâr-ı cihân iy merd-i nâ-dân
Gehî vardur gehî yo eyle iz' ân

Serüñ eyler gehî gerdûna hem-ser
Gehî zîr-i zemîn eyler özüñ yer

Ne ılsañ ol durur âir mükâfât
Eger nâ-oŝ eger oŝ deyr-i âfât

Dil-âver Cân-pülâd iken özi tîz
Eritdi tîg-ı devlet oldu erziz

ŝanurdı gendüsin çün şîr o gümrah
Anı ol şîr-i ner ıldı çü rübâh

3080 Uram ser-dâra dirdi tîg-ı tîzi
açup âir dutar râh-ı girîzi

Hümâ iken olur âir kebüter

Çırıldı rü-siyeh zâgâni yek-ser

Veğâda gendüzin añlardı bir merd

Ûacâlet ‘ âkıbet rüyın kıllur gerd

Şanurdu âteş-endüz-ı dilin germ

Anı tığ-ı şehinşeh eyledi nerm

Eger sen ‘ âkıll-iseñ eyle iz‘ ân

Ki şoñ olmayasın kârũnda hayrân

*Sitâyiş-i Hazret-i Ser-dâr-ı Zafer-pişe-i İn Huceste Sipâh ve Girân-rây-ı Ân Huceste-hışâl-i
Zafer-fer-i Aşaf-ı Hümayün-baht*⁵⁴⁰

Bi-nih güş iy suhan-dân-ı suhan-sâz

*Şinev kâr-ı diğeri z’ân şîr-i mümtâz*⁵⁴¹

Tüyî mir-i ma‘ânî kân-ı ‘ irfân

*Hiredmend ü hünerver kâmil-iz‘ân*⁵⁴²

Çün ol vâlâ-himem şîr-i cihân-dâr

Çıllur tığı derün-ı haşımı gam-h’âr

‘ Adü bî-fer olup ber-geşte ‘ asker

Olur küşte ne pâ vü dest ü bî-ser

Budur ol aşaf-ı ferhunde-sâlâr

Cihân-peymâ-yı ‘ âdil şîr-i ser-dâr

⁵⁴⁰ Zaferi meslek edinmiş, kutlu bir orduya sahip, mübarek tabiatlı ve ileri görüş sahibi, zafere güç yetirici, bahtı yüksek bi vezir olan serdarın övgüsü

⁵⁴¹ Ey söz bilen söz ustası, kulak ver / O seçkin aslanın diğeri işini dinle

⁵⁴² Sensin mânâların efendisi, irfanın ocağı / Akıllı, maharetli ve tam olan anlayışı

3090 ‘Adū çeşmin kılan tîğ-ile giryān
Niçe ehl-i fesāduñ ‘ömri vîrān

Olur tîğında ‘ālem zār u pür-bīm
Sehî-ķad zālīmān pīçide çün cīm

86a Bu āşaf oldı çok haşma ser-efrāz
Zafer menşürin itdi gūne ifrāz

Bu çok dīv ü dedüñ ‘ömrini ber-bād
Kıluv şemşir ile gerdüni ābād

Murāduñ issi vü ‘ahdi murāduñ
Rızāsı yok durur veche fesāduñ

Degül rāzī ki bir mūr-ı kem āzār
Ola devrinde o zulm-ile bīzār

‘Adālet rāhın ol şir-i cihān-bīn
Nümāyān itdi gūne kıldı tezyīn

Anuñ devrinde bir zālīm ki āzār
Ola cevri cihāna pür-sitemkār

Ne ķādirdür bunuñ devrinde bir dem
Kıla hāl ehlin āzār-ıla pür-gām

Melāyik hayl-i eflāk-i nühümden
Zehī kīn bāreka’llāh nağm-ı yümden

3100 Ki sensin ‘ādil-i şir-i cihān-dār

Döne kâmuñca dâyim çarḥ-ı ğaddâr

Sen olduñ bu cihân temkîn[in]e rây
Senüñ ‘adlũñle buldı ‘âlem ârây

Gezer mîş ile gürgân-ı sütürgân
Rikâbuñ būs ider ḥayl-i büzürgân

Bu nüh gerdüna devlet ile hem-ser
Olanlar oldılar râhuñda yek-ser

Saña bed eyleyenler dilde teşvîş
Olardur ḥâyin-i bed-dîn ü bed-kîş

Oḡutduñ ‘âleme menşür-ı şemşîr
Bilür ḡadrũñ eger bernâ eger pîr

Cihân âsâyîş-i emn ü emânı
Bulup devrinde imkân u zamânı

Cihâna ḥükm idelden Āl-i ‘Oşmân
K’olardur şehriyâr-ı ḥan bin ḥan

Ḥamusı hep cihâna ‘âdil-i sây
Şehinşâhân-ı ‘âlem ‘âlem-ârây

Murâd üzre ki bir âşaf murâdı
Degül kâmil ki ide ‘adl ü dâdı

3110 Velikin Ḥazret-i Ḥan Aḡmed-i şîr
Cihân-ârâ cihânbán şîr-i dil-gîr

86b

O dem ol şāh-ı gerdūn-ı cihānbān
Olur milk-i cihāna şāh-ı sulţān

Ki oldı āşafı ol şīr-i ʿālem
Zamānında görünmez zerrece ğam

Süleymān devri oldı bunda ʿayān
Ki āşaf oldı bu şīr-i cihānbān

Murāda irdi ʿālem buldı kāmı
Murād ismi bulur āşaf merāmı

Daĥi lebden cihāna emri cārī
Zuhūr itmez irür mīzāna kārı

Ne kādır kimse bir kimse duta kīn
Anuñ devrinde ol şīr-i nev-āyīn

Duta ebrūlarını eyleyüp çīn
Baĥup ender nihānī sīne pūr-kīn

Cihān devrinde oldı resm-i gülzār
Bitürmez oldı zımnında gül-i ĥār

Derūna lāle urmaz cevr-ile dāĥ
Gül oldı āteş-i gül-bün içi bāĥ

3120 Hezārān ĥār-ı gülden itmez efgān
Kılup çeşm-i cihān-bīnini giryān

Şakāyık kına ğarĥ olmaz olup ĥāk
Karanfiller derūnın eylemez çāk

Olup müstağraq-ı hoy ile ter kıan
Ser-ā-ser cismin itmez cevr-ile kıan

Meger kim erguvān-ı řāh-ı gūlzār
Açıldı her tarafından naħl-i işmār

Gūlistān çarħa řimdi naķř-ı erjeng
Kılup ‘ arz eyledi gerdūnı dil-teng

Ser-āğāz eyleyüp murğ-ı hoş-elħān
Bu nūkte muzmerin mīr-i suħan-dān

Eger dānā vü nā-dān mūr u murğān
Eger pīl ü peşe ger cinn ü insān

Bu nağma gūlřen içre cümle āheng
Añup gerdūnı kılmıř vālih ü deng

Ki sensin āřaf-ı řāh-ı cihānbān
Murād-ı ‘ ālem ü ser-dār-ı sultān

Sen olduñ ‘ āleme ħurřīd-i enver
Ki zūlmetde nihān cevr-ile kıřver

87a 3130 Çerāğ-ı ‘ adli itdūñ gūne ‘ ayān
Mürüvvet ‘ askere a‘ dāya pinhān

Mekānı eyledūñ ‘ adlūñle rūřen
Bu ħāristānı tīğūñ kıldı gūlřen

Kılup ħayl-i ‘ adūyı dāyimā ħ‘ār

Saňa kıldı nazār luřf issi Settār

Ki zīrā țarf-ı Hakk'a rüz u şeb rāh
Açup kılduñ 'adū 'ömrini kütāh

Dutupdı gülşen-i dehri kamu hār
Dolupdı her țaraf hayl-i sitemkār

Cihānı dutmuş-ıdı nesl-i bed-kīř
Erāzil bī-edeb hūk-i bed-endīř⁵⁴³

Qılup gerdūnı zār u 'ālemi teng
Efāzil ehli olmuş idi dil-teng

Sen urduñ bed-kīř hayline şemşir
Çeküp hancer kamu bernā eger pīr

Urup tīg u teber hancerle nīze
Qılup řaff-ı 'adūyı rīze rīze

Hümā-yı milk-i devlet yine perdāz
Qılup şayd-ı zaferden virdi āvāz

3140 Açup țarf-ı reh-i berr ü beyābān
Reh-i haccı nümāyān emn ü emān

Qılup pākīze şer' -i rāh-ı dīni
Emānı eyleyüp 'adlūñ nigīni

Oqutduñ ser-[be]-ser dūnyāya řemřir

⁵⁴³ erāzil < erāzil

Yoķuşdı ķardeş anda tiğ ile tır

Zamān ‘ adle muvāfiķ devr-i dāyim
Ķılur devrinde olsun ‘ ömri ķāyim

Şehinşāhuñ odur ‘ ādil vezīri
Şadāķat ‘ arşasınuñ nerre-şīri

Nitekim Hāzret-i Hān Aħmed-i şīr
Cihānuñ ser-firāzı şīr-i dīl-gīr

Ola devlet serīrinde ser-efrāz
Anuñ devrinde devlet ola āğāz

O şevketle zaferden reng ü būyı
Bula dāyim cihānda nīk hūyı

Nüh eyvān-ı sipīhr-i cām-ı zerrīn
Döne ķuţb-ı murādı üzre her hīn

87b Şehinşeh devleti olduķca ābād
Bu āşaf ‘ adl ile bulsun nikū-ad

3150 Nitekim deyr-i gerdūn-ı nüh eyvān
Döne devr eyleye hūrşīd-i gerdān

Ola baħt u sa ‘ ādet ile cāvīd
Muzaffer haşma olsun mişl-i hūrşīd

*Dīvān Kerden-i Hāzret-i Ser-dār-ı Zafer-reh-ber Ba‘dehū ez-Ceng-i Cān-pūlād der-Deşt-i Ceng
ve Nişesten-i Se Rūz ve Tedbīr ü Rāy Zeden bā-Dānāyān ez-Hıŝn-ı Haleb ve Çehārüm ‘Azīmet
Nümūden der-Feth-i Şehr-i Haleb⁵⁴⁴*

*Künūn dihkān be-yād āverde in kār
Firāz ü bā-niŝīb ü rezm ü peykār^{545/546}*

*Be-yād ārāy güzīn-i nesl-i Ādem
Ki ger hem-cevherī aşdāf pūr hem⁵⁴⁷*

Bir iki gün ser-i ser-dār-ı devlet
‘Adū tīgında buldı cümle zillet

Üçinci gün o ser-dār-ı zafer-fer
Kılup dīvān cem‘ oldı şīr ü ecder

Dizildi şaf-derān-ı devlet-āyīn
Zebūn iden ‘adūsın cengde ol hīn

Gül-i aḡmer gibi ‘ālem olup gūş
Dururlar bülbül-i mest gibi ḡāmūş

Açup dürc-i femin ol server-i şīr
Didi iy merd-i merdān-ı cihān-gīr

Bi-ḡamdi’llāh ki bu mār-ı sitemkār
Oluban tu‘ me-i şemşīr-i ḡūn-bār

⁵⁴⁴ Zaferin öncüsü olan serdarın, Canpolatoğlu ile savaştıktan sonra savaş meydanında danışma dīvânını kurması; orada üç gün kalıp Halep Kalesi’ini ele geçirme konusunda bilge köylülerle istişare etmesi; dördüncü gün Halep’i fethetmek üzere harekete geçmesi

⁵⁴⁵ peykār < pergār M

⁵⁴⁶ Şimdi o köylü bilge akla bu işi getirdi / Üstün olmak veya düşmek, savaşın her hâli

⁵⁴⁷ İnsanoğlunun en seçkinini yâd etti / Sedefler, hem de içleri cevher kıymetinde şeylerle dolu

3160 Birisi içlerinden bir ramağ cān
Hālāş idüp bulmaz dizde dermān

Cihān rüyın dutup hūn-ı melā' in
Kılalum serler ile hışnı tezyin

Rehā buldı kılıcdan ol girān-mār
Hābīş ü nā-huluğ ol düzd-i bī-‘ār

Özin kılan veğāda şīr-i gurrān
O nā-cins nā-pesendi ‘āql u iz‘ān

Olan semt-i müsirr-i taraf-ı bed-kīş
Özinden ebter ü merd-i bed-endīş

Öñümden zen gibi āhir girīzān
Kaçup gitdi bu cengden ol kec-iz‘ān

88a Giriftinde nedür söyleñ müdārā
O rāy ile kılalum kārī ārā

Didiler iy hijebr-i server-i hūb
Kamumuzdan nebih rāyuñda mergūb

İrişmez rāyuña rāy-ı Felātūn
Zamīrūñ kārına devr ide gerdūn

Eger Büzürcmihr-i kāmīl-iz‘ān
Osa rāyuñda bir dem eyler efgān

3170 Ki rāyuñdur bi-emr-i Rabb-i Raḥmān

Cihān zaḥmına merhem Hızr u Loḳmān

Senüñ rāyuñ ḳamumuzdan nebih nık
Saña rüşen ḳamu dūr ile nezdık

Bize sensin ḥudāvend ile ser-dār
Ki devletle ‘aḳıldur sende yek-bār

Cihān dānāları pür-mekr ü efsün
Ola itmezsın anlardan ḳaşuñ nün

Eşer iz‘ ānuña mekr ile nireng
Musahḥardur saña her kār-ı dil-teng

Cihān efkār içinde olsa bīdār
Anı ḥ‘ābuñda eylersin sen efgār

Özüñ gevher durur zihnüñ daḫi pāk
Serīrūñ devlet ile bu nüh eflāk

Mü‘eşşirdür senüñ rāyuñ cihāna
Senüñ ‘adlūñle devri bu zamāne

Ki Āşaf-rāy olsa naḳş-ı ezkār
Cihān ḥalkı olur rāyında bīdār

Ki üstād-ı ‘Acem merd-i suḥan-dān
Bu beyti ḥoş buyurmuş şāhib-iz‘ ān

3180 Ki Tebrīzī o mīr-i şeyḥ-i ‘Aşşār
Dimiş dānā gerekdür pīr-i hüş-yār

Eger bā-ğorde dāniş fikr bestī
*Be-yek tedbīr şad leşker şikestī*⁵⁴⁸

Ne fermān eyleseñ tevfiż ü fermān
Nüh ‘ālem yoluña çün baş-ıla cān

Diyüp oldı ‘asākir cümle hāmūş
Dutup ol servere cān u dil ü gūş

Hemān ol server-i deryā-dil-i merd
Cihānda çok ola hāşma hem-āverd

88b Olup kılmış niçe ceng ile perhāş
İdüp zāl-i cihān taḥsīn ü şābāş

Açup teng-i cevāhir kān-ı yāķūt
Bu deñlü ‘askere sözle virür ķūt

Çıkardı baḥr-i dilden bir girān dūr
Behā olmaz cihān zerle ola pūr

Didi iy şaf-der-i şīr-i peleng-dil
Olımaz hāşm-ı bed size muķābil

Bi-ḥamdi’llāh ki Ḥaķ virdi bize dest
Ki kılduķ ḥayl-i hāşmı ḥāke peyvest

3190 Bize devlet dönüp rū aña idbār
Bizi gül kıldı düşmānı nite ḥār

⁵⁴⁸ İnceliklere vâkıf ise bir basit kişi / Tek fikriyle kırar yüz askeri

Egerçi küşte oldu hayl-i a' dā
İçüp cām-ı ecel bār oldu yağmā

Çılcıdan geçdi cümle kām u nā-kām
Girizān oldu çün āhir ser-encām

Dimiş dānā-yı ĩrān bunda bir söz
O söz eyler cihānı āteş-efrüz

Buyurmışlar idüp bu kārı ebrār
Gerekdür geşte evvel ola ser-dār

Ser-i ' asker olunca hāke peyvest
Olur hayli o demde münhezim pest

Cihān ' asker oluban olsa bī-ser
Muqābil dutımaz olmasa server

Mişālin ' askerın idem beyānı
Dimiş dānā işit rāz-ı nihānı

Ṭayanmaz olmayınca anda ser-dār
Eger dünyā ola şeh-bāz-ı hūn-bār

Durur mı hayme olmasa sūtünü
Muqīm-i qāyim eyler kāf u nūnı

3200 Ya n'eyler cism-i huşk olmasa ger cān
Şuña beñzer ki hātemsiz Süleymān

Veli iy horde-dān-ı rezm-zen-i kār
' Asākir küşte olsa qalsa ser-dār

Cihān kesmez ümīdin yine insān
Sözine rām olur emrine fermān

Oluban yine ‘ asker tīztek cem‘
Üşer pervāneler kıanda ola şem‘

89a

Ceseddür ‘ asker ü ser-dār çün cān
Olar leb-teşnedür ol āb-ı hayvān

Cem‘ eyler vaqt-i endek içre ‘ asker
Hürüc eyler dutuban deşti yek-ser

Bu ser-dār aşıldur çün cevher-i rūh
Olardur kār-dān u kār-ı mensūh

Ki mā-dām içmeye ol şerbet-i merg
Cihān bu emre itmez kāmını terk

Budur imdi bize enfa‘ çü tedbīr
Olalum yek-cihet bernā eger pīr

Sürelüm taraf-ı hışna raşş-ı nuşret
Hudā’dan isteyelüm vaqt-i fırsat

3210 Nigīn-āsā kılalum hışnı maşşūr
İçinden çıkmasun taşra yekī mūr

Miyāna dāmen-i ğayret idüp teng
Kılalum Rüstem-āsā hışna āheng

İdüben dört tarafından tīr-bārān

Nite qavs-i qazağdan ebr-i bārān

İhāta idelüm hışnı şeb ü rüz
Oluban dört taraıdan āteş-efrüz

Bu hışnı başlarına eyleyüp teng
Girift itsün cihānı āteş-i ceng

Qılup hışn-ı hışārı rañneler berg
Pedīdār eyleyelüm çeşmine merg

Bu rāyı ol murād-ı her dü ‘ ālem
Beyān itdi dilirāna o dem hem

Pesend itdi qamusı didügi rāy
Ki sensin ‘ askere mihr-i dil-ārāy

Hemān dem nāy-ı zerrīn qıldı efgān
Nüh eyvāna irişdi cūş-ı şirān

Olup Ceyhūn gibi ol hışna pūyān
İdüben haşmın āteş içre cūyān

3220 Çekildi şaf-be-şaf mirān u şirān
Rezim-cū şaf-derān-u şir-i cūyān

Qılup hayl-i ‘ adūyı nehb ü gāret
Derūnı eyleyüp sūz-ı harāret

Çü sil-i ser-keş ü şirān-ı ser-keş
Urup qalb-i ‘ adūya tıg-ı āteş

*Āmeden-i ‘Asker-i İslām der-Ḳurb-ı Haleb ve Büne Nihāden ve Şıfat-ı Şubḥ-ı Şādık ve Muḥāşara Kerden-i Īn Hışn-ı Gerdün-şükūh ve Āteş Efrūhten ez-Dü Canib Kūşış Kerden-i ‘Asker ez-Dü Cānib ve Giriften-i Āteş-i Ceng-i Cihān-rā zi-Her Dü*⁵⁴⁹

Meger bir şubḥ hurşid-i cihān-bīn

Zemīni zīver ile kıldı tezyīn

Urup âteş sipāh-ı zeng-bāra

Sipeh-dārın kovup kopdı hışāra

Getürmez tāb u tākāt ḥusrev-i zeng

Felek Sīmurğ’ı ile eyleye ceng

Bu nūh çinī hışārı eyleyüp cāy

Cihānı aldı hurşid-i dil-ārāy

Ser-efrāz ‘ādil-i ser-dār-ı şāhān

Murād-ı ‘ asker ü şāh-ı cihānbān

Cüvānāne binüp raḥşına der-ḥāl

Derūnından dutuban Ḥusrevī-ḥāl

3230 Çü ra‘ d-i ebr-i bārān ḥusrev-i şān

Çü ‘ Anḳā kīne-cū çün ra‘ d-ı cūşān

⁵⁴⁹ İslām ordusunun Halep yakınlarına gelerek konuşlanması, sabah vaktinin durumu, gökler gibi görkemli kalenin kuşatılarak askerlerin gayretiyle kalenin iki ateş ortasında bırakılması, âdeta dünyayı saran bu cengin her tarafı ateşe boğması

Be-sân-1 baħr-1 raħmet gibi tuġyân

Yatanda ʿ asker-i ŧâh-1 cihânban

Seħerden mihr-i gerdün ile nâzil

Olur ol ħalʿ aya ol ŧîr-i ʿ âdil

Buyurmuş Ĥazret-i ʿ Aŧŧâr-1 fâzıl⁵⁵⁰

Bu beyti vaŧf-1 ħıŧna ol efâzıl

Çü ʿ ahd-i ʿ âŧıħkân muħkem ħıŧârî

Çü ħıŧn-r⁵⁵¹ çarħ esâs-r⁵⁵² üstüvârî⁵⁵³

Zi-seng-endâz-1 ü sengî çü cestî

Pes ez-ħarn[î] ser-i Keyvân ŧikestî⁵⁵⁴

Ťuyûr-1 vehm ʿ ömrî ber-perîde

Zi-dîvâr-1 faŧîleŧ⁵⁵⁵ nâ-resîde⁵⁵⁶

Eger kerdî felek ber-ser nigâheŧ

Bi-y-üftâdî zi-ser zerrîn külâheŧ⁵⁵⁷

Görür ħıŧn-1 bülendden âteŧ ü dūd

Olup peyveste gerdüna serin sūd

⁵⁵⁰ Burada ismi geöen Assâr-1 Tebrîzî, derkenar kaydıyla “Attâr” ŧeklinde düzeltilmek istenmiştir. Oysa Fürûġî baŧka bir beyitte daha, üstelik Tebrizli olduğunu da belirterek 14. Yüzyıl’da yaŧamıŧ bu ŧairden, yani Assâr’dan alıntı yapar.

⁵⁵¹ çü ħıŧn < zi-ħaŧteŧ (?) M

⁵⁵² esâs < âsâ M

⁵⁵³ Âŧıħkların ahdî öyle sağlam bir kaledir ki / Feleğin kalesi gibi öyle güçlü bir temeli vardır ki

⁵⁵⁴ Mancınıktan taŧ fırlatılınca / Ta bir asır sonra ancak sultanın eŧiĖini yarar

⁵⁵⁵ faŧîleŧ < faŧîheŧ M

⁵⁵⁶ Vehim kuŧları bir ömür uçar da / Kalenin en alt duvarlarını bile aşamaz

⁵⁵⁷ EĞer felek ona bakmaya çalıŧsa idi / Altın külâhı baŧından düşerdi

Şehāb-āsā revān her sūya āteş
Girift-i hışnı itmiş niçe ser-keş

90a 3240 Cenāb-ı Hakk'a fetihinde münacāt
Derūnı eyleyüp rahş üzre hācāt

Derūn-ı kalbe bīm-i düşmen ü ceng
Getürmez zerre deñlü rezme āheng

Qılup pūyān be-sān-ı āteş-i tiz
İrişdi ol seher çün hıng-i şeb-hiz

Bu cānib kal' adan segbān-ı hınzir
Qamu āteş-zen ü bernā eger pır

Beden üzre qılup kın-i kemer teng
İdüp ecderleyin bu cenge āheng

Degül ser-dār u ' asker şāh-ı devrān
Gelürse işbu rezme bulmaz imkān

Gurūr ile kamu ebrūların nūn
Qılup bu hışnı naqş-ı çarh-ı gerdūn

Ki ger Merrih-i gerdūn kal' aya kın
Duta burc-ı felekden qaşların çin

Çeke şemşir ü hancer hayl-i ahter
Firāzından bu nüh gerdūn-ı ahtar

Bu hışnın ihtimāmin kılsa āheng
Degül ' asker cihān kın-i kemer teng

3250 ılup bend ü girih yâr u vefâ-dâr
Meded-h`âh olsa ger bâ-rây-ı ser-dâr

Gider kâm almayup âhir çü nâ-kâm
Tehî-dest şehriyârân-ı ser-encâm

Bu efkâr u gurûr-ı âteş-i tîz
Olup kevn ü mekâna tîğ-ı hûn-rîz

Derûnı vü birûnı âteş-i kîn
amu mağrûr u hep düzd-i bed-âyîn

Cihânı aplayup dūd-ı firūzân
Görinmez dōrt arafdan nâr-ı sūzân

İhâta eylemiş bârūyı segbân
Tüfeng elde amunuñ almağa cân

Eger mûr olsa yirden âşikâre
Tegerk-i merg yağar ez-burc u bâra

Hevâdan geçmez oldı hayl-i murğân
adeng ile alurlar sîneden cân

Cihânı a[p]lamış dūd ile âteş
Şehirden baş ıartmaz degme ser-keş

90b Anı bir mühre ile cism-i bî-cân
İder burc-ı bedenden düzd-i segbân

3260 Girih-bend itmiş ebvâbın anuñ merg

Kilīdi alb-i mūmsik gibidūr berk

Çü gördi āsaf-ı Şir-i ĥiredmend
Ki bu ĥıŐn-ı bülend ceng ile peyvend

İnüp raĥşından ol merd-i cihān-bīn
Yüzini ĥāke sürdi anda ol ĥīn

apup yirden bir avu ĥār u ĥāŐāk
Döküp ceybe didi iy Dāver-i pāk

Sañadur nīk ü bed kārüm çü ma‘lūm
Beni ılma bu gün lufuñda maĥrūm

Ĥudāyā çün sañadur i‘tiādum
Baña ilāf [u] i‘tā ıl murādum

Meded ıl ben zā‘ifem ‘āıbet kār
Beni itme ‘adū destinde ĝam-ĥ‘ār

Baña baĥş eyle lufuñdan hidāyet
Kerem ıl cürmüme baĥş it ‘ināyet

Cenāb-ı Ĥa’a dutsa bir kişi yüz
Aña ‘ayn-ı hidāyetden aar göz

Ne ılsa Ĥazret-i Ĥa’a münācāt
Olur cān u dil ile ‘arz-ı ĥācāt

3270 Gerekdūr bir kiŐi kim ĥala ser-dār
Olup ‘ādil ola ol Şir-i kühsār

Derūn-ı pāki her jeng-i kederden
Ola sāde pūr olup naqş-ı ferden

Ki te'şīr-i du'āsı Hāq' da kāfī
Qabūl ola oluban kān-ı vāfī

Zehī 'ādil Murād Paşa-yı kāmīl
Ki hālişdür derūnı şānı 'ādil

Ne vaqtin eylese Hāq' a münācāt
Qabūl olur du'ā-yı 'arz-ı hācāt

Qatı çoq devr ide bu çarh-ı gaddār
Gele bir böyle 'ādil şīr-i ser-dār

Hemān dem 'askere kıldı çü fermān
Bilüp fermānını 'ādil dil ü cān

Didi iy ser-firāz-ı rezm-zen-i şīr
Dilīrān-ı 'adū-küş 'asker ü mīr

91a

Dilīrān 'āqil ü şīrān-ı pūr-kīn
Qılalum haşma cümle ebruvān çīn

Be-sān-ı Sām u Nīrem rezm-i perhāş
Qılalum kim felek taşsīn ü şābāş

**Hāzret-i Ser-dār Fetḥ-i Qal'ada Dilīrāna İstimālet Virüp Pīrāyesiz Şīr-i Jiyān-mişāl Lisān-ı
Va' d-i İhsān u Nām-ı Nīkū⁵⁵⁸ bā-Sulṭān-ı Cihān Didügidür**

⁵⁵⁸ nām-ı < nām u M

3280 ılalum bunda hāşıl nām-ı nīkū
‘ Adūdan key nūvāzī zen gibi rū

İki yirden ılalum tīz kemer-bend⁵⁵⁹
İdüben dört arafdan hışnı peyvend

Yügen-āsā ılalum al‘ ayı teng
Pes andan almağ-içün tīztek ceng

Çü ıldı ol sezā-vār anda fermān
Derūna düştüdi ğayret cümle ol ān

Eñ ednā oldı mār-ı ecdehā-ser
Şarıldı hışna şanki şīr ü ecder

alil Ağa-yı merd-i şaf-der-i şīr
Ser-i rāhın alup ol al‘ anuñ şīr

Durup pīrāmen-i hışna dilīrān
Tegerk-i merg-i bī-cān yağdurur rān

adeng-endāz-ı pūr-dil zūrmendān
Dilīr-i kīnever ispāh-ı çendān

oyup avs-i uzah yayına çün tīr
Döner ğırbāle gerdūnda ten-i şīr

Tüfeng-endāz-ı merdān-ı dil-[e]früz
ışāruñ burcın itdi mühreler sūz

⁵⁵⁹ tīz < ter M

3290 ‘ Ayān itse eger bir mūyı segbān
Virürdi bir ḥadengden niçesi cān

Şadā-yı Allāh Allāh’dan cihān cūş
Olup pür gerdişin gerdün ferāmūş

Ser-i burcdın melā‘ in āteş-efşān
Döker encüm şanasın çarḥ-ı gerdān

Firāzından atup segbān tūfengi
Nişibinden ser-efrāzān ḥadengi

Cihān āteş-fürüz idi cedelden
Çomazlardı dilirān ğayret elden

91b Ḥasan Paşa-yı şīr-i devlet-i dīn
Kemer-bende idüben dāmenin çīn

Elinde ḥancer-i tīz-i gül-efşān
Mededkār idi dille ḥalka ol ān

Dir idi iy dilirān-ı cihān-sūz
Bu gün ğayret sizüñdür rüz-ı nev-rüz

Bu gündür ol gün iy merd-i dilirān
Ki bu ḥışnı kılalum cümle vīrān

İdüp ğayret kuşağın dāmene saḥt
Bu gün yārī olursa ṭālī‘ ü baḥt

3300 Melā‘ in ḥayline şemsīr-i tīzi
Urup görsün ḫamusı rüsteḥīzi

Bu hışnı alb-i ‘aşık gibi vırān
Olalar tu‘ me-i tıg-ı dilırān

Ne deñlü var-ısa hayl-i melā‘ in
Alalum serlerini sīne pür-kın

omañ elden dilırān cengi dāyim
Olup şeh rāhına hıdmetde āyim

Ki çün Feth Āyeti cārī zebāna
Ola ihsān idem cümle cihāna

Bi-amdi’llāh bular nā-pāk ü reh-zen
Degüldür tenleri rüyın ü āhen

Bizümle çün du‘ā-yı ŝāh-ı ‘ālem
Dağı halk-ı kamu evlād-ı Ādem

Gerekdür idelüm dilden münācāt
Cenāb-ı Hāzret’e kılsañ çü hācāt

İrişdi sā‘at ü ferhunde-i rüz
Bu gündür kim olavuz aşma pırüz

Muarrer āhıret dünyāda ibāl
Murāda her kes ire hoş olup hāl

3310 Ne yaña ol ser-efrāz olsa püyān
ılurdu lufı cāy-ı nārı andān

Gül-i surh gibi eylerdi zer ü sım

Sipāha zer-feşān çün bād-ı ensīm

Gülistān andan eylerdi nümāyān
Dür ü gevher feşān itmekde her ān

Eger deryā o deñlü dürr ü gevher
Feşān itseydi qalmazdı reh-i fer

92a Çöküp pīrāmen-i hışna dutup kīn
Atup tīr ü hadeng ebrūları çīn

Hevā-yı hāy u hūy-ı āteş-i ceng
İdüpdī şarq u garbda ‘ālemi teng

Ki çün tīğ-ı zebānı ‘askere şīr
Gelür ardınca ser-dār-ı cihān-gīr

Elinde tīğ-ı hūn-ālūd-ı pūr-dül
Revān olsa ne cāya hāk olur gül

Zebānı eyler-idi va‘d-i ihsān
Yedi yem gibi eyler hālqa ihsān

Dökerdi sīm ü zer ser-dār-ı kāmīl
İdüp tīğ-ı zebānı hālqa hoş-dil

3320 Mübārek rūyını hāke hem ol şīr
Qılup mālīde hem evvel cihān-gīr

Şabā gibi o gün gird-i hışārı
Gezüp ispāha in‘ām idi kārı

Mededkār idi şemşîr-i zebānı

Nişār-ı gevher eylerdi dehānı

Ne yaña gün gibi olursa māyil

Zalām-ı haşm olurdu zıll-i zāyil

İdüp haddeden tecāvüz va' d-i ihsān

Gül-i nesrîne itmez ebr-i nīsān

Özi deryā-dil idi desti çün yem

Çomazdı gördüğü dillerde çün ğam

Dilrāna kırup in' ām [u] ihsān

Olur luftında şermende dil ü cān

Zen oldu cengde ol gün nitekim şîr

İdüp cengi olup düşmāna şer-gîr

Dilrān durmuş-ıdı sağ u şoldan

Hücüm idüp dilrān cümle kıoldan

Belā zembürı gibi tîr ü bārān

Çırup çarha olurdu hışna yārān

3330 Ala rüy[î]n-tenān tîz saht kemānı

Muḫālifden alurdu murğ-ı cānı

Çamusı diz çöküp ebrü idüp çîn

Hadeng eyler firāz-ı hışna pür-çîn

Şehāb-āsā firāz-ı kal' adan berg

Yağar rüy-ı zemîne dāne-i merg

92b

Nihān hıŝn-ı bülend olmıŝdı dūda
Dih-ā-dih irdi gerdūn-ı kebūda

Görinmez burc [u] bārū āteŝ ü dūd
Olaydı birbirine her dü ālūd

Dutupdı her  arafdan hāy ile hūy
Girift itmiŝ cihānı reng ile būy

Bu cengi görmemiŝdür çeŝm-i pūr-bīn
Zemīne dolmıŝ-ıdı āteŝ-i kīn

İriŝdi mihr-i hūrŝīd-i cihān-sūz
 arīb idi zevāle vaqt-i bih-rūz

Cihān Dārā-yı fermā-yı cihāndan
 udāvend-i zemīn ü āsūmāndan

İrişdi vaqt-i sā  at t ali  -i sa  d
Pes andan Müŝteri-āŝār min-ba  d

3340 Cenāb-ı H a 'dan irdi emr ü fermān
Ki hışna  ire-dest ola dilirān

İki sā  at çalınca ŝām-ı encām
Zafer āŝārı ser-dāra ser-encām

O dem hayl-i melā  in t b u t  at
Getürmez  arb u harbe pes liy  at

Zemīnden tīr ü ti  u āteŝ ü dūd

Nihān itdi o hıŝnı kıldı nā-būd

Degül al' a cihān oldu o dem teng
Muālif ayline gerdūn olur deng

Sökildi rahne buldı hıŝn-ı gerdūn
Dolar ende dü cānibden aan ūn

Ŗu delū gird-i hıŝna doldı kūŝte
Firāz-ı ara irdi ti-ı yeŝte

asan Paŝa der-i hıŝna girūp tiz
odı ayl-i 'adūya ti-ı ūn-riz

Rev-ā-rev her arafdan irdi ara
'Adū kārı irūp mizān-ı bara

ū ayl-i reh-zenān u ayl-i dīvān
İrişdi al' adan ara girivān

3350 Fesād ehli oluban u' me-i ti
Zemine āteŝ-i ūn-bār olup mi

Girūp ardınca ser-dār-ı ser-efrāz
Bile yanınca hep ŝirān-ı mūmtāz

93a İdūp hıŝnı muālifden o dem pāk
Zehi sālār-ı 'asker ŝāib-idrāk

Hümā-yı ar-ı gerdūn vardı 'āba
Muālif ayli irmiŝdi arāba

Akıtdı ehl-i hışna tîğ-ı tîzi
Biri çün bulmadı rāh-ı girîzi

Kesüben ‘ırķını segbānuñ ol şîr
Biri kırtılmadı bernā eger pîr

İrince şām-ı encām-ı zafer-bîn
Muḥālif serler ile hışnı tezyîn

Donatdı burc [u] bārūsın ser-ā-ser
Be-sān-ı hışn-ı gerdün rāz-ı aḫter

Bakıyye restenān-ı tîr ü şemşîr
Esîr itdi ḳamusın ol cihān-gîr

Seḫerden cümlesini kıldı teftîş
Görür olmış girîzān ol bed-endîş

3360 Ğazabdan eyledi ḫāyîde engüşt
Uruban kîne ile şadrına müşt

Anuñ ḫ’îşānı her kim var-ısa tîz
İçer hep cümlesi şemşîr-i ḫûn-rîz

Pes andan ḫazret-i ferḫunde-sālār
Girift itdi ḫazāyin her ne ki var

Ḥazāyin dürr ü gevher naḳş-ı defter
Ḳamusı kıldı anda pîş-i ‘asker

Pes andan eyledi Dādār’a sevgend
Ki oldur āferîne çün Ḥudāvend

Ki her kim Cān-pūlād'ı kıla bī-ser
Serini vezn idem yāķūt-ı aķmer

Қılam sīm ü zere tā ser anı ğarķ
Cevāhirle nihān idem o dem farķ

Ki her kim ol bed-aşluñ cāyını ħāk
Қıla zīr-i zemīnde anı ğamnāk

Yirümden ğayrı her ne ise kāmı
Virüp baķş eyledüm aña merāmı

Muĥāl-i emr gelmek zinde ol ħīz
Öñümde olmağa ħūnına ğāltīz

3370 Vişāl-i kīmyā vü mişl-i 'Anķā
Bu kār olmaz öñümde bildüm ibķā

93b Cihān kāmın kim isterse bula tīz
O bed-aşluñ ola kārında şeb-ĥīz

Diyüp va' d eyledi ser-dār-ı 'ādil
Ki 'ahdde yoķ aña şimdi mu' ādil

Zemīn ile zamān hep cüst ü cūyı
Anı bulmaķlığ-ıçün kıldı pūyı

Velī ol nā-ĥalefden kes nişānı
Bulmaz geşt ider kevn ü mekānı

O fetĥ-i ķal' adan evvel niçe rüz

Girizān oldı gitdi bağrı dil-düz

Giderdi kaç' idüp vādī beyābān
Öñine hāyil olmaz huşk ü 'ummān

Penāh-1 āsitān-1 hıñn-1 şāhān
Dutup gitdi kılup tayy-1 beyābān

Bu yaña āşaf-1 şır-i peleng-dil
Murād-1 dīn [ü] devlet şır-i 'ādil

Çün ol hıñn-1 bülendi aldı ol şır
Urur niçe cihāna ol cihān-gır

3380 Gülistān eyledi şehri gülistān
Virüp mürde cihāna Husrev-eş cān

İdüben çār-rükn-i hıñnı ma' mūr
'Adāletle olup gün gibi meşhūr

Buyurdi her taraf mır-i kenā-reng
O bed-aşluñ idüben rāhımı teng

Ferīdün gibi 'adl ü dād u ihsān
İdüben mürde cisme baħş idüp cān

Girift-i hıñn iken ceng içre ihsān
Virürdi va' de itmiş olsa hem cān

Sipāha baħş idüp dürr ü güher sīm
Siyāsetle cihānı kıldı pür-bīm

Cihān-baḥş oldu ser-dār-ı mu‘azzam

Münāsib her ne deñlü emr-i a‘zam

Olup her kes menāşib ḥāline kār

Kimine gül naşib oldu kime ḥār

Budur kār-ı felek iy şir-i ‘ākil

Şaḫın sen cünbişinden olma gāfil

İki sā‘at idüben şāḫib-i tāc

Üçincide kıllur bir nāna muḥtāc

94a 3390 Göñül bend itme ḥışn-ı milk ü māle

Alur elden ḫamusın fevr ü bāle

Eger iy dil var-ısa ‘aql ile rāy

Kemāl ü ‘ilm-ile ol sen dil-ārāy

İdüp ‘ucb ile ḥalkā kibr ü kīne

Ġurūr ile ḫoma ebrūña çine

Ki bu gerdün-ı dūn-perver degül yār

Ki gāḥ cānān görünür gāḥi aġyār

Saña bir gün görünse rüy-ı zībā

Geyüp envā‘-ı elvān-ıla dībā

Görinür der-‘aḫab bir mār-ı heft-ser

Seri nūḥ gūne gūne heft-peyker

Virüben şerbet ile pür tolu cām

İçersin cām-ı mergi kām u nā-kām

Çi hoş Şeyhî-yi 'Aṭṭār-ı suḥan-senc
Ki ān dānā-dil-i deryā-yı pür-genc⁵⁶⁰

Tü hoş bi-nişeste vü gerdün devende
Tü murğ-ı dāne-keş 'ömreş perende⁵⁶¹

Hezārān reng-i gün-ā-gün şüde āb
Gehī zerd ü gehī sebz ü geh 'unnāb⁵⁶²

**Qışlak Fermüden-i Hazret-i Ser-dār-ı Zafer-şi'ār bā-Dil-āverān ve Dāden-i Qışlak Şām-ı
Cennet-meşām bā-Hazret-i Halil Ağa-yı Şir-evzen-i Deryā-dil⁵⁶³**

3400 Künün bi-şnev tüyī şarrāf-ı ma' nī
Eger dārī güher ez-kān-ı ma' nī⁵⁶⁴

Çi güne 'ālem-ārāy-ı suḥan-dān
Bi-zed çevgān be-tüb-ı nazm-ı meydān⁵⁶⁵

Beyān eyler suḥan sencide-i rāz
Suḥan-ārāy-ı kāmīl mīr-i mümtāz

Ki çün ser-dār-ı şir-i āhenin ceng
Muḥālif ḥayline ḥışnı ider teng

Qomaz milk-i şehinşeh içre bir ḥār

⁵⁶⁰ Söz ustası Üstad Attar ne hoş der / Gönlü, hazine deryasına benzeyen yüce gönüllü

⁵⁶¹ Sen rahatça olurmuşsun da, felek hızla koşmada / Sen, ömrü dane peşinde uçup giden bir kuş

⁵⁶² Su gibi binlerce farklı renklere boyanıp durur / Bazen sarı, bazen yeşil, bazen kırmızı

⁵⁶³ Zafer alâmetli Hazret-i Serdar'ın, askerlerine kışlamayı buyurması; ve derya gönüllü ve aslan heybetli Halil Ağa'ya da cennet kokulu Şam diyarını kışlak olarak vermesi

⁵⁶⁴ Sen ey mânâ sarrafı, dinle şimdi / Eğer mânâ ocağından cevherin varsa

⁵⁶⁵ Âlemi süsleyen söz ustası nasıl da / Vurur şiir meydanında çevgânı topa

Ki pāy-efgār olup gūne sitemkār

Çün ol hıñn-ı bülend emrine me'mūr

Olur 'adl ile 'ālem cümle ma'mūr

Muḥālifden olup rüy-ı zemīn pāk

Sitemkār ehlinin cāyı olur ḥāk

94b

Muḥalif nāmı oldu şöyle pinhān

Şanasın tırelıkda āb-ı hayvān

Periñānlık olup 'ālemde nā-būd

'Adālet eyledi çarḥa serin sūd

Zirih-pūñān küñād itdi kemer-bend

Merāmın cüst ü cū zenden ḥudāvend

3410 Olup āsūde raḥş-ı ḥıng-i gerdūn

Niyāmın tığ bekler dün-ile gün

Diger kıldı kemān resmini ol ḥīn

Meger ḥübān ide ebrūların çīn

Tehī kıaldı kılıcdan tığ-zen ceng

Çadeḥ aldı ele ḥübān olup şeng

Tehī gerdāndan oldu ḥāne-i zīn

Serīr-i 'iñret oldu naḥş-ı tezyīn

Tehī oldu miyāndan terkeş ü tīr

Miyān-gīr oldu hep bernā eger pīr

Serin kıurbāna çekdi tır ü peykān
Deler ‘ aşık derūnın tır-i müjgān

İçerler kıan yirine mā-yı gül-reng
Cihānı dutdı ‘ üd u nāy-ıla ceng

Mu‘ ādil faşl-ı rezme vaķt-i kānūn
İder cevri cüvānān resm ü kānūn

Nihān itdi bu ‘ adl üzre müdārā
Zemīn genc itdi gūne āşikārā

Haleb āsāyiş-i şir-i dilirān
Oluban ‘ ayş u şādī şoķbet-i cān

3420 Pes andan resm [ü] āyīn-i cihānbān
Nice kānūn ise evlād-ı ‘ Oşmān

Sipāha server-i ferħunde-sālār
Virüben cāy-ı āsāyiş be-miķdār

Virüben her kese bā-resm ü āyīn
Dimiş kışlaķ aña dānā-yı pīşīn

Yanında kıaldı ancaķ ħayl-i ħıřān
Sipāhın kışvere kıldı perīşān

*Cevāb Güften-i Ĥazret-i Murād Paşa yessera ‘llāhü mā yeşā bā-‘ Asker-i İslām*⁵⁶⁶

Buyurdı ‘ askere dānā-yı devrān

⁵⁶⁶ *Ĥazret-i Murad Paşa'nın (Allah dileğini kolaylaştırsın), İslām askerine cevap vermesi*

Tenebbüh ʿ asker ü mîrāna ol ān

95a

Didi dāyim dutuñ benden yaña gūş
Şeb ü rûze idüp yâli zirih-pūş

Semend-i raḥşuñuzdan inmesün zîn
Dilîrāndan budur resm ile āyîn

Gice gündüz idüp āgūş-ı şemşîr
Gerek bîdâr ola bernâ eger pîr

Şu uyur uyumaz düşmen bilüñ kâr⁵⁶⁷
Dimiş ḥoş bu kelāmı şāḥib-ebrār

ʿ Adālet idesiz her ḳanda kim cāy
Ola iy merd-i merdān-ı dil-ārāy

3430 Me-bādā ʿ asker-i düzdān-ı nā-merd
Ḥurūş idüp cihānı ḳılmaya gerd

Ki tā şol vaḳte dek kim nev-bahārān
Ola rûy-ı zemîne ebr-i bārān

Cihān rûşen ola çün ḥüsn-ı ḥübān
Mesîḥ-āsā cihāna baḥş idüp cān

Zümüröd-gün ola şahrāsı tîre
Kevākib çeşmin ide mihr ḥîre

Yem-i ḥazrā ide deryā gibi cūş

⁵⁶⁷ bilüñ < bilin M

Ola zāğ-ı siyeh ʿālemde hāmūş

İre nev-rūz-ı pīrūz-ı huceste
Yed-i haşmı kılalum şoñra beste

Pes andan itmeyüp naqş-ı dirīğı
Urup haşma sinān u tīr ü tiğı

Revāne oldı merdān qaldı sālār
Huzūr itdi dilirān leyl ü nehār

Yanında qaldı ancaq merd-i merdān
Tevābiʿ tiğ-zen-i şirān-ı h̄işān

*Dāden-i Şām-ı Cennet-meşām bā-Ağa-yı Yeñi-çeriyān-ı Dergāh-ı ʿĀlī ve Güften-i Hazret-i Ser-
dār-ı Zafer-reh-ber Ahvāl-i Kām-ı Dil-i Ān Sālār-ı ʿĀdil*⁵⁶⁸

Çü dārā-yı kerem ferhunde ser-dār
Sipāha bahş ider ol milki ser-vār

3440 Pes andan ol hijebr-i merd-i meydān
Halil Ağa-yı deşt-i şir-i gurrān

Peleng-i rezm-zen-i şir-i ser-efrāz
ʿAdū-küş şaf-şiken dārā-yı mümtāz

95b Hünermend-i yel-i sūzende aʿdā
ʿAdū haylin kılan her cengde yağmā

⁵⁶⁸ Murad Paşa'nın, yüce Yeniçeri dergâhının başı (Halil Ağa)'ya cennet kokulu Şam'ı kışlak olarak vermesi; zaferin öncüsü, adil komutan Hazret-i Serdar'ın, gönlünden geçenleri dile dökmesi

ılan alb-i   ad ya raneler berk
Uran a  d -yı aha mühre-i merg

Duran Rüstem gibi ceng içre d yim
  İb detde eb   r z eyle  yim

Reh-i ehde ılan d yim fed  c n
alil Aa g l- bdan deti sözün

Semender-s n duran  tede ol  r
Olan aff-ı   ad ya  r-i dil-g r

Dil- verlik iden    lemde ic d
İden her cengde  ıl bir nik  ad

ehinahu  dilir-i m stak mi
ılan z yil amu ab  -ı sa mi

Hijebr-i af-iken  r-i hünerver
 c   -ı rezm-zen s l r-ı af-der

3450 A na ıla    m-ı iti mı
Virür paa irür g lden me mı,

Didi bi  luf-ıla ol  r-i h -y r
Sa na  s de  m-ı cennet-ebr r

Sa na iy  r-i  z de cih n-b n
Ri   yet bu degüldür resm   tezy n

Nih yet iy hijebr-i merd-i meyd n
Yirin n mu la bulsun ol g list n

Kaçan maqşūd-ı aşla hāşılı kām
Ola her kes bulur qadrince in'ām

Senünle tā huceste rüz-ı pīrüz
İde şeb qadr oluban rüz-ı nev-rüz

Diyüp oldı kirāmī anda hāmüş
Dutup taraf-ı 'adūya cān u dil güş

*Şıfat-ı Sermā-yı Gerdün der-Akşā-yı Haleb ve Berf ü Bādī Şiddet-i Şitā'-ı Zemistān ve Şıfat-ı
Gerdün-ı Tiz-rīg⁵⁶⁹*

*Künin bi'snev tüyī merd-i suhan-dān
Çi gūne pīre-zen şüd zāl-i devrān⁵⁷⁰*

*Şüde gerdün zi-ebir tīre-gün fām
Küned āgāz kürbe[t] devr-i eyyām⁵⁷¹*

96a Oluban bād-ı saht devrāna şer-gir
Olup lertzān dırahtān şanasın pīr

3460 Hevādan rüy-ı hānde oldı nā-būd
Cihānı dutdı naqş-ı tīre-gün dūd

Felek kef-zen şanasın üştür-i mest
Çemen eţfālin itdi hāke peyvest

⁵⁶⁹ Uzak Halep diyarında feleğin soğuğu, şiddetli kışın kar ve boranı, havadaki kum fırtınaları hakkında

⁵⁷⁰ Sen ey söz bilen kişi, dinle şimdi / İhtiyar felek nasıl da bir kocakarıya döndü

⁵⁷¹ Gökler kapkara bulutlarla kapandı / Devranın kasvetle dolu günleri başladı

Zümürüd cāmesin berg-i dırahtān
Çıkardı mişl-i ebdāl oldı ‘uryān

Çıkardı tēc-ı zer nergis serinden
Nihān hūr oldı çarhuñ çenberinden

Nihān gül hāke kıldı taht ile tēc
Çemen hengāmını dey kıldı tārēc

Nihān-cūy oldı zāhir çeşme-i şir
‘Acūz dehr-i ‘ayān geşt çehre-i pīr

Gene atlas libāsın bu cihān güm
İdüp bālīn ihāta kıldı kākum

Nihān ka‘r-ı tenūra āteş-i tīb
Olup kıldı özünü dürr-i nā-yāb

Anı maḥbūb-veş şāh u bezīrgān
Sevüp cānān gibi şir ü şütürgān

İdüben tībı ile ruḥların gül
Oluban cām u meclis nuql ile mül

3470 İdüp ‘ālem kamu zevk-ile ni‘ met
Bilüp devrānı gerdūnda gānīmet

*Bi-y-ā bi'snev diger kār iy suḡan-dān
Ki kīlk-i gevher-efrūz-ı dībīrān⁵⁷³*

*Çi sān ser-geş[te]gī yābed pes-i ceng
Girizān şūd hemān bī-nām ü bī-neng⁵⁷⁴*

*Zi-tiğ-ı ān yel-i şīr-i sipeh-dār
Zi-bāzī-yi firīb ü çarḡ-ı ğaddār⁵⁷⁵*

*Çü bi'grift rāh-ı restī ān sitemkār
Ruḡeş zerd ü dileş pūr gerd-i āzār⁵⁷⁶*

*Çü dūd-ı āteş ü sūzende-i kīn
Kūned ḡat^c-ı merāḡil ān bed-āyīn⁵⁷⁷*

96b *Şeb ü rūzī bi-ġired rāh ü bī-rāh
Be-hem şūd bā-dilirān çend ispāh⁵⁷⁸*

*Ne-y-āsāyed yekī sā^c at şeb ü rūz
Ruḡeş gerded dileş-rā āteş-efrūz⁵⁷⁹*

⁵⁷² Düşmanın kanını dökmekte mahir Serdar Murad Paşa'dan kaçan Canpolat'ın, kendini çöl yollarına vurması; yanındaki perişan adamlarıyla birlikte ne yapacağını değerlendirmesi; adamlarıyla konuştuğuktan sonra pis Kalenderoğlu'nun yanına gitmesi

⁵⁷³ Ey söz ustası, gel de bir başka işi daha dinle / Kâtiplerin inciler saçan kalemlerinden

⁵⁷⁴ Savaştan sonra öyle bir dağıldı ki / Adını sanını düşünmeyip derhâl kaçtı

⁵⁷⁵ Ordunun başındaki kahraman aslanın kılıcından / Zalim feleğin ettiği hile ve oyundan

⁵⁷⁶ Kaçış yolunu tutarken o zalim / Yüzü sarı, gönlü cefa tozuna bulanmış

⁵⁷⁷ Ateş dumanı gibi kinle yanmış hâlde / O kötü tavırlı nice mesafeler katetti

⁵⁷⁸ Gece gündüz olur olmaz yolları geçti / Birkaç yiğit askeriyle birlikte

⁵⁷⁹ Gece gündüz, bir an bile rahat etmedi / Yüzü toz içinde, gönlü ateş dolu

Heyūnān berķ-rev raḥş-ı ḥurūşān
Be-zireş-rā sibik çün sıl-i cūşān⁵⁸⁰

Niçe gün reh-neverd ü dide giryān
Ġarīb ü bī-kes ü bā-zār u giryān

3480 Ser-āsīme şanasın pīr-i rūbāh
Gözinden ḥūn aḳar dilden ider āh

Niçe gün eyleyüp ḳaṭ^c -ı menāzil
Öñine olmayup bir nesne ḥāyil

Bu zilletle girizān bir niçe rūz
Dutup gitdi yine çün bir seḥer sūz

Derūn-ı āteşine işbu efkār
Şudūr itdi idüp fikr ol sitemkār

Varup ol ḥar-ı āzāra ola yār
Bülend ola yine ferr-i sitemkār

Ḳalenderoĝlı ol bed-kīş-i bī-fer
Cihānı eyleyen sūzende āzer

Olalar yek-cihet yek-dil nite tīg
Zemīne olalar ḥun-bār bir mīg

O bunca milke urdı tīg u ḥancer
Anuñ fermānına yüz dutdı leşker

⁵⁸⁰ Şimşek gidişli develer, şahlanmış atlarla / Altında coşkun bir sel gibi akan

Ser-i raḥşın çeküben kıldı tebdîr
Sipāha eyleyüp bu rāhı taḳdîr

Olar kim rāy-ı zen dānā-dilān şîr
Ḳavî-aşl u neseb şîr-i cihān-gîr

3490 Dilîr-i pür-dil-i şîrān-ı Ekrād
Hünermendān-ı kāmîl şāḫîb-i ad

Çü gūş itdi ḳamusı oldı ḥāmūş
Fürū-māye olanlar eyledi cūş

Didi kāmîl dilîrān-ı cihān-bîn
Bu endîşe degüldür naḳş-ı āyîn

Ki zîr-i nā-ḥalef ol Türk-zāde
Cihānı zûlm-ile virdi fesāda

Bed-aşl u Türk-i maḡrūr u pür-āzār⁵⁸¹
Fürū-māye kec-iz' ān u sitemkār

97a Niyāyiş eyleseñ semt-i vefāyı
Dutar ol bî-ḫîred rāh-ı cefāyı

Ki zîrā aşlı beddür kārı düşvār
Dilîrānı kıllur cevri-ile āzār

O şimdi mest ü ḡurre resm-i bed-kîş
Diğer-gündür derûnı naḳş u teşvîş

⁵⁸¹ Türk-i < Türk ü M

Dağı ol pençe-i Şire giriftār
Özüni görmedi iĥsān kıla kār

Budur enfa‘ ki rāh-ı resm-i emān
Dutup ka‘ idelü berr ü beyābān

3500 Varup Dārā-yı ‘ālem Şir-i Cem-cāh
Şeh-i Ĥan Aĥmed ol sultān-ı efvāh

Ķılup ĥıŐn-ı penāhın cāy-ı emān
Mürüvvet kānıdur ol Şir-i Őāhān

Eben ‘an cediti ile ceddüñ iy Şir
Ķılup ‘ahd ü emān u rāy u tedbīr

Miyānda eylemişler saĥt sevgend
Emān-ı ‘ahd ile iĥsānı peyvend

Dökilmez mu‘laķā ĥun-ı bezirgān
Eger ĥāk-ile yek-sān olsa devrān

O düzd-i nā-ĥalef Türk’e i‘ā‘ at
Ķılup itmekden ise pes mürā‘ at

O devlet Ka‘ besinde rüyı ĥāke
Urup naĥm-ı emān ol zāt-ı pāke

NiyāyiŐ ‘özr-ile bā-dīde giryān
Süm-i esbe serüñ ĥāk-ile yek-sān

Ķılup andan recā lu‘f u mürüvvet

Ki oldur ma^c den-i kân-ı fütüvvet

Niyâz-ıla o düzdüñ olmadan şâh
Şehüñ yanında yegdür eylemek âh

3510 Ki zîrâ bunlaruñ şemşîr-i tîzi
Nümâ çok haşma eyler rüsteğîzi

O senden olmaya merd-i kavî-çeng
Seni bir bendesi bî-nâm u bî-neng

Çoyup âhîr getürdi işbu kâra
Yanaşıla gerekdür pes medâra

Anı da ol dilîr-i rezm-zen-i şîr
Çomaz evvel-bahâr olduğda iy şîr

97b Tebâh olup sipâhı hep perîşân
Düşüp hâke budur çün kâr-ı işân

Ki senden soñra ser-dâr-ı girân-rây
Muzaffer ^c âdil-i şîr-i dil-ârây

Muğarrer ceng-i Türk'e eyler âheng
Anı senden beter bî-nâm u bî-neng

Sipâhın bî-ser ü gendin girîzân
Derûnın âteş ü şemşîr-i tîzân

Budur kim añlayup iy merd-i merdân
Çalanın sen bilürsin bâķî fermân

Çü gūş itdi egerçi oldı meyyāl
Velikin mu‘ teķid ķalb ile aķvāl

3520 Şehinşehden derūnı oldı pūr-bīm
Zi-kār-ı ĥod şanasın ĥıttā-i cīm

Müfid olmaz kelām-ı kār-dānān
Ėulüvvi kār-ı dīger ĥayl-i dūnān

O nā-cins tārfinā pes rāha āheng
Ėılup oldı dilirān zār u dil-teng

Bu nev‘ üzre giderler bir iki rūz
Üçinci gün çü ĥurşid-i cihān-sūz

Olur peydā zemīn şahnını çün zer
Şaçup nūr-ı ferinden reşĥa-i fer

Mevāzi‘ İnegöl bir cāy-ı ārām
Ėalender-zāde ķılmış anda ārām

Görindi nāgehān bir ceş-i ‘ asker
Ėurūş-ı raĥş-ı merdden doldı kişver

Ėaber geldi ki ol düzd-i bed-āyīn
‘ Alī Beg Cān-pūlād u çeşmi pūr-çīn

Zaĥım-ĥorde-i rīş-i şīr-i ser-dār
Girift-i rāh u bī-reh dīde ĥūn-bār

Ser-ā-ser geşte ‘ asker ĥancer-i tīz
Murād-ı ‘ ālem ü kaşşāb-ı ĥun-rīz

3530 Anı bîzâr idüben ʿ askerin zâr
Hâzîne kûs u yağmâ hayme vü bâr

Görür hun-bâr-1 gerdün tîğ-1 tîzi
Dutup ber-geşte-1 râh-1 girîzi

Devâm-1 devletüñ kıldı penâgâh
Sebük ser-ʿ asker ü bî-bâr u bengâh

98a Didükde kıldı ol Türk ebruvân çîn
Gurûr ile kıluban hânde ol hîn

O Sîmurğ'ı meges ol zâğ-1 nâ-dân
İdüp kıldı füzün hiddetde tuğyân

Ki Türk-i bed-aşl nâ-kâm dîde
*Büzürgî-râ ne dîde ne şinîde*⁵⁸²

Tenezzül itmeyüben ebruvân çîn
Maqâm-1 ye's idüben ol bed-âyîn

Dilîrân çıkdı istikbâle der-hâl
Nihân oldı beyân-1 mâ hüve'l-hâl

Ne çâre eylesün ol tîre key rûz
İrişdi dîde giryân âteş-efrûz

Toğuz gerdûna irâd itmeyen ser
Fikende hâk-pây-1 düzde yek-ser

⁵⁸² Aslı bozuk, görgüsüz yabani / Büyüklüğü ne görmüş ne işitmiş

3540 ılup derd-i derūnın anda ızhār
Firāz ile nişibi arh-ı ğaddār

Pes andan kār-ı rezm āġāz-ı fercām
amu nīk ü bedi hep kām u nā-kām

*Āmeden-i Cān-pūlād bā-Īnegöl ve Mülākāt Kerden bā-alender-zāde-i Zānī ve Īltifāt Ne-
yāften-i Cān-pūlād ve Güften-i alender-zāde bā-Cān-pūlād ve Bend Fermūden bā-Cān-pūlād*

583

*Diger-gūn mī-kūned rāvī rivāyet
Der-īn müşkil girih naş-ı himāyet⁵⁸⁴*

*ü āmed ān nejād [ü] nesl-i Ekrād
‘Alī Beg vāriş-i mīrān-ı Pūlād⁵⁸⁵*

*Zi-kār-ı ĥod perīşān-dil zi-teşvīş
Zi-bāzī-yi felek āzār ü dil-rīş⁵⁸⁶*

*Zi-şemşīr-i zafer ser-dār-ı ĥūn-rīz
Zi-kār-ı ‘asker ü ān āteş-i tīz⁵⁸⁷*

*Bi-māned der-taĥayyūr-rā ez-ān kār
Ne-dāned gerdiş-i gerdūn-ı ğaddār⁵⁸⁸*

⁵⁸³ Canpolat’ın Īnegöl’e gelip ırzı bozuk Kalenderoġlu ile görüşmesi, ondan iyi muamele görmeyişi; Kalenderoġlu’nun, Canpolat ile görüşmesi ve sonra onu hapsetmesi

⁵⁸⁴ Ravi başka bir şey daha rivayet etti / Himayeyle ilgili karışık düğüm hakkında

⁵⁸⁵ O Kürt asıllı ve nesilli geldi ki / Canpolatoġulları’nın varisi Ali Bey

⁵⁸⁶ Kendi yaptığı karışık işlerden gönlü perişan / Zalim feleġin oyunu yüzünden kalbi yaralı

⁵⁸⁷ Düşmanın kanını döken serdarın kılıcından / Askerin ettiğinden ve o pek yakıcı ateşten

⁵⁸⁸ Bütün bunlardan kalakalmış hayrette / Zalim feleġin dönüşünü çözememiş

Görür naqş-ı diger ol Türk-zāde
Muqarrer eylemiş meylin fesāda

Virüp arāyış-i naqş-ı diger-gün
Ne arām u müdārā ğayra memnūn

Derūnına huṭūr-ı ʿ aqıbet kār
Qılur ol nā-ḫalef Türk-zāde āzār

98b 3550 Dilir-i kār-dānān güft ü güyā
Zuhūra geldi āḫir oldu pūyā

Oturdı rū-be-rū ol iki nā-merd
Sitemle rūy-ı milki eyleyen gerd

O zaḫm-ḫorde-i tiĝ-ı tiz-i mehcūr
Bu Türk-i nā-ḫalef hem mest ü maĝrūr

Henüz ol itmedin aḫvāli irād
Bu Türk-zāde ider cevır-ile bī-dād

Hemān ol nā-ḫalef Türk-i bed-endiş
Qalender-zāde bed-āyīn ü bed-kīř

Kemān ebrūlarına ḫıřm-ıla kīn
ʿ İtāb u serd-ile güyā vü pūr-çīn

Didi iy Kürd-i nā-pāk-i bed-idrāk
Nedendür zen gibi çeřmüñde nemnāk

Niçün bir kāra eylersin sen āĝāz
Ol işde olmadın şir-i ser-efrāz

Özüñden sahtter sendāna sen müşt
Uruban eylemek hāyīde engüşt

Ne vech-ile girift-i dāmen-i yār
Çılursın çīre senden dest-i aġyār

3560 Niçün evvel çılursun kāra āheng
O kār eyler seni çün vālih ü deng

Çü hancerle ‘adūdan almaġa kām
Sürüp raġş-ı murādı kām u nā-kām

Degülsin kādīr iy merd-i dil-āzār
Özüñ rüy-ı cihāna eyledin ħār

Sen öz mīzānuña olsañ taleb-bīn⁵⁸⁹
Olup āsūde iy merd-i bed-āyīn

Nedür ser-dār olasın andan āzār
Bu deñlü leşkerüñ hep tīġ-ı ħūn-ħ’ār

Depüp ħāke dilīr-i resm ü āyīn
Yıkıldı devlet-i şīrān-ı ħod-bīn

Saña lāyık degüldür tīġ u hancer
Daġı ħüküm ü ħükümet milk ü kişver

Daġı ebter gereksin dīde giryān
Saña pāy-bend bend-i saht-ı zindān

⁵⁸⁹ öz < özüñ M

Diyüp eṭrāfa ḥıŝm-ıla bed-endiş
Baḳup düzdāna ol bed-dīn ü bed-kīŝ

99a Buyurdı Cān-pūlād'a urdılar bend
Ser ü pāyın ḳıluban saḥt peyvend

3570 Aña cā ḳıldılar bend ile zindān
Derūnın dāğ idüben dīde giryān

Muḳarrer ol sitemkār itdi iz' ān
Ki ol Türk-zāde-i bed-aşl u nā-dān

Sefih ü nā-ḥalef bī-^ç aḳl u bī-hūŝ
Sitem maḥbūbın itdi anda āğūŝ

Diger-gūn ḳıldı gerdūn yine bāzī
Girih-bend itdi kār-ı çāre-sāzı

Dil-i nā-pākine oldı bu ilhām
Zuhūr itdi kelām-ı kār-dān kām

Ki ol bed-aşl-ı nā-pāk-i sebük-ser
Anuñ derd-i derūnın ḳıldı āzer

Henüz olmaz dili merhem-pezīri
Zaḥım-ḥorde derūnı tīg u tiri

Muḥaḳḳaḳ bildi lafz-ı kār-dān-gār
Aña hem sūdmend itmiş o güftār

Ki ol Türk-beççe-i bed-rāy u nā-pāk

Derūnın hār-ı āzār ile ğamnāk

ılup bend-ile cānın nār-ı sūzān

Be-sān-ı ager-i āte-fūrūzān

3580 O eb ğamgān elinde sat peyvend
ıl ü mismār u āhen cümleten bend

Budur Rüstem-sipihri bī-arārī

Nümāyi geh gül eyler gāh hārī

Geh eyler merdi gerdi ara hem-ser

Virüp  unvān ile ārāyi-i fer

Gehī eyler serin ak-ile yek-sān

Derūn āte dü dīde zār u giryān

Ne maqrūr ol virürse devleti dest

Ne nevmīd ol ılursa āk-ile pest

Degüldür devr-i dāyim bir arāra

Gehī revna güledür gāh hāra

Diyüp gerdūn iinden oldı hīzān

Ne bāzī ıldı yine ar-ı bāzān⁵⁹⁰

Dimi dānā alender-zāde ol hīn

azabla ıldı ol dem ebruvān īn

99b

Murād itdi o dīvi ıla nā-būd

⁵⁹⁰ bāzān < bāzī M

Alup cümle nesi var bûd u nâ-bûd

Sa' id-i rû-siyehle kıldı tedbîr

Bu efkârı idüben anda dil-gîr

3590 Nihânî cem' idüp bir niçe düzdân

Bu tedbîri idüp ol demde 'ayân

Velî gürdân-ı Ekrâd-ı dilirân

Hijbebr-i kinever şîr-i süvârân

Görürler kâr-ı dîger zâde-i Türk

Tefekkür eylemiş ol miş- bā-kürk

Muqayyed oldılar dāyim şeb ü rûz

Nihân u âşikâre âteş-efrûz

Çalender-zâde'ye ebrûların çîn

Çılup kîn-i kemer saht cümle ol hîn

O düzd-i nâ-ğalef gördi dîger kâr

Bulmaz dest-res olmağa ğaddâr

Ri' âyet eyleyüp naqş-ı ferâmûş

Çılur tarz-ı dîger ol demde âğûş

Velîkin Cân-pülâd'a bendi muhkem

Urup derd-i derûnı oldı der-hem

Otuz dört gün o bendi pā vü der-dest

O kiş-i bed-künişden oldı peyvest

Ne mümkin rāh-ı restī ne diger kār
Rehā ol bendden olmaz ol girān mār

*Rehā Yāften-i Cān-pülād ez-Bend-i Kālander-zāde ve Reften bā-Asitāne ve Devlet Yāften*⁵⁹¹

3600 Meger bir şeb bu nüh tāk-ı zer-endūd
Pür itdi kāsesine revġan u dūd

Dönüp çeşm-i hijebre çarġ-ı gerdün
Kāradı āh-ı ‘ aşık gibi ol dūn

Sipihrüñ zer külāhı oldı pinhān
Kāranlıkda şanasın āb-ı hayvān

O Türk-i bed-reg-i nā-dān-ı bedkār
Kālander-zāde ol ħār-ı pür-āzār

Kāmu düzdānı kıldı şem‘ ine cem‘
Olar encüm-mişāl ol māh-veş şem‘

Kurup meclis getürdi bāde-i nāb
Cem‘ oldı bir araya āteş ü āb

100a Gelüben devre meyle toptolu cām
İçildi güft ü gū oldı ser-encām

Kāmu bir cānibinden güft ü gūyā
Firāz ile nişibe oldı pūyā

⁵⁹¹ Canpolat'ın, Kalenderoġlu'nun tutsaklığından kurtulup payitahta gitmesi ve afva kavuşması

Olurlar neş 'e-i mey-ile mağrūr⁵⁹²
Cihāndan bī-ḡaber hep mest ü maḡmūr

Meger ol şeb dilirān-ı rezim-zen
Vefā-dārān-ı ān bed-aşl-ı reh-zen

3610 Bulup tenhā kılup irād-ı tedbīr
Dü şad Kürd-i dilir-i rezm-zen-i şīr

Şikest-i bend-girānı dest ü pādan
Kılurlar āḡir ol şeb ol aradan

Süvār-ı raḡş-ı ser-keş reh-neverdān
Olup āḡir dutup berr ü beyābān

Olar kim yār idüp ' ahd-i ḡadīmi
Emek-dār-ı dilirān u nedīmi

Ma' an ol şeb olurlar rāha rehvār
Dil-āver mīr-i Kürd kār-dān-gār

Diger-sān dutmayup ol nağmeye ḡūş
Ḳalender-zāde ṡarzın kıldı āḡūş

Sürüp ol şeb heyūn-ı raḡş-ı cūşān
Geçüp vādī menāzil pūr-ḡurūşān

Yine Bījen-şıfat mihr-i cihān-tāb
Rehā-yı tīrelıḡdan dürr-i nā-yāb

⁵⁹² neş 'e < neşye M

Bulup başdan başa āfāķı rüşen
Ruķından bu cihān çün şahn-ı gülşen

Ėber ol Türk-i bedkāra irüp tiz
Derūnına şan urdı tiĖ-ı Ėun-riz

3620 Didiler Cān-pulād'uñ āhenin bend
Eritmiş āh-ı āteş-süzü peyvend

Rehā bulmuş o bendden ol girān mār
Mūsā' id eyleyüp gerdün-ı Ėaddār

Dil-i sūzende sūzān bend ü zencir
Reh-i şahrā dutup mānend-i nağcir

Yanınca bir niçe Kürd-i cihān-gir
Bile gitmiş eger bernā eger pır

Didükde āteş oldu ol bed-āyın
Kılup çeşmiyle anda kaşların çin

100b Ėazabdan kıldı geh Ėāyide engüşt
Geh urdı Ėayretinden sine[ye] müşt

Emān virdüğine oldu peşimān
Derūnı āteş oldu yandı ol ān

Veli üç biñden artıķ tiğ-zen merd
Kılan Ėayl-i 'adüyü küh ise gerd

Ėaşım-küş reh-zen-i mīrān-ı mümtāz
Çoğı Ekrād-ı şaf-der hep rezim-sāz

Bularuñ qıldıuğın gördi o bedkār
Rehā ğamdan bulup ol düzd-i bî-‘ār

3630 Müdārā cānibin dutdı o nā-dān
Bağışlar sīm ü zer gevher firāvān

Qılup ğaddinden efzūnter ri‘āyet
Pes andan mekr ü efsūn u ğimāyet

Virüp elṭāf ile çün va‘d-i iḥsān
Sizüñdür māl u gevher cism ile cān

Qılalum şīr-veş āheng-i ser-dār
O ‘askerde ne gül qalsun ne ğod ğār

Alalum ḍarb-ı şemşīr ile bir milk
Olalum şāḥib-i hem tiĝ u hem gilκ

Qılup ğadden füzūn in‘ām u iḥsān
Qoyup ser pāya dirler bāḳī fermān

Diyüp ol nā-ḡalef Türk-i ğod-ārā
Ḥayille qullanurđı ṭarz-ı Dārā

Buyurđı bir niçe düzd-i süvārān
Sürüp ardın dutup rāh-ı beyābān

Velī gerdinden aşlā zerrece kār
Bilüp bulmadılar āḥir dige kār

Olup bāzān gelüp cāy-ı ‘abūda

Nazar hep bâzi-yi çarḥ-ı kebûda

3640 alup ol düzd o demde zâr u dil-teng
Diger-gün güft ü gûya kıldı âheng

Bu cânibden çü şubḥ-ı ‘âlem-efrûz
Zemîn şahnına oldı reşḥa-endûz

Gidüp yolda kılurlar idi tedbîr
Ne milke kılalum ârâm-ı dil-gîr

Diyüp her kes buña âḥir irüp râh
Dutalum Ka‘be-i ḥıṣn-ı şehinşâh

101a O derde devlet ü yâ derd ile âh
Bulup eyler isek emr-i şehinşâh

Kerîmü’ş-şân o sulṭân-ı hünerver
Mürüvvet ma‘deni vü bende perver

Ne ḥâl ise o derde rûy-ı mâlîd
ılalum kim kıılır ḥâkân u Cemşîd

Eger zillet eger kim cây-ı emân
Muṭî‘üz her ne andan olsa fermân

Ümîd oldur o şîr-i pâdişâhân
Bülend-aḥter hümâyûn ḥan bin ḥan

Mürüvvet baḥrini luṭf-ıla cûşa
Kemâl-i iltifâtından ḥurûşa

3650 Diyüp dānā-dilān mīrān-ı Ekrād
Pes andan ‘azm kıldı nesl-i Pülād

Gelüp bir gün o devlet hākine rū
Kılup mālīde devletden irür bũ

Hākīkat Hāzret-i Hān Aḥmed-i ūīr
Geçüp cürminden ol ūīr-i cihān-gīr

Gözetdi ‘ahd-i pīūīn ol ūehinūāh
Ki kılmıū ‘ahd-i peyvend mihr ile māh

İkinci Devlet-i ‘Oūmāniyān pāk
Kılur itmez zebũnı zār u ğamnāk

Kemāl-i ‘adlin eyler ḫaūma izḫār
Anı iḫsān ile eyler dil-āzār

İlāhī tā ki bu gerdũn nũmāyān
ūeb ū rũz ile māh u mihr-i ‘ayān

Kıla gerdiū bu iḫbāl-i hũmāyũn
Mũyesser kıll bu nesle baḫt-ı meymũn

Ki tiĝı ferri ğũn gibi fũrũzān
Cihānı ūarḫ [u] ğarbdan ide sũzān

Olan bu ḫane-dāna zerre kec-bīn
Anı ‘ömrince eyle zār u ğamĝin

3660 Süleymān mesnedinde eyle cāvīd
Perestiū eylesũn ḫākān u Cemūīd

Nüh eyvān pāye-i ‘arşı serīri
Murād-ı āşaf olsun dest-gīri

O devlet mesnedinde ola cāvīd
Sipihir olsun serīri tahtı hūrşīd

101b Cihān bahtı gülinden nīk hūyı
Bulup alsun hemīşe reng ü būyı

Ola hem āşafı dāyım şeb ü rūz
Murādı mihri olsun reşhā-efrūz

Zafer öñdi[l]lerin alsun bulup kām
Semend-i devleti hūrşīd olup cām

Zaferle rūz u şeb baht-ı hümāyūn
Ola iqbāl ü devlet ğayra memnūn

*Dād ü Dihiş Kerden-i Hāzret-i Ser-dār-ı Zafer-reh-ber be-Milket-i Āl-i ‘Oşmān ve Tefahhuş
Kerden-i Eşkıyā vü Segbān ve Āverden-i Her-kes ve Kışsa-i Īn Segbān*⁵⁹³

*Bi-nih gūş iy suhan-dan-ı suhan-senc
Bi-y-ārem piş-i tü yek genc-i bī-renc*⁵⁹⁴

*Çi gūne ‘adl ü dād āverde devrān
Beyān kün iy nikū-rāy-ı suhan-dār*⁵⁹⁵

⁵⁹³ Zaferin öncüsü Hazret-i Serdar’ın, Osmanlı mülkünde ihsanlar bahşetmesi, bütün eşkıyaların izini sürüp ardına düşmesi ve hepsini etkisiz kalmasının hikâyesi

⁵⁹⁴ Ey söz ustası, sözden anlayan kişi, kulak ver / Önüne zahmetsiz bir hazine getireyim

⁵⁹⁵ Devran nasıl bir adalet getirdi / Anlat ey söz bilen, doğru fikirli kişi

Çün ol şeh-bâz-ı ‘ādil āşaf-ı dehr
‘Adūdan aldı şemşir ile çün behr

3670 Kōmadı milk-i şehde bir sitemkār
Cihānı kıldı şemşir ile hūn-bār

‘Adū hūnın idūben rūd-ı Ceyhūn
Murādı üzre döndi devr-i gerdūn

Çün ol hısn-ı bülendi eyledi pāk
‘Adū cāyını kıldı tūde-i hāk

Nihān oldı sitemkārān-ı hūn-rīz
Çoğı içdi elinden hancer-i tīz

Olanlar āteş-i tiğında rīzān
Oluban rūz-ı cengde çün girīzān

Dehān-ı hūb-rūyān gibi pinhān
Olup tiğından ister kırtara cān

Şeb-āsā niçesi olmışdı kıra
Görinmez nitekim gündüz sitāre

Miyān-āsā özini kıldı bārīk
Şeb-i rūşen miyān-ı rūz-ı tārīk

Pelengūñ nāfesinde eyledi cāy
Çeküp zīr-i kilime hıttayı pāy

Neheng kırnına girdi zīr-i āba
Gözin dökdi şu üzre pes habāba

102a 3680 Bulanlar Һancerinden cengde emān
Қаҗуп ол гүн olanlar cāya pinhān

Murād itse felek devr itse biñ sāl
Birinden bulmaya bir zerre aқvāl

Kimisi iһtiyār itdi beyābān
Қаҗуп sūñdi niçe bir eyle ʿummān

Sipihrüñ cünbişine oldı nāzır
Ne bāzīçe ide girdinde zāhir

Bu irādı idüp gendine evrād
Eger mīr ü eger ʿasker eger yād

Қодılar rüz u şeb rāha dil ü gūş
Oluban büt gibi her biri Һāmūş

Eger bu varıadan biz bir ramaқ cān
Rehā bulup bulursaқ cāy-ı emān⁵⁹⁶

Bulup ʿömr-i girān u baһt-ı ümmīd
Қılur fermānumuzla devri Nāhīd

Bu efkār ile her biri bulup rāy
Bu yaña ser-firāz-ı gerdiş-ārāy

Çü pāk itdi muһālifden zemīni
İçürdi düşmenine tiğ-ı kīni

⁵⁹⁶ bulursaқ < bulursañ M

3690 Çün ol hısn-ı bülendi kıldı ma' mür
‘ Adâletle cihāna oldu meşhür

İdüp dād u dihiş luḡf-ı firāvān
‘ Adilden tîre diller oldu ḡandān

Niçe gün kıldı ḡalka ‘ adl ü dādı
Unutdurdı cihāna Keyḡubād’ı

Şu resme ‘ adl ile milk oldu ābād
ḡuremden çekdi ser çün serv-i āzād

Gezerdi gürg-i bed-kîş-i bed-endîş
ḡoyunla urmaḡa ḡādir degül diş

Kebüter bāz ile eylerdi bāzī
Cüvānān ehl-i ‘ işḡa ‘ işve nāzı

Cevāhir dökse bir gez pîş-i rāha
Bulurdı itmeyüp āḡāz u āha

Kilid aşmazdı sevdāger dükāna
Yaturdı sîm ü zer der-pîş-i ḡane

Nesîm-i ‘ adli kıldı kişveri bāḡ
Derūna urmaz oldu lāleler dāḡ

102b ḡararmaz oldu aşlā ḡāl-i fülful
ḡaḡıtmaz saçlarını oldu sünbül

3700 Hezārān inlemez derd-ile gülden

Cevāb-ı telh işitmez cām mülđen

Ƙodı ser-keřlüğini řūsen-i mest
Çenārın serv idüben dest-ber-dest

Ƙızardı ergavān başdan ayağa
Çıķup gül zeyt oldu deşt ü dağa

Zemīn geydi ķamu dībā çihil reng
Dutup berr ü beyābān naķř-ı Erjeng

Ėuceste server-i ser-dār-ı a^ç zām
Çü gördi kevní ^çadlınden mu^ç āzzām

Beyān eyler meger bir merd-i kāmīl
Ki söz cāmından olmuş mest ü ķanzıl

Yazup lafz-ı ^çadālet ile menřūr
Üleřtürdi cihānı řīr-i düstūr

Kimin mīr itdi ba^ç zı mīr-i mīrān
Ola āsūde ^çadlınde dilīrān

Sezāya dizdi cümle ķıřver ü milk
Alup řemřīr ile vālī ķılup gilκ

Ƙamu ^çādīl ser-efrāz u ser-āmed
Ser-i a^ç dāya teyķīn eyleyen med

3710 Niçe yıl Ėařmına itmiş muķābil
Ser-āmed ser-keřān řīrān-ı ^çādīl

Sürenler haşmına cengde niçe at
‘ Adū haylin kılan şemşir ile māt

Şehinşeh rāhına dāyim fedā cān
Kılanlar ced-be-ced şimdi [vü] el-ān

‘ Adūdan olmayan bir dem girizān
‘ Adū bağrın kılan tiğ ile rizān

Görenler niçe ceng ü niçe perhāş
Niçe gez virmiş almış haşm-ıla baş

Şehüñ fermānına dāyim dil ü gūş
Kılanlar haşmı her dem mergle āgūş

‘ Adūdan eyleyen milki himāyet
Re‘ āyā hayline kılan ri‘ āyet

Virüp manşib bularla kıldı va‘ de
Mu‘ in olmayalar ehl-i fesāda

103a Çü kıldı her birini milke irsāl
İşit imdi ne yüzden oldı aḥvāl

Bunı kıldı hemān dem anda tedbīr
Hümā-pervāz-ı şeh-bāz-ı yel-i şīr

3720 Münādī eylesün āvāza āheng
Ola ḥayl-i muḥālif vālih ü deng

Ki her kimde var ise gizli segbān
Kılam bī-ḥad getürsün aña ihsān

Ḥaḳīḳat eyledi bu emri icrā
Bu ḥāle düştüdi kār-ı pīr ü bernā

Ki zīrā āteş-i mār-ı sitemkār
Ḳılupdı cümle ‘ālem cānına kār

Bu deñlü ruḥşatı ol şīr-i nerden
Bulup bīzār oğul oldu pederden

Peder kıldı oğul kārın ferāmūş
Püser cānın kıllur merg ile āgūş

Ki zīrā dest-i segbāndan cihān zār
Olup āteş yanardı leyl ü nehār

O kāra bend iden her nā-ḥalef bel
Peder çeşmin kıllur cevr-ile aḥvel

Derūn-ı ‘ālem olmuş idi sūzān
Sitemden ceyb ile dāmen fūrūzān

O kāra hep şūrū‘ itdi bed-endīş
Oluban aşl u ḥ‘işānına bed-kīş

3730 Dimāğa düşmüş idi kār-ı nā-pāk
Peder māder yirin kıldı çoğı ḥāk

Pes andan ḥānümānın cümle yağmā
İdüp ‘āciz kıllupdı pīr ü bernā

Pederle māderi bu nev‘ a bir kār

İden bunlar ala ol merd-i bedkār

Çü ‘adl-i ser-firāz-ı pīr-i hüş-yār
İrişdi gūş-ı çarḫa ‘āķıbet kār

Ki her ķanda bulındı düzd-i segbān
Aña cāy itdiler bend ile zindān

Muķayyed oldı ‘ālem işbu kāra
Nażar ķıl devr-i ‘ahd-i rūzigāra

Olanlar zūlm-ile olmış sitemkār
Ķılup rencide ḫalkı leyl ü nehār

103b Mükāfāt itdi āḫir çarḫ-ı gerdūn
Ķılurlar her birinüñ ceybini ḫūn

Dükel segbān olanlar aña rehvār
Gözine oldı gerdiş ‘āķıbet tār

Dükel hem-dem başanlar pāy o rāha
Düşer ḫ’işānı āḫir āh u vāha

3740 Şu resme aşl-ı segbān oldı nā-yāb
Bulımmaz ol od içre bulınur āb

Ĥızır’la içmiş olsa āb-ı ḫayvān
Ķılıcdan bir ramaķ ķurtarmadı cān

Dutardı ḫalk-ı ‘ālem dāyimā gūş
Ne yirden eylese segbān ĝurenbüş

Bu nev‘a kıldı rāvī naqş [u] irād
Cihāna kıldı paşa ‘adl ile dād

Zemīn ü āsūmān oldı zirih-pūş
Ki segbān aşlın ide merge āgūş

Ki kırk yıldan ezel bir merd-i segbān
Eger bir şeb ola dihkāna mihmān

O dihkānı idüp irād-ı dīvān
İrürdi çarha āhından ğırivān

Bu nev‘ üzre cihān halkı şeb ü rüz
Bu kār ile oluban āteş-efrüz

*Şıfat-ı Şubh ve Ahvāl-i Eyyām-ı Şebāb-ı ‘Ahd-i Murād Paşa der-Zamān-ı Sābık Ric‘at Kerden
ez-Yemen ve Müsāfirī Şüden der-Ķurb-ı Haleb bā-Yekī Dihkān ve Ķışsa-i Dihkān bā-Murād
Paşa der-Haleb İnest⁵⁹⁷*

Çü hurşid-i serir-ārāy-ı gerdün
Zemīne yaptı yine naqş-ı zerd-gün

Geyüp huşk ü ter ol dem dibe-i zer
Cihān nūrından oldı çün münevver

3750 Bu nev‘a pīr-i dihkān-ı suhan-güy
Feşāhat tūbına urdı yine güy

İder bir kār-ı dīger ol füsün-sāz

⁵⁹⁷ Sabahın durumu; Murad Paşa'nın, gençlik yıllarında Yemen'den dönüşü sırasında, Halep yakınlarında bir köylüye misafir oluşu ve orada yaşananların hikâyesi

Gör imdi sen ne yirden virdi āvāz

Ki bu zāl-i sipihr-i devr-i eyyām

Niçe bāzīçe eylersin kıl ārām

Dimiş dānā budur aşı-ı beyānı

Suḡan meydānınıñ şāhib-kırānı

104a

Ki bu ser-dār-ı kāmīl āşaf-ı şīr

Yemen ser-ḡaddine olmış ezel mīr

O ser-ḡadde olup kılmışdı ārām

Pes andan bulmayup cāy-ı dil-ārām

Yemen'den mehçe-i iḡbāl-i şāhī

Çeküp 'azm eylemiş devlet-penāhī

Naşībinden füzūn ol yirde behre

Ḥudā virmez gelürken şāh-ı dehre

'Azīmet eyleyüp dānā-yı devrān

Geçüp menzil idüp kaṭ' -ı beyābān

Ḥaleb ḡurbında andan bir mekāna

İrüp ol server-i şīr-i yegāne

3760 Uzaḡ menzil şeb-i deycūra tīre

Cihān rüyın kıilup irād-ı pīre

Döner çeşm-i hijebre rüy-ı gerdün

Şanasın baḡr-i ḡire batdı ol dün

Gelür bir vādīye ol şīr-i merdān
Görür bir kūy gelür olmağa mihmān

Büzürgāndan yoğ-ımiş kimse sākin
Girift itmiş kamu dihkān emākin

Çalur ʿāciz bulunmaz cāy-ı mihmān
Gelür nā-geh görür bir merd-i dihkān

Açup dürc-i femin ol gevher-i pāk
Serīr-ārā-yı şāhib-ʿaql u idrāk

Virüp luṭf-ıla dihkāna selāmı
Pes andan baş idüp nuṭk-ı kelāmı

Kelāmında bu nükte kıldı tezyīn
Çevürmek yüz degül mihmāndan āyīn

Kerem luṭf it bize iy şāhib-i cān
Nümāyān eyle bir cā k'ola mihmān

Bu şeb luṭf it olalum sende sākin
Bulunmaz ğayrı yirlerde mesākin

3770 Görür ol demde nā-geh merd-i dihkān
Ki luṭf-ıla edāyı kıldı mihmān

O şeb kıldı anı cāyında mihmān
Seher mihmān kıılır aña çoğ ihsān

Seher çün güne hürşid ʿarz ider rüy
Cihāna rüşenālıkdan irür büy

104b Olur mihmān yine rāhına rehvār
Nite bād-ı şabādur faşl-ı gülzār

Ḳarīb eyler felek devri otuz sāl
Nazar kııl gör ne hāle irişür hāl

Ḥurūc itdi cihāna ḥayl-i a‘ dā
Zemīn oldı pür-āşüb ile yaǧmā

Ta‘ ayyün oldı niçe niçe ser-dār
Ki def‘ milk-i şehden ola ol ḥār

Fürüzān oldı ol nār-ı dil-[e]früz
Gülistān-ı cihānı eyledi sūz

Ziyāde oldı ceng ‘ ālem olup teng
Cihāna eşkıyā doldı olup ceng

Bu āteş şu‘ lesin hiç kimse teskīn
Degül ḳādir çoǧaldı ḥayl-i ḥod-bīn

3780 Murādı itmeyince Rabb-i Raḥmān
Vīrān oldı ‘ adūdan zār u giryān

Murādı Rabb-i ‘ İzzet olmasa kār
Şürū‘ iden olısar ‘ āḳıbet ḥ‘ār

Bilindi kim Anuñdur emr ü fermān
Odur mürde cihāna baḥş iden cān

Pesend-i ḥalkḳ ki oldı ḳanǧı ser-dār

‘Adū destinde oldı ‘āķıbet zār

Ĥudā kim bir ķula ķılsa ‘ināyet
Aña fetĥ ü zafer eyler hidāyet

Anı eyler ‘adūya dest-i ķıre
İdüp lāyık anı a‘ķāf-ı pıre

Meger ol merd-i dihķān ‘āķıbet kār
Vaķan terkin idüp oldı sitemkār

O bed-aşl ehline oldı hevā-dār
Sitem oldı işi hep leyl ü nehār

Eĥıbbāsı elinden aĥladı ķan
Pederle māderini ķıldı giryān

3790 Bu resme oldı bed-aşl u bed-endiş
Cihāna virdi āĥır behre-i nış

Melā‘ in ĥayline ķün oldı vāşıl
Siyeh-rūlık ķılup şoñ demde ĥāşıl

Kimisi küşte vü kimin perişān
O demde ķaçdı ol nā-dān-ı dihķān

105a Nihān oldı mekānında ķün ol ĥār
Getürdiler dutuban āĥır-i kār

Eĥıbbāsı ķılup ķatline āheng
İdüp bu rāha ķıldılar kemer teng

Gelür dīvāna bend ile bed-endīş
Derūnın havf-ı mergle kılmadı rīş

Bu oldu albine ol demde ilhām
Baña kıymaz bu gūn bu Őāhib-i nām

Ki bundan evvel itdūm anı mihmān
Mukābil aña baŐş eyler bu gūn cān

Mūkāfāt-ı amu nīk ũ bedē ūn
Budur āyīn idelden devri gerdūn

Getürmez bu ũmīdi ters ile bāk⁵⁹⁸
ılurdu ande ol bī-^ç al u idrāk

3800 Hemān kim oldu ser-dāra nūmāyān
Didi der-ayme al bundan bu gūn cān

Zebān adı o dem ol merd-i gūstāh
Didi gūş it sōzūm iy āşaf-ı Őāh

Saña ben itdūgūmi zerre iz^ç ān
Buyurma benden alsunlar bu dem cān

Eger kim eylūge bed idesin kār
ayıfdur imdi saña nām-ı ser-dār

Didükde ol sōzi ol merd-i dihqān
Anı ol kāmil itdi anda iz^ç ān

⁵⁹⁸ ters ile bāk < terles ile pāk M

Didi söyle nedür iy merd-i bedkâr
Ne gözden eyledün bu ẖābı bīdār

Didi iy ‘ādil-i şīr-i zafer-fer
H̱udā olsun saña her işde yāver

Senün fermān-pezīrün olmayan ser
Ola qahr ile dāyim ẖāke yek-ser

Meger yāduñdan iy merd-i hünerver
Yemen’den çekdügüṉde mehçe-i zer

Gelüp kişver-be-kişver ‘ākıbet rāh
Getürdi bu gedā ẖanına iy şāh

3810 Şeb-i deycūr idi vü vaqt-i sermā
Zemīn ü āsümān idi qamu mā

Gelüp gam-ẖāneme olduñ çü mihmān
Getürdüm hoş görüben mā-ẖāzar cān

105b Saña ẖālümle kıldum ben ri‘āyet
Bu gün ‘adlüṉde eyle sen ẖimāyet

Bi-ẖamdi’llāh ki olduñ idi mihmān
Qalanın sen bilürsin bākī fermān

*Şiniden-i Hazret-i Ser-dār-ı Zafer-şi‘ār yessera’llāhü ve mā yeşā ve Cevāb Dāden-i Dihkân ve
Diğer-bāre Güften-i Hazret-i Paşa bā-Dihkân-ı İn Segbān*⁵⁹⁹

⁵⁹⁹ Zafer alâmetli Hazret-i Serdar’ın (Allah dileğini kolaylaştırsın) köylüyü dinlemesi ve cevap vermesi; sonra bir daha, eşkıyalık eden o köylüyle Hazret-i Serdar’ın konuşması

Beyān-ı vāqı' in çün eyledi gūş
' Adālet gevherin kıldı der-āgūş

Ki çün ol devlet issi şır-i ekrem
İşitdi işbu kārı oldı der-hem

Ne kār-ı bü'l-' acebdür devr-i gerdün
Çılur bāzıçe-i naqş-ı diger-gün

Didi kim sen misin iy merd-i dihkân
Beni ol şeb iden hāneñde mihmân

Bi-ḥamdi'llāh Ḥudā'ya şükr-i şad bār⁶⁰⁰
Ki oldur mār u mūra murğa Dādār

Ki ḥaqquñ qalması üstümde āḥir
Anı gün gibi itdün baña zāhir

3820 O dem divāndaki mīr ü vezīrān
Hijabr-i kīne-cū merdān-ı şīrān

Çamusı dest-bend durmuş dutup şaf
Durup ber-pā edeble bend idüp kef

Didi iy merd-i merdān-ı hünerver
Çamu hep rāyuñuzda günden aḫhar

Bu ādem eylemişdür baña iḥsān
K'anı kılmaz cihāna ebr-i nīsān

⁶⁰⁰ şükr-i < şükr ü M

Mükāfātın yirüm gördüm sezā-vār
Degül lāyık yirümden ğayrı diyār

Didiler serverā fermān senüñdür
Ne kılsañ luṭf-ıla iḥsān senüñdür

Diyüp anı olurlar cümle ḥāmūş
Virür āşaf aña çün ḥāb-ı ḥargūş

Didi diḥkāna andan iy kec-iz' ān
Saña luṭfumdan itdüm cāyum iḥsān

Saña vardur kelāmum dut baña gūş
Cevāb-ı müstaḳīmi kıl der-āĝūş

106a Melā' in ḥayline olduñ mı ğam-ḥār
Geyüp sāz u seleb ol rāha rehvār

3830 Kelāmı ṭoĝrı di olduñ mı seĝbān
Ḥulāşa tā elümden bulasın cān

Çün ol nuṭḳı işitdi ol bed-āyīn
Didi oldum ne çāre iy yel-i dīn

Hemān ol āşaf-ı dānā-yı devrān
Ĝazabdan gözlerinden şıçradı ḳan

Zebānın eyledi şemşīr-i ser-tīz
Kesik başın osun ḥūnuña ğaltīz

Ten-i nā-pāki olsun māye-i gil

Olup lerzān çü murğ-ı nīm-bismil

Baňa Han Aħmed ol ŧāh-ı cihānbān
Bu resme eylemişdür emr ü fermān

Benümle eyleyüp bu nev‘ a sevgend
Be-ħaqqı Ĥazret-i Zāt-ı Ĥudāvend

Eger öz oğlum ise nefis-i segbān
Ten[in]den alasin biñ derd-ile cān

İdüp cānına biñ dürlü cefāyı
Dilersin benden āyın ü vefāyı

Degül mihmān olursañ çeşm-i pür-nūr
Seni serden kıllur emrüm bu gün dūr

3840 Saňa cāyum o luṭfa kıldum iħsān
Bu gün ‘ işyān için senden alam cān

Degüldür sen eger cānumda ferzend
Be-ħaqqı Ĥazret-i Zāt-ı Ĥudāvend

Ki ‘ işyān āteşi ħalka virür teb
Ola segbān anuñ rüzın kılam şeb

Ėazabdan eyledi ebrūların çin
Bağuban ħışm-ıla cellāda ol ħin

Bunuñ cānına ur tiğ ile āteş
Cezāsı bu olan sulṭāna ser-keş

Şehũñ fermānına her kim dil ü gũş
Olup dutmazsa merg ile ferāmũş

Қıyās it oğlına raĥm itmeyen kes
Olur mı ehl-i şerre yār u dest-res

Ĥudā kılsun gũnini gũnden efzũn
Aña yavuz şanan tĩğında pũr-ĥũn

106b Ki ĥākim buldı ‘ālem āşafın şāh
Cihān durduĥca dursun ol yũzi māh

Budur resm-i reh-i gerdũn-ı gerdān
Ki geh devlet virũr gāhĩ alur cān

3850 Budur āĥir mũkāfāt iy cihān-bĩn
Eger bir kerre gũlseñ resm ü āyĩn

Seni biñ gũn ider āşũfte ĥamnāk
Қıılır ĥũn-ı cigerle çesmi nemnāk

Sũrũd itse kelāmuñ evvel iy cān
Fiĥān āĥir olur itmāmı giryān

Қalur mı ĥande ĥiç merd-i cihān-bĩn
İki üç sā^c at içre āh u enĩn⁶⁰¹

Seĥerden geydũre ger saña қақum
İrince şām ider öz nāmuñı gũm

⁶⁰¹ enĩn < ānĩn M

Hemān oldur cihānda nām-ı nīkū
Kılasın hāşılı her dem nikū-ḫū

Eger şāh u gedā ger merd-i bāzār
Cihānda olmayasın merdüm-āzār

Tevāzū⁶⁰² idesin dünyāda merde
Kec-ebrū itmeyesin aşl-ı ferde

Bu rāh-ı pür-ḫaṭardan ⁶ākıbet kār
Geçüp gitseñ gerek iy merd-i bī-⁶ār

O naqşı eyleme dilden ferāmūş
Seni āḫir kılan oldur der-āgūş

3860 Eger Dārā eger Rüstem eger şır
Eger mīr ü şehān bernā eger pīr

Eger tāc issidür ger nāna muḫtāc
Kıılır ceş-i ecel varını tārāc

Muḫarrer çün güzeşt bāb-ı ecelden
Koma ḫaqqı ⁶adālet ile elden

O dīvāna çün āḫir irgürür rāh
Bu gün ⁶adl eyle yarın eyleme āh

Sen ⁶adli serverā elden koma hiç
Bu devlet rüyını itmez özüñ pīç⁶⁰²

⁶⁰² pīç < hiç M

Buyurmuşdur Resül-i Rabb-i Settâr

Ĥadîşinde idüp bu kavli ikrâr

İden ‘adli Ĥağ olsun aña şâhid

Odur evvel kılan rüyum müşâhid

107a

Oğuldan kıızdan evvelden şefâ‘at

Ĥılam her kim kıla ‘adl ü ‘adâlet

Be-ğakğı Ĥazret-i luğf issi Dâdâr

Olam her işde aña yâver ü yâr

Anı zıll-i ĥimâyet içre ol ân

Ĥılam mağşerde anı luğfa pinhân

3870 Zehî devlet ki ‘adl issi ola kes

Ĥabîbu’llâh ola feryâd-res bes

Bula her dü cihânda nağş-ı kâmî

Ola çetr-i sa‘âdet çün ĥıyâmı

*Zafer-nâme Nüvişten-i Ĥazret-i Murâd Paşa-yı Deryâ-dil ba‘d ez-Feth-i Cân-pülâd İn Feth-i Firûzî ve Aĥvâl-i ‘Âlem ve Firistâden bâ-Şehriyâr-ı Dîn-penâh-ı ‘Âdil ĥullide ĥilâfetühü*⁶⁰³

Bi-gū iy tâlib-i dürr-i ma‘ânî

*Zi-devr-i gerdiş ü râz-ı nihânı*⁶⁰⁴

Zi-teshîr-i memâlik geşte ‘asker

⁶⁰³ Derya gönüllü Ĥazret-i Murad Paşa'nın, Canpolat'ı yendikten sonra bu kutlu zafer ve son durum hakkında bir zafernâme yazıp, dinin koruyucusu adil padişaha (hilâfeti daim olsun) o mektubu göndermesi

⁶⁰⁴ Bahset, ey mânâ incilerinin talibi / Feleğın dönüşünden ve gizli sırlardan

Zi-kār-ı hısn ü sım ü dürr ü gevher⁶⁰⁵

Zi-nik ü bed v'ezin āgāz [ü] fercām

Hem ez-dād ü dihiş v'ez devr-i eyyām⁶⁰⁶

Çi gūne mī-nümāyed çarḥ nireng

Firāz ü bā-nişib ü hıttā-i ceng⁶⁰⁷

Dimiş dānā-yı merd-i zū-fünün kār

Çün āsūde olur bāzide ser-dār

Buyurdı kātib-i çarḥ-ı kalem-zen

Bihīn dānā-yı kāmīl naqş-ı pür-fen

Suḥan-ārāy-ı merd-i kār-dān-bīn

Qıla naqş-ı divitde pehn-i sīmīn

Cevāhir-gilk-i şarrāf-ı güher-senc

Küşāde kıldı kār-ı şāygān genc

3880 Şināver baḥr-i kıre oldı şer-gīr

Dutup şahrā-yı sīmīn düde-i kır

Suḥan-ārāy-ı ser-dār-ı suḥan-senc

Derūnından feşān eyler dür ü genc

O kār u ma^c den-i elmās u yāqūt⁶⁰⁸

Nişār itdi güher cāna virür kıt

⁶⁰⁵ Askerlerin, memleketlere hükmedişinden / Kale işinden, gümüş, inci ve mücevherden

⁶⁰⁶ İyi ve kötünden, baş ve sondan / Alıp vermekten, günlerin geçişinden

⁶⁰⁷ Felek nasıl bir hile gösterir / Düşmeli kalkmalı cenk meydanında

⁶⁰⁸ ma^c den-i elmās u yāqūt < ma^c den ü elmās-ı yāqūt M

Beyān-ı vāqı' in ol itdi taqrır
Qılur dānā-dil ol dem anı taqrır

107b Yazar evvel be-nām-ı ān Hudāvend
Şehinşāh-ı hudāvendān Hudāvend

O'dur evvel Aña yoqdur evā 'il
O'dur var eyleyen şekl ü şemā 'il

Münezzehdür şıfāt ile pederden
Birāder h̄āher ü şekl-i beşerden

Dilirse luṭf ider bir ' abde Settār
Dilirse qahr ider cümle ne ki var

Qamu muḥtāc Aña dost ile düşmān
Odur var eyleyen naqş-ı dil ü cān

Kemāline irişmez ' aql-ı dānā
Kimini nā-tüvān kimin tüvānā

3890 Vezīri vü nazīri yoqdur aqlā
Degül qādir dimek ḥükmine kes "Lā!"

Dilirse dostına olur girü dost
Dilirse düşmenine yüzdürür post

O'dur muḥtār fā' il ḥükmi cārī
Qamu ins ü perī emrine sārī

Ne emrinden kes eyler taşra bir kār

İder hārāda gevher gülde ol hār

Şudan od var ider oddan yine şu
Siyāh iken sepīd eyler ruḥ-ı mü

‘ Adem milkinde iken naqş-ı insān
Pür itdi kaçre mādan feyz idüp cān

Dilerse nūrı nār eyler odı nūr
Dilerse ye’s ider ‘ ömri diler sūr

Dilerse huşk ider milki ya tūfān
Kılur kudretle gevher kaçre-i kan

Muḥaşşal cümle vardur nīk eger bed
Kamu merhūnıdur maḳbūl eger red

Pes andan reh-revān-ı rāstān-kūy
Ser-i peygām-berān-ı kaçvı-i ḫaḳ-gūy

3900 Pes andan şehriyār-ı server-i dīn
Ser-efrāz-ı penāh-ı dīn ü āyīn

Şehinşāh-ı cihān-bāht-ı hümāyūn
Şeh-i Ḥan Aḫmed ol dārā-yı gerdūn

Cüvān-baht āfitāb-ı salṭanat-cūy
Şeh-i leşker-şiken şīr-i nikū-ḫūy

108a Dilīr-i pārsā şāh-ı ḫıredmend
Şeh-i encüm-ḫaşem şīr-i ḫudāvend

Penāh-ı ʿālem ü ʿālem penāhı
ʿAdū-küş şaf-der-i düşmen tenāhı

Huçeste-pey sürüş-dem nikū-nām
Esed-heybet cihān-cū şāhib-i kām

Dilīr-i devlet-āyīn Āl-i ʿOşmān
Şeh-i vālā-himem şīr-i cihānbān

Ariştū-dāniş ü Dārā Ferīdūn
Senüñ kāmūñla kılsun devri gerdūn

Senüñ katuñda sulţān ibn sulţān
Ser-i gerden-keşān-ı Āl-i ʿOşmān

Saʿādet menbaʿı şāh-ı cihān-baht
Cihān-ārāy-ı ʿadl ü zīver-i taht

3910 Benüm katumda ki ʿabd-i kādīmem
Elif gibi her işde müstaķīmem

Zebūn [u] bī-dil ü bī-tāb u tāķat
Haķīr ü nā-tüvān u bī-liyāķat

Çü ben ʿabd-i zaʿīfe iy şeh-i dīn
Buyurduñ hıdmet iy şīr-i selātīn

Beni Haķķ emri ile ʿaskere ser
Kılup iy mihr-i hurşīd-i münevver

Duʿā vü himmet itdüñ ʿabde yārī
Keremden iy güzīn-i şehriyārī

Beni hāk-i mezelletden ılup dūr
Ser-  asker idüp emrũn-ile me mūr

Serũm pĩrāne ser ar-ı kebũda
İrũp devletle ılduñ ıttı sũde

Bu ben mūr-ı za ife ılduñ ihsān
Bu deñlü  askere ılduñ Sũleymān

Dilĩr-i rezm-zen-i Őĩrān-ı Şaf-der
Peleng-i kĩnever gũrdān-ı ayder

 Adũ-kũŐ tĩg-zen-i Őĩr-i cihān-dār
Baña fermān-ber itdũn leyl ũ nehār

3920 Beni mālĩk keremden tĩg u gilke
İdüp āŐaf bu deñlü māl ũ milke

Bu deñlü  asker ũ mĩr ũ emĩrān
Hijebri-i ser-firāzān-ı dilĩrān

108b azĩne gevher ũ dũrr ũ zer ũ sĩm
Dilĩrān  asker ũ dārāt u iqlĩm

MuraşŞa  ancer ũ tĩg-ı mũcevher
Mũlemma  hep niyāmı dũrr ũ gevher

Pes andan eyledũn ben  abde fermān
ekũp  asker oyam a  dāñı bĩ-cān

ũn  avn-i a u himmet Őāh-ı devrān

Olup geçdüm deñizden emr ü fermān

Budur ʿ arz-ı boyun ʿ abd-i şehinşāh

Duʿ āñ ile idüben kaçʿ -ı hem-rāh

Şeb ü rüze olup şahrāda pūyān

Olup semt-i ʿ adil rāhına cūyān

Ne resme emr-i şāh-ı bende-perver

Olup bu ʿ abde çekdüm tūğ u leşker

Duʿ āñ ile ki her kangı diyāra

İrişdüm çok yerindüm rüzigāra

3930 Ki zīrā devr-i eyyāmī vü gerdün

Qılup il memleket hālin diger-gün

Reme haylin kamu gürg-i bed-endiş

Perişān eyleyüp hayyāl-i bed-kiş

Künām-ı bebre dönmiş şehir ü bāzār

ʿ Aceb bāziçe kılmış çarh-ı gaddār

Peleng āhū mekânın eylemiş hāk

Dutup devr-i diger gerdün u eflāk

Cihānı nā-pesend dīv-i devān tīz

Girift itmiş çeküp şemşīr-i hūn-rīz

Peder ferzende dutmuş cevr-ile kīn

Peder hūnın döküp ferzend-i pūr-kīn

Cihān rūy-ı celāle cümle mazhar
Güm olmuş milke dilden nūr-ı aẓhar

Diger-güne cihān ārāyış-i māh
Dutup her şehr ü ẓarye mīr ile şāh

Sitem āzārı gerdūna olup sūd
Peder ile püserde luẓf u nā-būd

Ne resme ben za'ife şāh-ı devrān
Sipāriş eyleyüp ẓıldıysa fermān

3940 Ɖalālet rāhına her kim sitizi
Ƙılup gitdi o gördi tiğ-ı tizi

109a Ne cāya eyledüm devletle menzil
Ƙılup çin ebruvān pūlād hem dil

Ne yirde tiz-dendān gürg-i bedkār
Var ise rāh-ı işyānda sitemkār

Miyān-ı gūsfendden eyledüm pāk
Mekānın gürgüñ itdüm tūde-i ħāk

Ƙılıc menşürını emr-i şehinşāh
Oẓutdum ẓanda vardur ceyš-i gümrāh

Ƙılup ẓaẓ' -ı menāzil bā-şeb ü rüz
Edāni ħaylini ẓıldum ciger-düz

Ne milke emr-i şāh-ı āsümān-baĥt
Melek-ĥādım felek-kāĥ u güneş-baĥt

Senüñ nām-ı şerīfün itdüm irsāl
Olup āsūde ‘ālem oldu hoş-ḥāl

Ki zīrā emr-i sulṭān-ı cihānbān
Mü ‘eşşirdür ki çün mühr-i Süleymān

Anuñ naqş-ı hümāyūnı ki ol ān
Şeyāṭīn ḥayline ola nümāyān

3950 Olur ferr-i ferinden zıll-i zāyil
Degül kevn ü mekān sen şāha ḥāyil

Devām-ı devletünde tīr ü tīḡı
Urup çün kılmadum naqş-ı dirīḡı

Güneş gibi kıllup tayy-ı menāzil
‘Asākirle geçüp şahrā vü sāḥil

Nesīm-i devlet-āsā hep seḥer-ḥīz
Çonup göçdüm be-sān-ı ḥıng-i şeb-ḥīz

*Vaşf-ı Sulṭānū’l-‘Ārifīn ve Burhānū’l Muḥaqqıķın Ḥazret-i Mevlānā ḳuddise sirruhū ‘azīz*⁶⁰⁹

Mekān-ı cennet-āsā şīr-i ‘irfān
Şehinşāh-ı ma‘ānī ḳuṭb-ı devrān

Celāle’d-dīn-i sulṭān-ı suḥanver
O kān-ı gevher ü hem kān-ı gevher

⁶⁰⁹ Hakikat ehlinin kılavuzu ve ariflerin sultanı Hz. Mevlānā hakkında (Allah sırrını mukaddes ve aziz kılsın)

O mîr-i pür-ma' ârif kân-ı vâlâ
Ma' ânî ma' deni vü kadri a' lâ

Güher zîbende [ol] mîr-i ma' ânî
Feşâhat milkinüñ şâhib-ķırânı

O deryâ-yı feşâhat ma' den-i dür
Mesâyil ma' deni dürr-i girân pür

109b Şehinşâh-ı suĥan sultân-ı Cem-câh
Ma' ârif burcına ĥurşîd olan mâh

3960 Çü devletle o şehri reşk-i cennet
İrişdüm Ĥaĥķ'a yüz gez şükr ü minnet

Ruĥ-ı zerdüm ķılup mâlîde ĥâke
Tazarru' eyledüm ol cây-ı pâke

Ki Ĥaĥķ emri-yile dest-bû zebûnı
Olup reşk-i ' adû olsun füzûnı

Şeh-i fermân-revâya zâr u ġamnâk
Olup ķıldum tazarru' anda bî-bâk

Didüm her kim ki emri-i şâha ' işyân
İdüp olmaz ise emrine fermân

Be-ĥaĥķ-ı var iden kevn ü mekânı
Be-ĥaĥķ-ı ân ĥudâvend-i ma' ânî

Ser-i bî-devletin efser gibi dür
[Ķ]atından eyle olsun milk ma' mür

Pes andan üç gün anda emr ü fermān
Ola āsūde ʿ asker cāy-ı dermān

Pes andan ʿ āķilān-ı kār-dān-bīn
Ķılup cemʿ eyledüm dīvānı ol ħīn

Müşāvır oldum anda bā-dilīrān
Dil-āver ʿ asker ü mīr ü emīrān

3970 Ne deñlü var-ısa ūirān-ı mümtāz
Olup dāħil bu kāra ĶıldıĶ āĝāz

Ĥuūūūū Ķanda kim merdān-ı diħķān
Var ise eūĶıyādan yutmuş ol Ķan

Ķamu cemʿ oldılar dīvāna der-ħāl
Suʿāl eyle beyānın mā-hüveʿl-ħāl

Dilīrān-ı rezim-zen ehl-i tedbīr
Ne deñlü var-ısa bernā eger pīr

Ger ĥord ü [ger] büzürg oldı Ķamu cemʿ
Bu cemʿ e rāy-ı rüşen eyledüñ ūemʿ

Suʿāl ile cevāb īrād-ı aħvāl
Ķamu nīk ü bed ü tedbīr ü aħvāl

Ķamu her cānibi endīūekārān
Umūr-ı kār-dīde rüzīgārān

Efāzıl zeyrek ü pīrān-ı hüū-yār

Zi-rāz-ı nīk ü bed ve'z-çarḫ-ı ğaddār

110a

Zi-her sū kār-ı endiŝe olup sūd

Tefekkür ḫāl-i 'ālem būd u nā-būd

Cihān-endiŝekārān-ı cihān-bīn

Memālik-ġir ü şir-i devlet-āyīn

3980 Olup bāzī diġer-ġün ġüft ü ġüyā

Olup her kes ḫired irdükce püyā

ŝehinŝāhā bu kāra irdi tedbīr

Eger ŝehrī vü diḫkān merd eger pīr

Bu naġme şit idüben yek-ser efgān

Döküp bīninden anda cümleten ḫan

Ḫurūŝ [u] cūŝ irüp çarḫ-ı kebūda

Derūndan āh olup gerdūna sūde

Didiler ger bu sāl olmazsa dermān

Cihān başdan başa zīrinde fermān

Olup ol nā-ḫalef ḫod-bīn ü ser-keş

Urur cevr-ile milk-i ŝāha āteŝ

Selīm Ḫan-ı dil-āver gibi sulṫān

Eben 'an ceddin itmiş emre fermān

Obayı eylemiş cümle penāġāh

Perestiş tāc u ṫavḫ u taḫt u dergāh

ıluban yıl-be-yıl menşürın irsāl
Oluban emn-i   adl-i zill-i deh sāl

Bu şad sāl-i huceste cedd-ile ced
Perestiş eyleyüp nıkū kıilup cehd

3990 Bu zānī-yi bed-aşl nā-dān-ı bedkār
Dimāğa bŷy-ı gŷl virmiş diger kār

odı milk-i cihāna tıĝ u hancer
Re  ayā oldu kŷşte cem  -i   asker

Fesāda kār idŷp hıyl-i melā  in
Cem  itmiş cŷmlenŷñ ebrŷsı pŷr-çin

Nihānī āşikāre  arf-ı   işyān
Dutup ol bed-kŷniş hŷb eyleñ iz  ān

Re  ayā kaht-ı Yŷsuf gibi pŷr-derd
Sitemle milk-i şāhı eyledi gerd

Yŷrŷr tevķi  -i tuĝrā-yı nişānī
Maķām-ı ye  s idŷp şāh-ı cihānı

İki nesne zuhŷrı itmedi kār
Biri sikke biri huţbe diger-vār

110b  amu hep  avr-ı şāha kıldı āĝāz
Bŷlend yirden kılır ol şimdi pervāz

avīdŷr hŷkmi çŷn tıĝ u teberden
Gelŷr bāc ı harācı baħr u berden

Otuz biñden füzündür şimdi segbān
Müheyā ḥaşm ururlar dökmege ḳan

4000 On iki biñ süvār u tünd ü ser-keş
Urur Rüstem gibi gerdūna āteş

Rezim-zen şaf-der-i rüyān-tenān şīr
Gider çeşm-i zirihden atdurur tīr

Süvārān Bījen-āsā tīg-zen merd
Görüp çekmiş ḳamusı germ ile serd

Añılmaz yanlarında ism-i sultān
Kim añsa boynın eylerler o dem ḳan

Bülend ḥışnı idüp ta‘ mīr ü termīm
Degül ‘ askerimüz Ḥaḳ’ dan daḥi bīm

Erāzil bī-edeb nā-dān u maḡrur
Melā‘ in nā-mülāyim mest ü maḥmūr

Ḳomaz biñ gūşına ḳılsañ müdarā
Ḳılup ‘ işyān nihān u aşikārā

Cihan tīgında lertzāndur nite bīd
Olup pūr-bīm özinden mihr ü Nāḥīd⁶¹⁰

O nesli Cān-pülād u merd-i bī-dād
Ḳılur milk-i şehi zulm ile ābād

⁶¹⁰ mihr < ḳahr M

Muḥaṣṣal iy ser-efrāz-ı cihan-bīn
Ḳılursa ger yoyul ol düzd-i ḥod-bīn

4010 Cihāna nev ḳılur menṣur-ı ŧemṣīr
Muṭī^ç -i milk olur bernā eger pīr

Žarūret rūyın almıṣ deste ^ç ālem
Hemān hemīn muṭī^ç i ḥalk-ı pūr-ġam

Ne ḳudret var durur ḳılmaḳ mukābil
Ne çāre eylemek ^ç amden ü ḳābil

Gerekdür milk-i ŧehden bu sitemkār
Ola ḥāric be-sān-ı nevk-i ter ḥār

Ki bu mār-ı sitem-ġīr-i pūr-āzār
Bu yıl ḳalsa olur bir heft-ser mār

Bu nār-ı endek olursa fūrūzān
Ḳılur çok ḥānümānı ferri sūzān

111a Eger bu bed-ġüher nā-merd-i nā-dān
Bu yıl ḳalsa cem^ç eyler ḥayl-i düzdān

Cihānı ^ç āleme eyler o dem deng
Olur müṣkil anuñla eylemek ceng

Gerekdür iy ser-efrāz-ı zafer-fer
Bu bed-kiṣüñ ḳoyasın cengine ser

Ola kim emr-i Ḥaḳḳ u himmet-i ŧāh

Anı kim ʿ asker-i bî-râh u bî-râh

4020 Perîşân eyleyüp naqş-ı girîzi
İçüp ol nâ-pesend şemşîr-i tîzi

Ve gernî ʿ asker ü râyâ vü tüccâr
Zebûn olup elinden olısar zâr

Budur rây-ı şavâb iy şîr-i devrân
Çalanın sen bilürsin bâkî fermân

Diyüben kâr-dânân-ı cihân-bîn
Şehinşâhâ çü gördüm kârı ol hîn

Be-fermân-ı Hudâ emr-i şehinşâh
Be-hurşîd-i bülend ü taht u dergâh

Mübârek sâʿ at ü ferhunde tîliʿ
Güneş burc-ı şerefden oldı lâmiʿ

ʿ Asâkir ser-be-ser bu nağma âheng
Çılup cân u dile kîn-i kemer teng

Çü deryâ-yı hurûş-ı baħr-i pür-cüş
Yem-i ħazrâ gibi gerdün ħurenbüş

Cihân fermânuma bi _emr-i şehinşâh
Dutup cân u gönülden kaçʿ idüp râh

İki menzil çılup Nîrem gibi pîr
Veyâ çâçî kemândan çüsten-i tîr

4030 H̄alil Aġa-yı merd-i kār-dān-gār
Olup pey-rev o merd-i ūir-i kũhsār

Yanınca deh hezār-ı āteū-endāz
Ser-āmed serv-ķad ūirān-ı mũmtāz

Revende bī-direng merd-i sebũk-pāy
‘ Adũ-kũū ūaf-derān-ı ‘ ālem-ārāy

Yel-i pũr-dil cihan-cũ tĩġ-ı hũn-rĩz
Neyistāna dũūen ūan āteū-i tĩz

Özi merd-i hũnerver rezm-zen-i ūir
‘ Adũya penķe-zen ūir-i cihan-gĩr

111b Gũlistān olsa cāy-ı ehl-i ‘ iūyān
Anı rezm ile eyler hũn-ı ‘ ummān

Sũrũp raħūsin o merd-i ‘ ālem-ārāy
Odı eyler gũlistān gendine cāy

İdũp ‘ azm-i ‘ adũyı kĩne-cũyān
Peleng-āsā olup ūaħrāda pũyān

Dilĩrān-ı hijebrān-ı sũvārān
Kemān-keū ūaūm-kũū nĩze-gũzārān

Bu deñlũ ‘ asker ile ūayy idũp rāh
Kĩlup rāh-ı dırāzı naķū-ı kũtāh

4040 Meger ol nā-pesend-i nā-ħalef merd
Görür ‘ asker cihānı ķapladı gerd

Ḥaber almış ki ser-dār-ı mu‘azzam
Sa‘ādet-reh-ber ü devletle hem-dem

Maḡarr-ı cengine kılmış kemer teng
İder ol nā-ḡalef pes cenge āheng

Bu deñlü ‘asker-i ḡayl-i melā‘in
Müheyyā cümle pür-dil sīne pür-kīn

Seḡerden ‘ādet üzre resm ü dīvān
Ḳılup itmiş zebān-ı va‘d-i iḡsān

Getürmiş yāda cümle rezm ü perḡāř
Firāz ile nişibi eyleyüp fāř

Özinden ebter ü merd-i bed-endiş
Reh-i ‘iřyān iden āyīn ile kiş

Cihān-baḡř olmiş ol nā-merd-i nā-dān
Döküp dürr ü güher sīm ü zer iḡsān

Pes andan ḡayme vü ḡargāh-ı bīrūn
Çıkar mış taşra kılmış ḡařların nūn

Birez ḡıřn-ı bülende düzd-i seḡbān
Ḳomıř ta‘mīr idüp ol düzd-i nā-dān

4050 Ḥazīne gevher ü genc ü zer ü sīm
Nihān der-ḡıřn idüben çekmemiş bīm

Sipāriř eylemiş ki cenge peyvend

ılalar hep idüben saht sevgend

Çıkarmış her ne deñlü dürr-i meknün
Bu kârı eyleyüp pür-mekr ü efsün

Ki pîrüz-ı huçeste bāz u ibāl
Dönüp geldükde ‘ asker hoş ola hāl

112a Ne deñlü zer kemer zerrîn külāhān
Var ise sîm ü zer der-ıñn pinhān

İdüben ‘ askerine hîle vü rîv
O rîve vāşıl olmaz hud‘ a-i dîv

ılalum Rüstemāne cengi bî-zer
Olalum bî-tevauf pes muzaffer

Baş ol deñlü vezim dürr ü zer ü sîm
Elem çekmeñ olup zer ile pür-bîm

Pes andan kerre-nāy-ı şît-i efgān
ılup cūşa gelür irād-ı düzdān

Cihānı sanca u zerrîn direfşān
İhāta eylemiş mihr-i dıraşān

4060 Cihān şaf şaf olup dutmuş-ıdı rāh
Şafa rāyāt u sanca şua-i māh

Kebūd u zerd idi ‘ ālem ser-ā-ser
Hevā āteş oluban yandı kişver

Ḥaberdan k̄āşid-ı peyk-i zafer-fer
İdüp āgeh bizi ol k̄āra yek-ser

Pes andan iy şeh-i vālā-himem şîr
Ser-i a‘ dāñ ola çün zîr-i şemşîr

Be-fermān-ı Cenāb-ı Rabb-i Settār
Be-düstūr-ı tüyî şāh-ı nikūkār⁶¹¹

Bu pîr-i nā-tüvān iy şāh-ı devrān
Döküp sîm ü zer itdüm ḥalkā iḥsān

İdüp şāh ‘ askerine va‘ de bisyār
Ki emr-i Ḥaḡ’la cengde olalar yār

O bir iḥsān iderse ben on iḥsān
Virüben ‘ askerüñe bākî fermān

O bir ḥancerle bir tîg u zirih yek
Virüben dillerin cenge ider pek

Bu ben ‘ abd-i za‘ if ‘ adlünde iy şāh
Birine on virüben iy yüzi māh

4070 Şıyānet eyleyüp nāmūs-ı şāhı
Reva bir görmeyüp zıll-i İlāh’ı

O düzd-i nā-pesendle iy şeh-i dîn
Ki kudret yitduğınca luḡfi ol ḥîn

⁶¹¹ Cenab-ı Hakk’ın fermanıyla / Ve sen iyi işli şahın izniyle!

Ki ʿ asker şehriyāruñ dürr ü gevher
Reʿ āyā vü berāyā milk ü kişver

112b

Birine on ona hem şad mükāfat
Murād itdüm o düzdi zer ile māt

Pes andan ʿ arşa-i pehn-i Güher-çîn
Mukarrer cāy-ı ceng *şüd* ebruvān çîn

Gelüp ol cāya ʿ asker bār u bengāh
Çurıldı devlet ile taht u dergāh

Dutup taraf-ı ʿ adūya cān u dil gūş
Peleng-āsā dilirān pür-gürenbüş

Meger kim bir seher hurşid-i hāver
İdüp rüy-ı zemīni nūr-ı enver

Şafağ-gün cāme geydi mihr ü Nāhīd
Cihān lertzān oluban şanasın bīd

Güneş rüy-ı zemīni nūr-ı rüşen
Çü dutdı rüy-ı kişver oldu āhen

4080 Nazar kıldum bu pehn-i deşte bir ān
Pür oldu ʿ asker ü şir ü dilirān

Cihān āhen-dil oldu eyledi cūş
Ecel mergi püser-veş kıldı āgūş

Cihān başdan başa ḥaymeyle pinhān⁶¹²

Olup ʿ asker ḳamu kūh u beyābān

İki gün oldı āsūde dilirān

Peleng-āsā ḥurūş-ı nerre-şirān

Ḥaḳīḳat eyledüm ḥaşma nezāre

Cihān zīverle olmış gūşvāre

Direfş-i gūn-e-gūn perde-serāyān

Ḥurūş u cūş-ı nīv ü ehl-i ʿ işyān

Sipihrüñ gūşımı ḳılmış idi ker

Der ü deşti girift itmışdi leşker

Ḳadīmī resm-i şāhān üzre nāme

Anı taḥrīr idüp aşl-ı merāma

Ne vech üzre olupdur Rüstem-āyīn

Miyāndan çıḳmaya tā naḳş-ı pīşīn

Edā-yı lāyık-ı şāhān seza-vār

Sezā-yı baḥşış-i ser-dār-ı sālār

4090 Beyan itdüm murād-ı mā-hüve'l-ḥāl

Urup mührin pes andan itdüm irsāl

Cevāb-ı nāme der-sāʿ at gelüp tīz

Miyānda eyleyüp şemşir-i ḥūn-rīz

⁶¹² ḥaymeyle < ḥayme ile M

113a

Ġayūrāne virüp cümle cevābı
Budur aşı-ı merām [i]çün şevābı

Murād üzre yazup elķāb-nāme
Cevāb itmiş tamāmet hāşş u ‘ āma

Pes andan eylemiş ta‘ yīn-i āheng
Ne gün olsun dilirāne yine ceng

Beyān itmiş tamāmī ‘ āķibet-ķāl
Çü bu ‘ abd-i za‘ ifüñ bildi aķvāl

Cenāb-ı Ġazret-i Ġaķķ’a münācāt
Nidā vü girye ile ‘ arz-ı hācāt

Şefi‘ dutdum cemī‘ -i enbiyāyı
Ķadem şābit kirām-ı evliyāyı

Pes andan sen şeh-i fermān-revāyı
Bilüp öz kāruma naķş-ı devāyı

Ki şehler bed-du‘ āsı vü du‘ āsı
Ķabül-i Ġaķķ olur cümle recāsı

4100 Mededķār-ı lisan-ı tīg-ı iķşān
Şehinşehden ķılup irād-ı fermān

Seher çün ‘ ayn-ı ħurşid-i cihān-süz
Ruĥın ser-çeşmeden ķıldı dil-efrüz

İki deryā-yı āhen ķıldı tuġyān
Bi-emr-i Ġazret-i Ķayyüm u Raĥmān

Cihāna urdı āteş şu‘ le-i māh
Semāya oldı peyvest Allāh Allāh

Dizildi āteş-endāzān-ı pür-dil
Kemān-dār eyledi terkeş ebābil

Cihānı ıapladı dūd-ı kebūdān
Nüh eyvāna irişdi cūş-ı merdān

Dü cānibden atıldı mühre-i teng
Süvārān eyledi perhāşa āheng

Kemān-dār eyledi ebrūların çin
Belā zenbūrına reh virdi ol hın

Cihān āteş olup yandı tamāmī
İhāta kıldı dūdı hāşş u ‘āmı

Halil Ağa-yı ser-dār-ı ser-efrāz
Alup girdin dilir-i āteş-endāz

4110 Sürerdi Rüstem-āsā rahşı ser-keş
Ururđı tığ ile dūşmāna āteş

113b Ne cāya eylese ‘azm ile cezmi
Kılur Bıjen gibi encām-ı rezmi

Miyān-ı āteş-endāzānda ol şır
Kılur nārı gülistān ol cihān-gır

Dökerdi gevher ü sım ü zer ü dūr

Dilîrân ceybini zerle kıllup pür

Virüben istimâlet va' d-i ihsân
Gül-i nesrîne kılmaz ebr-i nîsân

Qılınca hîdmeti sultâna bir ferd
Hasan Paşa gibi olmak gerek merd

'Adüyü rahne kıldı ol ser-efrâz
Olup Rüstem-şıfat ceng içre mümtâz

Ṭayandı sedd-i İskender gibi şîr
Olup hayl-i 'adüya şîr-i dil-gîr

Tegerk-i merg yağardı dört taraf tîz
Dilîrân oldı haşma âteş-engîz

Şehinşâhâ du' â-yı hayr-ı pîrân
Daği hem küşîş-i şîr-i dilîrân

4120 Du' â-yı hayr-ı encâm-ı şehinşâh
Olup dest-i 'adü ol cengde kütâh

Pederden olmadı ferzende dermân
Peder kârını ferzend itmez iz' ân

Hürüş-ı rahş-ı rahşân na' re-i nîv
Figân-ı ehl-i 'işyân u ded [ü] dîv⁶¹³

Felek oldı müsâ' id baht ile yâr

⁶¹³ figân-ı < figân u M

Bize şāhā añā çün rüy-ı idbār

Piyādesi hezār u küşte ğamnāk
Süvārān deh hezār u dīde nemnāk

Cihan ‘ arz itdi rüy-ı devlet [ü] dīn
Dutar rāh-ı girīzi ol bed-āyīn

Ḥasan Paşa dilaver şīr-i ğurrān
Sürüp rahşın ‘ adū kanını ‘ ummān

Reh-i şehde fedā çün cān-ıla baş
İder cengi cihān taḥsīn ü şābāş

Dimiş dānā-yı devrān-ı suḥanver
Ḥasan Paşa yem-i ḥūnda şināver

Olup dönmez o şīr-i ser-firāzān
Urup şemşīr ü tīr ü nīze-bāzān

114a 4130 ‘ Adūya şaldı sūz-ı āteş-endūz
Urup peykān-ı her tīr-i ciger-dūz

Çekīde ḥūn olur tīğında her ān
Olup serler kedū-veş anda perrān

Ḳuluñ Ḥayder-şīfat şīr-i vefā-dār
Ki nāmı Zū’l-feḳār-ı ‘ abd-i kerrār⁶¹⁴

Şalardı lerzeler ḥaşm-ı bed-endīş

⁶¹⁴ Derkenar: “Zū’l-feḳār Paşa’dur.”

Girizān şanasın gürgden reme miş

O gün ol nāyib-i Ḥayder kavī-ceng
‘ Adūya kıldı kevnî çeşm-veş teng

Dilrān ḥāy hūy-ı cūş-ı ‘ālem
İder kalb-i ‘adūyî naqş-ı der-hem

Muḥaşşal iy şehinşāh-ı hümāyūn
Muzaffer ‘ askerüñ ser-dār memnūn

Ġanāyim mālîni hep cümle yağmā
İder ol pehn-i cengde pîr ü bernā

Meger ol nā-ḥalef nā-merd-i nā-dān
Görüp kārı kıılır aḥvālî iz‘ān

Ki çarḥ-ı bî-vefā semt-i cefāyî
Kıılır bizden yaña resm-i vefāyî

4140 Muḳābil ‘ asker olduğda o ḥod-bîn
Dutar rāh-ı girizi ol bed-āyîn

Gelüp ḥışn-ı bülende ol sitemkār
Girüp efsūn ile ḥışna cefakār

Kıılup efsūn u rîv ü ḥîle vü āl
Didi oldum bu def‘a şāḥib-iḳbāl

Ser-i ser-dārı kııldum āteş-efrūz
Ki oldum ‘ askerümle aña firūz

Bu rīvi eyleyüp gencin küşāde
İdüp dürr ü güher resmin ifāde

Pes andan yine hışn-ı ʿ askere kār
İdüp hīle ruḥından ʿ azm-i ser-dār

Dutup andan reh-i berr ü beyābān
Penāh-ı şāh idüben hışn-ı emān

Bu yaña oldu ʿ asker tuʿ me-i tīg
Zemīne hūn-ı bārān yağdurup mīg

Gedā oldu ğanī buldı girān-genc
O pehn-i deştde aşlā çekmedin renc

114b Direfş [ü] kūs ile ol nāy-ı zerrīn
Dirīde hāke kıldı düştü ol hīn

4150 Pes andan üç gün ol deşt içre ārām
İdüp hāşıl daḥi rūy-ı nikū-nām

Çehārüm ʿ azm-i hışn-ı çarḥ-ı gerdün
Kılup girdin ihāta üç dün [ü] gün

Ḥalīl Ağa-yı merd-i āhenīn-ceng
Girift-i hışn idüp āteş-dilān teng

Kemān-dārān-ı rüyīn-ten dilīrān
Çöküp pīrāmen-i hışna çü şīrān

Dilīrān-ı tüfeng-endāz-ı merdān
ʿ Adū-küş şīr-i ceng-i mīr-i Yezdān

Girift üç gün idüp hışn-ı bülendi
Zafer āhir buluban raĥne bendi

Ĥurūŝ-ı ‘ asker ü ŝir-i cihān-dār
Ĥalil Aĝa-yı şir-i kīne-bürdār

Der-i hışna çü Nirem kaşların çin
Çekide ĥün elinde ĥancer-i kīn

İdüp hūm-ı hücūm-ı katl-i reh-zen
Öñine ĥāyil olmaz āb u āhen

O hışnı kalb-i ‘ āŝıķ gibi vīrān
İdüp raĥne urur tīĝı dilīrān

4160 Pes andan ol dilīr-i merd-i perĥāŝ
İder gerdūn anuñ rezmine ŝābāŝ

Girūben āteŝ-i hıŝnı gülistān
Kıluban ehl-i ‘ iŝyān baĝrını kan

Anuñ ardınca bu ‘ abd-i kühen-sāl
Girüp devletle reh-ber yār-i iķbāl

Ne deñlü var-ısa dürr ü güher zer
Kamu hep sen şeh için oldu defter

Bu deñlü māl ü milk ü gevher ü genc
Saña vāŝıl olur bī-derd ü bī-renc

Bu deñlü gevher ü yāķūt ile sīm

‘ Adūdan aldum iy şeh çekmedüm bīm

Çağan gül ruħlaruñ bu pīr-i fānī
Göre ol dem virür bu armağānı

115a Çılup hıñn-ı bülendi cümleden pāk
‘ Adūya eyledüm cā tūde-i ħāk

Pes andan eyleyüp bu hıñnı ma‘ mūr
‘ Adāletle olup gün gibi meşhūr

Çomayup yir yüzinde nev‘ -i segbān
Ki tīgumla olardan almadum cān

4170 Menāşıb baħş idüp mīrān u mīre
Sipāh-ı ser-firāzān u dilire

Şu şart-ıla menāşıb itdüm iħsān
Mü ‘ānis olmaya segbāna bir ān⁶¹⁵

Müsā‘ id olmaya düzdāna kārı
Şefā‘ at eyleyüp olmaya yārı

Ki her kıanda nihānī var sitemkār
Hücüm itmiş aña çün baħt-ı idbār

İdüp dest-beste-i girdin şikeste
Çıla irsāl ola tīgumda ħaste

Birin kim gūş idem segbāna yārī

⁶¹⁵ mü ‘ānis < müvālis M

Ola olur cihan çeşmine tārī

Vefā ‘ ahde kıllup iy şāh-ı devrān
Zemīn rüyın dutupdur hūn-ı segbān

Şu deñlü küşte bilmez kes şumārı
Olup tīgumda çün Hāḡ kıldı yārī

Ne resme şehriyār-ı āsümān-taht
Sipāriş eylemiş ise nikū-baht

Olardan resm-i şefkat eyledüm güm
Gözine tīre kıldum çarḡ u encüm

4180 Ümīdüm bu durur kim aşl-ı segbān
Ele girmez girür çün āb-ı hayvān

Bulınur āteş içre çeşme-i cān
Bulınmaz ismi ḡanda cism-i segbān

Dükel segbān olarla kim ki reh-ber
Çihil sāl evvel olmuş oldu bī-ser

Dehān-ı hūb-rüyān gibi nā-yāb
Bulınmaz tīg u ḡancerde bulur āb

O reh-zen nā-pesend ol zenden ebter
Kıllup cūyā anı kişver-be-kişver

Dilīrāndan anı her kim ki bī-ser
Kılursa vezn idem yāḡūt-ı aḡmer

115b Diyüben eylemişdüm ‘ahd ü peymān
Çılurlar cüst ü cū berr ü beyābān

Miyān-ı dil-rübā-veş oldı nā-būd
Girizān oldı gitdi şanasın dūd

Pes andan iy şehinşāh-ı muzaffer
Kemer-bendin küşāde kıldı ‘asker

Felek kef-zen be-sān-ı üstür-i mest
Zemīne naqş-ı kākum kıldı peyvest

4190 Cihān sermādan oldı şanasın pīr
Girüp gerdān künāma nitekim şīr⁶¹⁶

‘Asākir kişvere oldı perişān
Olup hancer berīne āteş-efşān

Halil Ağa’ya Firdevs-i berin-nām
Virildi kışlağı şāhā anuñ Şām

O daḡi cümle şīr-i şaf-derānı
Ta‘ ayyün eyleyüp her kes mekānı

Olup āsūde tā kim rüz-ı nev-rüz
Ne vaqt ola şitā şāhına pīrüz

Bu ‘abd-i nā-tüvān iy şāh-ı vālā
Haleb taḡtı ki oldur cāy-ı a‘lā

⁶¹⁶ künāma < kenāfe M

Dutup bāzīçe-i çarha dil ü gūş
‘ Adālet şāhidin kılup der-āgūş

Du‘ ā-yı şehriyāra rūz u şeb rāy
Kılup iy husrev-i mihr-i dil-ārāy

Ki tā şol vaqte kim sermā zi-gerdūn
Nihān ola şükūfe yine bīrūn

Zemīnden ser çeke şāh-ı bahārī
Duta şahrā vü tağ [u] kūhsārı

4200 Zümürüd tahtına şāh-ı gül-i ter
Geyüp yāķūt-ı aħmer tācı ber-ser

Zümürüd hayme-sān şāh-ı dıraşşān
Nümāyān eyleye çün peyk-i bahtān

Taşup āb-ı revān zencīr der-pāy
Hūrūş [u] cūş-ı murgān hurrem āvāy

Ne ise emr-i şāh-ı şehriyārān
Aña hep muntazırdur bāķī fermān

Urup mühr-i şerīfin şīr-i ser-dār
Kılup peyk-i hidāyet rāha rehvār

116a Pes andan devlet ile ‘ adl ü ihsān
Kıluban ‘ asker ü rāyāya her ān

Feth-i Haleb'den Şoñra Hızret-i Pādişāh-ı Dīn-penāh'a Ser-dār-ı Zāfer-şi'ār'uñ Zāfer-nāmesi
Geldükden Şoñra Şehriyār-ı Dīn-penāh Ser-dār'a Hatt-ı⁶¹⁷ Hümāyūn ve Tiğ u Kaftān İrsāl
Kılduğıdur

*Künūn yād āver in naqş-ı nev-āyīn
Zi-sūy-ı şehriyar-ı devlet [ü] dīn⁶¹⁸*

*Çü ez-ser-dār-ı merd-i 'ālem-ārā
Bi-y-āmed nāme-i pūr-naqş ü inşā⁶¹⁹*

*Ser-i şeh bü'gzered ez-çarh-ı gerdūn
Zi-şādī-yi zafer-ferr-i hümāyūn⁶²⁰*

*Huceste serveri şāh-ı cihān-bahş
Yel-i dārā-yı devlet şāhib-i rahş⁶²¹*

4210 Alup gil-k-i zafer destine kırtās
Pür itdi nāmeyi yāķūt u elmās

Nişār itdi dilinden bunca cevher
Ki olmaz peyrevi yāķūt-ı aķmer

Budur mazmūn-ı hatt-ı iy pīr-i rüşen
Memālik hār u zār-ı şāhn-ı gülşen

Kılup dünyā ruķın emrümle ma' mūr
Be-emr-i Hāķ 'adūyı küşte vü hur

⁶¹⁷ hatt-ı < hadd-i M

⁶¹⁸ An şimdi bu yeni ve özgün mektubu / Din ve devletin önderinden gelen

⁶¹⁹ Ālemi süsleyen o yiğit serdardan / Güzel söz ve anlamlar taşıyan mektup gelince

⁶²⁰ O padişahın başı feleği dolandı / Kutlu ve güçlü zaferin mutluluğu ile

⁶²¹ Dünyalar bahşeden padişah, kutlu önder / Güzel atı olan, devletin sahibi yiğit

Du‘  m oldur sa na d yim Şeb   r z
Olasın d yim  a‘ d ya p r z

Cih n durdukca devlet sa na y r 
Olup ba t u zafer ‘ izzet- ar r 

Olup iy p r-i r Ően-r y-ı pür-dil
Kir m   Őaf u ser-d r-ı ‘  dil

 ud -y r u felek-y ver cih n-k m
Du‘  m oldur olasın Ő hib-i n m

Buyurdu ol Şeh-i fer unde-a ter
Pes andan    gir n-m ye ser- -ser

MuraşŞa‘  ancer   t g-ı mücevher
Mülemma‘ ser be-ser y k t-ı a mer

4220 Yazup  a t-ı h m y n  ıldı irs l⁶²²
Hem Őe olasın ‘ adl-ile  oŐ-  l

ŐehinŐ h-ı cih n ol Ő r-i Ő h n
Yine ser-d ra irs l itdi ol  n

116b

117a

C LD-  Ő N 

*(Ceng  heng-i Ser-d r-ı Zafer-Şi‘  r b -Çalender-z de-i N - alef)*⁶²³

⁶²²  a t-ı h m y n <  add-i h m y n M

⁶²³ (*Zafer al metli serdarın, soysuz Kalenderoğlu ile cenge tutuŐması*)

117b

Bi-y-ā iy t̄alib-i m̄ir-i suḥan-senc

Nümāyem mer t̄ü-rā yek genc-i⁶²⁴ bī-renc⁶²⁵

Ki dārī āgehī ez-dürr-i ‘irfān

Ki gevher gevherī çün gevher-i cān⁶²⁶

Çi çiz iy dil der-‘ālem ez-suḥan bih

Be-piṣ-i şehriyārān ez-kih ü mih⁶²⁷

Suḥan dürr-i girān ez-silk-i cān ḥāst

Ki tā gūṣ-ı şehinşāhān bi-y-ārāst⁶²⁸

Suḥan-dān maḥzen-i genc-i güher-senc

Suḥan ez-şāḥ-ı dil restest ü bī-renc⁶²⁹

Suḥan şadre bih ez-elmās ü yāḳūt

Ki ü sengest ü in-rā cevher-i ḳūt⁶³⁰

Ki geşt yāḳūt ü la‘l ü seng-i kānest

Suḥan yek cevherest ez-kān-ı cānest⁶³¹

Cevāhir cāy-ı gird dürr-i nigīnest

Suḥan der-gūṣ-ı in çarḥ-ı berīnest⁶³²

4230 *Ger ārāyed şehān-rā t̄ac-ı yāḳūt*

⁶²⁴ genc-i < genc ü M

⁶²⁵ Gel, ey söz bilen ustaya talip olan / Sana zahmetsiz bir hazine göstereyim

⁶²⁶ Böylece irfan incisinden nasip alasin / Öyle bir cevher ki o, sanki ruhun cevheri

⁶²⁷ Ey gönül, âlemde sözden daha güzel ne var ki / Büyük küçük tüm sultanlar katında

⁶²⁸ Söz, can ipeğinden büyük bir inci devşirdi / Sultanların kulağına süs olsun diye

⁶²⁹ Söz ehli, değeri cevherle tartılan bir hazinenin mahzenidir / Söz de gönül dalından zahmetsizce filizleniverir

⁶³⁰ Gönülden çıkan söz, elmas ve yakuttan değerli / Ki taştır onlar, diğeriye hayat cevheri

⁶³¹ La‘l ve yakut, taş madeninden birer taştır / Söz ise can madeninden bir cevherdir

⁶³² Cevherler bir halkada, yüzükte taştırlar / Söz ise bu yüce feleğin kulağındadır

Suḥan dādī be-cān ü dil heme kūt⁶³³

Suḥan āvīze-i gūş-ı cihānest

Güher zībende-i tāk-ı şehānest⁶³⁴

Eger gevher şüdü perverde kānest

Suḥan yek cevherī ez-kān-ı cānest⁶³⁵

Cevāhir zīverī gerçi nigīnest

Suḥan ez-zīver-i çarḫ-ı berīnest⁶³⁶

Suḥan ez-āsmān āmed şeref yāft

Şeref ez-gevher-i dürr-i Necef yāft⁶³⁷

Ki ez-kān-ı cevāhir āgehi yāft

Suyī gencīne-i ma' nīst bi' ştāft⁶³⁸

Suḥan der-cān-ı 'āşık sūz bāşed

Żiyā-yı şem'-i nūr-efrūz bāşed⁶³⁹

Suḥan der-ḳalb-i 'āşık efkened sūz

V'ez-īn āteş zened āh-ı ciger-sūz⁶⁴⁰

118a

Çü āteş der-ciger te 'şir gired

Be-sān-ı cām-ı mey teşvīr gired⁶⁴¹

⁶³³ Yakut, sultanın tacını süslüyorsa / Söz de ruha ve gönle azık verir

⁶³⁴ Söz, dünyanın kulağında asılıdır / Mücevher ise şahın tacını süsler

⁶³⁵ Mücevher madende oluşmuşsa / Söz de can madeninden bir cevherdir

⁶³⁶ Mücevher yüzük için bir süstür belki / Ama söz yüce feleğin süsüdür

⁶³⁷ Söz gökten geldi, öyle şeref buldu / Mücevher ise şerefi Necef incisinden

⁶³⁸ Mücevher madeninden haberdar olan / Mânâ hazinesine doğru koşar

⁶³⁹ Söz, âşığın ruhunda alev aldı / Nur saçan bir mumun ışığı gibi oldu

⁶⁴⁰ Söz, âşığın kalbine ateş bırakır / O ateşten de ciğer yakıcı bir ah çıkar

⁶⁴¹ Ateş ciğere öyle etki eder ki / Kadehin şarapla aldığı hâl gibi

Be-çeşm-i t̄alib ü maṭlūb nūrīst
*Miyān-ı ‘āşık u ma‘şūk şūrīst*⁶⁴²

4240 *Be-ḳalb-i ‘āşık endāzed ḫarāret*
*Güdāzed z’īn ḫarāret bā-merāret*⁶⁴³

Vişāl-i yār-i ‘āşık ez-suḫan yāft
*Ki çün pervāne şem‘-i encümen yāft*⁶⁴⁴

Be-nuṭḳ ādem ‘azīzest ez-behāyim
*Resāned nükte-i rengīn be-‘ālim*⁶⁴⁵

Suḫan tā āmede ez-nuṭḳ-ı insān
*Ki kes āgeh ne-būd ez-rāz-ı pinhān*⁶⁴⁶

Suḫan der-şūret-i ma‘nī der-āyed
*Perī-veş cilve-i dīger nümāyed*⁶⁴⁷

Bi-y-ā iy t̄alib-i esrār-ı ‘irfān
*Nıgeh kün ez-çi ma‘nī dāred insān*⁶⁴⁸

Kücā ān fāris-i meydān-ı ma‘nī
*Rübāyed gūy bā-çevgān-ı ma‘nī*⁶⁴⁹

Kelām-ı ma‘nevī şūd dürr-i meknūn

⁶⁴² İsteyen ve istenenin gözüne nurdur / Âşık ile maşuk arasında bir davadır

⁶⁴³ Âşığın kalbine bir sıcaklık bırakır / Bu sıcaklık, acılıkla yok olur

⁶⁴⁴ Âşık, sevgiliye kavuşmayı sözle buldu / Pervanenin, kalabalıkta mumu buluşu gibi

⁶⁴⁵ İnsan, konuşmasıyla hayvandan üstündür / Söze bağlı inceliklerle âlimliğe erişti

⁶⁴⁶ İnsan konuşup da söz ortaya çıkana kadar / Kimse o sırdan haberdar değildi

⁶⁴⁷ Söz, mânâ şeklinde ortaya çıkar / Peri gibi, türlü suretlerde görünür

⁶⁴⁸ Gel, ey irfan sırlarını bilmek isteyen / Bir bak, insanda ne mânâlar var

⁶⁴⁹ Nerede o mânâ meydanının atlısı / Mânâ çevgânıyla topu kapıveren

Ki der-mizān-ı kāmīl geşte mevzūn⁶⁵⁰

*Dāstān-ı Hāzret-i Ser-dār-ı Huceste-şi‘ār ü ‘Adl ü Dād-ı ‘Ālem-ārāy-ı Nīkūkār ve Sitāyiş-i
Re‘āyā vü Berāyā Ān Āşaf-ı Sulţān-ı ‘Ādil ü Şehinşāh-ı Deryā-dil⁶⁵¹*

Bi-y-ā sākî bi-dih cām-ı cihān-bîn

Ki tā meclis künem ez-nuql ü tezyîn⁶⁵²

Zi-‘adl-i ‘ālem-ārāy-ı sipeh-dār

Zi-devr-i gerdiş ü v’ez çarḡ-ı ğaddār⁶⁵³

4250 *Be-yād āverdem ĩn rezm-i nev-āmūz*

Zi-iḡbāl ü zi-idbār-ı dil-efrūz⁶⁵⁴

Çü ser-dār-ı zafer-pişe hūner-bîn

Zi-rezm-i reh-zenān-ı sīne pür-kin⁶⁵⁵

Zi-dād ü ve’z dihiş āġāz [ü] encām

Zi-kār-ı kūşiş ü ve’z devr-i fercām⁶⁵⁶

Cihān ‘adlinden oldı mişl-i ġülşen

Perişān diller oldı şād u rüşen

Fesād ehli yoġ-ıdı mest ü maġrūr

Meger çeşm-i perī-rüyān-ı maḡmūr

⁶⁵⁰ Mānālî söz saklı inci gibi oldu / Zira hassas bir terazide tartılmıştır

⁶⁵¹ Adalet ve ihsanî âlemi süsleyen, iyi davranışlı ve mübarek tabiatlı Hazret-i Serdar’ın anlatımı; derya gönüllü ve adil padişahın vezirine halkın övgüsü

⁶⁵² Gel ey sākî, cihani gösteren kadehi sun da / Yiyecek ve süslerle donatılmış meclisi kurayım

⁶⁵³ Âlemi süsleyen komutanın adaletinden / Devranın dönüşünden, zalim felekten

⁶⁵⁴ Ve yepyeni bir savaştan söz açayım / Yüksek talihten ve gönül yakan bahtsızlıktan

⁶⁵⁵ Zaferî meslek edinmiş hünerli serdar ile / Gönlü kin dolu yol kesicilerin cenginden

⁶⁵⁶ Almaktan vermekten, baş ve son dan / Çabalamaktan ve sonuca ermekten

- 118b Re' āyā şaça hāke ger cev ol hīn
Olurdu hāşıl andan hūşe pervīn
- Sipāh in' āmī ile oldu ma' mūr
Tecellīden şanasın dāmen-i Tūr
- Zamān emn üzre döndi kıldı devri
Gümāndan ğayrı çekmez kimse cevri
- Zamānında kimesne yaş-ıla kan
Gözinden dökmedi devrinde bir ān
- Kimesne bir kese kıldurmadı dest
Meger kim mey kıla bir merdi pā-best
- 4260 O dey ol şīr-i ser-dār-ı zafer-bīn
' Aţā itdi özini halka ol hīn
- Süm-i rahşī ne cāya oldu rehvār
İderdi Hızr-veş ol cāyı gülzār
- Binüp rahşa ne yaña olsa pūyān
Gül ü sünbül biterdi ravḥ u reyḥān
- Ne cānib Hızr-veş kılsa ' azīmet
Dutardı ' ālemi luḥf u ğanīmet
- Ruḥından tīre diller oldu ḥandān
*Ki çün şeb-rā zi-nūr-ı māh-ı tābān*⁶⁵⁷

⁶⁵⁷ Parlak ay ışığıyla gecenin aydınlanması gibi

Du' ā-yı halk-ı ' ālem çarha peyvest
Olurdu cümle ' ālem kaldurup dest

Ruḥ-ı pākin görüp pīr ile bernā
İdüp medḥ ü şenā a' lā vü ednā

Du' ā idüp şeh-i gerdün-penāha
Şeh-i Han Aḥmed ol zıll-i İlāh'a

Añā vir iy Hudāyā ' ömr-i Nūḥ'⁶⁵⁸
Ki bulsun cānib-i Haḳ'dan fütūḥı

Ki ol dārā-yı ' ālem şīr-i ' ādil
Aña yoḳ şehler içre çün mu' ādil

4270 Aña devlet o gündendutdı iḳbāl
Ki sen āşaf aña olduñ per ü bāl

O devlet tūbına ol demde çevgān
Urup kıldı seni ser-dār-ı erkān

O şāha dutdı ol gün baḥt [u] ümmīd
Seni ol encümende kıldı ḥurşīd

Anuñ milkinden ol gün gitdi idbār
Seni çün kullarına kıldı ser-dār

119a O gündendutdı ḥurşīdi fūrūzān
Olup ḳalb-i ' adūyı kıldı sūzān

⁶⁵⁸ Hudā < iḳdā M

Senüñ gibi huceste pāk-bāzuñ
Dutup rāyını şır-i ser-firāzuñ

Anuñ rāyıyla döndi çarḥ-ı gerdün
Ki tiḡuñ kıldı a' dā baḡrını ḡün

Hümā-yı evc-i devlet anda pervāz
İder destinde sen olduḡca şeh-bāz

Senüñ devrüñde ma' mūr oldu kişver
Ki sen olduñ o şāh[a] çün ser-^ç asker

Zehī ol şehriyār-ı şāhib-i rāy
Seni kıldı cihāna leşker-ārāy

4280 Sen olduñ kişver a' dādan ola pāk
Seni bu zaḡm-ı māra kıldı tiryāk

Eger evvel gibi bir tāze ser-dār
Bilürdük ger olaydı ne ola kār

Kimesne bulmaz idi dest-i çire
Olupdı rüy-ı kişver gird-i tire

Bi-ḡamdi'llāh ki bu çeşm-i cihān-bīn
Görüp gösterdi Ḥaḡ dünyāya ol ḡīn

Ki Ḥızr-āsā ne cāya kılsañ āheng
Olur a' dā elüñden zār u dil-teng

Eger rezm itmege kılsañ ser-āḡāz

Zafer birle olursın merd-i mümtâz

‘Adū haylin kılsın bî-ser ü pā
İdüp emvālını ispāha yağmā

Otursañ devlet ile bezme bir ān
Kılsın luṭf-ıla dünyāyı ḥandān

Kimesne meclisinden zār u maḥzūn
Çıqıp gitmez idüp ebrūların nūn

Olupdur cānibīnūñ cümle ma‘ mūr
Nite mihr-i cihān-ārāy-ı meşhūr

4290 Cihān senden iki kārı müşāhid
İdüpdür zāhir ü bāṭın çü şāhid

Budur evvel eger bed-ḥāh-ı şāha
Mürüvvet ma‘ deni zıll-i İlāh’a

119b Du‘ ā kılsañ olur bir demde zāyil
Sipihrl olmaz du‘ āñ tīrine ḥāyil

Cenāb-ı Ḥaḳḳ’a kim açduñ ‘ uyūnı
Yanar a‘ dānuñ ol demde derūnı

Bu rüşendür nite mihr-i cihān-tāb
Ki sensin gevher-i ferḥunde nā-yāb

İkincisi budur illerde meşhūr
Ġinā vü ‘ adl ile ḥalkuñ da ma‘ mūr

Du' ā-yı hayr ise naqş-ı ser-encām
Olur kılsañ kime kim şāhib-i nām

Olur ol devlet ü ' izzetle handān
Bu mürde halka olduñ nitekim cān

Bu nev' üzre çün ol ser-dār-ı ekrem
' Adāletle cihānda koymadı ğam

Cenāb-ı Hāqq'a dāyim ol yel-i şīr
Dutup eyler perestiş āsaf-ı pīr

4300 Terakķī buldı ' adli māh u sāle
Cihān yüz dutdı ol ferhunde-fāle

Mübārek ruħların mālīde hāke
Kılup eyler perestiş zāt-ı pāke

Ki iy Hallāķ-ı ' ālem berter ez-cāy
Beni ' adl-ile eyle ' ālem-ārāy

Baña ol rāhı luḡfuñdan nümāyān
İdüben emrūñ itdür cāna iz' ān

İki ' ālemde rüyum eyleyüp aĝ
Ṭama' ile derūnum eyleme dāĝ⁶⁵⁹

Baña her yirde luḡfuñ dest-gīri
Zebūn itme ' adūya işbu pīri

⁶⁵⁹ dāĝ < ṭaĝ M

Saňa ma‘ lüm hālüm nīk eger bed
Saňa merhūn yine makbūl eger red

Ki ben bir kaṭre āb u bir avuç hāk
Beni dest-i ‘ adūda itme ğamnāk

Senūñ luṭfuñdur[ur] her dest-i çire
Müsā‘ id luṭfuñ eyle işbu pīre

Diyü eylerdi her demde münacāt
Ḳabūl-i Ḳaḳ’ da olur idi hācāt

4310 Ḳadiş ile bu sözdür nuṭḳ-ı esrār
Buyurmuşdur Resūl-i Rabb-i Settār

120a Pes andan şoñra ol sulṭān-ı dīnden
Nümāyāndur bu söz devr-i ḳadīmden

Gerekdür Ḳıṣr-sīmā şīr-i ser-dār
Bile dīn ü diyānet nuṭḳ u iḳrār

Ġazā fi’llāh ide rüz-ı ğazāda
Ola şādīde hoş-dil hem ezāda⁶⁶⁰

Ḳavī ola sözinde ḳılsa iḳrār
O sözden dönmeye ‘ ālemde deyyār

Derūnı vü birūnı meyl-i māle
Çeküp tā ırmeye naḳş-ı vebāle

⁶⁶⁰ ezāda < ğazāda M

Çatı zālīm durur dürr ü güher zer
Çıllur nā-puhte albin sūz-ı Āzer

Vebale or Şehi ol demde der-āl
Olur nā-puhte āsaf māyıl-i māl

Olup mālī olur dūŐmāna maqlūb
Pür olur kiŐver andan ceng ü āŐūb

Velī pīr olsa bir dānā-yı devrān
Hıredmend ü efāzıl Őāhib-iz^ç ān

4320 Cihān-bīn olsa bir dānā-yı esrār
Olur görse geçürse kāmīl-^ç ayār⁶⁶¹

Olan vālī eger āsaf eger mīr
Gözi gönli ğanī olmak gerek Őīr

Derūnın arf-ı Hā'a eyleye berk
Cihāna pūŐt-i pā urmıŐ ıllup terk

Olur bī-Őekk ol āsaf haŐma manŐūr
Zebūn olup olur a^ç dāsı mahūr

Alur āır murād ol pīr-i rūŐen
Çıllur pür-ār iken dūnyāyı gülŐen

HādīŐ-i mihr-i ^ç ālemdür bu īrād
Gerekdür er olan bu avle mu^ç tād

⁶⁶¹ kāmīl < kākül M

Bi-ḥamdi'llāh ki bu dānā-yı devrān

Bu dūr aṣḍāfına kılmış özin kân

Beyan-ı mu' ciz olmaz bundan efvn

Ki bu āṣaf imiş ol dürr-i meknvn

Cünvd-ı Müslimān'e ol dūr-i pāk

Reh-i ṣehde kıilup cān u serin ḥāk

‘ Adū destinde gülzār-ı cihān ḥār

Olup pā-māl iken cevr-ile gülzār

120b 4330 Muḥālifden anı pāk itdi der-ḥāl

Sitem ehlin kıilup tiğ ile pā-māl

Cihān durdukca ol ṣāhib-fütüvvet

Dura ol āṣaf-ı kân-ı mürüvvet

Şıfat-ı Şeb-i Tār ve Netıce-i Şubḥ-ı Bıdār ve De 'y Bürden be-Ser ve Āğāz-ı Rüz u Şeb Tedbır-i

*Umūr-ı Kalendar-zāde-i Bı-ıdrāk Çi Güne ĩn Düzd-rā be-Ceng Āverem*⁶⁶²

Meğer bir ṣeb bu nüh deyr müddet-āver

Çarardı kıre döndi rüy-ı kışver

İdüp cām-ı cihān-bınini pinhān

Güneş Bıjen-şıfat maḥbūs-ı zindān

O ṣeb ol dād-ḥ'āh-ı ' adl-güster

Murād-ı dın [ü] devlet bende-perver

⁶⁶² Karanlık bir geceden sonra sabahın uyanışı, aklı kıt Kalenderoğlu ile nasıl savaşılmaması gerektiğine dair bir hile bulunması ve tatbiki için gece gündüz yol yordam düşünülmesi hakkında

Ser-i ser-dār-ı şîr-i ehl-i îmân
Mürüvvet menba‘ı mihr-i dilîrân

Çü ceng-i bed-küniş kârını bâda
Virüp tîğ-ı zafer bendin küşâde

Çılup ‘adl ü ‘adâlet eyledi kâr
Dönüp devr-i murâdı üzre pergâr

Cihân bahtı gülinden aldı behre
İrişdi şît-i tîğı rûy-ı dehre

Çomadı bed-küniş bir ser-keş-i tîz
K’ola milk-i cihâna âteş-engîz

4340 Meğer ol nâ-ğalef nâ-merd-i reh-zen
‘Abüsü’l-vech-i nâ-cins zâni-yi zen

Çalender-zâde-i bed-aşl u nâ-pâk
Şehinşeh câyını bî-aql u idrâk

Sezâ-yı serzeniş ħod-bîn ü ħod-rây
Enîs-i reh-zenân-ı nekbet-âsây

Yezîd ibn Yezîd ü nâ-cüvân-merd
Muħanneş bî-edeb nâ-dân-ı nâ-merd

Sezâ-yı la‘net-i evlâd-ı Âdem
Revâfîz ma‘deni ol dîve hem-dem

Uyan şeytâna Ĥaĥĥ’a şâha ser-keş

Olup milk-i cihāna urdı āteş

Cefāsı irdi ins ü cinn ü mūra

Sitemkār oldı vaşş ile tıyūra

121a Elinden kalmadı kes belki dihkân
Ki cevr-ile gözinden dökmedi kan

Şu deñlü Müslimîn'e oldı şer-gîr

Elinden āh ider bernā eger pîr

Ba' id olmağ-ıla sālār ı ser-dār

Ṭarîḳ-i Müslimîn'e oldı ol ḫār

4350 Meşāff-ı bu' d idi ol ḫîz-i nā-dān
Bir iki gün ol ucdan gezdürür cān

O şeb ol server-i ferḫunde-aḫter

Derûn-ı pākine oldı bu muzmer

Ne yüzden bu bed-aşla kuralum dām

Çıkardalum o yirden kām u nā-kām

Ne veche mağzına irgürelüm āb

Ol āteşle derûnı ola pür-tāb

Bu kāra idelüm rāyında āheng

Dil ü cāndan kıla cenge kemer teng

Ḳılalum meclisin cenge mübeddel

Ġurūr ile idelüm çeşmin aḫvel

Mürür eyler zamān-ı ceng ile kīn
Gerekdür ʿaql-ı evvel devlet-āyīn

Ki bu ʿasker ola ol milke vāşıl
İrür sermā murād olmaya hāşıl

Diyüp ol fāyık-i dānā-yı kāmīl
Murād issi yel-i ser-dār-ı ādil

Ṭalup deryā-yı fikre ol cihān-bīn
Dür ü gevher o yemden eyledi çīn

4360 Ki her bir gevheri dürr-i girān laʿl
Cihān dānālaruñ nuṭqın kıılır lāl⁶⁶³

Kime kim Ḥazret-i Maʿbūd-ı Settār
Vire devlet idüp sālār u ser-dār

Derūnın pür kıılır dürr ü güherden
Girān-māye bulunmaz baḥr ü berden

Anuñ ḳalb-i derūnın eyleyüp kān
Şadefden pür be-sān-ı baḥr-i ʿummān

Umūr-ı devlete lāyık niçe dür
Güherle maḥzen-i ṭabʿın kıılır pür

Ki her bir gevherüñ ḥakkinde ḥakkāk
Kıılır ʿāciz dili ol şāhib-idrāk

⁶⁶³ lāl < laʿl M

121b Çıkardı bir güher zî-rûh-ı yâkût
Cihân ervâhına degri virür kıt

Kimi kılsa Hudâ ol râha sâlik
İder iz'ân-ı pâke anı mâlik

Cihân râyına râyî ola ser-dâr
Nitekim gendüsidür halka ser-dâr

Derûnına bu oldu Hâk'dan ilhâm
Bu râyı gördi ahsen kâm u nâ-kâm

4370 Ki bir nâme içi efsûn u nîreng
Yaza gerdün ola pes vâlih ü deng

Qılalar Zü'l-fekâr'a nâme tahrîr
Yazup dâna anı hep cümle bir bir

**Hâzret-i Şer-dâr-ı Zafer-şî'âr Hîle Yüzinden Zü'l-fekâr Paşa'ya 'Asker Qılletinden Şikâyet
Ruğundan Qalenderoğlı'nı Cenge Meyyâl Qılmaq-içün Nâme-i Güher-rîzidür**

Hemân emr itdi ser-dâr-ı zafer-fer
Gelüp dâna dize bu silke gevher

Ne gevher her biri bir dürr-i 'irfân
Birinden cân alur biñe virür cân

Zümürrüd-gün olur a' dâ-yı mârâ
İder çâk-i girîbân seng-i hare

Derūnın ol şeh-ecder ol güher-rîz⁶⁶⁴

İder yâhod olur bir tîğ-ı hūn-rîz

Hemān ol dem dibîr-i şāhib-iz⁶ ān

Oturdı pîş-i āsafda hem ol ān

Açup dürc-i fem-i la⁶ linin ol ān

Nişār itdi dürer çün baħr-i ⁶ummān

Didi iy reh-revān-ı şāhib-i gilk

Nişār itdüm cevāhir ile pür silk

Derūn-ı bahr-i dilden eyleyem hîn

Cevāhirden pür olsun dest-i sîmîn

4380 Pes andan ol ruħı ferħunde-destür

Nişār itdi o kıldı naķş-ı menşūr

Dibîr-i çāpük-i naķş-ı kalem-zen

Bu nev⁶ a dökdi gevher pîş-i reh-zen

Ser-i nāme niyām-ı ān Hudāvend

Çılan naķş-ı şeb ü rûzına peyvend

122a *Münezzeh ez-keġām-ı çend ü bā-çün*⁶⁶⁵

Kamudan bî-niyāz u ġayr-ı memnūn⁶⁶⁶

Ezeldür evveline yoķ durur rāh

Ebed[dü]r āħirine mu⁶ teķid ġāh

⁶⁶⁴ şeh < se M

⁶⁶⁵ Nasıl ve niçin gibi sözlerden münezzehdir

⁶⁶⁶ ġayr-ı < ġayra M

Ḳamu fānī vü Bākī'dür o Sulṫān
Anuñdur ḳabz u başt u emr ü fermān

O bir dem var ider biñ biñ cihānı
Yoğ ol bir gez dise eyler nihānı

Aña ḥamd-i hezārān şükr-i şad bār⁶⁶⁷
Ki Ol'dur cümle maḥlūḳına Dādār

Güvāh-ı āferīn tā bunca iḥsān
Anuñ birligine oldur ki Sulṫān

Cihāna şıgmayan ol nā-ḥalef merd
Olup tiğumda küşte ruḥları gerd

4390 Bu ben mūr-ı za'ife kıldı iḥsān
Derūnın Cān-pülād'uñ eyledüm ḳan

Cihānı ḥalk idelden Rabb-i Settār
Bitürmez milk-i şehde böyle bir ḥār

Cihānda yād olaldan nām-ı insān
Degül ḳılmış bu nev' a biri tuğyān

Geelden ins ü cinne nām-ı ser-dār
Ḥurūc itmiş degül bu heft-ser mār

Cihānı var iden luṫf issi Dādār
Dil-i Pülād u reh-zen merd-i bī-^cār

⁶⁶⁷ ḥamd-i < ḥamd ü M

Bu merd-i nā-ḥalef kārı pür-idbār
Çılaldan devr-i dāyim leyl ü nehār

Muzaffer kıldı ol bedkāra āḥir
Bu luḫfı ben za'ıfe itdi zāhir

Benüm ḫatumda ki ser-dāram el-ān
'Adūlar bīm-i tīgumdan yudar ḫan

Senüñ ḫatuñda ki merd-i hünerver
Hijebr-i şaf-şiken çün Şir-i Ḥayder

Ki bā-milk Zü'l-feḫār u tīg-ı hün-bār⁶⁶⁸
Çılan hün-ı 'adūdan deşti gülzār

4400 Uran a' dāya tīg-ı āb-dārı
Çılan icrā-yı resme Zü'l-feḫār'ı

Söküp pehlūların hün-bār iden deşt
Muḫālif ḫayline naḫş itdüren heşt

122b Neheng iden 'adū hünında raḫşı
'Adūya bildüren her cengi yaḫşı

Şalan ḫayl-i 'adūya Zü'l-feḫār'ı
Bölen bir ḫamlede biñ Zü'l-ḫımār'ı

Nigīn-āsā 'adūya 'ālemi teng
İden öz düşmeni āvāre dil-teng

⁶⁶⁸ bā-milk < nā-milk M

Be-sân-ı Hâyder-i Kerrâr-ı rezmî
‘Adûya telh iden hengâm-ı bezmi

Helâl olsun saña nân-ı şehinşâh
Kovan hayl-i ‘adûyî râh u bî-râh

Senüñ şānuñda erlik oldu peydâ
Sen itdüñ haşmuña şemşîri icrâ

Ṭayanmaz hamleñe ceys-i bed-âyîñ
İdüp ebrûların Nîrem gibi çîñ

Saña çün nâme-i peyk-i zafer tîz
İre cān at be-sân-ı hîng-i şeb-hîz

4410 Huceste rûz-ı nev-rûz-ı hurezmi
İrişdi geldi vaqt-i bezm ü rezmi

Zemîn naqş-ı peleng itdi nümâyân
Şükûfe zeyn olup geydürdi elvân

Zemîne sâye şaldı çün dırahtân
Şanasın devlet üzre nîk-bahtân

Hurûş-ı âb-dādâr-ı hoş-elhân
Cihâna şît şaldı hayl-i murgân

Zemîne resm idüp naqş-ı pelengi
Dilîrâna zamân añdurdı cengi

Güneş burc-ı esedden urdı çün ser

Ḥurūşa geldi cümle mîr ü ' asker

Neheng oldu yem içre mâhi-yi tân
Olup şahrâda rûbeh şîr-i ğurrân

Kebûter oldu Sîmurġ-ı ḥurūşân
Meşûb-cûy oldu baḥr-i sîl-i cûşân

Cihâna urdı âteş ' aks-i gülzâr
İḥâta kıldı eṭrâfın yine ḥâr

Güneş şahın-ı zemîne cevşen-i zer
Geyürdi oldu kişver nûr-ı enver

4420 Bilürsin ' asker-i şâh-ı cihânban
Dutupdur kişveri şan baḥr-i ' ummân

123a Velikin bundan evvel vaḳt-i sermâ
Cihânı ḳaplayup oldu zemin mâ

Mişâl-i üştür-i ner gibi ser-mest
İrüp sermâ cihân olmışdı bed-mest

Ol ucdan ' asker olmuşdı perişân
*Ki kışlak tâ bi-fermüdem be-işân*⁶⁶⁹

Zamân geldi ki ḥûn-ı ehl-i ' işyân
Ḳıla rûy-ı zemîni hem-çü mercân

Perişân olmağ-ıla ' asker-i şâh

⁶⁶⁹ Ben de onlara kışlamaları emrini ve kışlayacak yerleri verdim

Tehî ƙaldı ƙatı sālār u dergāh

Yanumda pür-dilān-ı server endek
Zamān irdi ki bed-h̄āhı ƙılam ƙak

Yanumda nīk ü bed beş biñ dilirān
Gelür gelmez hijebr-i nerre-şirān

Anuñ da nışfi dutmaz tır ü şemşir
Şumār olsa budur bernā eger pır

Henūzin gelmedi bir mır-i mırān
Perişān ‘ asker ü gürd [ü] dilirān

4430 H̄alil Ağa-yı merd-i şaf-şiken şir
‘ Adūya çoğ iş itdi ol cihān-gır

Yanında āteş-endāzān-ı şaf-der
Biñe çıkmaz dilirān-ı hem-āver

‘ Aceb kār oldı irdi vaqt-i āheng
Derūnum cem‘ -i ‘ asker eyledi teng

H̄uşūşā taşra çıƙdı bār u bengāh
Otağ u ƙayme leşker sancağ-ı şāh

Çü peyk-i nuşret-āyın-i şabā-sān
Ola vāşıl saña iy mır-i mırān

Seher irse saña nāmem şeb-i tār
Olasın şām irince rāha rehvar

Ve ger şām-ı ğarībe kılsa inhā
Çomayup şubħa emrüm eyle icrā

Yanuñda tīg-zen merdān-ı pūr-dil
Ne deñlü var ise kıl rāha māyil

Dilīrān āteş-endāz-ı sebük-pāy
Süvārān reh-neverd-i ceng-āzmāy

Ki kıdrüñ yitduğınca kılasın cem^ç
Olar pervane-sān olsun özüñ şem^ç

123b 4440 Gerekdür cān atup bu tarfa pūyān
Şabā-sür^ç at olup od gibi cūyān

Be-sān-ı berķ-i lāmi^ç olasın tīz
Kılup ric^ç at mişāl-i ħing-i şeb-ħīz

Şeb ü rūze iki menzil kılup bir
Olup pūyān kemāndan nitekim tīr

İdüp Rüstem-şıfat kıtaç^ç -ı beyābān
Geçüp şahrā vü sāhil baħr-i ^çummān

Çafer-peyker direfşān-ı hümāyūn
Pūr olsun ^çaskerūñle kūh u hāmūn

İki sā^ç at kılursañ naķş-ı ārām
Şoñ ucı bulmayup cāy-ı dil-ārām

Sañadur istinād-ı baħt [u] ümmīd
Cihān tīğuñda lerzāndur nite bīd

Beş on günde olup bu yaña vâşıl
Diğer-ḫāl itmeyelüm soñra ḫâşıl

Me-bādā ol bed-aşl-ı dīv-i bî-‘ār
Ḳalender-zāde-i nā-pāk ü bedkār

Çeküp ceyš-i melā‘in reh-zenānı
Ura birbirine milk-i cihānı

4450 Olup āyendegāndan ḫāle āgāh
Binüp raḫşa sürüben rāh u bî-rāh

Gelüp gāfil bize nā-geh şebî-ḫūn
İdüp ḫūndan akıda rūd-ı Ceyḫūn

Sipāhuñ cem‘i ḫod mümkin degül tiz
O bed-aşl olmaya İslām’a ḫūn-riz

Du‘ā-yı ḫayrum isterseñ dutup gūş
Bir özge eyleme kārı der-āgūş

Saña ol gün ki nāmem oldı irsāl
Beyān-ı ser-be-serdür mā-hüve’l-ḫāl

Revāne ol gün oldı bār u bengāh
Büzürg ü kūçek oldı māyil-i rāh

Atup cān ser-ḫad-i Mar‘aş’da iy pīr
Olalum cem‘ hep bernā eger pīr

Evāmir cānib-i eṭrāfa irsāl

Oluban cem^c -i ^c asker ile hoş-ḥāl

Yazup şol deñlü itdi dikkat-i tām

Uruban mührin aña āḥir encām

124a Şabā-sür^c at meger bir peyk-i rehvār

Anı da^c vet ider ol demde ser-dār

4460 Virüp ol nāmeyi kıldı çoğ iḥsān

Gül-i nesrīne kılmaz ebr-i nīsān

*Nāme Bürden-i Qāşıd be-Cānib-i Zü'l-feḳār Paşa ve Āmeden der-Miyān-ı ^c Asker-i Qalender-zāde ve Giriftār Şüden ez-Behr-i Ḥile ve Dāden-i Mektüb-ı Ser-dār bā-Qalender-zāde*⁶⁷⁰

Çün ol ta^c vīz-i cānı peyk-i rehvār

Qapup oldı şabā gibi sebük-bār

Zemīn-küb u zamān-püyā vü çün dūd

Giderdi tiztek gözden çü nā-būd

Olurdu şir ü hem çün āteş-i tiz

İrişmez gerdine bād-ı seḥer-ḥiz

Uçardı tayy idüp kūh u beyābān

Nite Sīmurğ-ber deryā-yı ^c ummān

Şabā irmezdi gerdine uçup tiz

Sebük-bār idi mişl-i ḥing-i şeb-ḥiz

⁶⁷⁰ Ulağın Zülfikar Paşa tarafına mektup götürmesi, Kalenderoğlu'nun askerleri arasına gelip mahsustan onlara kendini yakalatması ve serdarın mektubunu Kalenderoğlu'na teslim etmesi

Eser yil gerdine irmezdi ašlā
Yanında bir idi dešt ile šahrā

Tefekkürden katı tiz idi gerdi
Yoğ-ıdı tayy-ı arzdan zerre derdi

Giderdi bād-veş olup šitābān
Olurdu murğ-ı vaḥšī gibi perrān

Bu yirde rāvi-yi merd-i suḥan-gūy
Urur söz tūbına bu resm-ile gūy

4470 Dil ü cāndan dut imdi nazmuma gūş
Göñüldeñ ğayrı kārı kıl ferāmūş

Bu yaña ol bed-āyīn-i sebük-ser
Çalender-zāde ol mār-ı sitemger

Ki çün gördi ḥuceste rüz-ı nev-rüz
İrüp oldu çemen gülzār-ı firüz

Şıdı ceyš-i zemistān šāhını gül
Perišan kıldı tūğın yine sūnbül

Zemīn geydi ser-ā-ser āteşin sāz
Donatdı rezm için gül kıldı āğāz

Güneş burc-ı esedden gösterüp rūy
Dutar gerdūnı şit-i ḥāy-ıla hūy

124b Zirih geydürdi āba bād-ı müşk-biz
Cihān oldu ser-ā-ser ‘anber-āmiz

Uyandı ser-be-ser āşār-ı ezhār
Yine gül dāmenin pür eyledi hār

Bilürdi ol bed-endiş-i bed-āyīn
Cihān ebrūların kılsa gerek çīn

Bilür kim yirde qalmaz hūn-ı insān
Bu deñlü cevır nā-ħağ dökilen qan

4480 Sipih-r-i kīnever andan daħi kīn
Diler almağ idüp ebrūların çīn

Bilür ol nā-ħalef āħir ki bu kār
Mükāfātın ider gerdūn-ı ğaddār

Nişīb ile firāzı eyledi yād
Alur çün virdügin bu miħnet-ābād

*Dīvān Kerden-i Qalender-zāde ve H'ānden-i Īn Nāme ve Dānisten-i Īn Mazmūn ve Güften-i
Qalender-zāde ez-Behr-i Ser-dār-ı Zafer-şi'ār ve 'Ayān Kerde Güfte-i Murād Paşa ve Āheng
Kerden bā-Murād Paşa*⁶⁷¹

Meger bir şubħ-dem gerdūn-ı gerdān
'Ayān itdi ufuğdān mihr-i raħşān

Cihāna zīb ü fer virdi seħerden
Sürüp zeng 'askerini baħr u berden

⁶⁷¹ Kalenderoğlu'nun, adamlarını toplayıp mektubu okuması ve böylece içeriğine vākıf olması, sonra zafer alāmetli serdar hakkında konuşması ve Murad Paşa'nın yazdıklarını etrafındakilerle paylaşması, nihayet paşaya karşı savaşa niyetlenmesi

Seherden durdı der-ḥāl itdi dīvān
Gelüp cem^ç oldı anda ḥayl-i dīvān

Dehānın açdı bir dem virdi āvāz
Nazar kııl gör ne yirden kııldı pervāz

Didi iy merd-i merdān-ı zafer-fer
Dilīr-i şaf-der-i sūzān-ı āzer

Bu gün şemşirüñüzden ḥūn döker miğ
Yanar a^ç dā çekerse biriñüz tiğ

Size lāzım degül pend ü naşīḥat
Ki vardur sizde ferr ile faşīḥat

4490 Murādum bu durur ḥūb eyleñ iz^ç ān
Sizi cem^ç eyleyüp itmekde dīvān

Görüpdür her biriñüz niçe biñ kār
Eger nīk ü eger bed resm-i ğaddār

Çamuñuz irdügince ^ç aql u iz^ç ān
Diye ol söz ola tedbīr-i imkān

125a Ḥired fen[ni]nde her kes yine ḳādir
Diye ol söz ola dünyāda nādir

Dutup her bir kelāma cümleñüz gūş
Derūn gūşına olsun dürr-i mengūş

Eger a^ç lā eger ednā eger pīr

Bu kār için görilsün naqş-ı tedbîr

Çü düzd-i bî-ııred ııayl-i melâ' in
İşitdi cümle oldı sîne pür-kîn

Buyur server nedür bu kâra fermân
Saña hep cümleten dutdı dil ü cân

Kamumuzdan öküşdür sende tedbîr
Kulağ dutsun saña bernâ eger pîr

Ki devlet kimde ise ' aql yek-bâr
Dimiş dâna añadur dâyimâ yâr

4500 Suhan-senc kâmil-iz' ân kâmil-' ayâr
O devlet issidür dâna-yı esrâr

Ki çün ııayl-i melâ' in kâra âğâz
Bu nev' a kıldılar râya ser-âğâz

Hemân ol nâ-ııalef pür-mekr ü efsûn
Dehân açdı idüben ııaşların nûn

Didi ' aqlum buña irgürdi tedbîr
Bunı bilsün ııamu merdân eger pîr

Ki az kâr itmedük rûy-ı zemîne
Dutupdı tağ u şahrâ naqş-ı kîne

Cihân kılmış durur ebrûsını çin
Bize ııancer çeker mâh ile Pervîn

Cihān dil-teşnedür bizden döke kan
Ola rûy-ı cihān la' l-i Bedaḥşān

Zemistān idi bu 'ālem olup serd
Degüldi raḥşa ḳābil binmege merd

Bu dem irdi ḥuceste rûz-ı nev-rûz
Olup germā şitā şāhına pîrûz

Zemīn çekdi kiyādan tîg u ḥancer
Zümüröd ḥayme ḳurdı rûy-ı kişver

4510 Perîşān eyleyüp tûğını sünbül
Ḳırımzı cāme geydi ceng için gül

Tekinden dāmeni altında ḥancer
Nihān itmiş bizüm-çün her gül-i ter

125b Çeküp şūsen yine zehr-āb-gün tîg
Ḳazā tîrin ḳaderden yağdura miğ

Ser-ā-ser āteş olmuş lāle-i bāğ
Diler urmaḳ cefā ile bize dāğ⁶⁷²

İdüp āb-ı revān tedbîr-i zencîr
Giriftār itmege bernā eger pîr

Bu cenge eylemiş küh kemer teng
Yaradılmış bu naḳşa eyler āheng

⁶⁷² dāğ < tağ M

Huşuşa hazret-i ser-dâr-ı ‘âdil
Ser-efrâz-ı yel-i şîr-i peleng-dil

Uran ehl-i fesâda tîğ-ı tîzi
‘Ayân iden cihânda rüsteḥîzi

Qılan küşte niçe biñ ser-keş-i tünd
Murâdı rahşî gerdün[1] ider künd

Dem-i âḥirde ol merd-i nikû-nâm
Diler ḥayl-i ‘adûdan almağa kâm

4520 Hemân muṭlaḳ o ser-dâr-ı zafer-bîn
Hünermend-i ḥiredmend devlet-âyîn

O Sîmurğ-ı felek-bâz-ı Hümâ-şayd
Bizi şayd itmege dâm eylemiş kayd

Ki bundan evvel irdi gûş-ı câna
Ḥaber aldum degül imiş fesâne

Dir imiş and içüp dâyim şeb ü rûz
İre evvel-bahâr eyyâm-ı nev-rûz

Ḥudâ’dan bu durur aḳşâ-yı maḳşûd
Beni şîr-i ecel kılmaya nâ-bûd

Ki tâ ol reh-zen-i nâ-merd-i nâ-pâk
Ḳalender-zâde-i bî-‘aḳl u idrâk

Elümden içmeyince câm-ı ḥancer
Derûnın itmeyince sûz-ı Āzer

Murād'ı bu murāda irgüre Hāḡ
Budur aḡṣā-yı maḡṣūd kām-ı muḡlaḡ

Pes andan her ne ise emr ü fermān
Rızāya rāzīyam ol demde ol ān

Bu resme eylemiş Dādār'a sevgend
Ki oldur mūr ile māra Hūdāvend

4530 Ḳomaz ol merd-i āzāde hünerver
‘Asākirle ḡovup kişver be-kişver

126a Nedür bizde bu kāra rāy u tedbīr
Beyan eyleñ bu gün bernā eger pīr

Huşūṣā cem‘ ola ‘ asker tamāmī
İdüp hūm u hücūmın ḡaṣṣ u ‘āmī

Ki bizde māye endekdür dilīrān
Bozıldı tu‘ me-i tiḡ oldı şīrān

Nedür söyleñ buña tedbīr ü çāre
Müdāvā k’ olmaya olmaz müdāre

Diyüp aḡvāli anda oldı ḡāmūş
Olup ḡayl-i edānī cümleten ḡūş

Diyeler iy dilīr-i Āṣaf-ārāy
Ḳamumuzdan öküş sende yine rāy

Yoluñdan dönmezüz gerdün zirih-pūş

Olup ger üstüne kılsa ğurenbüş

Ne deñlü var ise gerdān tamāmī
Virürler ser yoluñda hāşş u ‘āmī

Muqadder her ne var yoq aña çāre
Bu kāra olmaya çün kim müdāre

4540 Gerekd[ür] kim bu olsun rāy u tedbīr
Ki bundan āgeh olsun merd ile pīr

Revende ‘asker-i İslām’a irsāl
Kıla andan tecessüs ne ola hāl

Ne kāra kıldı āheng yine ser-dār
Oluban nīk ü bedden çün haber-dār

Bu rāyı cümle kıldı anda taḥsīn
Budur lāyıq didiler cümle ol ḥīn

Bu naqşa kıldılar kīn-i kemer teng
İdüben cüst ü cūya cümle āheng

Meger ser-dār-ı şāh [u] āşaf-ı dīn
Murād-ı her dü ‘ālem ol cihan-bīn

Bilüp enfa‘ bu rāyı kıldı tedbīr
Felātūn-zeyrek evvel āşaf-ı pīr

Aña bu nev‘ -ile çün ḥ‘āb-ı ḥargūş
Virüp kıldı çün ol teşvīşi āġūş

Murād evvel kerīmü'ş-şān-ı 'ādil⁶⁷³
Kılan hancerle haşmın mest ü kanzil

O kār itdi dimāğa ol bülend-nām
İdüp ol büy ile kāmını zükām

126b 4550 Cenāb-ı 'İzzet olsa 'abde yārī
Şevāb-ı maḥz olur her işde kārı

Kemāl-i kudretinden kılsa ihsān
Aña her kār-ı müşkil eyler āsān

Dut imdi işbu kāra cān-ıla gūş
Bu devlet şāhidin sen eyle āgūş

Çün ol peyk-i şabā-refṭār-ı ser-bāz
Revende bī-direng 'ayyār-ı mümtāz

İki rüz eyleyüp ṭayy-ı menāzil
Öñine āb u od olmazdı ḥāyil

İrişdi bir seher merd-i cihān-tāz
Bir özge pehn-i deşde kıldı pervāz

Nazar kıldı o 'ayyār-ı cihān-bīn
Görür ol pehn-i deşde 'asker ol ḥīn

Çıkar on biñ kıyāsā ḥayme ḥargāh
Kıṭār ile mehār u bār u bengāh

⁶⁷³ kerīmü'ş-şān < kerim ü eş-şān M

Temāşā eyler iken iki ser-keş
İrişdi cüst ü çâpük şanki âteş

Öñinden olmağ isterdi girizân
Olup püyâ şanasın nâr-ı tizân

4560 Görürler bir piyâde oldı ser-keş
Düşerler pâyına şan tünd ü âteş

Zamân-ı endek içre çün giriftâr
İderler çeşmine dünyâ yüzün târ

Bular ardından irdi cüst ü çâlâk
İrişmez kerdine ‘ aql ile idrâk

Didiler bunda vardur naqş-ı ebrâr
Getürdiler öñine ‘ âkıbet kâr

Görür ol nâ-ğalef bed-kîş ü bed-bîn
El urdı tîğa kıldı kaşların çîn

Ne kâr için bu râha kılduñ âheng
Rızâ ile beyân it eyleme ceng

Eger tîğumdan isterseñ ramağ cân
Elümden kırtarup bir kaatre-i kan

Görür ol pür-ğired cüyende ağıyâr
Ne cây-ı semt ne mesr-i taraf-ı inkâr

Çıkardı nâme-yi ser-dâr-ı a‘ zam
Anı öz zağm-ı câna kıldı merhem

127a Cem^ç oldu girdine hayl-i melâ^ç in
Oturdu durdu cümle anda ol hîn

4570 Oğutdı nāmeyi naqş-ı hümāyūn
Bilindi cevher-i elfāz-ı maẓmūn

Ki çün ol nāme oldu anda ma^ç lūm
Olur hātır-nişān hep cümle mefhūm

Pes [ü] pīşinin ol bī-^ç aql u idrāk
Tefekkür eyleyüp itmez o nā-pāk

Bu kāra olmadı vākıf o hōd-bīn
Derūnın kıldı āteş āteş-i kīn

Belā bir merde nāzil olsa meşhūr
Olurmuş gūşı ker çün gözleri kūr

Zamānı gelse bir mār-ı sitemkār
Anı bī-ser komağa çarḥ-ı ğaddār

Özin ecder şanur ol mār-ı şü^ç bān
Serini hōrd ider kūpāl-i çübān

Gözine ğālib olsa ḥ^çāb-ı ğaflet
Derūnın āteş itdi tāb-ı ğayret

Kebūter kim özünü bile şeh-bāz
Kıla haddinden artıq taşra pervāz

Çıkar çenginden ol āḥir ramaç cān

Ḥalāş itmez ne çāre yā ne dermān

4580 Siyeh-gūş-ı füsūnger reng-i şīre
Düşer çeng-i ecel rūbāh-ı pīre

Ṭaşup cūlar düşüp deşt [ü] beyābān⁶⁷⁴
Özin nā-būd ider gördükde ‘ummān

Ne deñlü gürg olursa tīz-dendān
Olur rūbeh görünce şīr-i ğurrān

Daḡi ol dest bürdden naqş-ı behre
Ne görmiş kıldı ‘işyān şāh-ı dehre

Derūnından kim oldı resm ü tedbīr
Bunı kılmışdı serde gil-k-i taqđīr

Şunup ‘ayyāra ol dem cām-ı mergi
Virüp sūd-ı cihāndan kām-ı tergi

Bu zu‘m-ı fāsīd üzre çıkmason dil
Kılup āheng pes ser-dār-ı ‘ādīl

Şebin rūza kıtatup ol merd-i bī-‘ār
Giderdi ‘azm-i ceng āheng-i ser-dār

127b Zemīn-pūyā be-sān-ı hūk-i ğurrān
Giderdi ceng-i şīre nāqış-iz‘ān

⁶⁷⁴ düşüp deşt < deşt deşt M

*Bürden-i De 'y be-Ser-dâr-ı Zafer-şi 'âr ve Âmeden-i Huceste Bahâr ve Cem ' Şüden-i Mirân u Dilirân ve Bîrûn Bürden-i Hayme vü Hargâh ez-Şehr-i Haleb be- ' Azm-i Rezm-i Ân Düzd-i Bî- edeb ve Cevâb Kerden-i Ser-dâr bâ-Şîrân-ı Dilirân-ı ' Asker*⁶⁷⁵

*Künûn bi 'şnev yekî dürr-i suhan-süz
Cihan z 'ân dür şevved şu 'le dil-efrüz*⁶⁷⁶

4590 *Ki in dürr-i girân ez-silk-i cân h 'âst
Ki tâ gûş-ı şehinşâhân bi-y-ârâst*⁶⁷⁷

*Nümâyed in güher dü kâr-ı nîreng
Dihed geh şulh u bâ- ' âlem gehî ceng*⁶⁷⁸

Dimiş dâna-yı kâmil şâhib-iz 'ân
Var ise ' aql u râyûñ eyle iz 'ân

Ki çün ser-dâr-ı ' âdil merd-i hüş-yâr
' Adâletle geçürdi leyl ü nehâr

Şu resme buldı halk emn ü emânı
Zamânında olur her bed nihânı

Görür ins ü perî devrinde râhat
Zamân ' adlinde buldı istirâhat

Kimesne kimseye devrinde kec hîç
Nazar kılmazdı rüyın eyleyüp piç

⁶⁷⁵ Zafer alâmetli serdarın strateji bulması, kutlu baharın gelişi, komutanların ve askerlerin tekrar buluşması, o edepsiz hırsızla savaşmak üzere Halep'in dışına ordunun hareket edişi, hepsi yiğit birer aslan olan askerlerin serdarın cevaben konuşması

⁶⁷⁶ Dinle şimdi söz ateşiyle oluşan bir inciyi / Dünya o inciden dolayı gönül aydınlatan bir ışığa kavuştu

⁶⁷⁷ Can ipeğinden bu büyük inciyi devşirdi / Sultanların kulağına süs olsun diye

⁶⁷⁸ Öyle bir inci ki, sırlı iki iş gösterir / Âleme bazen barış bazen de savaş getirir

Ferīdūn ‘adli oldı naqş [u] irād
Zamān ‘adlinde buldı devlet ü dād

Cihānda çin-ebrū tīre-pīşān
İdüp āzürdegī bulmadı işān

Meger kim qaşların çin ide cānān
İde iğmāzın ehl-i ‘ışqa her ān

4600 Cihāndan hakk olup naqş-ı müdārā
Bu ‘adle vālih olmış ‘adl-i Dārā

Gülistān-ı ‘adālet oldı müşk-bīz
Cihān ‘adlinden oldı ‘anber-āmīz

Çıkardı erba‘in ‘adl ile ol dey
Kimesne inlemezdi yā meger ney

Nesīm-i ‘adli dünyāyı mu‘atţar
Zemīne ebr-i bārān itdi gevher

Anuñ ‘adlinde bir kimse perīşān
Yoğ-ıdı yā meger kim zülf-i cānān

128a İdüpdi miş ile gürgān çerāgāh
Dırāz-ı dest ü dendān itdi kütāh

Kimesne girye kılmaz idi deyyār
Meger kim āh ide yā ‘āşık-ı zār

Girizān oldı sermā cāy idüp teng

Çü nev-rüz-ı hüceste kıldı āheng

Taşup cūy oldı kefk-[e]fgen nite pīl
Zemīn germādan oldı rüde-i Nīl

Zamān irdi zümürüd hayme devrān⁶⁷⁹
Geyüp oldı nümāyān verd-i reyḥān

4610 Şarıldı yāsemen serv-i revāna
Şakāyık döndi çeşm-i ‘ aşıkāna

Çeküp şūsen yine a‘ dāya ḥancer
Serine geydi nergis miğfer-i zer

Ser-ā-pā ḳana oldı ergāvān ġarḳ
Geyindi cāme gül-gūn pāy tā-farḳ

Çenār-ı ser-keş urdı dest-ber-dest
Benefşe düşdi ḥāke ‘ ışḳ-ıla mest

Geyüp zerdüşt ḳabāsın gülşen-i zāğ
Oluban dāğ-dārī lāle-i bāğ

Geçüp taḥt-ı zümürüd üstine gül
Perīşān tūğ-ı şāhın kıldı sünbül

Ḳaranfil pāre pāre ḳana ġaltiz
Olup kıldı nihān gül ḥancer-i tiz

Çü izḥār itdi bāğa naḳş-ı kemḥā

⁶⁷⁹ zümürüd < zümürüd-gūn M

Aña gül urdı yir yir surh tamğa

Zemîn oldı çiçekden hân-ı berrîn
Diger-gün buldı dünyâ naqş-ı tezyîn

Felek reşk-i zemînden vâlih ü deng
Olup gördi ruhında naqş-ı Erjeng

4620 Hürüş-ı âb u şit-i şavt-ı murgân
Virür biñ mürdeye bir dem içi cân

Şabâ resm-i Mesîh'i kıldı âmüz
Huceste sâ' at ü ferhunde nev-rüz

Nihân oldı felekden ebr-i bārân
Olup şâfi be-sân-ı şadr-ı cānān

Bu resme çün cihân oldı müzeyyen
Ziyâ-bağş oldı günden tire āhen

128b Mülâyim oldı rüz-ı hıttā-i dūn
Dırahtān kıdd-i hūbān gibi mevzūn

Zemîn-i tire oldı sebzeden pūş
Hemen kıldı nihāl-i servi āğūş

Cihân atlas kabā geydi ser-ā-ser
Çıkardı kākūmın eġninde kişver

Hürüş-ı na' re-i mestān-ı pür-cūş
Sipihrūñ kāmına irdi ġurenbūş

Süheyl-i raḥş-ı raḥşān ceng-i gerdūn

Akıtdı dīdesinden cūy-ı pūr-ḥūn

İrişdi vaḳt-i bezm ü rezm-i āheng

Ser-i ḥaşma cihānı kıлмаğa teng

4630 Kemān-ebrū raḳībe atmağa tır

Özin ḥam kıldı gerden üzre şemşir

Zirih oldı girih çün çeşm-i cānān

Ḥadeng ister ‘adūdan almağa cān

Süñüler oldı ser-keş mişl-i dil-ber

Söküp şaff-ı ‘adūyı ola ḥun-ḥār

Cihāna urmağ-içün āteş-i tiz

Niyām içre iñiler tiğ-ı ḥun-riz

Cihān ister ola nevdan pūr-āşüb

Ola çevgān kılic serler kamu tūb

Dīvān Kerden-i Ḥazret-i Ser-dār-ı Zafer-şi‘ār der-Ḥaleb ve Cem‘ Şüden-i Mirān ve Güftār-ı

*Ser-dār bā-‘Asker-i İslām ez-Dehān-ı Ḥazret-i Pādīşāh-ı Dīn-penāh ḥullide ḥilāfetühū*⁶⁸⁰

Seḫer çün rüşenā dutdı cihānı

Yirinden durdı dehrūñ ḳahramānı

Geyindi nıl-gūn cāme yel-i ner

Çıḳup dīvāna çün ḥurşid-i ḥāver

⁶⁸⁰ Zafer alâmetli serdarın Halep'te dīvânı toplaması; beylerin bir araya gelmesi; serdarın, padişah hazretleri (hilâfeti daim olsun) adına İslâm ordusuna seslenişi

Ruḥ-ı pür-nürü kıldı ḥalkı mesrūr
Nite rüy-ı cihānı şemse-i ḥūr

Dizildi oldı ʿ asker şemʿ ine cemʿ
Dutar pervāneler gird-i ruḥ-ı şemʿ

Açup dürc-i femin ol pāk-gevher
Anı gūş itdi ol dem mīr ü ʿ asker

4640 Didi iy merd-i āzāde dilīrān
Vezīr ü ʿ asker ü mīr ü emīrān

129a Şehinşeh emrine cān u dil ü gūş
Dutup eyleñ diğēr kārı ferāmūş

Şeh-i deryā-dil-i Ḥan Aḥmed-i şīr
Be-ḳad serv-i revān u rāy çün pīr

Bunı fermān idüpdür ol yüzi māh
Odur milk-i cihāna cümleten şāh

Duʿ ā-yı ḥayruma her kim ki mażhar
Dilerse almağa ger mīr ü ʿ asker

Senüñ fermānuña dutsun dil ü cān
Muṭīʿ olsun senüñ emrüne her ān

ʿ Adūya eylesün her kes kemer teng
İdüp cān u gönülden cenge āheng

Ḳılalar ehl-i ʿ işyān bağrını ḳan

Benüm rāyumla kılsun devri gerdān

Bed-aşl-ı nā-ḥalefden milkümi pāk
Kılup milk-i ‘ademde cāyını ḥāk

Kılasın kıllaruma luṭf u iḥsān
Anı tā kılmamış gülzāra nīsān

4650 Naşihatle kılup evrādını ḥayr
Bunu fermān idüpdür temme bi’l-ḥayr

Ḥuşūşā iy dilirān-ı cihān-dār
İki sāl oldı oldum size ser-dār

Bu yād ilde ḳoduñuz rāhuma baş
İdüben ḥāki pister yaşduğı taş

Kılup şeh rāhına dāyım fedā cān
İdüp ḥūn-ı ‘adūdan kişveri ḳan

Sizüñ gibi benem bir bende şāha
Ki ḥāliş muḥlişem zıll-i İlāh’a

Reh-i Ḥan Aḥmed’e kıldum fedā cān
Budur dürr-i kelāmum eyleñ iz’ ān

Gerekdür iy dilirān-ı cihān-bīn
Kılalum cümle ḥaşma ḳaşların çin

Olalum yek-cihet yek-dil çü şemşir
Peleng-āsā kılalum ‘azm-i naḥcīr

Şeb ü rûze olup Hâk'dan mededkâr
Koyalum şöyle dursun neng ile 'âr

Ġazâ tîġın miyâna bend-i terkeş
Olalum Sâm u Nîrem gibi ser-keş

129b 4660 O bed-aşluñ kılalum râhını tîz
Uruban ' askerine tîġ-ı ħûn-rîz

Birisi destümüzden bir ramağ cân
Bulup kırtarmasun tâ ħayl-i tuġyân

O bed-aşluñ idelüm câyını ħâk
Özinden milk-i şâhı idelüm pâk

Reh-i şehde fedâ hep cân-ıla baş
Bize kılsun felek taġsîn ü şâbâş

Nigîn-âsâ cihânı başına teng
İdüp anı kılalum vâlih ü deng

Zemîn kıandan ola evrâğ-ı gül-gün
Ağa Göksun'da yarın rûd-ı Ceyġûn

Ki milk-i şehde ancağ kıaldı ol ħâr
Kılalum ' askerin bî-cân anı zâr

Diger kes olmaya ' âlemde ser-keş
Derûnına uralum tîġ u âteş

Aña çûn tîġumuzdan câm-ı mergi
İçürelüm cihândan bula tergi

ılalum naş-ı bedden dehri gülşen
Zemn yne-veş olduda rşen

4670 Cihnda almaya bir kimse kec-bn
Olup ser-keş şehinşha dutup kn

Pes andan uz mekna  azm idüp tz
Şab gibi yaod n ıng-i şeb-z

dp  azm-i dükel km-ı  azmet
Bilüp devrnı bir s at anmet

lup py-ı şeh[e] mlde hep r
dp şıl cihnda nm-ı nk

Diyüp ser-dr-ı  adil oldu mş
Dutup fermnına dny dil  gş

Didiler sz senndr bı fermn
Ki sensin mürde cism-i  askere cn

Yoluña oymuşuzdur cümleten ser⁶⁸¹
Eger edn eger dn ger  asker

Bu kra emr ile fermn senndr
Ne ml  milk ten-ile cn senndr

n  askerden işitdi ol ruı r
Du   ıldı yel-i ferunde-dstr

⁶⁸¹ oymuşuzdur < oymuşsızdur M

- 130a Pes andan durdı rûze kıldı ihsân
Nite gülzâra feyz-i ebr-i nîsân
- 4680 Dibîrân-ı cihân taḥrîr-i menşûr
Yazup irsâl ider dānâ-yı düstûr
- Zamân-ı endek içre mîr-i mîrân
Gelüp cem^ç oldı ^ç asker şanki ^ç ummân
- Gözetdi sâ^ç at-i ferḥunde-aḥter
Ki ḥaymeyle pür oldı rûy-ı kişver
- Meger nev-rûz ferâh-ı sâ^ç at-i ḥüb⁶⁸²
Çü rûy-ı dil-güşâ vü vaḥşî maḥbûb
- Zafer burcından oldı çün ^ç ayân şîd
İḥâta kıldı kevnî nûr-ı ḥurşîd
- Cihân nûrından oldı zîver-i zer
Donandı ḥayme ile rûy-ı kişver
- Buyurdı çıkdı sancağ-ı hümâyûn
Şalındı hem-çü ḳadd-i ḥüb-ı mevzûn
- Sa^ç âdetle çıkuban taşra ḥargâh
Ḳurıldı pāye nüh bā-taḥt u dergâh
- Ḳurıldı sebz-gûn bir ḥayme-i şâh
Sütûnı âh-ı ^ç aşîḳ ḳurşî çün mâh

⁶⁸² ferâh < feraḥ M

Ṭınābı ibrişim ü mehyi zerrin
Yirine irdi cümle resm ü āyın

4690 Zemān ḥaymeyle ṭa' nı āsümāna
Olur çādırla pūşide zamāna

Şumāra gelmeyüp yoğ ḥadd ü pāyān
Bu cem' i görmemişdür ' ayn-ı insān

Cihān başdan başa ḥaymeyle pinhān
Gelüp ' asker ḥurūşa mişl-i ' ummān

Dilrān-ı kenā-reng sağ u şol yār
Olar encüm gibi māh oldı ser-dār

Çurıldı kol-be-kol kânün-ı ' Oşmān
Urur mevc-i girān çün baḥr-i ' ummān

Çurıldı bir otağ-ı nıl-gün-tāk
Derūnı surḥ idi endāmı berrāk

Çurıldı sāyebān çetr-i hümāyūn
İḥāṭa itdi girdin rūd-ı Ceyḥūn

Ḥabāb-āsā serā-perdeyle ber-deşt
Olup bulmazdı mūr andan güzer-geşt

130b Girift itdi cihānı āteş-endāz
Hümā-şayd-ı Ḥalil Ağa-yı şeh-bāz

Gülistān gül ruḥı eyler gülistān

Özi gül hayme gülşen cāy-ı bostān

4700 Felek biñ devr iderse māh ile sāl
Getürmez böyle ‘ādil şāhib-iķbāl

Nesīm-i himmeti a‘ dāyı maķhūr
Çılrur gün ruķları āfāķı pür-nūr

Yanında bezm ü rezm oldu çü yek-sān
Muķibb ol ‘askere ‘asker aña cān

Dururlar rüyına meftün u ķanzil
Ki gelmez böyle bir aģa-yı ‘ādil

O deryā-dildür ‘asker aña māhī
Penāh-ı ‘ālem ol devlet-penāhī

Niçe biñ yıl bu tāk-ı baķr-i aķzar
Çıla devrān getürmez böyle gevher

Henūzin āteş-endāzān-ı pür-dil
Cihānda buldılar aģa-yı ‘ādil

O Sımurg-ı felek şemşirin icrā
İdüp oldu muķibbi cümle dünyā

Helāl olsun aña nān-ı şehinşāh
Ki tıģın kıldı icrā ol yüzi māh

Çurıldı devlet ile bār u bengāh
Yüceltdi tāk-ı ķadri taķt u dergāh

4710 Olup dānā-dilān hep cümleten cem^ç

O bezme dürr-i ^ç aklı kıldılar şem^ç

Bağuban sâ^ç at-i ferhunde-ṭālī^ç

Ne vaktin mihr-i devlet ola lāmi^ç

Zafer nakşın ne dem gilk-i ^ç Uṭārid

Yazup menşūr ide ser-dāra vārid

Çeküp tuğrāsına lafz-ı muzaffer

^ç Alemde mehçe-i mühr-i münevver

Cihān fermānına itsün özin rām

Zaferle bulsun ol ^ç ādil dil-ārām

^ç Adūyı eylesün tā ḥak-ile pest

Elinde cām-ı devlet ola hem-dest

131a

İlāhī ol zafer-fer şīr-i ^ç ādil

Ola dāyim ^ç adālet ile kāmīl

Anuñ her kim ola rāyında kec-bīn

Çala bī-ser cihānda ol bed-āyīn

Teveccüh Nümūden-i Ḥazret-i Murād Paşa bā-Eşref-sā^ç at der-Ceng-i Ḳalender-zāde ve Zinet

Dāden bā-^ç Asker-i İslām ve Reften ez-Şehr-i Ḥaleb Bīrūn be-Ḥayme ve Du^ç ā-yı Ḥalk-ı

*Ālem*⁶⁸³

Çü bir şubḥ-ı ḥuceste rüz-ı nev-rüz

⁶⁸³ *Ḥazret-i Murad Paşa'nın, en kutlu vakitte Kalenderoğlu ile savaşa yönelmesi, askerlerine bağıştta bulunması, halkın dualarıyla ordunun Halep'ten çıkışı*

Zemîn şahınına oldı reşha-endüz

Hurûc itdi çeküp şemşirini tîz
Derûn-1 şâh-1 zenge âteş-engîz

4720 Olup geydi cihân çün cevşen-i zer
Ferinden huşk ü ter oldı münevver

Nihân nûrından oldı ceş-i ahter
Olup rûy-1 cihân tennûr-1 Āzer

O demde sâ' at-i ferhunde-ţâli'
İrüp burc-1 zaferden oldı lâmi'

Esed burcından irdi mihr-i hurşid
Meţâli' burc-1 āba kurş-1 Nâhid

'Uţârid eylemiş mîzânı terşih
Zafer zımnında tazmîn tîğ-1 Merrîh

'Uţârid çarha yazdı nâm-1 düstür
Oķutduñ ser-be-ser dünyāya menşür

Qazā kurmuş kemân-1 çarhı der-hâl
Qıla tîr-i kaderle haşmı ğırbâl

Degül hûn-1 şafaķ dāmân-1 gerdün
Murād'uñ hancerinden oldı pür-hûn

Güneş levhin kıluban vefķ-i ebrâr
Zafer ser-dāra haşma rûy-1 idbâr

Ẓaferle emn-i ʿadli buldı mīzān
ʿAdū idbār ile rāh-ı girīzān

4730 Kırān-ı esʿad u baht-ı zafer-fer
Nesīm-i devlet ü ʿizzetle reh-ber

Çün ol rüz-ı hüceste sâʿat-i hūb
İrişdi vaqt ü sâʿat ile mergūb

Kılup ʿazm-i ğazā bend itdi şemşir
Süvār-ı rahş-ı devlet ol cihan-gir

131b Hurūş-ı rahş-ı ser-keş cūş-ı merdān
Pür olmışdı şadādan bu nüh eyvān

Çü devlet rahşınıñ zīnin ider cāy
Esed yālin çü mihr-i ʿālem-ārāy

Cihānı dutdı cevşen-pūş-ı ʿālem
Süheyl-i rahş u cūş-ı nesl-i Ādem

Dilīrān-ı zirih-dārān-ı şīrān
ʿAdū-küş rezm-zen-i merd-i dilīrān

Cihān olmışdı sīm ü gevhere ğarķ
Muraşşaʿ sīm ü zer ez-pāy tā-farķ

Girift itmiş cihānı miĝfer-i zer
Süm-i rahşdan ğubār olmışdı kişver

Otaĝa serde şan Sīmurĝ-ı devrān
Ser-i ʿaskerde eyler idi cevlān

4740 Süminden raḥş görünmez tā ben-i gūş
Düm [ü] yāl ü dür ü gevher zirih-pūş

Muraşşa‘ tîğ u ḥancer zer kemer hem
Ber-ā-ber ‘ asker ü ser-dār bā-hem

Baḳılmaz cevşen ü zerrīn rikāba
Virür şu‘ le felekde āfītāba

Zemīne lerze şalmış sümm-i esbān
Çapıldı gerdişinden bu nüh eyvān

Çeküpdü nīzeler ser āsümāna
Çamu hep öykinüp serv-i revāna

Ḥarīr-i āsümānı nevk-i peykān
Müşebbek her sinān-ı cān-sitān-dān

Dizildi ‘ asker-i şīr-i zafer-bīn
Rikāb-ender-rikāb-ı resm ü āyīn

‘ İnān-ender-‘ inān dūş-bā-dūş
Nihān olmış cihān zīr-i zirih-pūş

Der-Vaşf-ı Şīr-i Neberd-āzmā Ser-i Ḥayl-i Yeñi-çeriyān Ḥalīl Ağa-yı Şīr ü Jen⁶⁸⁴

Ḥalīl Ağa-yı merd-i āhenīn-dil
Alur girdin dilirān cümle pür-dil

⁶⁸⁴ Savaş tecrübesi yüksek bir aslan, Yeniçerilerin başı Halil Ağa hakkında

Füsünger ellerinde heft-ser mār
Kılur şaff-ı ‘ adūyı zehr-ile zār

132a 4750 Cem‘ olmış bir yire āb ile āteş
Zebān āteş dil āhen cümle ser-keş

Cihān-rū hep piyāde ceng-āzmāy
‘ Adem milkin ‘ adūya eyleyen cāy

Tegerk-i merg ‘ adū ol şafda dāyim
Bulur olmaz anuñ-çün rezme k̄āyim

Be-sān-ı ecder-i ner merd-i dil-gīr⁶⁸⁵
K̄amu āteş-feşān bernā eger pīr

Derūn-ı tūfeng-rā ciğer kerde kār
Çü bāng-i mü ‘ezzīn şeb-i vaşl-ı yār⁶⁸⁶

Ḥalīl Ağa semender gibi her ān
Durup eyler ol āteş içre cevlān

Gūlistān eyleyüp girdin dem-ā-dem
Zemīn ḥūn-ı ‘ adūdan olsa pūr-dem⁶⁸⁷

Neheng-āsā yudar a‘ dāyı der-ḥāl
Cihān rūyın kılur şemşīr der-ḥāl

O devlet reh-beri mānend-i Rūstem
‘ Asākirle olur pūyān o dem hem

⁶⁸⁵ merd-i < her merd-i M

⁶⁸⁶ *Tüfeğin içinde olan, ciğere işlemiş / Yâre kavuşma gecesinde, müezzinin sesi gibi*

⁶⁸⁷ ‘ adūdan < ‘ adū-dem M

Pes andan reh-neverdān-ı cihān-gīr
Kılan haşmın meşāk içinde naħcīr

4760 Nite burc-ı esedden mihr-i enver
Gelüp cūş u ħurūşa heft-kışver

Olup āteş gibi hem-rāh-ı pūyān
Şanasın kaynadı deryā-yı ʿummān

Ya bir dem cūşa geldi baħr-i aħzar
Yaħod bām-ı felekde ceş-i aħter

Çıkup taşra şehirden ħayme ħargāh
Pür oldı ʿasker ile taħt u dergāh

Giderdi yolda ser-dār-ı muʿazzam
Aķardı gözlerinden ħūn ile nem

Ser-i rāha dōşendi cemʿ-i insān
Şanasın taşdı baħr-i āb-ı ʿummān

Cenāb-ı Ĥaķķ'a dutmış her kişi yüz
Ki aç yā Rab hidāyetden aña göz

Anı eyle mużaffer ħaşma her ān
Kılıc menşürın alsun ehl-i ʿişyān

Ola ħaşmı hemīşe ħur u maħhūr
Ol olsun devlet ile ħaşma manşūr

132b Ğazāya kıldı devletle ‘azīmet⁶⁸⁸
Bula mīr ü sipāhī hep ğanīmet

4770 Ki hūkmin dāyimā eyler ol icrā
Zebūnı her dem olsun nefsi a‘ dā

İlāhī dāyimā olsun muẓaffer
Ola fermān-beri a‘ dā vü ‘ asker

Du‘ ā-yı hayr ile ol şīr-i ekrem
Şehirden taşra çıkdı anda ol dem

Vedā‘ eyler idi ol şīr-i ‘ādil
Zafer ile Hūdā yār aña rāhil

Tevāzu‘ birle ol ferhunde-aḥter⁶⁸⁹
Çıķup menzil-be-menzil ol yel-i ner

İdüp dād u dihiş ol kāmīl-iz‘ ān
Çıķup gitdi cihāna kıldı iḥsān

Biterdi gül ne cāya olsa rehvār
Çomazdı kaṭ‘ iderdi hūrīn ḡār

Be-sān-ı māh-ı bedr ol şīr-i kāmīl
Revān-ı reh olup menzil-be-menzil

Giderdi gün-be-gün ol baḡr-i ‘ummān
Gelüp cūlar gibi leşker firāvān

⁶⁸⁸ ‘azīmet < ‘azīmet M

⁶⁸⁹ tevāzu‘ birle < tevāzu‘ u birle M

Ḳarīb-i ḥıṭṭa-i Mar‘ aş’da ol şīr
Ḳonup ‘ askerle sālār-ı cihan-gīr

4780 Nidā itdürdi‘ asker üç gün ārām⁶⁹⁰
Ḳonup her kes bula cāy-ı dil-āram

Ḳılup her sūya irsāl emr-i ‘ ālī
Ki tā ḥall eyleye ‘ aḳd-i me‘ ālī

Revende her taraf olmışdı pūyān⁶⁹¹
Muḥālif cānibin itmekde cūyān

Gelürdi gün-be-gün şīr-i dilīrān
Bahādır pūr-dilān dānā-yı mīrān

*Dāstān-ı Eḳālīm-i Seb‘a ez-Feth-i Haleb ü Rezm-i Cān-pūlād ez-İmṭinā‘-ı Mısr u Şām u
Bağdād Şerḥ-i İn Ser-keşān der-‘ Ālem ve Āmeden-i Seyf-zāde ve Āverden-i Ḳarāc-ı Vey ve
Beyān-ı Ahvāl-i Mısr u Şām u Bağdād ve Reften-i Emr-i Ser-dār der-Eḳālīm-i Seb‘a*⁶⁹²

*Bi-gū iy kāmīl-i merd-i suḥan-senc
Bi-y-āver pīş-i şāhān in girān-genc*⁶⁹³

*Çü ser-dār-ı zafer-pīşe girān-rāy
Murād-ı āşaf-ı şāh-ı dil-ārāy*⁶⁹⁴

⁶⁹⁰ itdürdi < dutardı/derdi M

⁶⁹¹ olmuşdı < olmuş-ıdı M

⁶⁹² Canpolatoğluy’la savaştan ve Halep’in fethinden sonra Mısır, Şam, Bağdat, kısacası yedi iklimde yaşananların anlatımı; dört bir yandaki başıbozukların ahvali; Seyfoğlu’nun gelişi ve bir de yanında topladığı vergiyi getirmesi; sözü geçen bütün diyarlara serdarın talimatlar göndermesi

⁶⁹³ Söyle, ey söz ehli olgun kişi / Bu değerli hazineyi şahların önüne getir

⁶⁹⁴ İşi hep zafer olan yüksek fikirli serdar gibi / Gönlü süsleyen sultanın veziri Murad

133a

*Ki çün hayl-i muhâlif tu' m-ı şemşîr
Perişân geşt ez-û bernâ eger pîr⁶⁹⁵*

*Cihân ez-bî-serân pür şüd ber-ân deşt
Zemin ez-ten felek ez-cân nihân geşt⁶⁹⁶*

*Girîz-i reh bi-gîred ân sebük-ser
Diger hayl-i melâ' in küşte yek-ser⁶⁹⁷*

*Füted tâb-ı teb-i şemşîr-i ser-dâr
Eber-rûy-ı zemîn her mürz-i sâlâr⁶⁹⁸*

4790 Dimiş dâna bu naqşa nev' -i ebrâr
Çaçan kim Cân-pülâd'a şîr-i ser-dâr

Muzaffer oldı haylin zâr u giryân
Anı bergeşte haylinden biri cân

Rehâ irgürmeyüp merdân eger pîr
Olur ol pehn-i deştde tu' m-ı şemşîr

Gelüp pes kal' aya şîr-i hünermend
Girift itdi kıluban rağne-i bend

O milke urdı pençe şîr-i ser-dâr
Nesîm-i fırsat ile çeşmi bîdâr

Olup kıldı 'adûnuñ câyını hâk

⁶⁹⁵ Ona kılıç azığı bütün bozguncu sürüsü / Genç yaşlı hepsi onun elinden perişan oldu

⁶⁹⁶ Ova baştan sona kellesiz gövdeyle doldu / Yer cesetlerle, gökler de ruhlarla kaplandı

⁶⁹⁷ O çevik aslan kaçış yolunu tuttu / Kalan mel'un sürüsü de bütünüyle telef oldu

⁶⁹⁸ Serdarın kılıcının yakıcı ateşi düştü / Yeryüzüne ve serdarın değdiği her yere

Serîri oldı menzilgâh-ı eflâk

Cihâna kıldı nev menşür-ı şemşîr
Zemîne hâşm-ı şâhı âşaf-ı pîr

Şalup kıldı o milki resm-i gülşen
Cihân nûr-ı ruğından oldı rûşen

‘Adâletle kılup ol milki ma‘mûr
Pes andan ‘askeri luğ ile meşhûr

Kaçan kim oldı ser-keş ol bed-âyîn
Cihâna çekdi hancer oldı pür-kîn

4800 Dil-i nâ-pâki ğayrı kâra âğâz
Kılup olmağ diler dünyâya mümtâz

Anı bilmez ki ol bed-kîş-i nâ-pâk
Anı gerdûn kılısar zâr u ğamnâk

O nağş-ı salţanat fikrinde her bâr
Muğayyed lîk bilmez baht-ı idbâr

Muğâlifden nümûdâr eyleyüp rûy
Sitem kâmından eyler reng ile bûy

Virüp eyler derûnın âteşin tâb
Serâb ile ider dil-teşne sîrâb

133b Ki zîrâ her kese Bârî vü Kaħhâr
Virür işdârına irâd-ı ezkâr

Ki her kes ol Hümā'yı idemez şayd
Virür bî-hüde fikri gendine kayd

Ki çün ol nā-ḫalef bedkār-ı reh-zen
Dırāz-ı dest-i zulmi kıldı āhen

Çılup oldu cihān ḫalkına şer-gİR
Elinden ağladı merdān eger pİR

İki sāl-ı ḫuceste ol zinā-zād
Cihān ḫalkına kıldı cevr ü bî-dād

4810 Memālik zİR-i destde eyledi teng
Diğer āvāza kıldı nağm-ı āheng

Olup leşker-keş ol bed-aşl-ı nā-pāk
Niçe milk[i] kılup zİR ü zeber ḫāk

Ḥaḫīkat vardı şāha oldu şer-gİR
Niçe şİRān oluban tu' m-ı şemşİR

Alup sİM ü zer andan kıldı bāzİ
İdüben çİN ebrÜ türk ü tāzİ

Çeküp 'asker cihānı vālih ü deng
Çılup Seyfoğlı'na pes 'azm-i āheng

Meger mİR-i kenā-reng şİR-i cebbān
Görür ceyš-i sitem çÜN baḫr-i 'ummān

Çamu pülād-dil yā sİne pÜR-kİN
Cefā-pİşān-ı nā-dān ebruvān çİN

Şumāra gelmez ol ceş-i sitemkār
Bülend oldı reh-i ‘ işyānda ol hār

Çatı ‘ ākil imiş ol şir-i cebbān
Muqābil kıлмаğa yok kān u imkān

Tefekkür baħrine ğavvāş-ı ‘ aklı
Şalup rāvī bu nev‘ a kıldı naqli

4820 Görür ol hāme-āzār-ı sitem-gir
Cihān halkına oldı cevri şer-gir

Çılup meclis ider ‘ ākilleri cem‘
Olar pervane-sān ol merd olup şem‘

Pes andan Cān-pulād’uñ kār-ı ‘ azmin
‘ Ubūr-ı şāha naql-i cezm ü rezmin

Ne çāre iy dilirān-ı süvārān
Hijebri-i kinever nize-güzārān

134a Bu düzd-i nā-ħalef sulţāna ‘ işyān
Çılup bizden gelürmiş almağa cān

Şehinşāh-ı cihān-fermā-yı dārā
Ki ‘ adlinden cihān bulmuşdur ārā

Şeh-i leşker-şiken Ĥan Aħmed-i şir
Dilir-i ser-firāzān-ı cihān-gir

O sulţāna bu reh-zen oldı bed-kış

Diger-güne derünü dutdı endiş

Muķābil var mı itmek aña çāre
Dimişler haşma çün hoşdur müdāre

Nedür söyleñ aña tedbīr ü dermān
Eger ceng ü cedel ger şulḥ u fermān

4830 Çü şīrān-ı sipāhān ḥayl-i cebbān⁶⁹⁹
İşitdi oldı her kes kāra ḥayrān

Didiler iy dilīr-i ‘ālem-ārāy
Öküş sende ḳamumuzdan yine rāy

Eger ceng ü cedel ger şulḥ u dermān
Muṭī‘ üz söz senüñdür bākī fermān

Diyüp nīze-güzārān oldı ḥāmūş
Dutup Seyfoğlı’na cān u dil ü gūş

Çün ol şīr-i siyeh mīr-i kenā-reng
Dilīrāndan bu nağma şīt-i āheng

Çü gördi rūy-ı ‘aczin cümle izḥār
İdüp ḳıldı derünından dige kār

Didi iy merd-i merdān-ı hüner-bīn
Buña ‘aḳlum yitürdi naḳş-ı tezyīn

Bu düzd-i nā-ḥalefle her kim āheng

⁶⁹⁹ sipāhān < siyāyān M

ılursa ol olısar vālih ü deng

Bu mār-ı heft-ser-i āzār-ı tinnān

İder cevri cihāna ol bed-āyīn

Kimesne kılmaz aña kaşların nūn

Meger Hān Aḥmed ol dārā-yı gerdūn

4840 Gerekdūr işbu milke qoymadın pāy

Bu yazıdan olalum ʿālem-ārāy

İtāʿ at çehresin rūy-ı zemīne

Qoyup dilden çıqarsun naqş-ı kīne

Berāy-ı dostkārī gevher ü sīm

Virüp andan olalum cümle bī-bīm

134b

Bu rīv ile ki şāhid ola ol ḥīz

Diğer milke çeke şemşīr-i ḥūn-rīz

Ne ḥācet tuʿ m-ı tīg olmağ dilirān

Memālik zīr-i sümde ola vīrān

Qomadın ʿaskerin bu milke ol ḥār

Qılalum dürr ü gevher rāha izhār

Pes andan bir niçe bār-ı girān ser

Qumāş u perniyān u dürr ü gevher

Qılup ḥāzır niçe biñ nīz[e]-dārān

Maʿan Seyfoğlı ile çend süvārān

Humuŝ kurbında ol düzd-i bed-âyîn
Kıluban ʿ azm-i cebbân sîne pür-kîn

Giderken geldi anda mîr-i cebbân
Görür hayl-i melâʿ in mişl-i ʿ ummân

4850 Girift itmiş zemîn rûyın dilîrân
Kamu hep âteş-endâzân-ı segbân

Ŗumâra gelmez insân eylemiş cemʿ
Alup girdin nite pervâne-sân ŝemʿ

Ki çün Seyfoğlı gördi anda ol hîn
Cihân ʿ işyâna kılmış ebruvân çîn

Derûnın bağr-i hayret eyledi ğarķ
Girift itdi birûnın pây tâ-farķ

Görür bunda ki bir Dârât-ʿ unvân
Rikâbında yürür Hüşeng ü hâķân

Buña olmaz muķâbil gelse Husrev
Ki kılmış bed-küniş tarz-ı diğer nev

Pes andan geldi ol şîr-i sipâhân
Diler tâ mûr-ı nîze-i güzârân

Tazarruʿ rûyın ol dem hâke mâlîd
Saña bende ola hâķân u Cemşîd

Diyüben dostârî kıldı izhâr
Perestiş bâ-niyâz u dîde hûn-bâr

Haḳīḳat gördi Seyfoḡlı'n çün ol ḡār
Müdārā eyleyüben ḳılmaz āzār

4860 Niyāz-ı 'özrin itdi anda ol ān
Ḳıluban birbiriyle 'ahd ü peymān

Ki rū-gerdān oluban tīr ü şemşīr
Çeküp birbirine olmaya şer-gīr

135a Ta'āhhüd duḡterin şīr-i sipāhān
O düzde va' de ḳıldı anda ol ān

Hemān sā' at ki milke ola vāşıl
Ḳıla irsāl ola öz kāma vāşıl

Şu şart-ıla ki ger dünyāya şemşīr
Ḳılup icrā görüp bernā eger pīr

Pederle çün püser ola vefā-dār
Olalar birbirine yār u ḡam-ḡār

Ḳılurlar saḡt sevgend anda ol ān
Beş on gün eylediler şoḡbet-i cān

Çü ric' at ḳıldı şīr-i merd-i cebbān
Hemān dem milkine geldükde ol ān

Tezeyyün duḡterin bā-resm ü āyīn
Revān-ı reh ḳılup cüyā-yı tezyīn

O mest-i nā-ḡalef öz kāma vāşıl

Miyānda dostārī oldı hāşıl

4870 O cānib yek-cihet oldı çü şemşīr
Oluban h̄ayr-h̄āhī mihter ü mīr

Maḳām-ı ye's oluban emr-i sulṭān
Virürdi Cān-pūlād'uñ emrine cān

Derūnın Cān-pūlādođlı dađı berk
Dutup 'işyān rehin 'adli ḳılur terk

Bu deñlü 'askere çün oldı mālīk
Diger rāha derūnı oldı sālīk

Bilür kim Āl-i 'Oşmān-ı cihān-bīn
Aña evvel-bahāra ebruvān çin

Ḳılup ser-dār aña şemşīr-i kīni
Urup cā eyleyüp zīr-i zemīni

Ḳılurdu rüz u şeb bu kārı endiş
Derūnından nihān olmaz bu teşvīş

135b Ne vech-ile çeküben ceş-i 'asker
Olup pey-rev söküben vādi-yi ber

Varup Mışr-ı cihān milkine vālī
Olup ref' eyleyem dilden melālī

Varuban her ṭaraf benderlerin bend
Ḳılup hışn-ı bülendin saḫt peyvend

4880 Neheng-āsā çeküp bir demde Nîl'i

O milke ħan olup 'adl ü 'adîli

Çün Ekrād-ı 'izāmum cāyın ābād

Qılam ümm-i cihānda bir nikū ad

Bu endîşe derūnından olup tîz

Bu sevdāya olupdı āteş-engîz

Veli bir nükte-senc-i ħorde-dān-gār

Bu irādı buyurmuş nîk-ezkār

Qonuk umduĝını yimez meşeldür

Dile bî-hūde endîşi cedeldür

Ĥaķîkat ol bed-aşl-ı nā-cüvān-merd

Niçe milki sitemle eyledi gerd

Derūnından idüp bu naqşı efkār

Bu sevdāya döşendi leyl ü nehār

Mışır'da işbu kārı cündiyān gūş

İdüp 'adli qamu dilden ferāmūş

Diger sevdāya dutdı naĝm-ı āheng

Nihānî ser-keşān kîn-i kemer teng

Oķınsa emr-i şeh ħaţţ-ı hümāyūn⁷⁰⁰

Qılurlar cümle yek-dil qaşların nūn

⁷⁰⁰ ħaţţ < ħadd M

4890 Vezîrân emri olmaz oldu icrâ
Çamusı kibr ü ‘ ucba oldu ârâ

Dutuban Cân-pülâd’a dâyimâ gûş
Nihâni pür-fiten zâhirde hâmûş

Zemîn-i Tayfesûn gitmişdi elden
Pür idi âteş-i ceng ü cedelden

Dırâz Aḥmed girift itmişdi anı
Diline almayup şâh-ı cihânı

Otuz biñden ziyâde düzd-i segbân
Ḥazâyinden virürdi rûze vü nân

Cefâ vü zulm-ile dolmuşdı Bağdâd
Dırâz Aḥmed elinden dâd u feryâd

136a Diyüp il memleket olmuşdı giryân
Re‘âyâ vü berâyâ geşte biryân

Cihân ‘ işyân ruḥın kılmışdı ârâ
Miyândan dūr olup naqş-ı müdârâ

Olup ol nâ-pesend kec-bîn ü ḥod-rüy
Zamân zulm ile bulmuş reng ile bûy

Nihâni Cân-pülâd’a cümleten gûş
Dutup cevri cihân kılmış der-âgûş

4900 Hemân dem ol bed-âyîn dest-i çire
Nümüdâr eyleye ser-dâr-ı şîre

Duta bunca memālik ʔarz-ı ʕ iŝyān
Fürü-māye miyāndan eyleyüp ʔan

Olup bunca memālik ŝāha ser-keş
Reʕ āyāya urup cevr-ile āteŝ

Velikin işbu kārı anlar izʕ ān
İdimezler ki ol luʔf issi sultān⁷⁰¹

Diger-gün eyleyüp tedbire taʔdīr
Ŗılup ser-dār-ı kāmīl āŝaf-ı ŝīr

Bün-i ʔāra urup tīg ile āteŝ
Ŗomaya yir yüzinde düzd-i ser-keş

Ŗamusın eyleyüp nev-mīd ü maʔhūr
Oʔur cümle cihān ŝemŝīr-i menŝūr

Ki çün ŝīr-i zafer dārā-yı Cem-cāh
Murād-ı her dü ʕ ālem āŝaf-ı ŝāh

Derūnın Cān-pūlād'uñ eyledi ʔan
Aʔıtdı gözlerinden laʕ l ü mercān

Özin bī-rāh u reh düzdānı nā-būd
Ŗılup ser-dārı ğālib Rabb-i Maʕ būd

4910 Bu deñlü ʕ askere ŝemŝīr-i tīzi
Oʔutdı gendü gördi rüsteʔīzi

⁷⁰¹ idimezler < idinmezler M

Muzaffer maṭla‘ ın āfāka ser-dār
Ḳılup icrā ḳomadı nevk-i ter ḥār

Reme ḥaylin yed-i gerdün idüp pāk
Maḳām-ı ḥaşm oluban tūde-i ḥāk

Görür ol kāmīl-i dānā-yı esrār
Girift itmiş cihānı ḥıttā-i ḥār

Derūn-ı pāki bu efkārı iz‘ ān
Ki dutmuşdur cihān hep rāh-ı ‘ işyān

136b Bunı gördi o demde rāy-ı enver
Ḳıla emri cihān rüyın münevver

Belürdi her taraıdan ḥār-ı āzār
Olupdur emr-i sulṭāna dil-āzār

O fetḥ ile cihān rüyın ḳılup kām
Bi-emr-i Ḥaḳ cihan bulsun dil-ārām

Yazup bir nāme anda tiz-der-tiz
Kelāmı cümle çün şemşir-i ḥün-riz

Ser-ā-pā lafz-ı ‘ adl ü milk-i teşḥir
Be-cāy-ı merḥamet-encām-ı şemşir

4920 Ki ḳıldum ḥār-ı āzāruñ yirin ḥāk
Dayanmaz tīguma Merrih-i eflāk

Varup ol milke emr-i şehriyārī

İdüp icrā-yı ʿizz ü ferr ü kı̄arı

Saña emrüm irince kı̄ılma te'ħır

Bu deñlü ʿasker-i cāy ile taħrır

Bu dey ʿaskerle ol yirde dil-ārām

Olup āsūde cengden cān u dil rām

Ƙılup evvel-bahār eyyām-ı firūz

İre rūz-ı ħuceste rüy-ı bih-rūz

Mışır sultānına ol emri irsāl

Gelüp nāme oķındı bildi aħvāl

Hemān dem ser-keşān emre olup rām

Bulup pes ħākim ol demde dil-ārām

Olup rūbeh kı̄amu hep ser-keşān şır

Mūṭıʿ -i emr olup bernā eger pır

Pes andan Ṭayfesūn'a mır-i mırān

İder irsāl o dem ol şır-i şırān

Çü Bağdād'a irişdi mır-i mırān

Oluban emrine ser-keş dilirān⁷⁰²

4930 Hemān ser-dār-ı āzāde cüvān-merd

Münevver ħātırın ğam eylemez gerd

Görür kār-ı diğer şırān-ı Bağdād

⁷⁰²ser-keş < ser-keşān M

İdüp āheng kıluban cevr ü bî-dād

Қабül-i emr-i şāh u mîr-i mîrān
Қıllur ol milki cevr-i ceş-i deyrān

Buyurdı nāy-ı zerrīn kıldı efġān
Gelür cūş u ħurūşa şîr-i merdān

137a Buyurdı ħayme ile bār u bengāĥ
Қurıldı pehn-i deştde taĥt u dergāĥ

Der-i devlet-me 'ābî ħarf-ı Bağdād
Görindi eyleye çün ' adl ile dād

Ĥaber irdi ki ser-dār-ı cihān-gîr
' Azîmet eyledi devletle ol şîr

Gelüp Bağdād'a ol şîr-i sipeh-dār
Ne gül ħor işbu yirde ne daĥi ĥār

Didükde ser-keşān-ı ĥayl-i ĥod-bîn
Erāzil ser-keşān-ı ebruvān çîn

Peleng iken olur cümle siyeh-gūş
Olup şîr-i sitemden cümle ĥāmūş

4940 Pes andan devlet ile mîr-i mîrān
Қıllup ser-keşlerüñ ' ömrini vîrān⁷⁰³

Memālik dolmuş iken ceng ü āşüb

⁷⁰³ ser-keşlerüñ < ser-keşkerüñ M

Raķīb iken olurlar cümle maħbūb

Cihān rūyın girift itmiş idi ħār⁷⁰⁴

Bu āşaf kıldı kevni şaħn-ı gülzār

Gül-i baħt-ı Murādı dāyimā boy

Olup bulsun cihānda reng ile būy

*Āgāh Şüden-i Şir-i Sipāhān ez-Ber-geşten-i Cān-pülād der-Ceng-i Ser-dār ve Küşte Şüden-i
Segbānān der-Deşt-i Güher-çin ve Āmeden-i Ser-keşān der-Ṭavķ-ı İṫā‘at-i Ser-dār ve
Firistāden-i Seyfoĝlı-zāde-i Ḥ‘iş der-Dest-būs-ı Murād Paşa⁷⁰⁵*

Çünin güyed zi-dānā-yı suħan-dān

Zi-kār-ı nīk ü bed v‘ez-rāz-ı pinhān⁷⁰⁶

Zi-ser-dār-ı rezm-zen āşaf-ı şir

Zi-‘adl ü dād ü v‘ez menşür-ı şemşir⁷⁰⁷

Zi-āyīn-i cihān-dārān-ı pişin

Hem ez-āĝāz ü kār-ı devlet ü dīn⁷⁰⁸

Ki çün ol āşaf-ı deryā-yı devlet

Cihāna oldu emri rāy-ı rahmet

Cihāna kıldı icrā tīr ü şemşir

‘Adālet nāmın āfāķa cihan-gir

⁷⁰⁴ idi < itdi M

⁷⁰⁵ Seyfoĝlu'nun; serdar ile savaştan sonra Canpolatoĝlu'nun düştüğü perişan hâli, Güherçin Ovası'nda bütün eşkıyanın ölümünü ve serdarın asileri itaat dizgini ile nasıl zaptettiğini görmesi, ve bunun üzerine oĝlunu Murad Paşa'ya hürmetlerini sunmak üzere göndermesi

⁷⁰⁶ Söz ehli bilge böyle behseder / İyi ve kötü işlerden, gizli sırlardan

⁷⁰⁷ Aslan vezir, savaş ustası serdardan / Adalet ve ihsandan, kılıcın hükmünden

⁷⁰⁸ Bir zamanlar dünyayı yönetenlerin âdetinden / Din ve devlet işinden, bunlara başlamaktan

Akıtdı kalmadı ‘ālemde bir cāy
Ki rāyından cihān bulmaz dil-ārāy

4950 Zemīn-i Tayfesūn u Mısr ile Şām
Daḡi Beytü’l-Muḡaddes emrine rām

137b Cihān ser-keşleri lerzende çün bīd
Olup tīğında cāndan cümle nevmīd

Cihānda kalmadı bir ser-keş-i tīz
Ki şemşīrinden olmaz ḡūna ḡaltīz

‘Ayān ḡül kıldı cāy-ı ḡār-ı āzār
Murād üzre zamān hep leyl ü nehār

Qılup durmaz murādı üzre dāyim
Cihān kıldı kemer ḡidmetde ḡāyim

Meger şīr-i sipāhān dāyimā ḡuş
Dutup bāzīçe-i āfāḡa ḡāmūş

Olup tā kim ne efsūn ile nīreng
Qıla bu şeş-der-i bāzīçe āheng

Çü gördi Cān-pūlād-ı ḡār-ı bī-fer
Özi ber-geşte tu‘ m-ı tīğ-ı ‘asker

Anı ol merd-i tāzī kıldı iz‘ ān
Olup bāzīçe-i gerdūna ḡayrān

Tefekkūr baḡrine ḡaldı olup ḡarḡ

Derūn ile birūnın itmeyüp fark

4960 Hiredmend-i cihān-bīn idi ol şīr
Derūna kıldı ilkā naqş u tedbīr

Anı bildi muḳarrer çarḫ-ı heft-reng
Eger şulḫ u şalāḫ [u] meyl-i āheng

Ḳılup pā-būs-ı ser-dār-ı cihān-bīn
Aña daḫi ḳılısar ebruvān çīn

Nümāyān eyleyüp şemşīr-i tīzi
Görür olmazdan evvel rüsteḫīzi

Ḥuşūşā irdi şeş sāle çü eyyām
Şehinşeh ḫarfına īrād-ı peygām

Ḳılup ‘ aḳd-i memālik sīm ile zer
Ne īrād itdi nām-ı bende-perver

Nihānī pūr-fiten zāhirde kūtāh
Be-bāḫın gürg ü zāhir hem-çü rübāh

Anı ol āşaf-ı vālā-güher şīr
Ḳılur evvel-bahāra zār u dil-gīr

Perīşān ‘ asker ü milkin ḳılur gerd
Anı zār u şikeste ruḫların zerd

138a Hemān durdı yirinden kıldı dīvān
Cem‘ oldı şem‘ ine gürd-i dilīrān

4970 Yem-i dilden hemān ol şîr-i cebbān

Dil-āver Seyf-zāde mîr-i cebbān

Cevāhir-pāş idüp bā-resm ü āyîn

Derûnından cevāhir dökdi ol hîn

Didi iy merd-i āzāde-süvārān

Yelān-ı rezm-zen-i nîze-güzārān

Çamu hep rāyuñuzda ehl-i tedbîr

Çavî-aşl u neseb bernā eger pîr

Nedür bu kâra tedbîr ü müdārā

Bu āşafdan olalum devlet-ārā

Bu rüşendür çü hurşîd-i münevver

Cihān başdan başa pür olsa ‘ asker

Bu ser-dāra muķābil olsa şad sāl

İder hāşıl ruḥ-ı zerd ü diger-hāl

Ki bu cüyā-yı devlet āşaf-ı şîr

Muzaffer ‘ ādil-i şîr-i cihān-gîr

‘ Utārid naķş idüp zımnında iķbāl⁷⁰⁹

Çafer bendinde tîĝ-ı nuşret-a‘ māl

Kemān-ı çarḥa Behrām-ı girān-rāy

Zih-i devlet urup kılmış dil-ārāy

⁷⁰⁹ zımnında < zımında M

4980 H̄adengin peyk-i nuşretten nişāne
Kılup pür terkeşin devr ü zamāne

Ḳazā çarḫ-ı ḳaderden ḫaşmina t̄ir
Atup eyler dil-i ḫaşmında çün p̄ir

‘İnān-ı devleti elde bulup kām
Semend-i nuşreti rānındadır rām

Zaferle baḫt [u] devletdür aña yār
Yimez pervā cihān olursa pür ḫār

Derūnın cānib-i Ḥaḫḫ’a ḳılur berk
Zen-i dūnyādan el çekmiş idüp terk

Ne milke devlet ile sürdi ol at
Cihān ser-keşlerini eyledi māt

Gerekdür imdi iy merd-i dilirān
Süvār-ı kār-dīde nerre-şirān

Ne ḫāl ise kılup naḫş-ı müdārā
Niyāz-ı girye ile çehre-ārā

138b Varup ḫāk-i derin çün sürme-i ḫur
Çeküp çeşm-i cihān-bīne bulup nūr

Emān u merḫamet bā-‘ özr ü ta‘ z̄ir⁷¹⁰
Öpüp pāyın ḳamu merdān eger p̄ir

⁷¹⁰ ta‘ z̄ir < ta‘ z̄ir M

4990 Süm-i esbinde raḥṣuñ ḥāke ğaltiz
Olup tā kim dilinden āteş-i tiz

Nihān andan ‘ayān u merḥamet bīn
Ola ol āşaf-ı cūyā-yı āyīn

Ümīd oldur ki ol ser-dār-ı a‘zam
Mürüvvet eyleyüp emr-i mu‘azzam

Geçüp cisrüm bu ‘abd-i nā-tüvāndan
‘Aṭālar baḥş ide şāh-ı cihāndan

Yine iḥsān ide luṭfindan ol şīr
Ḳıla baḥş olmaya bu ‘abde şer-gīr

Ki zīrā kār-dāndur kār-dān-bīn
Anuñ şānındadır ‘adl ile āyīn

Bu ‘abde luṭfin izḥār ol yūzi ḥūr
Ḳılup nūrın yine baḥş ide menşūr

Didükde serverān-ı şīr-i cebbān
Ḳih ü mih hep dilīr-i mīr-i cebbān

Pesend idüp ḳamu bu ḳavle rāzī
Ferāmūş eyleyüp aḳvāl-i māzī

Çün ol şīr-i sipāhān ḳıldı ārā
Bu rāyı eyleyüp naḳş-ı müdārā

5000 O dey geçdi iriştı rüz-ı nev-rüz
Bahār eyyāmı oldı kevne firüz

Zemistān oldı gerdūndan çü nā-būd
Yine germā cihānı kıldı āsūd

Muḳarrer kıldı sālār-ı cihān-bīn
Çeküp ʿ asker kıla ref ʿ -i melā ʿ in

Gülistān-ı cihānda komaya ḥār
Bu öz kārı kılup şīr-i sipeh-dār

Evāmīr her taraf kıldı perīşān
Cem ʿ oldı geldi ʿ asker mīr-i mīrān

Pes andan devlet-ile ol ser-efrāz
Ki tiğ ile cihān milkinde mümtāz

Olup ʿ adl ü ʿ adālet ʿ ilm ü şānı
Zamānında sitem oldı nihānī

139a Çıḳup ʿ azm-i ʿ adū menzil-be-menzil
Giderdi ol yel-i şīr-i peleng-dil

Bu cānibden çün ol şīr-i kenā-reng
Görür evvel-bahār āfāḳa āheng

Şitā şāhın kılup ber-geşte nā-būd
Nihān sermā cihāndan şanasın dūd

*Evşāf-ı Zāde-i Şīr-i Sipāhān Pūr-ı Cebbān İn Şīr-i Şerze-i Ğurrān*⁷¹¹

⁷¹¹ Birliğin başındaki aslan evlât, bu atulgan ve öfkeli aslan gibi yiğit oğlan hakkında

- 5010 Var idi bir sehî serv-i revânı
Dağı nevrete ıfl-ı murğ-ı cānı
- Püser ammā be-sān-ı şîr-i şerze
Peleng görse anı cānında lerze
- Olup ‘arız mişāl-i berg-i bîdî
Olup lertzān şanasın berg-i bîdî
- Henūzin çār-deh sāle cüvān-merd
Çılurdu nevk-i rumhı haşmını gerd
- Dilir-i nāzeninüñ şerze şîri
Çılur bî-cān niçe ser-keş diliri
- Şabā-sür‘ at semendin rānına rām
Çılup nîzeyle haşmından alur kām
- Zamāne ‘anter-āsā şîr-i ser-keş
Niçe haşma urup rumh-ıla āteş
- Deger bir hāl-i Hindū’sı niçe cān
Anı ser-‘ asker ol şîr-i sipāhān
- Çılup üç biñ süvār-ı tünd ü ser-keş
Güzin itdi ura a‘ dāya āteş
- Müretteb cümle hep māl ü zirih dūş
Cevāhir-gün siperdür ketf-i āğuş
- 5020 Ser-ā-ser hep kamū şîr-i süvārān
‘Adū-küş şaf-şiken nîze-güzārān

Dilîrân-ı süvârân-ı siyeh-rûy
Ki rezm anlarla buldı reng ile bûy

Heyûnân berķ-rev tâzî-semendân
Şabâ-sür' at çü âteş-pâre çendân

Dilîrân nîzever şîr-i kenâ-reng
Kılan hâşm-ı şeh[e] kîn-i kemer teng

Firāvân gevher ü dürr ü zer ü sîm
Dilîrâna virüben kıldı bî-sîm

139b Yazup bir nâme-i pür-zîver ü zîb
Muraşşa' lafz-ıla pür-naķş u tezhîb

Pes andan oğluna Seyfoğlı ol hîn
Naşîhat eyleyüp bâ-resm ü âyîn

Pend Dâden-i Seyf-zâde bâ-Püser-i Hîş ez-Âyîn [ü] Kânûn [ü] Edeb⁷¹²

Didi iy cân-ı men şîr-i süvârân
Hîredmend-i hünermend nîze-dârân

Yel-i cüyâ-yı nâm u devlet [ü] kâm
Çün ol devlet derinde sen dil-ârâm

Bulup ol Ka'be-i 'ulyâya vâşıl
Olasın nâm-ı merdî ile hâşıl

⁷¹² Seyfoğlu'nun, kendi oğluna âdet, kanun ve edep hakkında öğüt vermesi

5030 Peder cāyın taleb kı1 h̄āh u nā-h̄āh
Olasın muḳbil-i ser-‘ asker-i šāh

Çün ol šīr-i sipeh-dār-ı h̄iredmend
Ki devletle zafer ‘ ahdinde peyvend

İdüp gerdün murādı üzre devri
Elinden çekmemişdür kimse cevri

O devlet h̄ākine çün rüyuñı sūd
Süm-i raḥşuñda cismüñ eyle nā-būd

Mübārek pāyını būs eyle der-hāl
Dehān-ı ‘ abd ile iy ruḥları hāl

Çü murğ-ı nīm-bismil h̄āke ğaltiz
Vücūduñ pāy-ı raḥşda eylegil tiz

Emān [u] ‘ özr ile iy nūr-ı dīde
Mürüvvet şefkat iste işbu bīde

Pes andan ‘ arza kı1 bende-nüvāzı
Odur hāl ehlinüñ çün çāre-sāzı⁷¹³

Edeb kı1 iy püser kim šīr-i ser-dār
Süvār-ı raḥş oluban rāha rehvār

Olup itme ḥamiyyet perdesin çāk
Beni şoñ demde kı1ma zār u ğamnāk

⁷¹³ çāre-sāzı < çāre-sānı M

5040 Rikābında Şu deñlü reh-neverdi
Piyāde ol ki raĥsuñ sümme-i gerdi

Seni ĥāk-i siyāha kıla pinhān
Be-sān-ı cism içinde çeşme-i cān

Ėubār-ālūd olup rāhında rehvār
Rikābında ki çün peyk-i sebük-bār

140a Ki ol kān-ı mürüvvet Şır-i ser-dār
Kemāl-i luĥfin itsün saña izhār

Anuñ nuĥķ-ı Őerīfi yegdür iy māh
Cihāna ġayrı sözle olmadın Őāh

Pes andan nāme-i ‘özr-i niyāzı
Virüp ‘arz it bu ‘abd-i pür-niyāzı

Beyān eyle ki ol ‘abd-i ŐehinŐāh
Saña vü Őehriyāra iy ruĥı māh

Fikende bendüñ efkendüñdür ol ĥāk
Anı telĥ-kām ile luĥf itme ġamnāk

Ėılupdur ol ħadar ‘özr ü niyāzı
Du‘ ā-yı ĥayruñ olsun çāre-sāzı

Ki sen kān-ı vefāsın āŐaf-ı Őāh
Ėulāmuñdur ħapuñda mihr ile māh

5050 Ümīd oldur keremden luĥf u iĥsān
Ėaĥāsına ‘atā ħıl bākī fermān

Diyüp andan kılasın ‘özr ü taqşır
İşit ğayrı sözüm iy şerze-i şır

Diger-bāre Pend Dāden-i Seyf-zāde bā-Püser ez-Behr-i Güften-i Ser-dār-ı Zafer-şi‘ār-ı Dil-āver

714

Saña cāndan budur irād-ı ezkār
Bu ezkārı bilüp öz cānuña kār

Seni nāra şalarsa şır-i ser-dār
Yüzüñ döndürme ‘ırzum olmasun hār

Semender-sān olup āteşde pūyān
Murādı şāhidin kıl anda cūyān

Ve ger baħri kılursa saña irād
Çevirme yüz kılup hāşıl nikū ad

Neheng ol baħr-i bī-bündesin ol ān
Eger hāşmı ola қа‘rında pinhān

Der-i maqşūdına tā irgüre dest
‘Adūsın zır-i tiğında kıla pest

Seni kūha şalarsa eyleyüp seng
Şaķın emrinden olma ‘āciz ü leng

Peleng ile olursa hāşmı hem-ber
Dürüş kılmaķ anı merg ile hem-ser

⁷¹⁴ Yiğit ve zafer alâmetli serdarın sözleri konusunda, Seyfoğlu'nun yeniden oğluna öğüt vermesi

5060 Peleng-i kinever sineñ deride
Qılursa dönme şir-i nâ-reside

140b Anuñ dürr-i kelâmı olmaya hâk
Derûnum süz-ı gamla eyleme çâk

Ve ger fermân iderse dâmen-i hâr
Girift it yüz çevirme anda zinhâr

Figâr-ı sâ' id-i simînuñ iy mâh
İderse nevk-i hârı eyleme âh

Ki tâ baht-ı murâdı ol gül-i ter
Ola fermân-beri a' dâ vü ' asker

Ve ger yüz kerre yüz biñ olsa ' asker
Yüzüñ döndürme anlardan çeküp ser

Olursa haşm-ı şeh şemşir-i hûn-rîz
Sen ol haşm-ı şeh[e] çün âteş-i tîz

Dilîrânuñ olup a' dâya şer-gîr
Çevirme ruḥ yel-i şir-i cihân-gîr⁷¹⁵

Olursa haşm-ı şeh çün kûh-ı âhen
Söküp nîzeñle eyle raḥnever ten

Olursa ser-keşân çün sîl-i terkeş
Sen ur rumḥ ile şadr-ı haşma âteş

⁷¹⁵ yel-i < iy yel-i M

5070 Eger a' dā olursa sīl-i cūṣān
Sen olgıl hem-çü Sīmurğ-ı ħurūṣān

Eger a' dā olursa tīğ-ı ṣaf-der
Sen ol muħkem nite sedd-i Sikender

Olursa ħaṣm-ı ṣeh ser-dāra pūr-kīn
Sen it Nīrem gibi ebrūların çīn

Eger a' dā olursa baħr-i 'ummān
Revān eyle sen andan rūd-veṣ ḳan

Dutarsa ħaṣm-ı ṣeh rāh-ı girīzi
Ḳafāsından sen ur ṣemṣīr-i tīzi

Ḳılursa ħaṣmı 'azm-i Ĥusrev-i deng
Anuñ cānın sen almaḳ eyle āheng

Eger düzd-i melā' īn rūbeh-i pīr
Olursa iy pūser sen ol nite ṣīr

'Adū ger tīr[e]līḳda olsa pinhān
Sen ol Ĥızr u Sikender çeṣme-i cān

Ḳaçup a' dā dōke yāḳūt u mercān
Sen andan kūṣiṣ eyle almaḳa cān

Muħaṣṣal her ne minvāl üzre tīreng
Ḳılursa cānın almaḳ eyle āheng

141a 5080 Ki tā āb-ı ruħın sen dūdemānuñ

Döküp hāke yaqūp ʿ arz-ı niyānuñ

Şehinşāhuñ yolında cān-ıla baş
Fedā kııl kim felek taḥsīn ü şābāş

Cihān dārında tā bizden nikū nām
Çala çün iy püser tā devr-i eyyām

Ḥuşūşā ḥāzret-i sālār-ı ser-dār
Cihān-ārāy-ı ʿ ādil şīr-i hüş-yār

Ola bizden ki tā ol şīr ḥoşnūd
Ola andan hemīşe Rabb-i Maʿbūd

Şu deñlü gevheri şīr-i sipāhān
Nişār itdi tehī kān-ıla ʿ ummān

Zemīn ile zamān aḥsent ü taḥsīn
Diyüp engüşt dehāna kııldı ol ḥīn

İki nergislerini kııldı pes būs
Zemīn ile zamāna kııldı efsūs

Pes andan ʿ askerini cümle bir bir
Geçürdi gözden anda ol siyeh şīr

Revan-ı murğ-revānın anda der-ḥāl
Kıluban ḥidmet-i ser-dāra irsāl

5090 Semen-zārına nergislerden ʿ unnāb
Akıtdı ol dil-āver sīne pür-tāb

Nihān çeşminden ol çün vahşî bāzān
Oluban rāha kıldı türk ü tāzān

Heyūnān berķ-rev çün āteş-i tiz
Geçürdi huşk ü ter çün hıng-i şeb-hız

Ki çün dūd-ı siyeh kaç' -ı menāzil
Kılurlar kaç' idüp şahrā vü sāhil

Olurlar bir niçe gün rāha rehvār
Meger ser-hadd-i Mar' aş' da sipeh-dār

Konup bir pehn-i deştde kılmış ārām
Bulupdı ' askeri cāy-ı dil-ārām

İrüp ol şir-i şerze anda ol hın
Müretteb ' askeri bā-resm ü āyın

Kılup geldi o bahre şanasın cūy
Olarla buldı ' asker reng ile būy

Öpüp pāy-ı sipeh-sālār-ı şiri
Ki şan gūş-ı sipāhān pāy-ı şiri

141b Pes andan nāme-i şir-i sipāhān
Virüp oldı o demde ' arz-h' āhān

5100 Beş on deñlü peder emrinden efzūn
Niyāz u ' özr kıldı dide pür-hūn

Ḥazīne ol ki kılmış idi irsāl
Anı ser-dāra teslim itdi der-hāl

Firāvān gevher ü elmās u yāķūt
Cevāhir kim virür ervāha ol ķūt

Şehinşāha hazīne ol yel-i şīr
Dil-āver Seyf-zāde ol cihān-gīr

Şumāra gelmeyüp ol genc-i pinhān
Gelüp ser-dāra dāhil oldı ol ān

Dimiş dānā bu irādı hemīn kār
O milke varmayınca şīr-i ser-dār

Cihānı ķılmayınca hāncer-efrüz
Dil-i dāğ-ı ‘ adūyı ķılmadın sūz

Derūna lāle-veş tā urmadın dāğ
Gülistāndan nihānī olmadın zāğ

Sipeh-dār-ı yel-i ferhunde-āķter
‘ Adūya urmadın şemşīr ü hāncer

Ĥesāba ol sepīdī şāh-bāzī
Getürmez ķīn-i ebrū türk ü tāzı

5110 Ķılup iğmāz-ı ‘ aynın şāha pür-kīn
Cihān pür şūr u şerle ebruvān ķīn

Niçe sāl-i ĥuceste itdi devri
Cihān ser-keş oluban ķıldı cevri

Dil-āver şīr-i cebbān-ı ser-efrāz

Olup ser-keş cihāna kıldı iğmāz

Meges deñlü degül ‘ Ankā-yı devrān
Gözine gelmez idi tā ala cān

O şeh-bāz-ı Hümā-pervaz-ı gerdūn
Varup ol milke haşmuñ bağrını hūn

Urup niçe derūnın eyledi çāk
Niçe biñ zāğı kıldı zār u ğamnāk

Çekāvek oldu ‘ Anķā’ dan uran dem
Murād ile zafer çün oldu hem-dem

Buyurmışdur bunı bir kāmīl-iz‘ ān
Bu irādı kılup Seyfoğlı iz‘ ān

142a *Şütür-murğ ez-kebūter ger füzūnest
Be-pervāzī velīkin ū zebūnest⁷¹⁶*

Hıredmend ü efāzıl bā-cihān-bīn
Dağı hem kār-dīde kār-tezyīn

5120 İtā‘ at çehresin gösterde hāke
Diğer kārı getirmez kalb-i pāke

Niçe sālē olan ser-keş görür kār
Diğer-gūn devri eyler naķş-ı pergār

Hemān kıldı bu kār-ārāyı tedbīr

⁷¹⁶ Deve kuşu güvercinden iri ise de / İş uçmaya gelince tam bir âcizdir

O mür-ı kâr-dîde rezm-zen-i şîr

Berây-ı restgârî ‘ asker ü zer
Yazup bir nâme-i pür-dürr ü gevher

Çılup öz oğlını ser-dâra irsâl
Çılup hâşıl nikû nâm u nikû hâl

Olar kim kâr-dândur kâr-dân-bîn
Çılurlar bendelikle milki tezyîn

Gerekdür gendü hâlin her kes iz‘ân
Bile vü bendelik şâha nümâyân

İdüp tâ görmeye şemşîr-i tîzi
Daği öz milke irer rüsteğîzî

Getürüp olmaya ebr âteş-efrüz
Re‘âyâ vü berâyâ olmaya süz

Ola râyında ‘ âlem şahñ-ı gülşen
Daği ‘ adlinden olsun milki rüşen

5130 Virüben nâmesin ser-dâr-ı şîre
Külâhı çarğda mâh ile münîre

İrüp ol dem buyurdu şîr-i ser-dâr
Ki üç hil‘ at geyürdi aña hem-bâr

Ne deñlü var-ısa şîrân-ı ‘ asker
Çamusın eyledi sâlâra hem-ser

ılup va' d eyledi in' am u ihsan
Opup payın didi pes baki fermn

Dimiş gya guruh-ı nize-daran
Sab-sur' at yel-i eşheb-suvaran

onup ' askerde un ba-baht u iqbâl
Ruĥ-ı dil-berde şan kim pur-berin ĥâl

Ĥabeř sultani şan Rum'a numayan
Olup ĥâl-i ruĥ-ı cananda ' ayân

142b Ćun açdı nâmesin ol devlet [ü] dîn
Muzaffer ' adil-i cüyây-ı ayîn

Görür ol nâm[e]de bende-nüvâzi
Hezârân ' özr-ile bâ-çâre-sâzi⁷¹⁷

ılup ' arz eylemiş can-ıla dilden
Beni dūr itmeyüp bâb-ı ' adilden

5140 Benüm noĥsânuma sen dutmayup güş
Ĥațâmı eyleyüp dilden ferâmüş

Ĥațâ benden ' ațâ senden kııl ihsan
Ĥațâya un ' ațâdur baki fermn

Ki un ol nâmeye şir-i sipeh-dâr
Nazar kııldı yel-i ferĥunde ser-dâr

⁷¹⁷ hezârân < hirâzân M

Ꞑamu cürmin keremden eyledi püş
‘ Adālet dāmeniyle kıldı āgüş

Hemān sâ‘ atde nev kıldı çü menşür
Şehinşeh cānib[in]den şîr-i düstür

Yine milkin kılup Seyfoğlı’na başş
‘ Adālet eyleyüp ol şāhib-i raşş

Ꞑıluban gūn-e-gūn pend ü naşîhat
Ki var zātında ferr ile faşîhat

Ꞑılup her cānibin ‘ adl-ile tezyîn
Budur emr-i şehinşeh āgeh ol hîn

Yazup dürr ü güher menşür-ı şāhî
K’anuñ fermānı mehden tā-be-māhî

İrüpdür ol şeh-i gerdün-serîrũñ
Cihān fermān-ı emri nerre-şîrũñ

5150 Ser-i menşūra nāmın kıldı tezyîn
Ki oldur resm-i şāhān-ı cihān-bîn

Şehān-ı Āl-i ‘ Osmān-ı hünermend
Ki devletle zafer anlarda peyvend

Bulupdur tā ilā-yevmi’l-kıyāme
Yürür fermānları hep hāşş u ‘ āma

Ꞑılan icrā bulardur gūne şemşîr
Muñî‘ -i emr-i ‘ ālem merd eger pîr

Virüp peyk-i şabā-reftāra irsāl
Çılup Seyfoğlı'na tā ola hoş-ħāl

Varup emr-i şehinşāh-ı hümāyūn
Cihān-dār Aħmed ān dārā-yı gerdūn

143a Olur bir dem içinde aña vāşıl
Çılur kām-ı dilin Seyfoğlı ħāşıl

Bu cānibden sipeh-dār-ı girān-rāy
Çü devletle cihāna  alem-ārāy

Olup cā vü mekānda  asker āsūd
 Adūdan güft ü gūyā būd u nā-būd

Olurken irdi bir peyk-i zafer-fer
Nihān oldı ğubāra cismi yek-ser

5160  Ayān-ı dāsitān u müjde-i nev
Didükde şād olur ser-dār-ı ħusrev

Çızardı ferr-i şādīden ruĥı tāb
Virüp gülden nişān ol dürr-i nā-yāb

Ki devrān  arz ider iĥbāl-i çehre
Urur ol ferr-i ruĥ gerdūna mūhre

Henūzin ferr-i devlet fer-nümāyān
Çılur ferr-i diger āfāka  ayān

*Dāstān-ı Meḥmed Paşa Vālī-yi Mısır yessera'llāhü ve mā yeşā ve Firistāden-i 'Asker-i
Cüندیān be-Ümerā ve Ḥazret-i Murād Paşa[-yı] Deryā-dil ve Sıtāyiş-i Pādişāh-ı Rub'-ı
Meskūn ve Evşāf-ı 'Adl-i Murād Paşa Şīr ü Jen-i 'Ālem⁷¹⁸*

*Künün iy nükte-senc-i dürr-i nā-yāb
Bi-gū in gevher-i pür-ferr ü pertāb⁷¹⁹*

*Pezir in gevher iy kilik-i dürrer-bār
Ki şud nā-yāb in dür çün be-bāzār⁷²⁰*

*Zi-evşāf-ı suhan v'ez-baht-ı firüz
Zi-nev-rüz-ı huçeste rüz-ı bih-rüz⁷²¹*

*Bi-gū vaşf-ı sipih-sālār-ı 'ālem
Sepid-i şāh-bāz-ı nev'-i ādem⁷²²*

*Çi gūne mī-zened şemşir-i hūn-riz
Be-Mısr u Şām u hem bā-taht-ı Perviz⁷²³*

*Nümāyed ser-keşān çün rübehān rüy
Cihān yābed zi-'adleş reng ü bā-büy⁷²⁴*

5170 Çün ol dey āşaf-ı şir-i cihān-bin
Bulur cāy-ı Ḥaleb 'adlinde tezyin

⁷¹⁸ Mısır Valisi Mehmed Paşa'nın (Allah dileğini kolaylaştırın) anlatımı; Mehmed Paşa'nın, asker ve komutanlarını derya gönüllü Murad Paşa'nın yanına göndermesi; dünyadaki meskūn bütün diyarların padişahının övgüsü; âlemin yiğit aslanı olan Murad Paşa'nın adaletinin nitelikleri

⁷¹⁹ Ey bulunmaz incinin inceliğini tartan, bugün / Değerli ve parıltılı bu mücevherden söz et

⁷²⁰ Ey inci yüklü kalem, hazırla bu mücevheri / Zira artık pazarda görünmez oldu bu inci

⁷²¹ Sözün niteliklerinden, açık bahttan / Kutlu tazeleniş gününden, iyi bir günden

⁷²² Bahset, âlemin kumandanının niteliklerinden / İnsanlığın akdoğanından

⁷²³ Nasıl da vurur kan döken kılıcını / Mısır ile Şam'a ve Perviz'in tahtına

⁷²⁴ Asiler tilki gibi yüz gösterir olunca / Cihan onun adaletiyle rengini, kokusunu buldu

Meger Mışır'a o dārā Cem-ħaşem şır
Ser-efrāz āşaf-ı şır-i cihan-gır

Yazup bir nāmeyi çün tır ü ħancer
Derūnı pür-güher çün tāb-ı gevher

143b Ne dem kim nāme oldu Mışır'a irsāl
Bulup mīzānı 'ālem oldu ħoş-ħāl

Gilīme ser-keşān çekmiş idi pāy
'Adāletle Mışır bulmuş dil-ārāy

O dem şāh-ı bahārī 'azm [ü] cezmi
Kılup eyler şitā şāh ile rezmi

Güneş burc-ı ħamelden oldu 'ayān
Zemīne tāb-ı fer kıldı nümāyān

Olup şāh-ı nev-āmūzī bahārı
Zümüröd şaĥnı üstinde ħarārı

Kılup yāķūt-ı aĥmerden geyüp tāc
Alup ebr-i bahārīden gene bāc

Dutup nergis elinde tāc-ı zer-düz
Mey-i la'lin içüp şāh-ı nev-āmūz

5180 Taķındı ħancerin şūsen şeb-āheng
Ki tā ħaşm-ı şehinşāhı kıla deng

Benefşe kec kılup ħarf-ı külāhı
Çeküp gülşende sünbül tūğ-ı şāhı

Zirih āba yine bād-ı seher-ḥiz
Geyürdi gülşen oldı şahın-ı müşk-biz

Çemen ḥayl-i zeminden çekdi çün ser
Diler kılmak kaması ḥaşmı bî-ser

Münakkaş ḥayme kurdı çarḥa devrân
Derûmı naqş-ı Erjeng reng-i elvân

Çerâğ-ı mihr ü meh âfâkı yek-ser
Şeb ü rûz eyleyüp nûrın münevver

Ber-â-ber oldı rûz ile şeb-i kır
Kemân-ı çarḥ kurup Behrâm atar tîr

Zemîn ile zamân bulmışdı mîrân
Hevâda ebr olupdı jāle-rîzân

Çü Sulṭân Aḥmed'ün 'ādil vezîri
Şadâkat rāhınıñ devlet-pezîri

Hümâ-yı lâ-mekân şîr-i nev-âyîn
Emîn-i ḥâzin-i ol devlet ü dîn

5190 Serîr-i Yûsuf'a 'adl eyleyen merd
Gören endek zamânda germ ile serd

Dil-i dānâ-yı kâmil şāhib-iz'ân
Mürüvvet ma' deni vü gevher-i kân

144a 'Adâlet burcınıñ mihr-i münîri

Sa' âdet milkinüñ rüşen-zamîri

Çılan 'adl ile MıŖı'ı Ŗaĥn-ı gŭlŖen
O cā nŭrından oldu milk-i rüşen

Vezir-i bî-nazîr-i 'âdil-ârây
Ki kem râyı MıŖır temkînine rây

Sa' âdet reh-beri Ŗîr-i ĥıredmend
Ki devletle 'adil zımnında peyvend

Çı lup ol milki 'adli Ŗimdi âbâd
Aña vŭ 'adline Ŗad âferîn bād

Ki sulţân-ı cihân-gerdŭn-penâhuñ
Ferîdŭn-ı zamân ol pâdiŖahuñ

İki âŖaf durur iki ĥanadı
Cihâna ĥıldılar çŭn 'adl ŭ dâdı

Biri rŭy-ı cihânı ĥıldı âbâd
Biri ŭmm-i cihâna eyledi dād

5200 Bunun 'adlinden 'âlem vâlih ŭ mest
Anuñ luţfindan oldu bu cihân pest

Bu oldu tiğ ile gerdŭnda meŖhŭr
'Adâletle o ĥıldı MıŖı'ı ma' mŭr

Murâd aldı cihân bundan bulup kām
Ol oldu Mâh-ı Ken'ân Ŗâĥib-i nām

Ḥudāyā tā bu gerdūn kıla devrān
İkisinden ayırma şāhı bir ān

*Evşāf-ı Şubḥ-ı Şādık Dīvān Kerdem-i Meḥmed Paşa ve Ser-dār Kerdem-i Emīr Kaṅsu ve Güzīn-i
Dil-āverān-ı Cündiyān ve Dāden-i ‘Ulūfe Baḥş ve Reften ez-Mıṣr Vüṣūl Yāftan-i Ser-dār*⁷²⁵

*Bi-y-ā sāḳī bi-dih īn āteşin-reng
Merā cāmī künūn tā kerdem āheng*⁷²⁶

*Revem ez-‘aḳl-ı ḥod nüh perde birūn
Ne dīdem ne şinīdem rāz-ı gerdūn*⁷²⁷

*Ḥayālāt-ı ma‘ānī tā künem pīş
Diğer-güne ne-kerdem rāz-ı endīş*⁷²⁸

*Bi-rīzem ez-ser-i kilik-i güher-rīz
Füted der-güş-ı gerdūn āteş-i tīz*⁷²⁹

*Cihān tā pür şevved hem z’ān ma‘ānī
Büved her beyt-rā rāz-ı nihānī*⁷³⁰

144b *Çü ḥancer mī-keşed mihr-i cihān-sūz
Zi-nūr-ı ḥūr şeb-reng āteş-efrūz*⁷³¹

5210 *Çü ‘ālem mī-küned rüşen ruḡ-ı şīd*

⁷²⁵ Mehmet Paşa'nın dīvān kurup Emīr Kansu'yu komutan atadığı ve ordusundaki seçkin yiğitlerin ulûfelerle Mısır'dan ayrıldığı sabah vakti ve Serdar Murat Paşa'nın yanına varışları hakkında

⁷²⁶ Gel de sāḳī ver ateş renkli / Bir kadeh bana ki artık başlayabileyim

⁷²⁷ Aklımdan dokuz perde öteye geçeyim / Ne göreyim ne de işiteyim feleğin sırrını

⁷²⁸ Mânâ hayallerini ortaya sereyim / Düşünce sırrını ters yüz etmeyeyim

⁷²⁹ İnciler dökülen ipten ben de inci saçayım da / Feleğin kulağına yakıcı bir ateş düşsün

⁷³⁰ Cihan baştanbaşa o mânâlarla dolsun / Her beyitte gizli bir sır olsun

⁷³¹ Dünyayı yakan güneş hançer çekince / Karanlık, güneşin ışığıyla ateş renkli oldu

*Girizân şüd zi-vey in necm ü Nâhid*⁷³²

Felek yâķütü gerdün rüyın enver
Çılup oldı zemîn nür-ı münevver

Yirinden durdı ol şîr-i yegâne
Ki ol âşaf durur mışır-ı cihâna

Görür gerdün ruķın ģurşîd-i enver
Çılur nür-ı ruķından reşha-i zer

O ‘âdil âşaf-ı vâlâ-himem şîr
Be-sâl-i endekî bisyâr tedbîr

‘Azîmet eyledi ol ‘âdil-ârây
Esedden şanasın mihr-i dil-ârây

Çıķup evreng-i Ken‘ân’ı müşerref
Kılur ‘âlem öñinde bend ider kef

Ne vech üzre ezel ķânûn-ı aķdem
Durur her kes yirinde urmayup dem

Dizildi şaf-be-şaf zerrîn-külâhân
Rezim-zen kâr-bîn şîr-i sipâhân

Melâz-ı câh-ı erbâb-ı sa‘âdet
Dilîrân-ı hünerver resm ü âdet

5220 Muraşsa‘ ģancer ü tiĝ-ı zer-endüd

⁷³² *Âlemin aydınlık yüzü üyüce parladı / Yıldızlar ve Nahid ondan kaçıp uzaklaştı*

Mülemma^ç gevher ü yâķüt-âlūd

Pelengān ŗır-dil merdān hūner-bīn

Hijebrān kīnever ŗırān pūr-kīn

Ėaŗım-kūŗ tīg-zen ceng-pīŗe merdān

Muzaffer pūr-dilān mīr-i neberdān

Neheng-i dem-keŗān-ı rūd-ı Ceyhūn

^ç Adūdan rūz-ı cengde rūd iden Ėūn

Kemān-āsā kılanlar ebruvān çin

Peleng-i ser-keŗ-āsā Ėaŗmına kīn

Dutanlar rūz u ŗeb āheng-i cengi

Ėılan rūz-ı rezim rūbeh pelengi

ŗeb ü rūz eyleyen ŗemŗiri āĖūŗ

^ç Adū ŗır olsa cengde eyleyen mūŗ

145a Neheng-i nīl-rengān-ı cihān-gīr

Peleng-i kīnever ŗırān-ı ŗer-gīr

Hijebr-i rezm-zen rūy[ī]n-tenān merd

Bular Ėörmīŗ niçe gez germ ile serd

ŗabā-sūr^ç at semender-per Ėurūŗān

Yelān-ı kīnever SımurĖ-ı cūŗān

5230 Dilīrān-ı rezim-cū merd-i merdān

Sūvār u hem piyāde reh-neverdān

Zeminden mür u mära virmeyen rāh
Felekde itdüren Behrām'a eyvāh

Zemīn rüyın kılan pür-āteş-i ceng
Kılanlar haşmı zār u vālih ü deng

Nişīb ile firāzı eyleyen fark
‘ Adūsın gendü kana eyleyen ğark

Zafer-pişe dilirān-ı hünermend
Şeb ü rüzın kılanlar rezme peyvend

Dilir-i ğāziyān şirān-ı pür-dil⁷³³
Kılanlar terkeşin haşma ebābil

‘ Adūdan kılmayan ebrūsını çin
Pelenge pehn-i deştde eyleyen kīn

Bu şirān oldılar dīvāna çün cem‘
Bular pervāne āşaf anlara şem‘

Görür ol merd-i āzāde ser-efrāz
Ki cem‘ oldı kamu şirān-ı mümtāz

Olar encüm-şifat āşaf nite māh
Olar efgendesi ol anlara şāh

5240 Kāmu el sinede bā-resm ü āyīn
Dutup dīvān ruḥın Dārāt-tezyīn

⁷³³ ğāziyān < ḥāciyān M

Dehān-ı pākin ol şīr-i hıredmend
Açup saçdı derūnından yine kıand

Didi iy merd-i merdān-ı nev-āyīn
Hünermendān-ı şīrān-ı hūner-bīn

Umūr-ı kār-dīde kar-dānān
Efāzıl zeyrek ü pīr ü cüvānān

Şehinşāh-ı cihānuñ muķbilānı
Rezim-zen virmeyen haşma emānı

145b Kııup dīvān sizi bu cem‘e āğāz
Nedür bā‘ iş bilüñ şīrān-ı mümtāz

Şeh-i fermān-revā-yı rub‘-ı meskūn
Mużaffer ‘ādil-i şāh-ı hümāyūn

Ser-efrāz-ı şehān Hān Aḥmed-i şīr
Ki devlet raḥşı rānında ‘inān-gīr

Cihānuñ devleti dehrüñ münīri
Zemīnüñ pādişāh-ı bī-nazīri

Dilīr-i Āl-i Osmān’uñ güzīni
Kıılan icrā odur şer‘-ı mübīni

5250 Emīn-i dīn [ü] devlet şāḥib-i raḥş

⁷³⁴ Mehmed Paşa'nın, askerlerine yüce serdar ile padişah hakkındaki cevabi konuşması

Güzin-i Āl-i Oşmān-ı cihān-baḥş

Efendüm dāver-i dārā-yı gerdün
Anuñ fermānı-la devrin bu gerdün

Qıla tā devr-i eyyām-ı cihānbān
Şehinşāhān osun emrine fermān

Baña fermān idüpdür ol nikū şāh
Gulām-ı qanberidür mihr-ile māh

Dürer-bārı budur ḥaddinde mazmūn
Buyurmuş ol şeh-i şir-i hümāyūn

Ki ser-dār-ı zafer-pişe girān-rāy
Murādum ol murād-ı ‘ālem-ārāy

Sepid-i şāh-bāz-ı evc-i gerdün
Qılan a‘ dālarum bağrın qamu ḥūn

Ki ‘abd-i müstaqīmüm ol ser-efrāz
Odur şimdi ‘adālet ile mümtāz

Yolumda ḥāki pister yaşduğı taş
Qılup ‘adline gerdün itdi şābāş

O şir-i şāh-bāz-ı lā-mekānum
Dilir-i āşaf-ı şāhib-zamānum

5260 İre evvel-bahār eyyām-ı nev-rüz
Ki nev-rüz-ı ḥarezmī vaqt-i pīrüz

Zemîn sebz ü hevâ cân-bağş u dil kām

Bula şahrâda kırd u kış dil-ārām

Gele cūş u ħurūşa ħayl-i murġān

Mesîĥ-āsā nesīm infās ide cān

Geçe taĥt-ı zümürüd üstine gül

Çeke şahrâda toġan şāh-ı sünbül

146a

Zemîn rüyın duta ħaymeyle ħargāh

Çurup gülşende gül taĥt ile dergāh

Çeküp şūsen yine zehr-āb-gūn tîġ

Hevādan ebr-i nīsān yaġdura mîġ

Ola şahrâ bahārından peleng-zeng

Duta şahn-ı zemîn evrāk-ı Erjeng

Zemîne reşk ide çarĥ-ı kühen-sāl

İre vaĥt-i zafer āşār-ı iġbāl

Ki ser-dār-ı hümāyūnum zafer-bend

Sa‘ ādet bendine tîġın kemer-bend

‘Adū-yı bed-küniş rezmine āheng

Çıla hep kıllarum cenge kemer teng

5270 Olar encüm-şifat ser-dār çün māh

Çamu hep kıllarum mīrān-ı ol şāh

Olup nuşret-‘ inānın ħaşma bāzī

Çılup ebr ü girihden türk ü tāzī

Semend-i devlete ferhunde-aḡter
Sa' ādetle oyup pāyın hünerver

‘Azīmet eyleyüp bā-baḡt u ibāl
‘Adū bālin ılup ŐemŐir ile lāl

Çeküp Şemşir-i kīnin ol ser-efrāz
‘Adūya naġm-ı mergden vire āvāz

Ki her anda var ise düzd-i ḡod-bīn
Edānī bī-edeb nā-dān u pūr-kīn

omaya ser-be-ser milkümde bir ḡār
Cihān rūyın gözine eyleyüp ḡār

Derūnın āteŐ-i ceng ile efrūz
ılup tīr-i du'ām ile ciger-dūz

amu Şer ehline Şemşir-i tīzi
Nümāyān çeşm-i ḡaŐma rüŐteḡīzi

Gerekdür rāy vezir-i nerre-Őirüm
Muzaffer 'ādil-i kāmīl dilirüm

5280 Güzīn ıl ullarumdan niçe biñ Şir
‘Adūya pençe-zen mīr-i cihān-gīr

Ola her bir ulum Şir-i yegāne
Yolumda ılmaya baş ile cāna

Ola her bir ulum Şemşir-i ḡün-rīz

Yaqa haşmın be-sân-ı âteş-i tîz

146b Kılâsın bir kulum ol hayle ser-dâr
Ola bebr-i beyân-ı şîr-i ner-vâr⁷³⁵

‘ Adūdan çîn-i ebrū itmeye sed
Aña maḥşūş ola makbūl eger red

Virüp rûze kılâsın baḥş-ı iḥsân
Dirîĝ itme dilerlerse eger cân⁷³⁶

Müretteb her ne ise resm ü âyîn
Kılâsın dürr ü gevher ile tezyîn

Pes andan âşaf-ı şîr-i cihân-dâr
Murādum ol murād-ı devlet-âşâr

Aña kıl kullarum emrümle irsâl
Du‘ âm alsun ḳamusı iy nikū-ḥâl

Ki tâ olsun du‘ âma cümle maḫhar
Eger ‘ asker eger sâlâr-ı ‘ asker

5290 Varup ser-dâruma olduĝda vâşıl
Kılâlar nâm-ı nikū anda ḥâşıl

Diyüp oldu kiramî anda ḥâmūş
Çü şîrân-ı Mışır kıldı anı gūş

⁷³⁵ bebr-i < bebr ü M

⁷³⁶ dirîĝ < der-i tiĝ M

Bu nağma kıldılar cān-ıla āheng
İdüp şeh rāhına kīn-i kemer teng

Ne emrūñ var ise fermān senüñdür
Ne ten tende olan bu cān senüñdür

Ki sen şāhuñ vezir-i bī-nazīri
Daħi ol āşaf-ı gerdūn-serīri

Huşūşā hazret-i sulţān-ı devrān
K'anuñ cümle cihāna emri fermān

Aña ħod cān-ıla dilden iţā' at
Çamumuz emrine cāndan iţā' at

Diyüp oldu dilirān cümle ħāmūş
O dem bülbül-şıfat āşaf ider cūş

Buyurđı geldi Çanşu mīr-i bīdār
Niçe bezm ile rezme ol sipeh-dār

Olup görmiş mehīb-i ħūb u kārı
Geçürmiş germ ü serdi rūzigārı

5300 Çoğ iş görmiş cihānı eylemiş geşt
Yedi iklīme ol kılmış sefer heşt

Didi dānā ki üç biñ nerre-şīri
Güzīn kıldı o dem dehrūñ dilīri

147a Çamusı Rüstemāne bezm ü rezmi
Niçe gez eyleyüp āğāz-ı cezmi

‘ Adūdan ser alup virmiş niçe ser
Bülend bezmi idenler rezmi yek-ser

Süvār-eşheb süvār-ı rezm-zen-i şîr
Be-ğad serv-i revān u rāy çün pîr

Ne tîğ u ne teber ne hancer ü tîr
Ne nîze hışt u raşşān-ı cihān-gîr

Çamu bunlarda naqş-ı bāz kāmı
Derūnān pür-hurūş u bā-merāmî

‘ Adūdan itmeyen ebrūsını çîn
Şeb ü rûz eyleyenler haşmına kîn

Süvārān Bîjen-āsā pür-dilān merd
Cihānı çeşm-i haşma eyleyen gerd

Çamusı rezm-zen-i şîrān-ı şemşîr
Dil-āver pür-dilān merdān eger pîr

5310 Güzîn itdi çamusın şîr-i āşaf
*Cihān bended be-pîş-j ü künün kef*⁷³⁷

Pes andan kıldı anda [emr ü] fermān
Ki gencūra getür şemşîr ü haftān

Yıgıldı kîse kîse sîm ile zer

⁷³⁷ Bugün bütün dünya onun önünde el bağlar

Dağı bî-ḥad cevāhir dürr ü gevher⁷³⁸

Ḳumāş u perniyān dībā vü eksün
Yıgıldı pîş-i āşafda çün ol gün

Buyurdi geldi Ḳanşu anda ol ān
Geyürdi Ḳanşu'ya üç kıt'a ḥaftān

Serine bir girān-māye mücevher
Külāh-ı zer nihān yāḳūt-ı aḥmer

Otağa ber-firāz-ı miğfer-i şîr
Dilir-i Ḳanşu[-yı] mîr-i cihān-gîr

Ḳılup andan anı ol ḥayle ser-dār
Aña el virdi devlet baḥt-ı bîdār

Be-fermān-ı şehinşāh-ı hümāyün
Ser-efrāz-ı cihān dārā-yı gerdün

Pes andan her ne deñlü merd-i mîrān
Var ise cümlesine virdi ḥaftān

5320 Döküp ol demde kîse sîm ile zer
Ḳamuya rûze virdi anda yek-ser

147b Ne ise tā ezelden 'ahd-i ḳānün
Duraldan şehriyārān-ı hümāyün

Ḥazāyin açdı vü zerre zer-endüz

⁷³⁸ dürr < dūr M

Virüp kıldı dilirānı cihān-süz

Cihān Rüstem-şifat sâz u seleb bend
Zirih ya'la miyāna tiğ-ı peyvend

Ne dem yitdi yirine resm ü āyīn
O dem geldi ħurūşa nāy-ı zerrīn

Be-sān-ı 'āşık-ı bī-dil fiğān-nāy
Dilirān nağm-ı cengden virdi āvāy

Pes andan bir mübārek sâ'at ü ān
Çün irdi cündiyān-ı Mısr ol ān

Çıkup şehr-i Mısr'dan 'azm-i ser-dār
Hezārān devlet ü bā-baht-ı bīdār

Çılup vādī-be-vādī tay merāhil
Gehi şahrā geçerler gāh sāhil

Nesīm-i devlet-i peyk-i seher-ħiz
Veyā Ĥızr-ı ħuceste ħing-i şeb-ħiz

5330 Düşüp vādīye ħurşid-i cihān-tāb
Ki tiğ u ħancer 'ayān eyledi āb

Olurdi na' l-i eşheb āzer-i tiz⁷³⁹
Yanar berr-i 'Arab çün āteş-i tiz

Olupdı çeşme-i ħurşide murğān

⁷³⁹ eşheb < esb-i eşheb M

Sipāh için hevāda naqş-ı biryān

Dehān-ı dil-ber-āsā çeşme pinhān

Görinmezdi be-sān-ı çeşme-i cān

Zirih yālin sipāhuñ kıldı āteş

Olup āteş-derūnān cümle ser-keş

Teb-i tāb-ı hevādan sīnede cān

Olurdu günde yüz gez murğ biryān

Derūnın sūz-ı aḡger āteşin-tāb

Qılup olmışdı mā çün dürr-i nā-yāb

Qılupdı huşk-i leb berr-i beyābān

Mehibinden olup pür-bīm-i tūfān

Derūnından olupdı māsı nā-būd

Girift itmiş o berri āteşin dūd

Eserdi āteşin bād-ı semūmī

İder pūlād-dil çün naqş-ı mūmī

148a 5340 Felekden ebre ol berr idi muhtāc

Sipāha sāyebān-ı pür-ḡalīvāc

Şadā-yı büm u āvāz-ı çekāvek

Atardı zīr-i sengden ḡāra nāvek

Şafā-baḡş-ı hevāsı bād-ı mergi

Virürdi her kime kim naqş-ı tergi

Bu idi ol beyābānda seher-ḥīz
Aña nisbet şafā-baḥş āteş-i tīz

Çeküp ʿ asker beyābān ıztırārī
Kılup kaṭʿ -ı menāzil bī-ḳarārī

Olup tā kim maḳām-ı cennet-i Şām
Olup dāḥil bulurlar ʿ āḳıbet kām

O menzilde ḳılurlar üç gün ārām
Sürüp her kes şafā-yıla dil-i kām

Çehārüm çünki ḥurşīd-i cihan-tāb
Yine rüy-ı cihāna ferr ile tāb

Virüp ḳıldı zemīni nūr-ı enver
Süvār oldu dilirān cümle yek-ser

Ḥurūş-ı kūs-ı efġān nāy-ı pür-cüş
Süvār eşheb-süvārān eyledi cüş

5350 Kılup bād-ı şabā-veş kaṭʿ -ı menzil
Olup bir gün Ḥaleb dārına nāzil

Bulup üç gün daḥi ol yirde ārām
Dile teskīn virürler raḥşlara rām

Yine mihr-i cihān ārāy-ı ʿ ālem
Kılur şaḥn-ı cihānı şād u ḥurrem

Olup Ḳanşu gene erden seher-ḥīz
Kılup ṭayy-ı mekān çün āteş-i tīz

Çün Elbistān'a irdi ʿ asker-i nev
Görür göçmiş sipeh-sālār-ı husrev

Göçüp andan daği şîr-i hîredmend
Ki ʿ ahdinde zaferle baht-ı peyvend

Çılup çatʿ -ı menāzil tay merāhil
Geçüp âteş kimi şahrâ vü sâhil

Yağın irdi ki her gün ol sipeh-dâr
İre ʿ ahd-i murâda baht-ı bîdâr

Gene mühr-i hümâyün-ı zafer-fer
ʿ Ayân burc-ı hamelden nûr-ı enver

148b Çılup rûy-ı cihâni itdi rûşen
Zemîn oldı ferinden şahn-ı gülşen

5360 İrüp bir pehn-i deşte oldı nâzil
Girift itmiş ruğ-ı şahrâ vü sâhil

Çonup bir ʿ asker-i Dārâ-ğaşem bîn
Ferîdün-ferr ü şîr-i devlet-âyîn

Çonup deryâ-yı aʿ zam hayme ħargâh
Otağ-ı surğ u zerd ü bâr u bengâh

Çınâb-ender-çınâb-ı hayme şad-berg
ʿ Ayân itmiş cihâna nağş-ı Erjeng

İrişmez dîde-i insân kenâra

Zemîn zîverden olmuş gūşvāre

Ṭavīle-bā-ṭavīle raḥş-ı cūşān
Ḳurup meclis dilīr-i pūr-ḥurūşān

Sevād-ı ʿ asker ü deryā-yı aʿ zam
Ḳonup ser-dār çün baḥr-i muʿ azzam

Ḥurūş-ı raḥş-ı ser-keş cūş-ı merdān
Şaşup gerdīn unutmış çarḥ-ı gerdān

Ne resm-i ḥaddi vardur ne şumārı
Yem-i aʿ zam doker mevci kenārı

Donandı cümle ʿ asker sāz-ı zerrīn
Çeküp şaf durdılar bā-resm ü āyīn

5370 Gelüp cūş ı ḥurūşa kerre-nāyı
Cihānı iñledüp hend ü derāyı

Ḥaber şīr-i sipeh-dār-ı cihān-rāy
Alup kıldı dilīrānı dil-ārāy

İrişdi nīl-rengān-ı nehengān
Veyā çün kīnever şīr-i pelengān

İnüp raḥşdan sipeh-dār-ı nev-āyīn
Öpüp pāy-ı sipeh-sālārı ol ḥīn

Buyurdi ḥazret-i şīr-i muʿ azzam
Dil-āver ʿ ādil-i dārā-yı aʿ zam

Sipeh-sālāra üç kıt‘a ser-ā-ser
Geyürdi ol ruḥı mihr-i münevver

Pes andan cümlesin hoş gördi ol şîr
Kılup va‘d ile iḥsān ol cihān-gîr

Pes andan kām-ı Mıṣr‘ı kıldı taḫrîr
Aña gūş urdı şîr-i āşaf-ı şîr

149a Çıkarıdı nāme-i paşayı ol dem
Koyup başa virür ser-dāra ol dem

Konup leşker de ‘asker ile ḥāşıl⁷⁴⁰
Ki şan deryāya Nîl olmışdı vāşıl

5380 Buyurdı ḥāzret-i paşa-yı ‘ādil
Ser-efrāz āşaf-ı şîr-i peleng-dil

Ki ‘asker üç gün itsün anda ārām
Daḥi üç gün bulalar cāy-ı ārām

Muḥabbet-nāme Nüvišten-i Ḥāzret-i Meḥmed Paşa ve ‘Arz Kerden-i ‘Ubūdiyyet ü Aḥvāl-i Mıṣr ve Firistāden-i ‘Asker-i Cündiyān ve Beyān Nümūden der-Nāme Aḥvāl-i Mıṣr u Ḥazîne ve Muṭṭali‘ Şüden-i Ser-dār der-Nāme-i Vey⁷⁴¹

Çü yek şubḥ in peleng-i çarḥ-ı gerdün
Nihān kevkeb ‘ayān mihr-i hümāyün⁷⁴²

⁷⁴⁰ ḥāşıl < vāşıl M

⁷⁴¹ Meḥmed Paşa'nın bir muḥabbetname yazıp Murad Paşa'ya bağlılığını ve Mısır'daki ahvali bildirmesi; Mısır'dan hazine ile birlikte asker göndermesi ve Serdar Murad Paşa'nın, mektubun içeriğinden haberdar olması

⁷⁴² Bir sabah feleğin bu kaplanı / Yıldızı gizleyip kutlu güneşi gösterdi

Küned ber-ṭārem-i aṭlas ʿayān ṣīd
*Nihān ez-ferr ṣīd in māh ü Nāhid*⁷⁴³

Zemīn ṣaḥnı olup ālüde-i zer
Olur ḥuṣk ü ter ol dem nūr-ı enver

Buyurdı ol seḥer ṣīr-i ser-efrāz
Ki düstūr-ı dilir-i Mıṣr-ı mümtāz

Ki dānā-yı cihān mīr-i ḳalem-zen
ʿUṭārid-gilk ü āhen-levḥ-i pūr-fen

Aristū-dāniṣ ü ḥöce ḥiredmend
Ḳıla āb üzre naḳṣ-ı bādı peyvend

Felāṭün-zıhn-i ṭab^ʿ-ı dil pūr-efkār
Ola zeyrek derūnı pūr zi-esrār

Ne naḳṣa ṭab^ʿ-ı vālī ḳılsa āġāz
Yaza evvel anı ol siḥr-perdāz

5390 Henūzin zıhn-i fā^ʿ il olmadın lāl
Anı ol kāmil itsün dilden idḥāl

ʿUṭārid-gilk elinden vālīh ü deng
Ola ol ḳılmadın āġāza āheng

Yem-i dilden ḳıla dürr ü güher çin
Girift itsün güherle deṣt-i sīmīn

⁷⁴³ Atlas kubbede parlaklık belirdi / O ışıktan ay ve Nāhid'in parlıtısı kayboldu

Ola her gevheri bir dāne yāķūt
Dil-i ūāh u sipeh-dāra virür ķūt

Ola gūū-ı cihāna gūūvāre
Ferine reūk ide māh u sitāre

149b Gerekdür böyle bir dānā-yı devrān
Özi deryā derūnı gevhere kān

Didükde geldi bir merd-i ķalem-gīr
Güneū levħinde nevk-i gilki te'ūīr

Gelüp pīū-i vezīre ol hūnerver
Alup gilkin eline dökdi gevher

Didi dānāya iy merd-i hūnermend
Dil-i pākūñ bu naķūa eyle peyvend

Çıķardı baħr-i dilden bir niķe dūr
Bahār olmaz cihān zerle ola pūr

5400 Ol āūaf eyledi dānāya taķrīr
Anı ol kāmīl itdi levħe taħrīr

Dil-i murĝ-ı suħan çün bülbül-i mest
Ķılur gūyā vü ol dānā dilin pest

Dilin Deryā-yı Ķara ķılsa pinhān
Olur gūyā ūan açdı āb-ı ħayvān

Dil-i ħuūkinden ol deñlü güher çin
İder tā kim olur pūr deūt-i sīmīn

alur ayretde gevher-pa gy
inver det-i sime oldu py

Vaf-ı Cenb-ı ‘İzzet der-İn Nme-i Bı-bedel ve Med-i abıb-i udy ‘Azze ve Celle ⁷⁴⁴

Yazar evvel niym-ı ‘lem-i ayb
akım-i akim-i esrr-ı l-rayb

Münezzeh bı-niyz ez-end  b-n ⁷⁴⁵
Münezzeh bı-ıft u ayr-ı memnn ⁷⁴⁶

amu dndan Ol’dur nki dn
Cihn hep n-tvn Ol’dur tvn

Münezzehdür peder ile püserden
Münezzeh ez-mekn-ı bar u berden

Ezeldür yo durur An evyil
Ead’dr birliğine hep delyil

5410 Cihn fnı v Bı’dr o Sultn
Anudur abz u ba u emr  fermn

amu fnı be drında ol h
Anu nrında zerre mihr ile mh

anı’dr yo durur kesden recsı

⁷⁴⁴ Bu benzersiz mektupta Cenab-ı Hakk’ı tesbih ve Allah’ın habibini medh

⁷⁴⁵ Nasıl ve niin gibi sözlerle anılmaktan mnezzektir

⁷⁴⁶ ayr-ı < ayra M

Ne h d bir ferde aŐl  iltic sı⁷⁴⁷

150a Mek ndan Ol münezzehdür mek n p r
Nite cevherle c y-ı ma  den-i d r

A na cümle   ay ndur ins-ile c n
Dağı r g-i rev n u bağr-i   umm n

Dilirse Şad hez r n bu cih nı
Çılur bir dem içinde Ol nih n 

Dilirse ol dimezden  n girü Ő h
Niçe yüz bi  cih n var ide All h

 riŐmez reh kem l-i k nhine hem
Eger bir c ya gelse   ağl-ı  dem

A na  amd-i hez r n her dem    n⁷⁴⁸
Bizi yoğdan ki ol luğf issi Sult n

Çılup  atre meniden eyledi var
Bize v cib Anu  Ő krini her b r

5420 Çılup emrin idüp c nında  r 
Ki luğfindan bizi   adl-ile  r 

Ki her kim bildi Anı c na Sett r
Kem l-i  udretin her Őeyde iŐh r

⁷⁴⁷ aŐl  < aşl M

⁷⁴⁸  amd-i <  amd   M

Anı luḡ u keremden Rabb-i Raḡmān
Ḳılan ḡıṣn-ı ‘ adilde bizi pinhān

Ḳılup her dem ‘ adūyı zār u maḡhūr
Muzaffer ‘ ādil-i ser-dār-ı düstūr

Daḡi evlād-ile aṣḡāba her bār
Ki anlardur binā-yı dīne dīvār

Daḡi ol reh-revān-ı rāyet-i dīn
Ki nūrıyla bu tīre rāhı aydın

Ḳılup bunca za‘ ife luḡ u elḡāf
Ḳomayup zulmet içre zār u a‘ ḡāf

Ki ol vālā-himem ṣīrān-ı ‘ ādil
Ḳılanlardur zalām-ı küfri zāyil

Pes andan ol ḡudāvend-i cihān-dār
Muzaffer ‘ ādil [ü] İslām’a ser-dār

Sütün-ı dīn [ü] devlet ṣāh-ı vālā
Ki_ anuñ cümle ṣehāndan ḡadri bālā

5430 Emīn-i vāriṣ-i ṣāhān-ı pīṣīn
Güzīn-i Āl-i Oṣmān-ı cihān-bīn

Ṣeh-i ṣāhān-ı Rūm u milk-i ‘ ālem
Ser-efrāz-ı cihān-dārān-ı ādem

150b Serīri āsümān u taḡtı ḡurṣīd
Rikābında yürür ḡāḡān u Cemṣīd

Ser-i gerden-keşān Hān Aḥmed-i şīr
Cihān-dārā-yı ʿādil server-i şīr

Güzīn-i pādīşāh-ı rubʿ -ı meskūn
Döne fermānı üzre tāk-ı gerdūn

Cihān durduḡca dursun ol nikū-nām
Ki ḥaşmından hemīşe tīḡ ile kām

Alup olsun devām-ı devlet ābād
Zaferle nāmı olsun dāyimā yād

Benüm ḡatumda iy şīr-i sipeh-dār
Zaʿīf-i ʿabd-i sulṭān-ı cihān-dār

Kemīne kemterin ol şāh-ı dīnūñ
Güzīni oldur ʿOşmān-ı güzīnūñ

Senūñ ḡatuñda ki bāz-ı Hümā-şayd
ʿAdāletle zafer olmuş saña ḡayd

5440 Bi-ḡamdi'llāh ki bu çeşm-i cihān-bīn
Cihānda gördi ben tek devlet-āyīn

Ki sen vālā-himem şīr-i hünerver
*Raʿiyyet-perverest ü bende-güster*⁷⁴⁹

Cenāb-ı Hāḡ'dan ʿālemde bu maḡşūd
Ümīd eylerdi ʿālem virdi Maʿbūd

⁷⁴⁹ Raiyyetini besleyici ve kullarına cömerttir

Bu zāhir ‘ aynı ile işbu kārı
Göre halk-ı cihān sūzende hārı

Ki zīrā ‘ ālemi nār-ıcihān-sūz
Girift itmiş olup cān u ciger-dūz

Yoğ-ıdı kimse Hakk’a kalbini berk
Kıla rüşvet yedin cāndan ide terk

Gözine gösterüp dürr ü güher zer
Be-sān-ı hān ber-zīn naqş-ı Āzer

Reh-i dīn-i Resūl [ü] rāh-ı şāha⁷⁵⁰
Yoğ-ıdı kimse pāyest şāh-rāha

Muqayyed oldı her kes cem‘ ide māl
Zuhūr itdi serinde ol bed-a‘ māl

Şoñ ucı başa hergiz çıkmadı kār
Gülistān-ı cihān rüyın girift hār

5450 Kılup oldı perīşān milk ü emlāk
Diger-gün devre āğāz i[t]di eflāk

151a Ne pā serden bilindi pā ne serden
Sitem dutdı cihānı baħr u berden

Hudā kıldı seni İslām’a ser-dār
‘ Adāletle cihānda leyl ü nehār

⁷⁵⁰ rāh-ı < rāha M

Urup şerr ehline şemşir-i tizi
Görür olmazdan evvel rüsteḫizi

Reh-i İslām'ı kılduñ tığ ile pāk
Süm-i raḫşında dīvān oldu hep ḫāk

Cihān rüyın dutupdı mār-ı tesnān
Ḳılup dest-i dirāzı her bed-āyīn

Olupdı cümle 'ālem zār u giryān
Re'āyā ellerinden oldu biryān

Murād ancaḫ Cenāb-ı Ḥazret-i Ḥaḫ
Seni kıldı ki tığı kevine muḫlaḫ

Urup zulm ehlini ḫāk-ile yek-sān
Eger dīv ü perī ger düzd-i insān

Ḳılup bedden cihān rüyın yine pāk
Cefā ceybin 'adālet tığı-la çāk

5460 İdüp baḡrın edānī kısmınuñ ḫūn
Cihān emn ü emān devr-i diger-gūn

Bulup sen mehdī-yi şāḫib-zamānı
Perī-veş cevri 'ālemden nihānı

Ḳıla iy āşaf-ı dārā-yı Cem-cāḫ
Ḥilāfım yoḫ buña şāḫiddür Allāḫ

Egerçi rüyunuñ bu çeşm-i pür-nūr

Henūzin görmemişdür şîr-i düstür

Velikin ‘adlünü āfāk-ı ‘ālem
Tezekkür eyleyüp dilden gider ğam

Saňa zāhirde vü bātında iy şîr
Perestiş bende-veş kıлмақ durur bîr

Ki zîrā senden oldı ‘ālem āsūd
‘Adālet merḥamet būd ile nā-būd

Zamān endek muḳaddem sizden iy şîr
Beni irsāl idüp şāh-ı cihān-gîr

Du‘ āñ ile çü Mışr’ı eyledüm cāy
Dutup ṭarf-ı ‘adālet iy nikū-rāy

Nazar kıldum bu milk-i Mışr-ı gülzār
Gidüp gülşen pür olmış ser-be-ser ḥār

151b 5470 Re‘ āyāya edānī cevri-ile dest
Urup olmış cefā-yı ḥāke peyvest

Aḳar Nîl’üñ gözinden yaş-ıla ḳan
Derūnın telḥ idüpdür baḥr-i ‘ummān

Re‘ āyā ḳaḥṭ-ı Yūsuf gibi pür-derd
Sitemle milk-i Mışr’ı cündiyān gerd

Ḳılup her kes diğeri āvāza āheng
Tezekkür her kes eyler ḥıṭṭa-i ceng

Re' āyā ser-keşāndan nān-pāre
Rehā irgürmeyüp bulmaz ne çāre

Ḥazīne kıldı olmaz oldu taḥşīl
Nihān zulumetde kıaldı ḥuşk leb-i Nīl

Olup çün kıalb-i ' aşık Mışr-ı vīrān
Kamu hep ser-keşīde merd-i pīrān

Efendüm virdi bir ḥaṭṭ-ı hümāyūn
Kılam ref' -i bed-āyīn-i hüner-dūn

Yoğ-ıdı emr-i şeh bed kāra aşlā
Beni bu şart-ıla ol milke inhā

Kıilup tā ref' idem zulum ü dālālī⁷⁵¹
Süre ḥalk-ı cihān dilden melālī

5480 Ezelden ' ādet üzre hep vezīrān
Olan bu Mışr'a vālī mīr-i mīrān

Ne nev' üzre kırılmış resm ü āyīn
Kıilup dīvān cem' oldu cümle ol ḥīn

Teraḳḳīler virüp ḥaddinden efzūn
O bed işden kılam ispāhı memnūn

Dirīḡi itmedüm cism ile cānı
O bed kārı kılam dirdüm nihānī

⁷⁵¹ dālāl < zalāl M

Çarīb üç māh oturdum iy ser-efrāz
Kimesne emr-i şāha virmez āvāz

Getürler zāhiren emn ü emānı
Velikin pür-fiten pür-kīn nihānī

İtā' at nakşı oldı cümleten güm
Derūnān berk olup çün hāre-i süm

Çü gördüm dillerinde taraf-ı ' işyān
Hemān dem ' ādet üzre resm ü dīvān

O olup hord ü büzürg dīvānuma cem'
Olar pervāne vü ben anlara şem'

152a Çılup emr-i şehi ol demde ' ayān
İtā' at kıldılar zāhir nümāyān

5490 Bülend āvāz-ıla hatt-ı hümāyūn
Oğutdum cümle kıldı kaçların nūn

Çılup kūşiş ki milk-i ümm-i ābād
Re' āyā vü berāyā tā ola şād

Kime tevzī' -i milk itdümse ol hīn
Anı katl itdiler bir kaç bed-āyīn

Çalup hükümümde ' āciz vālih ü deng
Benüm hod katlūme üç def' a āheng

Nihānī Cān-pulād'a dāyimā gūş
Dutup cevr ü sitem kılmışlar āgūş

Söze gelse nihân u aşikâre
Bu ezkârı getürlerdi fikâra

Çosun Mısr'ı şehinşeh Cân-pülâd'ı
Görüp haqqında gelsün 'adl ü dâdı

Çılup haşmın perîşân milki bî-hâr
Pes andan Mısr'a çılsun 'adli izhâr

Çudâ göstermeye ol rûz-ı tîre
Çıla ol düzd-i bî-fer dest-i çîre

Muqarrer idi çılmaç bunlar 'işyân
Miyânından birini eyleyüp çan

5500 Niçe gün çıldılar bu nağma âvâz
Cefâ vâdilerinde cümle pervâz

Çoñ ucı ol cefâ-kîş-i sitem-gîr
Olan çalk-ı çihâna cevri çer-gîr

Senüñ tîğ-ı zafer-tîzüñde iy merd
İçüp câm-ı fenâyı oldılar gerd

Perîşân oldı ol çayl-i melâ'în
Münâfîç bî-edeb çod-rây u çod-bîn

Aşıldı çuş-ı 'arşa tîğ-ı tîzek
Zamân-ı mümtedi oldı çürîzek

Çihân 'işyâna çılmıçdı kemer teng

Dutup nağm-ı cefāya şīt-i āheng

Ne dem emr-i hümāyūn baht [u] iqbāl
Sa' ādetle irişdi iy nikū-ḥāl

Gürizin Cān-pūlād'uñ kıldılar gūş
Şanasın zehr-i kıtil kıldılar nūş

152b Yine kaṭ' -ı ümīdin āḥir encām
Kılurlar dilde çün diğeri ser-encām

İtā' at rüyını ḥāke bezirgān
Kodılar ḥ'āh u nā-ḥ'āhın şütürgān

5510 Kılanlar şīr-i ner da' vāsın iy şīr
Olurlar bed-ḥaberden rübeh-i pīr

İtā' at çehresin rüy-ı zemīne
Koyup dilden çıkarmaz naşş-ı kīne

Çü mektüb-ı şerīfūñ der-ı aḥab tīz
İrişdi serlerine tīg-ı ḥūn-rīz

Buyurmuşsın bu dey ol yirde ārām
Varup 'asker ile ol yirde ārām

Baña vārid olup emr-i cihān-dār
Ne gül ser-keş koyam ol yirde ne ḥār

Didükde oldı cāndan cümle nevmīd
Şarardı zerd oluban nitekim bīd

Huşuşa Tayfesün u Mısr ile Şām
Zemīn-i ğurre Beytü'l-Mağdis-i nām

Cihānı ser-be-ser kılduñ bu ğün zabt
Şehinşeh devletinde tığ ile rabt

Büzürĝdür baht u 'ömrüñ kār-dīde
Şehinşeh tāze şīr-i nā-resīde

Cihān durdukca 'ömrüñ ber-ķarāra
Saña virsün hemīn-dem şehriyāra

5520 Eger kim olmasañ sen āşaf-ı pīr
Memālik olmış-ıdı cümle şer-ĝīr

Bi-'avn-i Hāk ķamusın eyledüñ hāk
Sitem ceys[in]den itdüñ milkini pāk

Muħabbet aşdaķuñ iy şīr-i ser-dār
Mısr'da ķanda vardur bir ĝirān hār

Şehinşeh devletinde himmet-i merd
Kesüp başın derūnın eyledüm ĝerd

Pes andan iy sipeh-dār-ı nikū-ħāl
Saña üç biñ dil-āver kıldum irsāl

Baķiyye ser-ķeşān-ı devlet [ü] dīn
Nihānī dilde bir naķş eyleyen kīn

Dil-āver pūr-hüner şīr-i süvārān
Kemān-ķeş ħaşm-küş nīze-ĝüzārān

153a Neheng-i nîl-i rengân-ı hünerver
Peleng-i kînever şîrân-ı şaf-der

Göze göstermeyenler rûd-ı Nîl’i
Çomayanlar peşe kâdrinde pîli

Süvâr-ı tîğ-zen tîr-i ciger-düz
Çılanlar haşmı cengde âteş-efrüz

5530 Güzer çeşm-i zirihden her hadengi
‘Adüya itdüren kîn-i pelengi

Çamusın hâk-pâye kıldum irsâl
Pes andan hażrete bu aħir hoş-hâl⁷⁵²

Maķâm-ı enbiyâ-yı hayl-i a‘zam
Kirâm-ı evliyâ-yı hayr-encâm

İdüp şubh u mesâda hayr-ı evrâd
Saña vü ‘askere iy şîr-i pür-dâd

Ümîd oldur Cenâb-ı Rabb-i Raħmân
Daħi hayr-ı du‘â-yı şîr-i şâhân

‘Adüya eyleyüp her demde ğâlib
Budur Haķ’dan degül ğayr-ı meţâlib

Derûnuñda ne kim var ‘arz-ı hâcât
Cenâb-ı Hażret-i Haķķ’a münâcât

⁷⁵² aħir < aħû M

Kemālinden saña ihsān [u] a‘ t̄āf
Kıla i‘ t̄ā be-ḥaḳḳ-ı lafz-ı elṭāf

Ümīd oldur eyā şīr-i sipeh-dār⁷⁵³
Peyāmuñla muḥabbet ḳalbü’l-ebrār

Nesīm-i nuşret ile luṭf u ihsān
Resān Mısr’a ḳılasın bāḳī fermān

*Cevāb-nāme Nüvişten-i Ḥazret-i Ferḥunde-sālār-ı Ḥuceste-rāy ve Firistāden be-Cānib-i Mısr ve
Muḥabbet Nümūden der-Nāme-i Dil-ārāy*⁷⁵⁴

5540 *Künūn dānā-yı dihḳān-ı nev-āyīn
Çün ez-baḥr-i suḥan mī-şūd güher-çīn*⁷⁵⁵

*Ki çün ser-dār-ı sālār-ı cihan-baḥş
Dilīr-i āşafān-ı şāḥib-i raḥş*⁷⁵⁶

Muḥabbet-nāmeyi ser t̄ā vü ser ser
Görüp maẓmūnın itdi cānda yek-ser

Gül-i aḥmer mişāli oldı ḥoş-büy
Cihān rāyında buldı reng ile büy

153b Derūnında muḥabbet oldı bisyār
Mısr sulṭānına şīr-i sipeh-dār

⁷⁵³ eyā < āyā M

⁷⁵⁴ Görüşü kutlu ve idaresi uğurlu serdarın bir cevap mektubu yazıp Mısır’a göndermesi ve o gönlü süsleyen mektupla muhabetini bildirmesi

⁷⁵⁵ Yepyeni tarz sahibi bilge köylü şimdi / Söz denizinden inciler saçmakta

⁷⁵⁶ Ki o cihanın değeri, önder bir serdar / Gösterişli bir at sahibi, yiğit bir vezir

Derūnı vü birūnı oldı meyyāl
Cevāb-ı nāmede ol şāhib-iķbāl

Yazup   arz eyledi meyl ü muĥabbet
Hezārān nükte vü   arz-ı meveddet

Ėılup şad āferīn ü rāy-ı taĥsīn
Du  alar eyleyüp ol server-i dīn

Anı kıldı Mışır  arfına irsāl
O Dārāyī-ĥařem şir-i p r-iķbāl

Münādī eyledi her cā nidāyı
İşitdi   asker ol nuĥq u edāyı

5550 Seĥerden g çdi ol deryā-yı a  zāam
Ki tā ol cāya kim k h-ı mu  azzāam

Ėılup  aĥ  -ı rehi menzil-be-menzil
Ki geh deşt   gehī řaĥrāya nāzil

Olup r y-ı zemīn olmışdı c řān
Dilirān hem-ĥ  Sīmurġ-ı ĥur řān

Ėarīb oldı o deryā-yı mu  azzāam
Ki oldur pehn-i deşt-i cāy-ı ceng hem

Muĥālifden ĥaber şir-i dilirān
Get rlerdi alup āřafdan iĥsān

Ėaber-dār olmış-ıdı nīk   bedden

Ḳabūl-i müstemîc̄ mes̄c̄ ūl-i reddēn

Çün ol kūh-ı bülēnde rāh-ı ser-dār

İrişdi c̄ asker-i şāh-ı cihān-dār

Ḳonup kıldı beri cāyında ārām

Nazar eyler ne bāzī kıla eyyām

*Şıfat-ı İn Kūh-ı Gerdūn-şükūh der-Pes-i Şahrā-yı Göksun ve Vaşf-ı Mehābet-i Tiğ-i Firāz İn ve
Bārīki-yi Teng-rāh-ı Seng ilā-āhır*⁷⁵⁷

Çünin gūyed yekī dānişver-i merd

Ki der- c̄ ālem bi-bīned germ ü bā-serd⁷⁵⁸

Cihān-dīde be-bisyārī cihān geşt

Be-heft iklīm ü kerdī sefer heşt⁷⁵⁹

5560 Ki çün piş-i bülēnd in kūh c̄ asker

Bi-y-āyed ḡayme bi'nhādēnd ü yek-ser⁷⁶⁰

154a Çenān ḡāhed sipēh-dār-ı cihān-bīn

Yel-i fermān-dihān-ı devlet-āyīn⁷⁶¹

Ber-ān kūh-ı bülēnd leşker-keşī şīr

Eyā dānā-dilān zed rāy ü tedbīr⁷⁶²

⁷⁵⁷ Göksun yaylasındaki bu gök ihtişamlı dağın ve bu sarp doruğun özelliği ile kayalık dar geçidin karanlığı hakkında

⁷⁵⁸ Şöyle der bilge bir kişi: / Álemde soğuşu da sıcakı da görmüş biri

⁷⁵⁹ Çok defa dünyayı gezip görmüş / Yedi diyara sefer düzenlemiş

⁷⁶⁰ Askerler bu yüce dağın önüne / Gelip her tarafa çadırları kurdular

⁷⁶¹ Álemi gezmiş komutan şöyle buyurdu / Devlet töresi bilen hüküm sahibi yiğit:

⁷⁶² O aslan, yüce dağa askerler yerleştirdi / Ey bilge gönüllüler, görüş ve strateji bu işte

Nazar küh-1 bülend-i şîr-i ser-dâr
Çılur ol devlet issi çeşmi bîdâr

Görür küh-1 bülend kühsâr-1 tîğı
Güzer kılmış felekde tîre mîğı

Nüh eyvândan güzer tîğ-1 şükûhı
Dutup pîrâhenin vaḥşî gürûhı

Yanar gerdûn hemîn naqş-ı çerâgâh
Çılup pîrâhen itmiş çeşmini mâh

Degül encüm o kûhuñ dâmenin seng
Dutup elmâs u la^ç l-i âteşîn-reng⁷⁶³

Kimi pîrûze-gûn ü la^ç l-pâre
Pür itmiş dâmenin şanmañ sitâre

Serinde mihr-i ḥâver levḥa-i zer
Çılur seng ü güher andan ruḥ-ı fer

5570 İrişmez tîğına ^ç aklı dem-â-dem
Eger yüz biñ kıla efkârı âdem

Miyân-ı meh-veşân râh-ı pür-âşüb
Dehân-ı dil-ber-âsâ ḥıṭṭa-i ḥûb

Eger dest-i ecelden bir kişi râh
Bulup ol tîğ-ı kûhı kıla kûtâh

⁷⁶³ la^ç l-i < la^ç l ü M

Çılup irse firāza şır-i merg pes
Bulmaz cānın almağ dāmen-i res

Yoğ-ıdı kehkeşāndan özge bir rāh
Olur dest-i ecel ol rāha kūtāh

Çılur reh bulmayuban vālih ü deng
Çılur ‘āciz ħired peyki olur leng

Cihān pīrāmeninde rīg-i tūde
Yedi deryā o rīge naqş-ı dūde

Dimiş kāmil ħired fenninde fāyık
Olanlar añlayan naql-i deqāyık

O kūhuñ dāmenine mā-i tūfān
Henūzin irmemiş ħuşk-i dil el-ān

Henūzin ħuşk-i leb ol kūh-ı gerdūn
Aña öykinmez olmuş tīg-ı hāmūn

154b 5580 Gezen rūy-ı cihān-ı āferīde
Dimiş yoqdur ne dīde ne şinīde

Çılanlar cüst ü cū naqş-ı cihānı
Bilenler nīk ü bed rāz-ı nihānı

Cihān-dīde ħiredmendān-ı bīdār
Olanlar şubḥ-veş şıdqla pedīdār

Bu nev‘a bir bülend gerdūn-şükūhı
Ne görmiş ne işitmiş böyle kūhı

Sipih-r-āsā ħirās u kūh-1 enbūh
Mehīb ü pür-neheb tīg u ter-i kūh

Cihānı var idelden Rabb-i Raḥmān
O kūhuñ ħullesinden geçmez insān

Ki rāhın dutmış-ıdı bebr ile şır
Der ü dām itmiş idi ħayd-1 naḥcır

Semūm idi esen bād-1 nesīmi
Ėılur her berg ü bārı naşş-1 cīmi

Nümāyān idi bir bir çehre-i dīv
Der ü dām-1 peleng-i ħud' a-i rīv

Çekāvek na' rası āvāz-1 bülbül
Semūm-1 zehr idi her keffe-i gül

5590 Cefā vādilerinden pür çerāgāh
Der ü deşti zamāna itdürüp āh

FiĖān-1 zell-i mār zehr-i ter büm
Hevā āĖāz u ra' d bayĖuř-1 büm

Eger pülād-dil ü cān-1 hezārān
İrerler nız-veş tiryāk ola cān

Mehīb-i kūh u deřti bīm-i enbūh
Urur ħalb-i dil ü cāna girān kūh

*Rāy Zeden-i Ser-dār-ı Zafer-şi'ār bā-Dilirān-ı Şirān-ı Pür-dil ve Āmeden-i Dihkân-ı Kihān u
Mihān ve Su 'āl Kerden-i Ser-dār-ı Zafer-pişe ez-Ķalender-zāde-i Bî-fer*⁷⁶⁴

Çü ser-dār-ı zafer-encām-ı firūz

*Bi-y-āmed piş-i in kūh-ı dil-efrūz*⁷⁶⁵

*Ne-y-āsāyed yekî şeb dil pür-efkār*⁷⁶⁶

*Çi gūne reh güzārem-rā sehergāh*⁷⁶⁷

Çü 'Ankâ-yı sipihr hūr-ı hümāyūn

*Bi-zed ser şüd cihān pür-nūr*⁷⁶⁸ eknūn⁷⁶⁹

155a

Zamān āteş fūrūzed rāz-ı hancer

*Bi-püşend rüy-ı dībā deşt yek-ser*⁷⁷⁰

Nihān şüd husrev-i zeng ü şeb-i tār

*Sehergeh mî-küned dīvān sipeh-dār*⁷⁷¹

Gelüp şirān-ı pür-dil kār-dān-gār

Efāzıl zeyrek ü pîrān-ı hüş-yār

5600 Ne deñlü var-ısa mîr ü emîrān

Şecā' at issi merdān-ı dilirān

Münādî eyleyüp bu nağma dem-sāz

⁷⁶⁴ Zafer alâmetli serdarın aslan yürekli yiğitlerle görüş alışverişinde bulunması, büyük küçük tüm köylülerin gelişi, zafer meslekli serdarın onlara zavallı Kalenderoğlu'nu sorması

⁷⁶⁵ Kutlu zaferlere erişmiş o serdar / Gönlü aydınlatan o dağın önüne gelince

⁷⁶⁶ ne-y-āsāyed < bi-y-āsāyed M; pür-efkār < pür zi-efkār M

⁷⁶⁷ Gece boyunca düşünceden gönlü rahat bulmadı / Sabah nasıl bir geçiş yolu bulsam diye

⁷⁶⁸ nūr < zi-nūr M

⁷⁶⁹ Feleğin Ankâ'sı kutlu güneş / Baş gösterince cihan hemen süslendi

⁷⁷⁰ Zaman hançerin sırrıyla tutuştu / Meydan baştan başa parlak bir elbise giyindi

⁷⁷¹ Karanlık padişahi, kara gecede kayboldu / komutan sabah olunca dīvān topladı

Miyān-ı ḥayme vü ḥargāha āvāz

Ki her ḳanda ki vardur kār-dīde
Be-şīr-i ‘ asker ü dihḳān güzīde

Eger ḥord u büzürg ü kūdek ü pīr
Ve ger mīş ü reme ger rūbeh-i pīr

Ola ‘ ālemde merd-i kār-dān-bīn
Felek ḳılsun anuñ rāyına taḥsīn

Gören nīk ü bedi kār-ı cihānı
Ola dānende-i rāz-ı nihānī

Ola bu kār-ı ‘ ālemden ḥaber-dār
Gelüp alsun murādın pīş-i ser-dār

Çü her kes eyledi bu nağm[ey]e gūş
Ḥired ferzin idüp cān-ıla āğūş

Eger a‘ lā vü ednā merd-i dihḳān
Gelüp cem‘ oldı cümle durdı dīvān

Yoğ-ıdı ol gün anda naḳş-ı bevvāb
Küşāde bāb-ı raḥmet gibi ol bāb

5610 Olur dīvān yüzi bu ‘ āleme teng
Cihān tedbīr ü rāya ḳıldı āheng

Ser-efrāz-ı ser-i ser-dār-ı ‘ ādil
Aristū-veş ḳamu kārında fāzıl

Geçürdi zîr-i ebrûdan tamâmî
Görür pür lev yirinde h̄aşş u ‘âmî

Görür kim milk erinden niçe dihqân
Cihân-dîde kıamusı şâhib-iz‘ân

O kûhuñ her biri bebr-i beyânî⁷⁷²
İdinmiş nîk ü bed rāz-ı nihānı

O şahrā-yı mehîbüñ şāh-bāzı
O mūr-ı kār-dîde ser-firāzı

155b Kıamu her mîşesin kıılmış penāgāh
O milküñ cümle hep kārından āgāh

Dehān-ı pākin itdi ğonce-veş teng
Kıılup tedbîr-i naġm u rāya āheng

Didi iy merd-i şîrān-ı rezim-zen
Kıamu hep kār-dîde şîr-i pür-fen

‘Adūnuñ cengine āheng idüp tîz
Olalum serlerine tîġ-ı hūn-rîz

5620 Bu cāya irdi āhîr ‘ākıbet rāh
Bülend kühı kıılalum naķş-ı kütāh

İcāzetdür nedür bu kāra tedbîr
Cevāb itsün kıamu bernā eger pîr

⁷⁷² bebr-i < bebr ü M

Didükde oldu ' asker cümle hāmūş
Kelām-ı şîre dutdı cümle hep gūş

Hemān ol dāver-i ser-dār-ı ' ālī
Yine dürc-i femin kıldı le 'ālī

Cevāb itsün eger tüccār u dihķān
Aña baħş eyleyem cism ü dil ü cān

Didükde ol dilir-i kār-dān-gār
Hürūşa geldi anda niçe hüş-yār

Didiler iy dilir-i āşaf-ı şîr
Ser-i ser-dār-ı dārā-yı cihān-gîr

Su 'āl eylerse alsun cümleten kām
Eger kūh-ı bülend ü hayl-i bed-nām

Didükde hāzret-i ser-dār-ı a' zām
Cevāhir baħş ider şîr-i mu' azzām

Pes andan eyledi luţf ile irād
Kelāmı bunlara ol şāhib-irşād

5630 Didi ol nā-pesend-i zenden ebter
Kılan zîr ü zeber bir niçe kişver

Erāzil bî-edeb ol düzd-i nā-dān
Kālender-zāde-i mağzūb-ı sulţān

Ne āhengden urupdur ' ūda engüşt
Ne cāya urdı şimdi zen gibi müşt

Ne cāya ser-keş oldu ol sitemkār
Ki andan cümle ʿālem oldu bīzār

Ne milke cevriñ itmek kıldı āheng
O düzd-i nā-ḥalef bī-nām u bī-neng

156a Ne cāya ser ḳodı ol düzd-i bed-kīş
Sitem rāhın dutan zānī bed-endīş

Ne deñlü var yanında düzd-i pür-kīn
Ḳılan çeşm-i cihāna ebruvān çīn

Eger nīk ü eger bed şīr-i bed-kīş
Edānī nā-pesend düzd-i bed-endīş

Piyāde reh-neverd-i āteş-endüz
Cefā-keīān-ı pür-kīn-i dil-efrüz

Edānī bed-kūniş segbān-ı pür-kīn
Sevād u ser-keşān-ı ān bed-āyīn

5640 Ki bu ḥār-ı sitemkār-ı cefākār
Cihān ḥalkın ḳılupdur cevri āzār

Bu īrādı cihān ḳılmışdur ārā
Eger zīr-i zemīnden dursa Dārā

Muḳābil eyleyüp ḳılsa eger ceng
Bu bed-aşl ile rezm-i cenge āheng

Getürmez tāb u tāḳat şehriyārān

Cihānı ger duta nīze-güzārān

Cefāya yüz dutup kīn-i kemer teng
İdüp olmuş derūnı hāre-i seng

Nümāyān gūne kılmış dest-i çire
O rübeh gendüyi merdān-ı şire

Nümūdār eylemiş çün şir-i gurrān
Uz atmış pençe kılmış milki vīrān

Bu hayyiz nā-ḫalef merd-i pür-āzār
Gülistān-ı cihāna oldı çün ḫār

Dimiş kāmīl bu yirde nükte irād
Kılup kārın bu ezkār ile evrād

Budur evvel ki bu bed-aşl-ı nā-pāk
Vefā ceybin kılupdur zulm-ile çāk

5650 Ki bed-aşl-ı cefā-pīşe sebük-ser
Henūzin olmadı ol şire hem-ser

Şanur gendin o zāğ-ı nā-cüvān-merd
‘Uḫāb-ı ser-keş ü bāz-ı Hümā-şayd

Daḫi ol çeng-i şāhīne giriftār⁷⁷³
Cihānda olmamış düzd-i pür-āzār

İkinci ol bed-aşl-ı nākış-iz‘ ān

⁷⁷³ şāhīne < şāhına M

Şanur gendin vegāda şîr-i gurrân

156b

Eger bir gürbe naqş-ı şîre āheng
Nümāyān kılsa gendin vālih ü deng

Olur ol pençe-i şîre giriftār
Geñiş ‘ālem olur öz çeşmine tar⁷⁷⁴

Beyān eyleñ bu deñlü düzd-i pür-kîn
Yanında cem‘ olup şimdi bed-āyîn

Cihān rüyın kılpudur vālih ü zār
Gülistān-ı cihān rüyın dutup hār

Revende yāḥod āyende ḥaber-sāz
Ne efsūn u fesāne kıldı dem-sāz

Qılan her kim ise vech-ile taqrîr
Bilen gelsün bu gün bernā eger pîr

5660 Qılam ez-pāy tā-farq ğarq-ı gevher
Sipāh ise qılam baḥş aña kişver

Diger tüccār u merd-i pîr-i dihkân
Qılam bî-ḥad aña ben luṭf u iḥsân

‘Ahd Kerden-i Ser-dār-ı Zafer-pişe bā-Dihkân ve Taleb Kerden-i Rāh-ı Tedbîr ez-Ān Kūh-ı

*Gerdün-şükūh ve Cevāb Dāden-i Dihkân bā-Ser-dār-ı Zafer-reh-ber*⁷⁷⁵

⁷⁷⁴ tar < tar M

⁷⁷⁵ Zaferi meslek edinmiş serdarın köylüyle ahitleşmesi, gök heybetli dağ hakkında ona tedbir danışması, köylünün de zafer ardınca yürüyen serdara cevap vermesi

Ta' ahhüd kıldı luṭfın çünki ser-dār
O dem geldi bir iki pīr-i hüş-yār

O kūh-ı ser-bülendüñ bebr ü şīri
O vādī pehn-i deştüñ gürg-i pīri

Didi iy server-i şīr-i mu' azzam
Muzaffer kāmīl-i dārā-yı ekrem

Cihān fermānuña dutsun dil ü gūş
Aristūlar olup rāyuñda hāmūş

Bu kūh-ı ser-bülend iy kār-dīde
Çatı teng rāhı geçmez āferīde

Miyān-ı meh-veşān-veş rāhı bārīk
Ruḥı seng-i siyāh u çāh-ı tārīk

Hübün-ı reh-neverd ü raḥş-ı cūşān
Degül ger olsa Sīmurğ-ı ḥurūşān

Bu kūh-ı ser-bülend[d]en bulımaz rāh
‘Uḳāb ile perestü olsa hem-rāh

5670 Nüh eyvāndan seri kılmış güzergāh
Büz-i gerdün-çerīde çeşmesi māh

157a Pesinde kūhuñ iy dārā-yı a' çam
Ecel der-bendi mişli teng ü der-hem

Dehān-ı ḥüb-rūyān gibidür teng

Anuñ altında pehn-i cāyı āheng

Göz irmez pehn-i deşt-i seng yek-ser
O deşte cenge āheng itse ‘ asker

Sipih-r-āsā füzūnī naqş-ı meydān
Degül ceng yüz biñ ‘ āsker tūb u çevgān

Velikin iy ser-efrāz-ı cihān-bīn
Dil-āver ‘ ādil-i dārā-yı āyīn

İki gün evvel [ol] zālinden aḥvāl
Gelüp irdi beyān-ı mā-hüve’l-hāl

Ki ol nā-merd-i bed-āyīn-i bed-kīş
Erāzil nā-pesend zālīm kec-endīş

Revende geldi iy şīr-i sipeh-dār
Beyān itdi ki ol ḥār-ı pūr-āzār

Cihān ceybin sitemle eyledi çāk
Ne ra‘ d eyler fiğān zulminden eflāk

5680 Ne cāya irdi ol düzd-i bed-āyīn
Ferine nevdən urdı āteş-i kīn

Bilür iy şīr-i āzāde cüvān-merd
Ki tīğūndan derūnı olısar gerd

Ne cāya raḥşını kıldı zemīn-sāy
Nüh eyvāna irişdi girye vü vāy

Yanında iy hijebr-i āşaf-ı şîr
Şumâr idem işit düzdânı bir bir

Sekiz biñden ziyāde düzd-i bed-kîş
Piyāde āteş-endāz-ı bed-endîş

Sebük-pā reh-neverd-i āteş-endüz
Tüfeng-endāz-ı düzdân-ı ciger-düz

Peder māder kılan cevır-ile āzār
Cihān hālkı olup destinde bîzār

Hevādan murğ u yirden mūr-ı ğamnāk
Güzer bulmaz derûnın mühreler çāk

Qılur iy şîr-i ser-dār-ı zafer-bîn
Sa‘ âdet ma‘ deni merd-i nev-âyîn

Süvār-ı rezm-zen-i merdân-ı pür-kîn
On üç biñden füzün düzd-i bed-âyîn

157b 5690 Zirih-püş-ı hümā-şayd-ı süvārān
Peleng-i kînever nîze-güzārān

Qamu zerrîn-kemer zerrîn-külāhān
Cihān-dîde dil-āver ceng-h‘āhān

‘ Adū-küş şaf-şiken şîrān-ı pür-dil
‘ Adū hūnında deşti eyleyen gil⁷⁷⁶

⁷⁷⁶ hūnında < hūnından M

Görenler niçe niçe germle serdi
Çamu yek-dil süvār u reh-neverdi

‘Adūdan eylemez ebrūların çin
Çamusı pür-fiten düzd-i bed-āyīn

Büzürg ü ħord olur kırk biñ tamāmī
Süvār ile piyāde ħāşş u ‘āmī

Çamusı hep bu nağma dutmış āheng
Çılup sen şīr için kīn-i kemer teng

İdüp dutmış bu nağma hep çamu gūş
Bu ezkārı idüp cānında āgūş

Eger şīr-i hümāyūn āşaf-ı şāh
Muqābil eyler ise ol yüzi māh

Aña kevn ü mekānı eyleyüp teng
Anı vü ‘askerini vālih ü deng

5700 İşitmiş ‘asker ü ser-dār-ı devrān
Murād-ı āşaf u şīr-i cihānbān

Alup ‘asker çafāya sīl-veş cūş
Ĥurūşān baħr-i hefti itdi ħāmūş

Çaferle eyleyüp cenge ‘azīmet
Kesüp başın kıla mālın ħanīmet

Bu nev‘a ol bed-āyīn-i bed-efkār
‘Alī Beg Cān-pūlād u düzd-i bī-‘ār

Ne vech üzre olup düzdānı pā-māl
Güriz itmiş kıilup hāşıl dige-ḥāl

Bu nā-cins eylemiş ol naqşı iz' ān
Ki āḥir ' askerinden rūd olur ḳan

Olupdur ḥancerūñden zār u pür-bīm
O düzd itmiş durur cān u dilin cīm

Hemān iy server-i şīr-i cihān-dār
Ḳoduñ ser cengine çün leyl ü nehār

Çü sen şīr-i Hümā-pervāz-ı şeh-bāz⁷⁷⁷
Anuñ rezmine kılduñ ' azm-i āgāz

158a Ḳıılır nīk ü bedi her sūya tedbīr
Cevāb eyler o dem bernā eger pīr

5710 Bu nev' üzre idüp aḥvālını gūş
Dimiş her kes birer söz şoñra ḥāmūş

İdüp murğ-ı ḥired urduḳca pervāz⁷⁷⁸
Virüp bir perdeden her kes bir āvāz

Dimişler ba' zılar rāh-ı girīzi
Dutalum görmeyelüm rüsteḥīzi

Dimiş çün ba' zılar naqş-ı müdārā

⁷⁷⁷ çü < çün M

⁷⁷⁸ urduḳca < irdükce M

ılalum dey irince āşıkārā

Çü gerdūn ūştūr-i mest gibi pūr-cūş
Ola   asker ider cengi ferāmūş

Yine germā irince naķş-ı   ālem
Olur gerdūn diđer-gūn kār-ı der-hem

Bu dey cengden olup āsūde-i hāl
Olur evvel-bahāra diğer aŗvāl

Olar kim āķil ū dānā hıredmend
ılan biñ rāyı bir tedbire peyvend

Bu tedbīr olmayup kām-ı pesendi
Bulup hışn-ı hıredde raŗne-bendi

Dimişler bu iki rāy-ı dil-ārāy
Degül cān u gōñül temkīnine rāy

5720 Degül sermā oparsa rūz-ı maŗşer
Bize şer-gīr olur ser-dār u   asker

Cihān tūfān olursa şīr-i ser-dār
Neheng-āsā gelüp hep cümlemüz h ār

ılur zār u zebūn-ı tu  me-i tīg
Felekden āteşini yağdurur mīg

Cihān āteş olursa şīr-i server
Olur od içre   askerle semender

ılur hep cümlemüz *ihrāk bi'n-nār*⁷⁷⁹
Ki almaz zinde kimse "*Leyse fi'd-dār*"⁷⁸⁰

O merd-i āzmūde rezm-zen-i Őır
Cihāna niçe urdı oldu dil-gır

Aña ābil degül naş-ı mūdārā
Eger zır-i zeminden dursa Dārā

Velikin bunda vardur bir diger kār
oyalum ser o kārā leyl ü nehār

158b Pes-i Őaħrā-yı Gökşun'da bülend küh
Anuñ der-bendi vardur Őaħtter enbüh

Olalum od gibi bundan Őitābān
Geçüp Őaħrā vü vādī çün beyābān

5730 O Şır-i kār-dīde dutmadın rāh
Bu işden olmadın hem daħi āgāh

O rāh-ı tengnāyı idelüm teng
Koyalum ser-firāzān cenge āheng

Eger kühı girift eylersek evvel
Cihān bīni olur derd ile aħvel

Olur çeşm-i cihān-bīne diger kār
Murād üzre döner gerdün-ı gaddār

⁷⁷⁹ "Ateşte yakmak"

⁷⁸⁰ "Evde kimse yok, (ev sahibinden başka)"

Eger yüz kerre yüz biñ olsa ‘ asker
Oluban cümle hep sūzende āzer

Füzūn olsa tūfeng-endāz-ı pūr-dil
Oluban qanlarında kūh pūr-gil

İrince vaqt-i sermā teng der-bend
Qılalum teng rāhın saht peyvend

Bulalum hancerinden rāh-ı emān
Olursa bu olur bu derde dermān

Ve gernī baht yārī anlar evvel
Bize idbār olup bahta mübeddel

O teng rāhı girift eylerse ser-dār
Bu ‘ asker de ne gül qor ne daħı hār

5740 Bu rāya eylemişler cümle taħsīn
Bu tedbiri görüp iqbāle tezyīn

Pes andan eyleyüp od gibi ılıgar
Girift-i rāh-ı tengi iy sipeh-dār

Bu tedbiri gelenden eyledük gūş
Diyüp dihkān o demde oldu hāmūş

*Diger-bāre Güften-i Ser-dār bā-Dihkân Çi Çāre tã-Dest-i Çire Yâftem ber-Ķalender-zāde-i Nā-
cins-i Nā-dān ve Cevāb Dāden-i Ān Pīr-i Dihkân*⁷⁸¹

Yine ğonce dehānın ol yel-i ſīr
Ser-efrāz-ı cihān-ārāy-ı tedbīr

Didi iy pīr-i dihkân-ı girān-dūr
Cevāhırle derūnuñ eyleyem pūr

159a [Ne]dūr ſimdi bu rāha sende tedbīr
Saña hep ğuſ urur bernā eger pīr

Didi ol ğürg-i merd-i pīr-i dihkân
Bunı kıldı derūnum rāy-ı dermān

Gerekdūr iy dil-ārāy-ı hünerver
Hümā-pervāz-ı ser-dār-ı zafer-fer

Rezim-zen bir dilīr-i kār-dān-ġār
Dil-āver Rūstem-āsā ola ser-dār

‘ Adūdan çekmeye bir zerrece bīm
‘ Adū rezmi ola ħalbinde tefhīm

5750 Niçe gez ğörmiſ olsun rezm ü perħāſ
Felek kılsun anuñ cengine ſābāſ

Ola her bir sözinde tīĝ-ı hūn-rīz
Kemāl-i ihtimāmı āteſ-i tīz

⁷⁸¹ Serdarın, o soysuz ve cahil Kalenderoĝlu'nun iſini hangi yolla ğörebileceĝini köylüye tekrar danıſması ve o yaſlı köylünün cevap vermesi

Cihān olsa ‘ adū bed-kīş [ü] bed-dīn
Olardan itmeye ebrūların çīn

Sözine cān u dilden her kişi gūş
Ura ol yem gibi dāyim ide cūş

Pes andan biñ dil-āver āteş-endāz
Ser-āmed serv-ķad şīrān-ı mümtāz

Tüfeng ile ‘ uķābı pes hevādan
Ne ‘ Anķā’yı Hümā insün semādan

Şeb içre çeşm-i mūrı eyleye zār
Derūn-ı mühre-i pūr-zehr-i ğaddār

Pes andan biñ dil-āver terkeş ü tīr
Ola Nīrem-şīfat şīr-i cihān-ġīr

Ķıla çeşm-i zirihten tīri perrān
Hevādan indüre Sīmurġ’ı her ān

Ola rūy[ī]n-ten ü merdān-ı zer-dūz
Kemān-ı saht çeküp tīr-i ciger-dūz

5760 Bu yirden tīz olup çün sīl-i ser-keş
Fīrāz-ı kūha mişl-i dūd-ı āteş

Pes-i kūha inūben tīz-der-tīz
O teng der-bendde olsunlar seher-ħīz

Durup Sedd-i Sikender gibi şīrān

O saht der-bendde gürdân-ı dilîrân

‘Adû Ye’cücına şîrân-ı pür-dil
Kemânın eylesün cāy-ı ebâbil

159b

Çöküp pîrâmen-i kûh-ı bülende
Gelürse ger devân u ger devende

Ola ol biñ dilîrân âteş-efrûz
Olup bārân zi-pes tîr-i ciğer-dûz

Çarınca bunlara olsa nümâyân
Hâdeng ile idüp ‘aynını giryân

Eger iy ‘âdil-i şîr-i mużaffer
Saña Hâk yâr u merdân ola yâver

O der-bendi girift anlardan evvel
Çılursañ eyledüñ çeşmini aḥvel

Degül ol nâ-ḥalef Hûşeng ü ḥâkân
Elüñden kırtarımaz bir ramaḳ cân

5770 Pes andan sende iy ser-dâr-ı ‘âlem
Ki hep senden murâdın cümle ‘âlem

Diler iy devletüñ mihr-i münîri
Şeh-i Hân Aḥmed’üñ ‘âdil vezîri

Çılup ‘Anḳâ-şîfat bu kûha pervâz
Ser-i kûha çıḳa şîrân-ı mümtâz

Güneş gibi olup şahrāya nāzil
Yed-i luṭfuñ kıllup dünyāya bāzil

Miṣāl-i şîr-i ner gibi urup ser
İnüp Göksun'da kırsun ḥayme leşker

Virüp ecder-şifat sen kūha pes püşt
Olur ḥayl-i muḥālif cümle der-müşt

Pes andan her ne ise resm ü āyîn
Kıla cenge dilirān sîne pür-kîn

Diyüp ol şîr-i hüş-yār oldı ḥāmüş
Yem-i ḥazrā-şifat ser-dār ider cüş

Kef-i iḥsānın itdi pür-güher dūr
Kıluban ceyb-i diḥkânı o dem pür

Anı elṭāf ile ol kân-ı iḥsān
Çü müstağnî ider dir bâkî fermân

5780 Pes andan eyledi tebdîr-i ĩn kār
Nazar kıll gör ne bāzî çarḥ-ı ğaddār

Çü bir 'abd-i za'ife eyleye Ḥaḳḳ
Olur tebdîr ü kārı nūr-ı muṭlaḳ

Çü gendin Ḥaḳḳ'a tevfiż eyleye merd
Aña dermân olur her bir girān derd

160a Çü fazl-ı Ḥaḳḳ'a kim bir kıll iṭā' at
Kıla cümle günāhı ola ṭā' at

Ġurūr ile eger olmazsa ħod-bīn
Olur ol bende dāyim devlet-āyīn

Cenāb-ı Ĥazret'e tevfiż ola kār
Olur her dem muzaffer ŗīr-i ser-dār

*Su 'āl Kerden-i Ĥazret-i Ser-dār ez-Ĥalīl Aġa-yı ŗīr ü Jen Ki-rā Ser-dār Kūnīm ve Āverden-i
Ĥalīl Aġa Meĥmed Kethudā Kethudā-yı Yeñi-çeriyān ve Ĥil'at Dāden ü Firistāden be-Der-
bend*⁷⁸²

*Kūnūn bi-ŗnev tūyī merd-i nikū-rāy
K'ez-īn dāniŗ çūn āgeh 'ālem-ārāy*⁷⁸³

*ŗeved ŗādān çü gül ez-cümle-i nāz
Ez-ān pes kār-ı dīger kerde āġāz*⁷⁸⁴

Dürer-bār-ı kelāmı oldı çūn cān
Odur ser-'asker-i ŗāh-ı cihānbān

Ĥalīl Aġa dilīr-i āzmūde
Ki baĥt [u] devleti ser çarĥa sūde

5790 Kılur ol ŗāh-bāz[la] dāyimā kār
Ki oldur yār-i ġār-ı ŗīr-i ser-dār

Didi iy ser-keŗ-ı ŗīrān-ı mümtāz
Güzīn kıl 'askerūnden bir rezim-sāz

⁷⁸² *Hazret-i Serdarın, aslan Halil Aġa'ya kimi komutan atayalım diye sorması, Halil Aġa'nın yeniçeri kethüdası Mehmed Kethüda'yı getirmesi ve ona yeni rütbesini simgeleyen hırka verilerek geçide gönderilmesi*

⁷⁸³ *Sen ey iyi görüşlü kiŗi, dinle ŗimdi / Böylece ālemi süsleyen bilgiden haberdar ol*

⁷⁸⁴ *Onca nazlardan dolayı mutlu olurken / Sonra bambaŗka bir iŗ ortaya çıktı*

Ola ʿ asker anuñ emrine fermān
Aña ten olalar anlara ol cān

Dil-āver rezm-zen bir merd-i perhāş
Ki çok toprağ döşenmiş yaşdanup taş

Ola çok ser-güzeşti nîk eger bed
Ola ʿ asker aña fermān eger red

ʿ Adūdan olmasun bir zerrece bīm
ʿ Adū kalbi ola andan nite cīm

Pes andan biñ dil-āver rezm-zen-i şîr
Sebük-pāy u tūfeng-endāz-ı dil-gîr

Cihān hāşm olsa çekmez olalar ğam
Kılup kalb-i ʿ adūyı zār u der-hem

Muḥaşşal olalar her işden āgāh
Kaşın çîn itmeyüp çün dimeye vāh

Reh-i şehde fedā hep baş-ıla cān
Virüp baḥşîş kıl andan vaʿ d-i iḥsān

160b 5800 Bu nağma çünki ser-dār itdi āġāz
Varur fikre Ḥalīl Aġa-yı mümtāz

Ki böyle bir dil-āver şîr-i gurrān
Ki çok kōvmiş ola şahrāda cîrān

Niçe gez hāşmına olmuş muzaffer

Ĥiredmend-i hünerver ŧır-i ŧaf-der

Görür kim alb-i paki ġayr-ı iz' an
İdimez çün meger ol ŧır-i ġurrān

Muĥammed Keĥudā-yı kār-dān-bīn
Suĥanver 'ākıl-i ser-dār-ı pür-bīn

Dil-āver rezm-zen-i fermān-revā ŧır
'Adūlar pençesinde zār u dīl-ġır

Dilīr-i dāniŧ-ārāy-ı ĥired-cū
Ĥiredmend zeyrek ü kāmīl nikū-ĥū

Çok iŧ ġörmīŧ dilīrāna amu kār
Olup ceng-āver-i bir niçe ser-dār

Aña ıldı o demde emr ü fermān
O da fermānı bildi cānına cān

Pes andan biñ dil-āver āteŧ-endāz
Sebük-dest ü rezim-cū merd-i mümtāz

5810 Virüp ĥaftān amuya va' d-i iĥsān
ıluban olalar rāha ŧitābān

Kemān-keŧ biñ hijebrān Nirem-āsā
Nihāndur çenglerinde çün mū-āsā

amu rüyīn-ten ü merdān dil-efrūz
Ki tīrinden olur alb-i 'adū sūz

Teraqqî va^c de kıldı dest-i ihsân
Reh-i ser-dâra virdi cümlesi cân

Miyâna dâmen itdi cümle pergâr
Olup âteş gibi ol kûha rehvâr

Firâz-ı kûha mişl-i dūd-ı âteş
Çıqup oldı firâz-ı kûha ser-keş

İnüp kûh-ı büledden şanasın sîl
Çeküp şaf kıurb-ı kûha bir niçe mîl

Be-fermân-ı Hudâ çün âteş-i tîz
O teng der-bende hûrla ol seher-hîz

İrüp pîrâmen-i kûhı dilîrân
Alup der-bendî durdı nerre-şîrân

161a Virüp ecder-şifat ol kûha yâli
^c Adūdan çekmeyüp naqş-ı melâli

5820 Piyâde zîr-i râha durdı şaf şaf
Tüfeng ecder-şifat hep cümle der-kef

Çöküp pîrâmen-i senge dilîrân
Kemân-dârân-ı rüyîn-ten çü şîrân

Çeküp kıavs-i kızağ elde kemânı
Hadeng ile pelengden aldı cânı

Kemân der-kef ser-â-ser ebruvân çîn
Hadeng der-şâst u sîne nâr-ı pür-kîn

Zeminden mür çarhdan ger ' uķābān
Güzer kılmazdı ol der-bendden ol ān

Harām itdi ķamusı h'ābı bīdār
Ne dem düşmen ola çeşme pedīdār

Diyüp dutdı dilīrān hep dil ü gūş
Peleng-āsā olup şahrāda pür-cūş

İkinci gün ser-i ser-dār-ı a'zam
Penāh-ı devlet ü sālār-ı ekrem

Dutup kūh-ı bülendden cenge 'azmi
İdüben şīr-i ğurrān gibi cezmi

Ķıluban ihtimām u diķķat-i tīz
İrişdi devlet ile ol seher-hīz

5830 Bün-ı kūh-ı bülende hayme vü bār
Ķurıldı ķondı anda şīr-i ser-dār

Dehān-ı dil-ber-āsā teng idi rāh
Dırāz oldı ol ucdan naķş-ı kūtāh

Gelüben 'asker-i şīr-i cihān-cūy
İhāta gird-i ser-dār-ı nikū-hūy

Bün-i kūha miyān-ı şīve-i seng
Peleng-āsā 'asākir būy u bā-reng

Dimiş rāvī o ser-dār-ı nikū-hāl

Bunı itmiş dilinde H̄usrevī-ḥāl

Bize yārī olursa rāh-ı der-bend
Bizi eyler muẓaffer ol H̄udāvend

Viren oldur eger iḳbāl [ü] idbār
Ḳılan ḳulda odur nīk ü bedi yār

Çü gördi ol ruḥ-ı ferḥunde-tālī^ç
Ki baḥt burc-ı esedden oldı lāmi^ç

161b Muẓaffer olduḡını ḳıldı iz^ç ān
Gül-i rüyı olup gül gibi ḥandān

Yine dergāh-ı H̄aḳ'dan rāh-ı manşūr
Ṭaleb ḳıldı derūnı şīr-i düstūr

5840 Nihān çün maḡrib oldı mihr-i ḥāver
^ç Ayān oldı felekde baḥr-i aḥter

Cihān çeşm-i hijebre döndi der-ḥāl
Buyurdu tā ṭalāya ol nikū-ḥāl

Me-bādā ^ç asker-i nā-dān-ı bedkār
Şebī-ḥūn itmeye tā şubḥ-ı bīdār

Bülend kühsārı ^ç asker eyledi cāy
^ç İbādet şubḥa dek şīr-i dil-ārāy

Ḳılup itdi Cenāb-ı H̄aḳḳ'a eḡḡān
Beni itme ^ç adū destinde giryān

Diyüp tã şubha dek oldı çü bîzâr
Olup mihr-i sa‘ âdet tã pedîdâr

*Âmeden-i Kalendar-zâde ez-În Cānib ve Tedbîr Zeden bā-Düzdān ez-Kār-ı Ser-dār ve Cān
Endāhten der-Giriften-i Der-bend Cehd Kerden ve Diden-i Der-bend Meḥmed Kethudā bā-Dil-
āverān ve Nevmîd Şüden ez-Kār-ı Ḥod ve Büne Nihāden der-Şahrā-yı Göksun ve Rāy-ı Ceng
Zeden*⁷⁸⁵

Çünîn güyed zi-dānā-yı güher-çîn
Şinev îñ nükte-i bārîk ü pür-çîn⁷⁸⁶

Çü kurş-ı âftāb-ı çeşme-i zer
Şeved zerd-gün zi-reşha tûde-i fer⁷⁸⁷

Zi-bām-ı taşt mihr-i gerdiş-ārā
Cevāhir-gün şeved her seng-i ḥārā⁷⁸⁸

Cihān ez-baḥr-i kı̄r reng-i ‘anber
Rehā yābed şeved pür-nūr yek-ser⁷⁸⁹

5850 Hemān ol nā-pesend-i nā-cüvān-merd
Kalendar-zāde nā-cins zāni-yi ferd

Çün aḥşām olmuş-ıdı işbu tedbîr
Bu rāyı kıldı dilden cümle dil-gîr

⁷⁸⁵ Kalenderoğlu'nun bir taraftan gelerek serdarın işi hakkında adamlarıyla tedbir düşünmesi, dar geçidi zaptetmek için can atıp gayret göstermesi, geçide gelince orada Mehmed Kethüda ve yiğitleri görmesi ve kendinden yana ümidini yitirip Göksun Yayla'sına konması, savaş fikrine meyledişi

⁷⁸⁶ Mücevher deren bilge şöyle söyler / Bu karmaşık ve kapalı incelikleri dinle

⁷⁸⁷ Altın bakışlı bir küre gibi güneş / Parlak ışığıyla her yeri sarıya boyadı

⁷⁸⁸ Göğün süsü olan güneş, çanak kubbeden / Dağı taşı mücevher rengine boyadı

⁷⁸⁹ Dünya, katran denizinden ve anber renginden / Kurtuldu ve baştan başa nurla doldu

Seherden cümle gürdân-ı rezim-zen
Şabâ-reftâr-ı eşheb cüst-i reh-zen

Dutup âteş gibi gird-i beyâbân
Olup efkâr-ı ‘ aşık-veş şitâbân

Gelüp ser-dâr-ı a‘ zamdan pes evvel
Dutup ol râh-ı tengi çeşmi aḥvel

162a

İdüben ‘ askere tâ virmeye râh
Ola kâr-ı dırâz u naḳş-ı kütâh

O şeb tâ şubḥa dek hep cümle bîdâr
Oluban dilleri rây-ıla efkâr

Çü şubḥ-ı rüşen-ârây-ı cihan-tâb
‘ Ayân itdi zemîne dürr-i nâ-yâb

Sa‘ id-i rû-siyeh ol reh-zen-i dūn
Seherden durdı anda rûy-ı şeb-gūn

Yirinden durdı ol dīv-i erâzil
Mey-i cevr-ile dāyim mest ü ḳanzil

5860 Ne deñlü var-ısa düzdân-ı pür-kîn
Süvâr eşheb-süvârân ebruvân çîn

Fiğâna nây-ı zerrîn kıldı âğâz
Süvâr eşheb-süvârân oldu dem-sâz

Şabâ-reftâr-ı Tâtâr-ı sebük-ḥîz
Olurlar reh-neverd ü âteş-engîz

Olup eşheb kamu ālūde-ḥūy ḥūn
Ġubār-ı ebr-i peyvend rŭy-ı gerdŭn

Dehān ālūde sān ḥāk ü zere āb
Oluban ḳaṭre āb u dürr-i nā-yāb

Be-sān-ı āteş-i dŭd-ı şitābān
Degül ḥāyil reh-i kūh u beyābān

Ḳılup ğayret be-sān-ı şır-i ğurrān
Şunup ḥaşma dökөлüm cümleden ḳan

Virüp ğayret ‘adŭdan itmeyüp bāk
Felekden olmayup bir zerre ğamnāk

Süm-i raḥşdan ḳopan ebr āsümāna
İrişdi rüşenā inmez cihāna

Şanasın kākül-i ḥubān perī-rŭy
İrişdi rŭy-ı çarḥa gerd-i pür-cŭy

5870 Beri cāyında şırān-ı dilirān
Görürler ṫarf-ı deştden gerd-i esbān

Kopup çarḥ-ı berīne oldı peyvest
Bilindi der-‘aḳab düzdān irer dest

Ser-ā-ser āteş-efrüz-ı dilirān
Durup bebr ü peleng-veş nerre-şırān

Elinde ecdehā mār-ı füsŭnger

Ꞑamu ālūde zehr ü mūhre-i ter

162b Pesinde bunlaruñ rüyīn-tenān merd
Ki peykān-ıla ħurşīdi kıllur gerd

Dururlar ser-be-ser hep ebruvān çīn
Kemān-ı çarĥ elde sīne pūr-kīn

Olup ħayl-i ‘adūdan cümle āgāh
Girift-i rāh-ı tengi ol seĥergāh

Bu cānibden ‘adū ħayl-i bed-endīş
Ĥudā-nā-ters ü nā-cins ĥük-i bed-kīş

Dutupdı dillerinde cümlesi fāl
Olursañ dest-i çīre bā-nikū-ĥāl

Girift evvel kıllalum teng rāhı
Muẓaffer olduĥın naķş-ı kemāhī

5880 Bu efkār ile hem-çün ĥıng-i ŧeb-ĥīz
İrişdi der-‘ aķab çün āteş-i tīz

İder rāvī-yi nāķil ŧāĥib-iz‘ ān
Çün ol cāya irişdi ħayl-i düzdān

Görindi gözlerine anda ol ĥīn
Ser-efrāz-ı dilīrān-ı cihān-bīn

Girift itmişler ol teng rāhı ol ān
Şanasın çeşm-i yāri şaff-ı müjgān

Görürler   asker-i İslām-ı pür-dil
Girift ol rāhı kılmış kār-ı müşkil

Çalender-zāde-i ol düzd-i nā-dān
Derūnından bu nükte kıldı iz' ān

Muqarrer bildi ol bī-  aql u idrāk
Anı gerdūn kılısar zār u ğamnāk

Muħaqqak bildi gerdūn bāht-ı idbār
Nümāyiş eyleyüp eyler çün ağyār

Firāzından nişibe dutdı baht rūy
Niħān oldu özinden reng ile būy

Anı bildi ki bu gerdiş diger-ħāl
Aña idbārı ħaşma kıldı iħbāl

5890 Muzaffer raħşı oldu o zamān leng
Sipihr itdi anuñ katline āheng

Ki ser-dār-ı zafer-pişe girift rāh
İdüben şir iken oldu çü rübāh

Dil-i nā-pākine   aks oldu bu kār
Ki düzdān tu' m-ı tiĝ u gendüsi ħār

163a Olup bār u büne hep cümle yaĝmā
Gelür şemşir-i tize pır ü bernā

Sipihr-i bī-vefā yek-pāre rūyı
Çevirdi baht-ı bed-rū aña rūyı

Derūnı oldı ol dem seng-i hāre
Ruḥı āteş olup eyler nezāre

Egerçi āteş oldı yandı cānı
Yine ğayret idüp kıldı nihānı

Getürmez zerre deñlü rüya efkār
Buyurdı kondı anda ḥayme vü bār

Ṭalāya der-‘ aḳab çıqdı dilirān
Buyurdı kinever ol düzd-i mirān

Ki gürdān-ı dilirān-ı hijebrān
Hücūmın sıl-veş kılmaya tuğyān

5900 Getürmez zerre deñlü ḳalbine bāk
Ḳılup tağyir-i vaz‘ u dide ğamnāk

Öñinde ‘ asker ü aṣlā vü ḳaṭ‘ ā
Diline gelmedi ḥavf-ıla ‘ amdā

Ḳomayup dilden ü ğayret dilirān
Yine fırsat bizümdür nerre-şirān

Diyüp eyler bu resme istimālet
Ḳomayup dillerinde çün melālet

Bu cānibden dilirān-ı cihān-bin
Ḳamu cā kıldı cümle ḥāne-i zin

Dilir-i ḥazret-i ser-dār-ı ekrem

Murād-ı ʿālem ü şāh-ı muʿazzam

Buyurđı bir niçe şır-i dilirān

Ṭalāye beklesün merdān u şirān

ʿAdūya cümle dutsun cān-ıla gūş

Zirih kılsun şamunuñ bālin āgūş

Me-bādā reh-zenān-ı pür-sitemkār

Nihānī ʿaskere tā olmaya hār

Dü cānibden çıķup ol gün dilirān

Ṭalāye bekledi çün nerre-şirān

5910 Olurlar birbirine anda şer-gir

Çeküben tīg u nize hancer ü tir

Muhalif hayline bir iki gez raşş

Sürüben tiztek tīg u teber başş

163b Kılurlar bir niçe düzdānı bī-ser

Zafer iķbāl ü devlet bizde yek-ser

Olup hayl-i dilirān deşde firüz

O nā-merdān yiyüp zaķm-ı ciğer-düz

Bu rezm üzre rehāda kām u nā-kām

Kılurken ceng irişdi hıttā-i şām

Zamān müşkin harire oldı pinhān

Oluban ʿayn-ı hür çün āb-ı hayvān

Cihān pinhān kıilup cām-ı zer-endūd
Zamān kııldı sipihri   anber-ālūd

  Adū deřtde kıılur cevr-ile ārām
Dili pür-bīm olup bulmazdı ārām

Bün-i kūha mużaffer řir-i ser-dār
Ƙonup devletle oldı şubha bīdār

Ƙamu her kes müheyyā şir-i merdān
O olup tā kim yine ħurřid-i gerdān

5920 Cihān rüyın kııla nūr ile enver
şaıup rüy-ı cihāna reşha-i zer

O bed-āyın-i nā-cins ol sitem-gır
Oturdı aldı girdin ħayl-i ħınzır

Ƙalāye řanduđın ħün eyledi gūř
řanasın cām-ı zehri eyledi nūř

Cem  oldı reh-zenān-ı düzd-i dīvān
Ĥurūř [u] cūř-ı düzd-i pür-đırīvān

Didi ol nā-ĥalef iy merd-i merdān
Diger-gün devrin eyler gibi gerdān

Nedür şimdi bu cenge rāy u tedbır⁷⁹⁰
Cevāb itsün dilirān-ı cihan-gır

⁷⁹⁰ cenge rāy u < ceng ü rāya M

Ne nev' a idelüm āgāz-ı āheng
Ki pergāra qoyalum hıttā-i ceng

Ki tā şoñ olmaya kār-ı diğer-gün
Dutup rāh-ı girizi dide pür-hün

Şoñ ucı olmayalum nām u bī-neng
Bu gök gerdün olup öz başuma teng

Gerekdür kim bu derde ola çāre
Ki ger ceng ü cedel şulh u müdāre

5930 Ki çün bu bezme qoyduq cümleten pāy
Bu bāziden olalum 'ālem-ārāy

164a Qamusı kār-dānān hep diğer kār
Diyüp āhir pesend evvel sitemkār

Bularuñ rāyı olmaz aña rüşen
Aña āteş görindi rüyı gülşen

Didi iy merd-i merdān-ı cihan-bīn
Budur tedbīr-i rüşen rāy-ı tezyīn

Gerekdür kim bu qavle cümle qāyil
Olasız işbu nağm-ı nāke māyil

Girift itdi çü rāh-ı tengi ser-dār
Aña iqbāl ü bizde naqş-ı idbār

İki üç vechi kıldum şimdi efkār
Olursa ol olur yoğsa diğer kār

Budur evvel buña yoğ özge çäre
Dimişler hoş durur haşma müdäre

Qılup şāyed ki ol hıleye bir rāh
Bulup cengden yed-i ser-dārı kūtāh

Ki zırā bir maqāma ‘āqıbet kār
İrişdi bundan artıq olmaz efkār

5940 Gerekdür evvel iy şır-i dilirān
Hıjebr-i kīne-cūyān çü şırān

Qılup ser-dāra evvel nāme taħrır
Hezār ‘acz ü niyaz u ‘özt ü taqşır

Emān u merħamet ‘özt ü kerem bın
Ki oldur resm-i ser-dārān-ı pışın

Mürüvvet isteyüp şad estağfiru’llāh
Diyüp cümle beyān-ı fı’l-i gümrāh

İki sene qıluban iltimāsı
Bu deñlü ‘özt-h’āhānuñ recāsı

Budur evvel kemāl-i merħametden
Bize iħsān qılup işbu şıfatdan

Haṭā itdükse luṭf ile ‘aṭā qıl
Geçüp cürm ü haṭādan sen ‘aṭā qıl

Bize bir cā qıl iħsān qurb-ı a’ dā

ılalum r z u Şeb cengine   amd 

Ya urb-1 sur  u ser y  milk-i Sey  n
  Ad  h nın ılalum r d-1 Cey  n

Ne c ya emr n ile ılsa n irs l
  Ad  milkin ılalum h n ile la l

164b 5950 H t  sehv-ile ger ıldısa   iŐy n
Mürüvvet k nısın sen eyle ihs n

Ki lu [u]   afvdur k r-1 b z rg n⁷⁹¹
*Em n dih k miŐ-i k r-1 s t rg n*⁷⁹²

Ve gern  yok ab l-i milk-i derg h
Deg lse c rm m z lu it bize r h

Virüben baŞ-1 lufu n bir avu an
ıup ilden varalum n m-1 sult n

ıalum t  o c ya aşl-1 t cc r
Bu yirden virmeye iy Ő r-i ser-d r

Diyüp ta r r idüp p r-mekr   n reng
Ki t  Őo n olmayalum v lih   deng

Egeri c rm m zden ol cih n-b n
Gee bir dem bu işden bize nefr n

⁷⁹¹   afvdur <   afvidur M

⁷⁹² *BaıŐla, büyüklere özgü bir ihsanla*

Olup āsūde tā āḥir diger kār
Ne gūne devr ider gerdūn-ı ḡaddār

O deh rāz-ı sipihr-i bī-vefādan
Degül āgeh ki mekr ü pür-cefādan

Ne deñlü andan olsa cānumuz bīm
O da bizden durur pīçide çün cīm

5960 Ki şāyed kim bu rīv ü mekr ü efsūn
Ḳıla cengden anuñ ḥālin diger-gūn

Olup bāzī cevābı nīk eger bed⁷⁹³
Ne kār eylerse rāha ‘ āḳıbet sed

O kār üzre nihāyet ola tedbīr
Didükde cümleye bernā eger pīr

Bu efkāra ḳamusı ḳıldı taḥsīn
Pes andan işbu kāra dāmenin çīn

Hemān dem ol cefā-pīşe dil-āzār
Cihān rüyın ḳılan cevr-ile āzār

İdüben rīv ile ebruların nūn
Buyurdı kātibe pür mekr ü efsūn

*Nāme Nivişten-i Ḳalender-zāde ve Emān Ḥāsten ez-Ḥazret-i Ser-dār-ı ‘Ālī-şān ve Şad Mekr ü
Destān Nivişten bā-İn Nāme-i Pür-kār u Nireng der-İn*⁷⁹⁴

⁷⁹³ nīk < teng M

⁷⁹⁴ Kalenderoğlu'nun mektup yazıp şanı yüce serdar eman dilemesi ve yüz türlü hileyle bu mektubu doldurması

Yaza bir nāme-i pür-mekr ü nireng
Kelām-ı şulh-ı luṭf u āteş-i ceng

165a

Gelüp bir kâtib-i münşî-yi çalāk
‘Uṭārid-sān dibîr-i merd-i bî-pāk

Elinde tūṭi-yi gūyā-yı minḳār
Anı lāl eylemişdür dūde-i ḳār

Ḳılur ol huşk dil[i] gūyā-yı esrār
Gehî od gülşeni geh ḥārı gülzār

5970 Dilin Deryā-yı Ḳara ḳılsa pinhān
Nişārın deşt-i sîme gevher ol ān

O bed-aşl-ı bed-āyîn pes bed-āyîn
Beyān itdi vü kâtib ḳıldı tezyîn

Hezārān şad hezārān nükte-i ḥūb
Ruḥ-ı cānān gibi mümtāz u merġūb

Der-Vaşf-ı İn Nāme-i Cenāb-ı ‘İzzet Celle Celālühü ve ‘Amme Nevālühü ve Lā İlāhe Ğayruhü

795

Ser-i nāme be-nām-ı in Şehinşāh
Ki Ol’dur nîk ü bedden cümle āġāh

Penāh-ı ‘ālem ü ‘ālem-penāhî

⁷⁹⁵ Kendinden başkailāh olmayan ve lūtfu her şeyi kuşatan, celāl ve izzet sahibi Cenab-ı Hakk’a dair bu mektupta yazanlar

Çamu hep ‘âlemüñ Ol’dur İlâh’ı

Göz açınca kıllur biñ ‘âlemi var
Niçe biñ kudretini eyler izhâr

Yoğ eyler biñ cihâkı bir dem ü ân
Aña hep âşikâre sırr-ı pinhân

Ne varından cihânuñ Aña ad var
Ne yoğ olsa olur noqşân-ı ezkâr

Viren Ol’dur çamuya reng ü büyı
Kıllan Ol’dur keremden nîk hüyı

O’dur var eyleyen berg ü gül ü hâr
Güli çün nev-şüküfte bülbülin zâr

5980 Münezzehdür şıfât-ı külli şey’den
O var itdi ma‘ânî nuqk-ı haydan

Çamu maḥlûkına luḥf issi Dādâr
O’dur Dārâ-yı devlet her ne ki var

Ne maḥbûlinden ister behre ḫâ‘at
Ne merdû[dı]ndan i‘râz istiḫâ‘at

Yaradılmış duta rāhında ‘işyân
O “ḫarf-i kün”den itdi âdem ü cân

Kemâline irişmez zerre noqşân
O’dur Çâdir O’dur Çayyûm u Raḥmân

165b Dağı peygám-berîne şad hezārān
Dürüd u ĥamd u elťāf-ı firāvān

Benüm ĥatumda ki şir-i giriftār
Za' if ü nā-tüvān mūr-ı kem-āzār

Senüñ ĥatuñda ki ser-dār-ı ekrem
Dilir-i merd-i sālār-ı mu' azzam

Muzaffer ' ādil-i şir-i cihān-bīn
Ser-efrāz āşaf-ı cüyāy-ı āyīn

Cihān-ārāy-ı dārā-yı felek-fer
Hemīşe olasın ĥaşma muzaffer

5990 Budur mazmūn-ı nāme iy cihān-dār
Döne kāmūñca dāyim çarĥ-ı ġaddār

Benüm ĥaĥķumda iy şir-i cihānbān
Şehinşāh-ı cihāna naķş-ı ' işyān

Vekīlān-ı şeh-i ferĥunde-aĥter
Ķılup buġz u ' adāvet ile defter

Benüm zımnumda şad bāre reh ' işyān
Diyüp kārüm diger-gūn dīde giryān

Ķılup bu ben faķir el-āĥirü'l-ĥāl⁷⁹⁶
Bu nev' a çünki gördüm āĥir aĥvāl

⁷⁹⁶ faķir < faķiri M

Muqarrerdür qazā şemşir-i tizi
Görüp iz' an idindüm rüsteḫizi

Bi-ğayr-ı haqq ise olmaḫda pā-māl
Elinde bī-vefāyānuñ diger-ḫāl

Eḫibbā vü ta' alluḫ eyleyüp cem'
Olar pervāne vü ben anlara şem'

Çün āḫir işbu ḫāle irgürüp kār
Beni 'ālem bilüp ḫār-ı sitemkār

Cem' oldı eşkıyā vü ceş-i 'asker
Baña hüm u hücumı kıldı yek-ser

6000 Ya ser-keş ol olup bu ḫayle ser-dār
Ya baḫruñ ḫancer ile eylerüz ḫār

Derūnuñ ḫancer ile eyleyüp ḫan
Alup biñ derd-ile senden bu dem cān

Çü gördüm ceş-i 'asker işbu kāra
Şürü' -ı ḫatlüme kıldum müdāre

Velikin iy ser-efrāz-ı cihān-dār
Bu mizāna irişdi 'āḫıbet kār

166a Ki ḫāşā iy ser-efrāz-ı cihān-bīn
Olam ben şāh u ser-dāra bed-āyīn

Velī çün kār-ı 'ālemdür diger-gün
Murād oldur olasın ḫayra memnün

Keremden iy dilir-i āşaf-ı şir
Günāhum çoğ ise çok luṭf sen pīr

Rücū' itdüm hezār estağfiru'llāh
Mürüvvet ' öẓr ile oldumsa gümrāh

Hezār ' acz ü niyāz u ' öẓr ü taḫşīr
Beyān itdüm ḳılup irād-ı taḫrīr

Bu deñlü ḥūn-ı nā-ḫaḳḳ k'ola ḥūn-rīz
Yana bu pehn-i deşte āteş-i tīz

6010 Anuñ dergāh-ı Ḥaḳ' da cümle irād
Su'āl ile cevābı ' adl ü bā-dād

Degüldür her zamān her kes muẓaffer
Murād üzre olımaz devr yek-ser

Firāz ile nişīb-i ḫāl-i gerdūn
Ḳılur nīk ü bedi kār-ı diger-gūn

Bize deryā-yı luṭfuñdan ḳıl iḫsān
Ol in' āmı ki ola cāy-ı imkān

Ya milk-i surḥ-ser ḳurbında bir cāy
Ta' ayyün eyle iy mihr-i dil-ārāy

Yaḫod ser-ḫadd-i Seyḫūn-ı bed-āyīn
Varam fermān ile sīne-i pūr-kīn

Ḳoyam ol milke bir şemşīr-i ḥūn-rīz

Olam alb-i adūya āteř-engīz

ılam bunca dilīrān ile iy řīr
Adū milkinde nev menřūr-ı řemřīr

Senūñ fermānuñ ile emr-i sultān
Adūnuñ kiřverinde rūd idem an

Ve gernī yo bu kāra iy ser-efrāz
Revā gōrmez iseñ bir kāra āgāz

6020 Baña yol vir ki milk-i usrev-i zeng
Revān olam kimesne nām ile neng

Özümnden bilmeyüp iy řīr-i ser-dār
Çıup rāha revāne leyl ü nehār

Olam ser-add-i źulmet ire pinhān
Sipāhumla miřāl-i āb-ı ayvān

166b Ref olsun aradan ceng ü cedel kīn
Tebāha irmeye tā asker-i dīn

Budur senden temennā iy ser-efrāz
Ki adlūñle cihān milkine mümtāz

Olup urduñ adūya tīr ü řemřīr
Tebāh oldı elūñde merd eger pīr

Ve gernī yo ılursın kār-ı īrād
Tebāh-ı ancerümdür řīr-i Pūlād

Sipāhī oldı tīgumdan perīşān
Girizān oldı gendü zār u giryān

Aña oldum bi-emr-i Hāq muzaffer
Ġurūr itme degül gerdün çü yek-ser

Geh iqbāl eyler insāna geh idbār
Gehī cānān görünür gāhī aġyār

6030 O bir maġrūr idi nā-kār-dīde
Süd aġzında қоһardı nā-resīde

Umūr-ı ‘ömrini ceyb-i pederde
Geçürmiş görmemişdi germ ü serde

Cihānda kıanda gördi rezm ü perhāş
Ki pister hāki kııldı yaşduġı taş

Huşūşā aşl-ı Kürd maġrūr-ı bī-‘ār
O gūne ādemüñ cengi degül kār

Velī ben sāl-i hef[t]den tā bu āna
Gelince rāhı kesdüm қahramāne

İrişdi ‘ömr-i mer’î sî vü şeş sāl
Қamu cengde geçer görmez diger-hāl

Baña ceng ü cedel bāzî-yi devrān
Eger yārî olursa çarġ-ı gerdān

Yimem pervā cihān olursa ser-dār
Meger baġt-ı murādum çarġ-ı ġaddār

ıla   aksin yine bu gerdiŒ-i d n
Ola b zie-i devr-i dige-gün

uŒuŒa C n-p l d' u n bi  diliri
Neberd- r  rezim-zen nerre-Œiri

6040  zinden ebter olduda giriz n
Bular yek-dil olup  n tiĒ [u] niz n

ılan rane eger sedd-i Sikender
Olap Ye  c c   ad  p r deŒt   kiŒver

167a Girift anlardan eylerse yiyüp b k
Biri olmaz   ad dan cengde Ēamn k

Eger iy  Œaf-ı Œir-i cih n-b n
Nih n lufu    ay nu  ancer-i k n

Œal h u Œulha olmaz ise derm n
Cev b-ı n memi luf ile ihs n

Eger rezm   Œal h u piŒe-i ceng
Eger luf u mürüvvet her ne  heng

Tetebbu   eyle iy d r -yı Cem-c h
NiŒib ile fir zı yolayup r h

Dige-güne d Œerse baŒa ger k r
ılalum cüst   c   y n-i Ēadd r

Ne ise c z     k ll emr eyle ihs n

Beyān eyle kerem kııl bākī fermān

O bed-āyīn-i bed-kīş-i sitemkār

Bu nev‘a oldı ğırre ‘āķıbet kār

6050 Getürdiler pes andan merd-i dihkān

Virüben nāmeyi ol rāha pūyān

Getürdi nāmeyi der-pīş-i ser-dār

Ɔoyup dihkān cevābın itdi izhār

*Āmeden-i Nāme-i Ɔalender-zāde bā-Ĥazret-i Ser-dār-ı Ekrem ve Ma‘lūm Şüden be-Kār-ı Īn
Bed-güher ve Fermüden-i Ĥazret-i Ser-dār bā-Dibīrān tā Nivişten-i Nāme vü Sitāyiş-i Murād*

*Paşa*⁷⁹⁷

Bi-dān iy merd-i āzāde nikū-rāy

*Ki ān rüz-ı ĥuceste ‘ālem-ārāy*⁷⁹⁸

Sipihr-i mekremet şīr-i cihān-bīn

*Yel-i ‘ādil Murād-ı devlet-āyīn*⁷⁹⁹

Hümā-pervāz-ı evc-i mihr-i enver

*Kerīmü’ş-şān dārā-yı zafer-fer*⁸⁰⁰

Sepīd-i şāh-bāz-ı mişl-i ‘Anķā

*Yel-i fermān-revā-yı şīr-i bernā*⁸⁰¹

⁷⁹⁷ Kalenderoğlu'nun mektubunun serdar hazretlerine ulaşması, o kötü tıynetlinin durumunun anlaşılması, serdarın kâtiplere mektup yazmalarını emir buyurması, Murad Paşa'nın övgüsü

⁷⁹⁸ Bil, ey iyi görüşlü hür adam / Dünyayı süsleyen o kutlu günü

⁷⁹⁹ Ālemi görmüş, gökler gibi cömert / Adil yiğit ve devlet işi bilen Murad

⁸⁰⁰ Parlak güneşin burcunda kanat çırpan Hüma / Zaferinin gücüyle hâkim, şanı yüce kişi

⁸⁰¹ Anka misali bir akdoğan / Gücü yerinde aslan, hükmü geçerli yiğit

‘ Adāletle zafer itdi cihāna
İrişdi luḡfi farḡ-ı farḡadāna

Zemīn ‘ adlinden oldı şaḡn-ı gülşen
Zamān emrinden oldı mihr-i rūşen

Cihān āsāyiş itdi baḡt u iḡbāl
Olup ‘ ālem murādı üzre ḡoş-ḡāl

167b Cihān āyīne-veş rūyın nümāyān
Nihān ḡulm oldı gitdi buldı pāyān

6060 Anuñ devrinde cevri eylemez kes
Ki tiḡ-ı ḡahrı eyler ḡālimi pes

Görinmez kimse devrinde perīşān
Meger der-gird-i ruḡ zūlf-i perīşān

Cefā-kīşān olup devrinde pinhān
Nite ḡulmet içinde āb-ı ḡayvān

Degül cevri-ile bir kes ḡāke yek-sān
Meger kim sāye-veş ‘ uşşāḡ-ı ḡübān

Görinmez kimse devrinde çü maḡzūn
Meger ‘ uşşāḡ-ı bī-dil dīde pūr-ḡūn

Dökilmez ḡūn-ı nā-ḡaḡ dīde giryān
ḡorāsan’dan meger kim la‘ l-i rummān

Ki devrinde kimesne ebruvān çīn
Meger kim meh-veşān ‘ uşşāḡa pūr-kīn

Olup cevr ü cefâyı ide kı̄nün
Diger kes idebilmez kı̄aşların nün

Ki bir kes bir kesün devrinde āy vāy
Dimez illā meger kim āteşin nāy

Zamān āsūde oldı buldı temkīn
Bu āşafdan bulup kı̄nün-ı pīşin

6070 Bi-ḥamdi'llāh ki çeşm-i ḥalk-ı 'ālem
Bu devr-i ḥalk-ı 'ālemden gidüp ğam

Ki āşafsız bu gerdün sū-güvārı
Dutupdı rüz u şeb naķş-ı medārı

Geyüp şāl-ı siyāhı rüz-ı pīrüz
Şihāb ile olup gerdün ciger-düz

Degüldür gerdiş-i gerdünda aḥter
Görinen āh-ı 'ālemden pür-aḥger

Çü bu 'ādil dil-ārāy-ı cihān-dār
Olur āşaf bulur gerdün diger kār

Degül encüm olur çeşm-i cihān-bīn
Ki çün bu āşaf oldı devlet-āyīn

Degül ḥurşid-i gerdün miĝfer-i zer
Geyüp a' dāsı kı̄albin kı̄ıla āzer

Mehi bedr itdi gerdün tā ki ol şīr

Ola şadr-ı sa'âdetde cihân-gîr

168a Degüldür kehkeşân gerdün-ı gerdân
Çuşandı zer kemer pâyında derbân

Oluban hizmetinde tâ şeb ü rûz
Şihâb eyler 'adû kalbin dil-efrûz

6080 Melâ'ik bâ-semâ mâhî der-'ummân
Aña eyler du'â-yı hayrî her ân

Ki yâ Rab bu cihân durdukca dâyim
Ola hürşid-i bahtı gûne kayım

Huşûşâ âdem ü âlem kemâhî
Re'âyâ vü berâyâ 'abd-i şâhî

Anuñ 'ömrin kamu ister ziyâde
'Adûsı 'ömrini Hâk vire bâda

Murâdı üzre her dem çarh-ı gerdân
Döne iqbâl-i bahtı gibi devrân

Hemîşe haşmına şemşiri sermed
Olup yâ Rab vir aña baht-ı sermed

*Âğâz-ı Dâstân-ı Hâzret-i Ser-dâr-ı A'zam ve Sipeh-sâlâr-ı Mu'âzzam ve Divân Kerden bâ-
Ümerâ vü Asker ve Muqarrer Kerden-i Cevâb-nâme bâ-Çalender-zâde-i Bî-fer*⁸⁰²

⁸⁰² Ulu serdar ve muhteşem komutan hazretlerinin destanına başlangıç; emîr ve askeriyle Divân kurup zavallı Kalenderoğlu'na yazılacak cevabı kararlaştırmaları

Pes andan rāvi-yi merd-i suḡan-dān
Beyān eyler bu nev‘ a kārı ol ān

Çün ol gün ḡazret-i ser-dār-ı a‘ zam
Sütün-ı ‘ asker ü dārā-yı ekrem

Murādın devlet-i āsümān-rāy
Hümā-pervāz-ı Sımurg-ı dil-ārāy

Ḥiredmend-i efāzıl şır-i kāmıl
‘ Adālet-mehçe-i ‘ allām-ı ‘ ādil

6090 Cenāb-ı Ḥaḡḡ’a ol günde münācāt
İdüp girye kııurdı ‘ arz-ı ḡacāt

Gül-i rüyın zemīn şaḡnına mālīd
İdüben ol yel-i ferḡunde-nāḡīd

Dilerdi dāyimā fırsatla nuşret
Alurdı gendüsin elḡāf-ı ḡayret

Meger ol gün ḡalāye oldı şer-gır
Niçe ser kesdi şırān-ı cihān-gır

Muḡālīf ḡayli olduḡda girīzān
Bilürler der-ḡafā şemşır-i tīzān

168b Olup feryād-res-i şām-ı ruḡ-ı kıır
Olur bāzān dilirān-ı cihān-gır

Çü ḡurşīd-i felek vardı firāḡa
Şaçıldı baḡr-i zülmet deşt ü ḡaḡa

Cihān deryā-yı kıre ruḥların ğarḳ
Ḳılup farḳ itmez oldı pāy-ile farḳ

Müzeyyen oldı yem kır içre pinhān
İrişdi mürde cism-i düşmene cān

Ḥaber ser-dāra irdi ol zamān tīz
Ṭalāye-bā-ṭalāye oldı ḥūn-rīz

6100 Olup ḥayl-i muḥālif bize şer-gīr
Hücūm-ı hūm idüp bernā eger pīr

Bi-ḥamdi'llāh du'ā vü himmet-i şāh
Şeb-i zulmi kıllur raḥşende çün māh

Daḥi baḥt-ı ruḥ-ı ferḥunde ser-dār
Bize nuşret virüben deştde Dādār

Kesildi bir niçe oldı perīşān
Girīz itdi melā'ın zār u giryān

Anı ol dem işitdi ol cihān-gīr
Ruḥın ḥāke ḳodı 'özr ile ol pīr

Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a kıldı girye vü zār
Ki kıldı çire-dest gerdānı Dādār

Münādī eleyüp bu nağma āvāz
Anı gūş itdi hep şīrān-ı mümtāz

Şeb-i deycūra merdān-ı hüner-bīn

‘ Adūdan ‘ āķil ü ŧirān-1 pür-kīn

Ki nā-geh āteŧ-i ğamla ŧebī-ĥūn
Ķılup ĥayl-i muĥālif dīde pür-ĥūn

Diyüp her kes irince tā seĥergāh
Olup bīdār-1 devlet ğāh u bī-ğāh

*Evŧāf-1 ŧubĥ-1 ŧādīķ ve Āŧār-1 Baĥt-1 Hümāyūn-1 ‘ Asker-i İslām*⁸⁰³

6110 Çün āŧār-1 hümāyūn baĥt-1 iķbāl
Hümā-yı devlet açdı pes per ü bāl

Ķılup ĥuŧķ ü teri cümle zer-endūd
Oluban ceyš-i zeng ‘ ālemde nā-būd

Cihāna çeŧme-i ĥurŧīd-i pür-fer
ŧaçup nūrın olur pür baĥr ile ber

169a Kim oldı ĥusrev-i zeng ü meh encüm
Ĥurūŧ-ı çarĥa irdi nāle-i düm

Cihānı pür Ķılur o lerze-i ğuŧ
Mużaffer oldı ŧīt-i ‘ ırz u nāmūs

Hemān sā‘ atde ser-dār itdi dīvān
Cem‘ oldı ŧem‘ ine ŧir-i dilīrān

Durup mīrān u āŧaf cümle ber-pā
Oturmıŧdı o ĥulķı ĥüsni zībā

⁸⁰³ Sabah vaktinin anlatımı ve İslām askerinin kutlu bahtının alâmetleri

O sâ' atde hemân bir merd-i dihķân
Gelüp bir nâme virdi şîre ol ân

Beyân-ı aşl-ı nâme kıldı der-ķâl
Degerdür nâme kâr-ı naşş-ı aķvâl

Oķutdı nâme-i pür-mekr ü efsün
Ķılur ser-dâr u şîrân ķaşların nün

6120 Olur ol şîr-i âşaf âteş-i tîz
Dilîrân hep ser-â-ser tîĝ-ı ģün-rîz

Cevâb-ı aşl-ı nâme oldı ma' lüm
Buyurdı ser-firâz-ı nâme mefhüm

*Nivîšten-i Cevâb-nâme-i Ĥazret-i Murâd Paşa-yı 'Adil ve Âşaf-ı Sulţân-ı Deryâ-dil ve Sihr-
âferîn-i Suĥan-dân-ı Cârî-zebân ve Sıfat-ı Āĝâz-ı İn Nâme*⁸⁰⁴

*Ķünîn ģüyed yekî merd-i suĥan-ĝüy
Der-în vâdî ģünîn mî-zed be-în ĝüy*⁸⁰⁵

O deryâ-yı ma' ânî âşaf-ı şâh
O ser-dâr-ı mu' azzam tâbiş-i mâh

Cevâhir ma' deni kân-ı dürer-bâr
'Adilü'l-mişl ol dârâ-yı ser-dâr

⁸⁰⁴ Derya gönüllü sultanın veziri, sözü geçerli söz sihirbazı ve adil Murad Paşa'nın cevabi mektup yazması ve bu mektubun başı hakkında

⁸⁰⁵ Söz ehli adamın biri şöyle der / Bu vadede bu topa şöyle vurur

Cevāhir tengin açdı anda ol ān
Nişār itdi ki ‘iştirin baħr-i ‘ummān

Niçe biñ biñ cevāhir eylese pāş
Felek her cevhere taħsīn ü şābāş

Diyüp olmaz birine naķş-ı hem-rāz
Yem-i albinden anlar itdi pervāz

Gelüp münşī dībīr-i pūr-suħan-senc
Ma‘ārif gilki-i şarrāf-ı girān-genc

‘Uṭārid hūşe-çīn-i gilki-i perdāz
Olmaz böyle bir merd-i suħan-sāz

169b 6130 Yazup hūrşīde her dürr-i kelāmın
Ser-i ser-‘ askerūñ şīrīn peyāmın

Gelür pīş-i vezīre bir suħan-dān
Ḥaṭı Yāķūt u Firdevsī-yi devrān

Ne irād eylese ol şīr-i Cem-cāh
Anı inşā kıllur bā-levħa-i māh

Suħan-ārāy-ı ‘ādīl kıldı taķrīr
Anı çāpük dībīrān kıldı taħrīr

Ser-i gilki-i baħr-i ķīre oldu pinhān
Ki māhī buldı şan kim āb-ı hayvān

Ne māhī huşk-dil-i dānā-yı devrān
Devende deşt-i sīme oldu pinhān

Olup pūyende ol şahrā-yı kākūm
Anuñ gerd-i dilinden naqş-ı terkūm

Qılur ol bī-zebān güftārını lāl
Beyān eyler suhan aḥkāmı fi'l-ḥāl

Gehī mekr ü füsün [u] naqş-ı nireng
Gehī şulḥ u şalāḥ u ḥıttā-i ceng

Qılur ol bī-zebān ol deñlü pūyā
Ki oldı mest ü qanzil la' l-i gūyā

6140 Pes andan eyleyüp elfāza āgāz
Yazup nām-ı Ḥudā'yı ol sihir-sāz

*Evşāf-ı Ser-i Nāme ki be-Nām-ı İñ Pādīşāh-ı Bī-niyāzī vü Bī-çāregān-rā Çāre-sāzī*⁸⁰⁶

Be-nām-ı ān Şeh-i şāhān-ı 'ālem
Qılan Ol'dur qara topraqdan Ādem

O'dur var eyleyen eşyā kemāhī
Feleklerde melek deryāda māhī

Cihānı zerre zerre eyledi var
Bilür hep cümlesin luḥf issi Dādār

Qamu hep āferin zikrinde gūyā
Anuñ fermānı ile cümle pūyā

⁸⁰⁶ Mektubun, çaresizlerin yardımcısı o Padişah'ın isminden bâhis baş kısmı

Aña hiç nesne olmaz gizlü pinhân
O'dur var eyleyen cism ü dil ü cān

Mekāndan Ol münezzehdür mekân pür
Anuñla ser-be-ser çün silk ez-dür

Aña yoğdur ezel yoğdur evāhir
O'dur milk şāhibi her kāra Qādir

170a Virür birliğine tanıķ kamu şey
O kıldı āferīn-i nuţfeyi hay

Anuñ ma' lūmıdur her gizlü esrār
' Ayānı hūb u zişt ü leyl [ü] nehār

6150 Cihān-ı āferīn Dārā-yı Ğaffār
O'dur gül zımnına var eyleyen hār

Anuñ yoğdur vezīre ihtiyācı
Qılur her derde kudretle ' ilācı

Anuñ luţfindan olmaz kimse nevmiz
İden nārı kül ü kül āteş-i tiz

Ne ' ālem eylese emre itā' at
Ne ' işyān ile behr-i istiţā' at

Aña bir zerre nef' ü zerre noķşān
İrişmez luţfına yoķ hadd ü pāyān

Yumuban göz açınca biñ biñ ' ālem
Yoğ eyler ister ise var ider hem

O kıldı “*Kün fe-kān*”⁸⁰⁷dan naķş-ı ādem
Kemāl-i ķudretinden nefh idüp dem

Kemāline Anuñ yoķ hadd ü pāyān
Dağı hem ķullarına luţf u iĥsān

Aña kıлмаķ gerek her sā‘at ü ān
Ne sā‘at her nefes Şükr-i firāvān

Dağı peyġam-berīne Şad taĥıyyāt
Olardur mürsel-i kān-ı belıyyāt

6160 Dađı evlād u aŐĥāba dūrüdü
Ķıluban cān-ıla dilden sürüdü

Pes andan Őehriyār-ı server-i dīn
Sütün-ı ehl-i imān-ı cihān-bīn

Ki oldur ‘arşa-i İslām’a ser-dār
Zamān ‘adlınde devri leyl ü nehār

Ķılup emn ü emān dānā vü dihķān
‘Adıl-i zımn-i zıll-i Şehde her ān

Bulup mīr ü vezīr ü ‘asker-i Őīr
Emān āsüde zıllinde cüvān pīr

Anuñ ŐemŐīri vü tīr-i du‘āsı
Ķula a‘dāsına hem bed-du‘āsı

Güzer gerdün cüşından kıılır tîz
Nite âh-ı yetîmân-ı seher-hîz

170b

Ki oldur âfitâb-ı milk-i ‘ âlem
Ferîdün-ı zamân dârâ-yı Cem hem

Felek râyıyla dutsun dâyimâ kâm
Olup hürşîdi destinde ola câm

Anuñ kürsî ola kemter serîri
Cihânı var iden hem dest-gîri

6170 Ki ‘ âlem ‘ adli ile mesti dâyim
Zemîn ile zamâna luğfi kâyim

Benüm katumda ki şîr-i cihân-dâr
Şehinşeh âşafı sâlâr u ser-dâr

Senüñ katuñda ki bir merd-i hüd-bîn
Şehinşeh câyını nâ-dân-ı pür-kîn

Yazup bir nâmede pür-mekr ü efsün
Beyân-ı rîv-i dev nağş-ı diger-gün

Sitâyış eyleyüp bende-nüvâzı
Olup püyâ-yı rîv ü çâre-sâzı

Vekîlân-ı dil-i deryâ-yı ‘ âdil
Şehinşâh-ı cihân dârâ-yı kâmil

Saña îrâd idüben nağş-ı ‘ işyân

İdüp mağzüb-1 sultān-1 cihānbān

Diger-ḥāl eyleyüp zımnuñda cārī
Ol ucdan kılmayup artık qarārı

Ecinnā cem^ˆ idüp dārāt-^ˆ unvān
Çeküp rāyet re^ˆ āyādan döküp ƙan

Bu fikr-i fāsīd [ü] efkār-1 teşvīş
Dimāğa bū virüp olduñ bed-endīş

6180 Cem^ˆ oldu eşkıyā^ˆ ālem olup teng
Ecinnā kıldı öz cāna çün āheng

Pes andan eyleyüp dādāra sevgend
Benem ben şāhib-^ˆ işyān bā-ḥudāvend

Rücū^ˆ -1 kār-1 bedden eyleyüp tīz
Bu nev^ˆ a def^ˆ için şemşīr-i ḥun-rīz

Beyān idem cevāb-1 nāmeñe gūş
Ƙılup bu dürri eyle gūşa mengūş

Çü zātuñda yoğ-ıdı naqş-1^ˆ işyān
Nüçün kılduñ re^ˆ āyā çeşmini ƙan

Cem^ˆ itdüñ eşkıyā vü reh-zen-i rāh
Zemīn ile zamāna kıldurup vāh

171a Be-sān-1 gürg-i bed-kīş-i bed-endīş
Olup virdüñ cihān ḥalƙına teşvīş

Melâ' in hayline olduñ melâ' in
Re'âyāya uruban hancer-i kîn

Olup milk-i cihāna hār-ı āzār
Degül halk-ı cihān Hāq daħi bīzār

Olupdur senden iy düzd-i zinā-zād
Edānī nā-pesend ü ehl-i ifsād

6190 Eger sen şehriyāruñ emrine cān
Vireydüñ hem olayduñ emre fermān

Bu kāra itmez idüñ naqş-ı āġāz
Diğer kāra dilüñ itmezdi pervāz

Bu deh sāl içre iy nā-merd-i nā-dān
Niçe reh-zen dutupdur rāh-ı 'işyān

Biri hiç kılmadı bu nev' a pervāz
Ki sen kılduñ cihān milkinde āġāz

Meger yāduñdan iy düzd-i bed-āyīn
Nihān oldu ki itdüñ 'āleme kîn

Günāhumdan geçüp ol ġayr-ı memnūn
Firāz ile nişīb aħvāl-i gerdūn

Saña ser-ħadd-i ħurb-ı surħ-ser cāy
Virem tıġumla ol la' l tā zemīn-sāy

Eger 'avn-i cihānı var iden Hāq
Olursa işbu 'abde luḡfı muḡlaq

Olam bu pehn-i deştde ğayr-ı memnūn
Ki senden ħancerümle dökmezem ħūn

Seni bī-ser kılup düzdānı bī-pāy
Virem naġm-ı ecelden saña āvāy

6200 Görinsün saña rü`yā milk-i Seyĥūn
Bu pehn-i deştde aġsun rūd-veş ħūn

Seni bī-cān idüp düzdānı bī-ser
Der ü deşt   askerüñle küşte yek-ser

Ėoyam serverlerümle ħancer-i tīz
Oluban ħaylüñe қаşşāb-ı ħūn-rīz

Nigīn-āsā kılup bu   arsayı teng
Kılup çeşm-i cihāna   ālemi deng

Ėılam yarın saña nev tīġ-ı menşūr
Olup şīr ü peleng sen baña çün kūr

171b Miyān-ı   askerüñde ħancer-i tīz
Ėoyam cümle olalar қana ġaltīz

Ėılam şīrān ile ħaylüñ perīşān
Nite mīşi hijebr-i gürg-i pīrān

Seni bī-rāh u reh tā ħusrev-i zeng
Ėovam ber-geşte çün bī-nām u bī-neng

Rehā destümden ancaġ bir ramaġ cān

Sipāhuñla olursañ āb-ı hayvān

Şeb-i deycūr ola bu rūz-ı rūşen
Bu hāristān görinsün saña gülşen

6210 Qovup elden qomayam leyl ü nehār
Şalup hāke sipāhuñ ‘ākıbet h̄ār

Olursa emr-i Hāq virem saña rāh
Dırāz-ı ‘ömrüñi tıgumla kūtāh

Dimişsin ger bu pehn-i deştde āteş
Olup hāncer fūrūzān şır-i ser-keş

Bülend olduqda ferr-i āteş-i kīn
Yanarsın ferrine iy düzd-i hōd-bīn

Su’āl ile cevāb irād-ı ezkār
Beyānında dimişsin merd-i bī-‘ār

Çün efkār eyledüñ bu kārı āhır
Su’āl ile cevābın Rabb-i Qādir

Bu deñlü Müslimīn bernā eger pīr
Elüñde oldı tu‘m-ı darb-ı şemşīr

Bu deñlü ‘āleme olduñ sitemkār
Cevābuñda nedür irād-ı ezkār

Çü gördüñ Hāzret-i Bārī vü Qahhār
Seni hakk eyleyüp itmek diler hār

Cihāndan şafha-i nāmuñ çü pinhān
Nite ‘ ayn-ı zamāndan çeşme-i cān

6220 Pes andan başladuñ efsün u nireng
Nigīn-āsā cihān çün başuña teng

Be-fermān-ı Hudā iy hār-ı āzār
Olam çeşm-i cihān-bīne şeb-i tār

Çılup andan baña biñ reh-zen irād
Zaḥım-ḥordemdür anlar aşl-ı Ekrād

Degül biñ yüz biñ olsa düzd-i nā-dān
Bi-emr-i Haḫ ḫamusın ḥāke yek-sān

172a Çılup yarın olam ceng içre pīrüz
Derūnuñda olup tır-i ciğer-düz

O bir şevketle geldi mişl-i Dārā
Cihān şaf şaf idüp kılmışdı ārā

Velikin emr-i Haḫḫ u himmet-i şāh
Perişān oldu ḥayli kārı kūtāh

Aña sen olımazsın hem-çü derbān
Seni bir dem kılam ḥāk-ile yek-sān

Eger yārī olursa baḥt u iḫbāl
Seni ber-geşte düzd-i ḥayli pā-māl

Çılup āḥir nümāyiş ceng ü bāzī
İdüp naḫş u nümüne türk ü tāzī

6230 O buldı Һancerümden cāy-ı emān
Girizān oldı gitdi zār u giryān

Olup pinhān perī-veş rāh u bī-rāh
Çıķup ھاçsañ idersin ‘ākıbet vāh

Şalāh u şulh u luţf u cūy-ı dermān
Niyāyiş bā-sitāyiş kār-ı ihsān

Tetebbu‘ -ı zafer aĥvāl-i gerdūn
Firāz ile nişībin dīde pūr-ĥūn

Eger şulh u şalāh u Һancer-i kīn
Nihān mihr ü ‘adāvet dīde pūr çīn

Cenāb-ı Һaķķ’adur dāyim siţāyiş⁸⁰⁸
Anuñ ĥod birliginedür niyāyiş

Ne ise maķder-i Һaķķ emr ü fermān
Zafer idbār u ĥāl-i çarĥ-ı gerdān

Anuñ fermānına ‘abd-i şehinşāh
Muţī‘ ü müstemī‘ ü ‘özr-i dergāh

Ümīd oldur zaferle baĥt-ı iķbāl
Virüp ĥūn-ı ‘adūdan kişveri lāl

İdüp ferdā olavuz deştde firūz
Nesīm-i nuşret ile rūz-ı bih-rūz

⁸⁰⁸ cenāb < ĥabāb M

6240 Bu deñlü hñn-ı bā-ħaķķ emr-i Bārī
Olup sizden ola řahrāda cārī

Be-fermān-ı Ğudā ferdā kılup ceng
Senüñ öz cānuñı almağa āheng

Ola ħayl-i muħālif tu‘ me-i tiğ
Zemīn āteř olup hñn yağdura miğ

172b Çeküp ħancer zemīnden sebze-i ter
Yağa ķavs-i ķaderden naķř-ı aħger

Cihān hep cenge kılsun resm-i cūřān
Olup ‘ asker nite baħr-i ħurūřān

Pes andan eyledi āheng-i ta‘ yīn
Dimesün ‘ aķilem tā ol bed-āyīn

Yazup nām-ı Ğudā’yı evvel āħir
Ki Ol’dur Ķādir ü Ķayyūm u Ķāħir

Cenāb-ı Ğaķķ’a merhñn bākī fermān
Urup mühr-i řerīfin aña ol ān

Gene ol reh-neverd-i merd-i diħķān
Alup mektübı oldu rāha pūyān

*Āmeden-i Nāme-i Ĥazret-i Ser-dār bā-Ķalender-zāde-i Nā-ħalef ki Ū Güm-kerde-i Āyın-i Selef
ve Dīvān Kerden der-Sā'at ve Tedbīr Kerden-i Aħvāl-i Diger ve Muḳarr[er] Şüden-i Ceng der-
Pehn-i Göksun⁸⁰⁹*

Çün ol ta' vīz-i nāme āteş-i tīz
Resed bā-dest-i ĩn nā-dān-ı ĥūn-rīz⁸¹⁰

6250 Be-sān-ı ez-kef-i Mūsā 'aşāyeş
Veyā çün tünd ü tīz ejdehā-veş⁸¹¹

Girift ez-hevl-i cān-rā ān kec-endīş
Ruḥeş şüd zerd ü dil hem pür zi-teşvīş⁸¹²

Miyān-ı nīk ü bed mānd ve 'z-ān kār
Ne-dāned bāzi-yi gerdūn-ı ğaddār⁸¹³

Ki z'ān bested be-ser bā-ħayl-i 'asker
Şeved ber-geşte küşte kūh yek-ser⁸¹⁴

Çün açdı nāmeyi ol düzd-i bed-kīş
Olup mazmūnına vāşıl bed-endīş

Derūnı oldı āteş ruĥları zerd
Dil[i] mir'ātın itdi cevr-ile gerd

Ki kılmaz rīv ü ĥud' a naḳş u nīreng

⁸⁰⁹ Yol usûl unutmuş hayırsız Kalenderoğlu'na serdarın mektubunun gelmesiyle hemen dīvān toplaması, kaçınılmaz hâle gelen cenge dair başka planlar yapması

⁸¹⁰ Mektup, bu kan dökücü cahilin eline ulaştı

⁸¹¹ Sanki Musa'nın elinden asası geldi / Veya şiddetli ve yakıcı bir ejderha gibi

⁸¹² O çarpık fikirliyi can korkusu aldı / Yüzü sarardı ve gönlü allak bullak oldu

⁸¹³ Bu iş iyi mi kötü mü, arada kaldı / Gaddar feleğin planını çözemedi

⁸¹⁴ Ona bağlı bir yığın askerin / Dağı ölü ve yaralıları doldurur

Eger sivrū zebān u hıttā pür-ceng

Görür haşm-ı dil-āver şîr-i ğurrān

Özi ol pehn-i deştde vahşî cîrān

Peleng-dil ‘ asker ü ser-dār-ı hūn-rîz

Çamu hep ceng-cū bā-āteş-i tîz

Cevāb-ı nāmede ne pā vü ne ser

Ne cāy-ı emn ü ne bā-rūy-ı hem-ser

173a 6260 Sürüda eylemiş āvāzeyi çeng

Miyān-ı şulha kılmış nağme-i ceng

Çeküp braķmış miyāna tîğ-ı hūn-rîz

Olup şîr ü dilîrān āteş-i tîz

Yimez pervā ‘ adūdan kām u nā-kām

Çılup ceng-i girān îrād-ı encām

Görür nāme içi pür āteş-efşān

Virüp almaķ dilerler baş-ıla cān

Birez baħr-i taħayyür semtine hūş

Fürü ser kıldı oldu anda hāmūş

Anı başdan ayaĝa naķş-ı ğayret

Alıpdı lîk iderdi yine ğayret

Hemān sâ‘ at idüp ol demde dîvān

Cem‘ oldu ‘ asker ü dîv ü dilîrān

Diyüp maẓmūn-ı nāme ‘ āķibet-ķāl
Beyān-ı vāķı‘ ın idbār u iķbāl

Olup emr-i ŗeh-i ķār merd eger pīr
İder bu ķāra āķir rāy u tedbīr

İdüp her kes kemāl-i ‘ aķlı pervāz
Birinüñ rāyı olmaz naķŗ-ı mümtāz

6270 ıılup ol nā-ķalef irād-ı tedbīr
ıılaķ dutsun ķamu bernā eger pīr

Füsūn u rīv ile olmaz müdāre
Olup cengden degüldür ğayrı çāre

Bunı ķıldum dilümden rāy u tedbīr
Görüñ cā’iz ise merdān eger pīr

De[r]ūnum āteŗ-i ğavf-ıla pūr-bīm
Dolup ķıldı dilüm piçide çün cīm

Sipihr-i bī-vefā bizden ki iķbāl
ııla dūr u dırāz u ‘ āķibet-ķāl

‘ Ayān ide bu gez bir ķār-ı dīger
Budur ğavfum ķalavuz cümle bī-ser

Budur devr-i firāz-ı çarķ-ı gerdūn
Ki geh nīķi ķılur ğāķi dīger-ğūn

Gerekdür iy dilirān-ı rezim-zen
ıılalum biz bu ŗeb bir naķŗ-ı pūr-fen

Ki āgeh olmaya bu kāra ser-dār
Elinde olmaya kim cev̄r-ile ḥ̄ār

173b Budur imdi muvāfiḳ rāy u çāre
Bu naḳş āḡūş olup gelsün kenāra

6280 Ne deñlü var-ısa sīm ü dūr ü zer
Ḳumāş u perniyān [u] dürr ü gevher

Girān-māye güher şemşir ü ḥancer
Nihān genc-i girān yāḳūt-ı aḥmer

Sebük-bār-ı girān u ḥayme ḥargāh
Ṭmāb-ı ibrişim ü bār u bengāh

Ḳıṭār u bā-mehār u esb-i rehvar
Girān-māye metā' u bā-şütür-bār

Girān-māye sebük-bār-ı heyünān
Ḥazīne raḥt-ı gūn-ā-gūn çünān

Güzin eyleñ ḳamusın beste der-bār
İdüp bār-ı girān olmaya rehvar

Olar kim māye endekdür dura sāz
Zirih sāz u seleb bā-ceng-i āḡāz

Pes andan rezm-zen-i rüyin-tenān şir
Ḳıla bu pehn-i deştde merd eger pır

Kemān-keş ḥaşm-küş-i şir-i jiyānkār

Neberd-ārā rezim-zen ehl-i peygār

‘Adūdan kılmayanlar ebruvān çin
Uranlar deştde haşma hancer-i kīn

6290 Kālanı māndegān hord u büzürgān
Yelān-ı bī-dilān düzd-i sütürgān

Kıluban cümle beste pür şütür-bār
Oluban şubḥ olunca rāha rehvar

İki menzil kılup kaṭ‘ -ı beyābān
Dutup bizden yaña gūş-ı dil ü cān

Eger gerdiş bizüm rāy-ıla devrān
Kılursa ‘aksine itmezse gerdān

Bizi haşma kılup bu cengde firūz
Güler yüz gösterüp hem baḥt-ı bih-rūz

Kıluban ‘asker ü ser-dārı yağmā
Ḥaber irsāl olınsun pīr ü bernā

İdüp ric‘ at yine işbu mekāna
Gelüp devlet irerse farqadāna

Ve gernī yoḡ bu pehn-i Göksun āteş
Yanup efrūz olursa baḥt-ı ser-keş

174a Cihān ārāyiş-i naqş-ı diger kār
Zemīn āteş hevā çün ebr-i ḥūn-bār

İki ‘ asker olup ālūde-i hūn
Aķa Gōksun’da yarın rūd-ı Ceyhūn

6300 Diger-gūn gerdiş-i iķbāl ü idbār
Bize yār olmayup ger ola aġyār

Dilrān eyleyüp kūşişle perhāş
Ola rāz-ı nihān der-‘ āķıbet fāş

Bize gerdūn kıla ‘ aksin nūmāyān
Vefā-dār olmayup baht ola pinhān

Nūmūdār eyleyüp çeşme girizi
‘ Ayān u bī-ķıyāmet rüstehizi

Sipih-r-i bī-vefā ser-dāra āheng
Bizi naġm-ı sitemle vālih ü deng

Düşe başa pes andan hıttā-i kār
Dutup vādī beyābān vālih ü zār

Ķılup aķşāma ķarşu rāha pūyān
Şeb içre od gibi pes rāha pūyān

Varup ol cāya kim raķş-ı ser-i yār
Olup andan şabā-reftār-ı Tātār

Ķalan endek-behā ħaymeyle ħargāh
Tecemmül cüz’ ü kül bār-ıla bengāh

Ṭama‘ -ı ħām olur bunlara ġālib
Ġanīmet semtine hep cümle ṭālib

6310 Olup āḥir irişür řām-ı encām
Bulup ol şeb olar cāy-ı dil-ārām

Olup ol řeb kamu bir rāha pūyān
Ḳılup Ḳat‘ -ı reh-i řaḥrā beyābān

Görüp serde ne ise naḳř-ı evvel
Degül ḥālī ikiden çeşm-i aḥvel

Ya cümle olavuz şemşir-i yek-sān
Virüp āḥir cefā vü cevı-ile Ḳan

Veyāḥod bir kenāra ‘ aḳıbet kār
İrüp bu rāh-ı rezm ü fitne efkār

Felek dāyim degüldür bir Ḳarāra
Miyāna gāh olur gāhī kenāra

Pes andan daḡı serde her ne yazu
Göre řir-i dilirān zūr-ı bāzū

174b Ne ise tā-ezel serde nivişte
Eger ḥande ve ger ebr ü sirişte

Diyüp oldu o demde anda ḥāmūř
Dilirān oldılar bu naḡma pür-cūř

Bu rāya Ḳıldı cümle anda taḥsīn
Hezārān şad hezārān resm ü āyīn

6320 Pes andan oldılar hep çāpük ü çüst

Bu ahvāli amusı eyledi cüst

Girān-māye ne deñlü gevher ü sīm
Perestār u ulām u naş u tefhīm

Hazīne hayme vü ālāt u esbāb
Semūr u perniyān u tuhf-ı nā-yāb

amusın ıldı her kes haymede best
ıār ile heyūnān oldu peyvest

Ceres āvāzını hep cümle pinhān
ılup andan ne deñlü varsa düzdān

Dükel ol merd-i merdān-ı dil-ārāy
amusın ıldılar pes rāha ārāy

Diger nesne omazlar ālet-i ceng
Zirih cevşen hüyūn-ı raş-ı gül-reng

Perī-rüyān-ı milk-i Çin ü Māçin
Siyeh-āl ü siyeh-mū zülf-i pür-çin

Perestār u ulāmān u kenizān
ıār u bār-ıla ıldı girizān

Otuz dört biñ dilir-i rezm-zen-i şir
Hijebri-i kine-cū merdān eger pır

6330 Sekiz biñden ziyāde düzd-i segbān
amusı dīv-siret almaa cān

Şabāḥa muntazır şahrāda pür-ceng
Diger rāh-ı girizān dutdı āheng

O şeb kaç^c eyleyüp çün ḥıng-i şeb-ḥız
Reh-i şahrā beyābān tiz-der-tiz

Olup pūyān be-sān-ı dūd-ı āteş
Ḥurūş-ı çarḥa irdi cūş-ı ser-keş

İki cānibde ol şebde dilirān
Şabāḥa muntazırdı nerre-şirān

Getürmezdi kimesne çeşmine ḥ'āb
Yanar Göksun'da ol şeb āteş ü āb

175a Cihān pür-cūş idi ez-cūş-ı ' asker
Tutuşmışdı yanardı deşt yek-ser

Zemīnden sebze-i nev-ḥız-i kīne
Bitüp kaçd-ı ' adū kılmışdı çīne

Zemīn tā-şubḥ olunca āsümān cūş
İki deryā olunca şubḥ ḥāmūş

Olımaz eyleyüp her gūne efkār
Kime devr-i hümāyūn baḥt-ı idbār

6340 Kılup ārāyış-i gerdūn cihānı
Zaferle baḥt açup rāz-ı nihānı

Derūnı eyleyüp her kes münācāt
Cenāb-ı Ḥaḳḳ'a her kes ' arz-ı ḥacāt

Olup encüm-şifat tā-şubḥ-ı bīdār
Ki tā baht u sa‘ ādet-rā pedīdār

*Reften-i Ḥazret-i Ser-dār-ı A‘zam İ̄n Şeb der-Ḥalvet-ḥāne-i Ḥod ve Perestiş Nümūden be-
Dergāh-ı Ḥudāy ‘Azze ve Celle ve Şefi‘ Giriften-i Enbiyā-yı ‘İzām ve Evliyā-yı Kirām*⁸¹⁵

*Ḥuceste yek şebī çün Leyle-i Qadr
Murād-ı āşafān u ān meh-i bedr*⁸¹⁶

‘İbādet eyleyüp ‘arz itdi ḥacāt
Derūnından idüp Ḥaqq’a münacāt

Urup nūr-ı ruḥın rüy-ı zemīne
Ser-āğāz eyleyüp dilden enīne⁸¹⁷

Açup dürc-i fem-i pākini ol ān
Dile evvel getürdi nām-ı Yezdān

Didi iy Ḥālīk u Qayyūm u Qahhār
Cihān fermān-pezirūñ her ne ki var

Eger ins ü perī ger mūr u ger mār
Eger ādem egerdür “*Leyse fi’d-dār*”⁸¹⁸

Eger murğ u meges ger bīşe vü pīl
Taşar tuğyān ider emrūñ ile Nīl

⁸¹⁵ Yüce serdar hazretlerinin bu gece halvethanesine gidip Cenab-ı Hakk’ın dergâhına kulluğunu sunması ve peygamberler ile evliyai şefaatchi kılması

⁸¹⁶ Kadir Gecesi gibi kutlu bir gece / Vezirlerin kıvancı olan o kutlu ay

⁸¹⁷ enīne < āyīne M

⁸¹⁸ “Evde kimse yok, (ev sahibinden başka)”

6350 Be-ḥaḳḳ-ı zāt-ı pāk-i ʿ unşur-ı pāk
Didüñ luṭfuñ ile “*Levlāke levlāk*”⁸¹⁹

Be-ḥaḳḳ-ı çār-yār-i pāk-gevher
Be-ḥaḳḳ-ı ān dü mihr ü mäh-ı enver

Be-ḥaḳḳ-ı enbiyā-yı ḥayl-i aʿ zam⁸²⁰
Be-ḥaḳḳ-ı evliyā-yı ḥayr-ı encām

175b Nihān u āşikārum saña maʿ lüm
Dilüm nūr-ı zaferle eyle maḥküm

Ne kıldıysa şehinşeh baña fermān
Dil ü cāna ḳamusın itdür izʿ ān

Çün emrũñle irişdüm bu diyāra
İrür cān rāh-ı ʿ adle durma çāre

Sikender ḳabz u başt u emr ü fermān
Yoğı var eyleyen sen varı pinhān

Olursa zerre luṭfuñdan ʿ ināyet
Olur ʿ adl ü ʿ aṭā baña hidāyet

Cemʿ olmış ḥayl-i zālīm sīret-i dīv
Şehinşeh emri dutmaz eyleyüp rīv

İṭāʿ at itmeyüp fermān-ı şāha

⁸¹⁹ “Sen olmasaydın, (sen olmasaydın, felekleri yaratmazdım)”

⁸²⁰ aʿ zam < iʿ zām M

Çamu ' iŝyān kıilup zıll-i İllāh'a

6360 Benüm hod emrüme hiç dutmayup gūŝ
Bir özge kārı kılmıŝlar der-āgūŝ

Çamunuñ çeşmine çün beşşe-veş yıl
Gözine kaçtre gelmez rüde-i Nil

Bularla kaçı ser-dār oldu hoş-hāl
Ki bunlar ' ırzını kılmadı pā-māl

Za' ifem Hāzret'üñ kıldum penāgāh
Ki sensin nık ü bedden cümle āgāh

Çıilup ' arz-ı niyāzı Zāt-ı pāke
Ruĥ-ı māhın sürüben rüy-ı hāke

İki şeh-bāz-ı vaĥŝī ĥıŝmın ol ān
Varınca ĥ'āba mihr oldu nümāyān

Görür ol ' ādil-i şir-i hünerver
Ki meclis kılmış aŝĥāb u Peyem-ber

Meh-i bedr ol ŝaĥābe mişl-i aĥter
O deryā onlar ol deryāda gevher

Düşüp pāy-ı Resül'e anda der-hāl
Niyāz u girye ile ' arz idüp hāl

Çenār-āsā iki destini ol ŝāh
Dutup dergāh-ı Hāçķ'a ol ruĥı māh

6370 Saña virsün Hudā yıl ‘ömr-i Nūh’ı
Bulasın cānib-i Haq’dan fütūhı

Melül olma rızā-yı Haq sañadur
Gider h̄’ābı gözüñden devr tañadur

176a Saña kıldı Hudā bir luṭf u ihsān
Ki görmez anı senden ğayrı insān

Şeh[e] ‘āşī olan ol ḥayl-i dīvān
İrür tiĝuñdan anlara ğırīvān

Ġurūr-ı çeşmine beşşe olan pīl
Döker tiĝuñ anuñ ḥūnın ider Nīl

Re‘ āyāyı kılan zulm-ile vīrān
İrür tiĝuñdan anlara ğırīvān

İden emr-i şerīfūñ cevri-ile red
Olur şemşīr-i ‘adlūñ başına med

Ġurūr ile olan emrūñde bī-bāk
Kılur tiĝuñ anuñ me’vāsını ḥāk

Yıқан şer‘üm evinden zulm-ile taş
Yirine tiĝuñ andan aldurur baş

Yapış dāmān-ı şer‘e dut kelāmı
Bulasın çār rüknūñden selāmı

6380 *Çünin aḥvāl-i mā fī-in kühen deyr*

Me-şev gamgîn ki hesteş ‘ âkıbet hayr⁸²¹

Diyüp çeşminden oldı nitekim cân
Çamu yārān-ıla ol demde pinhān

Bu yaña āşaf-ı şîr-i peleng-dil
Çılur nūr-ı ruħıyla mest ü çanzil

Derūnından hidāyet şem‘ i yandı
Sa‘ ādet ‘ aynı ħ‘ābından uyandı

Āğāz-ı Dāstān-ı Ceng-i Büzürg ve Şıfat-ı Sākî-nāme-i Ĥüb⁸²²

*Bi-dih iy sāde-i ĩn āteşin-reng
Ki gam der-dil bi-sāzed vālih ü deng⁸²³*

*Me-rā bî-hüş kün iy sākî der-ĩn kām
Ki tā ez-kām-ı devrān yābem ārām⁸²⁴*

***‘Azîmet Nümüden-i Çalender-zāde be-Meydān bā-‘Asker-i Düzdān ve Āmeden der-Meydān ve
Zînet Dāden ‘Asker ve Şaf Keşiden-i ‘Asker-i Melā‘ ĩn der-Pehn-i Göksun⁸²⁵***

*Der-ĩn vādî çünĩn naķş-ı kalem-gĩr
Zi-rezm-i āşaf ü şîr-i cihān-gĩr⁸²⁶*

Künün iy naķş-bend-i zū-fünün kār

⁸²¹ Öyledir bu köhne dünyada bizim hâlimiz / Dert etme, işin sonu hayır olur

⁸²² Büyük savaşın destanına ve güzel sākî-nâmenin anlatımına başlangıç

⁸²³ Bu ateş renkli saf içkiden ver ey (sākî) / Ki gönüldeki gam feleğini şaşırırsın

⁸²⁴ Benim bu zevkle aklımı başımdan al ey sākî / Böylece devranın safasında hisse alayım

⁸²⁵ Kalenderoğlu'nun, çapulcularıyla meydana yönelişi ve ulaşması, askerın zinet bulması, Göksun Yaylası'nda asilerin saf düzeni alması

⁸²⁶ Bu vadide kalem sahibi öyle şeyler yazar ki / Cihanı zapteden aslan vezirin savaşı hakkında

*Bi-gū ez-kār-ı ser-dār-ı nikūkār*⁸²⁷

176b

Zi-bāzī-yi sipihr-i baht ü iqbāl

*Zi- āğāz-ı zafer-encām-ı in hāl*⁸²⁸

Çünin gūyed suhan-gūy-ı suhan-dān

*Der-[in] vādī çünin zed tūb ü çevgān*⁸²⁹

6390 *Şebāngeh in dü-deryā-yı girān-rāy*

*Dü-bāhr-i āhen ü şirān eber-cāy*⁸³⁰

Ne-dāned her-kesī ferdā ki şūd ceng

*Yekī ber-diğerān giti küned teng*⁸³¹

Diğer-kes-rā ne-dāned rāz-ı gerdūn

*Zi-idbār ü zi-iqbāl-i hümayūr*⁸³²

Ki yābed baht-i firūzī der-in cāy

*Ki bāşed şir-i ner mihr-i dil-ārāy*⁸³³

Zi-vaqt-i şām-ı in şeb şubh-i bīdār

*Dü ‘asker mī-şevved der-dil pür-efkār*⁸³⁴

Ki mey hāşıl küned baht-i girān ser

*Ki dāred küşte vü ber-geşte yek-ser*⁸³⁵

⁸²⁷ Şimdi ey iş bilen bilge yazıcı / İyi işli serdarın işinden bahset

⁸²⁸ Feleğin baht ve talih oyunundan / Sonu zafer olan bu hâlin başlangıcından

⁸²⁹ Bilge söz ustası öyle bir söyler ki / Bu vadide âdeta gūy u çevgān oynar

⁸³⁰ O gece bu güçlü iki deniz / Yeryüzündeki iki demirden deniz gibi o aslanlar

⁸³¹ Herkes yarın bir savaş olacağından haberdar değil / Birinin diğeri üzerine dünyayı dar edeceğinden

⁸³² Diğeri feleğin sırrını bilmiyor / Kutlu yükselişten ve düşüşten haberi yok

⁸³³ Bu yerde kim zaferin talihine erecek / Kim gönlü ışıtan güneş, er aslan olacak

⁸³⁴ Bu gece akşamdan sabaha kadar / İki askerin de gönlünde nice endişe

⁸³⁵ Kime değerli talih mey sunacak / Kim bütünüyle düşkün ve mevta olacak

Ne-yābed tā-seher der-çeşm-rā ḥ'āb
Bi-sūzed çün der-în şeb āteş ü āb⁸³⁶

Çü erkān-ı sipihr īn mihr-i raḥşān
Bi-zed ser rūy-ı gerdūn şüd dirāḥşān⁸³⁷

Cihān āyīne-sān ez-ferr pür-nūr
Be-yek-bāre nihān şüd baḥr-i deycūr⁸³⁸

Zemīn ez-ferr-i ḥurşīd-i zafer-rūy
Bi-yābed rūy-ı nev-reng-i diğer-būy⁸³⁹

6400 Çi mihr-i āsümān rūy-ı zemīni
Münevver eyledi Ḥākān-ı Çīn'i

Çeküp şemşīr-i tīzin baḥr u berden
Sipāh-ı zeng-pezīri ḥuşk ü terden

Sürüp kıldı zemīn rūyın yine nūr
Tecellīden şanasın dāmen-i Ṭūr

Meger Behrām-ı cellād-ı nūh-eyvān
Miyān bend itdi tīgīn dökmege ḳan

Ki gerdūn dāmenin ḳılmışdı pür-ḥūn
Diler Göksun'da aḳmaḳ rūd-ı Ceyḥūn

⁸³⁶ Sabaha dek gözler uykıyla buluşmaz / Çünkü bu gece su da ateş de yanar

⁸³⁷ Bu parlak güneşte göğün önde gelenleri /Feleğin yüzüne baş verince parlaklık bulurlar

⁸³⁸ Cihan ayna gibi ışıktan parlarken / Sonra yine karanlık denizinde gizlendi

⁸³⁹ Yer, zafer yüzlü güneşin ışığından / Bambaşka kokulu yeni yüzlü bir suret bulur

Zamān altun zirih geydi zemīn sīm
Görüp gerdün o cāyı oldu pür-bīm

Güneş nūrıyla kim gerdünü tezyīn
Çılur efgāna geldi nāy-ı zerrīn

177a Zemīn lertzān olup nāy eyler efgān
Hırāsından olup lertzende devrān

Yirinden durdı şırān-ı peleng-dil
Çılan hūn-ı ‘adūdan ‘arşayı gil

Şarardı rüy-ı hūr şanmañ şafağ-rīz
Olupdur dāmeni öz kana ğaltīz

6410 Ki zīrā çīn-i ebrū kıldı şırān
Hem-āverd olmağa haşma dilirān

O gün her kes dilinden kıldı iz‘ān
Ki haşmından ağıdur her kişi kan

Degül kıabil diger kāra müdāre
Ki cengden özge yoğdur ğayrı çāre

Medār-ı merhamet ref‘ oldu ol dem
Çılur pūşīde çeşmin her kesūñ dem

Püser efkārın itmezdi peder hem
Peder kārında olmaz pür der-hem

Cihānda luğ u rağmet oldu pinhān
Püser kūşış pederle almağa cān

ııur merg-i püserde hem peder tız
Ecelden öñdin itmek ına ğaltız

Bu efkara iki derya kemer teng
Seherden eyledi aĝaza aheng

Dimiş dānā çün ol bed-kış [ü] bed-din
Seherden durdı ser-dāra velikın

alenderoĝlı ol ħār-ı dil-āzār
Çün ol ħāb-ı girāndan oldu bīdār

6420 Zirih-pūř itdi bālin cümle cevřen
Geyindi pā vü tā-ser ğarĝ-ı āhen

Cevāhir-gün geyüp sīmın zirihler
Miyān bend eyleyüp nāzik girihler

Cevāhirden kemer-bendin miyāna
Çü bend itdi döner serv-i revāna

Mücevher terkeş ü ħancer muraşsa^ç
Niyāmı pür-güher tıĝ-ı mülemma^ç

Nihān zer cevřene bāl ü zirih dūř
ııup andan siper der-kitf [ü] āĝūř

Cevāhirden urındı başına terg
Baĝan çeşminden iz^ç ān eyleyüp merg

177b Bilüp ol düzd-i nā-dān-ı sitemkār

Bu ezkârı iderdi leyl ü nehâr

Ki ser-dâr-ı zafer-pîşe cihân-bîn

Rezim-cüyâ olısar sîne pür-kîn

Ki ol bâz-ı Hümâ-şayd-ı girân-rây

Muzaffer ‘âdil-i şîr-i dil-ârây

Çomaz âhîr aña kîn-i kemer berk

Çılup eyler nümâyân çeşmine merg

6430 Bilür eñ soñ ki ser-dâr-ı hümâyûn

Derûnın âteş-i çeşmin çılur çün

Anuñ destinde ol düzd tîğ-ı tîzi

Ecelden öñdin o rûz-ı sitîzi

Derûnından çılup bu nağşı iz‘ân

Ki çeşminden bu gerdiş ‘âkıbet çan

Akıdur eyleyüben vâlih ü deng

Çılup ber-geşte çün bî-nâm u bî-neng

Veli almış derûnın nağş-ı hayret

Nümâyân zâhirâ eylerdi ğayret

Çalup bu müşkilüñ kârında hayrân

Buña cengden degüldür ğayrı dermân

Münâdî ‘askerinde itdi âvây

Dilrân hâzır olsun kâr-ı fermây

Seher hayl-i melâ' in eyleyüp cüş
Nihân der-âhen ü zîr-i zirih-püş

Piyâde âteş-endâzân dutup şaf
Kamu cādū-şifat pür mâr der-kef

Sebük-pâ reh-zen-i cüyâ-yı perhâş
Döşek hâk eyleyenler yaşduğın taş

6440 On üç biñden füzün hayl-i melâ' in
Kamu hep ' asker ü ser-dâra pür-kîn

Tüfeng-endâz-ı pür-dil rezm-cüyâ
Şabâ-sân huşk ü terde çüst ü püyâ

Şeb içre çeşm-i mûrı mühreye tîz
Kılanlar haşmını öz kana ğaltîz

Dizildi şaf dutup çün hûk-i huffâş
Ki bâzî yanlarında rezm ü perhâş

Pes andan reh-zen-i eşheb-süvârân
Rezim-zen şaf-şiken nîze-güzârân

178a Cevâhir câmelü cümle zirih-püş
Siper kılmış kamunuñ bâlin âğüş

On iki biñ ser-efrâzân-ı ser-keş
Ki cevr-ile cihân milkine âteş

Niçe gez urmuş eñ ednâ süvârî
Edânî devleti nâ-üstüvârî

Vefā naqşın dilinden eyleyen güm
Göze göstermeyen gerdün u encüm

Rezim-zen ser-keş-i çün hük-i hod-bîn
Süvārān nīze-zen zānī melā' in

6450 Çi Etrāk ü çi Efrenc ü çi Ekrād
Erāzil nā-pesend ü düzd-i bī-dād

Edānī nā-mülāyim tünd ü hem serd
Vefāsız bī-hamiyyet nā-cüvān-merd

Cenāb-ı Hakk'a vü sultān-ı dīne
Olan ser-keş şehinşāh-ı güzīne

Çamu cevşenverān u dil zi-āhen
Rezim-cū bī-vefā nā-merd-i reh-zen

Derūndan ğayrı naqşı eylemiş dūr
Mey-i rezm-ile cümle mest ü mağrūr

Süm-i raşdan firāz-ı miğfer-i mīl
Çamu āhen-dil-i rüyīn-ten-i pīl

Çamu kīn-i pelenge bend idüp bel
Piyādeyle süvārī cümleten tel

Süvār-ı raş olup ol düzd-i nā-dān
Çalender-zāde ol mağzūb-ı sultān

Görür şaf şaf durur ' asker niçe mīl

Döşenmiş cüş idüp şan zinde-i pîl

Çamusı eyleyüp cenge kemer berk
Getürmez ‘aynına bir zerrece merg

6460 Kılup şad āferīn [ü] va‘ d [ü] ihsān
Ne gevher sīm ü zer baḡş eyleyem cān

Bu nağmı eyleyüp ‘askerde āğāz
Bülend āvāz ile ol düzd-i bī-āz

Ki iy şīr-i süvārān-ı cihān-dār
Zebūndur rezmūñüzde şīr-i ser-dār

Nümāyān her ne vaktin dest-i çire
Dilīrān göstere ser-dār-ı şīre

178b Kılām ol dem tamāmet luḡf u ihsān
Cihān baḡşāyiş-i cism ü dil ü cān

Diyüp kıldı çamusın mest ü mağrūr
Firāz-ı çarḡa irdi şerr-ile şūr

Gelüp andan ḡurūşa nāy-ı zerrīn
Tutuşdı pehn-i Göksun anda ol ḡīn

Ḥurūş-ı ‘asker ü bā-cüş-ı eşheb
Mehībinden ‘ayān itdi zamān teb

Süheyl-i raḡş-ı düzdān irdi çarḡa
Unutdı kıldı devrin kār-ı barḡa

Ḥurūş [u] cūş-ı ʿ askerden nüh eyvān
Pür oldu ƣan ƣaşandı ḥing-i gerdān

6470 Ğubār-ı tīre-gūn gerdūna hem-ser
Ƙopup yirden cihānı dutdı yek-ser

Sipihre irdi nevk-i ḥar-ı nīze
Zemīn ile zamān düştü sitize

Bu şevketle o düzd-i nā-pesendān
Gelüp [ol] ordugāha dutdı meydān

Çün ol cāya irişdi ḥıttā-i ceng
Ki ser-dār ile itmek ister āheng

Öñinde durdı segbān bend idüp şaf
Dutarlar āteş-efşān mār der-kef

Şağında Söylemişoğlı'yla Cemşīd
Sipāhından güm oldu çehre-i şīd

Ağaçdan düzd-i ser-keş ol perī-nām
Ki tīğından olur lerezende Behrām

O Türk-i bed-güherle Kürd ʿ Alī şīr
Şağında durdı anda rübeh-i pīr

Bular durdı şağında dizdi alay
O düzd oldu bularla ʿ ālem-ārāy

Şolında Kürd Ḥüseyn-i bī-vefā merd
Ki şemşīri ƣılur dünyā ruḥın gerd

6480 Yanında Aḳbaba Őāmī o ḥod-bīn
Ki ‘iŝyān ile sulṫāna dutup kīn

Ḥasan kim keḥudā-yı mīr-i mīrān
Ḥaleb’de ḥākim olmuş ŝoñra ‘iŝyān

Ḥüseyn-i Cān-pūlād kim ŝīr-i ser-dār
Ciġal-zāde ki ol merd-i nikūkār

179a Binā-yı ‘ömrini ḳılduḳda vīrān
Ele girmez bu nā-cins eyler ‘iŝyān

İṫā‘ at itmeyüp dünyāya bed-kīŝ
Sitemkār oldu sulṫāna bed-endīŝ

Görür kim devlet-i nā-üstüvārı
Cefā ehlinde çün ḳılmaz ḳarārı

Bu bed-āyīn-i āzār Rüstem-i gīr
Olup ser-keş cihān ḥalḳına şer-gīr

Oluban āḥir ol düzd-ile hem-ser
Ḳalenderoġlı’na olmuş ser-‘ asker

Şolında āhenīn sedd oldu ŝīrān
Ḳafāsın Cān-pūlād’uñ biñ dilīrān

Pes andan dīv-i zed ol rū-siyeh merd
Sa‘īd-i nā-pesend kevnī ḳılan gerd

6490 Ne deñlü rezm-zen-i rüyīn-tenān ŝīr

Kemān-keş tîğ-zen merdān eger pîr

Rezim-cū şaf-şiken düzdān-ı pür-dil
Ki tîğında kılurlar haşımı zāyil

O dīv-i zed olup bu hayle ser-dār
Çapup nîze be-sān-ı nevk-i ter hār

Çü sağ u sol kılur tezyîn-i ‘ asker
Hürüşa geldi pehn-i deşt-i kişver

Çamu hep rezm-i ser-dār ile mağrūr
Hidāyetden olurlar cümlesi dūr

*Dāstān-ı Ser-dār-ı Zafer-şi‘ār ve Şıfat-ı Sākî-nāme-i Ateş-endüz*⁸⁴⁰

Bi-y-ā iy ateş-efrüz-ı ğam-i dil

*Bi-dih in ateşin-reng-i mu‘ādîl*⁸⁴¹

Ki tā kerdem ‘ayān in rezm-i āheng

*Çi ğüne in ser-efrāzān küned ceng*⁸⁴²

*Zinet Nümüden-i ‘Asker-i İslām be-Zerrîn-sāz ve Selb-i Dilirān-ı Rūm u ‘Arab ve Zîrih
Püşiden-i Hāzret-i Murād Paşa ve Teveccüh Nümüden be-Meydān ve Şaf Keşiden-i ‘Asker-i
İslām*⁸⁴³

Bi-y-ā sākî me-rā cām-ı zer-endūd

⁸⁴⁰ Zafer alâmetli serdarın destanı ve ateş saçan sākî-nâmenin özelliği

⁸⁴¹ Gel ey gönül derdini harlayan / Şu hoş ve ateş renkli olanı ver

⁸⁴² Bu savaşta görüneyim böylece / Nasıl da cenk ediyor başı çekenler

⁸⁴³ İslām askerinin değerli bir süs göstermesi, Rum ve Arap yiğitlerinin gelişi, Murad Paşa'nın zırh giyip meydana yönelmesi, İslām askerinin saf tutması

*Bi-dih tā-ğam zi-dil-rā būd u nā-būd*⁸⁴⁴

Zi-cām-ı ʿışk künem yek cürʿa-i nūş

*Zi-dil baħr-i maʿānī tā küned cūş*⁸⁴⁵

179b

Bi-y-āverdem ki tā ın dāstān nev

*Künūn leşker-keşī ser-dār-ı ħusrev*⁸⁴⁶

6500 *Çi gūne mī-küned ārāyiş-i dīn*

*Nümāyed bā-ʿadū ʿasker be-tezyīn*⁸⁴⁷

Çü ān kān-ı vefā şīr-i ciħān-bīn

*Sipeh-dār-ı şehinşāh-ı selāīn*⁸⁴⁸

Zafer-fer ʿādil-i dārā-yı devlet

*Muzaffer yāver-i iķbāl-i ʿizzet*⁸⁴⁹

Seher şubħ-ı saʿādet çarħa hem-ser

Olup murğ-ı hümāyūn gūne yek-ser

Nümāyān eyleyüp iķbāl-i şāhī

İrişdi ferri mehden tā-be-māhī

O şeb tā şubħa dek ʿarz-ı niyāzı

Niyāz u girye ile çāre-sāzı

Çılup cümle derūnī ʿarz-ı ħācāt

⁸⁴⁴ Gel sākī, altınla bulanmış kadehi bana / Ver de gönülde ne gam varsa yok olsun

⁸⁴⁵ Aşk kadehinden azıcık olsun nuş edeyim / Gönüldeki mânâ denizi çuşa gelsin

⁸⁴⁶ Böylece bu yeni destana başlayayım / Şimdi o serdarların şahı asker sürmede

⁸⁴⁷ Nasıl da dinin süsü oluyor / Asker, düşmana marifetini gösteriyor

⁸⁴⁸ O vefa kaynağı, dünyayı görmüş aslan / Sultanlar şahının kumandanı

⁸⁴⁹ Zaferle güç bulan, devlet şahının adili / Muzaffer, muhteşem talih ile dost olan

Zafer ferrin dil ü cânı münâcât

Sa' âdet ma'la' indan ol yüzi nür
' İbâdetden çü fâriğ şîr-i düstür

Olup durdı nite serv-i hırâmân
Çıkuban halvetinden anda ol ân

Buyurdu ' asker-i İslâm-ı mîrân
Hijbebr-i kînever mîr ü emîrân

6510 Münādî eylesün âvâza âheng
Cihân haşma kıla kîn-i kemer teng

Çü şîrân u dilîrân eyledi güş
Dil-i deryâ-dilân ol dem ider cüş

Dilîrân u emîrân zîver-i zer
Mücevher cevşen ü yâkût-ı aḡmer

Donandı ser-be-ser şîrân-ı merdân
Dönüp çeşm-i hurûşa merd ü pîrân

Nihân zîr-i zirihde kıldı âteş
Dönüp şîr ü pelenge cümle ser-keş

Görinmez âhen-i cevşen güherden
Kemer bergüstüvân sîm ile zerden

Nihân itmiş zirih çeşmini yâkût
Virür her cevheri cân u dile kût

Cihān sīmīn-girih cāme zer-endūd
Zirih cevşen ser-ā-ser naķş-ı Dāvūd

180a

Ki kār itmez birine āteş ü āb
Cevāhir her biri bir dürr-i nā-yāb

Girihter pür-girih çün çeşm-i cānān
Güz̄er kılmaz meger kim nevk-i müjgān

6520 Ne tığ u ne teber ne nevk-i ter tır
Ne hancer ne sinān u pençe-i şır

Birisi ebr-i terden dutmayup jeng
Mişālin görmedi ‘ ömrinde Hüşeng

Hadeng-i Qahramān kılmazdı çāre
O zırha dūz iderdi seng-i hāre

Güherle zīveri dürr-i girībān
Şanasın maṭla‘ -ı hürşid-i tābān

Birini görmedi ‘ ömrinde çün Cem
Geyen şır-i dilrāndan gider ğam

Kemān-ı Rüstem ü terkeş Ferīdūn
Mülemma‘ dürr ü gevher cümle zerd-gūn

Mücevher hanceri şemşir-i Hüşeng
Görinür hep yüzi bā-āteşin-reng

Virür tığ ile terkeş ‘ askere hāl
‘ Uqābāna şanasın kim per ü bāl

Cihān ‘ālem-nümā cūşında her ān
Ruḥ-ı cānān-şıfat eyler nümāyān

Süleymānī geyim zer-düz cevşen
Cihān pür-dil olup dil oldı āhen

6530 Dilirān Rüstem-āsā miğfer-i zer
Geyüp başa kamu iğrāk-ı gevher

Otağa ber-firāz-ı meyl-i şirān
Çü ‘Ankā ber-firāz-ı baḥr-i ‘ummān

Gelüp şaf şaf girift ol bārgāhı
İḥāta kıldılar devlet-penāhı

Devām-ı devlet ile raḥşına pāy
Çoya ol ‘ādil-i şir-i dil-ārāy

Gelüp mîr ü dilirān düş-bā-düş
Dizildi reh-neverdān-ı cihān-cüş

Nihān zîr-i güherde rûy-ı kişver
Olup kevn ü mekân iğrāk-ı gevher

İḥāta ḥaymeyi kıldı sipāhî
Nite ḥayl-i kevākib gökde māhî

180b Zer ü ziverden ‘ālem oldı efrüz
Tutuşdı pehn-i Göksun āteş-endüz

Felekden dāne-i erzen zemîne

Düşüpdî nîze peykânında çîne

Cihân olmuş zer ü zîverden ârâ
Ki şan genc oldı yirden âşikârâ

6540 ‘Asâkir zîver ile hep zirih-püş
Siper kılmış dilîrân ketfîn âgüş

Süm-i rahşdan firâz-ı hıttâ-i güş
Dilîrân u feres cümle zirih-püş

Eger bir igne vü bir erzen-i Çîn
Olurdu nîze peykânında pür-çîn

Veyâhod mîl-i miğferde qarârî
O devlet seddi buldı üstüvârî

Çamu ser-dâra dutmışdı dil ü güş
Ne vâqtin ‘azm ide ol şîr-i pür-cüş

Ne demde rahş-ı devlet zînini cây
Zafer tahtı kıla şîr-i dil-ârây

Ne vâqtin ol sa‘ âdet âfitâbı
Nümâyân rû kıluv ref‘ -i hicâbı

Çü şîrân u dilîrân şaf-keşîde
Bu cânibden o şîr-i kâr-dîde

*Vaşf-ı Şîr ü Jen-i Merdân Âgâ-yı Yefî-çeriyân-ı Ateş-endüz der-Çalb-i Düzdân*⁸⁵⁰

⁸⁵⁰ Yiğitlerin aslanı ve çapulcunun kalbine ateş bırakan yeniçeriler ağası hakkında

Ḥalīl-nām u şīr-i āhenīn-ceng
Hijebri-i kīne-cū cūyā-yı āheng

Ser-efrāz-ı yelān-ı āteş-endūz
Dil-i düşmen olur tīgında dil-dūz

6550 Müretteb Rüstemāne cevşen-i zer
Geyindi zīveri hep ğarķ-ı gevher

Ḳuşandı terkeş ü tīg-ı keyānı
Ḳılurđı görse vālih Ḳahramān'ı

Mücevher terkeş ü ḥancer muraşşā⁶
Niyāmı sīm ü elmās-ı mülemma⁶

Serine terg-i Cem perr-i hümāyūn
Geyindi vü taķındı kaşları nūn

Ḳılup ḥaşm-ı şehinşāha dutup kīn
Getürler raḥş-ı eşheb devlet-āyīn

181a Ne raḥş bir gez süheylin ḥing-i gerdūn
İşitse dehşetinden kaşanur ḥūn

Rikāba Rüstem-āsā çün ḳodı pāy
O devlet raḥşinuñ zīnin ider cāy

Alup girdin dilīrān āteş-endāz
Rezim-zen serv-ķad şīrān-ı mümtāz

Ḳazā taşın ḳılanlar mūhreye teng

Ser-i haşma cihānı eyleyen deng

Şeb içre mühre ile mūrī āzār

İdüp Sīmurğ'ı gerdūnda dil-āzār

6560 Piyāde hep sebük-pā rezm-zen-i şīr

Mücevher tīğ u zer üsküf cihān-gīr

Füsūnger mār-ı heft-ser āteş-endūz

Çamu kārında kāmīl şīr-i zer-dūz

Dutup şaf şaf cihān rüyın girih-bend

İderler haymeyi 'azm-i hudāvend

Gelüp hayme öñinde cümle ber-pā

Dururlar muntazır ol şīr-i bernā

Ne vaktin devlet ile rezme āğāz

Çıla ol server-i ser-dār-ı mümtāz

Çurūş-ı kūs u efgān nāy-ı zerrīn

Nüh eyvāna irişdi āteş-i kīn

Zemīn lerzān olup esbān çurūşān

Dilīrān ser-be-ser Sīmurğ-ı cūşān

*Dāstān-ı Çazret-ı Ser-dār-ı Zafer-pīşe ve Kār-dīde-i Nīk ü Bed-i Pūr-endīşe*⁸⁵¹

Künūn bāzem be-āğāz-ı sipeh-dār

⁸⁵¹ Zaferi iş edinmiş ve iyi kötü her işi görmüş serdarın destanı

Be-meydān-ı suhan kıl-k-i güher-bār⁸⁵²

Nümāyem tā-be-devrān in güher yāft

Ki devlet sūy-ı tīzī ki bişestāft⁸⁵³

Ki ez-‘ālem rübūdem gūy-ı merdī

Ki ger bī-ḥad keşīdem germ ü serdī⁸⁵⁴

6570 *Bi-ḥamdi’llāh der-īn ma‘nī zedem dest*

Derūnem der-bülendī-rā şüdü best⁸⁵⁵

Eger luḫf-ı Ḥudā vü baḫt-ı gerdūn

Me-rā yāver şüdü kār-ı diger-gūn⁸⁵⁶

Resīdem z’ān suhan der-nükte-bendī

Bi-yābem ez-nevī baḫt-ı bülendī⁸⁵⁷

181b *Künūn gūyem çī gūne şīr-i ser-dār*

Vezīr-i a‘zam ü mihr-i sipeh-dār⁸⁵⁸

Çü gördi ‘asker-i şāh-ı cihānbān

Zemīn rūyın girift çün baḫr-i ‘ummān

Olup pīr ü cūvān hep rezme ḥāzır

Velikin cümle ‘asker aña nāzır

⁸⁵² Şimdi o kumandanın anlatımına başlıyorum / İnci saçan kalemi söz meydanına sürüyorum

⁸⁵³ Ki bu mücevheri devrana göstereyim / Ve devlet parlak bir şekilde ışılsın

⁸⁵⁴ Dünyadan yiğitlik topunu kapayım / Sıcağı da soğuğu da çok gördüm

⁸⁵⁵ Hamdolsun ki bu mânâda payem var / Gönlüm yücelere bağlanmış

⁸⁵⁶ Eğer Hakk’ın lutfu ve feleğin talihi / O diğer işi hakkımda iyi kıldıysa

⁸⁵⁷ Nükteyle dolu o sözü keşfettim / Yepyeni bir yüce talih buldum

⁸⁵⁸ Şimdi serdarın durumu nedir, söyleyim / Veziriazam ve komutanların gneşi

Dimiş rāvī o dem şîr-i hıredmend
Kılan biñ rāyı bir tedbire peyvend

O dem gencūra kıldı emr ü fermān
Ki tā ihzār ide hūd ile haftān

Bilür ol devlet issi şîr-i ser-dār
Cihān ceng ü cidāl ü rezm ü peygār

Cihān neyzen bakışın ebruvān çin
İder şîr-i süvārān haşmına kīn

6580 Kılup efrüz olısar āteş-i ceng
Yigen-āsā olur gerdün yine teng

Olısar sīne-i şîrān derīde
Kılur murğ-ı revān ‘arşa berīde

Bu rezmi görmemişdür Nīrem ü Sām
Penāh olsa gerek çok şāhib-i nām

Dilīrān nev kılur menşūr-ı şemşîr
Tebāh-ı haşma kūşış merd eger pīr

Olur tālīb püser hūn-ı peder rīz
Peder merg-i püserde āteş-engīz

Olup birbirine şemşîr-i tīzi
Urup şîrān göriser rüsteḥīzi

Bilür ‘ālem kāmı kīn-i kemer teng
İdüp haşmın kılısar vālih ü deng

Revā gördi sipeh-dār-ı cihān-bağş
Murād ismi Murād’uñ şāhib-i rağş

Olup pīrānesiz cevşenle hem-ser
Ki reşk itsün ferine mihr-i enver

Nihān zīr-i qabāya āhenīn-dil
İdüp ol server-i şīr-i peleng-dil

6590 Geyüp zerrīn qabā sīmīn zirihler
Miyāna bend idüp zerrīn girihler

Sa’ ādet terkeşin kıldı kemer-bend
İki yirden kılp şemşīri peyvend

182a Tamāmı sağ u şol hancer muraşşa’
Mücevher terkeş ü tīg-ı mülemma’

Zafer peykinde her tīri nişāne
Virür qavs-i qūzah bir saht kemāna⁸⁵⁹

Qazā tīr-i qaderle terkeşin māl
Qılur her bir oqı biñ haşmı ğırbāl

Murād üzre kemān-ı devletin çarğ
Qurupdur hāl-i düşmen yā bula barğ

Yazup tīgında Behrām-ı felek-fer
Ser-i a’ dā ola tīgında hem-ser

⁸⁵⁹ bir < ter M

Mübârek başına bir miğfer-i hûb
Be-sân-ı şems-i enver gibi merğûb

Derûnı vü birûnı dürr ü yâķût
Ser-â-ser ğarķ olup cāna virür ķût

Felekde ķurş-ı enver bahş ider nûr
Anı başa urındı şîr-i düstûr

6600 İki yirden otağa şâh-vārî
Hümâ-yı devleti serde ķarārî

Müretteb cāmelerle mişl-i Dārâ
Geyindi ol dilîr-i devlet-ārâ

Ķamu pîrânesiz Gürşâsb gibi şîr
Geyindi cāme āhen ol cihân-gîr⁸⁶⁰

Semend-i devlete bā-resm ü āyîn
Cevâhirden görünmez cevşen ü zîn

Ser-i sümnden görünmez tâ bün-i gûş
O raķş-ı devlete dürr ü güher pûş

Anı başdan başa iĝrâķ-ı gevher
Düm ü yâlin ķılurlar cümle zîver

Pes andan ol semend-i bād-pāyî
Ĥacil ķılmış durur reft-i şabāyî

⁸⁶⁰ Nûshada bu beyit “sahh” kaydıyla derkenar olarak yazılmıştır.

Gelüp ol raḥş-ı devlet burc-ı şîre
Esed şan kim ruḥ-ı mihr-i münîre

Çün ol ʿādil sipeh-dār-ı cihān-bîn
Murād itdi ide cā ḥāne-i zîn

Rikāba pā ḳomazdan evvel ol şîr
Ḳapup yirden o dem mihr-i cihān-gîr

6610 Şınup aldı bir avuç ḥār u ḥāşāk
Döküp ceybe didi iy Dāver-i pāk

Sañadur istinādum rûz u şebde
Hidāyet ḳıl ḳoma ḳalbüm teʿ abda

182b ʿAdūya ḳıl keremden dest-i çîre
ʿİnāyet merḥamet luṭf it bu pîre

Dilîr-i ġāziyān luṭfuñla ḥandān
Ḳıl iy Dādār-ı ʿālem luṭf u iḥsān

Sitāyiş eyleyüp ḳıldı münācāt
Derūnı vü birūnı ʿarz-ı ḥācāt

Derūnından ne gevher oldı ʿayān
Ḳabul oldı duʿāsı tîri ol ān

Semend-i devlete ol sâʿat ol şîr
Süvār oldı nite mihr-i cihān-gîr

Semen-zār-ı ruḥından dāne-i dūr

Niṣār idüp kııurdu ceybini pür

Cihān geldi ħurūṣa nāy-ı zerrīn

Fiğān u girye kıııdı anda ol ħīn

Zemīn sümm-i ferestden geldi cūṣa

Zamān lerzān olup geldi ħurūṣa

6620 Çü deryā-yı mu‘azzam leṣker-i ṣāh
Urur mevc-i girān kim mihr ile māh

O olup rūy-ı cihān gerd [ü] ħubāra

Nihān oldu ‘ayān māh u sitāre

Cihān sīm-āb-veṣ sümm-i ferestden

Zamān inler idi zīku’n-nefesden

Zemīn ile zamān pür hāy-ıla hūy

Bulup gerdün diger-reng ü diger-būy

Cihānı ṣaf-be-ṣaf ṣīr-i süvārān

İdüp ārāyil-i nīze-güzārān

Be-sān-ı ṣīr-i ner bebr ü pelengān

Yem-i aḫzarda ħurrende nehengān

Ĥurūṣ [u] cūṣ gerdün-ı kebūda

İrerler nīze-i ser çarḫa süde

Cihānı dutdı ceyš-i ṣīr-i merdān

‘Adū-küş ṣaf-der-i merd-i neberdān

Nihān dillerden oldu çün müdārā
Hijebṛān kıldı dilde kīne ārā

Çılup her kes ṭaleb ḥaṣm-ı diliri
İḥāṭa nār-ı ceng merdān u pīri

6630 Çılup her kes diġer ārāyiṣe bel
Mey-i rezm-ile çeṣm-i ‘ asker aḥvel

183a Olup ṣīr-i dilīrān sīne pūr-kīn
Çılup ḥaṣma ḳamu hep ḳaṣların çīn

Girift itdi zemīn rūyın ser-ā-ser
Süvār ile piyāde ṣīr-i ‘ asker

Çekildi ṣīr-i merdān fevc-der-fevc
Be-sān-ı baḥr-i a‘ zam mevc-der-mevc

Çarīb oldu ‘ adūya ṣīr-i ser-dār
İki ferseng yaḳīn merd-i sipeh-dār

Çü kıldı ol dilīr-i ‘ ālem-ārāy
Buyurdı ṣaf-be-ṣaf kılsunlar alay

Çün ol ṣīr-i ḥiredmend rezm-zen-i ṣīr
‘ Adūya ḳarṣu alay itdi tedbīr

Bu nev‘a naḳl ider merd-i cihān-bīn
Suḥanver nāḳil-i bā-resm ü āyīn

Çü ḥaṣma ḳarṣu sīne gerdı ser-dār
Zafer iḳbāl aña a‘ dāya idbār

Şağında baħr-i āteş eyledi cūş
Nihān zīr-i zirih şīrān ecem-pūş

6640 Hevāyı kıldı bayraq āteşin-reng
Dilīrān urdı tīğa birbirin çeng

Sipāhī oğlını şīrān-ı pūr-dil
Kılanlar deşti hūn-ı haşm ile gil

Ki şan sedd-i Sikender oldı bünyād
Veyā hışn-ı zafer devletle ābād

Şolında çekdi sed deryā-yı enbūh
Silāh-dār ile doldı deşt ile kūh

Neyistān içre durdı şīr-i merdān
Dilīr-i rezm-zen-i hayl-i neberdān

Binā-yı devlet-i ‘Oşmāniyān bīn
Rezim-cū pūr-dilān-ı devlet-āyīn

Ferāmurz-ı dil-āver-sān dilīrān
Neberd-ārā rezim-zen nerre-şīrān

Çü sedd-i āhenīn beste kılup şaf
Ururlar hancer ü tīğa kamu kef

Piyāde şaf çeküp der-piş-i ser-dār
Dilīrān-ı sebük-dest āteşin-bār

Füsūnger-sān durup şaf şaf dil-efrūz

Ꞑamu āteş-dil ü şîr-i ciger-düz

6650 Yem-i āteş urup mevc-i girānı
Binā-yı devlet-i şāh-ı cihānı

183b Ser-i ‘ asker Ḥalîl Ağa-yı pür-dil
Ser-efrāz-ı hünermend-i peleng-dil

Sütün-ı ‘ asker ü merdān-ı mümtāz
Dilir-i āteş-endāzān-ı bî-āz

Çü sağ u şol sipeh-dār-ı cihān-bîn
Binā-yı sedd-i āhen sine pür-kîn

O kîn bend itdi şîrān-ı ciger-düz
Ꞑılanlar mühre ile ‘ ālemi süz

Ꞑafāda çekdi şaff-ı Nîl nehengān
Yelān-ı Mışr u şîrān-ı pelengān

Kemān-dārān-ı rüyîn-ten rezim-cū
Bulur ḳalb-i sepîdüñ reng ile bŷy

‘ Adū Ye‘ cŷc’ine sîl-āb-ı Nîl’i
Nümāyān itdi ol devlet ‘ adîli

Çinîde şaf-keşide ‘ asker-i Şām
Ki tā rŷz-ı ‘ adŷyı eyleye şām

Ḥasan Paşa Ḥaleb kim mîr-i mîrān
Mŷcār-ı ser-bölŷk şîr-i dilirān

6660 Malatya hākimi nām-ı Karaqaş
Ki çok toprak döşenmiş yaşdanup taş

Rezim-zen kār-dīde tarz-ı rezmi
‘ Adūya gösteren encām-ı cezmi

Bular pīşinde ‘ asker de sebük-bār
‘ Adūya dest-res bulmağda her bār

Bular yek-dil olup çün āteş-i tīz
Oluş kalb-i ‘ adūya sūziş-i tīz

Şağında pīş-i ‘ askerde nite sīl
Oluş güsterde ser-keş bir niçe mīl

Ṭavīl-i mīr-i mīrān şāhib-i kām
Dilīr-i çāpük-i merd-i nikū-nām

Qılan çok ser-keş ile rezm [ü] perhāş
Virüp almış haşımdan cān-ıla baş

Biri bir şīr-i ner merd-i nikū-kām
Emīr-i Qırkkilisā Murtażā-nām

Çolağ Muşlı dil-āver rezm-dīde
Öñinde hāyil olmaz āferīde

Ṭavīl Aḥmed o şīr-i merd-i meydān
Sitīze düştü a‘ dādan ala cān

184a 6670 Hijabr-i kīnever merd-i nikū-kīş
Sebük-dest ü rezim-zen şīr-i dervīş

Bular   asker öninde  alb-i  r st
Cih n p r-z ver   ürün-1 nev-h st

Olup r y-1 hev  m nend-i g l en
Zem n  y ine-s n z verle r  en

Reh-i der-bendi Seyfoğlu alup t z
Sa  id-i r -siy ha nevk-i ser-t z

Olup ol  r-i cebb n-1 ser-efr z
Rezim-c  n ze-zen merd n-1 m mt z

Mu ammed Ke ud  Seyf-z de ol merd
Ki nevk-i rum u  a mu n s nesin gerd

 ılup be  bi  s v r-1  te -efr z
 amu n ze-g z r n-1 ciger-düz

 anasın sedd-i  hen p  -i  n fevc
 ekildi durdu ürün eyleyüp mevc

Dizildi   asker-i m r-i ken -reng
Hijebr n g rd-i ürün  hen n-ceng

Rezim-zen  ancer-efr z n-1 ser-ke 
Uran  alb-i   ad ya s z-1  te 

6680 Nig n- s  olup Göksun nite teng
N m y n na  l-i ra  dan  te in-reng

Cih n olmı  idi cümle zirih-p  

Zemîn sümm-i feresden eyleyüp cüş

Ġubār-ı tîre ʔarf-ı ʔarĥa peyvend
Olup bām-ı felekde ebr ider bend

Olup âteş-fürüz-ı mihr-i ĥâver
Ķılup sūzende pehn-i deşti yek-ser

Zirih bāl-i yelānı âteş-i tîz
Ķılup oldı derūna tāb-engîz

Çekildi ʔüb-ı ecder-dem ĥurūşān
Derūnı ra^c d-veş çün ebr-i cūşān

Durup ecder-şıfat cüşende çün pîl
Dilîrān mevc urup durmaz nite Nîl

Çü şaf çekdi dilîrān-ı nev-āmūz
Olup âteş diler ĥaşmı kıla sūz

Müretteb şaf çekildi resm ü āyîn
Anı gördi sipeh-dār-ı cihān-bîn

184b Ki ^c askerde nesîm-i baĥt u iĥbāl
Zafer āşarı eyler çehresin māl

6690 Derūnın cānib-i Ĥaĥĥ'a yine şîr
Dutup ol ^c āķil-i şîr-i cihān-gîr

Ķılup giryeyle itdi ^c arz-ı ĥacāt
İder cān-ıla dilden çün münācāt

Dimişler nev-niyāz olsa sipeh-dār
Anı manşūr ider a' dāya Dādār

Ki zīr-i ıuııb-ı ' asker olsa āşaf
Cenāb-ı Hāııı'a bend itmek gerek kef

Gerekdūr ıalıbi nerm ü ıeşmi bīdār
Ki tā şubıı-ı sa' ādet rū pedīdār

ııııııı Hāıı ııaşmına her dem muııaffer
' Adū ber-geşte küşte ııayl-i bī-fer

Ki Mevlānā-yı Rūm u ıııııb-ı merdān
Bu beytinde niyāzı ııııııı ' ayān

Zinet dāden dü deryā-yı āteş
Ve cūşīden ıün dīg-i sīnā ser-keş⁸⁶¹

İki baır-i girān u āteş-i tīz
Gelüp meydāna oldu kīne-engīz

ıeküp şaf durdılar bā-resm ü āyīn
Medār-ı merııamet kim ebruvān ıın

6700 Ururlar tīg u tīre birbirin ıeng
ıııııur cān almaııa hep cümle āheng

İki deryāyı almışdı bu efkār
Kime baııt u sa' ādet olııar yār

⁸⁶¹ İki ateş deryasının mücevher saçması / Sina kazanının başkaldırıp coşması gibi

Kime devlet nümāyān çarḥ-ı ğaddār

Kime baḥt-ı bed ü āṣār-ı idbār

Kime ‘arza kıllur gül-rūy-ı dīdār

Kime gül görinü[r]siz yā kime ḥār

Kime ‘arz eyleyüp ol çehre-i dīv

Şalup zīr-i zemīne gösterüp rīv

İki deryā kıllur ebrūların nūn

Mehībinden unuttı devri gerdūn

İki ‘asker ḳalupdı vālih ü deng

Güneş buldı ḥirāsından diger reng

Felek irād idüp naḳş-ı firībi

Arar her kes firāz ile nişībi

185a

Ki gerdūn başa irgürse diger kār

Bize aġyār olup ḥaşma ola yār

Diyüp her kes dilinden güft ü gūyı

Bulup rezm-ile şīrān reng ü būyı

*Sitizi Nümüden Dü Deryā-yı Ahen ve Rezm Ḥāsten-i Şīrān-ı Pür-dil ve Küşte Şüden-i Şīrān ü
Dilirān ve Firūzi Yāften-i Ḥazret-i Ser-dār-ı Zafer-şi‘ār ve Küşte Şüden-i İn Düzd-i Bed-āyīn-i
Nā-dān-ı Nā-merd ve Küšten-i Şīrān ender-Neberd*⁸⁶²

6710 *Künün in rezm-rā mi-kün ser-āġāz*

⁸⁶² İki demir denizinin çarpışması, yürekli aslanların savaş istemesi, aslanların ve yiğitlerin can vermesi, zafer alâmetli serdarın zafere ulaşması, savaşta nice aslan ile cahil ve namert çapulcunun ölmesi

*Zi-nev-âmûz-ı kılîk-i âteşîn-sâz*⁸⁶³

Dü baħr-i kînever şîrân ü merdân
*Cihân-efrûz-ı rûyîn-ten neberdân*⁸⁶⁴

Nazar kıldı iki deryâ-yı âteş
Dururlar şaf-keşîde cümle ser-keş

Dimiş dâna çün ol düzd-i bed-âyîn
Nazar kıldı ki şîrân sine pür-kîn

Durup urmuş elin hep tîğ u tîre
Olup târî ğazab merdân u pîre

İşâret eyledi segbân olup tîz
Tegerk-i mühre merg-i âteş-engîz

Füsûnger-sân piyâde âteş-efrûz
Olurlar ‘ asker-i İslâm’a dil-düz

Bu cânibden piyâde ‘ asker-i şâh
Dutup taraf-ı ‘ adûya Allâh Allâh

Ĥurûş [u] cûş irüp çarĥ-ı kebûda
Pes andan kıldı âteş mühre sûde

Dü cânibden sebük-dest-i füsûn-sâz
Piyâde rezm-cüyân âteş-endâz

⁸⁶³ Şimdi bu savaş patlak veriyor / Ateşten kalemin yeni bir üslûbunda

⁸⁶⁴ Kinle dolu aslan yiğitlerden iki deniz / Savaşta gümüş tenliler etrafa saçılıyor

6720 Belā bārānı bir ān içre nāzil
Olup kıldı dü cānib mūhre bāzil

Ḥurūş-ı ʿ asker ü cūş-ı neberdān
Duḡān-ı ʿtüb u nār-ı şīr-i merdān

Cihān rūyın kebūd itdi kılup deng
İder cān-ıla her kes cenge āheng

Felekden mihr-i ḡūr inmez cihāna
Güm oldı gerd ile dūd [u] duḡāna

Tüfeng-endāz-ı şīrān vālih ü deng
Kılup dünyā ruḡın birbirine deng⁸⁶⁵

185b Kılup ḡayret dü cānib āteş-efrüz
Olup şīrān u seḡbān mūhre-endüz

Nüh eyvāndan ḡüzer Sīmurḡ-ı perrān
Bulımaz mūhre ile anı ol ān

Kılup zār u zebūn u vālih ü zār
Güm oldı ḡūr olup rūşen şeb-i tār

ʿ Ayān oldı felekde necm ü Nāhīd
Kesüp her kes dil ü cānından ümmīd

Kılup ḡayret dilīrān tiz-der-tiz
Olup ḡalb-i ʿ adūya mūhre-engīz

⁸⁶⁵ ruḡ < rūḡ M

6730 Dil ü cān aldı deste düzd-i segbān
Olup āteş-firüz-ı mühre ol ān

Piyāde birbirine rezm-sāzı
Süvārān nīze vü ḥancer-güdāzı

Dü cānibden süvārān-ı hünerver
Çeküp tīg u teber sūzende āzer

Sürüp raḥş-ı kavī-ten ḥaşmına kīn
Urup tīg u teber ebrū idüp çīn

Heyāhūy irdi gerdūn-ı şükūha
Düşüpdı lerze deşt ü tağ u kūha

Çekāçāk-i dilīrān ḥancer-efrüz
Rev-ā-rev ser-keşān-ı sīne dil-düz

Peder terg-i püserde naḥş ider merg
Püser cān u cihān ḥaṭṭın ider terg

Yimez pervā püser merg-i pederden
Peder ser terkin eyler terg-i serden

Püser terg-i pederde naḥş-ı tīgı
Peder itmez püserden çün dirīğı

Dilīrān eyleyüp āhen dilin berk
Ecel cāmın şunardı sāki-yi merg

6740 Każā çarḥ-ı kâderden yağdurur tır
Güzere cevşenden eyler cān idüp bīr

Söker peykân-ı tîze şadr-ı sîne
Ecel cellâdı dutmuş halka kîne

Ne terk-i ser kıomış tîr-i ciger-düz
Ne haftân u siper âhen kıamu düz

Güzer cevşenden eyler tîz-der-tîz
Dil ü cāna oluban âteş-engîz

186a Dü cānib cümle kıılmış âhenîn-ceng
Urup tîğ u teber hep rezme âheng

Duĥân-ı âteş ü gerd-i feresden
Girift olmışdı ‘ âlem pîş ü pesden

Ĥurûş-ı rahş-ı ser-keş şît-i şîrân
Heyâhey cûş-ı nîv-i merd [ü] pîrân

İrişdürmez dehāndan gûşa âvâz
Sürüp şîr-i süvārân âteş-endâz

Uçar pervâne-veş gerd içre her tîr
Kıamusı oldu yek-reng merd ile pîr

Siperde tîğ u kıancer hiç kıararı
İdimez gāv [u] mähîden güzârı

6750 Kıilup eylerdi pâre ĥâre-i seng
Rikāba dursa kıâyim âhenîn-ceng

Ĝubâr-âlüd olup gerdün şeb-i târ

Cihāna ‘arz idüben çehre-i kı̄r

Görinmez gerd içinde düşmen [ü] dost
Fürüzān terk-i ser cān u dil ü post

Qılıçlar gerd içinde rü-nümāyān
Be-sān-ı berq-i hātif ebr-i bārān

Veyāḥod cām-ı Cemşid-i Feridün
Zemīne cür‘ a-veş zirinde hep ḥün

İçenler cām-ı tıḡı oldılar mest
Qoyup el sīne-i ḥāk-ile peyvest

Olup mest-i mey-i cām-ı cihān-bīn
Derūndan ref‘ idüp ceng ü cedel kīn

Fürüzān oldu gitdükce fürüzān
Zemīn sūzende Göksun nār-ı sūzān

O düzd-i bed-küniş mār-ı sitemkār
Revāfız-meşreb ü ḥār-ı pür-āzār

Virür segbāna ol dem ḥarb zebānı
Olalum ḥaşma dehrüñ qahramānı

6760 Hemān ḥaşm-ı fürüzān āteş-endāz
Şehinşāhuñ piyāde ḥayl-i mümtāz

Olar kim zūr-ı bāzū dest-i çire
Göre sizden döner rübāh-ı pīre

ılalum anları hak-ile yek-san
Olur kar-ı diger hep naş-ı san

186b

Svar-ı ser-kean ryin-tenan tiz
Olısar cmle tu m-ı ti-ı hun-riz

Gerekdur ayret iy ir-i neberdan
Sebuk-dest-i dilran merd-i merdan

O zehrinden bu mekr-i fasidi u
Olurlar yem gibi pur-mevc  pur-cu

ılurlar te-i cengi yine germ
Zemn ile zamnı eyleyp kerm

Bel ebri miali muhre-endz
Oluban  asker-i slm'a dil-dz

Duan ire cihn an bar-i ire
Batup zlmet duer mihr-i munre

Cihandan ruenlık yile pinhn
Olup zlmetde aldı b-ı hayvn

6770 Biri cnibden ol ir-i ser-efrz
 Ad-ku af-iken dn-y mumtz

Hall Aa yel-i cy-y ibl
Grr arf-ı  ad na-ı diger-al

Nmyn hama eyler rusteizi
Fermu eyleyp rh-ı girzi

Lisān-ı va' d ile şīrāna iḥsān
Dökerdi sīm ü zer gevher firāvān

Ki iy şīrān-ı dil-düz-ı edānī
Gerekdür kim alalum kāma cānı

Ḳılalum terk-i ser ḥaşma girīzi
Nümāyān bī-ḳıyāmet rüsteḥīzi

Ḳılup ber-geşte küşte vālih ü deng
Nigīn-āsā cihānı başına teng

İdüp andan kāmusın tu' m-ı şemşīr
Rehā tā bulmaya merdān eger pīr

Gerekdür rāh-ı Ḥaḳḳ'a emr-i şāha
Mürüvvet ma' deni zıll-i İläh'a

Durup ser yā ḳılalum ḥaşmı bī-ser
Der ü deşti ḳılalum küşte yek-ser

6780 Diyüp Rüstem-şifat eylerdi cūşı
Elinde ḳan çeküp de pür-ḥurūşı

Olurdi mürde zinde zinde ecder
Fürüz āteş ' adūya deşt-i yek-ser

187a Dü cānibden iki deryā-yı āteş
Ḳılup ḡayret olurlar şīr-i ser-keş

Süvārān dört ḫaraf tīḡ u teber tīr

Olup kılmaz dirîğın merd eger pîr

Ġubâr-âlûde raḥşân u dilîrân

Hijebr-i kînever merdân u şîrân

Olup yek-dil nite tîğ u teber hem

Ķılup ceng-i girân u kâr-ı der-hem

Hemân dem ḥayl-i düzdân mişl-i ḥınzîr

Olup yek[-dil] ḳamu merdân eger pîr

Görürler pîş-i ser-dâr-ı cihân-dâr

Olur sedd-i Sikender baḥt-ı bîdâr

Düşüp sağ cānibe hep cümle yek-dil

Hücûm-ı ‘ asker ü serdâr-ı ‘ âdil

Ķılalum şaff-ı ḥaşmı raḥne-perver

Alup cānın dehāna cümle yek-ser

6790 Rev-â-rev bir uğurdan düzd-i bed-kîş

Edānî nâ-pesendân-ı bed-endîş

Virüp ḥayl-i muḥâlif ḳalbe aḥrâr

O cānibden yine ruḥ baḥt-ı bîdâr

Nümâyân eyleyüp anlarda idbâr

Zafer ser-dâr ile çün şubḥ-ı bîdâr

Gehî ḥayl-i muḥâlif cānibi berk

Ķılup ḥayl-i sipāhî âteşin-berg

Gehî şîr-i dilîrân türk ü tâzî
Kılup Nîrem-şîfat encâm-ı bâzî

Gehî anlar hücûmın tîz-der-tîz
Gehî şîrân-ı merdân âteş-engîz

Olup düştü keş-â-keş in ü âna
Görürler yârîlık kılmaz zamâne

Egerçi dillerini nâr-ı ğayret
Alupdı lîk başdan baĥr-i ĥayret

Aşup bilmez nedür îrâd-ı tedbîr
Bu efkâra düşüp cümle cüvân pîr

Ki ger pûlâd ola ħalb-i sipeh-dâr
Kılurduĥ mühre ile ‘âķîbet zâr

6800 Velî bunlar nümâyân zûr-ı bâzû
Olup azı çoĥ ile hem terâzû

187b Görürler baĥt-ı devlet olmadı yâr
Kılurlar ‘azm pes şaff-ı silâĥ-dâr⁸⁶⁶

Görür ol nâ-ĥalef düzd-i sitem-kîş
Ki gerdûn yârîlık kılmaz nite iş

Urur el tîĥa eyler va‘d-i iĥsân
Bu dem ğayret sizûndür iy dilîrân

⁸⁶⁶ silâĥ-dâr < silah-dâr M

Hemân kim raḥne-gîr oldu silâḥ-dâr
Girîz-i râh ider şîr-i sipih-dâr

Diyüp eyler bu resme istimâlet
Çomazdı dillerinde çün melâmet

Çomazlar ğayret-i şîrânı elden
Çeküp el geçmeyüp ceng ü cedelden

Diger-bâre cihânı âteş-efrüz
Çazâ taşın kılurlar mühreye düz

Şu resme oldılar İslâm'a şer-gîr
Zebûn oldu dilîrân merd eger pîr

Bular daḥi kılurlar cenge âheng
Hijebrân eyleyüp kîn-i kemer teng

6810 Velî ḥayl-i muḥâlif dest-dirâzî
Nümüdâr eyleyüben türk ü tâzî

Dilîrân-ı cihân-cüyâ-yı merdân
Süvâr u ser-keşân şîr-i neberdân

Getürmez tâb u tākāt âteş-i kîn
Fürüzân çîre-dest düzd-i bed-âyîn

O dem ol âşaf-ı şîr-i cihâna
Didiler iy ser-efrâz-ı yegâne

Çatı ḥayl-i muḥâlif oldu şer-gîr
Elinden ağladı merdân eger pîr

Du'ā vü himmet olsun bize kārūñ
Ola düşmen zaḥım-ḥorde şikārūñ

Didükde ḥāzret-i ser-dār-ı ekrem
Cihān-ārāy-ı merd-i şır-i 'ālem

Güher-rīz-i dehānın ol ser-efrāz
Ki devletle cihān milkine mümtāz

Cevāb itdi ki iy şır-i dilirān
Ser-efrāzān-ı ser-keş merd-i pīrān

Degül ğam ger bu düzd-i bed-küniş merd
Çılan rüy-ı cihānı cevri-ile gerd

188a 6820 Getürse 'asker-i dīni sitīze
Zamān irdi ki ol rāh-ı girīze

Düşüp bī-rāh dere şahrā beyābān
Ola ber-geşte küşte ḥayl-i düzdān

İrişdi vaqt ü sâ'at 'āciz ü deng
Olup āḥir kılısar nām u bī-neng

Ki nışf-ı sâ'at iy şır-i dilirān
Geçe ol dem olur āşārı vīrān

Bulısar raḥne sedd-i bī-ḳarārı
Zafer bizde mekān-ı üstüvārı

Diyüp ol dem dilirān rezme āheng

ılup aşma cihānı itdiler teng

Dü cānibden piyāde oldu ser-keş
Urup mūhre olup sūzende āteř

Ki şan avs-i uzah ebr-i bahārān
Yaęar mūhre be-sān-ı ebr-i bārān

Derūnān āteř oldu ehreler ūn
ızardı řasa dōndi rūy-ı gerdūn

Dü cānibden dōner ğırbāle řirān
Ecel cāmın iup merd ile pīrān

6830 Fūrūzān oldu rezm-i her dü  asker
Der ü deřt kūřtelerle doldı yek-ser

Dü cānibden dilīrān geldi tīęa
Firāz-ı pūřte irdi tīre mīęa

Ne şaff-ı düzd-i segbān rağne-perver
Bulur ğālib olup řirān-ı hem-ser

Ne ayl-i āteř-endūz-ı pelengān
Hijebr-i kīnever şir-i nehengān

Ne segbāna dilīrān dest-i ire
Bulup řirān zafer rūbāh-ı pīre

Söküp sedd-i binā-yı pūr-sitīzi
Nümāyān eyleyup rāh-ı girīzi

İrişdi mihr-i ‘âlem-tâb efrûz

Kemâl-i irtifâ‘ a âteş-endûz

Olup rûy-ı zemîni kıldı âzer

Zemîn sûz u zamân sûz oldu yek-ser

Dü cânibden piyâde kıldı teng-dest

Mey-i rezm-ile şîrân oldu ser-mest

188b

Gün irdükce firâza âteş-i ceng

Fürûz-ı ter olup şîr-i dilân teng

6840 Dimiş dâñā-yı merd-i nükte-gūyā

Bu vādide olup âşüfte-pūyā

Dü cânibden piyâde âteş-endûz

Olup cân u ciger kıldı kamu sûz

Ġubâr-ı tîre oldu çarha peyvest

Dilîrân rezm-ile pür-şûr u ser-mest

Olup ġayret miyāna dāmen-i berk

Fedā cân u dilin şeh rāhına terk

Ķılurlar ġayret-i merdānı elden

Ķomazlar geçmeyüp ceng ü cedelden

‘Adū sūy-ı nişîb anlar firāzı

Dutup kām-ı nümāyān türk ü tâzî

Ķılup Nîrem-şîfat encām-ı rezmi

Sürûda döndürürler şît-i bezmi

Dutar a' dā firāz anlar nişibi
Gehi ğayret gehi naqş-ı firibi

Qılurlar ol qadar rezm-i sütürgi
Ki gerdün böyle bir ceng-i büzürgi

Ne 'ömrinde görüp ne eyledi güş
Ne 'ömrinde bunu eyler ferāmüş

6850 İki cānib tehī-dest oldı şirān
Diger kāra el urdı merd-i pīrān

Görürler qalmanı eczā vü mühre
Cihān rezm-i digerle buldı şöhre

Bu kāra irdi āhır 'āqıbet ceng
Qapup yirden dilirān pāre-i seng

Atup haşma qılurlar seng-bārī
Olup bebr ü hijebr-i kühsārī

Velī düzd-i sitemkār-ı pür-āzār
Görürler mühre-i pür-zehr-i ğaddār

Olur nā-yāb şan tiryāk-i ekber
Dilirān niçe urdı senge yek-ser

Ururlar birbirine seng-i hāre
Ki şan gerdün döker necm ü sitāre

Veyā seng-i cefā halk-ı cihāna

Olup nāzil gelür gerdün fiğāna

189a

İki sā' at kılup kūşişle tizi

Nümāyān birbirine rüsteḥīzi

Qılup āḥir olurlar vālih ü deng

Olur qandan kıırımızı la' l her seng

6860 Meger baḥt-ı zafer iqbāl-i firüz

O sā' atde işitmiş rüz-ı bih-rüz

Ruḥ-ı baḥt-ı nesim-i devlet-iqbāl

Vezān oldı ser-i ser-dāra der-ḥāl

'Adū çeşmin kılup ol demde bī-fer

Zafer āşarı oldı çarḥa hem-ser

Ki düzdān öykinürken zūr-ı şire

İrüp bed-baḥt döner rübāh-ı pīre

Nihān mihrin kılur gerdün 'ayāngin

Qılur iz' ān anı ol düzd-i pür-kin

Muḥaqqak bildi gerdiş baḥt u iqbāl

Nihān andan kılup izḥār-ı idbār

Görür naqş-ı diger çarḥ-ı kühen-sāl

Qılur bāzī diger-gün 'ākıbet-hāl

Hücüm-ı baḥt-ı bed eyyām-ı idbār

Nihān gülşen gül itdi zāhire ḥār

Yerindi işbu kâra oldu âteş
Özinden ferr-i devlet oldu ser-keş

Bu cânibden çü ser-dâr-ı hümâyûn
Görür vaqt irdi yârî oldu gerdûn

6870 Mübârek destin urdı tîğ-ı tîze
O aşl-ı bed döner râh-ı girîze

Meger mihr-i cihân-ârây-ı bî-fer
Firâz-ı çarha olmuş idi hem-ser

İrüpdi şâh-ı gerdûn nîm-rûza
Çalender-zâde düştü nâr-ı sûza

Zemîn ile zamân râh-ı sitîze
Düşince ol düşer râh-ı girîze

Bu resme kıldı kûşîş âteş-i tîz
Urup oldu cihâna aḡger-engîz

Velî gerdûn nihân naqş-ı müdârâ
Murâd İskender oldu ḡaşm Dârâ

Bilür düzd-i sipîhr-i bî-vefâyı
Ki bisyâr eyleyüp naqş-ı cefâyı

189b Diger-gûn serde ebrû çîn sirişte
“İzâ câ`e`l-każâ”⁸⁶⁷ kılmış nivişte

⁸⁶⁷ “Kaza geldiği zaman (göz kör olur)”

Hemān eşheb licāmın kıldı bāzī
Dutup țarf-ı reh-i şaħrā vü yazı

Dü dīde pür-nem ü dilde girān derd
Olup zāhir görür olmaz hem-āverd

6880 Yanında biñ dil-āver āteşin-sāz
Hijabr-i kīnever şirān-ı mümtāz

Dutup rāh-ı diğer şaħrā beyābān
Ĥurūşān dil pür ez-ĥūn dīde giryān

Ķoyup nāmūsı elden ġayret-i yār⁸⁶⁸
Girizān eyleyüp ol düzd-i bī-‘ār

Uçup bī-rāh u reh çün ĥing-i şeb-ĥiz
Geçüp vādī-be-vādī āteş-i tiz

Olup gerdün elinden zār u ġamnāk
Derūnı ĥaste çeşm-i mesti nemnāk

Düm-i esbinde bād olmışdı āviz
Geçüp şaħrā vü vādī tiz-der-tiz

Bu cānibden sipeh-dār-ı girān-rāy
Muzaffer ‘ādil-i şir-i dil-ārāy

Lisān-ı va‘d ile eylerdi ihsān
K’anı kılmaz zemīne ebr-i nisān

⁸⁶⁸ ġayret-i yār < ġayret ü yār M

Keş-â-keşden dilîrân kıldı der-hem
Nüh eyvâna irişdi cüş-ı ‘âlem

Meger Seyfoğlı ol şîr-i hünermend
Kılup zımn-ı zafer naş-ı dile bend

6890 O teng der-bendi ol merd-i siyeh şîr
Girift itmiş dilîrân dâr ile gîr

Sa‘îd-i rû-siyeh olmuş muķâbil
İki şîr-i siyeh merd-i mu‘âdil

Şanasın husrev ü hâķân-ı fağfûr
İki şîr-i siyâhân mest ü mağfûr

O teng der-bendi kılmışlar tîz teng
Rev-â-rev dâr u gîr[le] ‘arşayı deng

Dü gürd-i nîze-zen şîr-i hüner-bîn
Ser-i nîze-güzârân Rüstem-âyîn

On üç biñ düzd-i ser-keş ol siyeh-rûy
Girüp rezme cihânı reng ile bûy

190a Kılup pür ‘âlemi ķalb-i sitîze
Sökerdi şadr-ı sîne nevk-i nîze

Dilîr-i pür-ı şerze şîr-i cebbân
Dil-âver Seyf-zâde şîr-i ğurrân

Ķafâ-dâr eylemiş üç biñ dilîri
Yitürmiş çarķa şîr-i dâr u gîri

Elinde mār-veş peykān-ı ser-tiz
Urup şadr-ı ʿadūya tiz-der-tiz

6900 Döküp şaff-ı ʿadūyı hāke ol şir
Dil-āver şir-i şerze merd-i şer-gir

Gehi Seyfoğlı ol hār-ı sitizi
Şıyup eyler nümāyan rüsteğizi

Gehi ol rü-siyeh düzd-i sebük-dest
Çılur Seyfoğlı'nı rumđ-ıla ser-mest

Gehi şir-i süvārān pür-ı şerze
Muđālif hayline rezm-ile lerze

Brağup eyler cihānı başına deng
Gehi der-bendi eyler ol aña teng

Bu rezm-ile o dīv-i ded siyeh-rüy
Saʿid-i nā-pesend ü dīv-i bed-đüy

Firāz-ı çarđa irdi mihr-i enver
Cihān rezm-ile āteş oldı yek-ser

Cihānı kılmış iken āteş-efrüz
İrişdi gūşına sūz-ı ciger-düz

Ki kaçdı düzd-i reh-zen merd-i zānī
Çalender-zāde ʿaskerden nihānī

Zen-i bī-đayret-āsā ol bed-encām

Dutup rāh-ı beyābān ōñ ser-encām

6910 Çün ol dīv-i siyeh hem-rāz-ı reh-zen
Uşatdı tīre albin ıldı āhen

Hemān ser-dāra itdi ‘azm-i rezmi
ılup Seyfoğlı’na encām-ı cezmi

Dilīrāna bu nev‘a virdi āvāz
Ki iy ōır-i rezim-cūyān-ı mūmtāz

Çün ol zenden beter düzd-i zinā-zād
Edānī bī-amiyyet ehl-i ifsād

açup ‘ār itmeyüp rāh-ı girīzi
Nümāyān bunca merde rüsteđīzi

190b Gerekdür iy dilīrān-ı hünerver
Yelān-ı pür-amiyyet kīne-güster

ılalum ‘azm-i rezm-i ōır-i ser-dār
İdelüm ancer ile aylini ‘ār

Girīzān eylediye düzd-i bī-āz
Olalum biz dilīrān-ı rezim-sāz

ılalum rađnever sedd-i ‘adūyı
Bulup nađm-ı zaferden reng ü būyı

Diyüp oldı ōitābān mişl-i āteş
Pesinde ceş-i düzdān sīl-i ser-keş

6920 Yem-i aḫzar-şıfat cūş u ḫurūşān
Şabā-sür' at semendān sīl-i cūşān

Şu demde irdi ol nā-dān-ı bedkār
Ki ser-dār ile şīrān rezm peygār

Çılup ḫayl-i muḫālif bī-tef ü tāb
Olup sūzende deştde āteş ü āb

Dilīrān ḫāy u ḫūy-ı sīne pūr-cūş
Urup tīg u teber gendin ferāmūş

İdüp ḫayl-i muḫālif ḫalbine tīg
Ururlar küştelerden püşteler tīg

Olup lafz-ı muḫaffer dilde cārī
Olup baht u zafer ser-dāra yārī

Hemān şol cānibinden ol bed-endīş
Gürāz-āsā düşüp şīrāna bed-kīş

Gene evvel gibi baḫr-i ḫurūşān
Veyā ra' d-i bahārān ebr-i cūşān

Olup bir sā' at içre rezm ü perḫāş
Çılup çarḫ-ı kühen taḫsīn ü şābāş

Yelān āteş-fürüzān sīne pūr-şūr
Dilīrān mest-i mey düzdān maḡrūr

6930 Olup nevden cihān pūr-ḫancer-efrüz
Niçe şīr-i yelān ol āteşe sūz

Olup kıldı cihān naqş-ı dilin terk
Olup bār-ı diger mest-i mey-i merg

Qazā taşın girift-i āteşin-reng
Zemīn oldı diger-bāre yine teng

Olup şahrā-yı Göksun āteş-efrūz
Zemīn na' l-i feresden oldı dil-sūz

191a Ğubār-ı tīre ile āteş-i ceng
Hıurūş [u] cūş-ı merdān āhenin-ceng

Süheyl-i rahş-ı rahşān sūziş-i hāk
Olup peyveste inler çarh u eflāk

İki sâ' at qarīb encām-ı gerdūn
Olup ceng içre şirān ğarqa-i hūn

Hakikat ' asker-i İslām-ı pür-dil
Qılup ğayret sipeh-sālār-ı ' ādil

Mededkār-ı lisān-ı tiğ-ı ihşān
Olup bāzī iderdi cism ile cān

Velikin dest-bürd düzdān nümāyān
Qılınca naqş-ı diger oldı ' ayān

6940 Yel-i pür-dil sipāhī şir-i Derviş
Görür hayl-i muhālif düzd-i bed-kış

Süheyl kılmış nümāyān zūr-ı bāzū

ıla ırād ola ıařma terāzū

řanasın ĥūk-i aĥvel bed-kūniř merd
ılr rūy-ı cihānı rumĥ-ıla gerd

Görür Dervīř yel-i řir-i hūnermend
Ki gerd-i rezm olur gerdūna peyvend

Gelüp ser-dāra ol řir-i nev-āmūz
Ser-i ıařma ıılan gerdūnı pür-sūz

Didi iy ‘asker-i İslām’a sālār
Sütūn-ı ‘asker ü řir-i sipeh-dār

İcāzet vir cihān-dār-ı cihān-bīn⁸⁶⁹
ılam fermānuñ-ıla ebruvān çin

ılam düzd-i Sa‘id’e ‘arşayı teng
Ola zār u zebūn [u] vālih ü deng

Pes andan cündiyān-ı Mışr-ı řirān
Sipāhī vü silāĥ-dār-ı dilirān

ılalum dört tarafından rezme āġāz
İcāzet himmet iy şir-i ser-efrāz

6950 Rivāyetdür ki üç gez şir-i Dervīř
İcāzet istedi tā ıaşmı dil-rīř

Meger ser-dār-ı şeh-bāz-ı zafer-fer

⁸⁶⁹ vir < vir iy M

Bağardı sā' at-i ferruḥ yel-i ner

Üçincide iriṣdi sā' at ü ān

Pes andan āṣaf-ı dānā-yı devrān

191b

Serinden bir otağa ṣāh-vārī

Ki çok görmiş o fark-ı şehriyārī

Virüp Dervīṣ'e kıldı emr ü fermān

Cihān fermānını bildi o dem cān

Şağından şīr-i Dervīṣ-i nikū-kīṣ

Sürüp ḥayl-i süvārān ḥaşmı dil-rīṣ

Şolından cündiyān-ı Mıṣr u Ḥayyāl

Sürüp raḥş-ı kavī-ten ḥaşmı der-ḥāl

Pesinden şīr-i şerze nīze-dārān

Girift Seyfoğlı ol şīr-i süvārān

Pes andan dört taraftan ' asker-i ṣāh

Rev-ā-rev kıldı pinhān mihr-ile māh

Olup gerdün dönüp reng-i ' abīre

Cihān batdı şanasın baḥr-i kıre

6960 Diger-bāre olup efrūz-ı ḥancer

Heyāhūy ile doldı heft-kışver

Sitīze düṣtdi ' ālem oldı şer-gīr

Gelüp şemşīre ol gün merd eger pīr

ııurdu bir ıarafdan Şır-i DervıŐ
Söküp Şaff-ı ‘ adüyü ħaŐmı dil-rıŐ

ııurdu bir ıarafdan cündiyān cüş
Söküp Şaff-ı ‘ adüyü Nıl’i ħāmüŐ

O ğün Nirem-Şıfat tır ile tığı
Urup ıılmazlar idi ħün dirığı

ııurdu nıze ile sıneler düz
Dil-āver Seyf-zāde düşmen efrüz

Olup ħayl-i muħālif ħāke pā-māl
Esüp devlet nesımi baĥt u iĳbāl

Egerĥi ħayl-i düşmen ııldı ğayret
Velıkin ğirdin aldı baĥr-i ħayret

Ne cānib dōnse rezme ıılsa tedbır
Beter oldu dilırān aña Şer-ğır

Egerĥi ħayl-i düzdān reng-i Őıre
Sitız eyler velı rübāh-ı pıre

6970 Dōnüp oldu zebün [u] vālih ü deng
Olup ol pehn-i vāsi‘ anlara teng

PerıŐān ‘ asker iĥre Şır-i hem-bāl
Ruĥ-ı dil-berde yir yir Şanasın ħāl

192a Şu kāra irdi āĥir rezm encām
ırüp hengām-ı Şeb bāz-ı ser-encām

Olup ħurşid-i enver ġarba pinhān
Ki ŧan burc-ı bedende çeŧme-i cān

Ķarardı rūy-ı gerdūn oldu yek-reng
Dil-efrūz oldu rezm-i āteŧin-ceng

İki sā' at ŧeb-i ħir iġre ŧirān
Urup tiġ u teber ġurd-i dilirān

Görür ol nā-pesend-i reh-zen-i dīv
Ki gerdūn ħıldı reng ü ħud' a-i rīv

Nihān mihr-i dilin ħıldı ' ayāngin
Ķomaz elden dilirān ebruvān ħin

ŧeb olsa ħaçsa zenge ħün ŧeb-i tār
Anı āħir ħomaz ol vālih ü zār

İkinci bu görür ol düzd-i bed-kış
Ki tu' m-ı ħarb-ı tiġ oldu bed-endiş

6980 Piyāde oldu ġündüz tu' me-i tiġ
Ķazā tirin zemine yaġdurup miġ

Süvārān mānde pür-dil māye endek
Ķırıldı ħalmadı bildi o bed-reg

Bu deñlü ser-keŧāndan biñ dil-āver
Biñ ol düzd-ile oldıysa hem-āver

Diger-sān oldılar hep tu' m-ı ŧemŧir

Sürildi qalmanı merdān eger pīr

Muḥaqqāq bildi çarḥ-ı bīd-reng tīz
Şitāb eyler anı öz kana ğaltīz

Qala ol pehn-i deştde bī-ser āḥir
Bunı bildi muḥaqqāq kıldı zāhir

Şeb-i ‘anber-şemīmi cānına cān
Bilüp ol demde ol düzd-i bed-iz‘ ān

Dü dīde pūr zi-ḥūn [u] sīne pūr-sūz
Girīz itdi yiyüp zaḥm-ı ciger-düz

Şeb-i tāra qatıldı oldı şeb-ḥīz
Uçup bī-rāh u reh çün ḥing-i şeb-ḥīz

Dutup rāh-ı beyābān vālih ü deng
*Zaḥım-ḥorde şüd ez-pīş-i sipeh-dār*⁸⁷⁰

6990 Girīz-i restegārān-ı neberdān
Zaḥım-ḥorde ser-ā-ser şīr-i merdān

192b Be-sān-ı dām-ı kerges merd ile pīr
Ser ile sīne zaḥm-ı tīr ü şemşīr

Budur kār-ı cihān aḥvāl-i ‘ālem
Gehī ‘ayş u şafā geh naqş-ı der-hem

İki sā‘ at kimi dehre kıdur ser

⁸⁷⁰ Komutanın önünde yaralandı

Anı biñ yıl ider cevri-ile hem-ser

Gehi nā-hoş durur gerdün gehi hoş
Gehi zehrin şunar bir kâse geh nüş

Bu nev' a çünki gerdün resm ü nîreng
Çıllur dutma özüñ sen ğonce-veş teng

Çanā' at kıl eger nîk ü eger bed
Aña merhûn eger maqbûl eger red

O şeb tâ şubh olunca rāha pūyān
Olup ol rû-siyeh demān u cūyān

Bu cānib hazret-i şîr-i cihān-bîn
Yel-i fermān-dehān-ı devlet [ü] dîn

Çün oldı emri-İ Haq'la haşma ğālib
Niyāyişle olup Dādār'a t̄ālib

7000 O şeb tâ şubha dek şîr-i sipeh-dār
Niyāziş eyleyüp der-pîş-i Dādār

Dilrān nışf-ı şeb çün kim rūsūhı
Bulunca cümle ol fetḥ-i fütūhı

Çıllup cūyā ' adū ḥayl-i dil-efrūz
İdüp tîğ u teberle sîneler sūz

Ġanîmet mālîni şîr-i dilrān
Çıllup yağmā kamu merd ile pîrān

O ŧeb t̄a ŧubḩa dek ser-d̄ar-1 b̄id̄ar
Olup ʿadl ü seḩā öz gendine k̄ar

ḩılup açdı keḩ-i iḩs̄anın ol ān
Sipāha eyleyüp luḩf-1 firāvān

Dirīḩ itmez güher dürr ü zer ü s̄im
Dilirānı ḩılup iḩs̄anı b̄i-b̄im

Gene mühr-i h̄ümāyün ŧubḩ-1 b̄id̄ar
ḩün irdi ʿasker ü ŧirān ped̄id̄ar

Buyurđı çekdiler raḩ᧑-1 sipihri
Süvār oldı saʿādet z̄ine mihr̄i

Teferrücgāḩ idindi pehn-i de᧑ti
ḩılup ser-t̄a-ser ʿaskerle güze᧑ti

193a 7010 Naḩar ol pehn-i de᧑tde ḩıldı ol ŧir
Muzaḩfer ʿādil-i merd-i cihān-ḡir

Görür tenden zem̄in olmi᧑ girān ser
Der ü de᧑t ḩuʿm-1 tiḩ u n̄ize yek-ser

Tebāha irmi᧑ ol gün ʿömr-i ŧirān
Bür̄ide tiḩ-1 ḩün-r̄iz-i dilirān

Cihān m̄atem ḩabāya oldı pinhān
Nihān ḩulmetde ḩaldı āb-1 ḩayvān

Tenān b̄i-ser serān b̄i-ten dilirān
ḩalup ol pehn-i de᧑tde ʿömr v̄irān

Girībān-ı nev açmış sīneler sūz
Yatur şīrān yiyüp zaḥm-ı ciger-dūz

Ḳalup şīr-i yelān deştde girān-ser
Geçüp bī-hūş özinden cümle yek-ser

Yatur tā-rūz-ı maḥşer mest ü evbāş
İdinmiş ḥāki pister yaşduğı taş

Çeküp yek-pāre dünyādan ḳamu dest
Mey-i rezm-ile ḳılmışlar özin pest

Sipīhr-i bī-vefādan rūy-ı nīreng
Görüp olmuş ḳamusı vālih ü deng

7020 Ḳılup terk-i dil ü cāndan cihānı
‘ Ayān hep sīneler ḳılmış nihānī

Zebān-ı ḥāl-ile zaḥm-ı ciger-dūz
‘ Ayān setr-i nihān resm-i nev-āmūz

Ḳılup fānī cihāndan naḳş-ı irād
Budur dirler çü resm-i miḥnet-ābād

Budur resm-i sipīhr-i bī-ḳarārī
‘ Ayān gāhī gül eyler gāh ḥārī

Gehī tūfān-ıla kevni ḳılur āb
Gehī ābı nümāyān naḳş-ı nā-yāb

Budur āyīn-i fānī kār-ı devrān

Diger-gündur nihān ‘ ayānı pinhān⁸⁷¹

Gehī eyler seni gerdūna hem-ser

Gehī zīr-i zemīn eyler özüñ yer

Gehī semmūr ile sincāb bālīn

Gehī ḥāk-i siyeh seng-i nihālīn

Dü reng eyler ruḥın bu deyr-i fānī

Gehī Erjeng ü naqş gāh Mānī

193b Saña kılsa nümāyān naqş-ı Erjeng
Seni ğafletle eyler vālih ü deng

7030 Nümāyān itse pesden naqş-ı Mānī
Alur cānuñ hemīn virmez emānı

İkiyüzlü durur çün çarḥ-ı gerdān
Dönüp bakma yüzine sen de bir ān

Er-iseñ kıl ferāgat dehr-i bī-fer
Çıkar dilden sevād-ı meyle yek-ser

Bilürsin çünki āḥir cümle fānī
Ṭaleb kıl iste milk-i cāvidānı

Reften-i Qalender-zāde-i Bī-devlet ez-Pehn-i Göksun be-Ṭarf-ı A‘cām bā-Dīde-i Giryān bā-Sad

Cevr ü Cefā vü Dil-i Pür-ḥūn ve Yāftēn-i Bār ü Bengāh ü Ḥayme vü Ḥargāh⁸⁷²

⁸⁷¹ nihān < nihānı M

⁸⁷² Kutsuz Kalenderoğlu'nun bin mihnetle, gözü yaşlı ve kalbi yaralı olarak Göksun'dan Acem'e doğru gitmesi, hayme ve çadırlara rastlaması

Bi-y-ā iy merd-i āzāde suhan-senc
*Künün piş-i şehān-āver girān-genc*⁸⁷³

Bi-gū ez-kār-ı ser-dār-ı ser-efrāz
*Cihān-dārā-yı ‘ādil şir-i mümtāz*⁸⁷⁴

Beyān kün iy hünermend-i suhan-dān
*Zi-kār-ı ‘asker ü v’ez düzd-i nā-dān*⁸⁷⁵

Çünin güyed yekī dānişver-i pīr
*Zi ceng-i düzd [ü] vaşf-ı āşaf-ı şir*⁸⁷⁶

Çün ol dārā-yı devlet āşaf-ı şāh
‘Adū destin kıllur ceng içre kütāh

Sebük-dest düzd-i nā-pāk-i sitemkār
Cefā-kīşān-ı bed-baht-ı pür-āzār

7040 Çü gerdişden devām-ı devletin leng
Görür ber-geşte ol bī-nām u bī-neng

Bu deñlü ser-keşān hep tu‘ m-ı şemşir
Olup yek-pāre cümle merd ile pīr

Nümāyān kıldı gerdiş bir diger kār
Olup ser-geşte baht u rüyı bīdār

⁸⁷³ Ey söz sahibi mert kişi gel / Şimdi şahlar önüne gelen kıymetli inciye

⁸⁷⁴ Ulu serdarın işinden haber ver / Adil hâkim ve seçkin aslandan

⁸⁷⁵ Açıkla ey söz bilen hüner sahibi / Askerin işini ve cahil çapulcuların

⁸⁷⁶ İhtiyar bir bilge öyle der / Aslan vezir vaşfi ve çapulcuyla savaş hakkında

Çevirdi yüz özinden baht u iqbāl
Aña çarḡ-ı kühen kıлмақ diler āl

Rezim-zen biñ dil-āverle sebük-ḡiz
Düşüp rāh-ı girīze tiz-der-tiz

O cāya irdi ol düzd-i bed-efkār
Ḥazīne ḡayme vü sāz-ı sebük-bār

194a Muḡaddem gönderüp rāz-ı sipihri
Tefekkür eyleyüp cevri-ile mihiri

Firāz ile nişibi eyleyüp yād
Ne cünbiş eyleye bu çarḡ-ı bī-dād

İrişdi çin-i ebrū dīde pür-nem
Zaḡım-ḡorde derūnı naḡş-ı der-hem

Nazar kıldı dilrān-ı süvārān
Rezim-zen şaf-der-i nīze-güzārān

7050 Biñe çıkmaz dil-āver sīne dil-düz
Ser-ā-ser şadr-ı sīne zaḡm-ı pür-süz

Zirih-dārān derīde yāl ile düş
Felek kılmış ḡamusın mergle āḡüş

Dilrān dām-ı kerges keşret-i tīr
Tenān hep raḡnever ez-ḡarb-ı şemşīr

Feres ālūde-ḡūy şīrān pür-ḡūn
Revān ol pehn-i deştde rūd-ı Ceyḡūn

Sürūd-ı na^ç re-i ceng-i dilirān
Mübeddel āha kıldı merd-i pīrān

Bu kārı gördi ol düzd-i bed-āyīn
Ki gerdūn cengine dutdı anuñ kīn

Özinden çarḡ-ı kec-rev kām u nā-kām
Çevirdi yüz giriz āḡir aña dām

Ḳılup bildi budur aḡvāl-i gerdūn
Gehī eyler kemān ebrū gehī nūn

Derūnın aldı ḡayret oldı āteş
Ki devlet oldı andan yine ser-keş

Bu deñlü ^ç askeri ḡod-bīn-i ḡod-rāy
Ki anlarla cihāna fitne-ārāy

7060 Olup devlet ruḡın zımnında ^ç ayān
Bilüp eylerdi efkārı nümāyān

Görür şīrān-ı ser-keş tu^ç me-i tīḡ
Olup āteş zemīne yaḡdurur miḡ

Ümīdin kaḡ^ç idüp cān u cihānı
Ferāmūş eyleyüp rāz-ı nihānı

Olup derd-i derūnı ḡāre-i seng
Ḳired peykin bu vādīde kılup leng

Murādı ^ç aksin itdi gerdiş izḡār

Umarken rüy-ı gül kıldı ‘ayān hār

194b

Görür ol nā-ḥalef her sebze-i ter
Zeminden ḳatline hep çekdi ḥancer

Ḳazā yayın eline aldı Behrām
Anı tır-i ḳaderle ḳıla bī-rām

Cihān bir ecdehā-yı heft-peyker
Seri nüh zehr-ile pür-süz-ı aḥger

Hücüm-ı baḥt-ı bed eyyām-ı idbār
Zemīn ile zamān u çarḥ-ı ḡaddār

Aña hūm u hücümü kıldı yek-ser
Serin irgürmiş iken çarḥa hem-ser

7070 Zaḥım-ḥorde gürāzān şīr-i nerden
Kimi tır ü kimi tīḡ u teberden

Olar kim restegārān-ı sebük-bār
Erāzil tünd-ḥū nā-dān-ı bedkār

Görürler kim nigīn-āsā cihān dār
Zaḥım-ḥorde ḳamusın kıldı ser-dār

Ḳomaz pesden be-sān-ı āteş-i tīz
Seḡergehden irüp ḥūnına ḡaltīz

Ḳamusın eyler ol şīr-i cihān-bīn
Ḡırīv ile didiler aña nefrīn

Didiler iy bed-aşl-ı nā-cüvān-merd
Cihānı eyledüñ cevr-ile pür-gerd

Pes andan ʿ askeri hāk-ile yek-sān
Kılup mümkün degül kırtarmağa cān

Bu deñlü ʿ asker oldu tuʿ m-ı şemşir
Düşüp hāke kamu merdān ile pır

Nümāyān eyleyüp rāh-ı girizi
ʿ Ayān u bī-kıyāmet rüsteħizi

Çamumuz rezm içinde hep zaħım-dār⁸⁷⁷
Olup ber-geşte küşte cümlemüz h̄ār

7080 Bu encām-ı fiten āgāza bādī
Sen olduñ bāʿ iş-i cevr ü fesādī

Cihān bizden kılupdur dāmenin çān
Zemīn ile zamān dilden dutup kīn

Bize rüy-ı diğer gerdün-ı ğaddār
Nümāyān eyleyüp ber-geştemüz h̄ār

Huşūşā ʿ asker-i şirān-ı pür-dil
Çomaz ol devlet issi şir-i ʿ ādil

195a Mekān olsa bize ger gāv u māhī
Görür hep cümlemüz naķş-ı tebāhı

⁸⁷⁷ zaħım-dār < ferruħ-medār M

Ki ser-dār-ı zafer-piše hüner-bîn
Dilirân Rüstem-āsâ sine pür-kîn

Lisân-ı va‘d ile eşheb-süvārân
Huşûşâ Seyf-zâde nîze-dārân

Çomaz pesden olurlar rāha püyâ
Çovup kişver-be-kişver haşmı cüyâ

Çılup kîn-i kemer cümle cihân teng
Zemîn ile zamân hep rezme âheng

Huşûşâ vaqt-i sermâ irdi gerdün
Zemîn mâdan olup çün rüd-ı Ceyhün

7090 Bize yok restegârî âhir encâm
Bu cevr-ile çamumuz şoñ ser-encâm

Virüp cân cümlemüz şahrâda bî-ser⁸⁷⁸
Olur yârî seni merg ile hem-ser

Çılalum iy bed-âyîn-i bed-endiş
Ne dîn imân çoduñ bizde ne çod kîş

Diyüp bir bir hüçümün merd ile pîr
Çılup çekdi çamu hep tîr ü şemşîr

Görür ol nâ-çalef ki ‘askeri tîz
Diler öz çanına çılmağa çaltîz

⁸⁷⁸ cümlemüz < hep cümlemüz M

Olup bir bir hücumın kıldılar zār
Derūnın hancer ile itmege h̄ār

Döker çeşminden ol dem h̄ūn-ı ʿunnāb
Dilinde kalmayup bir zerrece tāb

Sipāha kıldı efsūn ile nireng
Bu irāda kıilup āgāz-ı āheng

Dimiş dānā ki cengde ol siyeh-rūz
Sekiz yirde yimiş zaḥm-ı ciğer-düz

Velī ğayret kıilup itmezdi izhār
Ki tā şol vaḳte kim leşker anı h̄ār

7100 Kıilup öz katline āheng-i irād
Hücüm eyle diyüp iy ehl-i ifsād

Didi iy merd-i merdān-ı hünermend
Ben ölmekle sizi gerdūn zafer-bend

Kılursa ʿasker-i ser-dāra ğālib
Helāl olsun oluñ bu kāra tālib

195b Velī iy merd-i merdān-ı dilirān
Hijebri-i cān-güdāz-ı nerre-şirān

Eger zaḥm-ı ciğer-düz-ı sitemden
Ve ger nīk ü bedi naḳş-ı kademden

Baña h̄atır-şikest ü dil pür-āzār
Zaḥım-horde kamu ez-tiğ-ı ser-dār

Diger-kār [u] diger-irād-ı aḥvāl
Peder māder püserle baht u iḳbāl

Ben öz ḥiṣān u māl ü milk ü emlāk
Cüdā düşdüm ki bu gerdün-ı eflāk

Ḳamudan ayru düşdüm ḡonce-veṣ teng
Bu vādide olup peyk-i ḥired leng

Henūzin cengde iy ṣirān-ı pür-süz
Yidüm pür-ḥün sekiz zaḥm-ı ciger-düz

7110 Velikin ḡayret-i merdānı elden
Ḳomam ebrüya çine āhı dilden

Ḳılup ṣir ü dilirān ola pür-bim
O ḡamla ḡaddüm itmeme ḥıṭṭa-i cım

Ki zīrā ‘ askerüñ ser-dārı ḡamnāk
Olinca ‘ ayn-ı ṣirān ola nemnāk

Ḳılup merd-i dilirān bī-teb ü tāb
Olur sūzende cengde āteṣ ü āb

Didükde cümle dilden eyledi āh
Ḳılup tīg u teberden desti kütāh

Pes andan ḡayrılardan ḡaṭ‘-ı ümmid
Ḳılup lerzān ḡamusı ṣanasın bīd

Diger kāra ḡılup āḡāz-ı tedbir

Ḥurūṣān dide giryān merd eger pīr

Ḳonup cümle o pehn-i deştde ol ḥīn
Ḳamu hep dīde giryān ebruvān çīn

Sipīhr-i bī-vefādan rūy-ı āzār
Görüp cümle umarken baḥt-ı bīdār

Bu efkāra Ḳamu hep rāy u tedbīr
Eger dānā-dilān ger rūbeh-i pīr

7120 Seḥer ḥūn ḥusrev-i ḥāver cihāna
Ruḥın ‘ arz itdi nūrın farḳadāna

Dutup ṭarf-ı ‘ Acem ol rāha pūyān
Gelür gelmezse pesden kīne-cūyān

196a Ḳamu hep ḳıldılar dādāra sevgend
Ḳılup dilden gūsiste kīne peyvend

Ne ise serde bāz u ‘ āḳıbet kār
Görüp nīk ü bedi gerdūn-ı ḡaddār

Ḳamusı dīde giryān rūy pūr-gerd
Çeşīde zehr ü dīde germ ü bā-serd

Muḳarrer ḳıldılar āheng encām
Zebūn u zaḥm-ḥorde ṭarf-ı A‘ cām

Çü nıṣf-ı ṣeb iriştı bu cihān cūş
Ḳılup dutdı zemīn rūyın zirih-pūş

Diger-bāre olup lerzende gerdūn
Sa' id-i rū-siyehle dīde pūr-ḥūn

Baḳiyye restenān-ı tīr ü ḥancer
Zaḥım-ḥorde rezim-zen biñ dil-āver

Görürler ḥaşm-ı ser-keş oldı ḥūn-rīz
Dutup rāh-ı girīzi āteş-engīz

7130 Meger cengde irince şām-ı encām
Ṭayandı şoñradan rāh-ı ser-encām

Girīz itdi dutup bī-rāh rāhı
Diger düzdān görüp naqş-ı tebāhı

Anuñla biñ dil-āver ancaḳ ol ḥīn
Zaḥım-ḥorde girīzān sīne pūr-kīn

Dutup vādī reh-i şaḥrā vü sāḥil
O olup eşheb-süvārān rāha rāḥil

Gelüp ol cāya kim ol düzd-i pūr-kīn
Ḳalender-zāde ser-ḥayl-i melā' in

Ḳonup ḳılmıñ idi āḡāz-ı tedbīr⁸⁷⁹
O şeb ol rū-siyeh pūr dār ile gīr

Girīzān nīk ü bed üç biñ edānī
Diger ol pehn-i deşte virdi cānı

⁸⁷⁹ idi < itdi M

Hemân ol rû-siyeh düzd-i sebük-dest
Ki gerdûna ser egmez hâk-ile pest

Olup ber-geşte vü râh-ı girîzi
Pesinden urdı şîrân tîğ-ı tîzi

Dilîrân nısf-ı şeb olduĝda cârî
Urup tîğ u teber ol nevk-i hârî

7140 ovup encâm-ı şubha türk ü tâzî
ılup ‘ avdet iderler raĝş-ı bâzî

196b Olar kim oldılar bir cāya hem-ser
amusı zaĝm-horde sîne vü ser

Derûnân teşne bî-tâb u ĝam-endüz
Tenân hep ser-be-ser zaĝm-ı ciger-düz

Ruĝân zerd ü dilân pür-bîm ser-dâr
Dü dîde pür-nem [ü] maĝzeş pür-efkâr

İki üç zaĝm-ı mühlik ol siyeh-rüy
Yiyüp arb-ı tûfengden reng ile büy

Bulup bî-tâb u teb bî-‘ aql u bî-fer
Ser-āsîme dilîrân cümle yek-ser

Dimiş dānā çün ol nā-dān-ı bedkâr
Sa‘ id ile buluşdı zâr u ĝam-ĝ‘âr

Şeb içre kıldı öz aĝvâli taqrîr
Hücûm-ı restegân-ı tîr ü şemşîr

Su'âl ile cevâb irâd-ı aḥvâl
Beyân-ı nîk ü bed aḥvâl [ü] aḳvâl

Henüz ol rû-siyâhuñ âteş-endüz
Derûnı pür-ḥarâret aḥger-i süz

7150 Niçün cengden dutup râh-ı girîzi
Nümâyân bunca merde rüsteḥîzi

Çü gördi ' askerüñ aḳvâl-i kârı
Cefâ [vü] cevr-i çarḥ-ı rûzigârı

Sitemle kılmadı âḥir dil-âzâr
Su'âl itdi nedür tebdîr-i ezkâr

Pes andan ' azm-i milk-i surḥ-ser tîz
Dutup ol şeb be-sân-ı ḥıng-i şeb-ḥîz

O düzd-i mülḥid-i nâ-dân-ı bedkâr
Revâfîz ḥaylin âḥir gendine yâr

İdindi nev kı lup âyîn ile kîş
O zânî nâ-ḥalef düzd-i bed-endîş

Var imiş toḥm-ı bed aşlında âḥir
Anı ölmezden öñdin kıldı zâhir

Varup ol mülḥid-i nâ-dân-ı reh-zen
Revâfîz oldu dostın kıldı düşmen

Ümîd oldur ' Acem'de terk-i serden

Olup ʿāciz peder ʔalb-i püserden

Şehinşeh devletinde āşaf-ı şāh

ʿAcem ʿömrin anuñ kīn ile kütāh

197a 7160 ʔılup bağrın revāfiz haylinüñ ʔan

Varup ol āşaf-ı dānā-yı devrān

Bu cānibden çü ser-dār-ı zafer-bīn

Şıdı ceş-i melāʿ in haylin ol hīn

Buyurdu ʿasker ü mīrān-ı pür-dil

O düzdi ʔovdılar bir niçe menzil

ʿAcem ser-ḥaddine ol düzd-i ḥīzi

ʔovup pesden ururlar tīğ-ı tīzi

Süyüf-ı reh-zene pesden nite şīr

Dil-āver Seyf-zāde oldu şer-gīr

Anı milk-i cihāndan nām u bī-neng

ʔovup eylerler āḥir vālih ü deng

Olar kim zinde eşheb-dār-ı reh-zen

Derūnān tīre bī-fer ʔalb-i āhen

Olup ol düzd-ile hem rāha pūyān

Olup ʔarf-ı ʿAcem milkinde cūyān

Diger oldu o gün merg ile ḥāmūş

İdüp nīk ü bedi dilden ferāmūş

Olup bāzī yel-i eşheb-süvārān
Dilir-i pūr-ı şerze nize-dārān

7170 Gelüp aḥvāli ser-dāra dilirān
Diyüp ol āşaf-ı dānā-yı devrān

Teraḳḳī durdı kıldı luḫ u iḥsān
Pes andan nāy-ı zerrīn kıldı efgān

Göçüp ṭarf-ı Sivas'a 'azm idüp rāh
Nite gerdūnda ceşş-i aḫter ü māh

Ḳılup şahrā vü sāḫil ṭay beyābān
Ḥurūş-ı 'asker ü çün baḫr-i 'ummān

Cihāna 'adl ü dādı oldı pīşe
İlāhī 'ömrini efzūn hemīşe

Ḳılup vir şehriyāra 'ömr-i efzūn
Murād üzre hemīşe devri gerdūn

*Dāstān-ı Ḥazret-i Murād Paşa ba'd ez-Ceng-i Ḳalender-zāde ve Merg-i Ṭavīl ve Tedbīr-i Murād
Paşa ve Reften-i Åheng-i Meymūn-ı Birāder-i Ṭavīl-i Bed-kīş*⁸⁸⁰

*Kūnūn iy nev-demīd-i rāstān-gūy
Bi-gū rezm-i dige kār-ı cihān-cūy*⁸⁸¹

197b *Zi-āgāz-ı zafer-encām-ı gerdūn*

⁸⁸⁰ Kalenderođlu ile savaştan sonra Murad Paşa'nın destanı, Tavil'in ölümi, Murad Paşa'nın plan yapıp bozuk inançlı Tavil'in kardeşi Meymūn'un üzerine gitmesi

⁸⁸¹ Şimdi, ey doğru sözlülerin yeni nefesi / Cihana yayılmış işi, diğer savaştan bahset

Çi gūne ceyb tā-dāmen şevēd hūn⁸⁸²

*Çü ez-ceng-i cefā-kīşān-ı bed-rāy
Kemer bü'kşād ser-dār-ı dil-ārāy⁸⁸³*

‘ Adālet eyleyüp dünyāyı ma‘ mūr
Çılup dest-i keremle ol ruḥı nūr

7180 Çılurdı cüst ü cū her sūda bed-kīş
Edānī ḳanda var düzd-i bed-endiş

Bulurdı zūlmet içre olsa pinhān
Alurdı ḥancer-ile cümleden cān

Bu yirde rāvi-yi naḳş-ı kühen-sāl
Beyān eyler beyān-ı mā-hüve’l-ḥāl

Çü ser-dār itdi ḥaşmın tiğ-ıla pest
Aña iḳbāl ü devlet oldu hem-dest

Murād üzre dönüp baḥt-ı hümāyūn
Tebāh itdi ‘ adūsın oldu memnūn

Murād itdi o dānā-yı cihān-dār
Zafer-pīşe hünermend şīr-i ser-dār

Ki gerdūn üştür-i mest gibi pür-cūş
Zemīn ile zamānı ḳāḳumı pūş

⁸⁸² Feleğin sonu zaferle biten başlangıcından / Yakasından eteğine nasıl kana bulandığından

⁸⁸³ Kötü fikirli zalimlerle cenk için / Gönlü süsleyen serdarın kemer çözüşünden

Henūzin kılmadın ol merd-i mümtāz
Kıla ric' at vaṭan 'azmine āgāz

Ne deñlü almış-ıdı tiğ ile milk
Kamusın kıldı zımn-ı hıṭṭa-i gilκ

Cihānı ṭay kılup menzil-be-menzil
Murād itdi yel-i ser-dār-ı 'ādil

7190 Meger düzd-i Ṭavīl ol bed-küniş merd
Ki cevri rūy-ı dehri eyledi gerd

Görür ser-dār-ı a'zam āşaf-ı şāh
Güm itdi ḥaşm-ı şāhı kıldı kūtāh

Ḳalender-zāde'nüñ aḥvālını güş
İdince gendüni kıldı ferāmüş

Olup ol bīm-i naḳşdan zehresi çāk
Aña oldı ecel ol demde tiryāk

Ḳarındaşı görür kim ḥāl-i gerdün
Ṭavīl'üñ kıldı bağrın ğarḳa-i ḥün

Siyeh ḥāke kılup ol düzdi pinhān
Oluban gendüsi cūyā-yı dermān

198a Kıllurlar ol şeb inhā rāy u tedbīr
Dutup ṭarz-ı diğer merdān eger pīr

Ḳamu hep sū-güvār u dīde pūr-ḥün
Zi-aḥvāl-i Ṭavīl ü zār-ı gerdün

Zi-bīm-i tiġ-ı ān dārā-yı devlet
Sipeh-sālār-ı ‘ādil şīr-i ‘izzet

Reh-i ser-ḥadd zūlmāt içre pinhān
Çaçup olmağ diler çün āb-ı ḥayvān

7200 Çılup ṭayy-ı merāḥil kaṭ‘ -ı menzil
Geçüp vādī reh-i şahrā vü sāḥil

Meger bir şeb sipihr-i devr-i eyyām
Nihān mağribde kıldı cevherin cām

Cihān çeşm-i hijebre döndi ol ḥin
Çılup gerdün zeminden dāmenin çin

O şeb irdi ḥaber ser-dār-ı şire
Dil-āver ‘ādil-i sālār-ı pīre

Çarındaşı Ṭavīl’ün iy ser-efrāz
Girizān itdi kıldı türk ile tāz

Ṭavīl-i bed-küniş şeyb-i zemīni
Maḳām itdi görüp kaşuñda çini

Ol oldı bīm-i tiġuñdan çü nā-būd
Bu kaṭ‘ -ı menzil eyler şanasın dūd

Didükde ol ser-efrāz-ı cihān-bīn
Yemīn-ile yesārı nuşret-āyīn

Bunı kıldı o dem ḳalbinde iz‘ ān

Ki andan tîg ile rûd eyleye an

Hemân ıldı o dem ferhunde tedbîr
Seherden cümle hâzır merd eger pîr

7210 Olup  asker amu eşheb-süvârân
Kemân-keş hâşm-küş nîze-güzârân

Zirih-dârân-ı rüyîn-ten neberdân
avî-dil tîg-zen şîrân-ı merdân

Ki tâ ol reh-zen-i düzd-i sebük-ser
Girîzân olmadın  askerle yek-ser

Varup pîrânesiz ol düzd-i âzı
ıla bî-ser nişîb ile firâzı

Perîşân  askerin naş-ı nümâyân
ılup ol pehn-i deşde rûd ide an

198b Hemân ıldı münâdî anda âvâz
Anı gûş eyledi mîrân-ı mümtâz

Ki ser-dâr-ı zafer-reh-ber cihân-bîn
Sehergeh dâmenin zırhın ılur çîn

Teraî vü lisân-ı va d-i ihşân
Virüp eyler amuya lu u ihşân

Gerekdür kim dilîrân-ı rezim-zen
 Adû-küş şaf-şiken şîrân-ı pür-fen

Rezim-cüyân-ı  alem Şir-i merd n

Hijebri-i k never m r-i neberd n

7220 Zirih-p Ő n k luban d menin Çin

Urup raĥŐ-ı pelenge ĥ ne-i z n

 u c m-ı zer cih na reŐa-i fer

N m y n eyleyüp Őir n-ı hem-ser

M heyy  her kes itsün r ha  heng

Ķılup ĥaŐma yine k n-i kemer teng

Anı Şir-i dilir n eyledi g Ő

Diger-b re kılup dery  lebin c Ő

Ĥur Őa geldi ol dem n y-ı zerr n

Őab -s r  at semend n cümle tezy n

Olup t -Őub -ı Őad k cümle Őir n

Zirih-p Ő-ı yel n merd ile p r n

S v r-ı eşref-i s   atde ser-d r

Zafer-iĥb l   devlet-y r u d d r

Ilĝar N m den-i Hazret-i Ser-d r-ı Zafer-Ői ar ve Ceng Kerden b -Meym n ve P r z Y ften-i

*Ser-d r*⁸⁸⁴

 u y ĥ t-ı felek Őarĥdan yine ser

 ek p kıldı cih nı n r-ı enver

Yine kevn   mek n oldu zer-end d

⁸⁸⁴ Zafer al metli serdar hazretlerinin akın düzenleyip Meym n ile savaŐması ve zafer kazanması

Şeh-i zeng oldu ol gün yine nâ-bûd

Rivâyetdür ki ser-dâr ile şîrân

Rezîm-zen şaf-şiken merd-i dilîrân

7230 Yoğ-ıdı artık üç biñden şumârı

Diger-sân haymede kıldı qarârı

Süvâr eşheb-süvârân âteş-i tîz

Dilîrân Bijen-âsâ eşheb-engîz

Düşüp pîrânesiz Gürşâsb gibi şîr

Dilîrân girdin aldı merd eger pîr

199a

Zirih-püşân-ı ‘âlem tîz-der-tîz

Çılup peymûde reh çün hıng-i şeb-hîz

Zemîn-kûb u zamân-püyâ vü çün dūd

Cihân sümm-i feresden oldu nâ-bûd

Geçüp şahrâ be-sân-ı sîl-i cüşân

Veyâ perrende Sîmurğ-ı hurüşân

İki rûz ile bir şeb raşşa mehmûz

Dilîrân gösterüp raşşân olup sûz

Zemîne hûn u hûy çün rûd-ı Ceyhûn

Revâne oldu raşşân garğa-i hûn

Ne şîrân oldu âlûde ne hod raşş

Çavî pîrânesiz oldu cihân-başş

Üçinci gün seher hurşid-i enver
Çü rüy ' arz itdi leşker gördi yek-ser

7240 Kõonup bir pehn-i deştde hayl-i a' dā
Umup devr-i felekden naqş-ı ' amdā

Ki ser-dār-ı girān-rādan rehāyı
Bulup bu varıadan āhir devāyı

Miyānında bizümle şir-i ser-dār
Sekiz menzil füzündür pehn-i kühsār

Huşuşā üştür-i mest gibi gerdün
Gehi keff-i kefen geh dāde pür-hün

Kılur ' avdet şeh-i gerdün-penāha
Ruğun tā-pāy ol zıll-i İlāh'a

Varup ' askerle bu dey kıla mālīd
Bu efkār üzredür ol ruğları şīd

Diyüp düzdān olurmuş mest ü mağrūr
Edānī nā-pesendān hūk-i mağmūr

Bu nağma eylemişler şit-i āvāz
Meger eşheb-süvārān şir-i mümtāz

Görürler pehn-i deştde hayme hargāh
Girift itmiş cihānı taht u dergāh

Fürüzān birbirin nār-ı ciger-düz
Görince haşmı merdān-ı dil-efrüz

7250 omazlar dilde bir zerre ararı
Hırüş u cüş çün ra' d-ı bahārī

Rev-ā-rev bir uğurdan kīş-i urbān
aup her kes ' adūdan almaĝa cān

199b eküp Bījen-şıfat tīr ile tīĝı
Dilīrān itmeyüp naş-ı dirīĝı

Olup yek-dil amu merdān eger pīr
Nūh eyvāna irişdi dār ile ĝīr

Binā-yı sedd-i āhen-veş yelān şaf
eküp urdı amu hep hancere kef

Olup yek-dil dilīrān nitekim tīĝ
Zemīne hūn-ı bārān yaĝdurur mīĝ

O cānibden sūvārān hāşma şer-ĝīr
Olup cüş u hırüş-ı merd ile pīr

Çü sūz-ı āteş ü sīl-i sebük-ser
Dü cānibden hücūmın ıldı yek-ser

Diger-bāre cihān pūr-āteş-i ceng
Olup çarh-ı kühen hūndan şefa-reng

Dü cānibden yel-i eşheb-sūvārān
Hijebr-i ser-keşān nīze-ĝüzārān

7260 Hırüşa geldi gerdūn eyledi cüş

Dilrān kām-ı dilden oldu hāmūş

Görüp haşmın oluban tiz-der-tiz
Oluban pür-harâret âteş-engiz

Sökerdi şadr-ı sine nevk-i tize
Kılurdu terg ü ser şemşir rize

Süheyl-i esb ü cüş-ı şir-i merdān
Olup alūde inler çarh-ı gerdān

Kažā tirin kaderden yağdurur merg
Döker bāğ-ı ‘ömürden bār-ıla berg

İdüpdü haşma her kes ebruvān çin
Püser merg-i pederle oldu pür-kin

Peder itmez püser ahvālin idrāk
Mey-i rezm-ile olmuş mest ü bī-bāk

Tereng-i tir ü şit-i darb-ı şemşir
Felekde zehresin çāk eyledi şir

Miyāndan merhamet olmuşdı nā-būd
Mülemma^c âteş-i cengle olup dūd

Siper bir kolda vü bir elde hancer
Heyāhüy ile doldı rüy-ı kişver

7270 İki deryā-yı âteş oldu yek-reng
Fürüzān oldu gitdükce reh-i ceng

200a

Dilîrân sîne pür-kîn hancer-efrüz

Olup kalb-i 'adüya âteş-i süz

Dehâna aldı şîrân cân-ıla baş

Çılur rezmi felek taşîn ü şâbâş

İder olmış bu cenge vâlih ü deng

Dü cânibden yelân kîn-i kemer teng

Gehî şîrân 'adüyü bir iki kâm

Sürüp eyler zebün u kâm u nâ-kâm

Gehî hayl-i cefâ-kîşân-ı bedkâr

Nümâyân dest-i çîre râha rehvâr

Dilîrâna virüp ezkâr-ı bâzî

Gehî şîrân nümâyân türk ü tâzî

Çılup bend ü girih pür-âteş-i ceng

İrince nîm-rûza resm-i nîreng

Gehî anlar gehî bunlar çılup tîz

Oluban birbirine âteş-engîz

Virürdi şîr-i ser-dâr-ı hîredmend

Lisân-ı va' d ü ihsân-ı 'atîf bend

7280 Bir elde hancer-i hûn-rîz-i cân-süz

Siper bir elde dilde luğf-ı âmüz

Şalardı Nîrem-âsâ haşmına at

Çılur Gürşâsb-şîfat düşmenleri mât

Cenāb-ı Hāzret'e dilden derūnī
Niyāyiş eyleyüp açmış 'uyūnı

Dilerdi ' asker-i İslām'a fırsat
Umardı zımn-ı zıll-i naķş-ı nuşret

Dökerdi gözlerinden hūn-ı 'unnāb
Yanardı pehn-i deşde āteş ü āb

İki sīl-i revān deryā-yı āteş
Hücūm-ı haşm idüp şīrān-ı ser-keş

Dil-efrūz oldu şīrān rezm-peyvest
Diler kim haşmı her kes eyleye mest

Ne cāy-ı merhamet ne rāh-ı emān
Ne hūd naķş-ı müdārā kār-ı dermān

İrişdi mihr-i 'ālem nīm-rūza
Dilirān düşdi tāb-ı nār-ı sūza

Tebāh oldu o gün çok şāhib-i nām
Elinden braķdı tığın şaşdı Behrām

200b 7290 Şarardı reng-i rūyı şanasın bīd
Mehībinden o demde ditredi şīd

Nihān oldu sipihre çeşm-i kevkeb
Harāretten çıkardı Müşterī teb

'Uṭārid kırdı gilkin defterin sūz

Felek dehşetden oldı âteş-efrüz

Şināver baħr-i ħūnda çün nehengān
Derīde-sīne şīrān u pelengān

Çü ħurb-1 şāha irdi rezm encām
Bağar her kes n'olur kār-1 ser-encām

Meger ol dem nesīm-i baħt u iğbāl
Hümāyūn-aħter ü ser-dār-1 ħoş-ħāl

Cenāb-1 Ĥağ'dan irdi bu beşāret
Sizūndür nuşret ü furşat beşāret

Reħāyān restegārān-1 sitemkār
Sekiz biñden biñi ancağ zaħım-dār

Dutup rāh-1 beyābān rāh u bī-rāh
İdüp ceng ü zaferden desti kūtāh

Diger ol pehn-i deştde tu' m-1 şemşīr
Düşüp ħāke yelān bernā eger pīr

7300 Bu deñlü ħayme vü bār u şütür-bār
Perī-rū sākīyān ħübān-1 Tātār

Cevāhir ħancer ü tīg-1 muraşşa'
Zirih cevşen dūr ü gevher mülemma'

Şumāra gelmeyüp şīrān yağmā
Olup oldı ħanī pīr ile bernā

Olar giryān dü dīde dil pūr ez-ḥūn
Bular şādān zi-devr-i çarḥ-ı gerdūn

Düşüp bī-rāh [u] reh bī-berg ü bī-bār
Zaḥım-ḥorde cefā-keş dīde ḥūn-bār

İki rüz oldı şīrān deştde āsūd
Olur bī-rāh u re[h] hem būd u nā-būd

Budur kār-ı cihān bāzī-yi gerdūn
Gehī şādān kıllur geh dīde pūr-ḥūn

Budur aḥvāl-i ‘ālem devr-i eyyām
Alısar her ne varsa kām u nā-kām

Pes andan ric‘at itdi āşaf-ı dehr
Ki çün kām-ı ‘adūdan aldı ol behr

201a Geçüp tarf-ı reh-i şahrā vü sāḥil
Beşinci gün olup İslām’a dāḥil

7310 Şanasın mürde ‘asker buldı hep cān
Çü geldi ‘askere ol merd-i merdān

Çılup āsāyiş üç gün ‘asker ü şīr
Çehārüm ric‘at için kıldı tedbīr

Göçüp ol baḥr-i devlet merd-i ‘ādil
Şeb ü rüz ‘asker oldı rāha māyil

Şanasın baḥr-i bī-pāyān-ı pūr-mevc
Dilir-i ġāziyān-ı fevc-der-fevc

Ne yirde var-ısa bir hār-ı ser-keş
Aña tığ-ı zaferle urdı âteş

Gülistān-ı cihānı eyledi pāk
Edānī haylinüñ cāyın kılup hāk

Şanasın gökde māhuñ girdin ahter
Alup ser-dārı geldi mīr ü mihter

Gelüp devletle ol deryā-yı kāmīl
Buyurđı pādīşāh-ı şīr-i ‘ādīl

Ne deñlü var-ısa mīr ü vezīrān
‘Asākīr māndegān-ı merd ü pīrān

Aña ikrām içün şīr-i cihān-bīn
Buyurđı kūy u berzen cümle tezyīn

7320 Zemīn zīverden oldı âteş-efrüz
Çudūmıdan zamān resm-i nev-āmūz

Süm-i raşına hep cümle cihān cān
Çılup güsterde ceyš-i nev‘-i insān

Du‘ ā-yı hayrın eyler her kes evrād
Şafā geldüñ tū iy şīr-i Hudā-dād

İlāhī tā ki bu çarç-ı nüh eyvān
Döne zīnet anuñla bula dīvān

Şadefdür milk-i ‘Oşmān ol dūr-i pāk

Murādı üzre devrin kılsun eflāk

Aña her kim derūnī eylese kīn
Anı dünyā vü ‘uqbā eyle bī-dīn

Anı kıl ‘asker-i şāha ser-efrāz
Ola dāyim ‘adū çeşmine mümtāz

Anı baḥş eyleyüp İslām’a şāha
Anı şīrīn kıl ol zıll-i İllāh’a

201b Elif-āsā ki oldur müstaḳīmi
Aña kılma ḥavāle her saḳīmi

Ol olsun dāyimā ḥaşma muzaffer
Ola fermān-beri bu heft-kişver

*İtmām Şüden-i İn Nāme-i Muzaffer der-Sā‘at-i Firūz-ı Huceste-seyr ve Kemāl Yāften bā-
Ḥayāl-i Ḥāşş-i İn Nazm-ı Mevzūn ve Yāftem be-Her Beyt-i Dil-keş İn Çü Meh-rüyān-ı
Ferhunde-fer ü Baḥt Zafer-i Tiz Tiğ-ı Teber-i Deryā-dil-i Merd⁸⁸⁵*

7330 *Bi-ḥamdi’llāh ki in nazm-ı hümāyūn
Be-mizān-ı ḥired-rā geşte mevzūn⁸⁸⁶*

*Der-ān naḳş-ı müselsel ‘aḳl-i fāyık
Nümāyed şad hezārān-rā deḳāyık⁸⁸⁷*

⁸⁸⁵ Zafer-nāme’nin kutlu ve uğurlu bir vakitte tamamlanması, en özgün imgelerle bu ölçülü manzumenin kemal bulması, onun her gönül çeken beytini asil ve bahtiyar ay yüzlüler gibi kılmamla o engin gönüllü yiğidin silahla erdiği zaferin taçlanması

⁸⁸⁶ Çok şükür ki bu kutlu manzume / Aklın mizanlarıyla ölçüye girdi

⁸⁸⁷ Yüce akıl o düzgün ve ölçülü yazıda / Sayısız incelikler gösterdi

Der-în vādî büved çün 'aşk pey-rev
Zi-kân-ı dil bi-bürdem nükte-i nev⁸⁸⁸

Bi-püşîdem be-nazm-ı dürr-i pür-süz
Zi-ma' nî şad hezârân câme zer-düz⁸⁸⁹

Zi-dânâyî çünîn yâd âverem pend
Ki gerdün ber-murâdem sâht peyvend⁸⁹⁰

Merâ dâdî Hudâ 'aşk-ı ezel rüz
Şeved sînem zi-'aşkeş âteş-efrüz⁸⁹¹

Şüdem sâl-i girân cüyây-ı in kâr
Zi-devr-i gerdiş-i_ü v'ez râz-ı gaddâr⁸⁹²

Künem küşiş ki tâ merd-i suhan-senc
Bi-büdem der-cihân sâzem girân-genc⁸⁹³

Zi-kân-ı dil bi-rîzem dürr ü gevher
Ki z'ân gevher şeved pür rüy-ı kişver⁸⁹⁴

Bi-h'âhem ez-Hudâvend-i cihân-dâr
Merâ sâzî zi-h'âb-ı cehl bîdâr⁸⁹⁵

7340 Çü feyz-i dil bi-yâbem ez-Hudâvend

⁸⁸⁸ Bu vadede bize aşk rehber olunca / Gönül madeninden nice taze nokteler çıkardık

⁸⁸⁹ Giydirdik bu iç yakan inci gibi şüre / Mânâdan binlerce altın süslü elbise

⁸⁹⁰ Şöyle öğüt aldım bir bilgeden / Muradım üzere dönsün diye felek

⁸⁹¹ Hak bana bir gün ezelî aşkı versin / Gönülüm bu aşkla yanıp kavrulsun

⁸⁹² Bu arzunun peşinde çok zaman sıkıntı çektim / Feleğin dönüp duran cevriyle

⁸⁹³ Çalışayım da o söze kıymet biçen / Ben olayım cihanda, inciler dizeyim

⁸⁹⁴ Böylece gönülden inciler saçayım / Ki bütün yeryüzü inciyle dolsun

⁸⁹⁵ Âleme hükmeden Allah'tan dileğim o ki / Beni cahillik uykusundan uyandırısın

Zi-‘aşk-ı ħod merā dādī çü peyvend⁸⁹⁶

*Çü deryā-yı dilem kerdī hemān cūş
Revem ez-ħod künem ‘ālem ferāmūş⁸⁹⁷*

*Giriftem kilk [ü] ħāme āteş-endüz
Niviştem nazm-ı ĩn sūz-ı ciğer-düz⁸⁹⁸*

*Siyāveş-nāme ‘ī dādem ūrā nām⁸⁹⁹
Çü yābed āħir ĩn nazm ser-encām⁹⁰⁰*

202a

*Nihān kerdem be-her beyt-i güher-riz
Ĥayālāt-ı ma‘ānī āteş-engiz⁹⁰¹*

*Ki çün bāzem ez-ĩn naķş-ı ħümāyūn
Nıgeh dārem be-rāz-ı devr-i gerdūn⁹⁰²*

*Ki mārā ez-kūdāmeş rāh-ı dığer
Nümāyed tā be-rizem dürr ü gevher⁹⁰³*

*Zi-ħurşid mĩnū hemān sĩne-i sūz
Niviştem siħr-i ĩn nazm-ı nev-āmūz⁹⁰⁴*

Nūħustĩn mışra‘ı ez-‘aşk-ı ‘uşşāk

⁸⁹⁶ Böylece O’ndan gönlüme feyiz bulayım / Hem beni aşkının yoluna iletsin de

⁸⁹⁷ Gönül denizim iyice coşup / Kendimden geçeyim, her şeyi unutayım

⁸⁹⁸ Sonra elime ateş dolu kalemi aldım / Bu ciğer yakan şiiri düzdüm

⁸⁹⁹ ūrā < verā M

⁹⁰⁰ Adına da “Siyāveş-nāme” dedim / Ki bu şiir sona ermekte artık

⁹⁰¹ İnciler saçan beyitlerini örttüm onun / Nice yakıcı mânâ imgeleriyle

⁹⁰² Böylece ben de bu kutlu sözlerimle / Âlemin esrarını elimde tutayım

⁹⁰³ Ki bana ne yönden bir özge yol / Göstersin de ben de inciler saçayım

⁹⁰⁴ Göğün o gönülleri yakıcı güneşinden / Yepyeni bir efsunlu manzume düzeyim

*Diger ez-âteş-i hırşîd-i eşvâk*⁹⁰⁵

*Yekî beytem zi-minû sihr ü efsûn
Bi-püşed perniyân dîbâ vü igsûn*⁹⁰⁶

7350 *Diger beytem zi-hırşîd-i hümâyûn
Ez-ân serv-i revân ü nahl-i mevzûn*⁹⁰⁷

*Der-în defter çü yâbem ‘âkıbet dest
Künem ez-câm-ı vaşleş her dü-râ mest*⁹⁰⁸

*Keşîdem z’ân hoceste nazm bes kilik
Künem pür ez-dür-i diger ser-i silk*⁹⁰⁹

*Be-nazm-ı ‘ahd-i sulţân-ı cihânbân
Yel-i şâhib-ķırân ü han bin han*⁹¹⁰

*Şeh-i ‘âdil cihân-dârâ-yı ‘âlem
Güzîn-i Âl-i ‘Osmân şîr-i ekrem*⁹¹¹

*Vaşıyyet-nâme-i Sulţân Muhammed
Ki tîğ-i vey ser-i a‘ dâ*⁹¹² *büved med*⁹¹³

Ber-ân nazm-ı ciger-süz-ı pür-âzer

⁹⁰⁵ İlk dizesi âşıkların aşkından / Diğeri de gönüller güneşinin ateşinden

⁹⁰⁶ Bir beytim ulvi âlemden bir efsun / Kıymetli kumaşlarla örtülmüş

⁹⁰⁷ Diğeri beytim de o yüce güneşten / O salınan servi ve ölçülü fidandan

⁹⁰⁸ Bu defteri de tamamlayabilirsem / Vuslat kadehiyle her ikisini de mest edeyim

⁹⁰⁹ Artık bu kutlu nazımdan kalem çekeyim / İpliğin başına dek incileri dizeyim

⁹¹⁰ Cihan padişahının devrini nazmetmeye / O han oğlu han, kutlu kahramanın

⁹¹¹ Âlemi elinde tutan adil hükümdar / Osmanoğullarının seçkini ve en güçlü aslanı

⁹¹² ser-i a‘ dâ < ber-ser-i a‘ dâ M

⁹¹³ Sultan Mehmed Han’ın vasiyeti / Ki onun kılıcı düşmanın başını yere serer

Be-a^ç t̄āf-ı şeh-i h̄ākān-ı ekber⁹¹⁴

*Çü z'ān nazm-ı hümāyūn berkeşem dest
Şüdem ez-nazm-ı H̄an Aḥmed hemīn mest⁹¹⁵*

*Çü dīdem gevher-i nazm-ı ğazel-rā
Fütēd der-sīneem^ç aşk-ı ezel-rā⁹¹⁶*

*Velī tākat ne-yārem tā nezāyir
Bi-gūyem ān şeh-i şāhān-ı kāhīr⁹¹⁷*

7360 *Zi-hātif çün be-güşem āmed āvāz
Şinīdem güft iy merd-i füsūn-sāz⁹¹⁸*

*Çi māned der-teḥayyūr iy güher-senc
Me-keş der-feth-i īn genc-i girān renc⁹¹⁹*

*Ki ebyāt-ı şeh-i şīrīn-şemāyil
Güzīn-i H̄an-ı Aḥmed şāh-ı^ç ādil⁹²⁰*

202b *Çü baḥr-i a^ç zamest ü ez-şādef pür⁹²¹
Şādef hem pür serāser ez-girān dūr⁹²²*

Nezāyir bā-vey īn emr-i muḥālest

⁹¹⁴ Onun şanıyla vücuda gelen bir manzume / Ve o en büyük sultanın lutfuyla

⁹¹⁵ Ki o nazmı tamamladığım zaman / Ondan sâdır olan bu sözlerle mest oldum

⁹¹⁶ O inciye benzer gazeli görünce / Gönlüme ezeli aşkın ateşi düştü

⁹¹⁷ Fakat ona nazireye ben takat yetiremem / O yüce şahlar şahını anlatmaya

⁹¹⁸ Sonra hatiften bir ses geldi kulağıma / Dedi ki: “Ey büyüğü sözler söyleyen

⁹¹⁹ Ey inciler deren, niye şaşkınlık içindesin / Gam çekme açmakta o inciye

⁹²⁰ O aydınlık yüzlü sultanın beyitlerini / O seçkin ve adil Sultan Ahmed Han'ın

⁹²¹ ez < v'ez M

⁹²² Ki o sedefle dolu bir deniz / Hem de incilerle dolu sedefleri

*Suḥan-dān beste-dil ez-ķil ü ķālest*⁹²³

Velī ebyāt-ı in şāh-ı cihān cūy

*Beyān kün rāz şerḥat yek ser-i mūy*⁹²⁴

Zi-hātif çün be-güşem āmed āvāz

*Şüdem der-şerḥ-i in dānā vü mümtāz*⁹²⁵

Be-her beyt-i şeh-i ferḥunde-aḥter

*Bi-rīzem şad hezārān dürr ü gevher*⁹²⁶

Der-in vādī çü siḥr-i Sāmīrī-naķş

*Müzeyyen güfte-i şāh-ı cihān-baḥş*⁹²⁷

Künem ez-gevher-i ebyāt-ı ma' nī

*Be-yād āverdem in Ḥassān-ı Şānī*⁹²⁸

7370 *Selīm Ḥan-ı dil-āver tiġ-ı ḥün-rīz*

*Şeved her yek ḥadīs-i gevher-āmīz*⁹²⁹

Tefahḥur mī-künem der-milk-i 'Osmān

*K'ez-in ma' nī bi-nüşem āb-ı ḥayvān*⁹³⁰

Künem ebyāt-ı in şeh şerḥ yek-ser

*Bi-y-āmīzem zi-her dü şīr ü şekker*⁹³¹

⁹²³ Ona nazire getirmek mümkün mü / Gönül bağlayan söz ehlininki boş laf kalır yanında

⁹²⁴ Ama sen yine de cihanın şahının sözlerine eğil / Kıl ucu kadar da olsa şerh et onları”

⁹²⁵ Hatiften gelen sesi işitince / Yüce sultanın şiiirini şerhe koyuldum

⁹²⁶ O kutlu şahın her beytinin bereketiyle / Yüz binler inci mercan saçayım

⁹²⁷ Bu vadide Samirî nakşı gibi sihirli olsa da / Yine de cihan şahının sözünü süslemeye

⁹²⁸ İnci gibi mânâ beyitleriyle koyulayım / Böylece İkinci Hasan (Rûdeki) olarak anılayım

⁹²⁹ Cengâver Sultan Selim'in kılıcı gibi / Olsun her bir inci yüklü sözü

⁹³⁰ Osmanlı mülkünde onunla övüneyim / O mânâ ile hayat suyuna kanayım

⁹³¹ Baştan ayağa şerh edeyim o şahın beyitlerini / Süt de şeker de katayım onlara

Çü z'ân deryâ-yı ma' nî mî-keşem dest
Fütâdem der-kenâreş vâlih ü mest⁹³²

Bi-büdem yek zamân bî- 'aql ü bî-dil
Ez-ân pes çün keşîdem pây ez-gil⁹³³

Velî baħr-i dilem her dem küned cüş
Ne-bâşem yek zamân ez-cüş bâ-hüş⁹³⁴

Dilem deryâ derünem pür-şadef bûd
Zi- 'aşkeş hem ne-yâbem hergiz âsûd⁹³⁵

Çün ez-baħr-i dilem gevher zedî mevc
Reved bîrûn zi-nüh gerdûn ber-evc⁹³⁶

Ne-günced der-derünem in dür-i pâk
Revâ ne-bved ki gevher bûde der-ħâk⁹³⁷

Sezâ bâyed be-in dürr-i girân kîst
Ki dâni gevher-i ' irfân künün çîst⁹³⁸

7380 Bi-bâyed yek suħan-dân-ı suħan-senc
Ki tâ râhî bi-yâbed in girân-genc⁹³⁹

Der-ân endîşe bûdem yek seħer-ħîz

⁹³² O mânâ denizinden çekilip sonra / Kıyısına vurdum şaşkın ve hayran

⁹³³ Bir süre aklım ve gönlüm boşlukta kaldı / Sonra da ayağımı o kilden çektim

⁹³⁴ Ama gönül denizi her dem dalgalı / Aklım tam olarak yerine gelmiyor

⁹³⁵ Gönlüm derya ve içimde sedefler / Aşkından bir an karar bulamıyorum

⁹³⁶ Gönül denizindeki dalga inciyi kenara atınca / Dokuz feleğin bile ötesine aşırıyor

⁹³⁷ Böyle bir inciyi içimde nasıl tutabilirim ki / Zaten mücevher toprağa lâıyk değil ki

⁹³⁸ Bu kıymetli inciye kim lâıyktır / Ve şu an irfan incisinin ne olduğunu bilmeye

⁹³⁹ Şöyle söz ehli bir er gerek ki / Bu değerli hazineye yol bulabilsin

Derūnem pür-ḥarāret āteş-engīz⁹⁴⁰

203a

Ki āmed nā-geh ez-hātif nidā hem

Künūn tā key şeved der-fıkr der-hem⁹⁴¹

Zi-cā berḥīz ü gır in kilk-i pür-süz

Bi-pāş ez-baḥr-i dil dürr-i nev-āmūz⁹⁴²

Bi-gū kār-ı sipeh-sālār-ı ‘ādil

Ser-efrāz-ı yel-i şīr-i peleng-dil⁹⁴³

Beyān kün bezm-i rezm-i in ser-efrāz

Murād-ı merd-i ‘ādil şīr-i mümtāz⁹⁴⁴

Zi-hātif çün be-güşem āmed in süz

Bi-gīrem ḥāme-i kilk-i nev-āmūz⁹⁴⁵

Bi-güyem dāstān güftār-ı pür-mağz

‘Ayān kerdem ruḥ-ı elḳāb pür-nağz⁹⁴⁶

Be-vaşf-ı ān hünermend-i cihān-bīn

Zi-deryā-yı dilem gevher künūn çin⁹⁴⁷

Zi-çār ‘unşur şeved in nazm-ı mevzūn

Zi-ferr ü devlet ü baḥt-ı hümāyūn⁹⁴⁸

⁹⁴⁰ *Bir seher bu düşüncelere daldım / İçim ateş gibi yanar hâldeyken*

⁹⁴¹ *Neyse ki ansızın hatiften bir ses geldi: / “Daha ne kadar sürecek bu zihin karışıklığı*

⁹⁴² *Kalk ve al eline ateşle dolu kalemi / Yepyeni inciler saç gönül denizinden*

⁹⁴³ *O adil serdarın hünerlerini söyle / Cesur bir aslana benzeyen o yüce kişiliği*

⁹⁴⁴ *O yüce insanın savaş hikâyelerini anlat / O seçkin aslanın, adil ve yiğit Murad’ın”*

⁹⁴⁵ *Hatifin bu yakıcı sözleri kulağıma erişince / Ben de yepyeni sözlerle dolu kalemi ele aldım*

⁹⁴⁶ *Akıl dolu sözlerle destana başlamak üzere / Ve güzellikle dolu vasıflarını ayan ettim*

⁹⁴⁷ *O hüner sahibi olgun zatın vasıflarını saymakla / Gönül denizinden inciler der şimdi*

⁹⁴⁸ *Bu manzume dört unsurdan müteşekkil oldu / Bu kutlu, şanslı ve kıymetli manzume:*

7390 *Nühustîn* ‘unşureş ‘adl ü emānī
*Sevādeş der-vey āb-ı zindegānī*⁹⁴⁹

Düvüm ‘unşur zi-tīğ u tīr ü hancer
‘Adū sūzende emn-i heft-kişver⁹⁵⁰

Sivüm ‘unşur zi-ferr ü ‘adl ü ihsān
*Ki der-‘ālem bi-bahşed ez-nevī cān*⁹⁵¹

Çehārüm ez-zafer v’ez milk-i ma ‘mūr
*Ki ez-rūy-ı cihān gerded bedī dūr*⁹⁵²

Ez-în çār ‘unşurem in nazm-ı mergüb
Zi-ma ‘nī cān bi-dādem şūret-i hūb⁹⁵³

Nihān sāzem be-her beyt-i pür-efsūn
Hezārān bezm ü rezm ü ‘adl ü kânūn⁹⁵⁴

Gehī sāzem ‘ayān ceğ ü cedel kīn
Künem cevlān be-tab ‘em Rüstem-āyīn⁹⁵⁵

Gehī bezm ü şafā āyīn ü tedbīr
*Be-sālī çün cevān ü bā-ħıred pīr*⁹⁵⁶

Gehī cāmī bi-nüşem nüş ü geh nış

⁹⁴⁹ *Adalet ve emniyet birinci unsuru / Buna dair sözleri bir hayat suyu*

⁹⁵⁰ *İkinci unsur kılıç, ok ve hançerle ilgili / Düşmanı yakan ve yedi iklime sığınak olan*

⁹⁵¹ *Üçüncü unsuru refah, bolluk ve huzur / Ki bunlar âleme yeniden can bahşeder*

⁹⁵² *Dördüncü unsuru da zafer ve mülkün imarına dair / O da yeryüzünden kötülüğü giderir*

⁹⁵³ *Bu güzel manzume o dört unsurdan ibaret / Ona bu mânâlardan güzel bir suret verdim*

⁹⁵⁴ *Efsun dolu her beytini gizleyeyim onun / Birçok savaş, meclis, adalet ve yasa ögesiyle*

⁹⁵⁵ *Bazen her türlü mücadele ve düşmanlığı anlattım / Rüstem’e benzer mizacımın gereğini yaptım*

⁹⁵⁶ *Bazen coşku, neşe ve danışma toplanmaları / Genç, yaşlı, deneyimli, acemi*

Ki ez-pîş ü pesî ki ez-pes ü pîş⁹⁵⁷

Gehî sihr ü füsûn ü mekr ü nîreng

Gehî şulh ü şalâh ü geh cedel ceng⁹⁵⁸

7400 *Keşîdem şad hezârân miñnet ü renc*

Ki tâ sâzem ‘ayân in penc girân-genc⁹⁵⁹

203b

Zafer yâbem ki in nazm-ı zafer-fer

Nümâyed cilve ‘î çün kıdd-i dil-ber⁹⁶⁰

Tırâz-ı câme-i in kıdd-i mevzûn

Serâser dîbeh-i dîbâ vü igsûn⁹⁶¹

Müberrâ şüd zi-düzd-i ma‘ni-yi ğayr

Künem küşiş ki bâşem ‘âkıbet-ğayr⁹⁶²

Suñan sihr-âferînân-ı suñan-dân

Ki Firdevsî Nizâmî bañr-i ‘ummân⁹⁶³

Sitândem z’in dü dârâ-yı hünerver

Se beyt-i gevher-i pâkîze-añter⁹⁶⁴

Sivüm kân-ı dil-i deryâ-yı ma‘nî

Ki ‘Attâr-ı suñan Hassân-ı Sâni⁹⁶⁵

⁹⁵⁷ Bazen kadeh içtim bazen diken yedim / Düzüyle tersiyle, önüyle ardıyle (sınandım)

⁹⁵⁸ Bazen sihir ve efsun veya hile ve düzen / Bazen barış ve huzur veya cenk ve mücadele

⁹⁵⁹ Binlerce miñnet ve eziyet çektim / Ta ki bu beş kıymetli inciye göstereyim diye

⁹⁶⁰ Artık bu zaferin ışıldadığı manzumede muvaffak olayım / Bana yârin boyu gibi bir cilve göstereyim

⁹⁶¹ Bu zarif endamının elbisesinin nakşı / Baştan ayağa ibrişim ipek kumaşlardan olsun

⁹⁶² Mânâ hırsızlıklarından münezzehtir o / Çalışayım da sionu da hayır olsun

⁹⁶³ Bir kısım sözümü, o söz bilir söz sultanları / Engin birer umman olan Firdevsî ve Nizâmî

⁹⁶⁴ O iki hüner sahibi sultandan aldım / Yıldız gibi parlayan tam üç beyit

⁹⁶⁵ Üçüncüsü mânâ denizi gibi derin gönül madeninden / Attâr ve Hassân-ı Sabit denen Rûdekî’nin sözünden

*Se beyt-i gevher-i rüşen zi-yâķūt
Dihed in hem be-güftârem heme ķūt⁹⁶⁶*

*Teneş güftâr-ı men inân çün cân
Ki men Hızram⁹⁶⁷ ü işân âb-ı hayvân⁹⁶⁸*

*Zi-güftâr-ı kelâm-ı Şeyhî-yi Rûm
Pesend-i nazm-ı ü her kişver ü bûm⁹⁶⁹*

7410 *Ez-in girem çehâr ebyât-ı pür-sûz
Berây-ı maşlahat rây-ı nev-âmûz⁹⁷⁰*

*Diger ez-kes ne-bâşem düzd-i ma' nî
Her ân⁹⁷¹ 'arîf rumûz-ı men bi-dânî⁹⁷²*

*Ki z'ân ma' nî dilem 'ibret-pezîrem
Diger hiç ez-kesî minnet ne-gîrem⁹⁷³*

*Te' arruz ger bi-kerded kes zi-ıhvân
Bi-y-â eknûn künûn kîn tûb ü çevgân⁹⁷⁴*

*Zi-dest-i şab' -ı men üfted bedîn kâr
Tevbe kün ger tûyî merd-i zebân-dâr⁹⁷⁵*

⁹⁶⁶ Yakut gibi parlayan inciye benzer üç beyit / Bunlar da sözüme gıda oldu

⁹⁶⁷ Hızram < Hızrım M

⁹⁶⁸ Benim sözlerim beden, onlar ise can / Ben Hızır'ım onlarsa ab-ı hayvan

⁹⁶⁹ Ve Anadolulu Şeyhî'nin sözlerinden (aldım) / Onun nazmı her diyarın makbulüdür

⁹⁷⁰ Ondan da dört yakıcı beyit aldım / Faydası için ve özgün diye

⁹⁷¹ her ân < her ân ki M

⁹⁷² Başka kimseden bir şey almadım / Benim sırlarımı anlayan bunu iyi bilir

⁹⁷³ Ki ben gönlüme mânâdan ibret devşirenim / Başka kimseye minnetim yoktur

⁹⁷⁴ Dostlardan bir itham olursa eğer / Buyursun işte top işte çevgân

⁹⁷⁵ Zira öylesi benim tabiatıma uymaz / Eğer dil ehli adamsan tövbe et

*Men in ceng-i girān hergiz ne-dīdem
Zi-tab^çem her çî güyem feyz dīdem⁹⁷⁶*

*Ümīd ānest ki ihvān-ı nikūkār
Küned dil ez-te^çarruz pāk ü bīdār⁹⁷⁷*

*Be-dāmān-ı kerem pūşīde bī-nağz
Men in dānem ki bed-güftār-ı bī-mağz⁹⁷⁸*

*Fürûğî tā be-key in güft ü güyā
Be-irād-ı hıred mī-refit ü pūyā⁹⁷⁹*

*Leb ez-nağş-ı du^çā-yı şubhgāhī
Bī-y-ārāy ez-suhan bes kün tevāhī⁹⁸⁰*

204a 7420 *Hudāvendā nuḥustin dih be-ān şāh
Dırāz-ı⁹⁸¹ umr ü baht [ü] ç izzet ü cāh⁹⁸²*

*Düvüm tā key keşed şemşīr-i kīn-rā
Ne-māned ḥaşm der-rüy-ı zemīn-rā⁹⁸³*

*Sivüm nuşret eber-ser-dār-ı bīdār
Hünermend āşaf[ī]-rā baht-i bīdār⁹⁸⁴*

⁹⁷⁶ Ben öyle savaşa asla girmedim / Ne söylediysem kendi tab'ımın feyzi bildim

⁹⁷⁷ Salih dostlardan o umulur ki / Dillerini ithamlardan arındırsınlar

⁹⁷⁸ Kerem örtüsünü örtmüş kötüyü / Ve anlamsız sözleri iyi bilirim ben

⁹⁷⁹ Ey Fürûğî, bu gereksiz sözler nereye kadar / Akıllıca çabalara yazık oluyor

⁹⁸⁰ Seher vakti duaya davran sen / Değmeyecek sözden dilini kes

⁹⁸¹ dırāz-ı < dızār-ı M

⁹⁸² Rabbim evvelâ o şaha bahşet / Uzun ömür, açık baht, izzet ve makam

⁹⁸³ İkincisi, kılıcını daha ne kadar işletecek / Yeryüzünde düşmanı kalmasın artık

⁹⁸⁴ Üçüncüsü, o akıllı serdara nusret ver / O hüner sahibi bahtiyar vezire

Hemîşe tâ be-şadrî Āşafî-cây
Bi-yâbî devlet ü baht-i dil-ārây⁹⁸⁵

Tü kün baht-i kavî [vü] ‘ayn-i tezyîn⁹⁸⁶
Ol olsun āşaf-ı şîr-i selâîñ

Cihân halkı olup devrinde mesrūr
Ruḡından rüy-ı gerdün dāyimā nūr

Bulup ol āşaf-ı gerdün-serîrũñ
Devām-ı devletî şîr-i dilîrũñ

Aña vü şehriyāra ‘ömr-i cāvîd
Çıl iḡsân ḡaşmı şolsun nitekim bîd

7428 Şeb ü rüz eyledikce devri bu deyr
Ol olsun devlet-ile ‘āķıbet ḡayr

⁹⁸⁵ *O sadaret makamında her daim / Devlet ve gönül göğertici bir baht bulsun*

⁹⁸⁶ *Sen onun bahtını kavi gözünü aydın kıl*

SONUÇ

SONUÇ

17. Yüzyıl'da kaleme alınmış zafer-nâme örneklerinden biri olan *Siyâveş-nâme* ve onun müellifi Fûrûğî hakkındaki bu çalışmayla birlikte, esere ve müellifi şair Fûrûğî'ye ait şu sonuçlara ulaşılmıştır:

1. Zafer-nâmeler, Osmanlı zihniyet yapısı içinde düşmanla gaza etme anlayışına dayalı savaşların anlatıldığı gazavât-nâmelerin bir alt türüdür.

2. Osmanlıya karşı olmak ile gazanın muhatabı olmak aynı mahiyet zemininde bulunmuş sayıldığından, açıkça gayr-i müslim unsurlardan oluşmasalar bile devlete isyan eden topluluklarla yürütülen mücadeleler de gaza faaliyeti kapsamında değerlendirilmiş, dolayısıyla bunları anlatan eserler de gazavât-nâme ve yanı sıra bazı özelliklerine göre zafer-nâme olarak addedilmiştir. *Siyâveş-nâme* de bunun örneklerinden biridir.

3. *Siyâveş-nâme* gibi zafer odaklı gazavât-nâmelerin toplumda zaferi yaygınlaştırıcı ve sürekli kılıcı bir etkisi vardır. Bilhassa manzum yazılan eserler bu zafer coşkusu daha hareketli ve ışıltılı bir üslûp dünyası içinde yüceltebilmektedir.

4. *Siyâveş-nâme*'nin kurgusu, bir şiirin mümkün kıldığı bütün unsurlardan yararlanılarak, hayal gücünün de içinden doğduğu dönem hakkında önemli bulgulara ulaştırıcı bir işlevi olduğunu gösterircesine düzenlenmiştir.

5. Tarihî olayları anlatan edebî metinlerin bir kaynak değeri taşıdığı ne kadar gerçekse, o metinlere yalnızca dış bağlam eleştirisi yapmakla yetinmeyip mutlaka metin eleştirisi kanunlarını işleterek de bakmanın gerekli olduğu o kadar açıktır.

6. *Siyâveş-nâme* türündeki metinlerin odağı, özü ve amacı bir kahramanın yüksek kişiliği ve zengin meziyetleridir. Bütün anlatılanlar, bu eserdeki kahraman olan Kuyucu Murad Paşa'nın şahsiyetini tebarüz ettirici bir dekor mesabesinde.

7. *Siyâveş-nâme* bize, Kuyucu Murad Paşa'nın vezir seçilmesiyle ilgili örnek üzerinden, büyük tarihî kararların arkasında, edebiyat dışı kaynaklarda pek de değinilmeyen etkenlerin devreye girebildiğini göstermektedir.

8. Bir edebî eserde isyanların ve asilerin resmedilen karakteri, onların alelâde düşman(lık)lar olarak görüldüğü anlatımların daha ötesini yoklayıcı ve ruhi manzaraları ele verici bir ufuk gösterir.

9. Dil yapısı yönüyle eserin hareketli bir anlatımı, konuşma dilinin etkilerine açık bir işleyişi vardır. Bunun çoğu kere vezinle ilgili tasarrufları da doğrudan belirlediği ve yine kendini vezinle ele verdiği görünmektedir.

10. *Siyâveş-nâme*'nin dilinde dikkati çeken başka bir özellik de, Batı Rumeli ağızlarında görülen ses olaylarıyla ilgili çarpıcı örnekler barındırmasıdır.

11. Bu dil özelliğinin işaretleri doğrultusunda, Fûrûğî'nin kimliği hakkındaki düşünceler uyanma fırsatı bulmakta, müellifin Balkan kökenli olabileceği yönündeki tahminlerin zeminini yeşertmektedir.

12. *Siyâveş-nâme*'nin yazıldığı dönemde hayatta bulunan Fûrûğî mahlaslı iki Dîvân şairinin dışında, bu eserin müellifi olan başka bir Fûrûğî'nin varlığı da ihtimal dışı değildir. Gerek dil özellikleri, gerek içerik bilgilerinden hareketle Rumelili ve askerlik mesleğine yakın bir Fûrûğî'den söz etmek akla uzak görünmemektedir.

13. Bir bakıma metinlerle kurulu bir dünya olan tarihin, mutlaka metin kurucular eliyle şekillenen ve yazarın dünyasından, amacından bağımsız değerlendirilemeyecek kuralların etkisinde bir alan olduğu yadsınamaz bir gerçek olarak bir kez daha belirmiştir.

KAYNAKÇA

Kitaplar

- AHDÎ, *Gülşen-i Şu'arâ (Tıpkıbasım)*, haz. Süleyman Solmaz, Ankara: TTK Yayınları, 2014.
- AHMEDÎ, *İskendernâme (Tıpkıbasım)*, haz. İsmail Ünver, Ankara: TDK Yayınları, 1983.
- AHTERÎ Mustafa Efendi, *Ahterî-i Kebîr (Tıpkıbasım)*, İstanbul: Nadir Eserler Kitaplığı, 2013.
- AKDAĞ Mustafa, *Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası/Celâlî İsyancıları*, Ankara: Barış Kitap Basım Yayın, 1999.
- AKKUŞ Metin, *Klasik Türk Şiirinin Anlam Dünyası Edebî Türler ve Tarzlar*, Erzurum: Fenomen Yayınları, 2007.
- AKSAN Doğan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili*, Ankara: Bilgi Yayınevi, 2013.
- ANDREWS Walter G., *Şiirin Sesi Toplumun Şarkısı*, çev. Tansel Güney, İstanbul: İletişim Yayınları, 2014.
- BARKEY Karen, *Eşkıyalar ve Devlet Osmanlı Tarzı Devlet Merkezileşmesi*, çev. Zeynep Altok, Ankara: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2016.
- BEYÂNÎ Mustafa bin Carullah, *Tezkiretü'ş-Şuarâ*, haz. İbrahim Kutluk, Ankara: TTK Yayınları, 1997.
- CANIM Rıdvan, *Divan Edebiyatında Türler*, Ankara: Grafiker Yayınları, 2014.
- ÇAKIR Müjgân, *Öğütler Kitabı, Râhatü'l-İnsân ve Zafer-Nâme Metinleri*, İstanbul: Büyüyenay Yayınları, 2015.
- ÇELEBİOĞLU Âmil, *Türk Mesnevî Edebiyatı (Sultan İkinci Murad Devri)*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2018.
- DERVİŞ AHMED FÜRÛĞÎ, *Münâzara-i Ganî vü Fakîr*, (Yazma Nüsha), Süleymaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nr: 34 Atf 2273.
- DİLÇİN Cem, *Örneklerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara: TDK Yayınları, 1999.
- DİLÇİN Cem, *Süheyl ü Nev-bahâr İnceleme-Metin-Sözlük*, Ankara: AKM Yayınları, 1991.
- DONUK Suat, *Türk Edebiyatında Vefeyâtnâme ve İsmail Belîğ'in Güldeste-i Riyâz-ı İrfân'ı*, Ankara: Gece Kitaplığı, 2016.
- ERCAN Özlem, *Peşteli Hısâlî Divanı*, Bursa: Gaye Kitabevi, 2008.

FAROQHI Suraiya, *Devletle Başa Çıkmak*, çev. Hamide Koyukan Bejsovec, İstanbul: Alfa Yayınları, 2016.

FLEISCHER Cornell H., *Tarihçi Mustafa Âlî/Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati*, çev. Ayla Ortaç, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2013.

GRISWOLD William J., *Anadolu'da Büyük İsyân*, çev. Ülkün Tansel, İstanbul: Kırmızı Yayınları, 2011.

GÜL Abdulkasim, *Celâlikıran Kuyucu Murad Paşa*, İstanbul: Klasik Yayınları, 2018.

GÜLSEVİN Gürer, *XVII. Yüzyıl Batı Rumeli Türkçesi Ağızları*, Ankara: TDK Yayınları, 2017.

HASAN BEY-ZÂDE, *Târîh-ı Âl-i Osmân (Tıpkıbasım)*, Ankara: Pergole Yayınları, 2017.

Hayâlî Dîvânı, haz. Ali Nihad Tarlan, Ankara: Akçağ Yayınları, 1992.

İBN HALDUN, *Mukaddime*, C. II, çev. Süleyman Uludağ, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2004.

İNALCIK Halil, *Devlet-i Aliyye/Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar-II*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

İPEKTEN Haluk, *Eski Türk Edebiyatı Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2015.

İPEKTEN Haluk vd., *Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1988.

JENKINS Keith, *Tarihi Yeniden Düşünmek*, çev. Bahadır Sina Şener, Dost Kitabevi, Ankara, 1997.

KARACAN Turgut, *Sabit, Zafername*, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 1991.

KARTAL Ahmet, *Doğunun Uzun Hikâyesi/Türk Edebiyatında Mesnevî*, Doğu Kütüphanesi Yayınevi, İstanbul, 2014.

KÂTİB ÇELEBİ, *Keşfü 'z-Zunûn an-Esâmi 'l-Kütüb ve 'l-Fünûn*, C. II, çev. Rüştü Balcı, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2014.

KAVRUK Hasan, *Eski Türk Edebiyatında Mensur Hikâyeler*, Ankara: MEB Yayınları, 2016.

KAYAALP İsa, *Sultan Ahmed Divanı'nın Tahlili*, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 1999.

KESİK Beyhan -Özer ŞENÖDEYİCİ, *Aruz Teori ve Uygulama*, Kesit Yayınları, İstanbul, 2015.

KINALI-ZADE HASAN ÇELEBİ, *Tezkiretü 'ş-Şuarâ*, C. II, haz. İbrahim Kutluk, Ankara: TTK Yayınları, 1989.

Kitâb-ı Müstetâb, haz. Yaşar Yücel, Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1974.

KÖKSAL M. Fatih, *Kayserili Divan Şairleri*, Kayseri: Geçit Yayınları, 1998.

Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meali, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, haz. Hayrettin Karaman ve dğr., Ankara, 2005.

LEVEND Agâh Sırrı, *Gazavâtnâmeler ve Mihaloğlu Ali Bey'in Gazavâtnâmesi*, TTK Yayınları, Ankara, 2000.

LEVEND Agâh Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2014.

LÜTFİ PAŞA, *Âsaf-nâme*, haz. Ahmet Uğur, Büyüyenay Yayınları, İstanbul, 2018.

Mecmû 'a-i Eş 'âr, Ankara Millî Kütüphane, Nr: 06 Hk 110.

MEHMED SÜREYYÂ, *Sicill-i Osmânî*, C. IV, İstanbul: Matbaa-i Âmire, 1308.

MERCİMEK AHMED, *Kâbus-nâme*, haz. Orhan Şaik Gökyay, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2006.

MUSTAFA SÂFÎ, *Zübdetü 't-Tevârîh*, haz. İbrahim Hakkı Çuhadar, TTK Yayınları, Ankara, 2013.

MÜSTAKİM-ZÂDE Süleyman Sadeddin, *Devhatü 'l-Meşâyih/Osmanlı Şeyhülislâmlarının Biyografileri (Tıpkıbasım)*, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1978, ss. 39-42.

MÜTERCİM Asım Efendi, , *el-Okyanûsü 'l-Basît fî Tercemeti el-Kâmûsi 'l-Muhît*, C. II, İstanbul: Asitane Kitabevi, ty.

NAİMÂ Mustafa Efendi, *Târîh-i Naîmâ* C. I, haz. Mehmet İpşirli, Ankara: TTK Yayınları, 2007.

ORTAYLI, İlber, *Tarih Yazıcılık Üzerine*, Ankara: Cedit Neşriyat, 2011.

Osmanlı Sadrazamları/Hadîkatü'l-Vüzerâ ve Zeylleri, haz. Mehmet Arslan, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2013.

ÖZ Mehmet, *Kanun-ı Kadim'in Peşinde/Osmanlıda Çözülme ve Gelenekçi Yorumcuları*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2017.

PAKALIN Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I, Ankara: MEB Yayınları, 1993.

PİTERBERG Gabriel, *Bir Osmanlı Trajedisi Tarihyazımının Tarihle Oyunu*, İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları, 2017.

RÂMİZ, *Âdâb-ı Zurâfâ*, haz. Sadık Erdem, Ankara: AKM Yayınları, 1994.

RİYAZİ Muhammed Efendi, *Riyâzü'ş-Şuara*, haz. Namık Açıkgöz, Kültür ve Turizm Bakanlığı e-kitap, Ankara, 2017, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf?0>, (01.08.2019).

Sarı Abdullah Efendi, *Gazânâme-i Halîl Paşa*, haz. Meltem Aydın, Ankara: TTK Yayınları, 2017.

STEINGASS Francis J., *Persian-English Dictionary*, İstanbul: Çağrı Yayınları, 2005.

ŞAHİN Kaya, *Kanuni Devrinde İmparatorluk ve İktidar*, çev. Ahmet Tunç Şen, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2013.

ŞEYHOĞLU, *Kenzü'l-Küberâ ve Mehakkü'l-Ulemâ*, haz. Kemal Yavuz, AKM Yayınları, Ankara, 1991.

TÂHİRÜ'L-MEVLEVÎ, *Edebiyat Lügati*, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1994.

TİMURTAŞ Faruk Kadri, *Tarih İçinde Türk Edebiyatı*, Vilâyet Yayınları, İstanbul, 1981.

TOPÇULAR KÂTİBİ Abdülkadir (Kadrî) Efendi, *Tarih (-i Âl-i Osmân)*, haz. Ziya Yılmaz, TTK Yayınları, Ankara, 2003.

TULUM Mertol, *17. Yüzyıl Türkçesi ve Söz Varlığı*, TDK Yayınları, Ankara, 2011.

ULUSOY Mehmed Şemseddin, *Ezhâr-ı Şemsî, (Müellif nüshasının fotokopisi)*, Mustafa Kara Kitaplığı.

WHITE Sam, *Osmanlıda İsyân İklimi/Erken Modern Dönemde Celâlî İsyânları*, çev. Nurettin Elhüseyni, Alfa Yayınları, İstanbul, 2013.

YAVUZ Kemal, *Gülşehri'nin Mantuku't-Tayr'ı (Gülşen-nâme)*, Kültür ve Turizm Bakanlığı: e-kitap, s. 211, <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/10686,metinpdf.pdf?0>, (07.08.2019).

YILDIRIM Nimet, *Fars Mitolojisi Sözlüğü*, İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2006.

YILMAZ Mehmet, *Edebiyatımızda İslâmi Kaynaklı Sözler*, İstanbul: Enderun Kitabevi, 1992.

Yunus Emre Dîvânı (Tenkitli Metin), haz. Mustafa Tatcı, İstanbul: Hece Yayınları, 2008.

YÜKSEL Sedit, *Mehmed-Işk-nâme (İnceleme-Metin)*, Ankara Üniversitesi Yayınları, Ankara, 1965.

Makaleler ve Ansiklopedi Maddeleri

ATEŞ Ahmed, “Mesnevî”, *MEB İslâm Ansiklopedisi*, C. VIII, İstanbul, 1979, 127-133.

ÇELEBİ İlyas, “Hızır”, *DİA*, C. XVII, İstanbul, 1998, 411-412.

EMECEN Feridun M., “İhtirasın Gölgesinde Bir Sultan: Yıldırım Bayezid”, *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, C. XLIII, S. 43, 2014, 67-92.

ERKAN Mustafa, “Gazavâtnâme”, *DİA*, C. XIII, İstanbul, 1996, 439-440.

GEDİK Nusret, “Azmî-zâde Hâletî'nin Derviş Paşa Hicviyesi: Hadd-i Mestân”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 15, İstanbul, 2015, 133-166.

HALAÇOĞLU Yusuf, “Menzil”, *DİA*, C. XXIX, İstanbul, 2004, 159-161.

İLGÜREL Mücteba, “Celâlî İsyanları”, *DİA*, C. VII, İstanbul, 1993, 252-257.

İŞBİLİR Ömer, “Kuyucu Murad Paşa”, *DİA*, C. XXVI, İstanbul, 2002, 507-508.

KAFADAR Cemal, “Gazâ”, *DİA*, C. XIII, İstanbul, 1996, 427-429.

KAPLAN Mehmet, “Destan, Mesnevi ve Roman”, *Hisar*, S. 139, 1975, 3-6.

KAYA Bilge, “Peşteli Hısâlî”, *DİA*, C. XXXIV, İstanbul, 2007, 254.

KORKMAZ Zeynep, “Eski Anadolu Türkçesinde Aslî Ünlü (Vocal) Uzunlukları”, *Türk Dili Üzerine Araştırmalar*, C. I, TDK Yayınları, Ankara, 2005, 443-458.

KOYUNCU Fatih, “Nev'î'nin Siyâsetnâme Türündeki Eseri: *Fezâ'ilü'l-Vüzerâ ve Hasâ'ilü'l-Ümerâ*”, *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, S. 17, İstanbul, 2016, 215-242.

LEVEND Ağâh Sırrı, “Divan Edebiyatında Hikâye”, *TDK Belleten* 1967, Ankara, 1968, 71-117.

SARAÇ M. Yekta -Mustafa ÇİÇEKLER, “Kemalpaşazâde’nin *Kâfiye Risâlesi*”, *İÜ Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, C. XXVIII, İstanbul, 1998, 445-477.

SARICAOĞLU Fikret, “Derviş Paşa”, *DİA*, C. IX, İstanbul, 1994, 195-196.

TARLAN Ali Nihad, “Bir İmlâ Hususiyeti”, *Türkiyat Mecmuası*, C. III, İstanbul, 1935, 229-232.

TEKİN Şinasi, “Türk Dünyasında Gazâ ve Cihâd Kavramları Üzerine Düşünceler”, *Tarih ve Toplum*, S. 109, Ocak 1993, 9-16.

TULUM Mertol, “Filolojik Çalışma ve Eski Metinlerin Neşri Üzerine Görüş ve Tenkitler”, *Türk Dünyası Araştırmaları*, S. 27, İstanbul, Aralık 1983, 1-8.

YURDAYDIN Hüseyin, “Gazavât-nâmelere Ek III”, *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 10, 1962, 167-174.

Diğer Kaynaklar

AYCİBİN Zeynep, *Fezleke I-II*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2007.

BRENDEMOEN Bernt, “Osmanlı ve Çağatay Şiirinde İmale ve Asli Uzun Ünlüler”, *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1992*, TDK Yayınları, Ankara, 1996.

CAN Burhan, *Alâî’nin Münâzara-i Dervîş ü Ganî’si* (İnceleme-Transkribeli Metin-Tıpkıbasım), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 2018.

ÇELİK Göknur, *Vâsıtî’nin “Gazavât-ı Murâd Paşa” Adlı Eserinin İncelenmesi*, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2006.

EROĞLU Süleyman, *Âsafî’nin Şecâatnâme’si (İnceleme-Metin)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), 2007.

KALYON Abuzer, *Peşteli Hisâlî Metâliu’n-Nezâir (II. Cilt) İnceleme-Metin*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2011.

KAYA Bilge, *Hısâlî Hayatı Eserleri ve Metâliu'n-Nezâir Adlı Eserinin Birinci Cildi (İnceleme-Metin)*, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara, 2003.

KAYABAŞI Bekir, *Kâf-zâde Fâizî'nin Zübdetü'l-Eş'âr'ı*, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Malatya, 1997.

KÜTÜK Rıfat -Lokman TURAN, “Mesnevîlerin Sebeb-i Te'lif ve Hatime Bölümlerini Türk Edebiyatı Tarihi Kaynağı Olarak Okumak”, *Eski Türk Edebiyatı Çalışmaları VI-Mesnevî: Hikâyenin Şiiri*, Turkuaz Yayınları, İstanbul, 2011.

PİTERBERG Gabriel, “Abaza Mehmet Paşa'nın Ayaklanması: On Yedinci Yüzyılda Tarihçilik ve Osmanlı Devleti”, *Osmanlı İmparatorluğunda İsyân ve Ayaklanma*, ed. Jane Hathaway, çev. Deniz Berktaş, İstanbul: Alkım Yayınevi, 2010.

RAFEQ Abdul-karim, “The Revolt of Alî Pasha Jânbulâd (1605-1607) in the Contemporary Arabic Sources and Its Significance”, *VIII. Türk Tarih Kongresine Sunulan Bildiriler Kitabı*, C. III, TTK Basımevi, Ankara, 1983.

SAĞIRLI Abdurrahman, *Mehmed bin Mehmed er-Rûmî (Edirneli)'nin Nuhbetü't-Tevârih ve'l-Ahbâr'ı Târîh-i Âl-i Osmân'ı (Metinleri, Tahlilleri)*, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul, 2000.

SARIIŞIK Zeynep Türk, *II. Osman Dönemine Aid Bir Kaynak: Zafer-nâme*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara, 1998.

SULİMAN Ozaj, *Tulû'î'nin Paşa-nâme'si (İnceleme-Metin)*, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Bursa, 2017.

SUNGUR Çetin, *Rahîmîzade İbrahim Harîmî Çavuş'un “Zafername-i Sultan Murad Han” Adlı Eseri'nin Transkripsiyonu*, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale, 1998.

ÜNVER İsmail, “Mesnevi”, *Türk Dili (Türk Şiiri Özel Sayısı II-Divan Şiiri Tıpkıbasım)*, Ankara, 2011.

ÜZÜMCÜ Hamza, *Zafer-nâme-i Ali Paşa (Transkript ve Değerlendirme)*, AKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyon, 2008.

YILDIRIM Nermin, *Kara Çelebi-zâde Abdülaziz Efendi'nin Zafername Adlı Eseri (Tarihçe-i Revan ve Bağdad) Tahlil ve Metin*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2005.

ÖZGEÇMİŞ

Adı, Soyadı	Olcay		Kocatürk
Doğum Yeri ve Yılı	İnegöl		19.05.1983
Bildiği Yabancı Diller	İngilizce (orta düzey)		Arapça (orta düzey)
ve Düzeyi	Farsça (orta düzey)		
Eğitim Durumu	Başlama - Bitirme Yılı		Kurum Adı
Lise	1996	2000	İnegöl Lisesi
Lisans	2006	2009	Uludağ Üniv. Fen-Edebiyat Fak.
Yüksek Lisans	2013	2015	Uludağ Üniv. İlahiyat Fak.
Doktora	2015	2019	Uludağ Üniv. İlahiyat Fak.
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama - Ayrılma Yılı		Çalışılan Kurumun Adı
1. Özel Bir Eğitim Kurumu	2009	2010	Bursa Pi Analitik Dershanesi
2. Milli Eğitim Bakanlığı	2010	2011	Tavşanlı Endüstri Meslek Lisesi
3. Devlet Üniversitesi	2013	-	Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Kuruluşlar	Balkanlarla Daimî İşbirliği Derneği		
Katıldığı Proje ve Toplantılar	Kültür Hazinesi Yazmalar Çalıştayı I, Bursa 2016 Kültür Hazinesi Yazmalar Çalıştayı II, Bursa 2017 Cem Sultan ve Dönemi Sempozyumu Niyâzî-i Mısrî ve Dönemi Sempozyumu Yazma Eserler Kış Okulu		
Yayınlar:	Şairin İlimle İmtihanı, 2015 Erzurumlu Emrah, 2018 Cem Sultan ve Dönemi, 2018 (ed. ortaklığı) Niyâzî-i Mısrî ve Dönemi, 2019 (ed. ortaklığı)		
Diğer:			
İletişim (e-posta):	okocaturk@uludag.edu.tr		
	Tarih	17.11.2019	
	İmza		
	Adı Soyadı	Olcay Kocatürk	

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Olcay KOCATÜRK
Tez Adı	Kuyucu Murâd Paşa'nın Celâli Seferi Üzerine Bir Mesnevi: Fûrûğî'nin Siyâveş-nâme'si (İnceleme-Metin)
Enstitü	Sosyal Bilimler
Anabilim Dalı	İslam Tarihi ve Sanatları
Tez Türü	Doktora
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Bilal KEMİKLİ
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) İzni Kısıtlama	☐ Patent Kısıt (2 yıl) ☐ Genel Kısıt (6 ay) ☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin veriyorum.

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Bursa Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 18 / 12 / 2019

İmza :